په پښتو ژبه د نورالإيضاح آسانه او جامع شرحه

فتح الإيضاح

پښتو شرح

نور الإيضاح

① لومړی ټوک

کتاب الطهارة - باب إدراك الفريضة

تأليف و ترتيب:

مولوی حبيب الرحمن مدني

فاضل وفاق المدارس العربيه

مولوي محمّدصادق کامران

فاضل جامعه محمّديه کوئټه

صداقت کتبخانه

Maktaba Tul Ishaat .com

تمام فنون کے کتب کے پی-ڈی-ایف ہمارے ویب سائٹ سے اور پلے سٹور سے فری ڈاون لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید کتب شامل کر رہے ہیں اس لیے آپ ہفتے میں ایک بار ضرور ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو چیک کیا کریں۔

ابھی مطلوبہ پی-ڈی-ایف مفت ڈاون لوڈ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احادیث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ ودعوت
	تمام فنون	

مکتبۃ الاشاعت ڈاٹ کام

Maktaba Tul Ishaat.com

په پښتو ژبه د نورالإيضاح آسانه او جامع شرح

فتح الإيضاح

پښتو شرح

نور الإيضاح

لومړی ټوک

کـتاب الطهارة - باب إدراك الفريضة

تاليف او ترتيب:
مولوی حبيب الرحمن مدني
فاضل وفاق المدارس العربيه
مولوي محمّدصادق کامران
فاضل جامعه محمّديه

بسم الله الرحمن الرحيم

فتح الإيضاح پښتو شرح نور الإيضاح (لومړی ټوک)

تالیف او ترتیب: مولوي حبیب الرحمن مدني او مولوي محمد صادق کامران

خپرندوی: صداقت کتب خانه

چاپ کال: ۱٤۰۰ش - ۲۰۲۲ م.

د خپرونو لړ: ۳۹۹

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

د تر لاسه کولو ځایونه:

صداقت کتب خانه

اوله ناحیه، نوی سړک- کریم اعتماد مارکیټ- کندهار

Sadaqat.books@gmail.com / ۰۷۰۰۳۰۵۴۰۷

کندهار: صداقت خپرندویه ټولنه- ارګ بازار- قلم او کتاب مارکیټ هلمند: تاج منور خپرندویه ټولنه.
هرات: صداقت کتاب پلورنځی- کوچه ګدام. غزني: نعماني کتاب پلورنځی. پکتیکا: مجاهد کتاب پلورنځی. خوست: اسلامي کتاب پلورنځی.

بسم الله الرحمن الرحیم

د پېل خبري

رسول الله ﷺ فرمایلي دي "مَنْ يُّرِدِ اللهُ بِهٖ خَيْرًا يُّفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ" چي الله تعالىٰ د کوم چا د خیر اراده وکړي او د خیر فیصله یې وکړي، هغه ته د دین فهم (پوهه) ور نصیب کړي، هغه ته د "فِقْه فِي الدِّيْن" علم ور کړي، علمُ الفقه د اسلامي تعلیماتو عطر دی او د اسلامي ژوند رهبر او لار ښوود دی، همدا وجه ده چي د علمُ الفقه و طرف ته خاص پاملرنه سوې ده، د دیني مدرسو په نصاب کي د هغه اهمیت او ارزښت بیان ته محتاج نه دی، د فقه د نصابي کتابونو په سلسله کي یوه کړی د ابو الاخلاص حسن بن عمار وفائي شرنبلالي رَحِمَهُ الله تصنیف نور الایضاح دی، دا کتاب خاص د عباداتو، طهارت، صلاة، زکاة او حج پر احکامو مشتمل دی، په دې کتاب کي د جزئیاتو او صرف د صحیح، راجح او مفتیٰ بِهٖ مسائلو د ذکر کولو خاص خیال ساتل سوی دی.

نور الایضاح له مقبوله کتابونو څخه شمېرل کیږي او د دې مقبولیت له دې څخه اندازه کېدلای سي چي له ډېري مودې څخه د مدرسو په نصاب کي شامل دی او زیات شروح یې لیکل سوي دي، په عربي ژبه کي د نور الایضاح تر ټولو جامع او مفصّل شرح خپله د مصنف رَحِمَهُ الله له قلم څخه مراقی الفلاح ده او په مراقی الفلاح باندي د علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله حاشیې "حاشیة الطحطاوي" نور مقبولیت او ښکلا ور بخښلې ده، په پښتو ژبه کي هم د دې کتاب څو شروحات لیکل سوي دي او هره شرح ځان ته حیثیت لري. خو له هغوی څخه په انفرادي توګه په جلا طرز د عصري خصوصیاتو مطابق په آسانه پښتو ډېر جامع شرحي لیکلو ضرورت محسوس سو چي د هغه غوښتنه صداقت کتب خانې والا "قاري محمد اسماعیل صاحب" له بنده "مولوي حبیب الرحمن مدني" او "مولوي محمد صادق کامران"

ځخه وکړه. نو موږ هم د هغه غوښتني ته لبیک ووایه او تر ډیرو هڅو وروسته مو د "فَتْحُ الْإِيْضَاح" په نامه دې کتاب یوه جامع شرح ولیکله او پوره کوښښ مو دا وو چي د کتاب هر عبارت په پوره توګه حل سي او د طالبانو لپاره آسانې پیدا سي.

او زیاتره استفاده مو له ① "انوار الایضاح" ② او "شفاء الارواح" ځخه وکړه (چي دا کتاب زیاتره له همدې دوو اردو شروحو ځخه اخیستل سوی دی) او ددې تر ځنګ مو له ③ ثمرة النجاح، ④ عون الفتاح. ⑤ نور الإصباح او داسي نورو شروحو ځخه هم استفاده وکړه او په دې کې چي کومو شروحو له نورو کتابونو ځخه اخذ کړی وو، د دوی د صراحت مطابق مو د هغه حوالې هم ولیکلې چي په اعتماد کې اضافه وي او د علماؤ او طلباؤ لپاره په مراجعت کې آسانې وي.

له لوستونکو حضراتو ځخه دا خواست دی چي په کوم ځای کې ځه غلطې او تېروتنه محسوس کړي، نو د هغه اطلاع دې د خپروونکې اداري "صداقت کتب خانې" په واسطه سره موږ ته حتماً راکړي چي په آینده چاپ کې یې اصلاح وسي. په آخر کې له رب تعالیٰ ځخه سوال کوو چي په دې کې موږ ته اخلاص رانصیب کړي او په خپل فضل سره یې مقبول وګرځوي او زموږ لپاره یې د اُخروي نجات او د رضاءِ الهي د حصول ذریعه وګرځوي " آمین یا رب العالمین".

حبیب الرحمن "مدنی"

......*

﴿ د فتحُ الایضاح خصوصیات ﴾

(۱)... د عربي عبارت د هري جملې تر څنګ آسانه ژباړه، او په کوم ځای کې چې جمله او عبارت مشکل وي، نو په قوسینو کې په آسانه الفاظو سره د هغه وضاحت.

(۲)... هري مسئلې ته نمبر (رقم) ورکړل سوی دی، او په دې توګه له کتابُ الطهارة څخه تر کتابُ الحج پوري په ټوله کتاب کې (۱۴۸۲) ارقام په وجود کې راغلي دي، لهذا داویل کېدلای سي چي په نُور الایضاح کې (۱۴۸۲) مسائل دي، خو بعضې وخت مورډ داسي هم کړي دي چي یوه اوږده مسئله وي او تر هغه لاندي څو نور ضمني مسائل هم وي، نو کله مو هغه ضمني مسائلو ته جلا نمبر ورکړی وي او په بعضې ځایو کې مو جلا کول ضروري نه وي ګڼلي، بلکي ټوله مو د هغه یوې مسئلې په ضمن کې په یوه نمبر سره مرقم کړي وي.

(۳)... د عربي عبارت بشپړ د هر حرف اعراب، په پوره تحقیق او تدقیق سره.

(۴)... د لغاتو پوره، کافي حلّ او د هغوی صرفي تحقیق.

(۵)... د هري مسئلې تشریح او بشپړ وضاحت.

(۶)... د عنواناتو اضافه.

(۷)... د ضروري مسئلو اضافه، په بعضې عباراتو کې د مسئلې تر تشریح وروسته د هغه عبارت سره مناسبه مسئلې هم اضافه کړل سوي وي، د دې لپاره چي د عبارت د مسئلې تر څنګ په نورو مسئلو باندي هم علم راسي، هلته مو تر تشریح وروسته دا نښه لیکلې وي:

مُقَدِّمَہ

مبادیات (بنیادي خبرې)

د هر فن او کتاب تر شروع کولو مخکي د هغه فن یو څو شیان پېژندل ضروري دي، د دې لپاره چي د هغه فن او کتاب سره مناسبت پیدا سي، لکه څرنګه چي خطیب تر بیان کولو مخکي د شروع (سریز) کلمات وایي، د دې لپاره چي مناسبت پیدا سي (ماحول جوړ سي). همدې مبادیاتو ته مقدمه ویل کیږي. په پخوا زمانه کي چي به کله لښکر یو خوا ته روانېدی، نو د هغه له روانتیا څخه مخکي به یوه کوچنۍ ټولۍ (ډله) د دې مقصد لپاره (مخکي) روانه کړل سوه چي هغوی مخ ته ولاړ سي او د لښکر د پړاؤ کولو او د داسي نورو ضروریاتو او سهولیاتو لپاره انتظام وکړي. دغه ټولۍ (ډلي) ته مقدمة الجیش ویل کېده، نو مقدمة الکتاب د کتاب هغه ابتدائي حصه سوه کوم چي د اصل کتاب تر شروع کولو مخکي د کتاب د وضاحت او مقصد په هکله ولیکل سي.

څرنګه چي دا کتاب د فقهي دي، نو د دې تر شروع کولو مخکي هم د څو شیانو پېژندل ضروري دي: ① د فقهي تعریف، ② موضوع، ③ غرض او هدف، ④ د دې فن حکم، ⑤ د مصنف ژوندلیک.

د دې شیانو پېژندل ولې ضروري دي؟: ① د تعریف پېژندل ځکه ضروري دي چي طلب د مجهول مطلق رانه سي، ځکه د نامعلومه شي طلب کول عبث او بې فایدې کار دی. ② د موضوع پېژندل ځکه ضروري دي چي د دې فن مسئلې له بل فن څخه علیحده او جلا کړل سي. ③ د غرض پېژندل ځکه ضروري دي چي طلب د عبث شي رانه سي، یعني د لوستونکي لپاره د فن د هدف معلومېدل ځکه ضروري دي چي د عبث او بې فایدې شي طلب کونکی نه سي. ④ د مصنف د ژوندلیک پېژندل ځکه ضروري دي، چي د هغه د علمي ژوند او علمي مقام په پېژندلو سره د هغه د تصنیف علمي مقام معلوم سي.

د فقهي لغوي تعریف: فقه مصدر دی، له کَرُمَ او سَمِعَ دواړو بابونو څخه راځي، کله چي له سَمِعَ څخه راسي، یعني فَقِهَ یَفْقَهُ فِقْهًا، نو معنیٰ یې ده: العلم بالشئ، په یو شي پوهېدل، پېژندل. یا په بله وینا "پوهه" او "یو شی څرګندول، واضح کول". او کله چي له کَرُمَ څخه راسي، یعني فَقُهَ یَفْقُهُ فَقَاهَةً، نو معنیٰ یې ده: فقیه او عالم کېدل، هوښیار کېدل. فَقِیْه هغه پوه او زیرک عالم ته وایي چي شرعي احکام واضح کوي، او د هغوی حقیقت او پېچلي مسئلې په ښکاره توګه بیانوي.

د فقهې اصطلاحي تعریف: د شریعت په اصطلاح کې د فقهې تعریف دا دی: «هُوَ الْعِلْمُ بِالْأَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ الْفَرْعِيَّةِ الْمُكْتَسَبُ مِنْ أَدِلَّتِهَا التَّفْصِيلِيَّةِ»، (یعني په تفصیلي دلائلو سره شرعي فرعي حکمونه معلومول. یا په بله وینا: فقه د شرعي و فرعي احکامو هغه علم ته وایي کوم چې د دې شرعي و فرعي احکامو په تفصیلي دلائلو سره حاصل کړل سي. د کومو احکامو تعلق چې د عمل سره وي، هغه ته فرعي احکام وایي او د کومو تعلق چې د عقیدې سره وي، هغه ته شرعي او اصلي احکام وایي).

تفصیلي دلائل: تفصیلي دلائل یا په بله وینا د شرعي احکامو د ثبوت دلائل څلور دي: ① قرآن، ② سنت، ③ اجماع، ④ قیاس. هر شرعي حکم به حتماً په دې کې په یوه دلیل سره ثابتیږي، یعني د انسان د یو عمل په هکله دا حکم چې هغه حرام دی، یا مکروه دی، یا مباح دی، یا فرض دی، یا واجب دی، یا سنت دی، دا ټول به یا په قرآن کریم سره ثابتیږي، یا په سنت (یعني په حدیثو) سره، یا په اجماع او قیاس سره، له دې څخه پرته د شرعي حکم ثابتولو بله هیڅ ذریعه نسته.

أدلتها التفصیلیة: یعني فقه هغه علم دی چې په هغه کې دا احکامو تفصیلي دلائل هم معلوم کړل سي (د تفصیلي دلائلو وضاحت پورته وسو)، مثلاً یو څوک ووایي چې حج فرض دی، نو دلیل به یې هم ورته معلوم وي چې دا آیت دی: وأتموا الحج والعمرة لله [البقرہ: ۱۹۶]، یا مثلاً دا مسئله بیان کړي چې لمونځ او زکاة فرض دی، نو دا به هم ورته معلومه وي چې دلیل یې دا آیت دی: أقیموا الصلوٰة و آتوا الزكوٰة واركعوا مع الراكعين [البقرة: ۴۳]. لنډه دا چې د انسان د اعمالو پر هره جزئیه د حلت، حُرمت، کراهت او د وجوب حکم لګول او د هر یوه دلیل بیانول ته علمِ فقه ویل کیږي.

له امام صاحب رَحِمَهُ الله څخه روایت دی چې د حلال و حرام او د جائز و ناجائز د پېژندلو نوم فقه ده، او د صوفیاؤ په نېز د علم او عمل د مجموعې نوم فقه ده.

د فقهې موضوع: «فِعْلُ الْمُكَلَّفِ ثُبُوتًا أَوْ سَلْبًا»، (یعني د مُکلف انسان له فعل او عمل څخه دا بحث کول چې: ① دا فرض دی، ② واجب دی، ② سنت مؤکده او غیر مؤکده دی، ③ نفل او مستحب دی، ④ یا حرام دی، ⑤ یا مکروه تحریمي او مکروه تنزیهي دی، ⑥ یا مباح دی، د مُکلف انسان د یو عمل په هکله دا حکمونه کول د فقهې موضوع ده).

د مُکلف په قید یې له نابالغه کوچني او مجنون څخه احتراز وکړی، ځکه په شریعت او فقه کې د دوی پر اعمالو نه یو حکم کول کیږي او نه له دوی څخه بحث کیږي. فقط د مُکلف انسان له اعمالو څخه بحث کیږي.

د فقهې غرض او هدف، «الْفَوْزُ بِسَعَادَةِ الدَّارَيْنِ»، (یعني د فقهې د زده کولو غرض او هدف دا دی چې د دې په ذریعه د دنیا او آخرت کامیابي او نېکبختي تر لاسه کړل سي). د دنیا کامیابي خو دا ده

چې فقيه د خدای مخلوق ته ديني فايده رسوي، چې د هغه په وجه به د احترام او عزت مقام ترلاسه کړي، او د آخرت کاميابي او نېک بختي ښکاره ده چې له حرامو کارونو څخه د ځان ساتلو او پر مأموراتو د عمل کولو په وجه به په آخرت کې شفاعت او جنت حاصل کړي او د خپل پروردګار په مقدس ديدار سره به مُشرّف سي.

د فقهي حکم: د فقهي زده کول فرضِ عين هم دي او فرضِ کفايي هم دي.

په فقه کې دومره معلومات حاصلول فرض عين دي چې په دين کې هغه ته ضرورت او احتياج پېښيږي (مثلاً د طهارت مسئلې، د لمانځه مسئلې او داسې نور)، او تر خپل ضرورت زيات د نورو خلکو د نفعې او فايدې لپاره علم حاصلول فرض کفايي دي يعني چې نور خلک هم پر مأموراتو عمل وکړي او له محرماتو څخه ځان وساتي. او په بشپړه توګه د فقهي د ټولو أنواعو زده کړه يعني د ټولو عباداتو او معاملاتو علم حاصلول مستحب دي.

همدارنګه پر هر انسان د خپلې شعبې او ځانګې سره د اړوند احکامو زده کړه هم ضروري ده، مثلاً پر تاجر کس د کاروبار سره د اړوند مسئلو زده کړه ضروري ده، د دې لپاره چې په دې شعبه کې له محرماتو او منهياتو څخه وژغورل سي، له دې مسئلو څخه چاره نسته او د دې حاصلول ضروري دي؛ ځکه له دې څخه بغير خو يو مسلمان د اسلام مطابق نه خپلې ذمه وارياني اداء کولای سي او نه خپل حقوق حاصلولای سي: نو ځکه پر هر مسلمان لازم دي چې هغه له ضروري ديني مسائلو څخه غافل نه سي.

په بعضې کتابو کې د فن د مأخذ پېژندل هم ضروري کڼل سوي دي کوم چې له تعريف څخه خپله معلوميږي، نو د فقهي مأخذ کتاب، سنت، اجماع او قياس دي.

د "نور الايضاح" د مصنف لنډ ژوند ليک

نوم او نسب: د نور الايضاح د مصنف نوم حسن دی، کنيت يې ابو الاخلاص دی، د پلار نوم يې عمّار دی او د نيکه نوم يې علي دی، په وفائي سره مشهوره دی.

د پيدايښت ځای او نسبته: دغه عظيم فقيه په سنه ۹۹۴ھ کې په "شبرابلوله" کې دې نړۍ ته سترګې پرانيستلې، "شبرابلوله" د مصر د صحرا په علاقو کې د يو علاقې نوم دی، د همدې وطرف ته په نسبت کولو سره مصنف رَحِمَهُ الله ته شرنبلالي ويل کيږي، خلافُ القياس؛ ځکه د قياس په اعتبار سره شبرابلولی کېدل پکار دي.

تحصيل: مصنف رَحِمَهُ الله فقط د شپږو کالو وو چې پلار محترم هغه د تعليم لپاره مصر ته راوستی، همدلته يې قرآن شريف حفظ کړی او د خپل وخت د غوره علماؤ لکه د شيخ محمد حَمَوِی، شيخ عبد الرحمن المَيسری، امام عبد الله نحريري، شيخ الاسلام نور الدين او داسې نورو سره يې علم حاصل کړی او له دې څخه بغير نور هم له ډېرو علماؤ څخه يې کافي استفاده وکړه.

فضل و کمال: دنور الایضاح دمصنف رَحِمَهُ الله فقهي مقام خو مُسلم دی. ددې تر څنګ د خپل وخت په نامتو محدثینو کي دده شمار وو، له دې څخه بغیر یې په نورو علومو او فنونو کي هم مهارت تامه درلودی، خصوصاً په فتاویٰ کي د ځانګړي شان مالک او مرجعُ الخلائق وو، یوه ډېره موده یې د مصر په لویه علمي درسګاه "جامعه ازهر" کي تدریس کوی.

دده د شاګردانو فهرست ډېر اوږدی چي له هغوی څخه ځیني دا دي: ① علامه احمد عجمي. کوم چي د شافعي مسلک له سترو علماؤ څخه وو، ② سیدُ السند احمد الحموي. کوم چي په مختلفه علومو کي یې ببلا ببل تصانیف کړي دي، ③ شیخ شاهین الازمناوی، کوم چي د قاهرې ستر فقیه او د متونِ کثیره مثلاً د کنز، شاطبیه، الرحبیه او داسي نورو حافظ وو.

وفات (مړینه): په سنه ۱۰۶۹ھ کي په ۱۱/د رمضانُ المبارک د جمعې مبارکي په ورځ د مازیګر تر لمانځه وروسته یې د ۷۵ کالو په عمر کي داجل پیغام ته لبیک ووایی او له دې فاني نړۍ څخه یې د تل لپاره سترګي پټي کړې.

مصنف رَحِمَهُ الله د سترو علماؤ په نظر کي: علامه محمد امین المحبي رَحِمَهُ الله د مصنف رَحِمَهُ الله په شان کي لیکي:

"دئ د زمانې محقق او د فضلاؤ سردار وو، په فقهي ملکه کي احسنُ المتأخرین وو، په فقهي قواعدو او نصوصو زیات عالم وو".

شیخ علامه محمد المحبي رَحِمَهُ الله د مصنف رَحِمَهُ الله په هکله لیکي: که چیري صاحب د سراجُ الوهاج دئ (یعني مصنف رَحِمَهُ الله) لیدلي وای، نو دده له نور (علم) څخه به یې اکتساب کولای. یا که صاحب د ظهیریه لیدلي وای، نو دده د ښکاره کېدو په وخت کي به پټېدلای. دئ غوره اخلاقو والا او د فصیح ژبې مالک وو، د زمانې په غوره علماؤ کي د ده شمار وو. دئ د نېکانو او مجذوبانو معتقد وو. او د دوی له طرفه به ده ته د بعضي حالاتو او واقعاتو (غیبي) اشارې هم ورکول کېدې. لکه څرنګه چي ویل سوي دي چي یوه صالح ده ته وویل: اې حسن! له نن څخه وروسته ته د خپل ځان او د خپل اهل وعیال لپاره کېرې (جامې) مه رانیسه!. نو له هاغه ورځې څخه به ده ته غوره کېرې راتللې او تر هغه وروسته بیا هیڅکله کېرې رانیولو ته محتاج نه سو.

تصنیفات وتالیفات: د علامه شرنبلالي رَحِمَهُ الله تصنیفات، تألیفات، رسائل او کتابونه کوچني او لوی ټوله له اویا (۷۰) څخه هم زیات دي، اکثر په دوی کي پر فقه اوفتویٰ مشتمل دي، داکثرو نومان او سنه د تألیف په "ثمرة النجاج" او "ظفر المحصلین" کي مذکوره دي، خو په دوی کي "حاشیهٔ دُرَر و غُرَر" او "نور الایضاح و نجاةُ الارواح" تر ټولو اعلیٰ و ارفع، معروف و مقبول دي، "امدادُ الفتاح"

هم غوره کتاب دی خو نایابه دی، "حاشیۀ دُرر وغُرر" ډېره مقبوله حاشیه ده، غُرر الاحکام (د ملا خسرو محمد بن علي رَحِمَهُ الله) مشهوره متن دی، خپله مصنف رَحِمَهُ الله د "دُرر الحکام فی شرح غُرر الاحکام" په نامه سره د دې شرح لیکلې ده کوم چې په دوو جلدونو کې مطبوعه ده، علامه شرنبلالي رَحِمَهُ الله پر همدې متن دا حاشیه ولیکله کوم چې د ده په ژوند کې یې غیر معمولي شهرت ترلاسه کړی، او پاتې سو نور الایضاح، نو هغه په فقه کې داسې امتیازي شان او مقبولیت ترلاسه کړی چې تر اوسه د مدارسو په نصاب کې داخل دی، مصنف رَحِمَهُ الله دا اولاً تر کتابُ الاعتکاف پوري ولیکی چې له هغه څخه په ۲۴ د جمادی الأولی په سنه ۱۰۳۲ هـ کې د جمعې په ورځ فارغ سو. تر هغه وروسته یې مسائل زکاة او مسائل حج هم ور سره یو ځای کړل او په دې توګه یې عبادات خمسه پوره کړل.

د علمُ الفقه فضیلت

تر تفسیر، حدیث او عقائدو وروسته تر ټولو غوره علم "علمُ الفقه" ده. لوی څښتن ﷻ فرمایي: «مَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا». [سورة البقرة: ۲۶۹]. (یعني چا ته چې پوهه او حکمت ورکړای سو، په تحقیق سره هغه ته ډېر خیر ورکول سو)، ځیني مفسرینو د "حکمت" تفسیر په علمُ الشرائع سره کړی دی، او له علمُ الشرائع څخه مراد همدا د فقهې علم دی.

نبي کریم ﷺ فرمایلي دي: «مَن يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ». (ترمذي شریف، باب إذا أراد الله بعبد خیرا.... حدیث شمیره: ۲۶۴۵). (چا ته چې الله ﷻ د خیر اراده ولري، نو هغه ته د دین پوهه ور نصیب کړي). له دې حدیث څخه معلومه سوه چې د کوم بنده په باره کې لوی څښتن ﷻ د خیر فیصله وکړي، هغه ته د "فِقه فِي الدِّين" علم ورکوي.

په بل حدیث کې ذکر سوي دي: «فَقِيهٌ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ». (ترمذي شریف، باب ماجاء فی فضل الفقه.... حدیث شمیره: ۲۶۸۱). (یو فقیه عالم پر شیطان تر زرو بزرګانو هم بوج او سخت دی).
لهذا فقه زده کول او پر هغه عمل کول ډېر د فضیلت مقام لري.
یو شاعر د فقهې په تعریف کې ویلي دي:

① إِذَا مَا اعْتَزَّ ذُو عِلْمٍ بِعِلْمٍ ... فَعِلْمُ الْفِقْهِ أَوْلَى بِاعْتِزَازٍ
② فَكَمْ طِيبٍ يَفُوحُ وَلَا كَمِسْكٍ ... وَكَمْ طَيْرٍ يَطِيرُ وَلَا كَبَازٍ

ژباړه: ① کله چې یو عالم په خپل علم سره ویاړ کوي؛ نو د ویاړ او فخر ور د فقهې علم دی.
② څکه څومره خوشبویانې پورته کېږي، خو یوه خوشبویي هم د مُشکو په څېر نه ده؛ او څومره مارغان الوزي، خو یو هم د باز په څېر نه دی.

یعني د نورو علمونو په مقابله کې علمُ الفقه داسې فضیلت لري، څرنګه چې مُشک د نورو عطرونو په مقابله کې او باز د نورو مارغانو په مقابله کې فضیلت لري.

او بل شاعر ویلي دي:

① وَ خَيْرُ عُلُوْمٍ عِلْمُ فِقْهٍ لِأَنَّهُ　　يَكُوْنُ إِلَى كُلِّ الْمَعَالِيْ تَوَسُّلًا

② فَإِنَّ فَقِيْهًا وَاحِدًا مُتَوَرِّعًا　　عَلَى أَلْفِ ذِيْ زُهْدٍ تَفَضَّلَ وَاعْتَلَا

ژباړه: ① له ټولو علمونو څخه غوره علمُ الفقه دی، چې هغه د لوړو رُتبو وسیله ده

② همدا وجه ده چې یو پرهېزګاره فقیه پر زرو زاهدانو فضیلت لري.

حضرت علي كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهُ به د خپل تعلم او علم په هکله په وياړ سره ویل:

① رَضِيْنَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِيْنَا　　لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَال

② لِأَنَّ الْمَالَ يَفْنٰى عَنْ قَرِيْبٍ　　وَإِنَّ الْعِلْمَ بَاقٍ لَا يَزَال

ژباړه: ① موږ د لوی څښتن ﷻ پر تقسیم راضي یو؛ چې موږ ته یې علم رانصیب کړی دی، او جاهلانو ته یې مال.

② ځکه چې مال به ډېر ژر فناه سي؛ او علم به تل تر تله پاته وي.

د علم فقه تدین (او د علم فقه مدون او باني)

که څه هم د اسلامي علومو پېل د اسلام سره یو ځای وسو او د نزولِ وحي له زمانې څخه د عقائدو، حدیث، تفسیر او فقه تعلیم شروع سو، خو څرنګه چې په ځانګړي ترتیب او خاص طرز سره په اوله هجري سدۍ (پېړۍ) کې د "علم الفقه" تدوین نه دی سوی او نه هغه ته د یو ځانګړي فن حیثیت حاصل وو، نو ځکه په اوله پېړۍ کې د یو خاص کس وطرف ته د فقه تدوین نه منسوب کیږي. خاص همدغه حال د نورو علومو او فنونو هم دی.

لیکن کله چې په دویمه هجري پېړۍ کې تر ټولو مخکې امام اعظم ابو حنیفه رَحِمَهُ الله (مولد سنه: ٨٠هـ. متوفی سنه: ١٥٠هـ) په ځانګړي انداز او ترتیب سره تر اُصولو او ضوابطو لاندي "فقه" مدوّنه کړه، او هغه ته یې د مستقل فن شکل ورکړی، نو ځکه هغوی ته د دغه اهم فن باني ویل کیږي.

لکه څرنګه چې حافظ جلالُ الدین سیوطي شافعي (متوفی سنه: ٩١١هـ) په خپل کتاب (تبييض الصحيفة بمناقب أبي حنيفة) کې له ځيني سترو علماؤ څخه رانقل کړي دي چې: "د امام صاحب له ځانګړي مناقبو څخه دا هم دي چې امام صاحب تر ټولو مخکې هغه کس دی چې د

شریعت علم یې سره راټول او مدون کړی او هغه ته یې دفقهي بابونو ترتیب ورکړی. بیا د هغه په اتباع کې امام مالک رَحِمَهُ الله (موطأ امام مالک) ولیکی". (تبییض الصحیفة ص: ۳۶)

ښکاره دي وي چې له تدوین شریعت څخه مراد د شریعت مسائلو ته دفقهي بابونو ترتیب ورکول دي (یعنې باب الطهارة، باب الصلاة، باب الصوم، باب الزکاة..... إلخ). چې د هغه دویم نوم "تدوین فقه" ده. همدارنګه د صحاح سته وو مشهور راوي او محدث نضر بن شمیل فرمایلي دي چې: "خلک له علم فقه څخه غافل وو. د امام صاحب انقلابي حرکت دوی را ویښ کړل".

له دې معتبرو روایتونو څخه ښکاره سوه چې د علم فقه باني او مدون امام ابو حنیفه رَحِمَهُ الله دی.

مشهور محدث د ترمذي راوي خلف بن ایوب رَحِمَهُ الله فرمایي چې: له الله تعالی څخه علم حضرت محمد ﷺ ته ورسېدی. نبي ﷺ صحابه وو ته ورسوی. صحابه وو تابعینو ته ورسوی. تر تابعینو وروسته امام ابو حنیفه او د هغه ملګروته ورسېدی. په دې خبره که څوک خوشحاله کېږي. او که ناراضه کېږي! (همدا خبره په معارف السنن ج: ۳، ص: ۲۶۱ کې هم ذکر سوې ده).

د فقه د تدوین یا په بله وینا د حنفي فقهي د سند نقشه داسې ښوول سوې ده: "اَلْفِقْهُ زَرَعَهٗ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُوْدٍ رضي الله عنه وَ سَقَاهُ عَلْقَمَةُ وَحَصَدَهُ النَّخْعِيُّ وَ دَاسَهٗ حَمَّادٌ وَ طَحَنَهٗ اَبُوْحَنِيْفَةَ وَ عَجَنَهٗ اَبُوْيُوْسُفَ وَ خَبَزَهٗ مُحَمَّدٌ فَسَائِرُ النَّاسِ يَأْكُلُوْنَ مِنْ خُبْزِهٖ". یعني د فقهي کښت حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه وکړی (مطلب دا چې د اجتهاد طریقه له هغه څخه شروع سوه). او حضرت علقمه بن قیس رَحِمَهُ الله دغه کښت ته اوبه ورکړې او اوبه یې کړی (یعني د هغه وضاحت او تشریح یې وکړه). ابراهیم نخعي رَحِمَهُ الله دا کښت وربېی وربېی (یعني فوائد متفرقه یې جمع کړل). غوبل یې حماد بن ابی سلیمان رَحِمَهُ الله وکړی (یعني هغه یې ښه منقح او مرتب کړی). او امام ابو حنیفه رَحِمَهُ الله میده کړی او اوړه یې څخې جوړه کړه (یعني امام صاحب رَحِمَهُ الله د دېرشو کالو په موده کې د خپلو نامتو شاګردانو کوم چې د فن ماهرین وه چې شمېر یې څلوېښت وو. مثلاً امام ابو یوسف. امام محمد. امام زفر. داؤد طایي رحمهم الله او داسې نورو په ګډه تقریباً دوولس لکه نیوې زره مسئلې مستنبط کړې او د فقهي بابونو ترتیب یې ورکړی یعني باب الطهارة، باب الصلاة، باب الصوم.....إلخ. په همدې وجه امام صاحب رحمه الله ته د فقهي مدون او باني ویل کیږي). امام ابو یوسف یعقوب رَحِمَهُ الله دا اوړه خیشته کړل (یعني د امام صاحب رحمه الله په اصولو کې یې ښه غور وکړی او له هغه څخه یې فروعي مسائل مستنبط کړل). او امام محمد بن الحسن الشیباني رَحِمَهُ الله له دې څخه ډوډۍ پخې کړې او اوس یې ټوله خلک خوري (یعني هغه د امام صاحب رحمه الله مذهب ښه منقح او مهذب کړی او په قاعده سره یې کتابي شکل ورکړی او خلکو ته یې پېش کړی. تر دې چې بعضې علماء فرمایي چې نهه سوه نهه نیوي ۹۹۹ کتابونه یې تصنیف کړل).

د امام محمد رَحِمَهُ الله تصانیف په حنفي فقه کې اوله مرجع ګڼل کیږي. خو څرنګه چې ټوله کتابونه یې د استناد په اعتبار سره مساوي نه دي، نو ځکه علماؤ هغوی پر دوو قسمونو تقسیم کړي دي: اول قسم "کتب ظاهر الروایة" دي او هغه دا شپږ کتابونه دي. د فقهي حنفي اعتبار پر همدې کتابونو دی: (۱) المبسوط. (۲) الزیادات. (۳) الجامع الصغیر. (۴) الجامع الکبیر. (۵) السیر الصغیر. (۶) السیر الکبیر. دې ته أصول هم وایي او ظاهرُ الروایة ځکه ورته وایي چې دا له امام محمد رَحِمَهُ الله څخه د تواتُر په توګه مروي دي. او دویم قسم "کتب غیر ظاهر الروایة" دي کوم چې د امام محمد رَحِمَهُ الله و طرف ته په منسوب کېدلو کې د اول قسم سره برابر نه دي. هغه دا دي: (۱) کیسانیات. (۲) هارونیات. (۳) جرجانیات. (۴) الرقیات. (۵) زیادة الزیادات. دې ته "نوادر" هم وایي.

ځینې ضروري اصطلاحات

ائمه اربعه: کله چې د فقهې په کتابو کې دا لفظ ذکر سي: نو له دې څخه څلور ستر امامان مراد وي. یعني: امام ابو حنیفه. امام مالک. امام شافعی او امام احمد رَحِمَهُمُ الله.

شیخین: کله چې دا لفظ ذکر سي. نو له دې څخه مراد امام ابو حنیفه او امام ابویوسف رَحِمَهُمَا الله وي. ځکه دا دواړه د امام محمد رَحِمَهُ الله أستاذان دي.

صاحبین: امام ابو یوسف او امام محمد رَحِمَهُمَا الله ځني مراد وي: ځکه دوی دواړه له امام صاحب رَحِمَهُ الله څخه د علم په زده کړه کې ملګري (یاران) ول.

طرفین: امام ابو حنیفه او امام محمد رَحِمَهُمَا الله ځني مراد وي: ځکه دوی دواړه دوو طرفونو ته دي. یعني امام ابو حنیفه رَحِمَهُ الله لوړ طرف ته. یعني استاذ دی. او امام محمد رَحِمَهُ الله لاندې طرف ته. یعني شاګرد دی.

امام صاحب: له دې څخه مراد امام ابو حنیفه رَحِمَهُ الله وي.

سلف وخلف: له امام صاحب رَحِمَهُ الله څخه تر امام محمد رَحِمَهُ الله پوري چې کوم فقها. حضرات دي. هغوی ته "سَلَف" وایي. او له امام محمد رَحِمَهُ الله څخه وروسته تر شمس الائمه حلواني رَحِمَهُ الله پوري چې کوم حضرات دي. هغوی ته "خَلَف" وایي.

ظاهرُ الروایة: مخکې هم د دې وضاحت سو. ظاهر روایت د امام صاحب. امام ابو یوسف او امام محمد رَحِمَهُمُ الله هغو اقوالو او هغو مسئلو ته وایي کوم چې د امام محمد رَحِمَهُ الله په دې شپږو مشهوره کتابو کې را نقل سوي وي: (۱) مبسوط. (۲) زیادات. (۳) جامع صغیر. (۴) جامع کبیر. (۵) سیر کبیر. (۶) سیرِ صغیر. دا درجه په مسائلو کې تر ټولو اعلیٰ او اقویٰ ده.

غیر ظاهر الروایة (یا نوادرُ الروایة): کوم اقوال، مسئلې او روایتونه چې د امام محمد رَحِمَهُ الله په پورتنیو شپږو کتابو کې ذکر سوي نه وي، هغوی ته غیر ظاهر الرّوایة یا نادر الرّوایة وایي. د دوی سند د ظاهر الروایة په څېر معروف نه دی. د دغه درجې روایاتو مرتبه له ظاهر روایت څخه کمه ده. نو ځکه د تعارض په وخت کې به ظاهر روایت راجح وي. مګر دا چې د یو علت پر بناء متأخرین د دغه په خلاف (غیر ظاهر روایت) راجح وګرځوي.

فتاوی: هغه مسئلې دي چې د هغوی په هکله په ظاهر روایت یا په غیرِ ظاهر روایت (نادر الروایة) کې له اهلِ مذهب څخه هیڅ حکم منقول نه وي او مجتهدینو د اُصولو په رڼا کې د هغوی استنباط او استخراج کړی وي. داسې مسائل د اُصولو په اصطلاح کې په فتاویٰ سره تعبیرول کیږي.

مسائلِ نوازل: همدا د مذهب د مجتهدینو اماماتو وفتاویٰ وو ته وایي.

متونِ معتبره: په حنفي فقه کې چې څومره کتابونه دي. ځینې په هغوی کې متن وي او د یو کتاب شرح نه وي. لکه مختصرُ القدوري، کنز او داسې نور. او ځینې د یو متن شرح وي لکه هدایه او شرحُ الوقایه؛ نو په متونو کې تر ټولو مشهوره او معتمد متون د فقهاوو په نیز دري دي: ① مُخْتَصَرُ الْقُدُوْرِيْ. ② كَنْزُ الدَّقَائِق. ③ وِقَايَه؛ دې ته "مُتُوْنِ ثَلَاثَه" وایي. متأخرینو علماوو پر همدغه کتابو اعتماد کړی دی. ځینې علماوو "مُخْتَار" او ځینو "مَجْمَعُ الْبَحْرَيْن" هم په متونِ معتبره وو کې شمار کړی دي. نو د هغوی په نیز متونِ معتبره څلور دي.

د متونِ معتبره وو مصنفین ستر او منل سوي فقهاء دي. نو د تعارض په وخت کې به و دې متونو ته رجوع کیږي.

بېلا بېلې فایدې

فایده: د "مَكْرُوْهٌ" یا د "يُكْرَه" لفظ چې کله د فقهاوو په کلام کې مطلق ذکر سي. نو عموماً له دې څخه مراد مکروه تحریمي وي. خو دا چې د کراهت تنزیهي په هکله څه صراحت یا دلیل موجود وي.

فایده: کله نا کله د سنت لفظ ذکر سي او له هغه څخه مراد مستحب وي. او کله دې برعکس کیږي. یعني له مستحب څخه مراد سنت وي. او دا به له قرائنو څخه معلومیږي. او کله نا کله واجب ذکر سي او له هغه څخه عامه معنیٰ مراد وي کوم چې فرض او واجب دواړو ته شاملیږي.

فایده: کله نا کله د "يَجُوْزُ" لفظ استعمال سي. خو مراد ځنې هغه شی وي چې په شریعت کې ممنوع نه وي. په داسې وخت کې "يَجُوْزُ" واجب، مندوب، مباح، مکروه ټولو لره شاملیږي او دا به په قرینه سره معلومیږي. همدا وجه ده چې په مکروه طریقه سره د لمونځ اداء کولو په هکله ځینې وختونه علماء "جَازَ" لیکي. نو له دې څخه مراد نفسِ صحت وي بغیر د کراهت له خیال څخه.

فایده: د "يَنْبَغِيْ" لفظ د متأخرینو په عُرف کې زیاتره په مندوباتو او مستحباتو کې استعمالیږي. لیکن د متقدمینو په عُرف کې د عامي معنیٰ لپاره استعمالیږي. چې هغه واجب ته هم شاملیږي.

علامات افتاء: څرنګه چي مصنف رَحِمَهُ الله په خپل دې کتاب "نورالايضاح" کي د يو قول د تصحيح لپاره مختلف الفاظ استعمال کړي دي او همداسي د فقهي په نورو کتابو کي د يو قول د تصحيح او ترجيح لپاره مختلفه الفاظ مذکوره وي، نو د فايدې په خاطر د دوی وضاحت هم پېښول کيږي. په فتاوىٰ خيريه کي د مضمرات په حواله سره ليکلي دي چي علامات افتاء په لاندي توګه دي: ① عليه الفتوىٰ، او به يُفتى ② عليه الاعتماد. ③ عليه عمل اليوم. ④ هو الصحيح. ⑤ هو الأصح. ⑥ هو الأظهر. ⑦ هو المختار. ⑧ هو فتوىٰ مشائخنا. ⑨ هو الأشبه. ⑩ هو الأوجه. او داسي نور الفاظ په حاشيهٔ بزدوي کي هم ذکر سوي دي، علامه خيرُ الدين وروسته فرمايي چي له دوی څخه بعضي الفاظ د نورو په مقابله کي زيات وزنداره دي، لکه څرنګه چي لفظ د فتوىٰ له صحيح، اصح، اشبه او داسي نورو څخه زيات مؤکد دی، او به يفتى د الفتوىٰ عليه په مقابله کي راجح دی، او لفظ د اصح د صحيح په مقابله کي زيات مؤکد دی او لفظ د احوط له احتياط څخه زيات مؤکد دی، بعضي علماؤ ترتيب داسي پېش کړی دی: ① عليه عمل اليوم. عليه عمل الأمة. ② عليه الفتوىٰ. به يُفتى. عليه الاعتماد. به نأخذ. هو فتوىٰ مشائخنا. ③ الفتوىٰ عليه. هو الأصح. هو الأشبه. هو الأوضح. هو الأظهر. هو الأحوط. هو الأرفق. ④ هو الاحتياط. هو الصحيح.

په دې کي اول او دوېم قسم الفاظ زيات مؤکد دي، تر دې وروسته د درېيم او څلورم قسم درجه ده. د تعارض په وخت کي عموماً د همدې ترتيب اعتبار کول کيږي. او که تعارض نه وي، نو محض تصحيح کافي ده.

وجوه ترجيح: ① که يو طرف ته لفظ د صحيح وي او بل طرف ته لفظ د اصح وي، نو په دې صورت کي به لفظ د اصح لره ترجيح وي.

② که يو طرف ته لفظ د فتوىٰ وي او بل طرف ته نور الفاظ وي، نو لفظ د فتوىٰ لره به ترجيح وي.

③ که دواړو طرفونو ته تصحيح برابره وي، نو کوم طرف ته چي د متن قول وي، هغه لره به ترجيح وي.

④ د مساوي تصحيح په صورت کي به د ظاهر روايت موافق قول اخيستل اولىٰ وي.

⑤ په متعارضه تصحيحاتو کي چي د کومي تصحيح اکثره حضرات قائل وي، نو هغه به اختيارول کيږي.

صاحب د نورالايضاح بعضي ځايونه د ظاهر روايت، ظاهر مذهب او داسي نور الفاظ هم ذکر کړي وي چي د هغوی وضاحت هم څه مخکي وسو. ښکاره دې وي چي په اوله درجه کي به د ظاهر الرواية اعتبار کول کيږي او په دوېمه درجه کي د نادرُ الرواية او بيا به د فتاوىٰ اعتبار کول کيږي. او

دتعارض په صورت کې به د طبقة اولی روایت لره ترجیح وي، مګر دا چې مشائخو په یو بل روایت باندې د فتوی ورکولو صراحت کړی وي.

له پورتني بحث څخه دا پوره اُمید لرم چې د نور الایضاح مصنف رَحِمَهُ الله چې کوم دافتاء علامات لیکلي دي، د هغوی د پېژندنې په هکله به دا بحث معاون ثابت سي.

د فقهي اصطلاحات

(د شرعي احکامو قسمونه)

احکامِ شرعیه پر پنځه قسمه دي:

(۱) **فرض**: هغه حکم ته وایي کوم چې په قرآن او حدیث دواړو سره یا صرف په قرآن سره یا په بې شمېره حدیثونو سره (یا په بله ویناپه متواتر حدیث سره) ثابت وي او په هغه کې هیڅ شبهه نه وي، هغه فرض دی. مثال: لکه د پنځو لمنځونو د فرضیت حکم چې په قرآن او حدیث سره ثابت دی، همدارنګه لکه زکاة، روژه، حج او داسي نور عبادات.

د فرض حکم: د فرضو انکار کونکی کافر کیږي، او بېله عذره پرېښوونکی یې فاسق او د سخت عذاب مستحق ګرځي.

فرض پر دوه قسمه دي: ① فرض عین. ② فرض کفایه.

فرض عین هغه دی چې د هغه اداء کول د هر یوه لپاره ضروري دي.

فرض کفایه هغه دی چې د هغه اداء کول خو د هر یوه لپاره ضروري دي، لېکن که څه خلک یې اداء کړي، نو عام خلک به له ګناه څخه بچ سي.

(۲) **واجب**: هغه حکم ته وایي چې په ظني دلیل سره ثابت وي یعني په داسي دلیل سره چې په هغه کې یو بل ضعیف احتمال هم وي (یعني په خبر واحد حدیث سره یا د مجتهد په قیاس سره ثابت وي): مثال: لکه د وترو لمونځ، ځکه وتر چې په کوم حدیث سره ثابت دي. هغه خبرِ واحد دی، متواتر نه دی، او خبر واحد ظني دلیل دی: نو ځکه وتر به واجب وي.

د واجب حکم: دې درجه که څه هم د فرضو برابره ده، خو دومره فرق یې سته چې د دې انکار کونکی نه کافر کیږي، بلکي فاسق ګرځي، او بېله عذره پرېښوونکی یې فاسق او د سخت عذاب مستحق ګرځي لېکن تر فرضو د کم عذاب مستحق ګرځي؛ نو د فرض او واجب تر مینځ فقط د عقیدې په اعتبار سره فرق سته. یعني د فرضو منکر کافر دی او د واجبو منکر کافر نه دی بلکي فاسق دی. لېکن د عمل په اعتبار سره چې څرنګه فرض ضروري دي، همداسې واجب ضروري دي، همدا وجه ده چې خینو ځنې وختونه واجب ته فرض هم ویل کیږي.

(۳) سنت: سنت هغه حکم ته وايي چې زموږ له ستر پیغمبر ﷺ څخه ثابت وي.

سنت پر دوه قسمه دي: ① سنت مؤکده، سنت غیر مؤکده.

سنت مؤکده: هغه حکم ته وايي چې پر هغه نبي ﷺ همېشه عمل کړی وي، او خلکو ته یې هم د هغه ترغیب ورکړی وي؛ مثال: لکه د اودس په شروع کې مسواک وهل، د جمعې په ورځ غسل کول، لمونځ په جماعت سره کول، شل رکعته تراویح کول او داسې نور.

د سنت مؤکده حکم: د دې اداء کونکی د ثواب مستحق ګرځي، او د پرېښودلو عادت یې جوړول د ګناه او عتاب لامل ګرځي، او بېله عذره پرېښوول یې د ګمراهۍ لامل ګرځي.

سنت غیر مؤکده: دې ته مستحب هم ویل کیږي، دا هغه حکم ته وايي چې ځیني وختونه پر هغه نبي ﷺ عمل کړی وي، او خلکو ته یې د هغه ترغیب هم ورکړی وي؛ مثال: لکه د آذان په وخت کې کار او خبرې نه کول؛ د اذان جواب ورکول؛ له راسته طرف څخه شروع کول او داسې نور.

د سنت غیر مؤکده حکم: د دې اداء کونکی د ثواب مستحق ګرځي، او پرېښوونکی یې نه ګناهګار کیږي، خو بیا هم له غټ خیر او فضیلت څخه محروم پاتېږي.

د فقه په اصطلاح کې دې ته نفل، مندوب، تطوّع (او سنن زوائد) هم وايي، ځیني علماؤ د مستحب او سنت غیر مؤکده په مینځ کې څه فرق هم کړی دی.

(۴) حرام: کوم شی چې په قطعي دلیل (یعني په آیت، یا متواتر حدیث) سره ممنوع ګرځول سوی وي. هغه ته حرام وايي؛ مثال: لکه لمونځ تر خپل وخت وروسته اداء کول، د بل چا مال غصب کول، پر خلکو ظلم کول، غلا کول، شراب چیښل، سود خوړل، دروغ ویل، لمونځونه پرېښوول او داسې نور ټول حرام دي.

د حرام حکم: د دې منکر کافر کیږي، او بېله عذره کونکی یې فاسق او د سخت عذاب مستحق ګرځي، او نه کونکی یې د ثواب مستحق ګرځي.

مکروه: هغه حکم ته وايي چې له هغه څخه په شریعت کې منع سوې وي، لېکن د روایت دلیل یې هم موجود وي، د دې دوه قسمه دي: ① مکروه تحریمي، ② مکروه تنزیهي.

مکروه تحریمي: د کوم څه حُرمت چې په غیر متواتر یا په غیر مشهوره روایاتو سره ثابت وي (یا په بله وینا: په دلیلِ ظني سره ثابت وي)، هغه ته مکروه تحریمي وايي. مکروه تحریمي حرام ته نژدې دی او د واجب په مقابل کې دی، نو ځکه امام محمد رَحِمَهُ الله هغه ته حرام هم وايي؛ مثال: مکروه تحریمي لکه د بل چا په غصب سوې ځمکه کې لمونځ کول؛ د مازیګر لمونځ ډېر ځنډول او په خپل آخري وخت کې اداء کول؛ د قضاء حاجت د درونډوالي په وخت کې لمونځ کول؛ د اخترونو په ورځ روژه نیول؛ د سپینو او سرو زرو لوښي استعمالول؛ دا ټول مکروه تحریمي دي.

د مکروه تحریمي حکم: د دې منکر فاسق ګرځي؛ او بېله عذره کونکی یې ګنهګار او د عذاب مستحق ګرځي.

مکروه تنزیهي: هغه څه چي شریعت ناخوښه ګڼلی وي، لېکن د کونکي په هکله یې د سزا او عذاب څه یادونه کړې نه وي (یعني د ممانعت څه دلیل یې نه وي)، دا د جواز او روایښت په دائره کي دی او کراهت طبعي لري او د سنت غیر مؤکده په مقابل کي دی؛ **مثال**: د اوداسه په اوبو کي اسراف کول. د جمعې غسل نه کول او داسي نور.

د مکروه تنزیهي حکم: د دې پرېښوونکی د ثواب مستحق دی او کونکی یې د سزا مستحق نه دی.

(٥) **مباح**: له دې څخه مراد هغه کار دی چي شریعت یې نه د "کولو" حکم کړی وي او نه یې د "نه کولو" حکم کړی وي.

د مباح حکم: په دې کي نه ثواب سته او نه څه سزا سته او انسان ته یې په کولو او پرېښوولو کي اختیار دی، خو که داسي کار په ښه نیت سره وکړای سي، نو د مستحب درجې ته رسیږي او کونکي به یې د اجر او ثواب مستحق وګرځي، مثلاً په لاره کي د مسافرانو د خدمت لپاره د بدل، د میلمه د عزت لپاره له هغه سره ډوډۍ خوړل، یا په ورځ کي په دې نیت بیدېدل چي د شپې به عبادت وکړم. یا ښه کالي په دې نیت اغوستل چي د الله نعمتونو اثر ښکاره کړم.

مُقدمة الكِتاب

بِسْمِ اللهِ په نامه دالله (شروع کوم) الرَّحْمٰنِ چي ډېر مهربانه الرَّحِيْمِ (او) زيات رحم کونکی دی.

تشريح : په "بسم الله الرحمٰن الرحيم" سره د کتاب شروع کولو څو وجهي دي: ① د کتابُ الله د اتباع کولو لپاره؛ ځکه قرآنِ کريم په "بِسْمِ اللهِ" سره شروع کيږي (بلکي هر سورت يې په بسم الله سره شروع سوی دی). ② د حديثو د اتباع کولو لپاره؛ ځکه په حديث مبارک کي هم په بسم الله سره د شروع کولو ترغيب ورکول سوی دی؛ په حديث کي راځي: "كُلُّ أَمْرٍ ذِيْ بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ بِبِسْمِ اللهِ فَهُوَ أَقْطَعُ" (صحيح ابن حبان. باب من صفته ﷺ وأخباره. حديث شميره: ۳۶۱۷). (يعني کوم ابنه شان والا کار چي په "بِسْمِ اللهِ" سره شروع نه کړل سی، هغه بې برکته وي [يعني ناقص او نابشپړ پاتيږي]). همدارنګه په بل حديث کي راځي "كُلُّ أَمْرٍ ذِيْ بَالٍ لَا يُبْدَأُ بِذِكْرِ اللهِ فَهُوَ أَقْطَعُ" (دار قطني. كتاب الصلاة ج ۱، ص: ۲۲۵، حديث شميره: ۸۷۳). او بسم الله هم ذکر دی. ③ د سلف صالحينو د اتباع کولو لپاره؛ ځکه مخکينيو اکابرينو او صلحاؤ به هم خپل کتابونه وغيره په بسم الله سره شروع کول. ④ د برکت لپاره. (همدا ډول په ځينو کتابو کي نوري وجهي هم ليکل سوي دي: مثلاً: ⑤ اولنۍ وحي چي راغلې، نو په هغه کي دالله په نامه سره د ويلو حکم سوی دی: ﴿اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِيْ خَلَقَ﴾. ⑥ او بل دا چي د نبي کريم ﷺ ټوله خطوط او ټوله خطبات په بسم الله سره شروع کيږي. ⑦ سليمان ﷺ چي وبلقيس ته کوم خط ليکلی دی، نو هغه هم په بسم الله سره شروع کيږي.

بيا مصنف رَحِمَهُ الله تر "بِسْمِ اللهِ" وروسته په "الحَمْدُ لله" سره خپل کتاب شروع کوي، په دې کي يې مقصد هم د قرآنِ کريم، حديث شريف او د سلف صالحينو تابعداري ده. ځکه په قرآن کريم کي هم تر "بِسْمِ الله" وروسته "الحَمْدُ لله" ذکر سوي ده. همدارنګه په حديث کي د "الحَمْدُ لله" په باره کي راځي: " كُلُّ كَلَامٍ لَا يُبْدَأُ فِيْهِ بِحَمْدِ اللهِ فَهُوَ أَجْذَمُ " (ابو داود شريف. باب الهدى في الكلام ج ۲، ص: ۳۱۷، حديث شميره: ۴۸۴۰، ابن ماجه شريف. باب خطبة النكاح، ص: ۲۷۲، حديث شميره: ۱۸۹۴). (يعني هر هغه کلام چي په "حمد" سره شروع نه کړل سي، هغه ناقص او بې برکته وي)

➢ **بَاءٌ:** په بسم الله کي حرف جر دی، او "باء" د پنځلسو (۱۵) معانيو لپاره استعماليږي، لېکن په بسم الله کي د "الصاق" لپاره ده، يا د "استعانت" لپاره ده: "الصاق" وايي "مېلولو" ته. نو د الصاق

د باء معنیٰ دا سوه چي: وروستنی کلام به یې د مخکیني کلام سره "مُلْصَق" (یعني موښتی) وي، او استعانت وایي "د مرستي طلب کولو" ته، نو د باء استعانت معنیٰ دا سوه چي: وروستنی کلام به یې د مخکیني کلام لپاره مرسته (مدد) او ذریعه وي (یعني دالله د نامه په مدد سره شروع کوم).

څرنګه چي باء حرفِ جر دی، نو ځکه دلته به یو محذوف فعل مقدّر (پټ) منل کیږي چي دا حرفِ جر تعلّق ور سره ونیسي، او غوره دا ده چي دلته "أَبْتَدِأُ" محذوف ومنل سي، نو مطلب به یې دا وي: دالله په نامه سره شروع کوم.

"ب" خو متعلق سو او "اسم" خو دالله تابع دی، نو ګواکي لفظ دالله تر ټولو مقدّم (مخکي) سو، او په ﴿اقرأ باسم ربك﴾ کي همدغه حکم سوی دی چي دالله په نامه سره یې ووایه!، نو ګواکي همدا دالله نوم تر ټولو مقدّم سو.

➢ **الله**: نوم دی د هغه ذات کوم چي واجبُ الوجود دی او تمام صفاتِ کمالیه وو لره جامع دی، د الله ﷻ نهه نوي (۹۹) صفاتي نومونه دي، او یو یې ذاتي نوم دی چي هغه "الله" دی. دالله د لفظ معنیٰ ده: "معبود" (یعني هغه ذات چي عبادت یې کیږي).

د "الله" او "إله" په مینځ کي فرق: د دوی تر مینځ فرق دا دی چي دالله پر لفظ الف لامِ عهدي سته، لېکن پر "إله" نسته، نو ځکه دالله لفظ خاص د "معبودِ برحق" لپاره استعمالیږي او د "إله" لفظ عام دی د هر "معبود" لپاره استعمالېدی سي، هغه که پر حق وي لکه الله ﷻ، او که پر ناحقه وي لکه بُتان او باطل خدایان.

➢ **الرَّحْمٰن الرَّحِیْم**: الرَّحْمٰن د مبالغې صیغه ده. د فَعْلَان پر وزن دی، له رحمت څخه مشتق دی. د رحمت معنیٰ ده: "د زړه نرموالی". لېکن کله چي یې الله ﷻ ته نسبت وسي، نو د دې معنیٰ راځي: "فضل او مهرباني کول. احسان کول".

"الرَّحِیْم" د فَعِیْل پر وزن دا هم د مبالغې صیغه ده. دا هم له رحمت څخه مشتق دی. خو په دې لفظ کي د "رَحْمٰن" په نسبت مبالغه کمه ده او په "رَحْمٰن" کي مبالغه زیاته ده. ځکه چي د "رَحْمٰن" حروف زیات دي چي ټوله حرف یې پنځه (۵) دي. او د "رَحِیْم" ټوله حروف څلور (۴) دي. نو ځکه په "رَحْمٰن" کي مبالغه زیاته ده. چي د حرف زیاتوب د معنیٰ پر زیاتوب دلالت کوي. لکه قَطْعًا معنیٰ پرېکول او تَقْطِیْعًا معنیٰ په بنه توګه پرېکول. نو د "رَحْمٰن" په معنیٰ کي زیاتوب دی یعني رحم عام دی کافر او مؤمن ټولو لره شامل دی. "الرَّحِیْم" خاص دی. د دې تعلّق د آخرت سره دی. یعني په هغه وخت کي به صرف پر مؤمنانو رحم وي.

د "رَحْمٰن" او "رَحِيْم" په مينځ کي فرق: صاحب د "کمالاتُ الوحيدية" د رَحْمٰن او رَحِيْم په مينځ کي څلور (۴) فرقه ذکر کړي دي:

① رَحْمٰن: صرف د الله ﷻ د غټو رحمتونو لپاره راځي. او رَحِيْم: د کوچنيو رحمتونو لپاره راځي.

② رَحْمٰن: د دنيا او آخرت دواړو لپاره راځي. او رَحِيْم: صرف د آخرت لپاره راځي.

③ رَحْمٰن: د هغه عمومي او خصوصي صفاتو لپاره راځي چي هغه د ټوله انسانيت لپاره عام دي. او رَحِيْم: د هغه خصوصي صفاتو لپاره راځي چي هغه فقط د مؤمناتو لپاره خاص دي. او هغه چي په ځانګړي توګه د قيامت په ورځ څرګنديږي؛ لکه څرنګه چي د نبي کريم ﷺ په دعاء کي ذکر سوي دي: « يَا رَحْمٰنَ الدُّنْيَا وَرَحِيْمَ الآخِرَةِ ».

④ رَحْمٰن: د "الله" د لفظ په څير اسمِ عَلَمْ دی. پر مخلوق د دې اطلاق نه سي کېدلای. لېکن رَحِيْم: اسمِ علمْ نه دی. بلکي صفت دی او پر مخلوق يې اطلاق کېدلای سي.

> اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ټوله تعريفونه (صفتونه [خاص]) الله تعالیٰ لره دي رَبِّ الْعَالَمِيْنَ چي رب (پالونکی) د ټولو مخلوقاتو دی وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ او درود (رحمت) او سلام دي وي عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّيْنَ زموږ پر سردار محمّد ﷺ باندي کوم چي آخر (آخري) د نبيانو دی وَعَلٰى آلِهِ الطَّاهِرِيْنَ وَصَحَابَتِهِ أَجْمَعِيْنَ او (درود او سلام دي وي) د هغوی پر پاک آل او پر ټولو صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ (يعني د نبي ﷺ پر اولاد او کورنۍ او د هغوی پر ټولو صحابه کرامو دي د الله تعالیٰ رحمت او سلامتياوي).

تشريح: تر بسم الله وروسته په حمد سره د شروع کولو وجه مخکي د بسم الله په بحث کي بيان سوه.

د "حمد" تعريف: د "حَمْد" لغوي معنیٰ ده: "تعريف کول" (ستاينه). او اصطلاحي معنیٰ يې ده: "د يو چا اختياري ښېګڼه (صفت) په ژبه سره بيانول (يا په بله وينا: د تعظيم او اکرام په اراده سره په ژبه [په خوله] تعريف کول)، هغه که د نعمت په بدله کي وي او که نه وي"؛ د الله له طرفه هر وخت پر موږ د بېلابېلو نعمتونو او انعامونو باران اوريږي، نو موږ چي د الله ﷻ لپاره کوم حمد هم وايو، هغه د نعمت په بدله کي دی. يو لفظ د "مَدْح" او "شُکر" دی چي د هغه تعريف به څه وروسته ذکر سي.

د "الحمد" الف لام: په الحمد کي چي کوم الف لام دی، په دې کي څو احتمالات سته.

(۱) اللام للجنس: يو احتمال دا دی چي دا الف لام د جنس لپاره دی. يعني تمام جنس د حمد يا په بله وينا جنسِ ثناء او صفت الله تعالیٰ لره دي. صاحب د کشاف دغه قول خوښ کړی دی.

(۲) اللام للعهد: دويم دا چي دا الف لام دعهد لپاره (معهود) دی. يعني مراد ورڅخه هغه حمد دی کوم چي الله تعالیٰ پخپله پر خپل ځان ويلی دی. لکه په حديث شريف کي چي راغلي دي "كما أثنيتَ على نفسك" (مشكوة المصابيح ج ۱). يا په بله وينا دا چي الف لام معهود ذهني دی. يعني کوم چي د متکلم په ذهن کي دي هغه مراد دی. صاحبِ د مجمع الف لام دعهد لپاره کېدل خوښ کړي دي؛ ځکه چي عهد پر استغراق باندي مقدّم وي.

(۳) اللام للاستغراق: او درېيم احتمال دا دی چي داستغراق لپاره دی. يعني هر قسم تعريف او تحسين (تمام تعريفونه) الله تعالیٰ لره خاص دي. برابره ده د هغه تعلق د خالق تعالیٰ د ذات سره وي او که د مخلوق سره وي. ټوله به د رب تعالیٰ مِلک کيږي ټوله په حقيقت کي د الله تعالیٰ تعريف دی. يا په بله وينا: هغه تعريف برابره ده بلاواسطه وي يعني چي خاص د الله تعالیٰ د ذات تعريف وکړي. او که بالواسطه وي. لکه په مخلوق کي په يو کمال باندي د چا تعريف او صفت وکړل سي. نو دا په حقيقت کي د الله تعالیٰ تعريف دی؛ ځکه دغه صفت الله تعالیٰ ورکړی دی. جمهوره عالمان الف لام داستغراق لپاره کېدل خوښوي.

د "مدح" او د "شکر" تعريف: ديو چا ښېګڼه (صفت) په ژبه سره بيانول. دا ښېګڼه که د هغه په اختيار کي وي او که نه وي. لکه د ملغلري د ښېګڼي او ښايسته والي تعريف کول. او ښکاره ده چي دا ښېګڼه د هغې په اختيار کي نه ده. يو لفظ د "شُکر" دی:

د "شکر" تعريف: هغه فعل (کار) ته وايي چي د مُنعِم (انعام کونکي) د تعظيم خبر ورکړي. هغه فعل که په ژبه سره وي او که په زړه يا په اندامو سره وي.

نو د شکر او حمد په مېنځ کي فرق دا سو چي په حمد کي نعمت او انعام شرط نه دی. لېکن په شکر کي شرط دی. همدارنګه حمد صرف په ژبه سره ويل کيږي او شکر عام دی له ژبي څخه پرته په زړه او نورو اندامو سره هم کېدلای سي.

رَبّ: داسم فاعل صيغه ده. په اصل کي "رَابِبٌ" دی. الف حذف کړی سو او باء په باء کي مدغم کړل سوه. د "رَبّ" معنیٰ ده: "پالونکی". او بعضو ويلي دي چي مصدر دی. په اصل کي د تربيه په معنیٰ سره دي (يعني د تفعيل د باب اسم مصدر دی) او تربيه وايي "په کراره کراره ديو شي پالنه کول او د کمال حد ته رسول". او که سوال وسي چي کله رب مصدر دی. نو دا د الله صفت څنګه وګرځول سو. نو جواب دا دی چي دا د "زَيْدٌ عَدْلٌ" له قبيل څخه دی. يعني بطورِ مبالغه د رب صفت ګرځول سوی دی. او الله جَلَّ جَلَالُهٗ و ټولو جهانو او مخلوقاتو ته په کراره کراره (او په تدريج) خوراک او

غذا ورکوي او د هغوی پالنه کوي. نو ځکه هغه ته "رَبّ" وايي. "رَبّ" بغیر له اضافت څخه صرف د الله لپاره استعمالیږي او د اضافت سره د نورو لپاره هم استعمالیدی سي، لکه د قرآن کریم په دې آیت کي چي د غیر لپاره دی: ﴿اُذْكُرْنِیْ عِنْدَ رَبِّكَ فَاَنْسَاهُ الشَّیْطٰنُ ذِكْرَ رَبِّهٖ﴾ [سورة یوسف: ۴۲]، دلته "رب" په اضافت سره استعمال سوی دی او مراد ځني "باچا" دی.

≺ **الْعَالَمِیْنَ**: له الله تعالیٰ څخه ماسوا نور ټوله مخلوق، "عالَمِین" جمع د "عَالَم" ده، "عَالَم" اسم آله ده، یعني "هغه شی چي په هغه سره بل څه پېژندل کیږي (یعني د بل شي د پېژندلو آله)"، لکه "خَاتَم" (د مُهر او ټاپې لګولو آله)؛ وروسته بیا پر هغه شیانو د "عَالَم" اطلاق وسو چي په هغوی سره د "صَانِع" (جوړونکي) یعني د الله تعالیٰ پېژندنه کیږي (یا په بله وینا: هغه شیان کوم چي د خپل خالق اومربي په وجود باندي علامت او دلالت دي)، یعني له الله ﷻ څخه ماسوا هر شي ته "عَالَم" وایي، د دنیا تمام اجناس په دې کي داخل دي، لکه آسمان، سپوږمۍ، لمر او تمام ستوري، فرښتې، جنات، حیوانات، نباتات او داسي نور، یعني د "عالَم" ډېر قسمونه دي: عَالَمُ السَّمٰوٰت، عَالَمُ الأرْض، عَالَمُ الإِنْس، عَالَمُ المَلَائِكَة، عَالَمُ الجِن، عَالَمُ الحَیَوَانَات او داسي نور، د دغه بېلابېلو قسمونو د ښوولو لپاره یې د جمع صیغه یعني "عَالَمِیْن" ذکر کړه (دا ټوله د خپل خالق اومربي په وجود باندي نښه او دلالت دي).

≺ **وَالصَّلَاة**: بیا مصنف رَحِمَهُ الله تر حمد وروسته په "صلٰوة" (درود) شروع وکړه چي د ټوله انسانیت پر مُحسن او پر غوره د تمام مخلوق رسولُ الله ﷺ او د هغه پر پاک آل او ټولو صحابه وو باندي یې درود او سلام پېش کړی؛ ځکه په قرآن کي هم پر نبي ﷺ د "صلٰوة و سلام" حکم سوی دی: ﴿إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ یُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِیِّ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوْا تَسْلِیْمًا﴾ [سورة الأحزاب: ۵۶]، (بېشکه الله [ﷻ] او د هغه فرښتې درود وایي [رحمت لېږي] پر نبي [ﷺ]، اې مؤمنانو! درود ووایئ! پر هغه [نبي ﷺ] او سلام [پرې] ووایئ په سلام ویلو سره).

په دې آیت کي د صلوة او سلام دواړو حکم سوی دی: د تعجب او فضیلت خبره دا ده چي الله ﷻ خپله پر نبي ﷺ درود او رحمت رالېږي.

همدارنګه په بل آیت کي راځي: ﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ [سورة الإنشراح: ۴]، (او ستا لپاره موږ پورته کړی ذکر ستا)، په تفسیر کي راځي چي د "ذکر له پورته کېدو" څخه مراد دا دي چي الله ﷻ د خپل نامه سره د نبي کریم ﷺ نوم پیوست کړی دی. لکه په "کشاف" کي چي ذکر سوي دي چي

له دې څخه مراد دا دي چې الله ﷻ په کلمه، اذان، اقامت، التحيات، خطبه همدارنګه د قرآن په ډېرو آيتونو او په داسې نورو ځايونو کې د خپل نامه سره د نبي کريم ﷺ نوم يو ځای ذکر کړی دی.

او په حديث کې راځي چې له رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وسوه چې موږ به څرنګه پر تاسو درود وايو. نو نبي ﷺ وفرمايل ووايئ! : «اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى أَزْوَاجِهٖ وَذُرِّيَّتِهٖ..... (الخ)». [مسلم شريف. ص: ۱۵۷، حديث شمېره: ۴۰۷]

دويمه وجه دا هم ده چې الله تعالیٰ مُحسنِ حقيقي دی او نبي کريم ﷺ مُحسنِ مجازي دی؛ ځکه چې د الله او بندګانو په مېنځ کې وسيله او ذريعه ده، نو کله چې مصنف د مُحسنِ حقيقي حمد او ثناء بيان کړه، نو مناسب يې وګڼله چې د مُحسنِ مجازي د حق اداء کولو لپاره "صلٰوة على النبي" هم ذکر کړي.

د "صلاة" تعريف: د "صلوٰة" لغوي معنیٰ ده: "دعاء"، او په اصطلاحي معنیٰ کې يې تفصيل دی.

هغه دا چې که د "صلوٰة" نسبت الله ﷻ ته وسي، نو مراد ځنې "رحمت" (نزول رحمت) وي، او که ملائکو ته وسي نو مراد ځنې "استغفار" وي، او که بندګانو ته وسي، نو مراد ځنې "دعاء" (طلب رحمت) وي، او که مارغانو ته وسي، نو مراد ځنې تسبيح او ذکر وي.

➢ **والسّلام:** په معنیٰ سره د سلامتی (سلامتيا) دی، يعني هر قسم سلامتي (له هر مکروه څخه سلامتي)، همدارنګه دا په معنیٰ سره د تحيّه هم کېدلای سي.

➢ **سيّدنا:** په معنیٰ سره د سردار او بادار دی، دا لفظ نبي کريم ﷺ د ځان لپاره او د نورو لپاره هم استعمال کړی دی، لکه د نبي ﷺ دا فرمان "أَنَا سَيِّدُ وُلْدِ آدَمَ وَلَا فَخْرَ"، همدارنګه د سعد بن معاذ ﷺ لپاره يې وفرمايل "قُوْمُوْا اِلٰى سَيِّدِكُمْ... الخ". لهذا د سيّد لفظ د هر لوی او مشر لپاره استعماليږي، برابره ده د رُتبې په اعتبار سره لوی وي او که د بزرګی په اعتبار سره لوی وي، خو (عموما) د سيّد لفظ د نبي کريم ﷺ د خاندان والا وو لپاره ويل کېږي.

➢ **مُحَمَّد:** له "حمد" څخه مشتق دی، معنیٰ يې ده: "تعريف کړی سوی"، يعني چې د هغه د غوره صفاتو او ښېګڼو په وجه يې تعريف کېږي، چې په هغه کې فضائلِ محموده او ښه اوصاف په کثرت سره جمع وي. د نبي کريم ﷺ صفاتي نومونه ښېخي ډېر دي، ليکن تر ټولو مشهور يې "محمد او احمد" دي، د "محمّد" نوم پر نبي کريم ﷺ خپل نيکه يا مور اېښی وو.

مصنف رَحِمَهُ الله نور نومونه پرېښوول او لفظ د "محمد" يې راووړی، د دې لپاره چې د کلامُ الله اتباع وسي، يعني د قرآن کريم مطابق سي. الله تعالیٰ فرمايلي دي ﴿مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ وَالَّذِيْنَ آمَنُوْا مَعَهٗ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ... الخ﴾.

➤ خاتم: د دې لفظ له معناوو څخه يوه معنیٰ ده: (د هر شي) آخر، آخري، د نبي كريم ﷺ له كمالاتو څخه يو كمال خاتمُ النبي كېدل دې چې تر نبي كريم ﷺ وروسته به بل هيڅ نبي او رسول نه راځي، نبوت پر نبي كريم ﷺ ختم سو، وروسته تر دې چې هر څوک دعوه د نبوّت كوي، هغه دروغجن، دجّال او كافر مطلق دی لکه څرنګه چې خپله د نبي كريم ﷺ فرمان دی "لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ"، او دا د نبي كريم ﷺ يو داسي صفت دی كوم چې پر ټولو صفاتو درونددی؛ ځكه رسول الله ﷺ ته يو داسي شريعت وركول سو چې تر هغه وروسته بل هيڅ كتاب او شريعت ته ضرورت پاته نه سو، دا صفت فقط د محمد مصطفیٰ ﷺ لپاره مخصوص دی، نو ځكه مصنف رَحِمَهُ الله همدا صفت اختيار كړی.

➤ النبيّين: جمع د نبی ده، نبي له نبأ څخه مأخوذ دی چې د هغه معنیٰ ده "خبر وركول" او د نبي لغوي معنیٰ ده "د الله له طرفه خبر وركونكی" (د غيبو خبر وركونكی)، د مفعول په معنیٰ سره هم راځي (يعني خبر وركړل سوی)، لكه څرنګه چې د قتيل معنیٰ قاتل او مقتول دواړه راځي، او اصطلاحي معنیٰ يې داسي نقل سوې ده: "من أوحی إليه وحيا خاصا من الله بتوسط ملك أو بإلهام في قلبه أو بالرؤيا الصالحة".

په نبي او رسول كي فرق سته، كه نه؟ بعضي علماء فرمايي چې دواړه يو دي، او بعضي فرمايي چې په دواړو كي فرق دی، هغه دا چې رسول هغه دی چې نوی شريعت او كتاب وركول سوی وي، او نبي هغه دی چې نوی شريعت او نوی كتاب نه وي وركول سوی، بلكي هغه د مخكيني شريعت تبليغ كوي.

دلته مصنف رَحِمَهُ الله لفظ د "نبي" ځكه ذكر كړی دی چې دا مقام د رسولُ الله ﷺ په نعت كي دی يعني د درود او سلام تذكره كوي او په قرآن كي چې چيري هم "صلاة" ذكر سوی دی، هلته لفظ د نبي دی لكه څرنګه چې د الله تعالى فرمان دی ﴿إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ، يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا﴾.

➤ آله: دا له "أهل" څخه مشتق دی، له "آل" څخه څوک مراد دي، په دې كي اختلاف دی. ① د بعضي حضراتو (لكه د حضرت جابر بن عبد الله، ابو سفيان او داسي نورو) قول دا دی چې په آل كي هغه ټوله خلك شامل دي كوم چې د نبي ﷺ اتباع او پيروي كوي، يا په بله وينا له "آل محمد" څخه مراد هغه ټوله اُمت دی كوم چې د نبي كريم ﷺ دعوت قبول كړی دی، په دې كي له صحابه وو څخه واخله تر

قيامته پورې ټوله مؤمنان شامل دي (يا لكه بعضو چې ويلي دي چې له دې څخه هر تقوىٰ داره مؤمن مراد دى).
او څرنګه چې دا مقام د دعاء دى، نو ځكه له دې څخه عام مؤمنان مرادول زيات ښه دي. (۲) د امام شافعي رحمه الله قول دا دى چې له آل څخه بنو هاشم او بنو عبد المطلب مراد دي، (۳) د امام صاحب رحمه الله قول دا دى چې صرف بنو هاشم ور څخه مراد دي، يعني د نبي ﷺ هغه خاندان چې د هغو لپاره زكاة اخيستل حرام دي. (۴) د بعضو په نيز په دې كې صرف د نبي ﷺ اهل او عيال او ازواج مطهرات شامل دي.
صاحب د شفاء الارواح ليكلي دي چې دلته ځني مراد تمام مسلمانان دي لكه مخكې چې ذكر سوه: ځكه چې دا مقام د دعاء دى.

فايده: د نبي ﷺ د نامه سره د هغه پر آل او اصحابو "صلوٰة" ويل صحيح بلكې مستحب دي. او د هغه له نامه څخه پر ته مكروه دي. خو پر انبياؤ او ملائكو جائز دي: پر دغه حكم د سلفو اجماع ده. په خلاف د روافضو.

➢ **الطَّاهِرِينَ:** په دې كې اشاره كې ده چې د نبي كريم ﷺ آل به هاغه جماعت وي كوم چې له شبهاتو او شكوكو څخه پاك وي. صاحب د تكميل الايضاح دا خبره په دې توګه كړې ده چې د دې قيد يعني د "طاهرين" فايده دا ده چې د نبي كريم ﷺ آل متقي دى لكه څرنګه چې حديث دى (آلِيْ كُلُّ مُؤْمِنٍ تَقِيٍّ) يعني كوم چې متقي (پرهيزګاره) وي له امراضِ باطنيه او ظاهريه وو څخه: ځكه چې د نبي كريم ﷺ آل به هاغه جماعت وي كوم چې له شرك څخه پاك وي. او ښكاره ده چې له شرك څخه بچ كېدل او له هغه څخه پرهيز كول له امراض باطنيه وو څخه د پاكوالي دليل دى. او په دې سره په فرقهٔ باطله باندې رد هم مقصود دى كوم چې د نبوي آل د عصمت قائله ذى چې د دوى وهم و ګومان غلط دى. والله أعلم.

➢ **صَحَابَتِهِ:** د "صَاحِب" جمع ده. لغوي معنىٰ يې ده "ملګرى". او په اصطلاح كې د نبي كريم ﷺ صحابه وو ته ويل كيږي. صحابي هغه چا ته وايي چې نبي كريم ﷺ يې د ايمان په حالت كې ليدلى وي او پر هغه ايمان مړ سوى وي: نو پر دوى ټولو دې درود او سلام وي.
اولا مصنف رحمه الله آل ذكر كړى چې په هغه كې تمام اُمتِ محمديه راغلى. چې په هغه كې صحابه كرام هم شامل دي. خو د صحابه وو ځانته مقام او مرتبه ده: نو ځكه دوى يې په خاصه توګه ذكر كړل. ځكه چې الله ﷻ د "رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ" په ويناسره دوى له ټولو خلكو څخه ممتاز كړي دي. نو ځكه مصنف رحمه الله هم دوى بطور خاص بيان كړل.

➢ **أَجْمَعِينَ:** دا د "آل" او "اصحاب" دواړو د تأكيد او سجع لپاره دى: د صحابه وو تأكيد ته ځكه ضرورت سو چې بعضي ګمراه فرقې د اكثره صحابه وو په شان كې بې ادبي او ګستاخي كوي او د دوى په عدالت كې شك و شبهه كوي لكه روافض يعني صرف د حضرت علي رضي الله عنه له كورنۍ څخه

بغير نور تولو ته ښكنځا كوي، نو "أجمعين" يې ذكر كړی چې په دې قيد سره پر دوی رد وسي. او همدارنګه د خوارجو ترديد هم مقصود دی چې دوی د نبي كريم ﷺ د آل سخت ترين دښمنان دي او هغوی د صلاة مستحق نه ګڼي، په خلاف د اهل سنت والجماعت چې د اهل سنت والجماعت په نېز تول صحابه عادله دي او تول پر خپل،خپل ځای قابل د اتباع دي.

قَالَ الْعَبْدُ الْفَقِيْرُ إِلٰى مَوْلَاهُ الْغَنِيِّ ويلي دي بنده كوم چې محتاج دی وخپل بادار بې نيازه ته أَبُو الإِخْلَاصِ حَسَنُ الْوَفَائِيُّ الشُّرُنْبُلَالِيُّ الْحَنَفِيُّ ابو الاخلاص حسن شرنبلالی حنفي (يعني چې د هغه كنيت ابو الاخلاص دی. نوم يې حسن. مشرب يې وفائي. وطن (د پيدايښت) يې شرنبلال او مذهب يې حنفي دی) إِنَّهُ الْتَمَسَ مِنِّيْ بَعْضُ الإِخِلَّاءِ [عَامَلَنَا اللّٰهُ وَإِيَّاهُمْ بِلُطْفِهِ الْخَفِيِّ] (هغه ويلي دي) چې زما څخه مطالبه (غوښتنه) وكړه بعضو مخلصو دوستانو [الله تعالىٰ دې پر ما او دوی باندې خپلې پټې مهرباني. وكړي] أَنْ أَعْمَلَ مُقَدِّمَةً فِي الْعِبَادَاتِ چې زه د عباداتو په باره كې يوه مقدمه (مختصره كتاب) تيار كړم تُقَرِّبُ عَلَى الْمُبْتَدِئِ مَا تَشَتَّتَ مِنَ الْمَسَائِلِ فِي الْمُطَوَّلَاتِ كوم چې نژدې كړي پر ابتدائي طالب (يعني د شروع كونكي طالب العلم و ذهن ته نژدې كړي) هغه مسائل كوم چې بېلا بېلې ذكر سوي (پاشل سوي) دي په اوږدو (لويو) كتابونو كې (يا په بله وينا دا چې: نژدې كړي مبتدي طالبان د عباداتو او هغه بېلابېلو مسئلو ته كوم چې په لويو كتابونو كې دي) فَاسْتَعَنْتُ بِاللّٰهِ تَعَالىٰ نو ما له الله تعالىٰ څخه مدد وغوښتی وَأَجَبْتُهُ طَالِبًا لِلثَّوَابِ او (د دوستانو) مطالبه مې قبوله كړله په داسې حال كې چې د ثواب طلبګار يم (يعني د ثواب حاصلولو په فرض سره) وَلَا أَذْكُرُ إِلَّا مَا او زه به نه ذكر كوم (په دې كتاب كې) مګر صرف هغه مسائل جَزَمَ بِصِحَّتِهِ أَهْلُ التَّرْجِيْحِ چې د هغوی په صحيح والي باندې صاحبانو د ترجيح يقين كړی وي (يا په بله وينا چې اهل الترجيح د هغه مسئلو د صحيح والي قطعي فيصله كړې وي. يعني كوم علماء چې تحقيق والا دي او په اختلافي مسئلو كې ترجيح وركولای سي. هغو چې كوم مسائل بالكل صحيح ګرځولې دي. صرف هغه مسائل په دې كتاب كې ليكم) مِنْ غَيْرِ إِطْنَابٍ بغير له اوږدوالي څخه (يعني په مختصره عبارت سره. چې بلا ضرورت ته اوږدوالی به پكښې نه وي) وَسَمَّيْتُهُ: "نُوْرَ الإِيْضَاحِ وَنَجَاةَ الأَرْوَاحِ" او ما نوم كېښود

دغه کتاب ته نور الایضاح (درڼا څرګندونکی) و نجاة الأرواح (او روحتو ته نجات ورکونکی) وَاللهَ أَسْأَلُ او صرف له الله تعالیٰ څخه سوال کوم أَنْ يَّنْفَعَ بِهِ عِبَادَهٗ چي ددې کتاب په ذریعه خپلو بندګانو ته نفع (فایده) ورسوي وَيُدِيْمَ بِهِ الْإِفَادَةَ او ددې کتاب په ذریعه فایده رسول همېشه جاري وساتي.

تشریح: په دې عبارت کي مصنف رَحِمَهُ الله اولاً د خپل نوم، کنیت، مذهب او وطن یادونه کړې ده، چي د تألیف او تصنیف حقیقت معلوم سي؛ ځکه د کتاب مؤلف چي معلوم کړل سي، نو د مؤلف د حالت سره سم د را روان مضمون او را روان کلام معتمد یا غیر معتمد مقام هم ښکاره کېږي.

بیا یې وروسته د تألیف وجه بیان کړې ده چي دا کتاب یې د خپلو بعضو مخلصو ملګرو په خولست او غوښتنه باندي تصنیف کړی دی.

ابو الاخلاص: دا د مصنف رَحِمَهُ الله کنیت دی، حسن: د مصنف رَحِمَهُ الله نوم دی، الوفائي: دا (نسبت) د تصوف او طریقت په اعتبار سره دی، الشرنبلالي: د مصنف رَحِمَهُ الله وطن ته اشاره ده، په "مصر" کي د یو سیمي نوم دی، شرنبلالي خلاف القیاس دی؛ ځکه د قیاس په اعتبار سره "شبرابلولي" کېدل پکار دي. لکه څرنګه چي خپله مصنف رَحِمَهُ الله د خپل کتاب "دُرّ الکنوز" په آخر کي ددې صراحت کړی دی.

الأَخِلَّاء: جمع د خَلِيْلٌ ده، لکه څرنګه چي أَطِبَّاء او أَحِبَّاء جمع د طَبِيْبٌ او حَبِيْبٌ ده، معنیٰ یې ده: دوست.

عاملنا الله: دا جملهٔ معترضه او جملهٔ دعائیه ده، په دې سره یې وهغه ملګرو ته دعاء کړې ده کومو چي ددې تألیف مطالبه کړې وه. في العبادات: هغه احکام او مسائل چي د هغوی تعلق د عباداتو سره دی. تَشَتَّتَ: د تفعل له باب څخه د واحد مؤنث غائب ماضي صیغه ده؛ متفرق کېدل، بېلېدل.

المطوّلات: د فن لوی کتابونه مراد دي. یعني د عباداتو سره متعلق هغه اهم مسائل کوم چي په لویو کتابونو کي موجود دي، چي هغوی په اختصار سره بلایو ځای کړل سي چي مبتدي ته آسانه سي.

استعنت: ما د کتاب په تصنیف کي له الله ﷻ څخه مدد وغوښتی، ځکه چي د الله ﷻ له مدد او نصرت څخه بغیر هیڅ یو کار سر ته نه سي رسول کېدای، موږ ته پکار دي چي کله هم یو کار کوو، نو له الله ﷻ څخه مدد طلب کړو او د کار تر پوره کېدلو وروسته د الله ﷻ شکر اداء کړو.

طالبًا للثواب: د دې تصنيف غرض معليمنو او متعلمينو ته فايده رسول دي، کوم چې يو ډېر لوی نېک کار دی او د دې نېک کار په ترسره کولو کي بنده ته د الله ﷻ له طرفه ثواب حاصلېږي.

أهل الترجيح: دا د فقهاؤ له أوو طبقو څخه يوه طبقه ده، يعني هغه علماء چې هغو د احنافو مختلفه روايات د راجح او مرجوح په نومونو سره جمع کړي دي او دايې ښوولي دي چې له دې رواياتو څخه کوم يو افضل دي او کوم يې مفضول دي، كقولهم: هٰذا اولى، هٰذا أصحّ روايةً، هٰذا أوضح، هٰذا أوفق بالقياس، هٰذا أرفق للناس (شرح عقود رسم المفتي ص:٥٦)، داسې علماؤ ته اهل الترجيح ويل کيږي. لکه امام قدوري رَحِمَهُ الله، علامه مرغيناني (صاحب الهدايه) رَحِمَهُ الله او داسې نور.

إطناب: دإطناب معنىٰ ده: په زياتو الفاظو سره مراد پوره کول يا په بله وينا خبره اوږدول. نو د "من غيرإطناب" مطلب دی: په مختصره عبارت سره.

سميّتُه نور الايضاح إلخ: دنُور معنىٰ ده: رڼا، څلا، کوم څه چې نور شيان ښکاره کړي. د دې جمع انوار ده. د ايضاح معنىٰ ده: واضح کول، څرګندول، ښکاره کول. نو د نُور الايضاح معنىٰ سوه: ښکاره کونکې رڼا. او ارواح جمع د روح ده. دنجات معنىٰ ده: خلاصون، او عذاب روح لره وي. مطلب يې دا سو چې کوم شوک د عباداتو له مسائلو او طريقه څخه ناواقفه وي؛ د هغه لپاره دا مسائل نُور او لاربښوونه ده چې په دې بلدي په عمل کولو سره انسان د الله له عذاب څخه نجات ترلاسه کولای سي (خلاصون موندلای سي).

مصنف رَحِمَهُ الله فرمايي چې په دې کتاب کي مو د صرف اقوال مرجحه بيان کړي دي چې "ولا أذكر إلا ما جزم بصحته أهل الترجيح" يعني زه په دې کي صرف هاغه قول نقل کوم چې د هغه پر صحت اهل ترجيح اعتماد او وثوق کړی وي.

والله أسئل إلخ: يعني اهلِ علم حضرات کوم چې له دې کتاب څخه استفاده کوي. نو چې هغوی نورو ته هم فايده ورسوي، د دې لپاره چې دا سلسله جاري پاته سي.

د مصنف رَحِمَهُ الله دا دعاء داسې قبوله سوه چې د تصنيف له دَور څخه تر نن سبا پوري په لکلوو بندګانو له دې څخه نفع اخيستې ده او د دې فايده دامت ومخ ته ښکاره ده. له رب تعالىٰ څخه خواست کوو چې زموږ دا حقير کوښښ هم په خپل دربار کي قبول کړي او خلک له دې څخه استفاده وکړي او زموږ د نجات ذريعه هم وګرځي، آمين يا أرحم الرّاحمين.

كِتَابُ الطَّهَارَةِ

(دا) کتاب د "پاکی" (داحکامو په بيان کي) دی

تشريح: د فقهاؤ او محدثينو دا طريقه ده چي کله دوی يو کتاب ليکي، نو د عنوان (سرليک) په توګه يو څو شيان ذکر کوي: "کتاب، باب، فصل"، چيري چي لفظ د "کتاب" ذکر کړي، هلته جنس مسائل په لحاظ کي ساتي. مثلاً د طهارت (پاکی) داحکامو جلا جنس دی چي تر هغه لاندي څو انواع دي، د صلاة (لمونځ) داحکامو يو جلا جنس دی، او زکاة، روژه او داسي نور جلا جلا جنس دی. او چيري چي لفظ د "باب" استعمال کړي، هلته انواعِ مسائل په لحاظ کي ساتي. مثلاً د طهارت په مسائلو کي د وضوء (اودانه) مسائل، د تيمم مسائل او داسي نور، دا يې انواع دي. او چيري چي لفظ د "فصل" استعمال کړي، نو هلته له ماقبل مسائلو څخه جدايي په لحاظ کي ساتي. يعني له ماقبل څخه بعضي جزئيات جلا کوي او جلا يې بيانوي. مثلا د وضوء (اودانه) په بيان کي فرائضِ وضوء له سنن وضوء څخه د فصل په ذريعه جلا کوي.

په لنډه وينا دا چي د فقهي په کتابو کي د عنوان (سرليک) لپاره دري قسمه الفاظ ذکر کيږي: ① کتاب ② باب ③ فصل. په کتاب کي د يوه جنس د مختلفو اقسامو او انواعو مسئلي ذکر کيږي. په باب کي د مخکيني جنس سره اړوند د يوه قسم بحث او مسئلي ذکر کيږي او په فصل کي د هغه مخکيني قسم سره اړوند جلا بحث او مسئلي (جزئيات) ذکر کيږي.

كتاب الطهارة: په دې جمله کي دري خبري دي: (۱) نحوي ترکيب. (۲) د كِتَاب د لفظ مطلب. (۳) د طهارة د لفظ مطلب.

(۱)... **نحوي ترکيب:** د نحوي ترکيب په اعتبار سره (په دې جمله کي) دري احتماله دي: ① اول دا چي كتاب الطهارة خبر دی د محذوفي مبتداء چي "هٰذا" دی يعني: هٰذا كتابُ الطهارة. ② دويم دا چي مبتداء ده د محذوف خبر يعني كتابُ الطهارة هٰذا. ③ دريم دا چي مفعول دی د محذوف فعل يعني: خذ كتاب الطهارة يا اِقرأ كتاب الطهارة.

(۲)...كتاب:

د کتاب لغوي او اصطلاحي معنیٰ: د کتاب او کتابت لغوي معنی ده: "یو شی سره جمع کېدل" "جمع کول". لکه كَتَبْتُ الشَّيْءَ أَيْ جَمَعْتُهُ، او کتاب ته هم ځکه کتاب ویل کیږي چې په دې کې حروف سره را جمع کیږي، او کتاب د مکتوب په معنیٰ سره هم استعمالیږي، لکه څنګ چې د مجموع په معنیٰ سره استعمالیږي (په کتابُ الطهارة کې د مجموع په معنی سره دی). نو د کتابُ الطهارة معنی ده "جَمْعُ (مَجْمُوْعُ) مَسَائِلِ الطَّهَارَةِ".

او په اصطلاح کې کتاب د مسائلو هغه "مجموعه" ته وایې چې هغه مستقله جنس سوې وي (مستقلاً معتبره وي)، برابره ده مختلفه انواعو لره شامله وي. لکه کتابُ الطهارة چې په دې کې طهارة الوضوء، طهارة الغسل، طهارة بالماء او طهارة بالتراب یعني د طهارت (پاکی) ټوله نواع په کتاب الطهارة کې داخل دی. یا مختلفه انواعو لره شامله نه وي، لکه کتابُ اللقطه، یا کتابُ الآبق، یا کتاب المفقود چې تر دې هر کتاب لاندې نه یو باب سته او نه یو فصل.

(۳).... طهارة:

د طهارت لغوي او اصطلاحي معنیٰ: طَهارت مصدر دی معنیٰ یې ده: پاکول، پاکوالی. او په اصطلاح کې طهارت له حدث (حکمي مرداري) یا له نجاست او خبث (حقیقي مرداري) څخه پاکېدلو ته وایې. او ځینې علماؤ ویلي دي چې طهارت د دریو (۳) اندامونو پرېوللو او د سر مسح کولو ته وایې. كِتَابُ الطَّهَارَةِ اضافت په معنی سره د لام دی او تر لام وروسته دوه مضافه محذوف دي. ټوله عبارت به داسې وي "هٰذَا كِتَابٌ لِبَيَانِ أَحْكَامِ الطَّهَارَةِ" (دا کتاب د پاکۍ د احکامو په بیان کې دی).

او طُهارت د طاء په ضمه سره هغه اُوبو ته ویل کیږي چې په هغوی سره پاکي حاصله کړل سي، او طِهارت په کسره د طاء سره د پاکولو آلې ته ویل کیږي، لکه اوبه او خاوري.

کتابُ الطهارة ولې مخکې کړی سو؟: مصنف رَحِمَهُ الله په شروع کې وویل چې دا مختصره کتاب په عباداتو کې لیکل کیږي، په عباداتو کې یې خپل کتاب په کتابُ الطهارة سره شروع کړی. نه په کتابُ الصلاة، کتابُ الصوم او داسې نورو سره (حال دا چې صلاة، صوم او داسې نور هم عبادات دي). د دې څه وجه ده؟.

د دې جواب دا دی چې د لمانځه لپاره طهارت ضروري دي، له هغه څخه بغیر لمونځ نه سي کېدلای، نو ځکه یې اول طهارت ذکر کړی او تر هغه وروسته به په عباداتو کې لمونځ ذکر کړي.

او ځکه چې دا خبره معلومه سوه چې د لمانځه لپاره طهارت ضروري دی، نو اوس دا پښوول ضروري دي چې په کومو. کومو شیانو سره طهارت حاصلول کیدلای سي؟. لهذا مصنف رَحِمَهُ الله هغه شیان ذکر کوي چې په هغوی سره طهارت حاصلول کیدلای سي.

په کومو اوبو سره طهارت (پاکي) حاصلول جائز دي؟

﴿۱﴾ اَلْمِيَاهُ الَّتِيْ هغه اوبه يَجُوْزُ التَّطْهِيْرُ بِهَا چې په هغوی سره پاکوالی (پاکي حاصلول) جائز دي سَبْعَةُ مِيَاهٍ اووه قسمه اوبه دي مَاءُ السَّمَاءِ ① د آسمان اوبه (یعني باراني اوبه) وماءُ الْبَحْرِ ② د سمندر (دریاب) اوبه وَمَاءُ النَّهْرِ ③ د ویالې (والې) اوبه وَمَاءُ الْبِئْرِ ④ د څاه اوبه وَمَاءٌ ذَابَ مِنَ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ ⑤ .⑥ او هغه اوبه چې له واورې او ږلیو څخه ویلې سوي (ترلاسه سوي) وي وماءُ العَيْنِ ⑦ او د چینې اوبه (دغه پورته ذکر سوي اووه قسمه هغه اوبه دي چې په هغوی سره پاکي حاصلیدلی سي).

لغات: ﴿میاه﴾ جمع د ماءٌ ده، اوبه. ﴿یجوز﴾ د "یصح" په معنیٰ سره دی. یعني په دغو اوبو سره پاکي حاصلول صحیح دي، د "یَحِلُّ" په معنیٰ سره نه دی؛ ځکه خبره د هغو اوبو په باره کي ده چې په هغوی سره پاکي حاصلول صحیح دي که څه هم په یوه وجه حلالي (روا) نه وي. لکه یو چا چې د ځان لپاره د بارانُ یا د سمندر یا داسې نورې اوبه جمع کړې وي، نو د هغه له اجازې څخه بغیر دا اوبه استعمالول حلال (روا) نه دي. لېکن که بیا یې هم دلودس لپاره استعمال کړي، نو اودس یې صحیح کیږي. ﴿بحر﴾ سمندر. دریاب. جمع: بِحَار. ﴿بئر﴾ څاه. جمع: آبَار. ﴿ذاب﴾ د نصر له بابه د واحد مذکر غائب ماضي معلومي صیغه ده. ذَابَ يَذُوْبُ ذَوْبًا، ذَوَبَانًا: ویلې کېدل (ویلېدل). مایع کېدل. ټینګه ماده د حرارت په واسطه اوبه کېدل. ﴿عَيْن﴾ په عربي ژبه کي بعضې الفاظ لـکونه معناوې لري او بعضې سلګونه معناوې لري. عَين له هماغه الفاظو څخه یو لفظ دی چې زیاتي معناوې لري چې د لغتپوهانو د وینا مطابق تقریبًا سلو معناوو ته رسیږي، چې له هغوی څخه صاحب د تاج العروس پنځوس معناوې ذکر کړي دي. مثلاً سترګه. مُخبر (جاسوس). متعیّن شی. ذات. دلته د دې لفظ معنیٰ ده: د اوبو چینه. ﴿البَرَد﴾ (د راء په فتحه سره): ږلی. واحد: البَرَدَةُ (یوه ږلۍ). (مصباح اللغات)

یادونه: په عبارت کي له "مَاءُ السَّمَاءِ" څخه تر "مَاءُ العَيْنِ" پورې د "مَاءُ" لفظ مرفوع او مجرور دواړه ویل کېدلای سي. د مرفوع ویلو په صورت کي به د مبتداء محذوف لپاره خبر وي چې هغه "أحدها"، "ثانیها" تر "سابعها" پورې دي (یعني أَحَدُهَا مَاءُ السَّمَاءِ، ثَانِيْهَا مَاءُ الْبَحْرِ...الخ). او د مجرور په صورت کي به له "مِيَاهٍ" څخه بدل وي.

تشریح: په دې عبارت کې مصنف رَحِمَهُ الله د هغه اُوبو اقسام بیانوي چې په هغوی سره طهارت او پاکي حاصلول جائز دي، نو فرمایي: په کومو اوبو سره چې پاکوالی جائز دی، هغه اُووه قسمه اوبه دي: ① د آسمان اوبه (مراد ځنې د باران اوبه دي)، ② د سمندر اوبه، ③ د نهر (لویې ویالې) اوبه، ④ د څاه اوبه، ⑤ د واورې اوبه، ⑥ د ژلیو اوبه، ⑦ د چینې اوبه.

دغه اُووه قسمه اوبه دي کوم چې پاکي دي او په دوی سره جسم، جامه او داسې نور پاکول جائز دي، یا په بله وینا دا چې دوی خپله هم پاکي دي او بل لره هم پاکونکي دي، برابره ده دا اوبه خوږې وي او که تروې وي.

د اوبو قسمونه

﴿۲﴾ ثُمَّ الْمِيَاهُ بیا اوبه عَلٰى خَمْسَةِ أَقْسَامٍ پرپنځه قسمه دي طَاهِرٌ (اول قسم هغه اوبه دي) چې (په خپل ذات کې) پاکي وي مُطَهِّرٌ (او بل شي لره هم) پاکوونکي وي (یعني بل شی چې په پرېولل سي، نو هغه هم پاک گرځوي) غَيْرُ مَكْرُوْهٍ مکروه نه وي (استعمالول یې) وَهُوَ الْمَاءُ الْمُطْلَقُ او هغه مطلقي اخالص ا اوبه دي (یعني چې څه داسې شی ورسره گډ سوی نه وي چې هغه مُقَیدې وگرځي).

تشریح: د طهارت او نجاست په اعتبار سره د اوبو لاندیني پنځه قسمونه دي: ① "طاهر مطهر" یعني هغه اوبه کوم چې خپله هم پاکي وي او د بل څه د پاکولو صلاحیت هم لري، لکه "ماء مطلق" (یعني "علمي خالص اوبه"، په دې شرط چې له پورتني مذکوره اُوو قسمونو څخه وي) چې په هغوی بل شی گډ سوی نه وي، مثلاً: د سمندر او نهر اوبه یا د چینې اوبه.

﴿۳﴾ وَطَاهِرٌ او (دویم قسم هغه اوبه دي) چې (په خپله) پاکي وي مُطَهِّرٌ (بل شي لره هم) پاکوونکي وي مَكْرُوْهٌ (لیکن استعمالول یې) مکروه وي وَهُوَ مَا شَرِبَ مِنْهُ الْهِرَّةُ وَنَحْوِهَا او دا هغه اوبه دي چې پیشي اوبه ورڅخه څیښلي وي او یا اد پیشي په څېر بل حیوان وَكَانَ قَلِيْلًا حال دا چې هغه اوبه لږ (هم) وي.

لغات: ﴿هِرَّة﴾ پیشي، جمع: هِرَرٌ، او د بعضو په وینا د هِرٌّ اطلاق په مذکر او مؤنث دواړو باندې کیږي او د هِرَّةٌ اطلاق صرف په مؤنث باندې کیږي.

تشریح: په دې عبارت کې د طهارت او نجاست په اعتبار سره د اوبو دویم قسم بیان سوی دی ② "طاهر مطهر مکروه"، لکه هغه لږ اوبه چې کورنۍ پیشي خوله پکښې ووهي، یا مثلاً چرگه (کوم چې آزاده پرېښوول سوې وي) یا موږک او داسې نور خوله پکښې ووهي، د دې اوبو حکم دا دی چې که

نوري نامکروه اوبه موجوده وي، نو دا اوبه استعمالول مکروه تنزيهي دي. لېکن که له دوی څخه بغير نوري اوبه نه وي، نو بيا په دوی سره پاکي حاصلول صحيح دي. هيڅ پروا پکښې نسته.

ماء مستعمل

> ﴿۴﴾ وَطَاهِرٌ غَيْرُ مُطَهِّرٍ او (دريم قسم هغه اوبه دي) چي (په خپل ذات کي خو) پاکي وي (لېکن بل شي لره) پاکونکي نه وي وَهُوَ مَا اسْتُعْمِلَ لِرَفْعِ حَدَثٍ او دا هغه اوبه دي کوم چي استعمال سوي وي د بې اودسيا ليري کولو لپاره (مثلاً بې اودسه کس اودس په وکړي) أَوْ لِقُرْبَةٍ كَالْوُضُوْءِ عَلَى الْوُضُوْءِ بِنِيَّتِهٖ يا (استعمال سوي وي) د ثواب حاصلولو لپاره لکه په اوداسه د پاسه (بل) اودس کول د اوداسه په نيت سره.

لغات: ﴿رفع﴾ د فتح د باب مصدر دی: پورته کول، ليري کول (ختمول). ﴿حدث﴾ نجاست حکمي، بې اودسيا (بې اودسي). ﴿قربة﴾ د نېکۍ او ثواب کار چي په هغه سره د خدای تعالیٰ قربت (نژدېکت) او ثواب حاصلول کيږي (يا په بله وينا هغه څه چي په هغه سره د الله تعالیٰ قربت او رضاء ترلاسه کول کيږي). نېکي او ثواب، عبادت. جمع: قُرَب و قُرُبَات.

تشريح: په دې عبارت کي د اوبو دريم قسم بيان سوی دی ③ "طاهر غير مطهر" يعني هغه اوبه کوم چي خپله خو پاکي وي، لېکن هغوی د حدث (بې اودسيا) ليري کولو صلاحيت نه لري. لکه ماء مستعمل (استعمال سوي اوبه) يعني چي په هغوی سره يو حکمي حدث (حکمي بې اودسيا) ليري کړل سوې وي يعني کوچني بې اودسيا يا لويه بې اودسيا. يا په بله وينا دا چي په هغوی سره اودس يا د جنابت غسل کړل سوي وي، همدارنګه هغه اوبه چي بې اودسيا خو په ليري نه کړل سي. بلکي د اوداسه د پاسه بل اودس په وکړل سي د ثواب او عبادت په نيت سره. همدارنګه هغه اوبه چي لاس په پرېولل سي د خوراک او داسي نورو لپاره. نو د هغوی هم دغه حکم دی (چي طاهر غير مطهر دي). خو په ماء مستعمل سره نجاست حقيقي (حقيقي نجاست) ليري کول مثلاً مرداره کپړه په پرېولل صحيح دي.

د اودس د پاسه بل اودس کول

مسئله: که څوک په اول اوداسه باندي يو عبادت وکړي، نو نوی اودس کول (تازه کول) ... دی همدارنګه که يې دا اول اوداسه ډېر وخت تېر سي، نو هم نوی اودس کول مستحب دي، که څه هم په اول اوداسه

یې یو عبادت نه وي کړی، او که چیري وخت هم زیات نه وي تېر سوی او یو مقصودي عبادت یې هم په اوداسه نه وي کړی، نو بیا اودس کول مکروه کار دی؛ ځکه چي دا اسراف دی. (تحفة الالمعي. جلد۱ ص۲۹۲، طحطاوي. ص۱۴)

اوبه کله مستعملي ګرځي؟

﴿۵﴾ وَيَصِيْرُ الْمَاءُ مُسْتَعْمَلًا او ګرځي اوبه مستعملي بِمُجَرَّدِ انْفِصَالِهِ عَنِ الْجَسَدِ محض له بدن څخه په را جلا کېدو سره (يعني هر کله چي اوبه مازي له بدن څخه را جلا سي. نو مستعملي سوې).

لغات: ﴿انفصال﴾ دانفعال د باب مصدر دی: جلا کېدل، بېلېدل.

تشريح: په دې عبارت کي مصنف رَحِمَهُ الله دا خبره بیانوي چي اوبه کله مستعملي شمېرل کېږي؟ نو فرمايي چي له بدن څخه تر جلا کېدو وروسته سمدستي اوبه مستعملي ګرځي، دويم قول دا دی چي له بدن څخه تر جلا کېدو وروسته چي کله اوبه یو ځای ودرېږي، نو بیا اوبه مستعملي شمېرل کېږي، نه تر هغه مخکي، خو مفتیٰ به اول قول دی. (طحطاوي ج:۱. ص:۱۴)

د استعمال سوو اوبو حکم

مسئله (۱): په اوداسه او غسل کي چي کومي اوبه استعمال سوي وي، که په هغوی یو ښکاره نجاست ګډ سوی نه وي. نو داسي اوبه که څه هم خپله پاکي دي، لېکن په هغوی سره بل وار پاکي حاصلول يعني اودس يا غسل په کول صحيح نه دي. خو ناپاکه جامه په هغوی سره پاکول کېدای سي له نجاست څخه.

مسئله (۲): که چیري د اوداسه يا غسل مستعملي اوبه په جامه او کالیو باندي ولوېږي، نو په هغه سره جامه او کالي نه مردارېږي، خو بیا هم احتیاط ضروري دی. (البحر الرائق بيروت ج:۱. ص:۹۸. فتاویٰ محموديه جديد ج:۵. ص:۱۲۵)

مسئله (۱): مړي ته د غسل ورکولو لپاره چي کومي اوبه استعمال سي، هغه ناپاکه دي. لهذا که مړي ته د غسل ورکولو پر مهال پر کالیو زیات څاڅکي ولوېږي، نو کالي ناپاکه کېږي. (كتاب المسائل. مطبع عثمانيه ج:۱. ص۱۸۳، زکريا ج:۱. ص:۳۴۹)

په کومو اوبو سره پاکي حاصلول جائز نه دي؟

﴿۶﴾ وَلَا يَجُوْزُ او جائز نه دي (پاکي حاصلول) بِمَاءِ شَجَرٍ وَثَمَرٍ د درختي (ونې) په اوبو سره او د مېوې په اوبو سره وَلَوْ خَرَجَ بِنَفْسِهٖ مِنْ غَيْرِ عَصْرٍ که څه هم هغه بغير له نچوړلو څخه په خپله (له درختي يا مېوې څخه) وتلي وي فِي الْأَظْهَرِ د ظاهر روايت مطابق (يعني ظاهر روايت همدا دی چي دا اوبه که څه هم په خپله راوتلي وي، نو هم په دوی سره پاکي حاصلول جائز نه دي).

لغات: ﴿شَجَر﴾ درخته (ونه)، اسم جنس دی، پر واحد، تثنیه او جمع ټولو یې اطلاق کیږي، واحد: شَجَرَةٌ، جمع: اَشْجَارٌ و شَجَرَاتٌ. همداسې ثَمَرٌ هم اسم جنس دی، واحد: ثَمَرَةٌ، جمع: ثِمَارٌ، ﴿عصر﴾ د ضرب د باب مصدر دی: نځوړل (په فشار او زور له مېوې او داسې نورو څخه اوبه کښل).

تشریح: کومې اوبه چې له درختې یا مېوې څخه ایستل سوي (کښل سوي) وي، مثلاً د کېلې له درختې څخه اوبه ایستل سوي وي، یا مثلاً له ګنې څخه ایستل سوي اوبه (رَس) یا د هینداوانې اوبه، نو په دا قسم اوبو سره بالاتفاق اودس او غسل جائز نه دي، همدارنګه که له درختې یا مېوې څخه خپله په قطره، قطره اوبه را څڅېدلي وي، نو د اصح قول پر بناء په هغه سره هم اودس او غسل جائز نه دي او غیر اصح قول دا دی چې جائز دي.

یادونه: له دې ځایه د هغه اوبو یادونه سوې ده کوم چې په اضافت تقییدي سره نومول کیږي یعني "ماء مقید"، یعني هغه اوبه چې پر خپل اصلي طبیعت پاته نه وي، بلکې د هغوی سره داسې شی ګډ سوی وي چې اوبه د هغه شي د نوم (په قید) سره یادول کیږي، مثلاً له هینداوانې یا له انګورو څخه ایستل سوي اُوبو ته د هینداوانې یا انګورو اوبه (رَس) ویل کیږي، همدارنګه له درختې څخه ایستل سوي اُوبو ته عرق او رَس ویل کیږي، نو فرمایي چې د ظاهر روایت مطابق په داسې اُوبو سره اودس او غسل کول او پاکي حاصلول جائز نه دي.

﴿۷﴾ وَلَا بِمَاءٍ زَالَ طَبْعُهُ او نه په هغه اوبو سره (پاکي حاصلول جائز دي) چې د هغوی طبیعت زائل سوی (ختم سوی) وي بِالطَّبْخِ د پخولو په وجه (زائل سوی وي) أَوْ بِغَلَبَةِ غَيْرِهِ عَلَيْهِ یا پر هغوی د بل شي د غالب کېدلو په وجه (زائل سوی وي).

لغات: ﴿طبخ﴾ د فتح د باب مصدر دی: پخول، غیره، علیه: د دواړو ضمیر مَاء ته راجع دی.

تشریح: د اوبو دوه طبیعته دي: ① رِقّة (باریکوالی، نری والی). ② سیلان (بهېدل، جاري کېدل).

صورت د مسئلې دا دی چې که په اوبو کې یو شی مثلاً لوبیا یا داسې بل شی واچول سي او پوخ کړل سي چې د هغه په وجه اوبه ګاټه (ټندې) سي او د رقت او سیلان طبیعت یې ختم سي، نو داسې اوبه "ماء مطلق" پاته نه سوې، لهذا طهارتِ حکمي یعني اودس او غسل په داسې اوبو سره نه جائز کیږي.

همدارنګه په هغه اوبو سره هم طهارتِ حکمي حاصلول جائز نه دي چې په هغوی کې له اوبو څخه بغیر بل پاک شی په زیات (غالب) مقدار ګډ سوی وي چې اوبه یې له خپل طبیعته ایستلي

وي، لکه هر ډول شربت، سرکه، ښوروا، د لوبیا اوبه، د زردکي او ګلاب اوبه، ځکه پر دې شیانو عرفاً د اوبو اطلاق نه کول کیږي، په متن کي د "غلبة غیرة" قید ځکه لګول سوی دی چي که اوبه مغلوبه نه وي بلکي غالبه وي، نو په هغوی سره طهارت جائز دی.

﴿۸﴾ وَالْغَلَبَةُ فِيْ مُخَالَطَةِ الْجَامِدَاتِ او غالب والی د جامدو (وچو) شیانو په ګډېدلو کي (یعني کله چي په اوبو بو جامد وچ شی ګډ سي لکه اوړه، زعفران، رنګ او داسي نور جامدات، نو په دې صورت کي دې جامد شي د غالب والي اعتبار) بِإِخْرَاجِ الْمَاءِ عَنْ رِقَّتِهِ وَ سِيَلَانِهِ په ایستلو سره د اوبو دی له خپل باریک والي او بهېدلو څخه (یعني کله چي د هغه جامد شی په وجه اوبه خټي او ګاټه سي او رقت او سیلان یې ختم سي، نو په دې صورت کي هغه شی غالب شمېرل کیږي) وَلَا يَضُرُّ تَغَيُّرُ أَوْصَافِهِ كُلِّهَا بِجَامِدٍ او نقصان نه کوي د جامد شي په وجه د اوبو د ټولو اوصافو بدلېدل (یعني که د هغه جامد شي په وجه د اوبو ټوله اوصاف (رنګ، خوند او بوی) بدل سي، خو رقت او سیلان یې باقي پاته سي، نو پاکي په حاصلول جائز دي) كَزَعْفَرَانٍ وَفَاكِهَةٍ وَ وَرَقِ شَجَرٍ (جامد شیان) لکه زعفران، مېوه او د درختو پاڼي (بلګونه).

لغات: ﴿مخالطة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی: یو د بل سره ګډېدل، ﴿زعفران﴾ مشهوره خوشبویه ژړ رنګ لرونکی ګل دی، جمع: زَعَافِرُ.

تشریح: مخکي دا خبره تېره سوه چي په ماء مطلق سره طهارت (پاکي) حاصلول جائز دي او که ماء مطلق نه وي، نو په هغه سره طهارت حاصلول جائز نه دی، اوس دلته دا خبره بیانوي چي اوبه کله مطلقي "ماء مطلق" (خالص اوبه) شمېرل کیږي او کله نه شمېرل کیږي، نو په دې بله کي اعتبار غلبې لره دی یعني چي په اوبو ګډېدونکی شی په زیات مقدار سره وي چي پر اوبو غالب وي. اوس دلته صاحب د کتاب رَحِمَهُ الله د غلبې صورت د قاعدۀ کلیه په توګه بیانوي، او د ټولو شیانو یې دوه قسمه بیان کړي دي: ① جامد یعني سخت شی یا په بله وینا وچ شی، ② مائع یعني بهېدونکی شی.

په دغه عبارت کي د جامداتو بیان دی، حاصل یې دا دی چي که یو جامد یعني وچ شی مثلاً اوړه، نیني یا داسي بل شی په اوبو ګډ سي چي د هغه په وجه د اوبو رقت او سیلان دواړه طبیعتونه ختم سي، نو هغه ته مطلقي اوبه "ماء مطلق" نه ویل کیږي او په هغوی سره اودس او غسل جائز نه دي، لېکن که دا مذکوره شیان په دومره لږ مقدار په اوبو ګډ سي چي د هغه په وجه خو د اوبو رنګ یا بوی بدل سي، لېکن د اوبو رقت او سیلان باقي پاته وي، مثلاً د جاري (بهېدونکو) اوبو سره چي څه

رنګ ګډ سي. يا مثلاً په اوبو کې زعفران واچول سي او د هغوی لږ رنګ ښکاره سي، يا مثلاً د مَنّي (خزان) په موسم کې د پاڼو د رالوېدلو په وجه د حوض د اوبو ټوله اوصاف بدل سي. نو په دې ټولو صورتونو کې په هغه اوبو سره اودس او غسل جائز دي. (مراقي الفلاح: ١٥)

﴿٩﴾ وَالْغَلَبَةُ فِي الْمَائِعَاتِ او غالب والی په بهېدونکو شيانو کې (يعني کله چې په اوبو يو مائع ابهېدونکی شی ګډ سي لکه شيدې، نو د غالب والي اعتبار) بِظُهُوْرِ وَصْفٍ وَاحِدٍ د يوه وصف په ښکاره کېدلو سره دی (يعني کله چې د هغه مائع شي يو وصف (مثلا رنګ) په اوبو کې ښکاره سي. نو پر اوبو غالب شمېرل کېږي) مِنْ مَائِعٍ لَهٗ وَصْفَانِ فَقَطْ له هغه بهېدونکي شي څخه [يعني مراد هغه مائع شی دی] چې هغه لره صرف دوه وصفونه وي كَاللَّبَنِ لَهُ اللَّوْنُ وَالطَّعْمُ لکه شيدې چې هغه لره رنګ او خوند سته وَلَا رَائِحَةَ لَهٗ او بوی ورلره نسته (بوی نه لري).

لغات: ﴿لبن﴾ شيدې، جمع: أَلْبَانٌ. ﴿لون﴾ رنګ، جمع: أَلْوَان. ﴿طعم﴾ خوند، لذت (مزه).

تشريح: مخکې په جامداتو کې د غلبې صورت بيان سو. اوس له دې ځايه په مائعاتو کې د غلبې صورتونه بيانوي. مايعات (بهېدونکي شيان) درې قسمه دي: ① يو هغه چې درې سره وصفه پکښې وي (يعني خوند، رنګ او بوی). ② دوېم هغه چې صرف دوه وصفه پکښې وي (مثلا خوند او بوی). ③ درېيم هغه چې هيڅ وصف پکښې نه وي.

په دغه عبارت کې د دوېم قسم بيان دی. حاصل يې دا دی چې که په اوبو ګډ سوی شی مايع (بهېدونکی) وي او د اوبو له جنس څخه نه وي، نو د غلبې اعتبار به د اوصافو په لحاظ سره کېږي، لکه شيدې چې مايع شی دي او د اوبو له جنس څخه نه دي. او په شيدو کې صرف دوه وصفه دي (رنګ او خوند. درېيم وصف "بوی" پکښې نسته). نو که د شيدو يو وصف پر اوبو غالب سي، نو هغه اوبه نه پاتېږي، بلکې اوس د اوبو پر ځای هغه ته شيدې ويل کېږي. نو ځکه په هغه سره اودس او غسل نه صحيح کېږي.

﴿١٠﴾ وَبِظُهُوْرِ وَصْفَيْنِ مِنْ مَائِعٍ لَهٗ ثَلَاثَةٌ او (د غالب والي اعتبار) د دوو وصفونو په ښکاره کېدلو سره دی له هغه بهېدونکي شي څخه چې هغه لره درې وصفونه وي (يعني کوم مائع شي لره چې درې سره وصفه وي. که د هغه دوه صفته په اوبو کې ښکاره سي. نو هغه پر اوبو غالب شمېرل کېږي) كَالْخَلِّ لکه سرکه.

لغات: ﴿خل﴾ سرکه، جمع: اَخُل و خِلَال.

تشريح: په دې عبارت کې د اول قسم بيان دی، فرمايي چې په کوم مايع شي کې چې درې سره وصفونه وي (خوند، رنګ او بوی). که هغه شی په اوبو ګډ سي او دوه وصفه يې پکښې ښکاره سي، نو په هغه اوبو سره او دس او غسل جائز نه دي، لکه سرکه چې هغه يو مايع (بهېدونکی) شی دي او په هغه کې خوند، رنګ او بوی درې سره اوصاف سته، لهذا که سرکه په اوبو کې واچول سي او په اوبو کې د سرکې دوه وصفه ښکاره سي، نو هغه اوبه نه پاتېږي، بلکې د سرکې په حکم ګرځي (ګواکې سرکه سوه)، خو که صرف يو وصف يې پکښې ښکاره سي، نو بيا په هغه اوبو سره اودس او غسل جائز کيږي. (مراقی الفلاح: ۱۶)

﴿۱۱﴾ وَالْغَلَبَةُ فِي الْمَائِعِ الَّذِىْ لَا وَصْفَ لَهٗ او غالب والی په هغه بهېدونکي شي کې کوم لره چې هيڅ وصف نه وي (يو صفت هم نه لري) كَالْمَاءِ الْمُسْتَعْمَلِ لکه مستعملي اوبه وَمَاءِ الْوَرْدِ الْمُنْقَطِعِ الرَّائِحَةِ او لکه د ګلاب (ګل ګلاب) هغه اوبه چې خوشبويي يې ختمه سوې وي (هيڅ خوشبويي نه لري) تَكُوْنُ بِالْوَزْنِ (نو په داسي اوبو کي غالب والی) په وزن سره کيږي (يا په بله ربنا دا چي په داسي مائع شي کي به د غالب والي اعتبار په وزن سره کول کيږي، يعني په داسي مائع اوبو کي غلبه د وزن په اعتبار سره حاصليږي کوم لره چي هيڅ وصف نه وي) فَاِنِ اخْتَلَطَ رِطْلَانِ مِنَ الْمَاءِ الْمُسْتَعْمَلِ نو (مثلاً) که ګډي سي دوه رطله (يا مثلاً دوه سېره) مستعملي اوبه بِرِطْلٍ مِّنَ الْمُطْلَقِ په يوه رطل (يا په يوه سېر) مطلقو (خالصو) اوبو لَا يَجُوْزُ بِهِ الْوُضُوْءُ نو په داسي اوبو سره اودس نه جائز کيږي وَ بِعَكْسِهٖ جَازَ او د دې په برعکس صورت کي (مثلاً چي ماءِ مستعمل يو سېر وي او ماءِ مطلق دوه سېره وي) جائز دی.

لغات: ﴿رطل﴾ يو خاص وزن دی کوم چې څه کم نيم کېلو کيږي (په پاکستاني حساب سره) څکه نيم کېلو پنځه سوه (۵۰۰) ګرامه کيږي او رطل (۴۴۲) کيږي (نو رطل له نيم کېلو څخه ۵۸ ګرامه کم سو). رطل يو قسم لوښی وو چې په هغه سره به مکيلي شيان يعني غنم او داسي نور پيمانه کېدل. صاحب د احسنُ الفتاوىٰ ليکلي دي چې يو رطل د اوسني وخت په حساب سره (۴۴۲) ګرامه کيږي او (۸) رطله يو صاع

کیږي او یو صاع (۳۵۳۸) ګرامه کیږي یعني تقریباً دری نیم کیلو. او د عراقي رطل مقدار دی کوم چې د فقهاؤ په نیز معتبر دی. ﴿الماء المستعمل﴾ استعمال سوي اوبه (کارول سوي اوبه). برابره ده د نجاست حکمي د زوال لپاره استعمال سوي وي یا د قربت او ثواب لپاره.

تشریح: په دې عبارت کي د دریم قسم بیان دی، فرمایي چي که بې وصفه مایع شی په اوبو ګډ سي (مثلا ماء مستعمل په خالص اوبو ګډي سي)، نو په دې صورت کي به د وزن په اعتبار سره حکم کول کیږي، د کوم یوه وزن چي زیات وي، نو اوبه د هغه په حکم سره ګرځي؛ ځکه اوس له دې څخه بغیر بل د توپیر صورت ممکن نه دی، مثلاً دوه سیره مستعملي اوبه (ماء مستعمل) یا د ګلاب اوبه په یوه سیر خالص اوبو ګډي سي، نو داسي اوبه له ماء مطلق (خالص اوبو) څخه وځي او ماء مقید ګرځي او په هغه سره اودس او غسل نه جائز کیږي. لیکن د دې په برعکس صورت کي جائز کیږي یعني چي ماء مقید (یعني مستعملي اوبه یا د ګلاب اوبه) په لږ مقدار سره وي او ماء مطلق (خالص اوبه) په زیات مقدار سره وي، او که دواړه سره برابر وي، نو په داسي صورت کي مشایخو احتیاطاً د عدمِ جواز حکم کړی دی. (مراقی الفلاح: ۱۶)

د "ماء نجس" (مردارو اوبو) بیان

﴿۱۲﴾ وَالرَّابِعُ مَاءٌ نَجِسٌ او څلورم قسم ناپاکه (مرداري) اوبه دي وَهُوَ الَّذِیْ حَلَّتْ فِیْهِ نَجَاسَةٌ او دا هغه اوبه دي چي یو ناپاکي (مرداري) پکښي لوېدلې وي وَكَانَ رَاكِدًا قَلِیْلًا حال دا چي هغه ولاړي (درېدلې، لږ) لږ اوبه وي وَالْقَلِیْلُ مَا دُوْنَ عَشْرٍ فِیْ عَشْرٍ او لږ هغه اوبه دي کوم چي د لس په لس څخه کم وي (یعني لس شرعي ګزه اوږدوالی او لس شرعي ګزه پراخوالی نه لري. بلکي له دې څخه کمي اوبه وي. نو هغه ماء قلیل دي) فَیَتَنَجَّسُ وَإِنْ لَمْ یَظْهَرْ أَثَرُهَا فِیْهِ نو داسي اوبه (د نجاست په ورلوېدلو سره) مرداریږي که څه هم د نجاست اثر په اوبو کي ښکاره سوی نه وي أَوْ جَارِیًا وَظَهَرَ فِیْهِ أَثَرُهَا یا اوبه جاري (بهېدونکې) وي او په هغوی کي د نجاست اثر ښکاره سوی وي (نو هم اوبه مرداریږي) وَالْأَثَرُ طَعْمٌ أَوْ لَوْنٌ أَوْ رِیْحٌ او اثر خوند یا رنګ یا بوی دی.

لغات: ﴿راكِدًا﴾ د نصر له بابه فاعل دی، ولاړ، درېدلی. رَكَدَ يَرْكُدُ رُكُودًا: درېدل. حرکت بندېدل (ساکن کېدل). ﴿لَمْ يَظْهَرْ﴾ (بفتح الهاء دی، او بضم الهاء وېل د قاعدې مطابق نه دي) د فتح له بابه د واحد مذکر غائب جحد نفي بِلَمْ صيغه ده، مصدر: ظُهُوْرًا: ښکاره کېدل، بهر راتلل.

تشريح: له دې ځایه د طهارت او نجاست په اعتبار سره د اوبو څلورم قسم بیانوي او هغه "ماء نجس" (مرداري اوبه) دي، یعني هغه اوبه چې یو نجاست (مرداري) په ګډه سوې وي، اوس که هغه ولاړې اوبه وي او لږ وي نو د نجاست په ورلوېدلو سره سملستي ټوله اوبه مرداربږي، که څه هم د هغه هیڅ وصف بدل نه سي، مثلاً په لوی ستل یا ټپ کي یو ځاځکی متیازي ولوېږي نو هغه مرداربږي، که څه هم د متیازو اثر پکښې ښکاره نه سي.

او که چیري ماء کثیر وي لکه د لوی حوض یا تالاب اوبه، نو د نجاست حکم به هغه وخت کول کېږي کله چې د نجاست اثر یعني رنګ، خوند، بوی په اوبو کي ښکاره سي.

د ماء کثير تعريف: "د کومو اوبو مقدار چې لس په لس کي وي (یعني لس ګزه یې اوږدول وي او لس ګزه یې بَر وي)". لکه لوی حوض یا لوی تالاب، نو هغه ماء کثیر (زیاتي اوبه) دي، یا په بل تعریف "دومره اوبه چې د لیدونکي په نظر کي کثیر (زیاتي) وي چې د هغه اندازه لس په لس کي تاکل سوې ده". ماء کثیر هم د ماء جاري په حکم کي دي. (کتاب المسائل ص:۸۶)

ځیني علماء وايي چې ماء کثیر یا غټ حوض یا تالاب هغه دی چې د یوه طرف په ښورلو سره یې بل طرف نه ښوري، مثلاً که یو څوک یې په یوه طرف کي اودس وکړي، نو هغه بل طرف یې په هغه ګړي نه ښوروري (وروسته ښورېدل معتبر نه دي؛ ځکه اوبه نرم باریک شی دی چې د باد وغیره له امله هم په حرکت کي راځي).

د ماء قليل تعريف: "د کومو اوبو مقدار چې د لس په لس څخه کم وي". لکه د څاه اوبه یا د کوچني تالاب اوبه، نو هغه ماء قلیل (لږ اوبه) دي، داسي اوبه د لږ نجاست په ورلوېدلو سره هم مرداربږي، که څه هم وصف یې بدل نه سي. (در مختار ج:۱، ص:۱۷۱، طبع: مصري)

د ماء جاري تعريف: بهېدونکي اوبه کوم چې جاري او رواني لیدل کېږي، چې یو علامت یې دا هم دی چې که خاشه یا پاڼه ور واچول سي، نو هغه وړي، او که دومره رفتار هم په اوبو کي نه وي (چې خاشه یا پاڼه یوړل سي) نو هغوی ته جاري نه ویل کېږي. (در مختار ج:۱، ص:۱۷۱)

د اوسني زماني په حساب سره د ماء کثير اندازه: دلته له ګز څخه مراد شرعي ګز دی. کوم چې یو لاس کېږي (یعني د ګوتو له سر څخه تر څنګلي پوري)، نو مطلب دا چې د کومو اوبو مقدار په اوږدول هم

لس لاسه وي او په پلنوالي هم لس لاسه وي، نو هغه ماء كثير دي، او د اوسني زماني د گز په اعتبار سره يو لاس نيم گز كيږي، نو لس لاسه پنځه گزه سوه. لهذا كه د اوبو مقدار پنځه گزه اوږد او پنځه گزه پراخ وي، هغه ماء كثير دي. او د "فوټ" په حساب سره يو لاس "يو نيم فوټ" كيږي كوم چي اتلس (۱۸) اينچه كيږي. نو د كومو اوبو مقدار چي پنځلس فوټه اوږد او پنځلس فوټه پراخ وي.

هغه ماء كثير دي او داسي حوض يا تالاب ته لوی حوض او لوی تالاب (غديرِ عظيم) ويل كيږي.

د "ماء مشكوك" بيان

﴿ ۱۳ ﴾ وَالْخَامِسُ مَاءٌ مَشْكُوْكٌ فِيْ طُهُوْرِيَّتِهٖ او پنځم قسم هغه اوبه دي چي د هغوی په پاكونكي كېدو كي شك سوی وي (يعني په دې كي شك وي چي دا اوبه بل شی پاكوي او كه نه) وَهُوَ مَا شَرِبَ مِنْهُ حِمَارٌ أَوْ بَغْلٌ او دا هغه اوبه دي چي چيښل (څښل) ور څخه كړي وي خره يا غاتري.

لغات: ﴿طهورية﴾ مُطهر كېدل، پاكونكي كېدل، يعني چي خپله هم پاك وي او بل لره هم پاكونكي وي. هر طهور طاهر دی لېكن هر طاهر طهور نه دی، ﴿حمار﴾ خر، د دې دوه قسمه دي: اهلي او وحشي (يعني كورنی خر او ځنګلي خر)، دلته اهلي (كورنی) خر مراد دی، جمع: حُمُر، ﴿بغل﴾ غاتره، يعني چي له خرې او آس څخه پيدا وي (يا په بله وينا دا چي پلار يې آس وي او مور يې...)، نو پسخورده يې مشكوكه ده، او كه له خره او آسې څخه پيدا وي، نو په دې صورت كي د غاترې پسخورده پاكه ده؛ ځكه د حيواناتو په نسبت كي اعتبار مور لره دی، نه پلار لره.

تشريح: په دې عبارت كي د اوبو د پنځم قسم بيان دی او هغه ماء مشكوك دي يعني هغه اوبه چي په مُطهر والي كي يې شك وي او دا هغه اوبه دي چي خره يا غاترې خوله پكښې وهلې وي. د دې حكم دا دی چي كه نوري پاكي اوبه وي. نو په دوی سره دې اودس وغيره نه كوي او كه نوري اوبه نه وي. نو په دوی سره دې اودس وكړي. لېكن وروسته دې تيمم هم وكړي. (شامي ج:۱، ص:۲۰۹، طبع: مصري)

مشكوك څكه ورته وايي چي په پاكوالي او ناپاكوالي كي يې شك دی. يعني دا شك هم پكښې سته چي دا اوبه به پاكي وي. نو ځكه اودس په جائز دی. او دا شك هم پكښې سته چي ناپاكه به وي. نو ځكه اودس په جائز نه دی او تيمم به وهي.

او د مشکوک کېدلو وجه یې دا ده چې د خره د غوښو او خولې (عرق) په باره کې دوه قسمه دلائل ستنه، یو دا چې نبي ﷺ د خره د غوښو له خوړلو څخه منع وکړه (بخاري شریف، باب غزوة خیبر ج: ۲، ص: ۶۰۶، حدیث رقم: ۴۲۱۹)، او کله چې د خره غوښه حلاله نه ده، نو د خره ناړي (لاړې) به هم مرداري وي؛ ځکه چې ناړي له غوښې څخه پیدا کېږي، نو په دې اعتبار سره پکار دا ده چې د خره پسخورده دې مرداره وي. او بل روایت دا دی چې نبي کریم ﷺ پر خره سپور سوی دی (بخاري شریف، باب اسم الفرس والحمار، حدیث رقم: ۲۸۵۶)چې د هغه په وجه به د نبي کریم ﷺ پر جامه د خره خوله (عرق) لګېدلې وي، او خوله هم له غوښې څخه پیدا کېږي او حکم یې هماغه دی کوم چې د ناړو حکم دی. لهذا کله چې نبي ﷺ د خره له خولې څخه جامه نه ده مینځلې او خوله یې پاکه ده، نو په دې اعتبار سره د هغه ناړي هم پاکېدل پکار دي (او له دې څخه بغیر یو بل حدیث هم په ابو داؤد شریف کې نقل سوی دی کوم چې د خره د غوښې پر حلت دلالت کوي. (ابو داؤد شریف، باب فی اکل لحوم الحمر الاهلية ص: ۱۵۲۳)، ګواکې د خره په باره کې دوه قسمه دلائل نقل سوي دي، نو ځکه د خره پسخورده مشکوکه ګرځول سوې ده.

فَصْلٌ (فِیْ بَیَانِ اَحْکَامِ السُّؤْرِ)

(دا) فصل (د پسخوردې داحکامو په بیان کې) دی

د پسخوردې بیان

﴿۱۴﴾ وَالْمَاءُ الْقَلِیْلُ إِذَا شَرِبَ مِنْهُ حَیَوَانٌ او لږ اوبه کله چې چیښل کړي وي له هغه څخه یو حیوان یَکُوْنُ عَلٰی أَرْبَعَةِ أَقْسَامٍ نو هغه پر څلور قسمه کیږي (یعني داسې اوبه پر څلور قسمه دي) وَیُسَمّٰی سُؤْرًا او هغه په پسخورده سره نومول کیږي (یعني داسې اوبو ته پسخورده اوبه وایي).

تشریح: په دې فصل کې مصنف رَحِمَهُ الله د پسخوردې احکام بیانوي، کله چې اوبه لږ وي مثلاً په یو لوښي کې وي او له هغه څخه یو حیوان (ساکښ) اوبه وچیښې، نو تر چیښلو وروسته چې کومې اوبه پاته سي، هغه ته پسخورده اوبه وایي. دلته یې ځکه دلږو اوبو "ماء قلیل" قید لګولی دی چې که اوبه ډیرې وي او له هغه څخه یو حیوان اوبه وچیښي، مثلاً یو حیوان په نهر (ویاله) کې خوله ووهي، نو هغه ته پسخورده اوبه نه وایي. او څرنګه چې د پسخوردې په پاکوالي او ناپاکوالي او د پسخوردې په مکروه والي او مشکوک والي کې د حیوان اعتبار کول کیږي، نو ځکه پسخورده څلور قسمه کیږي.

څلور قسمه پسخورده په یوه جدول کې

حکم	پسخورده	شمېر
پاکه ده	دانسان پسخورده	(۱)
مرداره ده	د سپي، خنزیر وغیره پسخورده	(۲)
مکروه ده	د پیشي او آزادې (ایله) چرګې وغیره پسخورده	(۳)
مشکوکه ده	د خره او غاترې پسخورده	(۴)

دانسان د پسخوردې حکم

﴿۱۵﴾ اَلْأَوَّلُ طَاهِرٌ مُطَهِّرٌ اول قسم (هغه پسخورده اوبه دي چې خپله هم) پاکې دي او (بل لره هم) پاکونکې دي وَهُوَ مَا شَرِبَ مِنْهُ آدَمِیٌّ او دا هغه اوبه دي چې چیښل ور څخه کړي وي انسان

أَوْ فَرَسٌ أَوْ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ یا آس یا هغه حیوان چې غوښه یې خوړل کېږي (یعني حلال څاروي چېنل ور څخه کړي وي).

لغات: ﴿مُطَهِّر﴾ د تفعیل د باب فاعل دی کوم چې متعدي باب دی: (بل څه لره) پاکونکی. ﴿مَا يُؤْكَل﴾ دلته مَا د حیوان په معنیٰ سره دی.

تشریح: د انسان پسخورده او د هغه ناړي (لاړې) شرعاً پاکې دي او په دې کې د مسلمان ... حائضه او غیر حائضه، با اودسه او بې اودسه ترمینځ هیڅ فرق نسته. د ټولو پسخورده او ناړې پاکې دي، په دې شرط چې په خوله کې یې ښکاره مرداري نه وي، همدا وجه ده که څوک شراب وچښي، یا یې په خوله کې وینه راسي او بیا سملستي له یو لوښي څخه اوبه وچښي. نو د هغه پسخورده مرداره شمېرل کېږي، ها! که څه ګړۍ وروسته یا د لاړو (ناړو) له تېرولو څخه وروسته اوبه وچښي، نو بیا نه مرداربږي. لېکن که د شراب خوره برېتونه اوږده وي، نو هغه که څه هم لږ ګړۍ وروسته اوبه وچښي بیا هم پسخورده یې مرداره ګرځي؛ ځکه په دې حالت کې د برېتو د ککړ تیا احتمال سته. همدا رنګه د حلال حیوان او حلال مرغه پسخورده پاکه ده. لکه پسه، بزه، غوا، ګامېښه، طوطي، کوتره یا داسې نور، همدارنګه د آس پسخورده هم پاکه ده. (البحر الرائق ج:۱، ص:۱۳۳، مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص:۱۷)

د مړي او بیده کس د ناړو (لاړو) حکم

مسئله (۱): تر مرګ وروسته چې د مړي له خولې څخه کومې ناړې او اوبه راووځي. هغه شرعاً ناپاکه دي.

مسئله (۲): د بیده کس له خولې څخه راتونکې اوبه پاکې دي. (در مختار ج:۱، ص:۱۲۸، ط: مصري)

د سپي وغیره د پسخوردې حکم

﴿۱۶﴾ وَالثَّانِيْ نَجِسٌ لَا يَجُوْزُ اسْتِعْمَالُهُ او دویم قسم (هغه پسخورده اوبه دي چې) ناپاکه دي چې د هغوی استعمالول (کارول) جائز نه دي وَهُوَ مَا شَرِبَ مِنْهُ الْكَلْبُ أَوِ الْخِنْزِيْرُ او دا هغه اوبه دي چې چېنل ور څخه کړي وي سپي یا خنزیر أَوْ شَيْءٌ مِنْ سِبَاعِ الْبَهَائِمِ كَالْفَهْدِ وَالذِّئْبِ یا له درندګانو څخه یو درنده (چېنل ور څخه کړي وي) لکه پړانګ او لېوه (شرمښ).

لغات: ﴿کلب﴾ سپی، برابره ده ښکاري سپی وي، یا د حفاظت لپاره ساتل سوی وي، عام دی. جمع اکلاب. ﴿خنزیر﴾ خنزیر (خنځیز)، خوګ، سوډر، جمع: خنازیر. ﴿شيء﴾ دلته د حیوان په

معنیٰ سره دی. او د سباعُ البهائم قید احترازي دی؛ چې په دې سره ځیرونکي مرغان (ښکاري مرغان) ایستل مقصود دي. ﴿سباع﴾ جمع د سَبُعٌ ده؛ درنده. ځیرونکی حیوان. (ځناور). ﴿البهائم﴾ جمع د بَهِیْمَةٌ ده: چارپای. څاروی. ﴿فهد﴾ پړانګ. یو ځیرونکی ځنګلي ځناور دی چې برګه څرمن لري. یا په بل وینا: ټکي ټکي څرمن لرونکی یو ځیرونکی ځناور (پښتو قاموسونه). یادونه: پړانګ څو قسمه دی چې له هغوی څخه یو قسم پر بدن تور ټکي (تور خالونه) لري کوم چې زیاتره وخت د هوسیو ښکار کوي په عربي کي همدې قسم ته "فَهد" وايي او په انګریزي کې ورته "Cheetah" وايي. او بل قسم یې پر بدن توري اوږدې لکې لري او په عربي کې هغه ته "نَمِر" وايي او په انګریزي کې ورته "Tiger" وايي. خو په پښتو قاموسونو کې د دواړه قسمونو لپاره د پړانګ لفظ استعمال سوی دی. صرف یو قاموس مې داسې ولیدی چې د "فهد" (Cheetah) لپاره یې په پښتو کې د "یُوز" نوم استعمال کړی دی. د قاموس نوم دی "د پښتو دلغتنو قاموس".

تشریح: داحنافو په نیز د هر قسم درنده (ځیرونکي حیوان) پسخورده مرداره ده. برابره ده سپی وي. یا زمری وي. یا پړانګ او داسې نور وي. لهذا د درنده په پسخوره سره پاکي حاصلول. یا هغه استعمالول جائز نه دي.

مسئله: په کوم لوښي کې چې درنده خوله وهلې وي. هغه لوښی په درې ځله پرېولو سره پاکیږي. خو لُووه ځله پرېولل یې مستحب دي او په خاوري سري پاکول هم ضروري نه دي. صرف مستحب دي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص۱۸۰)

﴿۱۷﴾ وَالثَّالِثُ مَكْرُوْهٌ اِسْتِعْمَالُهٗ مَعَ وُجُوْدِ غَيْرِهٖ او دریم قسم هغه (پسخورده لوبه) دي چې استعمالول یې مکروه دي د نورو اوبو د موجود والي سره (یعني دنورو اوبو د شتون په وخت کې یې استعمالول مکروه دي) وَهُوَ سُؤْرُ الْهِرَّةِ وَالدَّجَاجَةِ الْمُخَلَّاةِ او هغه پسخورده ده د پیشي او د ایله کړي (کوشه کښتي) چرګې وَسِبَاعِ الطَّيْرِ كَالصَّقْرِ وَالشَّاهِيْنِ وَالْحِدَاءَةِ او د درنده (ځیرونکو) مرغانو لکه باز. شاهین او تپوس وَ سَوَاكِنِ الْبُيُوْتِ كَالْفَأْرَةِ لَا الْعَقْرَبِ او (همدارنګه) په کورونو کې داوسېدونکو حیواناتو (پسخورده) لکه موږک. نه لړم.

لغات: ﴿الهرة﴾ پیشي. دلته مراد کورنۍ پیشي ده. نه وحشي او ځنګلي پیشي. ځکه د هغې حکم جلا دی ﴿الدَّجَاجَة﴾ لو دُجَاجَة او دِجَاجَة (یعني پر دال درې سره حرکات ویل کېدای سي)؛ چرګه.

﴿الدجاجة المخلاة﴾ هغه چرګه چې آزاده (خوشې) ګرځي راګرځي، چې په کور کې یا دباندې په مردارېو او په هر شي کې خوله وهي، ﴿سباع الطیر﴾ شیرونکي ښکاري مرغان (کوم چې نور حیوانان ښکاروي او خوري)، ﴿صقر﴾ د باز په قسم یو ښکاري مرغه دی، بعضو د دې معنیٰ په باز او بعضو په باښه او بعضو په څرخک سره کړې ده، ﴿شاهین﴾ یوه سپین رنګه ښکاري مرغه دی. شاهین. شند. جمع: شَوَاهِیْن، ﴿حداۃ﴾ ټپوس (ټپوځ)، جمع: حِدَأٌ، حِدَاءٌ، حِدْآن، ﴿فأرۃ﴾ او فَارَة: موږک جمع: فِیْرَان، ﴿عقرب﴾ لړم، نر او ماده دواړو لره شامل دی، اکثره مؤنث راځي، اسم کنیت یې اُمُّ عریطٍ او اُمُّ ساهرة دی، وېل سوي دي چې نر ته یې عُقْرُبَانٌ او ماده (ښځې) ته یې عَقْرَبَةٌ ویل کیږي جمع یې عَقَارِبُ ده.

تشریح: په دې عبارت کې د ماء سؤر درېیم قسم "مکروه" بیان سوی دی، درېیم قسم هغه ... اوبه دي چې د هغه استعمالول او څښل مکروه تنزیهي دي، د هر یوه تفصیل په لاندې ډول دی:

(۱) د کورنۍ پیشي د پسخوردې حکم: که کورنۍ پیشي په اوبو کې یا د خوراک ... کې خوله ووهي، نو هغه اوبه او شی خو نه مردارېږي، لېکن مکروه کیږي. غوره دا ده چې په هغه ... سره اودس نه وسي، بیا هم که اودس په وکړي، نو صحیح کیږي، لېکن که پیشي پر موږک حمله وکړي او هغه وخوري او بیا سمدستي په لوښي کې خوله ووهي، نو هغه لوښی او اوبه ... مردارېږي. (المحیط البرهاني ج:۱، ص:۲۸۶، تبیین الحقائق ج:۱، ص:۳۲)

(۲) د آزادې چرګې حکم: کومه چرګه چې آزاده (خوشې) پرېښودل سوې وي، د هغې پسخورده هم مکروه ده، ځکه هغه له مردارېو څخه ځان نه ساتي او په هر شي کې مښوکه وهي. هاں! که چرګه تړل سوې وي او د هغې مښوکه مردارېو ته نه رسیږي، نو بیا مکروه نه ده، ځکه په دې صورت کې پورتنۍ خطره نسته. (شامي ج:۱، ص:۲۰۶)

(۳) د ښکاري مرغانو حکم: ښکاري مرغان لکه باز، شاهین وغیره، د هغوی پسخورده هم مکروه ده، لېکن کوم ښکاري مرغان چې کورني وي (چې په کور کې پالل کیږي) او مردار شی نه خوري او نه یې په مښوکه کې د مردارۍ (نجاست) شبهه وي، نو د هغوی پسخورده پاکه ده. او کوم شیان چې په کور کې اوسیږي لکه مار، موږک، څرمښکی وغیره، د هغوی پسخورده هم مکروه ده.

مصنف رحمه الله د لړم حکم جلا بیان کړی دی چې د هغه پسخورده مکروه نه ده: ځکه چې د هغه ناري (لاړې) مرداري نه دي. (مراقی الفلاح ص:۱۸)

د وحشي او ځنګلي پيشي حکم

مسئله (۱): د وحشي او ځنګلي پيشي پسخورده مطلقاً مرداره ده. لهذا که هغه په اوبو کي خوله ووهي، نو اوبه مرداريږي. (مراقی الفلاح ص:۱۸)

د پيشي د پسخورده خوراک حکم

مسئله (۲): که پيشي د شيدو په لوښي کي خوله ووهي او څه شيدې څښي وخوري، يا له کټغ (سالن) څخه څه وخوري، نو پاته شيدې او پاته کټغ خوړل مکروه دي، غوره دا ده چي پرهيز څني وسي. (کتاب المسائل ص:۱۰۲، تبيين الحقائق ج:۱، ص:۳۲)

﴿۱۸﴾ وَالرَّابِعُ مَشْكُوكٌ فِيْ طُهُوْرِيَّتِهٖ او څلورم قسم هغه (پسخورده اوبه) دي چي د هغه په پاکونکي کېدو کي شک سوی دی (يعني چي هغه بل شي لره پاکونکي دي که نه؟) وَهُوَ سُؤْرُ الْبَغْلِ وَالْحِمَارِ او هغه د قاطري او خره پسخورده ده فَإِنْ لَمْ يَجِدْ غَيْرَهٗ نو که چيري له هغه څخه بغير نوري اوبه پيدا نه کړي تَوَضَّأَ بِهٖ وَتَيَمَّمَ ثُمَّ صَلّٰى نو په هغه سره دې اودس وکړي او تيمم دې (هم) وکړي، بيا دې لمونځ وکړي.

لغات: ﴿لم يجد﴾ د ضرب له بابه د جحد صيغه ده، فاعل يې الْمُحْدِثُ (بې اودسه کس) محذوف دی او په غَيْرَهٗ کي هاء ضمير و سُؤر البغل والحمار ته راجع دی.

تشريح: ددې تفصيل په ﴿۱۲﴾ نمبر مسئله کي تېر سو.

فَصْلٌ (فِي التَّحَرِّيْ)

(دا) فصل (د تحرّي په بیان کي) دی

تشريح: التحري د تفعّل د باب مصدر دی، اصل معنیٰ یې ده: طلبُ الأحریٰ، د زیات لایق، اولیٰ شي طلب او پلټنه کول. یعني په څو شیانو کي د اولیٰ شي طلب او غور کول چي کوم یو یې اولیٰ او زیات مناسب دی، صاحب د "شفاء الأرواح شرح نور الایضاح" دلته د تحري معنیٰ داسي بیان کړې ده: "له غیرِ طاهر شئ څخه د طاهر شئ د جلا کولو لپاره په خپل غور او فکر سره پوره کوشش کول"، په آسانه وینا دا چي د طاهر او غیرِ طاهر شئ تر مینځ د توپیر لپاره پوره غور او فکر کول. یا په بله وینا دا چي که پاک او ناپاک شیان سره ګډ وي، نو په هغوی کي د پاک شي طلب کول.

د تحرّي بیان

﴿۱۹﴾ لَوِاخْتَلَطَ أَوَانٍ أَكْثَرُهَا طَاهِرٌ که چیري سره ګډ سي څو داسي لوښي چي په هغوی کي اکثره پاک وي (یعني له اوبو څخه ډک څو پاک او ناپاک لوښي سره ګډ سي چي اکثره یې پاک وي) تَحَرّٰى لِلْوُضُوْءِ وَالشُّرْبِ نو تحرّي (غور و فکر) دي وکړي د اودس او څښلو لپاره (یعني د اودس او څښاک لپاره دي له هغه لوښو څخه د پاکو لوښو د طلب او معلومولو لپاره غور او فکر وکړي) وَإِنْ كَانَ أَكْثَرُهَا نَجِسًا او که په هغوی کي اکثره لوښي ناپاک (مردار) وي لَا يَتَحَرّٰى إِلَّا لِلشُّرْبِ نو تحري دي نه کوي مګر صرف د څښلو لپاره وَفِي الثِّيَابِ الْمُخْتَلِطَةِ يَتَحَرّٰى سَوَاءٌ كَانَ أَكْثَرُهَا طَاهِرًا أَوْ نَجِسًا او په ګډو سوو کالیو (جامو) کي به (په هر صورت کي) تحرّی کوي برابره ده اکثره یې پاک وي او که ناپاک وي.

لغات: ﴿اختلط﴾ د افتعال د باب ماضي ده: سره ګډ شول، مخلوط کېدل. ﴿أوانٍ﴾ جمع د آنِيَةٌ ده: لوښي. أَوَانٍ دلته فاعل دی د اِخْتَلَطَ فعل لپاره، په اصل کي أَوَانِيٌ وو. ضمه پر یاء ثقیله وه، نو یاء

ساکنه کړی سوه. بیا یاء او تنوین دوه ساکنه سره جمع سوه، یاء حذف کړی سوه، أوَان سو. نو أوانٍ دلته د فاعلیت پر بناء مرفوع دی، رفع یې په تقدیر د ضمې سره ده.

تشریح: صورت د مسئلې: دا دی که یو ځای څو لوښي له اوبو ډک موجود وه او مثلاً ټول لوښي یو ډول وه او په هغوی کې داکثره لوښو اوبه پاکې وې او د لږو لوښو اوبه مرداري وې او دا نه معلومېده چې د کوم لوښي اوبه پاکې دي او د کوم یوه اوبه مرداري دي، نو په دې صورت کې تر تحري کولو (غور او فکر کولو) وروسته د اوبو استعمالولو اجازه سته. یعني د کوم لوښي په هکله چې د لیدونکي زړه ووایي چې د دې لوښي اوبه پاکې دي، نو له هغه څخه اوبه چېنلای سي. اودس او غسل په کولای سي. او که په موجوده لوښو کې داکثره لوښو اوبه مرداري وې او د لږو لوښو اوبه پاکې وې، نو بیا د تحرّی (غور او فکر) هیڅ ضرورت نسته، بلکې تیمم دي وکړي، خو تر تحرّي وروسته یې (صرف) اوبه چېنلای سي.

وفی الثیاب إلخ: یعني که یو څو پاک او ناپاک کالي سره ګډ وه سوه او دا نه معلومېده چې کوم کالي پاک دي او کوم مردار دي، نو تحرّي دي وکړي او له تحري څخه وروسته چې کوم کالي د ده په نېز پاک ثابت سي، هغه اغوستلای سي، برابره ده په مذکوره صورت کې د کالیو (جامو) شمېر زیات وي او که کم وي، ځکه د اوبو بدل خو تیمم وو، لېکن د کالیو او کپړو هیڅ بدل نسته چې ستر په پټ کړی سي. (مراقي الفلاح ص۲۰، ط: مصري)

فَصْلٌ فِيْ مَسَائِلِ الآبَارِ

(۵) فصل د څاهانو د مسئلو په باره کي دی

که څاه ته بهیدونکی نجاست (باریکه مرداري) ولوېږي

﴿۲۰﴾ تُنْزَحُ الْبِئْرُ الصَّغِيْرَةُ بِوُقُوْعِ نَجَاسَةٍ وَإِنْ قَلَّتْ راکښل کیږي به کوچنی څاه (یعني تولي اوبه د کوچني څاه) په ور لوېدلو سره د نجاست (مرداری) که څه هم لږ نجاست وي مِنْ غَيْرِ الْأَرْوَاثِ بغیر له خوشایو څخه (یعني کوچنی څاه کوم چي دلس په لس څخه کم وي که هغه ته له خوشایو او پچو څخه بغیر بل نجاست لږ هم ولوېږي، نو توله اوبه به يې را کښل کیږي) كَقَطْرَةِ دَمٍ أَوْ خَمْرٍ لکه د وینو او شرابو یوه قطره (یو څاڅکی).

لغات: ﴿آبار﴾ جمع د بِئْر ده، څاه (څا)، کوهی، ﴿تُنزح﴾ د فتح له بابه د واحد مؤنث غائب مضارع مجهولي صیغه ده، راکښل (را کاږل)، را وباسل، البئرُ نائب فاعل دی او د "تُنزح" اسناد و "البئرُ" ته اسناد مجازي دی او مراد له البئرُ څخه د څاه اوبه دي او دا يې د مبالغه په توګه ویلي دي چي د ټوله اوبو د راکښلو تعبیر يې په دې توګه کړی دی چي څاه دي راکښل سي، ګواکي د محل په ذکر کولو سره حال مراد سوی دی. ﴿الصغیرة﴾ کوچنی، دا د البئرُ صفت دی، ځکه بئر مؤنث سماعي دی. ﴿أرواث﴾ جمع د رَوْثٌ ده: خوشایي (په اصل کي "رَوْث" د ذواتُ الحافر یعني د آس، خرده او داسي نورو فضلې ته وایي چي هغه ته په پښتو کي خرشینه وایي او "خِثْي" د غوا، غویي او فیل فضلې ته وایي. او کله نا کله دا الفاظ یو د بل پر ځای هم استعمالیږي). مِنْ غَيْرِ الْأَرْوَاثِ د نَجَاسَةٍ لپاره بیان دی او د قَلَّتْ مثال يې په كَقَطْرَةِ دَمٍ أَوْ خَمْرٍ سره ور کړی دی او د قَلَّتْ د ضمیر مرجع نَجَاسَة دی.

تشریح: که په یو کوچني څاه کي څه مردار شی ولوېږي که څه هم هغه له یوه څاڅکي څخه کم وي. نو د څاه ټوله اوبه مرداریږي او ټوله اوبه يې راکښل ضروري دي، کوچنی څاه مطلب دا چي لس په لس کي نه وی ملک، له دې څخه کم وي او څاهان عموماً له دې څخه کم وي. ځکه لس په لس کي

څاه یا تر دې غټ څاه دېر شاذ ونادر وي، نو که په کوچنې څاه کې له خوشایو او پوچو څخه بغیر بل څه مردار شی ولوېږي، مثلاً د وینو یا شرابو یو څاڅکی (یوه قطره) ور ولوېږي، نو ټوله څاه مردارېږي، لهذا د هغه ټوله اوبه به را ایستل کیږي، او همدا حکم د هر هغه مقدار داوبو دی چې لس په لس کې نه وي بلکې کم وي، مثلاً په لوی سټل (بالتی) یا ټب کې یو څاڅکی متیازي ولوېږي، نو هغه مردارېږي، که څه هم د متیازو اثر پکښې ښکاره نه سي (در مختار ج:۱، ص:۱۷۱)، مصنف رَحِمَهُ الله أرواث ځکه جلا کړي دي چې له هغه څخه بچ کېدل ممکن نه دي (ځکه د صحرا پر څاه ګاتو سرونه نه وي او څاروبان د هغوی شلو خوا ته بچې کړي وي چې بیا د باد او هوا په وجه هغوی څاه ته لوېږي. نو ځکه د بچو لږ مقدار د ضرورت په وجه معاف کړی سوی دی)، ها! که هغوی په زیات مقدار څاه ته ولوېږي، نو هم څاه مردارېږي.

څاه ته د خنزیر د لوېدلو حکم

﴿۲۱﴾ وبِوُقُوعِ خِنْزِيرٍ او (راکښل کیږي به ټولي اوبه) په ورلوېدلو سره د خنزیر (سرکوزي) وَلَوْخَرَجَ حَيًّا وَلَمْ يُصِبْ فَمُهُ الْمَاءَ که څه هم ژوندی را ووځي او خوله یې (هم) اوبو ته نه وي رسېدلې.

تشریح: که په څاه کې خنزیر ولوېږي که څه هم هغه بیرته ژوندی را ووځي او خوله یې اوبو ته ورسیږي، یا نه ورسیږي، په هر حالت کې اوبه مردارېږي او ټوله به را ایستل کیږي؛ ځکه چې خنزیر نجس العین دی. (مراقی الفلاح ص:۲۱)

څاه ته د انسان، یا د پسه او سپي د لوېدلو حکم

﴿۲۲﴾ وَبِمَوْتِ كَلْبٍ او (همدارنګه راکښل کیږي به ټولي اوبه) په مرګ د سپي سره (چې په څاه کې مړ لوسي) أَوْ شَاةٍ أَوْ آدَمِيٍّ فِيهَا یا (په مرګ) د پسه یا د انسان سره (په دې ټولو صورتونو کې به هم څه ټولي اوبه راکښل کیږي. همدا یې د پاکېدلو طریقه ده).

تشریح: که یو څاه ته انسان، یا سپی، یا پسه، یا د پسه په اندازه بل حیوان ولوېږي او مړ (مردار) شي، نو د څاه ټوله اوبه مردارېږي، لهذا ټوله به را ایستل کیږي، او که له څاه څخه بهر مړ سي بیا څاه ته ولوېږي، نو هم دغه حکم دی. (درمختار ج:۱، ص:۱۹۸)

مسئله (۱): که څاه ته سپی ولوېږي او د هغه ناړي (لاړي) په اوبو ګډې سي او بیرته ژوندی را ووځي، نو بیهم څاه مردارېږي او د ټوله څاه اوبه را ایستل ضروري دي. (مراقی الفلاح ص:۲۱. سب المسائل ص:۱۲۳)

مسئله (۲): که یو پاک انسان څاه ته ولوېږي او هلته مړ سي، نو هم د ټوله څاه اوبه را ایستل ضروري دي، برابره ده انسان هلته پکښي پړسېدلی او شوړېدلی وي او که نه وي. (المحیط البرهاني ج:۱، ص:۲۵۶، کتاب المسائل ص:۱۲۲)

مسئله (۳): که یو پاک کس داوبو را اخیستلو یا د څاه صفا کولو یا د یو بل غرض لپاره څاه یا تالاب ته شوه سي، بیرته را وخیږي او د هغه پر بدن هیڅ نجاست نه وي، نو د څاه یا تالاب اوبه را ایستل ضروري نه دي. (المحیط البرهاني ج:۱، ص:۲۵۳، کتاب المسائل ص:۹۶)

﴿۲۳﴾ وَبِانْتِفَاخِ حَيَوَانٍ او (همدارنګه راکښل کېږي به ټولي اوبه په څاه کي) د یو حیوان د پړسېدلو په وجه وَلَوْ صَغِيْرًا که څه هم هغه حیوان کوچنی وي.

لغات: ﴿انتفاخ﴾ د افتعال د باب مصدر دی: پړسېدل، ټنډېدل. ﴿حیوان﴾ ساکنې. له دې څخه مراد د ځمکي حیوان دی چي په هغه کي وینه وي او داوبو اوسېدونکی نه وي. صغیرًا: دا د محذوف کَانَ خبر دی.

تشریح: که چیري یو حیوان (ساکنې) په څاه کي ولوېږي او مړ سي، بیا وپړسېږي یا وشوړېږي، نو د هغه څاه ټوله اوبه مرداریږي او ټوله به را کښل کیږي، برابره ده هغه کوچنی حیوان وي لکه موږک وغیره، یا لوی حیوان وي لکه آس وغیره (د ټوله اوبو را کښلو مطلب دا دی چي دومره را وکښل سي چي تر دې وروسته نیمه سولاغه نه سي په ډکېدلای [شفاء الأرواح ص:۱۳۲]).

د جاري څاه حکم او تفصیل

﴿۲۴﴾ وَمِائَتَا دَلْوٍ او (را کښل کېږي به) دوه سوه (۲۰۰) سلواغي لَوْلَمْ يُمْكِنْ نَزْحُهَا که چیري ممکن نه وي د هغه (څاه د ټولو اوبو) راکښل.

لغات: ﴿دَلْو﴾ سولاغه، سلواغه، جمع: دِلَاء.

تشریح: که یو څاه چینه داره او جاري وي چي له هغه څخه ټوله اوبه را کښل ممکن نه وي یعني څومره اوبه چي ځني را وکښل سي، هغومره یا تر هغه زیاتي نوري اوبه پکښي پیدا سي، نو په دې صورت کي حکم دا دی چي له داسي څاه څخه به دوه سوه (۲۰۰) سولاغي را کښل کیږي، بیا هغه پاکیږي، دا حکم د واجب په درجه کي دي او درې سوه (۳۰۰) سولاغي مستحب دي، دا د امام محمد رَحِمَهُ الله قول دی.

او په دې باره کي د فقهي زیات موافق هغه قول دی کوم چي له امام ابو نصر محمد بن محمد بن سلام رَحِمَهُ الله څخه نقل سوی دی کوم چي له امام صاحب رَحِمَهُ الله څخه هم یو روایت دی او هغه دا

دي چې دوه نېک ديناره کسان کوم چې د اوبو د مقدار او اندازې په پېژندنه کې مهارت لري، هغوی دي اندازه ولګوي چې اوس وخت په څاه کې څومره اوبه دي او هغوی چې څومره سولاغې وښيي، هغومره دي را وکښل سي، همدا صحيح او د فقهي زيات مشابه قول دی او پر همدې فتویٰ ده. نو مثلاً که هغه دوه کسان داسي ووايي چې اوس وخت په دې څاه کې پنځه سوه (۵۰۰) سولاغې دي، نو همدومره اوبه دي را وکښل سي (او دا به په مينځوی سولاغه سره را کښل کيږي او له دې څخه مراد هغه سولاغه ده کوم چې عموماً پر دغه څاه استعماليږي، او د سولاغې د کښل ضروري نه دي بلکې له نصف څخه زيات بدل کافي دي اشفاء الأرواح ص: ۳۲)

څاه ته د چرګې يا پيشي د لوېدلو حکم

﴿۲۵﴾ وَإِنْ مَاتَتْ فِيهَا دَجَاجَةٌ أَوْ هِرَّةٌ او که مره (مردار) سي په څاه کې چرګه يا پيشي أَوْ نَحْوُهُمَا يا د چرګې او پيشي په څېر (بل حيوان په جسم وجثه کې) لَزِمَ نَزْحُ أَرْبَعِينَ دَلْوًا نو د څلوېښتو سولاغو را کښل لازميږي.

لغات: ﴿دَجَاجَة﴾ (په ضمه او کسره د دال سره هم منقول دي)، واحد د "دجاج" دی، د چرګ او چرګې لپاره مستعمل دی، جمع: دَجَاج، دَجَاجَات او دُجَج. فيها: د ها ضمير البئر ته راجع دی.

تشريح: که د اوبو څاه ته چرګه، يا پيشي، يا کوتره، يا د دوی په اندازه بل شی ولوېږي او هلته مردار سي، يا مخکې مردار سوی وي او بيا څاه ته ولوېږي او تر پړسېدلو او شوربېدلو مخکې را وکښل سي، نو څلوېښت سولاغې را کښل واجب دي او پنځوس سولاغې مستحب دي.

مسئله: که چيرې پيشي د څاه يا تالاب اوبو ته شوه سي او بيرته ژوندۍ را ووځي، نو غوره دا ده چې د څلوېښتو سولاغو په اندازه اوبه را وکښل سي، او همدا حکم د هغه چرګې دی کوم چې آزاده پرېښودل سوې وي او هر ډول پاک او ناپاک شيان خوري. (المحيط البرهاني ج۱، ص۲۵۴)

د موږک او مرغۍ حکم

﴿۲۶﴾ وَإِنْ مَاتَتْ فِيهَا فَأْرَةٌ أَوْ نَحْوُهَا او که مړ سي په څاه کې موږک او يا د موږک په څېر (بل کوچنی حيوان) لَزِمَ نَزْحُ عِشْرِينَ دَلْوًا نو د شلو (۲۰) سولاغو را کښل لازميږي.

لغات: ﴿فأرة﴾ او فارة (په همزه او بغير له همزې دواړه ډوله ويل کېدای سي. وَتَقَعُ عَلَى الذَّكَرِ وَالْأُنْثَى، وَالْجَمْعُ فَأْرٌ مِثْلُ تَمْرَةٍ وَتَمْرٍ) : موږک (مصباح المنير)، ونحوها: مثلاً مرغۍ (چوغکه).

تشریح: که څاه ته موږک یا مرغۍ ولوېږي، نو که هغه له پړسېدلو او شوړېدلو څخه مخکې را وکښل سي، نو په دې صورت کې کم از کم شل سولاغې اوبه را کښل فرض دي او که دېرش سولاغې را وباسي، نو غوره ده.

ښکاره دې وي چې په دې ټولو صورتونو کې داوبو راکښلو شروع له هغه وخت څخه معتبره ده کله چې هغه نجس شی را وکښل سي چې د هغه په وجه چې څاه مردار سوی وي لکه په مذکوره صورت کې موږک یا مرغۍ. او د نجس شي له را کښلو څخه مخکې چې کومې اوبه را کښل سوي وي، هغه بې فایده دي او هیڅ اعتبار ورلره نسته.

که ور لوېدلی نجس شی له څاه څخه را کښل نا ممکن وي، نو څه حکم دی؟

مسئله (۱): د کوم شي په وجه چې څاه مردار سوی وي (مثلاً موږک)، که د هغه را کښل ممکن نه وي مثلاً څاه ډېر ژور (غوځ) وي، یا هغه شی په څاه کې ورک سي، یا مثلاً څاه ته نجس لرګی یا نجسه کپړه ولوېږي او پکښې ورکه سي او د هغه را کښل ناممکن وي وي، نو په دې صورت کې صرف د واجب مقدار اوبو په را کښلو سره څاه پاکیږي او د څاه د پاکېدلو سره هغه ناپاک لرګی یا کپړه هم پاکیږي.(حاشیه)

د اوبو په ماشین سره څاه یا تالاب خالي کول

مسئله (۲): په کومو صورتونو کې چې د شلو، یا څلوېښتو یا داسې نورو سولاغو درا ایستلو، یا د څاه خالي کولو حکم سوی دی، هلته د سولاغې قید صرف د اندازې لپاره دی، اصل مقصد صرف هغومره مقدار اوبه را ایستل دي، لهذا دا مقصد که په غټه سولاغه سره یا په اوسني وخت کې د اوبو په ماشین سره حاصل کړی سي، نو هیڅ حرج پکښې نسته، بلکې دا زیات آسانه دي. (المحیط البرهاني ج۱، ص۲۶۵)

﴿۲۷﴾ وَكَانَ ذٰلِكَ طَهَارَةً او دغه راکښل داوبو پاکي ده (پاکونکی دي) لِلْبِئْرِ وَالدَّلْوِ وَالرِّشَاءِ وَيَدِ الْمُسْتَقِيْ لپاره د څاه او سولاغې او رسۍ او د اوبه راکښونکي دلاس.

لغات: ﴿الرِّشَاء﴾ (بکسر الراء)؛ رسۍ، د سولاغې رسۍ، جمع؛ أَرْشِيَة. ﴿المستقي﴾ د استفعال(استقاء) له باب څخه اسم فاعل دی؛ د اوبو طلب کونکی، داوبو را اخیستونکی (را کښونکی). (معجم الوسیط)

تشریح: کله چې له څاه څخه واجب مقدار اوبه راوکښل سي، نو څاه او د څاه دېوالونه پاک کیږي او د څاه د پاکېدلو تر څنګ سولاغه، رسۍ او داوبو را کښونکي لاس هم پاکیږي. لهذا بېل وارد هغوی پاکولو ته ضرورت نسته. همدارنګه په هر صورت کي د واجب مقدار اوبو په راکښلو سره چې څرنګه څاه پاکیږي. همداسي مذکوره توله شیان هم پاکیږي.

څاه ته د پچو او خوشایو وغیره د لوېدلو حکم

﴿۲۸﴾ وَلَا تَـنْـجِسُ الْبِئْرُ بِالْبَعْرِ وَالرَّوْثِ وَالْخِثْيِ او څاه نه مرداریږي په (ورلوېدلو دلږو پچو او خوشایو او خرشینو سره إِلَّا أَنْ يَّسْتَكْثِرَهُ النَّاظِرُ مګر دا چې لیدونکی هغه (ورلوېدلي پچي یا خوشایي...) زیات وګڼي أَوْ أَنْ لَّا يَخْلُوَ دَلْوٌ عَنْ بَعْرَةٍ یا (هغه په دې اندازه وي چې) هیڅ یوه سولاغه له پچي څخه نه خالي کیږي.

لغات: ﴿البعر﴾ اسم جنس دی: پچې (د څارویو کلک ګردي غایطه مواد). واحد بَعْرَةٌ: یوه پچه. ﴿الروث﴾ خوشایي. ﴿الخِثْيُ﴾ (بکسر الخاء) او الخُثْيُ (بضم الخاء): خرشینه. (په اصل کي "رَوْث" د ذوات الحافر یعني د آس، خره او داسي نورو فضلې ته وایي چې هغه ته په پښتو کي خرشینه وایي او "خِثْي" د غوا او فیل فضلې ته وایي. خو د ضعیف بنده (شارح) د تحقیق مطابق په اصطلاحي عربي کي د دې زیاترو څارویو د فضلې لپاره د "رَوْث" لفظ استعمالیږي او د "خِثْي" لفظ اوس چنداني نه استعمالیږي.

لکه څرنګه چې په اصطلاحي پښتو کي د دې زیاترو لپاره د "خوشایو" لفظ استعمالیږي. والله أعلم).

تشریح: که پچي، خوشایي او خرشینه په لږ مقدار څاه ته ولوېږي. نو څاه نه مرداریږي. برابره ده څاه په آبادۍ کي وي او که په دښت او صحرا کي وي او برابره ده د څاه چاپېره دېوال پورته وي او که کښته وي. لږ (قلیل) مقدار شرعاً معاف کړی سوی دی. هـا! کوم مقدار چې خلک زیات (کثیر) وګڼي. یا دومره وي چې په هره سولاغه کي پچه راځیږي. نو په دې دواړو صورتونو کي څاه مرداریږي. (مراقی الفلاح ص:۲۲)

مسئله (۱): که په لږو اوبو (ماء قلیل) کي د پسه وغیره وچه یا لنده پچه ولوېږي. نو اوبه نا پاکه کیږي. (شامي ج:۱، ص:۲۰۴، ط: مصري)

د موږک د پچو حکم

مسئله (۲): که په پوخ سوي خوراک مثلاً په وریجو یا کټغ کي د موږک لږ پچي وموندل سي. نو څه حرج نسته. هغه دې څنې لیري کړل سي او خوراک دي وخوړل سي او که هغه پچي خورېني

سوي او سره تللي وي، نو تر څو چې د هغوی رنګ یا خوند په خوراک کې ښکاره سوی نه وي، تر هغه وخته خوراک ته ناپاک او مردار نه سي ویل کېدلای، خو کله چې په خوراک کې د هغوی اثرات [illegible] بوی یې ښکاره سي، نو بیا به خوراک ناپاکه شمېرل کېږي. (درمختار ج:۶. ص:۷۳۲. [illegible] ل شتی، ط: کراچي)

مسئله (۳): که د اوړه کولو په وخت کې د غنمو یا اوربشو سره د موږک لړ پچې میده سي، نو اوړه نه مرداریږي، لیکن که پچې په زیات مقدار سره وي، په دې توګه چې کله میده سي نو په اوړو کې د هغوی رنګ یا خوند ښکاره سي، نو اوړه مرداریږي. (کتاب المسائل ص:۱۰۰، حلبی کبیر ص:۱۵۰)

مسئله (۴): که د لوښلو پر مهال د شیدو لوښي ته پچه ولوېږي او بیا هغه سملستي را وکښل سي، نو شیدې نه مرداریږي. (شامي ج:۱، ص:۲۰۴، ط: مصري، کتاب المسائل ص:۹۷)

د مرغیو د ګندګي (فضلې) حکم

﴿۲۹﴾ وَلَا یَفْسُدُ الْمَاءُ او نه فاسدیږي (مرداریږي) اوبه بِخُرْءِ حَمَامٍ وَعُصْفُوْرٍ په ګندګۍ دکوترې او چوغکې سره.

لغات: ﴿خُرْءٌ﴾ ګندګي (پېخاله)، فضله، غایطه مواد.

تشریح: که د کوترې یا چوغکې ګندګي څاه یا تالاب ته ولوېږي، نو په دې سره هغه نه مرداریږي او دیو مقدار اوبو را ایستل نه لازمیږي، تر هغه وخته چې د ګندګۍ اثر پکښې غالب نه سي. (درمختار ج:۱. ص:۲۰۳)

د ماهي او د اوبو د حیوان حکم

﴿۳۰﴾ وَلَا بِمَوْتِ مَا لَا دَمَ لَهُ فِیْهِ او نه (مرداریږي اوبه) د داسې حیوان په مرګ سره چې په هغه کې وینه نه وي کَسَمَكٍ وَضِفْدَعٍ وَحَیَوَانِ الْمَاءِ لکه ماهی او چونګښه او د اوبو حیوان (کوم چې په اوبو کې اوسیږي) وَبَقٍّ وَذُبَابٍ وَزُنْبُوْرٍ وَعَقْرَبٍ او (لکه) منګوړ او مچ او غالبوزه او لړم.

لغات: ﴿دَمٌ﴾ مراد څښې بهیدونکې وینه ده، نه مطلقه وینه. او د ماهي وینه حقیقي وینه نه ده؛ حقیقي وینه چې لمر ته واچول سي نو هغه توره ګرځي (توریږي)، حالانکې د ماهي وینه داسې نه ده.

﴿ضفدع﴾ چونګښه، دلته دریابي (د اوبو) چونګښه مراد ده، نه دښتي (دوچې) چونګښه. ځکه د دښتي غټې چونګښې وینه بهیدونکې وي (لهذا که دښتي غټه چونګښه په څاه کې مړه سي نو اوبه مرداریږي. خو په

کوچنی، چونګښه کې یې بهیدونکې وینه نه وي. لهذا د هغې په مرګ سره اوبه نه مرداریږي) او د دوی تر مینځ فرق دا دی چې د دریابي چونګښې د ګوتو په مینځ کې پرده وي او د دښتي چونګښې د ګوتو په مینځ کې پرده نه وي. ﴿حیوان ماء﴾ د اوبو حیوان. لکه چونګاښ، کیشپ، دریابي مار او داسې نور. ﴿بَقّ﴾ منګور (منکوړه) چې په پښتو قاموس کې خسک او کتمل هم ورته ویل سوي دي. ﴿ذُباب﴾ اسم جنس دی، واحد یې ذُبَابَةٌ دی: مچ. ﴿زُنبور﴾ (د راء په ضمه سره): غالبوزه، غومبه، جمع: زَنَابِیر، غالبوزه څو قسمه ده: ① ژړه غالبوزه ② سره تنده غالبوزه ③ مچمچی. اولړمان هم قسما قسم دي خو په یوه قسم هم اوبه نه مرداریږي.

تشریح: په دې عبارت کې څو مسئلې یو ځای بیان سوي دي. تفصیل یې دا دی چې د کوم ښکاروي پیدایښت او استوګنه په اوبو کې وي، لکه ماهی، دریابي چونګښه، چونګاښ او داسې نور. نو د دوی په مرګ سره اوبه نه مرداریږي. او پر اُوبو د پاسه اوسېدونکي مرغان لکه د اوبو هیلی او داسې نور که په اوبو کې مړه سي او اوبه په لږ مقدار سره (ماء قلیل) وي، نو د دوی په مرګ سره اوبه مرداریږي.

او که په اوبو کې داسې حیوان او خزنده مړه سي چې په هغه کې بهیدونکې وینه نه وي، نو اوبه نه مرداریږي. لکه غوماشه، مچ، لړم او داسې نور.

فایده: د لړم څخه ځان ساتنه: ابوهریره ﷺ له نبي کریم ﷺ څخه روایت کوي چې کوم څوک سهار دغه کلمات ووایي، نو تر ماښامه پوري به د لړم چیچلو له ضرر څخه خوندي وي او که ماښام یې ووایي، نو تر سهاره پوري به ځني خوندي وي، هغه کلمات دا دي: أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ. او همدغه مسنونه طریقه ده د لړم څخه د ځان ساتني په هکله. (سنن ابن ماجة، باب رقیة الحیة والعقرب، حدیث نمبر: ٣٥١٨ - وفي الزوائد: اسناده صحیح، رجاله ثقات)

که انسان یا ښکاروی څاه ته ولوېږي او ژوندي را ووځي، نو څه حکم دی؟

﴿٣١﴾ وَلَا يُوْتِرُ آدَمِيٌّ او نه (مرداریږي اوبه) په ورلوېدو سره د انسان وَمَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ او (په ورلوېدو سره) د هغه حیوان چې غوښه یې خوړل کیږي إِذَا خَرَجَ حَيًّا کله چې (له څاه څخه) ژوندی را ووځي وَلَمْ يَكُنْ عَلٰى بَدَنِهِ نَجَاسَةٌ او پر بدن یې هیڅ نجاست نه وي.

تشریح: که پاک انسان چې پر اندامو یې هیڅ نجاست (مرداري) نه وي، یا داسې حیوان چې غوښه یې حلاله وي څاه ته ولوېږي او بېرته ژوندی را ووځي، نو اوبه نه مرداریږي. او که ناپاکه انسان د څاه اوبو ته ور ننه سي، یا داسې کس ور ننه سي چې پر اندامو یې نجاست وي، مثلاً هغه صرف په نیروبا

لوټو سره استنجاء کړې وي او ځان یې پرېولی نه وي، نو د هغه په وجه ټوله اوبه مرداربړي، لهذا د ټولو اوبو را ایستل ضروري دي. (کتاب المسائل ص،۱۲۲، المحیط البرهاني ج:۱، ص:۲۵۵)

که غاتره، خر او داسې نور ښکار ته ولوېږي او ژوندي را ووځي، نو څه حکم دی؟

﴿۳۲﴾ وَلَا بِوُقُوعِ بَغْلٍ وَحِمَارٍ او نه (مرداربړي څاه) په ورلوېدو سره د غاترې او خره وَسِبَاعِ طَيْرٍ وَوَحْشٍ او (په ورلوېدو سره) د درنده مرغانو او وحشي حیوانانو فِي الصَّحِيحِ د صحيح قول مطابق وَإِنْ وَصَلَ لُعَابُ الْوَاقِعِ إِلَى الْمَاءِ او که ورسیږي د ورلوېدونکي حیوان ناړې (لاړې) و اوبو ته أَخَذَ حُكْمَهُ نو اخلي (د څاه اوبه) د هغه ناړو حکم (یا په بله وینا د څاه اوبه د هغه حیوان د ناړو په حکم سره کیږي یعنې کوم حکم چې د حیوان د ناړو دی، هغه حکم د دې اوبو هم دی).

لغات: ﴿بَغْل﴾ غاتره (خچره)، ﴿سِبَاع الطير﴾ درنده (څیرونکي) مرغان (ښکار کونکي مرغان)، ﴿وَحْش﴾ جمع د وَحْشِيٌّ ده او د وَحْش جمع بیا وُحُوش ده: وحشي (ترهېدونکي) حیوان، ځنګلي حیوان، جمع وَحْشِيٌّ وَهُوَ مَا لَا يَسْتَأْنِسُ مِن دَوَابِ الْبَرِّ (يذكر وَيُؤنث) جمع: وحوش ووحشان، وَيُقَال: حمار وَحش وحمار وَحشِيّ(معجم الوسیط)، ﴿أخذ﴾ فاعل یې ضمیر محذوف دی کوم چې الماء ته راجع دی.

تشریح: که غاتره یا خر یا یو درنده (څیرونکي) مرغه لکه شاهین وغیره یا یو وحشي حیوان لکه بیزو وغیره څاه ته ولوېږي او بیر ته ژوندي را ووځي او پر بدن یې هیڅ نجاست نه وي او نه یې خوله اوبو ته رسېدلې وي، نو د صحیح قول مطابق هغه اوبه نه ناپاکه کیږي؛ ځکه چې د دې شیانو بدن پاک دی او په مرګ سره نجس کیږي، او که دا یقیني سي چې د هغه خوله او ناړې (لاړې) اوبو ته رسېدلې دي، نو اوس اوبه د هغه د ناړو (لاړو) په حکم سره ګرځي، لهذا اوس به د هغه د ناړو اعتبار کول کیږي چې د هغه مطابق به د اوبو د راکښلو یا نه راکښلو حکم کول کیږي، نو که د هغه ناړې پاکې وي لکه د انسان او د هغه حیوانانو ناړې چې غوښه یې حلاله وي، نو اوبه پاکې دي، او که ناړې یې ناپاکه وي لکه د درندګانو ناړې، نو اوبه هم ناپاکه کیږي، او که ناړې یې مکروه وي لکه د ښکاري مرغانو، نو اوبه هم مکروه کیږي، او که ناړې یې مشکوکه وي لکه د خره او غاترې، نو اوبه هم مشکوکه کیږي.

که مردار سوی حیوان په اوبو کې وپړسیږي نو څه حکم دی؟

﴿۳۳﴾ وَوُجُودُ حَيَوَانٍ مَيِّتٍ فِيهَا او په څاه کې د مړه (مردار سوي) حیوان موجودېدل يُنَجِّسُهَا مِنْ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ هغه څاه مرداروي له یوې ورځې او یوې شپې څخه (یعنې که په څاه کې مړ حیوان وموندل سي او د لوېدلو وخت یې معلوم نه وي، نو هغه څاه به له یوې ورځې او یوې شپې څخه ناپاک شمېرل کیږي)

وَ مُنْتَفِخٍ مِنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَلَيَالِيْهَا او (په څاه کې) د پړسيدلي (شوړېدلي) حيوان (موجودېدل څاه مرداروي) له دريو ورځو او دريو شپو څخه إِنْ لَمْ يُعْلَمْ وَقْتُ وُقُوْعِهِ که چيرې د هغه د ورلوېدلو وخت معلوم نه وي.

تشريح: که يو مردار سوی حيوان چې په هغه کې بهيدونکې وينه وي په څاه کې وموندل سي او د هغه د لوېدلو وخت خلکو ته معلوم وي، نو له کومه وخته چې هغه ور لوېدلی وي، له هغه وخته به اوبه ناپاکه شمېرل کيږي او که د ور لوېدلو صحيح وخت يې معلوم نه کړی سي او هغه حيوان تر اوسه پړسېدلی او شوړېدلی نه وي، نو له يوې ورځې او شپې څخه مخکې به د هغه څاه د ناپاکه کېدلو حکم کول کيږي، لهذا احتياطاً دې ديوې ورځې او يوې شپې لمونځونه را وګرځول سي يعني کومو خلکو چې د دې څاه په اوبو سره اودسونه کړي وي، همدارنګه کوم شی چې په دې اوبو سره پرېولل سوی وي، هغه دې پرېولل سي.

او که چيرې هغه حيوان پړسېدلی او شوړېدلی وي، نو احتياطاً به د دريو ورځو او دريو شپو لمونځونه را ګرځول کيږي او کوم شی چې په دې اوبو سره پرېولل سوی وي، هغه به پرېولل کيږي. دا ټوله تفصيل د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نيز دی.

او د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله په نيز په مذکوره صورت کې (يعني کله چې د حيوان د ور لوېدلو وخت معلوم نه وي نو) حکم دا دی چې له کوم وخت څخه چې خلک د حيوان په ورلوېدلو خبر سوي وي. له هماغه وخت څخه به د اوبو د مردار والي حکم کيږي، نه تر هغه مخکې، لهذا تر هغه مخکې هيڅ نه لازميږي، نه دې لمونځونه را ګرځوي او نه دې هغه شيان پرېولي کوم چې يې د مذکوره څاه په اوبو سره پرېولي وي.

که د شيانو له پرېوللو څخه وروسته معلومه سي چې تالاب مردار دی؟

مسئله: که د تالاب په اوبو سره کالي يا لوښي پرېولل سي يا په خوراک کې وکارول سي، وروسته معلومه سي چې تالاب ته نجاست يا نجس شی لوېدلی دی، نو پر دغو کاليو، لوښو او خوراک به د ناپاکۍ حکم نه کول کيږي د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله په قول باندې په عمل کولو سره، لهذا دې کاليو اغوستل او د خوراک خوړل به صحيح وي. (کتاب المسائل ص: ۱۲۰، حاشيه شرح الوقاية)

فَصْلٌ فِي الاسْتِنْجَاءِ

(دا) فصل په (بیان داحکلمود) استنجاء کي دی

تشریح: دلغت په اعتبار سره لفظ داستنجاء له "نَجْوٌ" څخه اخیستل سوی دی چي دهغه معنی ده: "له نس څخه راوتلی نجاست"، نو داستنجاء لغوي معنیٰ ده: ددې نجاست (یعني دنَجْو) ځای مسح کول یا پرېولل او نجاست يې ليري کول او صفا کول، او داستنجاءاصطلاحي معنیٰ ده: "د متيازو یا غائطو له ځای څخه چي کوم نجاست راووځي هغه له مخرج څخه ليري کول او صفا کول، د اوبو په ذریعه سره وي او که دلوټي یا ډبري او داسي نورو په ذریعه سره وي". (طحطاوي ص: ۲۴)

استبراء ضروري ده

﴿۳۳﴾ يَلْزَمُ الرَّجُلَ پر سړي لازم دي (له متيازو کولو څخه وروسته) الْإِسْتِبْرَاءُ حَتّٰى يَزُوْلَ أَثَرُ الْبَوْلِ وَيَطْمَئِنَّ قَلْبُهُ عَلٰى حَسَبِ عَادَتِهِ استبراء (صفايي حاصلول) تر دې چي د متيازو اثر ليري سي او د خپل عادت مطابق د ده زړه مطمئن سي (چي څاڅکي ودرېدل) إِمَّا بِالْمَشْيِ أَوِ التَّنَحْنُحِ أَوِ الْإِضْطِجَاعِ أَوْ غَيْرِهِ (يعني) يا په تګ سره (د ده زړه مطمئن سي) يا په غاړه تازه کولو سره يا په پرېوتلو (لو څنګ وهلو) سره وَلَا يَجُوْزُ لَهُ الشُّرُوْعُ فِي الْوُضُوْءِ حَتّٰى يَطْمَئِنَّ بِزَوَالِ رَشْحِ الْبَوْلِ او ده لپاره اودس شروع کول جائز نه دي تر دې چي د متيازو د څاڅکو د ختمېدلو (درېدلو) په باره کي مطمئن سي.

لغات: ﴿الاستبراء﴾ ددې وضاحت به په تشريح کي وسي. ﴿المَشي﴾ د ضرب د باب مصدر دی: تګ کول، پیاده (په پښو) تلل. ﴿التَّنَحنُح﴾ د تَفَعْلُل د باب مصدر دی: ددې لفظ دوې معناوي نقل سوي دي، ① داح اح يعني د توخي آواز کول (توخل اتوخېدل)، ② غاړه تازه کول (معجم لغة الفقهاء). ﴿اضطجاع﴾ د افتعال د باب مصدر دی (وضع الجنب على الأرض): پر بغل پرېوتل، بغل پر ځمکه اېښودل، يا په بله وينا د بغل پر طرف څنګ وهل. ﴿رَشح﴾ د فتح د باب مصدر دی: څڅېدل.
الرَّشح: مَايَرْشَح (کوم څه چي راڅڅيږي) يعني څاڅکي.

تشریح: تر متیازو وروسته د سرې لپاره استبراء ضروري ده یعني په دې باره کې اطمینان حاصلېدل ضروري دي چې اوس متیازي وچې سوې او په پوره توګه یې څاڅکي ودرېدل. د دغه اطمینان په باره کې د خلکو عادتونه بېلا بېل دي چې بعضو ته په یوه عادت سره دا اطمینان حاصلېږي او بعضو ته بیا په بل سره اطمینان حاصلېږي او هغه دا دي: ① تر متیازو وروسته څو قدمه تلل (بعضي علماؤ د دې مقدار څلوېښت قدمه ټاکلی دی. خو صحیح دا ده چې په هر څو قدمونو سره اطمینان ورته حاصل سي. هغه کافي دي). ② غاړه تازه کول (یا ټوخل). ③ پر څنګ پرېوتل. ④ پر ځمکه پښه وهل. ⑤ ذکر په نرمي سره کښېکښل. ⑥ تر دېر وخته پوري کښېنستل تر دې چې څاڅکي په یقیني توګه قطع سي. ⑦ورون په ورون باندي اېښودل او کښېکښل.

خلاصه دا چې تر یقیني اطمینان وروسته دي استنجاء وکړی سي، د استبراء پرېښودل ګناه کبیره او دا د استبراء حکم د سړیو لپاره دی، د ښځو لپاره تر متیازو وروسته د استبراء ضرورت نسته (ځکه د ښځي منفذ په قدرتي توګه وسیع وي). ښځه دي تر فارغېدلو وروسته څه ګړی توقف کوي بیا دي استنجاء وهي.

ولا یجوز له الشروع إلخ: یعني تر څو چې د متیازو د څاڅکو د بالکل ختمېدلو په هکله مطمئن نه سي، تر هغه وخته پوري په اودس شروع کول جائز نه دي؛ ځکه محض د لوند والي په ښکاره کېدو سره هم اودس ماتېږي. (شفاء الارواح)

فایده: فقهاء دلته درې لفظونه استعمالوي؛ ① استنجاء، ② استنقاء، ③ استبراء. استنجاء دا ده چې نجاست (ناپاکي) په اوبو یا په ډبره او لوټه سره پاک کړل سي. او استنقاء دا ده چې سړی د استنجاء کولو په وخت کي ډبره یالوټه پر مخرج بنه ومږي یا اوبه پر واچوي او په ګوته سره یې بنه ومږي چې بوی یې ختم سي همدارنګه ذکر په لاس کښېکاږي او نځوړیې کړي تر دې چې ظن غالب ورته حاصل سي چې اوس نو څاڅکي ختم سوه. او د استبراء وضاحت خو وسو چې تر متیازو وروسته داسي کړنه چې د متیازو پاته څاڅکي لیري سي او په پوره توګه متیازي وچې سي. (انوار الایضاح. شفاء الارواح)

د وسوسې مریض به څه کوي؟

مسئله: کوم څوک چې د متیازو د څاڅکو په باره کي په وهم او وسوسه مبتلا وي، هغه ته پکار دي چې د استبراء د مذکوره طریقې تر اختیارولو وروسته دي خپل اندام ونځوړي او استنجاء دي وکړي (یعني د استنجاء پر مهال دي استنقاء هم کوي). تر دې وروسته که بیا هم د ده شک باقي پاته وي، نو په هغه دي هیڅ پروانه کوي او تر ولاړېدو مخکي دي پر سبیلینُ د اوبو څاڅکي پاشي چې د

وسوسې په لیري کولو کښې یې مرسته وکړي، بیا که څه محسوس سي، نو د هغه ته دي بالکل هیڅ توجه نه کوي. (طحطاوي ص:۲۴، عالمګیري ج:۱، ص:۴۹، کتاب المسائل ص:۱۱۴)

د استنجاء حکم

﴿۳۵﴾ وَالِاسْتِنْجَاءُ سُنَّةٌ مِنْ نَجَسٍ يَخْرُجُ مِنَ السَّبِيلَيْنِ او استنجاء سنت ده له هغه نجاست څخه کوم چې را ووځي له دوو لارو (دمخ یا شا دلاري) څخه مَالَمْ يَتَجَاوَزِ الْمَخْرَجَ تر څو چې له مخرج څخه تېر نه سي (یعني راوتونکی نجاست د راوتلو له ځای (مخرج) څخه بغیر شاوخوا ته تېر نه سي، یا په بله وینا له مخرج څخه بغیر نور ځای ککړ نه کړي، نو استنجاء سنت ده) وَإِنْ تَجَاوَزَ وَكَانَ قَدْرَ الدِّرْهَمِ او که (له مخرج څخه) تېر سي او د درهم په اندازه وي (یعني د یوه درهم په مقدار له مخرج څخه بغیر نور ځای ککړ کړي) وَجَبَ إِزَالَتُهُ بِالْمَاءِ نو په اوبو سره د هغه لیري کول (صفا کول) لازم دي وَإِنْ زَادَ عَلَى الدِّرْهَمِ او که پر درهم زیات سي (د یوه درهم تر مقدار تېر سي) اِفْتَرَضَ غَسْلُهُ نو د هغه پرېولل فرض دي.

تشریح: په دې عبارت کې صاحب د کتاب رحمه الله د استنجاء حکم بیان کړی دی چې استنجاء سنت ده په اوبو یا په ډبره او لوټه سره، او دا هغه وخت سنت ده کله چې تر اودس ماتولو وروسته نجاست صرف پر مخرج وي او له مخرج څخه یې تجاوز نه وي کړی، دلته د "نجس" قید لګول سوی دی ځکه که له سبیلینُ څخه یو پاک شی ووځي مثلاً باد، نو د هغه په وتلو سره استنجاء کول سنت نه دي، بلکې بدعت دي.

وان تجاوز الخ: او که نجاست له خپل مخرج څخه د یوه درهم په اندازه تېر سي، نو بیا د هغه پرېولل واجب دي، د ډبري او داسي نورو استعمالول کافي نه دي. ها! که نجاست له خپل مخرج څخه بالکل تېر نه سي یا له یوه درهم څخه کم تېر سي، نو د هغه د پاکوالي لپاره ډبره او لوټه وغیره استعمالول کافي دي. (طحطاوي ص:۲۵)

د اوسني او پخواني حساب مطابق د درهم اندازه: د درهم د تقدیر په سلسله کې له علماوؤ څخه دوه روایتونه نقل سوي دي: ① یو روایت د مساحت دی، یعني د لاس د ورغوي د پلنوالي په اندازه. مفتي رشید احمد صاحب رحمه الله په احسن الفتاوی کې لیکلي دي چې فقهاوو د ورغوي د پلنوالي معلومولو لپاره دا طریقه لیکلې ده، چې په ورغوري کې دې اوبه را واخیستل سي او ورغوی دې

وغورول سي نو په خومره ځای کي چي اوبه ودربيږي، هغومره پلنوالی مراد دی او تر هغه کم نجاست معاف دی. او د يو ايښت په اندازه سره د درهم اندازه ۱.۱ اينچ ده (يعني تريوه اينچ لږ غونډي زيات) يا ۲.۷۵ سينټي ميټره ده (احسن الفتاوی ج:۲، ص:۸۹). ② دويم روايت دا دی چي له يوه درهم څخه مراد ديوه درهم وزن دی او ديوه درهم وزن يو مثقال دی.

د جنابت د غسل حکم

﴿۳۶﴾ وَيَفْتَرِضُ غَسْلُ مَا فِي الْمَخْرَجِ او فرض دي د هغه نجاست پريولل کوم چي په مخرج کي وي عِنْدَ الْاِغْتِسَالِ مِنَ الْجَنَابَةِ وَالْحَيْضِ وَالنِّفَاسِ د جنابت او د حيض او نفاس د غسل کولو په وخت کي وَإِنْ كَانَ مَا فِي الْمَخْرَجِ قَلِيْلًا که څه هم هغه نجاست کوم چي په مخرج کي وي لږ وي.

تشريح: د جنابت په غسل کي ټوله بدن پريولل فرض دي، که ديوه ويښته په اندازه هم څه حصه وچه پاته سي نو غسل نه کيږي، پر همدې بناء فرمايي چي که سړی د جنابت غسل کوي يا ښځه له حيض يا نفاس څخه غسل کوي، نو کوم څه نجاست او ګندګي چي په مخرج کي وي (يا په بله وينا کوم څه ګندګي چي پر مخرج لګيدلې وي)، که څه هم کمه وي، د هغه پريولل ضروري دي. کنې غسل نه صحيح کيږي.

د استنجاء اقسام

﴿۳۷﴾ وَ (يُسَنُّ) أَنْ يَسْتَنْجِيَ بِحَجَرٍ مُنَقٍّ وَنَحْوِهٖ او (سنت دي) چي استنجاء وکړي په داسي ډبره سره کوم چي صفا کونکې (دنجاست لېري کونکې) وي او [يا] په داسي بل شي سره وَالْغَسْلُ بِالْمَاءِ أَحَبُّ او په اوبو سره پريولل زيات ښه (مستحب) دي وَالْأَفْضَلُ الْجَمْعُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالْحَجَرِ او افضل د اوبو او ډبرو (لوټو) تر منځ جمع کول دي (يعني په اوبو او ډبره لوټه دواړو سره استنجاء کول افضل دي) فَيَمْسَحُ ثُمَّ يَغْسِلُ نو (په دې صورت کي اول) دې (پې په ډبره سره) وچ کړي بيا دې پريولي وَيَجُوْزُ أَنْ يَقْتَصِرَ عَلَى الْمَاءِ أَوِ الْحَجَرِ او جائز دي دا (هم) چي پر اوبو اکتفا وکړي يا پر ډبره (لوټه).

لغات: ﴿مُنَقٍّ﴾ د تفعيل له بابه اسم فاعل دی: ښه صفا کونکی. په اصل کي مُنَقِّيٌ وو. ضمه پر ياء ثقيله وه، هغه وغورځول سوه. بيا ياء او تنوين دوه ساکنه سره جمع سوه، نو ياء هم وغورځول سوه.

مُنَقِّي سو. له مُنَقِّ څخه مراد هر داسي شی دی چي په هغه کي د صفا کولو او پاکولو صلاحيت وي. چي هغه نه زيات څېړ او تېره وي او نه زيات ښوی وي.

تشريح: مصنف رَحِمَهُ الله فرمايي چي په استنجاء کي ډبره او لوټه يا داسي شی کوم چي د هغه قائم مقام وي يعني خپله پاک وي او د نجاست ليري کولو صلاحيت لري (لکه د ګودړ ټوټه يا په اوس وخت کي ټشناب کاغذ وغيره) د هغه استعمالول سنت دي، لهذا په کوم شي کي چي د پاکولو صلاحيت نه وي (لکه څېړه لو تېره ډبره وغيره)، که په هغه سره استنجاء وسي، نو سنت نه اداء کيږي.

تر دې وروسته پوهېدل پکار دي په دې چي داستنجاء درې طريقې دي:

①... ډبره او اوبه سره جمع کول، يعني اول په ډبره او لوټه سره مخرج پاکول، بيا په اوبو سره پرېولل، دا تر ټولو افضله طريقه ده، لکه څرنګه چي همدا داهل قباء طريقه وه چي په قرآن کريم کي د دوی تعريف سوی دی.

②... صرف اوبه استعمالول، دا پر دويمه درجه دي په فضيلت کي.

③... صرف ډبره او لوټه استعمالول، دا هم جائز دي، په دې کي څه فضيلت نسته، کوم کس چي صرف اوبه استعمالوي، هغه ته داستبراء خيال ساتل پکار دي او وروسته تر استبراء په اوبو سره پرېولل پکار دي، که له استبراء کولو څخه بغير ذکر پرېولي او بيا وروسته قطره راووځي، نو کپړه به يې ناپاکه سي، لهذا احتياط ضروري دی.

د ټشناب کاغذ حکم

مسئله: کوم حکم چي د ډبري او لوټي دی، هغه حکم د ټشناب کاغذ (استنجايي منديل) هم دی، ځکه ټشناب کاغذ د همدې استنجاء او صفايي د غرض لپاره جوړول کيږي. (کتاب المسائل ص:١١٢. طحطاوي ص:٢٥ ط: مصري)

په استـــنــجـــاء کي معيّن عدد

﴿٢٨﴾ وَالسُّنَّةُ إِنْقَاءُ الْمَحَلِ لو سنت دي د (استنجاء) ځای صفا کول وَالْعَدَدُ فِي الْأَحْجَارِ مَنْدُوْبٌ او شمېر په ډبرو کي مستحب دی (چي درې ډبري به وي) لَا سُنَّةٌ مُؤَكَّدَةٌ سنت مؤکده نه دی فَيَسْتَنْجِيْ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ نَدْبًا نو استنجاء دي وهي په درېو ډبرو سره د مستحب والي پر

بناء (يعني په دريو ډېرو سره استنجاء وهل مستحب دي) إِنْ حَصَلَ التَّنْظِيفُ بِمَا دُوْنَهَا كه چيرې تر دريو په کمو ډېرو سره (دخاى) پاکوالى حاصل سي.

لغات: ﴿إنقاء﴾ دافعال دباب مصدر دى: صفا کول. ﴿التنظيف﴾ دتفعيل له بابه اسم مصدر دى: پاکوالى.

تشريح: يعني په ډېرو او لوټو سره په استنجاء کولو کي يو مسنون عدد نسته. بلکي سنت صرف د نجاست محل صفا کول او پاکول دي، تر دې چي که په يوه ډېره او لوټه سره صفايي او پاکي حاصله سي، نو سنت اداء کيږي او که په دريو ډېرو سره هم پاکي حاصله نه سي، نو سنت نه اداء کيږي، خو که له دريو ډېرو څخه په کمه پاکي حاصله سي، نو د دريو عدد پوره کول مستحب دي او که په دريو ډېرو سره پاکي حاصله نه سي او څلورمي ډېري ته ضرورت وي، نو بيا طاق عدد استعمالول مستحب دي.

د استــنجــاء طريقه

﴿۳۹﴾ وَكَيْفِيَّةُ الْإِسْتِنْجَاءِ او داستنجاء طريقه داده أَنْ يَّمْسَحَ بِالْحَجَرِ الْأَوَّلِ مِنْ جِهَةِ الْمُقَدَّمِ إِلَى خَلْفٍ چي په اوله ډېره سره دي (دنجاست) وچول (او صفايي) وکړي دمخ له خوا څخه د شا و طرف ته (يعني اوله ډېره (الوټه) دي پر مخرج دمخ لخوا څخه دشا پر طرف بوځي (کش کړي)) وَ بِالثَّانِيْ مِنْ خَلْفٍ إِلَى قُدَّامٍ او په دويمه ډېره سره دي (وچول او پېول وکړي) د شا لخوا څخه دمخ وطرف ته وَ بِالثَّالِثِ مِنْ قُدَّامٍ إِلَى خَلْفٍ او په دريمه ډېره سره دي (وچول او صفايي وکړي) دمخ له خوا څخه دشا وطرف ته إِذَا كَانَتِ الْخُصْيَةُ مُدَلَّاةً کله چي خايې ځړېدلي وي (يعني دا پورتنی طريقه هغه وخت ده کله چي خصيتين ښتي لولاندي ځړېدلي وي) وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ مُدَلَّاةٍ او که خايې ځړېدلي نه وي يَبْتَدِئُ مِنْ خَلْفٍ إِلَى قُدَّامٍ نو بيا به شروع دمخ لخوا څخه دشا و طرف ته کوي (يعني اوله ډېره الوټه ابه له مخ څخه دشا پر طرف کشوي) وَالْمَرْأَةُ تَبْتَدِئُ مِنْ قُدَّامٍ إِلَى خَلْفٍ او ښځه به شروع دمخ لخوا څخه دشا وطرف ته کوي خَشْيَةَ تَلْوِيْثِ فَرْجِهَا دهغې دشرمګاه د ککړېدو له بيرې څخه (ځکه که اوله ډېره دشا لخوا څخه دمخ پر طرف را کش کړي نو شرمګاه (فرج) به يې ککړ سي) ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَهُ أَوَّلًا بِالْمَاءِ بيا دي اتر استنجاء وروسته اول خپل لاس په اوبو سره

پرېولي ثُمَّ يَدْلُكُ الْمَحَلَّ بِالْمَاءِ بِبَاطِنِ إِصْبَعٍ أَوْ إِصْبَعَيْنِ بيا دي د نجاست ځای (مقعده) په اوبو سره ومږي په مخ سره د يوې ګوتې يا دوو ګوتو أَوْ ثَلَاثٍ إِنِ احْتَاجَ يا (په مخ سره) د دريو ګوتو که چيري ضرورت وي (دريو ګوتو ته. کنې صرف په دوو ګوتو دي اکتفا وکړي) وَيُصَعِّدُ الرَّجُلُ إِصْبَعَهُ الْوُسْطَى عَلَى غَيْرِهَا فِي ابْتِدَاءِ الْاِسْتِنْجَاءِ او سړی (نارينه) دي د استنجاء په شروع کي خپل منځنۍ (مينځوی) ګوته تر نورو ګوتو لوړه وي (پورته ساتي) ثُمَّ يُصَعِّدُ بِنْصَرَهُ بيا دي د ګوتمې ګوتمه (کوم چي د وسطى څنګ ته ده هم) لوړه کړي وَلَا يَقْتَصِرُ عَلَى إِصْبَعٍ وَاحِدَةٍ او صرف پر يوې ګوتي به اکتفا (بس والي) نه کوي وَالْمَرْأَةُ تُصَعِّدُ بِنْصَرَهَا وَأَوْسَطَ أَصَابِعِهَا مَعًا ابْتِدَاءً او ښځه به له ابتداء (شروع) څخه خپل د ګوتمې او منځنۍ ګوته (دواړي) يو ځای لوړوي خَشْيَةَ حُصُولِ اللَّذَّةِ د خوند حاصلېدو له بيري څخه (ځکه صرف په يوې ګوتي سره استنجاء وهل د ښځي د شهوت را پارولو امکان لري) وَيُبَالِغُ فِي التَّنْظِيفِ حَتَّى يَقْطَعَ الرَّائِحَةَ الْكَرِيهَةَ او په پاکوالي (د ځای) کي دي ښه مبالغه وکړي تر دې چي بد بويي ختمه سي وَفِي إِرْخَاءِ الْمَقْعَدَةِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَائِمًا (همدارنګه مبالغه دي وکړي) د مقعدي په سستولو کي که چيري روژه دار (روژتي) نه وي فَإِذَا فَرَغَ بيا چي کله (له استنجاء څخه) فارغ سي غَسَلَ يَدَهُ ثَانِيًا نو دوېم وار دي خپل لاس پرېولي وَنَشَّفَ مِقْعَدَتَهُ قَبْلَ الْقِيَامِ إِنْ كَانَ صَائِمًا او خپل مقعده دي تر ولاړېدلو مخکي وچه کړي (احتياطا) که چيري روژه دار وي (ځکه که وچه يې نه کړي نو کېدای سي چي د استنجاء باقي ماندہ اوبه په جذب سره ننس ته ولاړي سي کوم چي د روژې ماتېدلو سبب ګرځي. نو ځکه احتياطاً وچول او ښندل پکار دي).

لغات: ﴿يمسح﴾ د فتح د باب مضارع ده. د دې باب څو معناوې دي: مثلاً که د دې باب په صله کي حجر اسود يا داسي بل شی ذکر سي نو معنیٰ يې ده: مسه کول او مچول. که يې په صله کي ورېستان ذکر سي نو معنیٰ يې ده ږمنځول او داسي نور. لنډه دا چي د صلې په بدلون سره يې معنیٰ بدلیږي. دلته يې معنیٰ ده: نجاست وچول او ليري کول. يعني لاس يا ډبره يا داسي بل شی باندي تېرول چي د نجاست اثر ځني ولاړ سي (إمرار اليد عليه لإذهاب ما عليه من أثر) (معجم). ﴿خصية﴾ خايه (خوټه). تثنيه

خُصْيَتَان: خايې (خوټې) جمع ؛ خُصًى. ﴿مُدَلَّاةٌ﴾ د تفعيل له بابه اسم فاعل دی: ځوړنده، راځړېدلې.
﴿يُصَعِّدُ﴾ د تفعيل له بابه مضارع معلومه ده: خېژول، لوړول، پورته کول. ﴿إصبع﴾ ګوته، دلته د
ګوتو يادونه سوې ده، نو مناسبه ده چې په عربو کې د ټولو ګوتو نومان وپېژندل سي. بټې ګوتې ته په عربي
کې "إبْهَام" وايي، د شهادت ګوتې ته "سَبَّابَة" وايي، د هغې څنګ والا يعني مېنځوې ګوتې ته "وُسْطَی" او
د هغې څنګ والا يعني د ګوتمې ګوتې ته "بِنْصَر" وايي او تر ټولو کوچنۍ يعني خچې ګوتې ته "خِنْصَر"
وايي. ﴿إرخاء﴾ د افعال د باب مصدر دی: سستول او نرمول. ايله کول (ډيله کول)، ﴿نشف﴾ د نصر له
بابه د واحد غائب ماضي معروف صيغه ده: وچول.

تشريح: په دې عبارت کې د استنجاء طريقه بيان سوې ده چې سړی به د دُبر استنجاء څنګه
کوي؟، فرمايي چې اول دې درې ډبرې را واخلي، اوله ډبره دې پر مخرج د مخ له طرفه د شا وطرف ته
کش کړي او بيا دې دويمه ډبره له شا څخه د مخ پر طرف را کش کړي او درېيمه ډبره دې هم د مخ له
طرفه د شا پر طرف کش کړي او دا طريقه د ګرمۍ د موسم ده؛ ځکه د ګرمۍ په موسم کې عموماً
خصيتين (خوټې) لاندې ځړېدلې وي، نو که په دې وخت کې اول وار ډبره له شا څخه مخ ته را کش
کړل سي، نو د خصيتينو د ککړتيا خطره سته، او که ديخ او ژمي موسم وي يعني خصيتين ځړېدلي
نه وي، نو بيا دې د پورتنۍ طريقې برعکس وکړي چې اوله ډبره دې پر مخرج د شا لخوا څخه د مخ پر
طرف را کش کړي او دويمه ډبره دې شا ته کش کړي او درېيمه ډبره دې بيا مخ ته را کش کړي.

او ښځه به همېشه هغه طريقه اختياروي کوم چې يې سړی په ګرمۍ کې اختياروي، يعني
ښځه به په هر موسم کې د مخ لخوا څخه د شا وطرف ته لاس کشوي؛ ځکه که د شا لخوا څخه مخ ته
لاس راکش کړي، نو په نجاست سره د فرج د ککړتيا خطره سته.

ثم يغسل يده أولاً إلخ: په ډبرو سره تر استنجاء کولو وروسته دې خپل لاس تر مرونډ پوري
پرېولي (دلته زياتره احناف د "يَدَيه" لفظ استعمال کړی دی يعني خپل دواړه لاسونه دې پرېولي)، بيا دې د
نجاست محل په اوبو سره ومږي او په دې مږلو کې به په اول کې يوه يا دوې ګوتې استعمال کړي، نه
زياتې، که په دوو ګوتو سره ضرورت پوره نه سي، نو درېيمه ګوته دې هم استعمال کړي او له درېو
څخه دې زياتې ګوتې نه استعمالوي؛ ځکه عموماً په همدې سره ضرورت پوره کېږي.

ويصعد الرجل إلخ: د استنجاء په شروع کې دې مېنځوې ګوته له نورو ګوتو څخه پورته (لوړه)
ساتي چې اول په هغې سره د نجاست محل پرېولي او کله چې معمولي پرېولل سي، نو بيا دې د

ګوتمی ګوته(بنصر)هم ورپورته کړي او د نجاست ځای دې په پرېولي او که ضرورت وي نو بیا دې خنصر او بیا سبابه هم ور سره ملګرې کړي او ځای دې ښه صفا کړي او فقط پر یوه ګوته دې اکتفا نه کوي چې له شروع څخه تر آخره صرف یوه ګوته استعمال کړي؛ ځکه له دې څخه مرض پیدا کیږي. (شفاء الارواح)

والمرأة تصعد إلخ: او ښځه به د استنجاء له شروع څخه بنصر او وسطیٰ دواړي ګوتي یو ځای پورته کوي؛ ځکه د ښځي لپاره یوازي په یوې ګوتي سره د محل په پاکولو کي د لذت حاصلېدلو خطره سته.

ویبالغ في التنظیف إلخ: د مبالغه کولو مطلب دا دی چې په پرېوللو کي دې پوره زیاتوب وکړي تر دې چې د نجاست بوی له محل او له هغه ګوتو څخه لیري سي چې په هغوی سره یې استنجاء کړې ده. او دا به څنګه معلومېږي چې بوی لیري سو؟ نو د دې لپاره څه خاص عدد نه دی ټاکل سوی بلکي د پاکوالي(طهارت) یقین یا غالب ګومان حاصلېدل کافي دي، او که څوک وسواسي وي، نو د ځان لپاره دې درې ځله یا اوه ځله د پرېوللو مقدار وټاکي. (شفاء الارواح)

ولم إرخاء المقعدة إلخ: استنجاء وهونکی که روژه داره (روژتي) نه وي، نو د استنجاء کولو پر مهال دې مقعده ډېره نرمه او سسته ایله (دیله) ساتي او که روزه داره وي، نو په دې کي دې مبالغه نه کوي چې هسي نه اوبه په مقعده کي جذب سي او روزه فاسده سي.

فَصْلٌ (فِيْمَا يَجُوْزُ بِهِ الْاِسْتِنْجَاءُ وَمَا يُكْرَهُ فِعْلُهُ)

(دا) فصل (د هغه څه په بيان كي دى چي په هغه سره استنجاء كول جائز دي او هغه چي كول يې مكروه دي)

تشريح: په دې فصل كي مصنف رَحِمَهُ الله دا بيانوي چي په كوم څه سره استنجاء كول جائز دي او په كوم څه سره استنجاء كول مكروه دي او كوم كار د قضاء حاجت په وخت كي مكروه دى او استنجاء بايد چيري وكړل سي؟

د استــنــجــاء په وخت كي پرده ضروري ده

﴿٤٠﴾ لَا يَجُوْزُ كَشْفُ الْعَوْرَةِ لِلْاِسْتِنْجَاءِ جائز نه دي د استنجاء لپاره عورت لڅول.

تشريح: د استنجاء كولو په وخت كي پرده كول ضروري دي، لهذا د استنجاء لپاره دي داسي ځاى ولټول سي چي هلته د پردې پوره انتظام وي لكه بيت الخلاء، يا د لاري څخه كوښه ځاى چي د هيچا نظر پر هغه نه پرېوځي او هلته څوك نه تيرېږي. لهذا كه بيت الخلاء وي يا داسي ځاى وي چي د چا نظر پر هغه نه پرېوځي او څوك نه ور سره تيرېږي، نو هلته د عورت په ښكاره كولو كي څه حرج نسته. او كه داسي ځاى وي چي د خلكو نظر پر استنجاء كونكي پرېوځي او هلته خلك تيرېږي، نو بيا د استنجاء لپاره عورت ښكاره كول جائز نه دي؛ ځكه چي عورت ښكاره كول د خلكو مخ ته حرام دي او حرام كار كونكى فاسق دى، لهذا كه په داسي صورت كي نجاست له مخرج څخه تجاوز نه وي كړى، نو په كپړه (كلبو) كي دننه دي په ډېره وغيره سره استنجاء وكړي.

همدارنګه كه څوك په خلاص ځاى كي قضاء حاجت كوي، هغه دي ناستي ته نژدې يعني په ټيټه عورت لڅ كړي، چي د ليري ولاړ كس نظر د ده پر عورت نه پرېوځي، همدارنګه له ضرورت څخه تر فارغېدلو وروسته او له ولاړ پېدلو څخه مخكي دي سملستي عورت پټ كړي، د دې عمل فايده دا هم ده چي عورت به يې كم وخت ښكاره وي كوم چي په شريعت كي مطلوب دي.

څومره نجاست معاف دى؟

﴿٤١﴾ وَاِنْ تَجَاوَزَتِ النَّجَاسَةُ مَخْرَجَهَا او كه نجاست له خپل مخرج څخه تېر سي (تجاوز وكړي) وَزَادَ الْمُتَجَاوِزُ عَلٰى قَدْرِ الدِّرْهَمِ او هغه تېر سوى نجاست تر يوه درهم زيات وي لَا

تَصِحُّ مَعَهُ الصَّلٰوةُ إِذَا وَجَدَ مَا يُزِيلُهُ نو دهغه سره لمونځ نه صحیح کیږي کله چي داسي شی وموندي کوم چي هغه (نجاست) لیري کولای سي.

تشریح: د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نېز له یوه درهم څخه کم نجاست معاف دی. د هغه د پاکوالي لپاره په ډبري او لوټي اکتفا کول جائز دي، د داسي کس لمونځ بلا کراهته صحیح کیږي او که نجاست د درهم په اندازه وي، نو د هغه پرېولل پکار دي، کنې لمونځ مکروه تحریمي کیږي او که نجاست له یوه درهم څخه زیات وي، نو پرېولل یې واجب دي، که بغیر د هغه له پرېوللو لمونځ وکړي، نو لمونځ یې نه کیږي.

مایزیله: له دې څخه مراد هر هغه پاک شی دی کوم چي نجاست صفا کولای سي او قابلِ احترام شی نه وي، لکه د خاورو لوټه، ګوډ، تشناب کاغذ او داسي نور، په نوې او سمه کپړه سره استنجاء کول مکروه دي، همدارنګه د کتابچې وغیره دلیکني په کاغذ او ورقه سره هم استنجاء کول مکروه دي.

په کوم صورت کي بغیر له استنجاء څخه لمونځ صحیح کیږي؟

مسئله: که نجاست له مخرج څخه تجاوز وکړي او دا نجاست د یوه درهم له مقدار څخه زائد وي، نو په اوبو سره استنجاء کول واجب دي، بغیر له استنجاء لمونځ نه صحیح کیږي، صرف په دوو صورتونو کي بغیر له استنجاء لمونځ صحیح کیږي: ① یو دا چي اوبه یا بل بهېدونکی هیڅ پاک شی نه وي چي په هغه سره دا متجاوز نجاست لیر کړل سی، په داسي صورت کي بغیر له استنجاء لمونځ صحیح کیږي، ② او دویم دا چي زیاته ګڼه ګوڼه وي او د استنجاء لپاره هیڅ ځای او امکان نه وي او د خلکو مخ ته له عورت لڅولو څخه بغیر استنجاء کول ممکن نه وي، نو په دې صورت کي هم بغیر له استنجاء لمونځ صحیح کیږي، داسي کس به د طهارة النجاسة په پرېښودلو کي معذوره ګڼل کیږي؛ ځکه د چا مخ ته عورت لڅول حرام کار دي. (شفاء الارواح)

د استنجاء په وخت کي د عورت پټولو یوه حیله

﴿٣٢﴾ وَيَحْتَالُ لِإِزَالَتِهِ مِنْ غَيْرِ كَشْفِ الْعَوْرَةِ او حیله دي کوي د نجاست لیري کولو لپاره له عورت لڅولو څخه بغیر عِنْدَ مَنْ يَرَاهُ په هغه وخت کي چي څوک ورته ګوري (یعني دیو چادر کتلو په وخت کي دي په داسي حیله او تدبیر سره نجاست لیري کوي چي عورت یې لڅ نه سي).

لغات: ﴿یحتال﴾ د ضرب د باب مضارع ده؛ حیله کول، چل او تدبیر کول.

تشريح: که يو څوک د داسې صورت سره مخامخ سي چې که استنجاء وکړي نو نژدې يو کس يې ويني. نو په داسې صورت کې دې اول هغه کس ته ووايې چې پرده وکړي او سترګې پټې کړي. که هغه انکار وکړي، نو بيا دې په يو حيله او تدبير سره نجاست ليرې چې په کپړه (کالو) کې دننه دې په ډبره يا په تشناب کاغذ وغيره سره هغه صفا کړي، او به دې نه استعمالوي. په متن کې له عِندَ مَن إلخ څخه مراد اجنبي سړی او اجنبيه ښځه ده، خو که خپله ښځه يې وي، بيا څه حرج نسته.

په هډوکو او داسې نورو سره د استنجاء کولو حکم

﴿۳۲﴾ وَيُكْرَهُ الاِسْتِنْجَاءُ او مکروه ده استنجاء کول (وهل) بِعَظْمٍ په هډوکي سره وَطَعَامٍ لِآدَمِيٍّ أَوْ بَهِيمَةٍ او د انسان يا چارپای (حيوان) د خوراک په شي سره وَآجُرٍّ او (مکروه ده استنجاء) په پخه خښته سره وَخَزَفٍ او په کودې (کودرې) سره وَفَحْمٍ او په سکرو سره وَزُجَاجٍ او په ښيښه سره وَجَصٍّ او په ګچو سره وَشَيْءٍ مُحْتَرَمٍ او (همدارنګه مکروه ده استنجاء) په هغه شي سره چې محترم وي (خيال يې ساتل کيږي او د احترام قابل وي) كَخِرْقَةِ دِيبَاجٍ وَقُطْنٍ لکه د ورېښمين ټوکر ټوټه او پنبه وَبِالْيَدِ الْيُمْنٰى إِلَّا مِنْ عُذْرٍ او (مکروه ده استنجاء) په راسته لاس سره مګر د يو عذر په وجه (او که يو عذر وي مثلاً چپه لاس کوږ سي. نو بيا په راسته لاس به بېله کراهته استنجاء کولای سي).

لغات: ﴿عَظْم﴾ هډوکی، جمع: عِظَام ﴿بهيمة﴾ هر چارپای بغير له درندګانو او مرغانو څخه، جمع: بَهَائِم. ﴿خَزَف﴾ دا لفظ په "زاء" سره دی، په "ذال" سره غلط دی. کودې (کودرې)، د خاورين لوښي ماته سوې ټوټه، واحد: خَزَفَةٌ. خاورين لوښي ته هم وايي. ﴿فَحم﴾ سکاره (د لرګيو وغيره سکاره)، جمع: فُحُوم و فِحَام ﴿زُجاج﴾ ښيښه (شيشه). ﴿جص﴾ ګچ (يو بول سپينه معدني مشهوره خاوره ده). ﴿ديباج﴾ خالص ورېښمي ټوکر. ﴿قُطن﴾ پنبه (پمبه)، يوې ټوټې ته يې قُطْنَةٌ وايي.

تشريح: په دې عبارت کې مصنف رَحِمَهُ الله هغه شيان بيانوي چې په هغوی سره استنجاء کول مکروه دي. نو فرمايي چې په هډوکي سره استنجاء کول مکروه دي؛ ځکه چې هغه د جنانو (پېريانو) خوراک دی او نبي کريم ﷺ له دې څخه منع کړې ده. همدارنګه د انسان او چارپای په خوراک مثلاً په ډوډۍ يا په وابنو وغيره سره استنجاء کول مکروه دي؛ ځکه چې په دې کې د الله د نعمت سپکاوی

دي او د الله د نعمت ضايع كول دي، همدارنګه په پخه خښته او کودري سره؛ ځکه په دې سره پوره پاکوالي نه راځي او لاس او محل هم ککړ کيږي، همدارنګه په سکرو سره؛ ځکه چي په دې سره محل ککړ کيږي، همدارنګه په ښيښه او ګچ سره؛ ځکه د اشيان محل ته زيان رسوي، همدارنګه په داسي شي سره چي هغه لره قيمت او ارزښت وي، لکه وريښمين ټوکر، پنبيي ټوکر؛ ځکه چي دا بلا وجه مال ضايع كول دي، همدارنګه بلا عذره په راسته لاس استنجاء کول مکروه دي، ها! که څه عذر وي چي په چپه لاس استنجاء نه سي کېدلای، نو بيا په راسته لاس بلا کراهته جائز دي.

مسئله: په راسته لاس د استنجاء کولو د کراهت حکم صرف د استنجاء سره خاص نه دی، بلکي عام دی، هيڅ وخت هم شرمګاه ته راسته لاس وروړل پکار نه دي، بايد هر وخت د ضرورت پر مهال چپه لاس استعمال کړي، او دا د محاسن الاخلاق تعليم دی، ټوله ښه کارونه لکه خوراک، څښاک، قرآن يا کتاب نيول، د دې لپاره راسته لاس کارول پکار دي، او ټوله حقير کارونه لکه بغل يا سپوځه (سپوخته) ګرول، په پزه يا غوږ کي ګوته اچول، پزه پاکول، او وره يا لويه استنجاء کول، د داسي کارو لپاره چپه لاس کارول پکار دي، او دا د شريعت اسلامي ښکلا ده چي د داسي غوره خبرو ښوونه يې کړې ده، انساني عقل دې ته نه سي رسېدلای. (تحفة الالمعی ج:۱، ص:۲۲۰)

د قضاء حاجت او بيت الخلاء آداب

﴿۴۴﴾ وَيَدْخُلُ الْخَلَاءَ بِرِجْلِهِ الْيُسْرىٰ او داخل دي سي بيت الخلاء ته په خپل چپه پښه سره (يعني بيت الخلاء ته به اول خپل چپه پښه ننه کوي) وَيَسْتَعِيذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ قَبْلَ دُخُوْلِهٖ او بيت الخلاء ته تر داخلېدو مخکي دي له رټلي شيطان څخه پناه وغواړي (ځکه بيت الخلاء د خبث او خبائثو استوګنځی دی) وَيَجْلِسُ مُعْتَمِدًا عَلٰى يَسَارِهٖ او پر چپه پښه دي تکيه کونکی کښېني وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا لِضَرُوْرَةٍ او خبري دي نه دي مګر د ضرورت په وجه.

لغات: ﴿الخَلَاء﴾ مراد ځني بيت الخلاء ده، الخَلَاء خالي ځای ته وايي چي هلته هيڅوک نه وي او تنهايي وي، څرنګه چي په ټټی (خاک تللو) کي هم تنهايي وي، نو ځکه په بيت الخلاء سره ونومول سوه.

تشريح: د قضاء حاجت په وخت کي د څو خبرو خيال ساتل پکار دي: ① بيت الخلاء ته په پټ سر تلل پکار دي چي خپل سر به يې پټ کړی وي او په لڅ سر دي نه ځي، ② بيت الخلاء ته له تللو

څخه مخکې دې دا دعاء وایې: "اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ". د "الخبث" پر باء ضمه او سکون دواړه جائز دي، د ضمې یعني د "خُبُث" په صورت کې دا د خبیث جمع ده او مراد ځني مذکر شیاطین دي او له خبائث څخه مراد مؤنث شیاطین دي، او ترجمه یې به دا وي: (اې الله! زه ستا پناه غواړم له مذکر او مؤنث شریرو جناتو څخه)، او د سکون "خُبْث" په صورت کې د دې معنیٰ ده: ګندګي، ناپاکي، اوس به د دعاء ترجمه دا وي: (اې الله! زه ستا پناه غواړم له ګندګۍ څخه او له مذکر او مؤنث شریرو جناتو څخه) په دې صورت کې به مذکر شیاطین د مؤنث شیطاینو تابع وي.

یادونه: د بیت الخلاء د مذکوره دعاء د اهمیت په باره کې د شیخُ الوظائف محمد طارق عبقري دا یوه خبره کافي ده چې "نن سبا زیاتره نفسي ناروغۍ لکه بې ځایه وهم، وسواس، له اندازې زیات شهوتي خواهش او داسې نور له همدې بیت الخلاء (بیتُ الخبث والخبائث) څخه پیدا کیږي" له کوم چې څخه نبي کریم ﷺ پناه غوښتې ده او خپل اُمت ته یې د دغه لاربنوونه کړې ده. لهذا بیت الخلاء ته د ننوتلو او راوتلو دعاء حتماً یادول او ویل پکار دي او باید په خپلو بچیانو هم یاده کړل سي.

③ بیت الخلاء ته د ننوتلو پر مهال دې اول چپه پښه دننه کوي، ④ د کښېنستلو پر مهال دې پر چپه پښه تکیه او زور کوي؛ ځکه په داسې کولو سره وتونکی شی په آسانۍ سره وځي او په فارغېدلو کې آساني راځي (او دا ځکه له آدابو څخه شمېرل سوي دي چې په دې وخت کې پر ځان زور راوستل اپه تکلف او زور سره غائط کول) د ځو مرضونو سبب ګرځي کوم چې د حکمت او سائنس بحث دی)، ⑤ بلا ضرورته دې خبرې نه کوي.

د قضاء حاجت مکروهات

﴿۴۵﴾ وَيُكْرَهُ تَحْرِيْمًا او مکروه تحریمي دي (د استنجاء کولو په وخت کې) اِسْتِقْبَالُ الْقِبْلَةِ وَاسْتِدْبَارُهَا مخامخ کېدل د قبلې و طرف ته او (یا) شا کول د قبلې و طرف ته وَلَوْ فِي الْبُنْيَانِ که څه هم په آبادۍ کې (دننه) وي وَاسْتِقْبَالُ عَيْنِ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَمَهَبِّ الرِّيْحِ او (همدارنګه مکروه دي) مخامخ کېدل د لمر و ټکي ته او سپوږمۍ ته او (مخامخ کېدل) د باد چلېدلو وطرف ته وَيُكْرَهُ أَنْ يَّبُوْلَ أَوْ يَتَغَوَّطَ او مکروه دي دا چې متیازي (بولي) یا ګندګي (لویې بولي) وکړي فِي الْمَاءِ وَالظِّلِّ وَالْجُحْرِ وَالطَّرِيْقِ وَتَحْتَ شَجَرَةٍ مُّثْمِرَةٍ په اوبو او سایه او غار (سوري) او لاره کې او تر میوه داره درختي لاندې وَالْبَوْلُ قَائِمًا إِلَّا مِنْ عُذْرٍ او (همدارنګه مکروه دي) په ولاړه متیازي کول مګر د یو عذر په وجه.

لغات: ﴿البنيان﴾ آبادي، عمارت، ﴿مَهَبّ﴾ داسم ظرف صيغه ده: دباد (هوا) چليدلو ځاى، دباد چليدلو ظرف، ﴿يتغوّط﴾ د تفعّل له بابه دواحد مذكر غائب مضارع معروف صيغه ده: غائط كول، لوى اودس ماتول، ﴿ظِلّ﴾ سايه، جمع: أظْلَال، ﴿جُحْر﴾ غار، دخزندلو او كوچني حيوانانو داوسيدلو غار. (معجم الوسيط)

تشريح: ① داستنجاء كولو پر مهال قبلې ته مخ يا شا كول مكروه تحريمي دي، برابره ده استنجاء كونكى په خلاص ځاى كي كښيني او كه په بيت الخلاء وغيره كي كښيني؛ ځكه په حديث شريف كي له دې څخه منع سوې ده، او كه دبيت الخلاء "قدم ځاى" د قبلې وطرف ته جوړ سوي وي او مجبوري وي، نو څومره چي ممكنه وي مخ گرځول پكار دي، تر دې چي بچيان هم د قضاء حاجت لپاره د قبلې پر طرف نه كښېنول پكار دي، ② همدارنگه په داسي ځاى كي استنجاء كول چي لمر يا سپوږمى د ده مخ ته وي، مكروه دي، او كه په بند ځاى كي دلمر يا سپوږمى استقبال راځي او هغوى نه ليدل كيږي، نو بيا مكروه نه دي، دلته داستقبال قيد لگول سوى دى، له دې څخه معلومه سوه چي دلمر يا سپوږمى وطرف ته شا كول مكروه نه دي، ④ دهوا (باد) وطرف ته مخ كول مكروه دي؛ ځكه په دې صورت كي به گندگي د ده پر طرف راسي او دئ به ناپاكه كړي، ④ په روانو يا ولاړو اوبو كي يا ديو حيوان په غار كي قضاء حاجت (تشي يا دكي متيازي) كول مكروه دي، په دې كي څه تفصيل دى: په ولاړو لږو اوبو كي حرام دي، په ولاړو ډېرو اوبو كي مكروه تحريمي دى او په روانو (جاري) اوبو كي مكروه تنزيهي دى (عمدة الفقه)، ⑤ په كومه سايه كي چي خلك كښېني، هلته قضاء حاجت كول، ⑥ په عامه لاره كي قضاء حاجت كول، ⑦ تر مېوه داره درختي لاندي، ځكه كه مېوه را ولوېږي، نو ككړه او خرابه به سي او مال به ضايع سي، ⑦ بېله عذره په ولاړي متيازي كول، خو كه يو عذر او مجبوري لري (مثلا ملا يې درد كوي)، نو بيا په ولاړي متياز كول مكروه نه وي. (عالمگيري ج:۱، ص:۵۰، مراقي الفلاح مع الطحطاوي ص:۲۹)

﴿۳۶﴾ وَيَخْرُجُ مِنَ الْخَلَاءِ بِرِجْلِهِ الْيُمْنٰى او له بيت الخلاء څخه دي را ووځي په خپل راسته پښه سره ثُمَّ يَقُوْلُ او بيا دي (دا دعاء) ووايي اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ أَذْهَبَ عَنِّي الْأَذٰى وَعَافَانِيْ ټوله تعريفونه (خاص) هغه الله ﷻ لره دي چي ناپاكي (يا تكليف) يې راڅخه ليري كړى او عافيت (صحت) يې راكړى.

لغات: ﴿الأذى﴾ ضرر من شي، تكليف وركونكى شى، والضرر الذي يصيب الانسان في بدنه أو في نفسه (معجم لغة الفقهاء)، مراد څني فضلات دي چي كه دانسان په بدن كي پاته سي نو بدني او نفسي

تکلیف او مرض ورته رسیږي، «عافاني» د مفاعلې له بابه د واحد مذکر غائب صیغه ده: له آفاتو او امراضو څخه خوندي کول. صحت (روغتیا) وربخښل. یعني د غذا د مفیدو اجزاؤ په باقي پرېښوولو سره یې ما ته صحت وبخښی چې که د فضلاتو سره هغه خاص اجزاء هم وتلي وای، نو د هلاکت خطره وه. (مراقی الفلاح ص:۳۱)

تشریح: مصنف رَحِمَهُ الله فرمایي چې له بیت الخلاء څخه د راوتلو په وخت کې دې اول راسته پښه راباسي او مذکوره دعاء دې وایي "اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ أَذْهَبَ عَنِّي الأَذٰی وَعَافَانِيْ". یعني هغه الله جَلَّ جَلَالُهُ لره دې حمد او ثناء وي چې د فضلات یې ما څخه لیرې کړه چې که هغه خارج سوي نه وای نو قسما قسم ناروغی به پیدا سوي وای او کومه غذا چې زما پاره مفیده وه، هغه یې باقي پرېښوده او صحت (عافیت) یې ته را وبخښی. له دې دعاء څخه مخکې به نبي کریم ﷺ "غُفْرَانَكَ" هم ویل چې اې الله تعالی! بخښنه غواړم پر دې چې څومره وخت په بیت الخلاء کې تېر سو، په هغه کې مو د الله تعالی ذکر نه وکړی سو. (شفاء الارواح)

فَصْلٌ فِي الْوُضُوْءِ

(دا) فصل په (بیان د احکامو د) اوداسه کي دی

تشریح: مصنف رَحِمَهُ الله د استنجاء او د هغه له احکامو څخه تر فارغېدلو وروسته اودس او د هغه ملحقات بیانوي او تر دې وروسته بیا د غسل احکام بیانوي. اودس يې ځکه پر غسل مخکي کړی دی چي په قرآن کریم کي هم اول د اودس بیان سوی دی او بیا د غسل. الله تعالیٰ فرمایلي دي: ﴿فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ﴾ المائدة: ۶ او تر دیې وروسته يې فرمایلي دي ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا﴾ المائدة: ۶، او بله وجه يې دا ده چي د اوداسه محل (یعني د اودداسه لګلونه) د غسل د محل (یعني د بدن) جزء دي او جزء پر کُل مخکي وي، او درېیمه وجه دا ده چي د اودداسه ضرورت د غسل په نسبت زیات پېښیږي. (حاشیه)

د اودس فرضونه

﴿۴۷﴾ أَرْكَانُ الْوُضُوْءِ أَرْبَعَةٌ وَهِيَ فَرَائِضُهُ داوداسه رکنونه څلور دي او همدا د اوداسه فرضونه دي اَلْأَوَّلُ غَسْلُ الْوَجْهِ اول د مخ پرېولل دي وَحَدُّهُ طُوْلًا مِنْ مَبْدَإِ سَطْحِ الْجَبْهَةِ إِلَى أَسْفَلِ الذَّقَنِ او د مخ حد په اوږدوالي سره د تندي د سطح د شروع کېدلو له ځایه (یا په بله وېناد وېښتانو د شنه کېدلو ځایه) تر لاندې حصې د زني پوري دی وَحَدُّهُ عَرْضًا مَا بَيْنَ شَحْمَتَيِ الْأُذُنَيْنِ او د مخ حد په پلنوالي (بر) سره هغه (تول) حصه ده کوم چي د دواړو غوږونو تر مینځ ده وَالثَّانِيْ غَسْلُ يَدَيْهِ مَعَ مِرْفَقَيْهِ او دویم فرض د خپلو دواړو لاسونو پرېولل دي د څنګلو سره وَالثَّالِثُ غَسْلُ رِجْلَيْهِ مَعَ كَعْبَيْهِ او درېیم فرض د خپلو دواړو پښو پرېولل دي د بجلکو سره وَالرَّابِعُ مَسْحُ رُبْعِ رَأْسِهِ او څلورم فرض د خپل سر په څلورمه حصه باندې مسح کول دي.

لغات: ﴿وضوء﴾ ① د واو په ضمه سره له وَضَاءَةٌ څخه اخیستل سوی دی چي هغه مطلق نظافت او پاکوالي ته وايي. ② د واو په فتحه سره هغه شي ته وايي چي د هغه په ذریعه پاکي حاصله کړل سي.

او د شریعت په اصطلاح کي د وضوء معنیٰ ده: په مخصوصه طریقه سره اعضاء ثلاثه پرېولل او سر مسح کول. ﴿غَسل﴾ (د غین په فتحه سره): پرېولل. ﴿حدّه﴾ د دې ضمیر الوجه ته راجع دی. جمع: حُدُوْد. او عَرضًا د طُولًا مقابل دی. ﴿سطح﴾ د هر شي ښکارنی (ظاهري) اړخ، پورتنی حصه. ﴿جبهة﴾ تندی. جمع: جِبَاهٌ. ﴿ذقن﴾ زنه. جمع: أذْقَان. ﴿شحمة﴾ تثنیه د شَحْمَةٌ ده: د دې خپله معنیٰ ده: د وازګي ټوټه. کله چي یې نسبت د اُذُن (غوږ) وطرف ته وسي، نو معنیٰ یې ده: د غوږ پوښکی، نرمی. ﴿مرفقیه﴾ تثنیه د مِرْفَقٌ ده: څنګله. جمع: مَرَافِق. ﴿کعبیه﴾ تثنیه د کَعْبٌ ده: بجلکه، د پښې ګیټی. جمع: کُعُوْبٌ و کِعَابٌ.

تشریح: ارکان جمع د رُکن ده. د رُکن لغوي معنیٰ ده: قوي طرف. او اصطلاحي معنیٰ یې ده: د شي هغه جزء چي شی (ماهیت) له هغه څخه جوړ سوی او پوره سوی وي. نو ارکان د شي هغه اجزاؤ ته وایي چي شی له هغوی څخه جوړ وي او په هغوی سره پوره وي. لکه اودس چي د اعضاء ثلاثه (مخ. لاسونو او پښو) له پرېوللو او د سر له مسح کولو څخه مرکب دی. نو څکه دا د اودسه ارکان سوه او همدا ارکان د اودسه فرائض دي. فرائض جمع د فرض ده. فرض هغه حکم دی چي په هغه کي د کمي و زیاتوب احتمال نه وي او په داسي قطعي دلیل سره ثابت وي چي په هغه کي هیڅ ډول څه شک وشبه نه وي. مصنف رَحِمَهُ الله اول د ارکان په ذکر کولو سره د هیئتِ ترکیبیه وطرف ته اشاره وکړه (چي اودس له همدې څلورو څخه مرکب دی) او بیا یې په فرائض سره د هغه شرعي حقیقت بیان کړی (چي د شریعت له رویه اودس په قطعي دلیل سره ثابت دی...).

لنډه دا چي په دې عبارت کي یې د اودسه ارکان او د مخ حدود بیان کړي دي. د اودسه څلور فرضونه دي: ① ټوله مخ پرېولل. ② تر څنګلو پوري دواړه لاسونه پرېولل. ③ د سر څلورمه حصه مسح کول. ④ تر بجلکو پوري دواړه پښې پرېولل.

د مخ حدود: وحده إلخ: په اوږدل سره د مخ حدّ د تندي له شروع څخه یعني چیري چي د سر د مخ والا وړېښتان شنه سوي وي (یا په بله وینا دا د تندي پرلوړ طرف چي عموماً له کومه ځایه د سر وړېښتان شروع کېږي له همدې ځایه تندی او د مخ حد شروع کېږي برابره ده پر هغه ځای وړېښتان وي او که نه وي الکه پک (ګنجی)). نو په اوږدل له همدې ځایه مخ شروع کېږي) د زني (ذقن) تر لاندي حصې پوري (په دې شرط چي ږیره ډېره ګڼه نه وي). او په بره (پلنوالي) سره د مخ حد د یوه غوږ له نرمي څخه د بل غوږ تر نرمي پوري دی. دا د مخ حدّ او اندازه ده او د دې پرېولل فرض دي.

❀❀❀

مسئله (۱): د ستر ګو ظاهري حصه پرېولل ضروري دي، همدارنګه د ستر ګو هغه حصه کوم چې د پزې سره جوخته ده (يعني د ستر ګې د کونجانو ظاهره حصه) پرېولل ضروري دي، حتی که له ستر ګې څخه چخړې را ووځي او د ستر ګې په دې ښکاره کونج کې ودرېږي او کلکې سي، يا ختمې او داسې بل شی پکښې ودرېږي، نو هغه لېرې کول او اوبه ور رسول ضروري دي.

څومره اوبه بهول (بيول) فرض دي؟

مسئله (۲): شرعاً د پرېوللو (غسل) مفهوم تر هغه وخته پوري نه ثابتيږي تر څو چې کم از کم د اوداسه د اندامو تر لندولو وروسته له هغوی څخه دوه څاڅکي نه وڅڅيږي، که دومره اندازه تقاطر هم نه وسي، نو د پرېوللو فرض نه ادا کيږي، مثلاً که څوک په واوره يا په يخې سره ښې او لاسونه لانده کړي او هيڅ څاڅکی نه وڅڅيږي، نو دا کافي نه دي. (در مختا مع الشامي ج:۱، ص:۱۸۷ ط: دار الكتاب. مراقی الفلاح ص: ۳۲، كتاب المسائل ص: ۱۳۲)

د ګڼو ورځو حکم

مسئله (۳): که د يو چا ورځې ګڼې وي چې لاندينی څرمن (پوستکی) يې نه ښکاري بلکې ورځو پټ کړی وي، نو صرف د ورځو د پاسه اوبه بهول کافي دي، څرمن ته اوبه رسول ضروري نه دي، خو که څرمن يې ښکاري، نو بيا د پاسه اوبه بهول کافي نه دي. (شامي ج:۱، ص:۲۱۱ ط: زکريا، شامي ط، دار الكتاب ج:۱، ص:۱۹۰)

د اودس د فرضيت سبب

﴿۴۸﴾ وَسَبَبُهُ اِسْتِبَاحَةُ مَالَا يَحِلُّ اِلَّا بِهٖ او د اوداسه (د فرضيت) سبب د هغه شيانو د اباحت (روايښت) طلب کول دي کوم چې نه حلاليږي (نه روا کيږي) مګر په اوداسه سره (يعني کوم عبادت چې بغير له اوداسه څخه روا نه دي مثلاً لمونځ او داسې نور. نو هغوی ځان ته روا کول د اوداسه د فرض کېدلو سبب او دنياوي حکم دی) وَهُوَ حُكْمُهُ الدُّنْيَوِيُّ او همدا د اوداسه دنياوي حکم دی وَحُكْمُهُ الْاُخْرَوِيُّ الثَّوَابُ فِي الْاٰخِرَةِ او د هغه اُخروي حکم ثواب (حاصلېدل) دي.

لغات: ﴿حکم﴾ الاثر المترتب علی الشیء (هغه اثر کوم چې پر يو شي مرتب سي). ﴿استباحة﴾ د استفعال د باب مصدر دی: د يو شي د روا کېدلو (جائز کېدلو) طلب کول.

تشريح: د اوداسه د فرض کېدلو سبب د هغه فعل د کولو اراده ده کوم چې له اوداسه څخه بغير حلال نه وي (يعني اودس هغه وخت فرض کيږي او لازميږي کله چې څوک د هغه فعل اراده وکړي کوم چې بغير له اودس څخه حلال او روا نه وي) برابره ده هغه فعل فرض وي لکه لمونځ يا فرض نه وي لکه قرآن مجيد مسه کول او داسې نور، نو په اوداسه سره د دې شيانو روا کېدل او حلال کېدل دا د اودسه دنياوي حکم دی چې

څوک اودس وکړي. د هغه لپاره په دنیا کې دا کارونه کول حلال سوه او په آخرت کې به د دې اودسه په بدله کې ثواب ورته حاصل سي. دا د اودسه اُخروي حکم دی.

د اودس شرائط

﴿۲۹﴾ وَشَرْطُ وُجُوْبِهِ الْعَقْلُ وَالْبُلُوْغُ وَالْإِسْلَامُ او د اودسه د واجبېدلو شرط عاقل کېدل او بالغ کېدل او مسلمان کېدل دي (یعني اودس پر هغه چا واجب او فرض دی چي عاقل، بالغ او مسلمان وي)

وَقُدْرَةٌ عَلَى اسْتِعْمَالِ الْمَاءِ الْكَافِيْ او (بل شرط) قادر کېدل دي د کافي اوبو پر استعمال (یعني دومره اوبه کوم چي کافي وي) وَوُجُوْدُ الْحَدَثِ او د بې اودسیا موجودېدل دي (چي بې اودسه به وي)

وَعَدَمُ الْحَيْضِ وَالنِّفَاسِ او د حیض او نفاس نشتوالي دی (چي په حیض او نفاس کې به نه وي)

وَضِيْقُ الْوَقْتِ او د وخت نه تنګېدل دي (او که دا جمله پر "عدم الحیض..." عطف نه وي بلکي جلا جمله وي، نو معنی بې ده: د وخت تنګېدل).

لغات: ﴿حَدَث﴾ بې اودسیا (بې اوسي)، د فقهاؤ په اصطلاح کې هغه نجاست حکمیه ته وایي چي په هغه سره اودس، غسل او تیمم ختمیږي (ورهٔ بې اودسي او لویه بې اودسي).

تشریح: په دې عبارت کې د اودسه د فرضیت شرطونه بیان سوي دي چي د لودس د فرض کېدلو لپاره دا شیان شرط دي: ① عاقل کېدل، لهذا پر لېوني اودس فرض نه دی؛ ځکه چي پر لېوني لمونځ فرض نه دی. ② بالغ کېدل، لهذا پر بچي اودس فرض نه دی. ③ مسلمان کېدل، لهذا پر کافر اودس نسته. ④ په دومره اندازه پاکو اوبو باندي قادر کېدل چي په هغه سره د لودسه اندامونه یو، یو ځل پرېولل ممکن وي. لهذا که دومره اوبه وي لېکن اودس کوونکی د هغه پر استعمال قادر نه وي مثلاً مریض وي، یا دومره مقدار لوبه خو وي او هغه جوړ (روغ) هم وي لېکن هغه اوبه ناپاکه وي، یا اوبه هم پاکي وي لېکن دومره نه وي چي ټول اندامونه یو، یو ځل په پرېولل سي، نو په دې ټولو صورتونو کي پر هغه لودس فرض نه دی. ⑤ د حدث (بې اودسیا) موجودېدل یعني بې اودسه کېدل. لهذا که هغه اودس والا وي، نو بیا اودس ضروري نه دی. ⑥ له حیض او نفاس څخه پاکېدل. لهذا که ښځه د حیض یا نفاس په حالت کې وي، نو پر هغې اودس واجب نه دی. ⑧ د وخت نه تنګېدل. لهذا که وخت تنګ سي، نو بیا اودس واجب نه پاتېږي. مثلاً هر هغه لمونځ چي که هغه فوت سي نو قضاء یې نه راځي لکه د جنازې لمونځ، د اخترونو لمونځ. لهذا که وخت تنګ وي او دا یېره وي چي که

اودس وکړم، دا لمونځ به بالکل را څخه پاته سي، نو اودس دي پرېږدي او په تیمم سره دي داسي لمونځ اداء وکړي.

یادونه: د "ضَيق الوَقت" ترجمه اکثره شارحینو د پورته په څېر لیکلې ده یعني "وخت نه تنګېدل" چي دا پر "عدمُ الحيضِ والنفاسِ" د عطف کېدلو په وجه "عدمُ ضِيقِ الوقت" دی، خو صاحب د "شفاء الارواح" ددې ترجمه داسي کړې ده "دوخت تنګېدل" چي د لمانځه وخت به تنګ وي. یعني د وخت د داخلېدلو سره سملستي اودس نه واجبېږي بلکي کله چي وخت تنګ سي نو بیا پر هغه اودس واجبېږي، لهذا که وخت زیات وي، نو پر هغه وجوب نسته. (شفاء الارواح ص: ۴۷)

د اودس صحیح کېدلو شرائط

﴿۵۰﴾ وَشَرْطُ صِحَّتِهِ ثَلَاثَةٌ او د اوداسه د صحیح کېدلو شرطونه درې دي عُمُوْمُ الْبَشَرَةِ بِالْمَاءِ الطَّهُوْرِ عام کول (کښې ایستل) دي ټوله پوست په پاکو (پاکونکو) اوبو سره (یعني د اوداسه د اندامونو په ټوله ظاهري پوست او حصه باندي اوبه تېرول او لښول) وَانْقِطَاعُ مَا يُنَافِيْهِ مِنْ حَيْضٍ وَنِفَاسٍ وَحَدَثٍ او ختمېدل دي د هغه شیانو کوم چي د اوداسه منافي دي یعني حیض. نفاس او بې اودسیا وَزَوَالُ مَا يَمْنَعُ وُصُوْلَ الْمَاءِ إِلَى الْجَسَدِ كَشَمْعٍ وَشَحْمٍ او زائلېدل (نه موجودېدل) دي د هغه شیانو کوم چي بدن ته د اوبو رسېدل منع کوي لکه موم (شمه) او وازګه.

لغات: ﴿عموم﴾ د نصر د باب مصدر دی: عام کېدل، شاملېدل. او ددې په صله کي چي باء ذکر سي لکه دلته "بالماء". نو معنی یې ده: (ټولو لره) عامول. (ټولو لره) شاملول. ﴿البشرة﴾ څرمن. پوست (پوستکی)، د څرمني ظاهري حصه (د انساني پوستکي ښکاره سرېېرنه برخه). ﴿شمع﴾ موم (نرمه او غوړه مشهوره ماده ده). ﴿شحم﴾ وازګه (وازده).

تشریح: په دې عبارت کي یې د اوداسه د صحیح کېدلو درې (۳) شرطونه بیان کړي دي. یعني د اوداسه د صحیح کېدلو حکم به هغه وخت کیږي کله چي دا درې سره شرطونه موجود سي: ① په اوداسه کي چي د کومو اندامونو پرېولل فرض دي (یعني مخ. دواړه لاسونه تر څنګلو پوري او دواړه پښې تر

بجلکو پورې)، هغوی ته به په کامله توګه پاکي او به رسول کیږي یعني په پوره توګه به پر یولل کیږي. لهذا که دیوه ورېښته په انداژه هم څه حصه وچه پکښې پاتېږي، نو اودس نه صحیح کیږي. ② دویم شرط دا دی چې کوم شیان د اوداسه د صحیح کېدلو منافي دي، هغوی به د اوداسه پر مهال نه وي یعني کله چې اودس کوي. په هغه وخت کې به حیض یا نفاس یا حدث نه وي لکه د متیازو قطرات به جاري نه وي: ځکه په دې شیانو سره اودس ماتیږي. لهذا تر څو چې دا شیان بند سوي نه وي، د هغه اودس نه صحیح کیږي. ③ دریم شرط دا دی چې کوم شیان بدن ته له اوبو رسېدلو څخه مانع وي، هغوی به پر بدن لګېدلي نه وي. لکه د نوکانو رنګ کوم چې یې ښځې استعمالوي چې د هغه په لګولو سره بیا نوکانو ته اوبه نه رسیږي. لهذا د اودس کولو په وخت کې د هغه لیرې کول ضروري دي. کنې پاکي نه حاصلیږي. همدارنګه د شونډانو سُورخي که سخته او ګاټه وي نو د اودس لپاره د هغه صفا کول ضروري دي. همدارنګه موم، واز که او داسې نور کوم چې بدن ته د اوبو له رسېدلو څخه مانع وي. که هغوی پر بدن لګېدلي وي، نو غسل یا اودس نه صحیح کیږي. (کتاب المسائل ص ۱۳۵، درمختار مع الشامي ج: ۱، ص: ۱۴۳ ط: مصري)

فَصْلٌ (فِيْ تَمَامِ أَحْكَامِ الْوُضُوْءِ)

(دا) فصل (د اوداسه د احکامو په تتمه کې) دی

تشریح: په دې فصل کې د اوداسه د فرائضو تتمه بیانوي.

تمام: د ضرب د باب مصدر دی: تَمَامُ الشَّيءِ: مَا يَتِمُّ بِهِ الشَّيءُ (په کوم څه سره چې شی پوره کیږي): یعني د شي بشپړېږه، د شي تتمه. التمام: بشپړ والی، پوره والی.

د ګڼې ږیرې او ناګڼې (رنګړې) ږیرې د پریولو حکم

﴿۵۱﴾ يَجِبُ غَسْلُ ظَاهِرِ اللِّحْيَةِ الْكَثَّةِ واجب دي د ګڼې ږیرې ظاهري حصه پریولل فِيْ أَصَحِّ مَا يُفْتٰى بِهٖ په هغه صحیح ترین قول کې چې په هغه باندې فتویٰ ورکول سوې ده وَيَجِبُ إِيْصَالُ الْمَاءِ إِلٰى بَشَرَةِ اللِّحْيَةِ الْخَفِيْفَةِ او د اوبو رسول واجب دي د سپکې (ناګڼې) ږیرې وڅرمنې (پوست) ته وَلَا يَجِبُ إِيْصَالُ الْمَاءِ إِلَى الْمُسْتَرْسِلِ مِنَ الشَّعْرِ عَنْ دَائِرَةِ الْوَجْهِ او واجب نه دي د اوبو رسول (د ږیرې) و هغه ورېښتانو ته کوم چې د مخ له دائرې څخه (لاندې) ځوړ بدلي وي.

لغات: ﴿واللحية الكثة﴾ ګڼه ږيره، جمع: لُحَی، ﴿البَشَرة﴾ (بفتح الباء والشين): دانسان د څرمنې ظاهري حصه، ظاهري پوستکی، ﴿مسترسل﴾ داستفعال له بابه دفاعل صيغه ده، استرسل الشعر: ورېښتان سيده او راځوړند کېدل (راځړېدل)، مراد ځنې دږيرې راځړېدلي ورېښتان دي کوم چې لاندې سيده تللي وي، ﴿دائرة﴾ دايره، په معنیٰ سره داحاطه.

تشريح: ږيره دوه قسمه ده او د دواړو حکم جلا جلا دی: ① اللحية الكثة (ګڼه ږيره): که دږيرې ورېښتان دومره ګڼ وي چې لاندینی څرمن (پوستکی) يې نه ښکاره کېږي، نو حکم يې دا دی چې د هغې صرف ظاهري (پاسنی) حصه پرېولل فرض دي، تر ږيرې لاندې څرمنې ته اوبه رسول فرض نه دي، همدا صحيح او مفتیٰ به مذهب دی.

② اللحية الخفيفة (سپکه ارنګرې ږيره)، که دږيرې ورېښتان ګڼ نه وي او تر ورېښتانو لاندې څرمن ليدل کېږي، نو په دې صورت کې لاندینی څرمنې ته اوبه رسول فرض دي.

ولا يجب ايصال الخ: يعني دږيرې کوم ورېښتان چې دمخ له دايرې او احاطې څخه وتلي يا په بله وينا لاندې تللي او ځړېدلي وي، دهغوی پرېولل يا مسح کول فرض نه دي، بلکې دهغوی صرف مسح کول سنت دي، او پرېولل دهغو ورېښتانو فرض دي کوم چې دمخ په محاذات کې راځي.

يادونه: په عبارت کې د "مَا يُقَلِّ" په قول سره يې غير مفتیٰ به اقوال ايستلي دي او هغه دا دي: ① دګڼې ږيرې درېيمه حصه پرېولل فرض دي، ② څلورمه حصه يې پرېولل فرض دي، ③ فقط مسح يعني لوند لاس پرې تېرول کافي دي، ليکن صحيح او مفتیٰ به قول هغه دی کوم چې په عبارت کې ذکر سو چې دګڼې ږيرې صرف ظاهري پاسنی حصه پرېولل ضروري دي. (مراقي الفلاح مع الطحطاوي ص: ٣٢)

د ښوندانو ښکاره حصه پرېولل

﴿ ۵۲ ﴾ وَلَا إِلَىٰ مَا انْكَتَمَ مِنَ الشَّفَتَيْنِ عِنْدَ الْإِنْضِمَامِ او نه وهغه حصې ته (داوبو رسول واجب دي) کومه حصه چې د شونډانو پټېږي (دشونډانو) ديو ځای کولو (بندولو) په وخت کې.

لغات: ﴿انكتم﴾ دانفعال دباب ماضي معروفه ده، اِنْكَتَمَ يَنْكَتِمُ اِنْكِتَامًا: پټېدل، ﴿انضمام﴾ د انفعال دباب مصدر دی: (يو شی دبل شي) سره يو ځای کېدل، سره جوختېدل (سره بندېدل).

الانضمام: اسم مصدر دی: سره يو ځای والی.

تشريح: دشونډانو دبندلو په وخت کې چې دشونډانو کومه حصه ښکاره (ښکلې) پاتېږي، دهغه پرېولل فرض دي او دبندولو په وخت کې چې دشونډانو کومه حصه پټېږي، دهغه پرېولل فرض نه دي، ځکه هغه دخولې ددننۍ حصې سره متعلق ده.

که ګوتې سره لګېدلې وي یا نوکان اوږده وي؟

﴿۵۳﴾ وَلَوِ انْضَمَّتِ الْأَصَابِعُ او که ګوتې سره یو ځای سوې (سره مښتې) وي أَوْ طَالَ الظُّفُرُ فَغَطَّى الْأَنْمِلَةَ یا نوک اوږد سوی وي چې د ګوتې سر یې پټ کړی وي أَوْ كَانَ فِيهِ مَا يَمْنَعُ الْمَاءَ كَعَجِينٍ یا په نوک کې داسې شی وي کوم چې اوبه منع کوي لکه اوړه وَجَبَ غَسْلُ مَا تَحْتَهُ نو واجب دي د هغه حصې پرېولل کوم چې تر هغه لاندې ده (یعنې تر نوک او هغه شي لاندې حصې ته اوبه رسول واجب دي).

لغات: ﴿انضمت﴾ د انفعال له بابه د واحد مؤنث غائب ماضي معروفي صيغه ده: سره یو ځای کېدل. سره جوختېدل. ﴿الظفر﴾ نوک. جمع: أَظْفَار. جمع الجمع: أَظَافِيْر. ﴿غطى﴾ د تفعيل د باب ماضي ده: پټول. ﴿العجين﴾ خيشته سوي اوړه. جمع: عُجُن. وچو اوړو ته "دَقِيْق" وايي.

تشريح: که ګوتې په څه وجه دومره سره جوختې او سره لګېدلې وي چې بغير له جلا کولو څخه اوبه خپله د هغوی منځ ته نه رسیږي، نو بیا د هغوی منځ ته اوبه رسول فرض دي. او که ګوتې په پیدایښي توګه سره مښتې وي، نو د هغوی منځ ته اوبه رسول فرض نه دي. همدارنګه که نوکان دومره اوږده وي چې تر هغوی لاندې د ګوتو سرونه پټ وي، نو تر هغوی لاندې اوبه رسول فرض دي او تر څو چې د ګوتو سرونو ته اوبه نه وررسول سي، تر هغه وخته پوري اودس نه صحيح کيږي. همدارنګه که داسې شی په نوکانو کې لګېدلی وي کوم چې بدن ته د اوبو له رسېدلو څخه مانع وي، نو د هغه لیرې کول او نوکان په اوبو سره لندول ضروري دي. لکه ښځه چې کله د اوړو اخښل (اغږل) کوي، نو په نوکانو کې یې اوړه لګیږي او بندیږي، نو په دې صورت کې اوړه پاکول او نوکانو ته اوبه رسول ضروري دي. (مراقي الفلاح ص:۳۵)

د خیرو حکم

﴿۵۴﴾ وَلَا يَمْنَعُ الدَّرَنُ وَ خُرْءُ الْبَرَاغِيْثِ وَنَحْوِهَا او نه منع کوي (د اوبو رسېدل ایا په بله وینا صحت د اودس) خیرې او د کیکو او داسې نورو (خزندو) ګندګي (مثلاً د مچانو ګندګي).

لغات: ﴿الدرن﴾ خیره. چټلي. ﴿خُرْء﴾ ګندګي. فضله. غایطه مواد. ﴿براغيث﴾ جمع د بُرْغُوْث ده: کیکه. مشهوره خزنده ده.

تشريح: یعنې خیره او د کیکې. غوماشې. مچ او داسې نورو ګندګي بدن ته د اوبو له رسېدلو څخه مانع نه دي. لهذا که د چا په نوکانو کې خیره بنده وي یا د چا پر اندامونو خیره یا د مچ، غوماشې او داسې نورو ګندګي لګېدلې وي. نو د هغه لیرې کول فرض نه دي او که په اودس سره دا شیان لیرې نه سي. نو اودس صحيح کیږي.

تنګه ګوتمۍ وغیره ښورول

﴿۵۵﴾ وَيَجِبُ تَحْرِيْكُ الْخَاتَمِ الضَّيِّقِ او واجب دي د تنګې ګوتمۍ ښورول (حرکت ورکول).

تشریح: که ګوتمۍ تنګه وي، نو په اوداسه کې د هغې ښورول ضروري دي چې تر هغې لاندې ګوتې ته اوبه ورسیږي. او که ګوتمۍ تنګه نه وي. نو بیا یې ښورول مستحب دي. ضروري نه دي، همدا حکم د ګړۍ (ساعت) او بنګړیو دی.

د درمل له پاسه د اوبو تېرولو حکم

﴿۵۶﴾ وَلَوْضَرَّهٗ غَسْلُ شُقُوْقِ رِجْلَيْهِ او که نقصان کوي اودس کونکي ته د خپلو دواړو پښو د چاودو پرېولل جَازَ اِمْرَارُ الْمَاءِ عَلَى الدَّوَاءِ الَّذِيْ وَضَعَهٗ فِيْهَا نو جائز دي د اوبو تېرول پر هغه دواء کوم چې یې په چاودو کې ایښې وي.

تشریح: که دیو چا په پښو کې چاودې وې چې په هغه کې یې دوا اچولې وي او تر دوا لاندې یعنې چاودو ته اوبه رسول نقصان کوي. نو صرف د پاسه د اوبو په تېرولو سره د ده اودس کېږي او که پر چاودو اوبه تېرول هم نقصان کوي. نو مسح کافي ده او که له مسح څخه هم عاجزه وي. نو هغه ځای دې پرېږدي. لنډه دا چې له دې شیانو څخه کوم شی که نقصان نه کوي تو څومره قدر چې نقصان نه کوي هغه به کوي. تر دې چې که یخې اوبه نقصان کوي او ګرمې اوبه نقصان نه کوي او پر ګرمو اوبو هغه قادره وي. نو پر هغه د ګرمو اوبو استعمالول لازمیږي. (حاشیه)

تر خرېیلو وروسته به مسح او پرېولل نه راګرځول کیږي

﴿۵۷﴾ وَلَا يُعَادُ الْمَسْحُ وَلَا الْغَسْلُ عَلٰى مَوْضِعِ الشَّعْرِ بَعْدَ حَلْقِهٖ او نه به را ګرځول کیږي مسح او پرېولل د وریښتانو پر ځای. د هغوی له خرېیلو څخه وروسته (یعنې که له اودس کولو څخه وروسته یو ځای وخرېیل سي. نو هغه ځای به بیرته نه پرېولل کیږي یا به نه مسح کول کیږي اګنه چې هغه د مسح ځای وي) وَلَا الْغَسْلُ بِقَصِّ ظُفْرِهٖ وَ شَارِبِهٖ او نه (به راګرځول کیږي) پرېولل د نوکانو او بریتونو په پرېکولو سره.

لغات: ﴿حلق﴾ د ضرب د باب مصدر دی: خرېیل (خریل).

تشریح: که څوک اودس وکړي. بیا سر وخریي. یا تر غسل کولو وروسته سر وخریي که څه هم د جنابت غسل وي، نو دویم وار د سر مسح کول یا پرېولل ضروري نه دي. همدارنګه که تر اودس کولو وروسته نوکان پرېکړي، یا بریتونه پرېکړي. نو دویم وار تر نوکانو لاندې حصه پرېولل یا بریتونه پرېولل ضروري نه دي.

فَصْلٌ فِيْ سُنَنِ الْوُضُوْءِ

(دا) فصل په (بيان د) سنتونو داوداسه کي دی

د اوداسه سنتونه

﴿۵۸﴾ يُسَنُّ فِي الْوُضُوْءِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَيْئًا سنت دي په اوداسه کي اتلس (۱۸) شيان غَسْلُ الْيَدَيْنِ إِلَى الرُّسْغَيْنِ (۱) دواړه لاسونه تر مرونډو پوري پرېولل.

لغات: ﴿ثمانية عشر﴾ دا شمېر د حصر لپاره نه دی يعني د دې مطلب دا نه دی چي د اوداسه سنتونه صرف همدا اتلس (۱۸) دي. بلکي د طالبانو د آسانتیا لپاره يې دا فرمايلي دي. حصر مقصود نه دی.

﴿الرسغين﴾ تثنيه د رُسُغ ده: مرونډ.

تشريح: له دې ځايه داوداسه سنتونه او مستحبات بيانوي. داوداسه په شروع کي دواړه لاسونه تر مرونډو پوري پرېولل سنت دي. بعضي علماوو دا حکم د "استيقاظ" په قيد سره مقيد کړی دی. يعني کله چي څوک له خوب څخه راوېښ سي نو اول دي خپل لاسونه پرېولي. مصنف رَحِمَهُ الله دا مطلقاً سنت ګرځولي دي او په دې کي د خوب او علم خوب هيڅ قيد نسته. همدا صحيح ده. لېکن له وېښېدلو څخه وروسته د دواړو لاسونو د پرېولو تأکيد په حديث کي راغلی دی. (حاشيه)

مسئله: که ديو چا دا يقين يا يې غالب ګومان وي چي لاس مي ناپاکه دی، نو په اوبو کي د لاس اچولو څخه مخکي د لاسونو پرېولل فرض دي. بغير له لاس پرېولو څخه که اوبو ته لاس دننه کړي، نو اوبه مردارېږي او که د لاس د ناپاکوالي صرف احتمال وي، نو لاس پرېولل سنت مؤکده دي. که له پرېولو څخه بغير اوبو ته لاس واچوي. لوبه نه مردارېږي او که لاس باليقين پاک وي، نو بيا هم اوبو ته د لاس اچولو څخه مخکي پرېولل مستحب دي.

بسم الله ويل

﴿۵۹﴾ وَالتَّسْمِيَةُ اِبْتِدَاءً او (داوداسه په شروع کي) بسم الله الرّحمٰن الرّحيم ويل.

لغات: ﴿التسمية﴾ د تفعيل د باب مصدر دی، د دې باب څو معناوي دي چي له هغوی څخه يوه معنیٰ ده: بسم الله... ويل.

تشریح: داوداسه په شروع کي بسم الله ویل مطلقاً سنت دي او د هر اندام د پرېولو په وخت کي بسم الله ویل مستحب دي؛ ځکه په دریو امورو سره داوداسه شروع کول سنت دي: ① نیت، ② بسم الله ویل، ③ او د لاسونو پرېولل (دنیت ذکر به وروسته راسي). او دلته د الله په هر ذکر سره د بسم الله سنت اداء کیږي، لهذا که داودس په شروع کي د بسم الله پر ځای الله أکبر یا الحمدلله یا لا إله إلا الله ووایي. نو هم د بسم الله ویلو سنت اداء کیږي (طحطاوي)، او له اسلافو څخه دا الفاظ نقل سوي دي "بسم الله العظیم والحمدلله علی دین الاسلام" او بعضي علماء فرمایي چي دا الفاظ له نبي کریم ﷺ څخه منقول دي، (حاشیه) او صاحب د "انوار الایضاح" لیکلي دي چي په بعضي احادیثو کي پر دې موقع د "بسم الله والحمدلله" ویلو فضیلت وارد سوی دی. (طبراني صغیر ج:۱، ص:۱۳۱، حدیث رقم:۱۹۶)

که په شروع کي د بسم الله ویل هېر سي؟

مسئله (۱): که داوداسه په شروع کي له چا څخه بسم الله هېره سي، نو غوره دا ده چي کله ور په یاده سي، نو بِسْمِ اللهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ دي ووایي. (شامي ج:۱، ص:۱۰۲، ط: مصري، کتاب المسائل ص:۱۴۰)

که د اوداسه ځای په بیت الخلاء کي وي نو د بسم الله ویلو حکم

مسئله (۲): که داودس کولو ځای په بیت الخلاء کي وي (کوم ته چي تنچ باتروم وایي)، نو هلته که نجاست مخامخ نه وي، نو داودس کولو په وخت کي په ژبه سره بسم الله ویلای سي، لیکن که نجاست ښکاره وي، نو په ژبه سره دي بسم الله نه وایي، بلکي په زړه کي دي یې وایي، همدارنګه د عورت ښکاره کېدلو په حالت کي په ژبه سره بسم الله ویل منع دي. (تحفة الألمعي ج:۱، ص:۲۰۲، کتاب المسائل ص:۱۴۰)

مسواک وهل

﴿۶۰﴾ وَالسِّوَاكُ فِي ابْتِدَاءِهٖ او داوداسه په شروع کي مسواک وهل وَلَوْ بِالْإِصْبَعِ عِنْدَ فَقْدِهٖ که څه هم په ګوته سره وي د مسواک د نشتوالي په وخت کي.

لغات: ﴿السواك﴾ د غاښونو صفا کولو لرګی، جمع: سُوُك، همدا معنیٰ د المِسْوَاك ده، جمع: المَسَاوِيك.

تشریح: په صحیح حدیث سره دا خبره ثابته ده چي کوم لمونځ په مسواک سره سوی وي، هغه د غیر مسواک والا لمونځ څخه اویا چنده زیات فضیلت لري، په اوداسه کي د مسواک وهلو وخت له

اودس شروع کولو څخه مخکي دی چي مخکي ووهل سي (حاشیه). او په عمدة الفقه کي یې د نهایه او فتح القدیر په حواله سره لیکلي دي چي وخت یې دا دی چي د خولې پرېوللو په وخت کي ووهل سي او داکثرو عمل پر همدې قول دی؛ ځکه په دې کي صفایي ښه راځي. دواړه قولونه راجح دي او پر دواړو د عمل ګنجایش سته. غوره دا ده چي د کوم ځا اوری (ووری) او غاښونه وینه کوي. هغه دي له اودس شروع کولو څخه مخکي مسواک وهي او که د ځا اوری وینه نه کوي. هغه دي یې د خولې پرېوللو په وخت کي وهي.

که مسواک موجود نه وي، نو ضرورتاً دي ګوته یا برش وکارول سي. په دې سره هم د مسواک ثواب حاصلیږي، لېکن که مسواک موجود وي. نو بیا په مذکوره شیانو سره د سنت ثواب نه حاصلیږي. دا خبره هم یاد ساتل پکار دي چي څرنګه د سړیو لپاره مسواک وهل سنت دي. همدارنګه د ښځو لپاره هم مسواک وهل سنت دي، خو بیا هم که یوه ښځه د طبعي میلان په وجه د مسواک پر ځای بل شی لکه برش وغیره د مسواک په نیت استعمال کړي. نو ان شاء الله هغې ته د مسواک ثواب حاصلیږي.

د مسواک له آدابو څخه دا دي چي مسواک به له ترخې درختې څخه وي: ځکه په داسي مسواک سره بلغم په ښه توګه لیري کیږي او سینه صفا کیږي او خوراک ښه هضم کیږي. د هري درختې په لرګي سره مسواک وهل صحیح دي. ماسوا له انار او بانس څخه چي فقهاؤ له هغه څخه منع کړې ده؛ ځکه له هغه څخه د نقصان خطره سته. او د مسواک اوږد والی باید په شروع کي یوه لوېشت وي. تر لوېشت به زیات نه وي او پلنوالي (پنډوالي) به یې د ګوتي په اندازه وي. همدارنګه له خوب څخه د راویښېدلو په وخت کي، یا یو مجلس او مجمع ته د تللو په وخت کي، یا د قرآن شریف یا حدیث شریف د ویلو په وخت کي هم مسواک وهل مستحب دي او د مسواک ډېر فضایل دي.

د مسواک وهلو طریقه: دا ده چي مسواک دي په راسته لاس داسي ونیسي چي خچې ګوته تر مسواک لاندي راسي او بټه ګوته د مسواک د سر پر برابر راسي او پاته درې ګوتي د مسواک د پاسه راسي. بیا دي اول پر پاسني غاښونو له راسته طرف څخه مسواک مږل شروع کړي کله چي پر پاسني غاښونو مسواک ومږي. بیا دي همدارنګه پر لاندیني غاښونو له راسته طرف څخه مسواک ووهي، دا یو وار سو. همداسي دي درې واره وکړي او هر وار دي مسواک له خولې څخه راباسي او هغه دي نځوړي او په نوو اوبو سره دي یې لندوي. ژبه او تالو دي هم په مسواک سره صفا کوي او مسواک دي د غاښونو پر عرض (بر) باندي وهي نه پر طول یعني مسواک دي پورته او کښته پر غاښونو نه مږي؛ ځکه په دې سره اوری (ووری) زخمي کیږي او وینه راوځي. (شفاء الارواح)

خوله او پزه پرېولل

﴿۶۱﴾ وَالْمَضْمَضَةُ ثَلَاثًا وَلَوْ بِغُرْفَةٍ او درې واره خوله پرېولل (په خوله کې اوبه اچول او رغړول) که څه هم په يوه لپه سره وي وَالِاسْتِنْشَاقُ بِثَلَاثِ غُرَفَاتٍ او پزه پرېولل (په پزه کې اوبه اچول) په دريو لپو سره.

لغات: ﴿الْمَضْمَضَة﴾ د فعللې د باب مصدر دی: په خوله کې اوبه اچول او ښورول، چې زموږ په اصطلاح "خوله پرېولل" ورته وايي، ﴿اِسْتِنْشَاق﴾ د استفعال د باب مصدر دی: په پزه اوبه کشول، يعني پزه پرېولل. ﴿غُرفة﴾ د دې لفظ له معناو څخه يوه معنیٰ ده: په لپه کې را اخيستل سوي اوبه. يوه لپه اوبه.

تشريح: په اصطلاح کې د مضمضه معنیٰ ده: اوبه په ټوله خوله کړځول. مضمضه سنت مؤکده ده، که څوک بېله عذره د هغه د پرېښوولو عادت جوړ کړي، نو ګنهګاره کيږي. د مضمضه حد دا دی چې دننه ټولې خولې ته اوبه ورسيږي، اوبه په خوله کې ګرځول او دباندې پاشل شرط نه دي. لېکن دباندې پاشل يې افضله دي. او "درې واره خوله پرېولل" او "هر وار نوي اوبه را اخيستل" سنت دي، دا دوه جلا، جلا سنتونه دي. نو که يو وار په لپه کې اوبه را واخلي او په هغه يوه لپه سره درې واره خوله پرېولي، نو په دې سره "د خولې پرېولللو" سنت خو اداء کيږي، لېکن "د هر وار نوي اوبه را اخيستلو" سنت نه په اداء کيږي.

والاستنشاق إلخ: د استنشاق اصطلاحي معنیٰ ده: دننه پزې ته اوبه رسول. استنشاق هم سنت مؤکده دی. پزې ته د اوبو د اچولو په وخت کې په ساه سره اوبه کشول شرط نه دي او د استنشاق سنت هغه وخت اداء کيږي. کله چې په دريو لپو سره اوبه په پزه کې واچوي. لهذا که يوه لپه اوبه را واخلي او هغه درې واره پزې ته کش کړي، نو د استنشاق سنت نه اداء کيږي. (شفاء الارواح)

﴿۶۲﴾ وَالْمُبَالَغَةُ فِي الْمَضْمَضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ لِغَيْرِ الصَّائِمِ او مبالغه کول د خولې په پرېولللو او د پزې په پرېولللو کې د غير روژتي لپاره (د روژتي لپاره دا سنت نه دي).

لغات: ﴿مبالغة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی: په يو کار او يو شي کې زياتوب کول. پوره کوښښ پکښې کول.

تشريح: په مضمضه کې د مبالغه کولو مطلب دا دی چې اوبه غرغره کړي يعني حلق (ستوني) ته اوبه ورسوي او په خوله يې ګرځوي، او په استنشاق کې مبالغه کول دا دي چې د ساه په ذريعه اوبه کش کړي او د پزې دننه نرمې حصې ته يې ورسوي (يا په بله وينا دا چې اوبه کش کړي تر دې د پزې ښخ ته

وخېږي)، خو که څوک روژه داره (روژتي) وي، نو هغه دي په مضمضه او استنشاق کي مبالغه نه کوي؛ ځکه په دوی کي په مبالغه کولو سره د روژې ماتېدلو احتمال سته.

د ږيري خلالول

﴿۶۳﴾ وَتَخْلِيلُ اللِّحْيَةِ الْكَثَّةِ بِكَفِّ مَاءٍ مِنْ أَسْفَلِهَا او د ګڼي ږيري خلالول په يوه ورغوي (يوه لپه) اوبو سره د لاندي خوا څخه د ږيري (يعني ګڼه ږيره په يوه لپه اوبو د لاندي طرف څخه خلالول، دا هم سنت دي).

لغات: ﴿تخليل اللحية﴾ لندي ګوتي د ږيري د ورېښتانو په مينځ دننه کول. په ږيره کي لندې ګوتي تېرول. ﴿كف﴾ ورغوی سره د ګوتو. چي اصطلاحاً موږ ورته "لاس" وايو. جمع: أَكُفٌّ و كُفُوْفٌ.

تشريح: د مخ له دريو واره پرېوللو څخه وروسته د خلال وخت دی. په ږيره کي د خلال سنت طريقه دا ده چي په راسته لاس کي اوبه را واخلي او تر زني لاندي يې په ورېښتانو ورننه کړي بيا دغه لندې ګوتي د زني لخوا څخه لاندي په ږيره ننه کړي او په ږيره کي يې تيري (راکش) کړي لوړ طرف ته يې راولي.

د ګوتو خلالول

﴿۶۴﴾ وَتَخْلِيلُ الْأَصَابِعِ او د (ټولو) ګوتو خلالول.

لغات: ﴿تخليل الأصابع﴾ د ګوتو په مينځ کي اوبه تېرول.

تشريح: يعني د دواړو لاسونو او دواړو پښو ټوله ګوتي خلالول هم سنت دي. د لاس په ګوتو کي د خلال طريقه دا ده چي ديوه لاس ورغوی دبل لاس پر شا د پاسه کښېږدي او د پاسني لاس لندې ګوتي د لاندينې لاس د ګوتو په مينځ کي واچوي او راکش يې کړي، او د پښې د خلال لپاره دي د چپه لاس خچې (خچنه) ګوته استعمالوي چي د پښې د ټولو ګوتو په مينځ کي دي هغه داخلوي او راکښوي او غوره دا ده چي د راسته پښې له خچې (خچنې) ګوتي څخه خلال شروع کړي او د چپه پښې پر خچې ګوته يې ختم کړي. (در مختار مع الشامي ج۱، ص۲۱۴، ط، دار الكتاب. كتاب المسائل ص: ۱۴۲)

دري واره اندامونه پرېولل

﴿۶۵﴾ وَتَثْلِيثُ الْغَسْلِ او پرېولل دري ځلي کول (يعني هر اندام دري واره پرېولل).

تشريح: په اودس کي چي د کومو اندامونو پرېولل فرض دي لکه مخ، دواړه لاسونه او دواړه پښې، هغوی دري، دري واره پرېولل سنت دي، يو وار ټوله پرېولل فرض دي، تر هغه وروسته دوه واره نور پرېولل د صحيح مذهب مطابق سنت مؤکده دی. او په مسح کي زموږ په نيز تکرار نسته. نو ځکه يې

دلته "تثليثُ المَسْح" نه دي فرمايلي، او بېله ضرورته له درېو وارو څخه زيات پرېولل پكار نه دي، لېكن كه چا ته شک سي چي څو واره يې پرېولي دي، نو د زړه د اطمينان لپاره په زياتو پرېوللو كي څه حرج نسته. (حاشيه، مراقى الفلاح مع الطحطاوي ص: ۴۰)

د وسوسې مريض به په شک عمل نه كوي

مسئله: كوم څوک چي د وسوسې او وهم په مرض مبتلا وي او په بار، بار پرېوللو سره هم هغه نه مطمئن كيږي، پر هغه لازم دي چي له درېو وارو څخه زيات يې بالكل نه پرېولي او په خپل شک باندي عمل نه وكړي، كنې وسوسه اچونكى شيطان به هغه هيڅكله په آرامه نه پرېږدي او كه له درېو وارو څخه وروسته او به بهوي، نو دغه وسواسي كس ګناهګاره كيږي هم. (شامي ج: ۱، ص: ۲۱۶، ط: دار الكتاب)

د ټوله سر مسح كول

﴿۲۲﴾ وَاسْتِيعَابُ الرَّأْسِ بِالْمَسْحِ مَرَّةً او (سنت دي) پوره سر نيول په مسح سره يو وار ايا په بله ورتا: ټوله سر يو وار په مسح سره كښېلسل يعني په ټوله سر باندي مسح كول!

لغات: ﴿استيعاب﴾ په پوره توګه اخيستل، پوره نيول، راګېرول، احاطه كول، كښې ايستل، صاحب د معجم يې داسي تعريف كړى دى: الاستيعاب: الأخذ بالشئ كله، يقال استيعاب العضو بالمسح: يعني مسحه كله أجمع. (معجم لغة الفقهاء)

تشريح: زموږ د احنافو په نېز كه څه هم د سر د مسح فرض د څلورمي حصې په مسح كولو سره اداء كيږي، لېكن د ټوله سر يو وار مسح كول سنت دي، او كه يو څوک بېله عذره د دې سنت په اداء كولو كي لا پروايي كوي، نو ګنهګاره كيږي.

د مسح طريقه: دا ده چي دواړه لاسونه په نوو اوبو سره لانده كړي او دواړه ورغوي او ګوتي د سر د مخ پر حصه كښېږدي او د شا طرف ته يې داسي كش كړي چي پر ټوله سره لاسونه وګرځي، بيا دي په دوو ګوتو سره دواړه غوږونه مسح كړي. (طحطاوي)

او بعضي علماؤ بيا بله طريقه بيان كړې ده چي د هر لاس درې ګوتي يعني خچې (خچنه) او د هغې د څنګ والا دوې ګوتي دي سره يو ځاى كړي او د سر د مخ پر طرف دي يې كښېږدي او د شا يعني د څټ وطرف ته دي يې داسي كش كړي چي دواړه ورغوي او دواړه د شهادت ګوتي او بتي ګوتي له سر څخه ليري وي، تر دې وروسته دي دواړه ورغوي د شا (څټ) لخوا څخه د سر پر دواړو طرفونو كښېږدي او د مخ طرف ته دي يې را كش كړي چي د ټوله سر مسح وسي، بيا دي د شهادت په ګوتو سره د غوږو دننه حصه او په بتو ګوتو سره د غوږو دباندينۍ د شا حصه مسح كړي (حاشيه)

علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله فرمايي چي په دغه طريقه کي تکلف او مشقت دی او په سنت کي د دې هيڅ اصل نشته. لیکن په عمدة الفقه کي يې د منحة الخالق على البحر الرائق په حواله سره ليکلي دي چي حضرت عائشي رضي الله عنها د نبي کريم ﷺ د مسح طريقه همداسي روايت کړې ده. نو ځکه صاحب د عمدة الفقه فرمايلي دي چي دواړه طريقې صحيح دي. که په هره يوه عمل کوي. (شفاء الارواح)

د غوږونو مسح کول

﴿۶۷﴾ وَمَسْحُ الْأُذُنَيْنِ وَلَوْبِمَاءِ الرَّأْسِ او دواړه غوږونه مسح کول که څه هم د سر (د مسح) په اوبو سره وي.

تشريح: د غوږو حکم د سر تابع دی. لهذا غوره داده چي په کومو اوبو سر مسح کړل سي. په هماغه سره غوږونه مسح کړل سي. بيا هم که څوک پر سر له مسح کولو څخه وروسته د غوږو لپاره جلا اوبه را واخلي نو هم صحيح دي. د غوږو مسح بالاتفاق سنت ده. لهذا په بنه توګه غوږونه مسح کول پکار دي. (کتاب المسائل ص:۱۴۴، رافعي على الشامي ج:۱، ص:۱۹، ط: دار الكتاب)

مسئله: که پنبه (پمبه) يا داسي بل شی د غوږو په سوريو کي اېښوول سوي وي. نو را ايستل يې مستحب دي. د شهادت ګوتي د غوږو په سوريو کي اچول او بيا د غوږو په پېچونو کي ګرځول پکار دي. او په بټو ګوتو سره د غوږو د باندينۍ د شا حصه پوره مسح کول پکار دي يعني د غوږو له نرميو څخه بيا لوړ طرف ته تر آخره د غوږو ټوله شاتني حصه. د دې لپاره چي که په دې ځايو کي څه خيره وي. هغه صفا سي. بعضي خلک صرف غوږو ته ګوتي نژدې کړي او تش په نامه مسح وکړي. دا صحيح نه دي. په دې سره د مسح مقصد نه پوره کېږي. (تحفة الالمعي ج:۱، ص:۳۶۲)

﴿۶۸﴾ وَالدَّلْكُ وَالْوَلَاءُ او (د اودادسه اندامونه) مږل او پرلپسې پرېولل (يعني چي يو اندام لا وچ سوی نه وي بل اندام پرېولل. دا دواړه هم سنت دي).

﴿الدَّلْكُ﴾ د نصر د باب مصدر دی: مږل (مَښل). ﴿الولاء﴾ (د واو په کسره سره) د مفاعلي د باب مصدر دی. وَالَى لِوَالِيْ مُوَالَاةً وِوِلَاءً: پرلپسې کول. د کارونو په منځ کي پرلپسې والی چي تر يوه وروسته سملاستي بل کول چي په منځ کي يې څه ځنډ رانه سي (نو مطلب دا چي اندامونه يو تر بل وروسته متصل او پرلپسې پرېولل چي په منځ کي يې څه ځنډ رانه ولي په دې توګه چي يو لا وچ سوی نه وي. بل پرېولي). (معجم لغة الفقهاء)

تشریح: صاحب د کتاب رحمه الله فرمايي چي د اودس کولو پر مهال د اوداسه اندامونه په ښه توګه مږل (مښل) هم سنت دي، همدارنګه اندامونه يو تر بل وروسته متصل او پرلپسې (پرله پسې) پرېولل هم سنت دي چي د يوه اندام د لوندوالي له وچېدلو څخه مخکي بل اندام سمدستي پرېولل سي.

نیت کول

﴿۶۹﴾ وَالنِّيَّةُ او نيت کول.

تشریح: له اودس کولو څخه مخکي د اوداسه نيت کول سنت مؤکده دي. د نيت لغوي معنیٰ ده: اراده کول او اصطلاحي معنیٰ يې ده: په زړه کي د يو کار کولو پخه اراده کول. د اوداسه د نيت طريقه دا ده چي اودس کونکی داسي ووايي: "زه د بې اودسی (بې اودسيا) د ليري کولو نيت کوم" يا داسي ووايي "زه د لمونځ قائمولو (اداء کولو) نيت کوم" يا "زه د اوداسه نيت کوم" يا "زه د الله د حکم پر ځای کولو نيت کوم"، د نيت محل زړه دی يعني په زړه کي دي دا نيت وکړي، که چيري د نيت الفاظ په ژبه سره هم اداء کړي چي د زړه سره د ژبي فعل هم جمع سي، نو مشايخو دا ښه ګڼلې ده (حاشيه). کنې له نبي کريم ﷺ او صحابه وو، تابعينو او سترو امامانو څخه د نيت الفاظ په ژبه سره اداء کول په هيڅ روايت کي نه دي وارد سوي. (طحطاوي، په حواله سره د شفاء الارواح)

په اندامونو کي د ترتيب خيال ساتل

﴿۷۰﴾ وَالتَّرْتِيبُ كَمَا نَصَّ اللهُ تَعَالىٰ فِي كِتَابِهِ او ترتيب (يعني په داسي ترتيب سره د لوداسه اندامونه پرېولل) لکه څرنګه چي الله تعالیٰ په خپل کتاب کي تصريح کړې ده (يا په بله وينا: د کتاب الله د بيان سوي ترتيب موافق اودس کول).

تشریح: د مذکوره عبارت مطلب دا دی چي څرنګه ترتيب په قرآن کريم کي ذکر سوی دی چي اول مخ پرېولل، بيا دواړه لاسونه تر څنګلو پوري پرېولل، بيا سر مسح کول، بيا دواړه پښې تر بجلکو پرېولل، د همدغه ترتيب مطابق اودس کول هم سنت دي.

له راسته طرف څخه شروع کول

﴿۷۱﴾ وَالْبِدَاءَةُ (الْبِدَايَةُ) بِالْمَيَامِنِ او (سنت دي) شروع کول له راسته طرفونو څخه (يعني لول راسته لاس، راسته پښه لوداسي نور پرېولل) وَ رُءُوسِ الْأَصَابِعِ او (شروع کول په لاس پښه کي) د ګوتو له سرونو څخه وَ مُقَدَّمِ الرَّأْسِ او (شروع کول د سر په مسح کي) د سر له مخکيني طرف څخه

وَمَسْحُ الرَّقَبَةِ لَا الْحُلْقُوْمِ او (صرف) غاړه مسح کول، نه ستونی (حلق) وَقِيْلَ: إِنَّ الْأَرْبَعَةَ الْأَخِيْرَةَ مُسْتَحَبَّةٌ او ویل سوي دي: چې دا آخري څلور مستحب دي.

لغات: ﴿البِدائة﴾ (البِداءة، البِدائة): په کسره دباء سره دي او په ضمه دباء سره هم یو لغت نقل سوی دی یعني البُدَائَة. او دعربو عام حضرات په خپل تلفظ کي دا لفظ په یاء سره وایي یعني البِدَایَة: دبَدَأَ یَبْدَأُ (فتح له باب څخه اسم مصدر دی: شروع کول، مخکي والی (وړاندیتوب) کول (مصباح المنیر). ﴿الميامن﴾ جمع د مَیْمَنَةٌ ده: راسته. ﴿الرقبة﴾ غاړه، جمع: رِقَاب. ﴿الحلقوم﴾ وچه مری، وچه غاړه، حلق (ستونی). صاحب دمصباح دي وضاحت داسي کړی دی: وَالْحُلْقُوْمُ هُوَ الْحَلْقُ وَمِيْمُهُ زَائِدَةٌ وَالْجَمْعُ حَلَاقِيْمُ بِالْيَاءِ...، قَالَ الزَّجَّاجُ: الْحُلْقُوْمُ بَعْدَ الْفَمِ وَهُوَ مَوْضِعُ النَّفَسِ وَفِيْهِ شُعَبٌ تَتَشَعَّبُ مِنْهُ وَهُوَ مَجْرَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ. (مصباح المنیر)

تشریح: داودسه هغه اندامونه کوم چي دوه، دوه دي او پرېولل کیږي لکه لاسونه او پښې، نو په هغوی کي راسته پر چپه مخکي کول یعني راسته لاس او راسته پښه له چپه لاس او چپه پښې څخه مخکي پرېولل سنت دي او کوم اندامونه چي دوه دي لیکن هغوی نه پرېولل کیږي بلکي مسح کیږي یعني غوږونه، نو هغه دواړه یو ځای مسح کول سنت دي، همدارنګه کوم چي یو اندام وي لکه مخ، نو هغه دي هم ټوله پر یوه ځای پرېولي، نه دا چي اول رسته طرف (راسته بارخو) پرېولي او بیا چپه طرف. او دلاسونو او پښو په پرېوللو کي دي دګوتو له طرفه شروع کوي.

ومسح الرقبة إلخ: او دواړو لاسونو دګوتو په شا سره غاړه مسح کول سنت دي او پاته سو حلق دي نه مسح کوي؛ ځکه دا بدعت دي.

وقيل أن الأربعة إلخ: بعضي علماؤ فرمایلي دي چې له "البداءة بالميامن..." څخه تر آخره چي دلته کوم څلور سنتونه بیان سوي دي، هغه د مستحب درجه لري.

تر اوداسه وروسته په پرتوګ باندي اوبه پاشل

مسئله: تر اوداسه وروسته په پرتوګ او شرمګاه باندي څه اوبه پاشل (دلوبو څاڅکي پري پاشل) ښه کار دی، چي وسوسه یې قطع سي. او داسي کول ضروري نه دي، وينبغي أن ينضح فرجه وإزاره بالماء إذا توضأ، قطعاً لمادة الوسوسة حتى إذا أحس بشيء من ذلك، أحاله على ذلك الماء، وقد روى أنس رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم كان ينضح إزاره بالماء إذا توضأ، وفي بعض الروايات قال: نزل عليّ جبريل عليه السلام وأمرني بذلك. (المبسوط للسرخسي)

فَصْلٌ فِي آدَابِ الوُضُوْءِ

(دا) فصل په (بيان د) آدابو د اوداسه کي دی

تشريح: آداب جمع د أدبٌ ده. لغوي معنیٰ يې ده: ښه عادت، خوښ عادت. او په اصطلاح کي هغه کار ته وايي کوم چي نبي کريم ﷺ کله نا کله کړی وي (او په شرح هدايه کي دي: چي ادب هغه فعل دی کوم چي نبي کريم ﷺ يو وار يا دوه واره کړی وي، همېشتوب يې نه وي پرې کړی). حکم يې دا دی چي د هغه کونکي ته ثواب حاصلېږي او په پرېښوونکي باندي يې څه ګناه او ملامتيا نسته.

داسي قسم فعل ته مستحب وغيره هم وايي، صاحب د "عون الفتاح شرح نور الايضاح" دلته د "آداب الوضوء" ترجمه په "مستحبات الوضوء" سره کړې ده.

د اوداسه ادبونه

﴿۴۲﴾ مِنْ آدَابِ الْوُضُوْءِ أَرْبَعَةَ عَشَرَ شَيْئًا څوارلس (۱۴) شيان د اوداسه له آدابو څخه دي

الْجُلُوْسُ فِيْ مَكَانٍ مُرْتَفِعٍ په لوړ ځای باندي کښېنستل (چي مستعملي اوبه پر جامه نه ولګيږي).

تشريح: د اوداسه له آدابو څخه يو دا دی چي اودس کونکی په پورته ځای باندي کښېني. د دې لپاره چي د مستعملو اوبو له څاڅکو (تطراتو) څخه خوندي وي.

مخ پر قبله کښېنستل

﴿۴۳﴾ وَاسْتِقْبَالُ الْقِبْلَةِ او مخ د قبلې وطرف ته کول (مخ پر قبله کښېنستل).

تشريح: فرمايي چي مخ پر قبله اودس کول هم د اوداسه له آدابو څخه دي او د ثواب باعث دي.

مسئله: نن سبا په ځيني کورونو کي د لاس پرېوللو او داسي نورو لپاره په دېوال کي لوبه دوشي نصب کړل سوې وي او خلک بلا عذره په هغه کي په ولاړي اودسونه کوي، دا خلافِ ادب دي چي د اوداسه د آدابو خلاف دي، غوره دا ده چي د اودس کولو په وخت کي مخ پر قبله کښېني. (انوار الايضاح)

له بل چا څخه مدد نه اخیستل

﴿۵۳﴾ وَعَدَمُ الْاِسْتِعَانَةِ بِغَيْرِهٖ او مدد نه غوښتل له بل چا څخه.

تشریح: اودس خپله کول او له بل چا څخه مدد نه اخیستل هم د اوداسه له آدابو څخه دي. د مدد اخیستلو دوه صورتونه دي: ① یو دا چې خپله هیڅ نه کوي بلکې ټوله کار بل څوک کوي چې اوبه هم هغه ور اچوي او اندامونه هم هغه ور مږي او پرېولي. بلا عذره داسې کول مکروه دي. ② دوېم صورت دا دی چې اوبه بل څوک ور اچوي او اندامونه هغه خپله پرېولي. نو په دې کې څه حرج نشته او نه دې ته خلاف اولیٰ وایي: ځکه داسې نبي کریم ﷺ کړي دي. همدارنګه حضرت عثمان غني ﷺ او سترو تابعینو رَحِمَهُمُ الله کړي دي. (شامي ج:۱. ص: ۲۲۵. ط: دار الکتاب. طحطاوي)

دنیاوي خبرې نه کول

﴿۵۵﴾ وَعَدَمُ التَّكَلُّمِ بِكَلَامِ النَّاسِ او خبرې نه کول د خلکو په خبرو سره (یعني دنیاوي خبرې نه کول).

تشریح: د اودس کولو په دوران کې دې بلا ضرورته دنیاوي خبرې هم نه کوي. که څه خبرې ته ضرورت وي او دا بېره وي چې که خبره نه وکړم، هغه ضرورت به فوت سي، نو په داسې حالت کې خبره کول د ادب خلاف نه دي.

﴿۵۶﴾ وَالْجَمْعُ بَيْنَ نِيَّةِ الْقَلْبِ وَفِعْلِ اللِّسَانِ او جمع کول د زړه د نیت او د ژبې د فعل (وینا) ترمینځ (یعني په زړه او ژبه دواړو سره د اوداسه نیت کول)

تشریح: مخکې دا خبره ذکر سوه چې له اودس کولو څخه مخکې د اوداسه نیت کول سنت مؤکده دي او نیت د زړه ارادې ته وایي. او د زړه د نیت سره په ژبه هم د نیت الفاظ اداء کول ښه خبره ده چې د زړه سره د ژبې فعل هم جمع سي.

د اوداسه په دوران کې دعاګانې ویل

﴿ــ﴾ وَالدُّعَاءُ بِالْمَأْثُوْرِ او منقوله (نقل سوي) دعاګانې ویل.

لغات: ﴿المأثور﴾ د سمع د باب اسم مفعول دی: نقل کړل سوي (منقوله دعاګانې).

تشریح: د اوداسه په دوران کې هغه دعاګانې ویل کوم چې له نبي کریم ﷺ څخه نقل سوي دي. باعث د خیر او برکت دي. مثلاً د اوداسه په دوران کې دا دعاء ویل: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِىْ ذَنْبِىْ وَوَسِّعْ لِىْ فِىْ

دَارِيْ وَبَارِكْ لِيْ فِيْمَا رَزَقْتَنِيْ (یا الله ! زما ګناه وبخښه ! او زما په کور کي زما لپاره پراخي راوله ! او کوم څه چي دي په رزق کي راکړي دي، په هغوی کي برکت واچوه !) (ترمذي وغيره). دا ډېره جامع دعاء ده (حتی د شيخ الوظائف محمد طارق عبقري په وينا چي ځيني داسي خلک چي خپل کوورنه يې نه وه او د کرايي په کورو کي به اوسېدله. هغوی د دغه دعاء په مسلسل ويلو سره د خپلو کورونو خاوندان ګرځېدلي دي).

يادونه: د عبارت "الدعاء بالمأثور" تشريح صاحب د شفاءُ الارواح داسي کړي ده: د هر اندام د پرېوللو يا مسح کولو په وخت کي منقوله دعاګاني ويل (داو داسه له آدابو څخه دي). له منقوله دعاګانو څخه مراد هغه دعاګاني دي کوم چي له نبي کريم ﷺ، له صحابه وو رضي الله عنهم او له تابعينو رحمهم الله څخه منقوله دي.

مسئله: زموږ د حنفي فقهي په ځيني کتابو کي د اوداسه د هر اندام لپاره جلا دعاء نقل سوې ده. آيا هغه له حديثو يا له آثارو څخه ثبوت لري، لکه د نورالايضاح په حاشيه او په زيلعي او هنديه کي چي همداسي ليکلي دي؟.

هو ! ضعيف اسناد لري له مستغفري، ابن عساکر، مسند الفردوس او ابن حبّان څخه. چي تفصيل يې داسي دی: "ويستحب الدعاء بالوارد عنده اى عند كل عضو وقد رواه ابن حبان وغيره عنه عليه الصلاة والسلام من طرق. قال محقق الشافعية الرملي: فيعمل به في فضائل الأعمال وان ذكره النووى (الدر المختار ج۱، ص:۲۲)، وتعدد الطرق يبلغ الحديث الضعيف الى حد الحسن، والحجة لاتتوقف على الصحة بل الحسن كافٍ (هوامش مشكوة ص:۹۲)

أما الدعاء على الوضوء فلم يجئ فيه شئ عن النبي صلى الله عليه وسلم، وقد قال الفقهاء: يستحب فيه دعوات جاءت عن السلف. (كتاب الأذكار للنووى الشافعي رحمه الله ص:۳۵. نقل منه الشلبي على الزيلعي. جلد ۱ ص ۷)

ثم اعلم: أنه لايلزم من كون أذكار الوضوء غير ثابتة عنه صلى الله عليه وسلم أن تكون مكروهة او بدعة مذمومة. بل انها مستحبة استحبها العلماء الأعلام والمشائخ الكرام. (الموضوعات الكبرىٰ لملا علي القاري ص ۳۴۶)

د هر اندام د پرېوللو په وخت کي بسم الله ويل

﴿۸﴾ وَالتَّسْمِيَةُ عِنْدَ كُلِّ عُضْوٍ او بسم الله ويل د هر اندام (د پرېوللو) په وخت کي.

تشريح: کله چي هر اندام پرېولي يا مسح کوي، نو له آدابو څخه دا دي چي اول بسم الله وايي او بيا تر هغه وروسته منقوله دعاء وايي (د هر اندام دعاء په لسم (۱۰) نمبر حاشيه کي ذکر سوې ده).

خچې ګوته د غوږو په سوريو دننه کول

﴿۷۹﴾ وَإِدْخَالُ خِنْصَرِهِ فِي صِمَاخِ أُذُنَيْهِ او ګوته دننه کول د خپل دواړو غوږو په سوريو کي.

لغات: ﴿صِمَاخ﴾ (د صاد په کسره سره): د غوږ دننه سوري، جمع: أَصْمِخَةٌ وصُمُوْخٌ.

تشريح: د غوږو د مسح په وخت کي لنده خچې (خچنه) ګوته د غوږو په سوريو دننه کول مستحب دي. (در مختار ج:۱، ص:۲۲۳، ط، دار الکتاب)

پراخه ګوتمی ښورول

﴿۸۰﴾ وَتَحْرِيْكُ خَاتِمِهِ الْوَاسِعِ او ښورول (حرکت ورکول) خپل پراخه ګوتمی ته.

لغات: ﴿خَاتِم﴾ او خَاتَم: ګوتمی، صاحب د معجم وايي: الخاتم: بکسر التاء ويجوز فتحها: مايلبس فی الاصبع للتحلی أو الختم. (معجم لغة الفقهاء)

تشريح: که ګوتمی تنګه نه وي، نو د هغي ښورول هم مستحب دي، د دې لپاره چي په پرېوللو کي مبالغه وسي. (مراقی الفلاح ص:۴۲)

مضمضه او استنشاق په راسته لاس کول او په چپه لاس پزه سونړل

﴿۸۱﴾ وَالْمَضْمَضَةُ وَالِاسْتِنْشَاقُ بِالْيَدِ الْيُمْنٰى او په راسته لاس سره خوله پرېولل او پزه پرېولل (يا په بله وينا: په راسته لاس سره خولې او پزې ته اوبه ور اچول) وَالِامْتِخَاطُ بِالْيُسْرٰى او په چپه لاس سره پزه سونړل (پزه سونړ کول).

لغات: ﴿امتخاط﴾ د افتعال د باب مصدر دی: ګرنګ پاکول، پزه سونړل، پزه پاکول.

تشريح: مطلب يې ښرګند دی.

له وخت داخلېدلو څخه مخکي اودس کول

﴿۸۲﴾ وَالتَّوَضُّؤُ قَبْلَ دُخُوْلِ الْوَقْتِ لِغَيْرِ الْمَعْذُوْرِ او اودس کول د وخت له داخلېدلو څخه مخکي د غير معذور کس لپاره.

تشريح: د لمانځه د وخت له داخلېدلو څخه مخکي اودس کول هم د اوداسه له آدابو څخه دي؛ ځکه په دې سره د عبادت د شوق او رغبت اظهار کېږي، خو دا مسئله د غير معذور لپاره ده او پاته سو معذوره کس که د لمانځه له وخت څخه مخکي د بل لمانځه په وخت کي اودس وکړي، نو په هغه

اودس سره درا روان وخت لمونځ کول صحیح نه دي؛ ځکه دوخت په وتلو سره د معذوره اودس ماتيږي. (طحطاوي ص: ۴۲)

یادونه: معذور هغه کس ته وايي چي په داسي عذر مبتلا وي چي ده ته پر هغه عذر هيڅ واک نه وي، دهغه قابو كول ده په وس او اختيار کي نه وي او ده دا عذر ديوه لمانځه تر ټوله وخته پوري مسلسل پاته سي او دومره وخت ورته حاصل نه سي چي دهغه وخت فرض او واجب لمونځ په اوداسه وكړل سي، مثلاً پرزه يې مسلسله ورنه كوي او نه دريږي، يا ريح يا متيازي يې جاري وي (د معذور احكام به وروسته بيان سي).

تر اوداسه وروسته دعاء کول

﴿۸۳﴾ وَالْإِتْيَانُ بِالشَّهَادَتَيْنِ بَعْدَهُ او تر اودس وروسته شهادتين (دشهادت کلمې) ويل.

لغات: ﴿الإتيان﴾ دضرب دباب مصدر دی: راتلل او کله چي ددې باب په صله کي باء راسي نو معنیٰ يې ده: راوړل.

تشريح: له اودس څخه تر فارغيدلو وروسته مخ پر لوري دقبلې شهادتين ويل او دويلو په وخت کي دآسمان وطرف ته نظر پورته كول او دشهادت په ګوته اشاره کول مستحب دي (طحطاوي)، له شهادتين څخه مراد دا کلمه ده: "أَشْهَدُ أَنْ لَّا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ"، کوم څوک چي له اودس كولو څخه وروسته مذکوره کلمه او دا دعاء "اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَاجْعَلْنِيْ مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ" وايي، نو دهغه لپاره به دجنت اته سره دروازې خلاصي سي، په کومه دروازه چي دده زړه غواړي، په هغه دي ورداخل سي. (ترمذی شریف: ۱۸، په حواله سره د انوار الایضاح)

تر اوداسه وروسته اوبه چیښل

﴿۸۴﴾ وَأَنْ يَّشْرَبَ مِنْ فَضْلِ الْوُضُوْءِ قَائِمًا او (مستحب دي) دا چي له اودس څخه پاته سوي اوبه په ولاړه وچيښي وَأَنْ يَّقُوْلَ او (سنت ده) دا (دعاء) چي ووايي: اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَاجْعَلْنِيْ مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ يالله! ما له ډېر توبه كوونكو څخه كړې اوما له ښه پاكي كوونكو څخه كړې.

لغات: ﴿فَضْل﴾ بقيه: اګد، يعني له اودس څخه پاته اوبه.

تشریح: تر اودس کولو وروسته له اوداسه څخه پاته سوي اوبه چیښل مستحب دي، برابره ده په ولاړې یې چیښي او که په ناستې یې چیښي، په هر صورت کې دا مستحب اداء کیږي، خو دمفتي سعید احمد صاحب دامت برکاتهم رایه دا ده چې تر اودس وروسته پاته سوي اوبه په ولاړې چیښل پکار دي چې اثر یې ټول بدن ته ورسیږي، همدا حکم د زمزم د اوبو هم دی چې په ولاړه د هغوی چښل ضروري نه دي، صرف مستحب دي، په ناسته یې هم چیښلای سي. (کتاب المسائل ص:۱۴۸. تحفة الالمعي ج:۱. ص:۲۷۷). خو له دې دواړو اوبو څخه بغیر نورې اوبه په ولاړې چیښل مکروه تنزیهي دي او داوبو چیښلو په وخت کې دي دا دعاء ووایي "اَللّٰهُمَّ اشْفِنِيْ بِشِفَائِكَ وَدَاوِنِيْ بِدَوَائِكَ وَاعْصِمْنِيْ مِنَ الْوَهَلِ وَالْأَمْرَاضِ وَالْأَوْجَاعِ" (حاشیه بحوالۀ شفاء الارواح، منیة المصلی)

او تر اوداسه وروسته دي دا دعاء ووایي کوم چې مخکې هم موږ د شهادتین سره ذکر کړه: "اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَاجْعَلْنِيْ مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ".

التوابین: یعني له هرې ګناه څخه رجوع کونکي، او بعضې حضرات فرمايي چې "توابین" هغه خلګ دي چې کله یو ګناه ځني صادره سي، نو ژر د توبې وطرف ته رجوع کوي. او "تواب" د الله صفت هم دی؛ ځکه الله تعالیٰ د خپل بنده توبه قبوله کړي د بنده وطرف ته په انعام سره رجوع وسي. (شفاء الارواح)

فَصۡلٌ فِی الۡمَکۡرُوۡهَاتِ

(دا) فصل په (بیان د اوداسه د) مکروهاتو کې دی

تشریح: د فقهاؤ په نېز مکروه پر دوه قسمه دی: (۱) مکروه تحریمي، (۲) مکروه تنزیهي، د کوم شي حرمت چې په دلیل ظني (غیر متواتر یا غیر مشهور) سره ثابت وي، هغه ته مکروه تحریمي وایي، امام محمد رَحِمَهُ الله مکروه تحریمي ته هم حرام وایي او شیخین رَحِمَهُمَا الله هغه حرام ته نژدې گڼي. یعني د هغه مرتکب لره د جهنم سزا نسته. بلکي عتاب دی لکه د نبي کریم ﷺ له شفاعت څخه محروم کېدل، او کله چې فقهاؤ مطلق مکروه لیکلي وي، نو په هغه سره د دوی مراد زیاتره مکروه تحریمي وي، مګر دا چې یو دلیل هغه د تنزیهي وطرف ته وګرځوي. نو هغه مکروه تحریمي نه پاتېږي، او که د ممانعت هیڅ دلیل نه وي بلکي د هغه پرېښوول د هغه له کولو څخه ښه وي. نو دې ته مکروه تنزیهي وایي (طحطاوي)، مکروه تحریمي د واجب او سنت مؤکده په مقابله کې دي یعني د واجب او سنت مؤکده پرېښوول مکروه تحریمي دي او مکروه تنزیهي د سنت غیر مؤکده یعني د مستحب په مقابله کې دي، نو د مستحب پرېښوول مکروه تنزیهي دي.

یادونه: مصنف رَحِمَهُ الله د اوداسه شپږ مکروهات شمېرلي دي، دا شمېر د حصر لپاره نه دی چې صرف همدا یې مکروهات دیم بلکي د مبتدي د آسانی لپاره دی. په حاشیه کې ذکر سوي دي "بل للتقریب للمبتدي" یعني په شپږو کې د مکروهاتُ الوضوء د منحصر کولو مقصد دا دی چې مبتدي طالب د هغوی حفظ (یادول) ته نژدې کړي او مبتدي هغوی یاد وساتي. یا په بله وینا دا چې دا وحفظ ته د طالب نژدې کونکي دي. نو تقریب د مقرِّب په معنیٰ سره دی.

د اوداسه د مکروهاتو بیان

﴿ وَيُكۡرَهُ لِلۡمُتَوَضِّیٔ سِتَّةُ أَشۡيَاءَ او د اودس کونکي لپاره شپږ (۱۶) شیان مکروه دي الۡإِسۡرَافُ فِی الۡمَاءِ په اوبو کې اسراف کول (بېله ضرورت ته زیاتي اوبه صرفول) وَالتَّقۡتِيۡرُ فِيۡهِ او په اوبو کې کمي کول (ډیري لږ اوبه صرفول).

لغات: ﴿یکره﴾ د سمع له بابه مضارع معروفه ده، کَرِهَ یَکْرَهُ کَرَاهَةً: نا خوښول، چا ته څه شی نا خوښه کېدل، مکروه کېدل. ﴿إسراف﴾ د افعال د باب مصدر دی: اسراف کول، فضول خرچي، له حد څخه تجاوز کول. ﴿تقتیر﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: تنګي کول، بخل کول، کمي کول.

تشریح: مصنف رَحِمَهُ الله د اوداسه شپږ مکروهات ذکر کړي دي چې له هغوی څخه اول اسراف دی، له شرعي ضرورت څخه زیاتي اوبه استعمالول اسراف دی او هغه دا چې اندامونه له سنت شمېر یعني له دریو وارو څخه زیات پرېولل سي، دا اسراف مکروه تحریمي دی، که څه هم پر نهر (ویاله) اودس کوي، یا د خپل ملکیت په اوبو سره اودس کوي، او پاته سو د وقف په اوبو کي اسراف کول لکه د مسجد او مدرسو اوبه، نو دا حرام دي. (حاشیه)

والتقتیرفیه: او له سنت شمیر یعني له دریو وارو څخه کم پرېولل هم مکروه دي، همدارنګه پر اندامونو ډېري کمي اوبه اچول مثلاً اندامونه د مسح په څېر پرېولل، دا هم په تقتیر کي داخل دي، او په دې کي دومره لندول ضروري دي چي یو، دوه څاڅکي څني وبهېږي، کنې اودس نه صحیح کېږي.

که څوک له دریو وارو څخه کم د اوداسه اندامونه پرېولي، نو بعضي علماء فرمايي چي هغه ګنهګاره کېږي او بعضي فرمايي چي نه ګنهګاره کېږي او بعضي حضرات فرمايي چي که له دریو وارو څخه د کم پرېوللو عادت جوړ کړي، نو ګنهګاره کېږي. (حاشیه)

اوبه په زوره پر مخ وهل

﴿۸۶﴾ وَضَرْبُ الْوَجْهِ بِهٖ او پر مخ (په زوره) اوبه وهل.

تشریح: اوبه داسي په زوره پر مخ وهل چي څاڅکي پر بل چا ولوېږي، دا مکروه دي؛ ځکه په دې سره بل چا ته تکلیف رسیږي او دا حکم صرف د مخ سره خاص نه دی، بلکي د ټولو اندامونو په پرېوللو کي همدا حکم دی چي اول دي پر اندام په کراره اوبه اچوي بیا دي یې مږي. (مراقی الفلاح ص۴۵)

دنیاوي خبري کول

﴿۸۷﴾ وَالتَّکَلُّمُ بِکَلَامِ النَّاسِ او خبري کول د خلکو په خبرو سره (یعني دنیاوي خبري کول).

تشریح: د اودس کولو په دوران کي د خلکو سره بلا ضرورته خبري کول هم مکروه دي؛ ځکه که د خلکو سره په مجلس مشغوله سي، نو له منقوله دعاګانو او د الله ﷻ وطرف ته له توجه څخه به محرومه سي (بعضي عارفانو فرمایلي دي چي که په اودس کي استحضار وي لو اودس له دنیاوي معاملاتو څخه خالي

وي، نو انسان ته په لمانځه کې هم استحضار حاصلیږي او که په اودس کې استحضار نه وي. نو په لمانځه کې هم استحضار نه حاصلیږي). (مراقی الفلاح، شفاء الارواح)

له بل چا څخه مدد غوښتل

﴿۸۸﴾ وَالِاسْتِعَانَةُ بِغَيْرِهِ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ او له بل چا څخه بېله عذره مدد غوښتل.

لغات: ﴿استعانة﴾ داستفعال دباب مصدر دی: مدد غوښتل (کومک غوښتل)، مدد اخيستل.

تشریح: ددې تفصیل په ﴿۷۴﴾ نمبر مسئله کې تېر سو.

درې واره مسح کول

﴿۸۹﴾ وَتَثْلِيثُ الْمَسْحِ بِمَاءٍ جَدِيْدٍ او درې واره په نوو (جلا) اُوبو سره مسح کول.

تشریح: هر وار په نوو اوبو سره درې واره مسح کول هم داحنافو په نېز مکروه دي. او پاته سوه دا خبره چې د سر د مسح لپاره نوي (جلا) اوبه را اخيستل ضروري دي او که په لاس کې پاته لوندوالي هم د مسح لپاره کافي دی؟ داحنافو په نېز نوي اوبه را اخيستل ضروري نه دي، بلکې په پاته لوندوالي سره هم مسح کولای سي، خو نوي اوبه را اخيستل سنت دي. (تحفة الالمعی ج:۱، ص:۲۶۱)

فَصْلٌ فِيْ أَوْصَافِ الْوُضُوْءِ

(دا) فصل په (بیان د) اقسامو د اوداسه کي دی

تشریح: په دې فصل کي مصنف رَحِمَهُ الله درې قسمونه بیان کړي دي. لیکن دغه د درېو شمېر د حصر لپاره نه دی. بلکي له دې څخه بغیر د اودسه نور قسمونه هم کېدلای سي لکه مکروه او حرام. د مکروه اودسه مثال لکه تر اودس کولو وروسته سملستي بل اودس کول چي تر اوسه پوري يې د اول اودسه مجلس بدل سوی نه وي. یا چي تر اوسه پوري يې په اول اودسه یو عبادت اداء کړی نه وي او د حرام اودسه مثال لکه د وقف په اوبو او د مدرسو په اوبو سره اودس کول. (شفاء الارواح)

د اودس قسمونه، فرض اودس

﴿۹۰﴾ اَلْوُضُوْءُ عَلٰى ثَلَاثَةِ أَقْسَامٍ اودس پر درې قسمه دی اَلْأَوَّلُ فَرْضٌ عَلَى الْمُحْدِثِ لِلصَّلٰوةِ اول قسم اودس فرض دی (چي هغه) پر بې اودسه کس (فرض دی) د لمونځ کولو لپاره وَلَوْ كَانَتْ نَفْلًا که څه هم نفلي لمونځ وي وَلِصَلٰوةِ الْجَنَازَةِ او (فرض دی) د جنازي د لمانځه لپاره وَسَجْدَةِ التِّلَاوَةِ او د سجدهٔ تلاوت لپاره وَلِمَسِّ الْقُرْآنِ او د قرآن مسه کولو لپاره وَلَوْ آيَةً که څه هم یو آیت وي.

تشریح: اودس پر درې قسمه دی: ① اول قسم فرض اودس دی. چي هغه د هر لمانځه لپاره پر بې اودسه کس فرض دی. برابره ده هغه فرضي لمونځ وي او که نفلي لمونځ وي. یا د جنازې لمونځ وي. همدارنګه د سجدهٔ تلاوت او د قرآن مسه کولو لپاره پر هغه اودس کول فرض دي.

واجب اودس

﴿۹۱﴾ وَالثَّانِيْ وَاجِبٌ لِلطَّوَافِ بِالْكَعْبَةِ او دوېم قسم اودس واجب دی د کعبې د طواف لپاره.

تشریح: د بیت الله طواف د لمانځه په څېر دی او تاسي ته معلومه ده چي لمونځ د بې اودسه کس لپاره ممنوع دی. لهذا طواف کول به هم ممنوع وي، لیکن که څوک بې اودسه طواف وکړي نو جائز

کیږي خو د واجب تارک ګرځي او د واجب پر تارک کوم شی لازمیږي؟ د دې تفصیل به په کتاب الحج کي راسي. إن شاء الله تعالیٰ.

د مستحب اودس مواقع

﴿۹۲﴾ وَالثَّالِثُ مَنْدُوْبٌ لِلنَّوْمِ عَلٰى طَهَارَةٍ او درېیم قسم اودس مستحب دی د پاکوالي پر حالت د بیدېدلو لپاره وَإِذَا اسْتَيْقَظَ مِنْهُ او کله چي له خوب څخه راوېښ سي (له وېښېدو څخه وروسته اودس کول هم مستحب دي) وَلِلْمُدَاوَمَةِ عَلَيْهِ او پر اودس د همېشتوب کولو لپاره (چي کله اودس مات سي نو سملستي اودس کول مستحب دي چي همېشه په اودامه اوسي) وَلِلْوُضُوْءِ عَلَى الْوُضُوْءِ او په اودس باندي د اودس کولو لپاره وَبَعْدَ غِيْبَةٍ وَكِذْبٍ وَنَمِيْمَةٍ او تر غیبت کولو. دروغو ویلو او چغلماری کولو وروسته وَكُلِّ خَطِيْئَةٍ او تر هري ګناه وروسته وَإِنْشَادِ شِعْرٍ او تر شعر ویلو وروسته وَقَهْقَهَةٍ خَارِجَ الصَّلٰوةِ او د لمانځه څخه بهر (په بل حالت کي) له په زوره خندا کولو څخه وروسته وَغُسْلِ مَيِّتٍ او مړي ته تر غسل کولو وروسته وَحَمْلِهِ او د مړي (جنازې) تر پورته کولو وروسته وَلِوَقْتِ كُلِّ صَلٰوةٍ او د هر لمانځه د وخت لپاره (یعني د اودس لرلو بلوجود د هر لمانځه لپاره نوی اودس کول مستحب دي) وَقَبْلَ غُسْلِ الْجَنَابَةِ او د جنابت له غسل څخه مخکي وَلِلْجُنُبِ عِنْدَ أَكْلٍ وَشُرْبٍ وَنَوْمٍ وَوَطْءٍ او د جنب کس لپاره د خوراک. څښاک او وطي کولو په وخت کي وَلِغَضَبٍ او د غصې په وخت کي (څکه په دې سره د انسان غصه لو خښم کراریږي) وَقُرْآنٍ وَحَدِيْثٍ وَرِوَايَتِهِ او د قرآن او حدیث او د حدیثو د روایت کولو (نقل کولو) لپاره وَدِرَاسَةِ عِلْمٍ او دیو شرعي علم د درسولو (لوستلو) لپاره وَأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ او د اذان او اقامت کولو لپاره وَخُطْبَةٍ او د خطبه ویلو لپاره (که څه هم د نکاح خطبه وي) وَزِيَارَةِ النَّبِيِّ ﷺ او د نبي کریم ﷺ (د روضې مبارکي) د زیارت کولو لپاره وَوُقُوْفٍ بِعَرَفَةَ او په عرفات باندي د درېدلو لپاره (یعني کله چي د ذو الحجې په نهمه حاجیان په عرفات کي وقوف کوي. نو په دې دوران کي په اودامه

او بدل مستحب دي) وَلِلسَّعْيِ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ او د صفا و مروه تر مینځ د سعی کولو لپاره (صفا او مروه په مکه مکرمه کي دوه غرونه دي کوم چي اوس د مسجد حرام سره یو ځای کړل سوي دي. د حاجي او عمره کونکي لپاره د صفا او مروه تر مینځ سعی یعني تګ کول واجب دي. نو د هغه لپاره هم اودس کول مستحب دي) وَأَكْلِ لَحْمِ جَزُوْرٍ او د اوښ د غوښو تر خوړلو وروسته (ځکه د هغه تر خوړلو وروسته د هغه د وازګي بوی راځي، نو د بوی د دفع کولو لپاره اودس کول مستحب دي) وَلِلْخُرُوْجِ مِنْ خِلَافِ الْعُلَمَاءِ كَمَا إِذَا مَسَّ امْرَأَةً او د علماؤ له اختلاف څخه د وتلو لپاره (هم اودس کول مستحب دي) لکه کله چي یو څوک ښځه مسه کړي.

لغات: ﴿نمیمة﴾ اصطلاحي معنی یې ده: چغل خوري (چغلماري)، د فساد په غرض سره د یو چا خبري نورو ته رسول (نقل الكلام بين الناس على وجه الافساد)، یا په بله وینا د جنجال جوړولو لپاره د یوه کس غلطي خبري بل ته رسول او هغوی سره اخته کول، کوم چي ډېره لویه ګناه ده. ﴿قهقهة﴾ د فعللة د باب مصدر دی: په زوره خندل. ﴿إنشاد﴾ د افعال د باب مصدر دی، د دې باب له معناوو څخه یوه معنیٰ ده: شعر ویل. ﴿غیبة﴾ د ضرب د باب مصدر دی: په یو چا پسي (پس ترشا) داسي بدي بیانول کوم چي په هغه کي نه وي. ﴿حدیث﴾ د ګران پیغمبر ﷺ کلام، جمع: أحاديث. ﴿دراسة﴾ د نصر د باب مصدر دی، دَرَسَ يَدْرُسُ دِرَاسَةً (لكتاب أو العلم): لوستل، درس ویل، په توجه سره یادول (مصباح اللغات). ﴿جزور﴾ د حلالولو قابل اوښ، جمع: جَزَائِرُ و جُزُرٌ.

تشریح: په دې عبارت کي مصنف رَحِمَهُ الله د اوداسه دریم قسم بیان کړی دی کوم چي مستحب دی او دلته یې د مستحب اوداسه څو مواقع بیان کړي دي: ① کله چي څوک د خوب اراده وکړي، نو اودس کول مستحب دي او دا استحباب هغه وخت ثابتیږي کله چي د اوداسه په حالت کي خوب ورته راسي، او که له خوب راتللو (بیدېدلو) څخه مخکي یې اودس مات سي، نو بیا د مستحب ثواب نه ورته حاصلیږي. ② کله چي له خوب څخه را ویښ سي، نو اودس کول مستحب دي. ③ همدارنګه پر اودس د همېشتوب کولو لپاره اودس کول مستحب دي، یعني چي کله یې اودس مات سي نو سملستي بیا اودس وکړي، چي هر وخت په اوداسه وي. ④ او پر اودس د پسه اودس کول هم مستحب دي، دا هغه وخت کله چي یې په اول اوداسه یو عبادت اداء کړی وي. یا ډېر وخت

تېر سوی وي(لکه په شروع کي چي موږ وویل)، ⑤ له هر قسم ګناه څخه وروسته هم اودس کول مستحب دي، د دې فایده به دا وي چي ګناهونه به یې پرېوتل سي او له هغوی څخه د توبې توفیق به ورته حاصل سي، ⑥ همدارنګه که څوک مړي ته غسل ورکړي، او د مړي جنازه پورته کړي. نو د هغه لپاره هم اودس کول مستحب دي، ⑦ ناپاکه (جنب کس) لره د خوراک، څښاک، خوب او د دویم وار وطي کولو لپاره اودس کول مستحب دي، ⑧ د قرآن، حدیث وغیره د لوستلو لپاره هم اودس کول مستحب دي، ⑨ همدارنګه په اوداسه اذان کول هم مستحب دي، او که څوک بغیر له اوداسه څخه اذان وکړي، نو ګنجائش یې سته او بغیر له اوداسه څخه اقامت کول په هر حال کي مکروه دي. د حج کونکي لپاره د ذی الحجې په نهمه (یعني د عرفات په ورځ) تر زوال وروسته اودس کول مستحب دي، ⑩ پر عرفات د درېدلو لپاره، ⑪ داوښ د غوښو په خوړلو سره که څه هم اودس نه ماتېږي، خو د امام احمد رَحِمَهُ الله د اختلاف په وجه اودس کول مستحب دي، امام احمد رَحِمَهُ الله فرمايي چي داوښ د غوښو په خوړلو سره اودس ماتېږي، برابره ده پخې وي او که اومې وي، ⑫ همدارنګه که څوک تر اودس کولو وروسته خپلي ښځي ته یا بلې قابلِ شهوت ښځي ته لاس ور وړي، یا ښځه خاوند مسه کړي او مذي وغیره یې نه ووځي، نو په دې سره د احنافو په نېز اودس نه ماتېږي لېکن د ائمه ثلاثه وو په نېز ماتېږي، لهذا د ائمه ثلاثه وو له اختلاف څخه د بچ کېدلو لپاره نوی اودس کول مستحب دي.

فَصْلٌ (فِیْ نَـوَاقِضِ الْوُضُوْءِ)

(دا) فصل (د اودس ماتونکو شیانو په بیان کي)

په کومو شیانو سره اودس ماتیـږي؟

﴿۹۳﴾ یَنْـقُـضُ الْوُضُــوْءُ اِثْـنَا عَشَــرَشَـیْئًا دوولس شیان اودس ماتوي مَـاخَرَجَ مِـنَ السَّبِیْلَیْنِ (۱) هغه شی کوم چي (دمخ او شا) له دواړو لارو څخه ووځي اِلَّا رِیْـحُ الْقُبُـلِ فِـي الْاَصَـحِّ مګر د صحیح ترین قول مطابق د مخ د لاري څخه باد وتل (اودس نه ماتوي).

لغات: ﴿ینقض﴾ د نصر د باب مضارع ده: ماتول، فاسدول. ﴿سبیلین﴾ دوې لاري. مراد ځني د مخ او شا شرمګاه ده (یا په بله وینا د متیازو لاره او د غائطو لاره) یعني قُبُل او دُبُر. دې ته ځکه سبیلین ویل سوي دي چي دغه دواړه د راوتونکي نجاست وغیره لپاره لاري دي.

تشریح: فرمایي چي اودس په دوولسو شیانو سره ماتیـږي: ① له هغوی څخه اول دا دی چي له سبیلینْ یعني د نر او ښځي د مخ یا د شا له شرمګاه څخه یو شی ووځي. برابره ده هغه د عادت په توګه وتونکی شی وي مثلاً متیازي. غائط. باد وغیره. یا خلاف عادت شی وي مثلاً چینچی. شګه او داسي نور.

اِلا ریح القبل اِلخ: یعني له سبیلینْ څخه چي کوم شی هم را ووځي. هغه اودس ماتوي. خو کوم باد چي د سړي او ښځي د مخ له شرمګاه څخه ووځي. په هغه سره د صحیح مذهب مطابق اودس نه ماتیږي: ځکه هغه په حقیقت کي باد نه دی. بلکي هغه د مخ د شرمګاه اختلاج (اضطراب او رپېدل) دی یعني په هغه کي څه بنوربنت او حرکت راغلی او رپېدلی دی. باد نه دی. خو د امام محمد رحمه الله په نیز د قُبل په باد سره هم اودس ماتیږي پر دُبر په قیاس کولو سره. (شفاء الارواح)

﴿۹۴﴾ وَیَنْـقُضُهٗ وِلَادَةٌ مِـنْ غَیْــرِ رُؤْیَـةِ دَمٍ (۲) او (همدارنګه) اودس ماتوي د بچي پیدایښت (ټکوالی) بغیر له ویني لیدلو څخه (هم).

تشریح: (۲) یعني صرف د بچي په پیدایښت سره هم اودس ماتیږي که څه هم تر پیدایښت وروسته وینه نه ولیدل سي. خو آیا دا ښځه نفاس والا شمېرل کیږي. که نه؟. دا مسئله مختلف فیه ده. د امام صاحب رحمه الله په نیز احتیاطاً پر هغې غسل لازم دی. (مراقي الفلاح ص:۴۸)

﴿۹۵﴾ وَنَجَاسَةٌ سَائِلَةٌ مِنْ غَيْرِهِمَا كَدَمٍ وَّقَيْحٍ (۳) او له سبیلین (دوو لارو) څخه بغیر (له بل ځایه) بهیدونکی نجاست لکه وینه او زوي (ژړې اوبه).

لغات: ﴿قَيْح﴾ زوي، نو (السائل اللزج الاصفر الذي يخرج) غيرهما: د تثنیه "هما" ضمیر و سبیلین ته راجع دی.

تشریح: ③ یعني له سبیلین څخه بغیر که د بدن له یوې بلې حصې څخه وینه، زوي (نوونه) یا داسې بل بهیدونکی نجاست ووځي، نو هم اودس ماتیږي، لهذا که د ستني یا داسې بل شي د جګېدلو په وجه څه وینه له بدن څخه ووځي او هغه پر خپل ځای پاته نه سي بلکې له خپل ځای (مخرج) څخه وبهیږي او تېره سي، نو اودس ماتیږي او که پاته سي او له خپل ځای څخه تېره نه سي، نو اودس نه ماتیږي؛ ځکه له غیرِ سبیلین څخه چې کوم نجاست را ووځي. په هغه سره علته اودس ماتیږي کله چې د بدن وهغه حصې ته وبهیږي چې په اودس یا غسل کي د هغه حصې پر یولل یا مسح کول فرض یا مستحب دي، نو مثلاً که د چا د سترګي له دننه زخم څخه وینه را ووځي او د سترګي له یوه کونج څخه وبل کونج ته وبهیږي، نو د هغه اودس نه ماتیږي؛ ځکه د سترګي دننه حصه پر یولل په اوداسه یا غسل کي فرض یا مستحب نه دي.

په ډکه خوله قی وهل

﴿۹۶﴾ وَقَيْءُ طَعَامٍ أَوْ مَاءٍ أَوْ عَلَقٍ أَوْ مِرَّةٍ (۴) او (اودس ماتوي) د خوراک یا د اوبو یا د تریخي قی وهل إِذَا مَلَأَ الْفَمَ کله چې خوله ډکه کړي (په ډکه خوله وي) وَهُوَ مَا لَا يَنْطَبِقُ عَلَيْهِ إِلَّا بِتَكَلُّفٍ عَلَى الْأَصَحِّ او هغه (ډکي خولې حد) د صحیح قول مطابق دا دی چې بېله تکلفه پر قې خوله نه سي بندولای (تینګولای) (یا په بله ویناچې بېله تکلفه په خوله کي قی نه سي ساتلی) وَيُجْمَعُ مُتَفَرِّقُ الْقَيْءِ إِذَا اتَّحَدَ سَبَبُهُ او جمع کول کیږي به بېلابېل (وهل سوي) قیونه کله چې یې سبب (خواګرځی) یو وي (یعني کله چې دیوه ولږ خواګرځېدلو په وجه څو واره بېلابېل قیان ووهي، نو ټوله به جمع کول کیږي او یو قی به شمېرل کیږي).

لغات: ﴿عَلَق﴾ سخته کاټه یا کلکه سوې وینه، یوې ټوټې ته یې عَلَقَة وایي. ﴿مِرَّة﴾ ژړ رنګه ترخې اوبه کوم چې په تریخي کي وي، یا په بله وینا د صفراء اوبه، د تریخي اوبه.

تشریح: ④ که څوک په ډکه خوله د خوراک یا د اوبو یا د کلکو وینو وغیره قی ووهي، نو د هغه اودس ماتیږي، برابره ده قی د شي تر خوړلو یا چیښلو وروسته سمدستي ووهل سي، یا ډېر وخت

وروسته ووهل سي، په دې شرط چي په ډکه خوله وي. او که تر ډکي خولې کم قی ووهي، نو د هغه اودس نه ماتيږي.

او د خولې د ډکوالي په حدّ کي اختلاف دی، د اصح قول مطابق د هغه حدّ دا دی چي قی وهونکی له تکليف او مشقت څخه بغير خپل قی په خوله کي نه سي نيولای او يو قول دا دی چي هغه له خبرو څخه بند کړي. (شفاء الارواح)

ويجمع متفرق إلخ: او که څو واره لږ، لږ قی ووهل سي، مثلاً يو وار لږ قی ووهي کوم چي په ډکه خوله نه وي او څه ګړی وروسته لږ قی بيا ووهي او لږ تر هغه وروسته يې بيا ووهي او ټوله چي جمع کړل سي، خوله په ډکيږي، نو آيا دا هم اودس ماتوي، که نه؟ په دې باره کي حکم دا دی چي سبب ته به يې کتل کيږي، که چيري سبب يې يو وي، نو اودس ماتوي او که سبب يې مختلف وي، نو اودس نه ماتوي، په متن کي همدا مسئله بيان سوې ده. (مراقي الفلاح ص۴۹)

يادونه: د سبب د يو کېدلو مطلب دا دی چي که ټوله قيان د يوه خوا ګرځي په وجه ووهل سي، يعني کله چي د چا خوا وګرځي او سينه يې را ډکه سي چي د هغه په وجه يو وار قی ووهي بيا هغه خوا ګرځی يې لا نه وي ختم سوی چي (د هماغه خوا ګرځي په حالت کي) بل وقی ووهي، نو د دې دواړو قيانو سبب يو دی، او که له قي وهلو څخه وروسته خواګرځی ليري سي، بيا تر هغه وروسته د بل وار خوا ګرځېدلو په وجه قی ووهل سي، نو د دې سبب مختلف دی.

او د امام ابو يوسف رَحِمَهُ الله په نيز د مجلس يو والي لره اعتبار دی، نو که په يوه مجلس کي څو واره لږ، لږ قی ووهل سي او ټوله دومره وي چي که جمع کړل سي، خوله په ډکيږي، نو په دې سره اودس ماتيږي. (شفاء الارواح)

په نارو (لاړو) کي د وينې اثر راتلل

﴿۹۷﴾ وَدَمٌ غَلَبَ عَلَى الْبُزَاقِ أَوْ سَاوَاهُ (۵) او (اودس ماتوي د خولې) هغه وينه کوم چي پر نارو (لاړو) غالبه سي يا ور سره برابره سي.

لغات: ﴿بُزاق﴾ لاړي (ناړي)، له خولې څخه را وتلې لاړي، او تر څو چي په خوله کي وي، نو هغه ته "رِيق" وايي. ﴿ساواه﴾ د مفاعلې د باب ماضي ده: يو د بل سره برابرېدل، مساوي کېدل.

تشريح: ⑤ که چيري خوله يا غاښونه وينه وکړي او د وينې سوروالی پر نارو (لاړو) غالب سي يعني لاړي بالکل سري ښوندي سي، نو اودس ماتيږي او که وينه صرف ژړه وي، نو اودس نه ماتيږي؛ ځکه په دې صورت کي وينه مغلوبه ده او که ناړي او وينه دواړه سره برابر وي، نو بيا هم احتياطاً د اودس ماتېدلو حکم سوی دی. (مراقي الفلاح ص۴۹)

په کوم خوب سره اودس ماتیـږي؟

﴿۹۸﴾ وَنَوْمٌ لَمْ تَتَمَكَّنْ فِيْهِ الْمَقْعَدَةُ مِنَ الْأَرْضِ (۶) او (اودس ماتوي) داسي خوب چي په هغه کي (دبيده کس) مقعده دځمکي سره (ټينګه) نه وي لګېدلې وَ ارْتِفَاعُ مِقْعَدَةِ نَائِمٍ قَبْلَ انْتِبَاهِهِ (۷) او (اودس ماتوي) له بيداره کېدو څخه مخکي دبيده کس مقعده پورته کېدل وَإِنْ لَمْ يَسْقُطْ که څه هم هغه لوېدلی (غوځار سوی) نه وي فِي الظَّاهِرِ دظاهر روايت مطابق (يعني ظاهر روايت همدا دی چي په دې حالت کي به اودس ماتیږي).

تشريح: ⑥ همدارنګه هغه خوب اودس ماتوي په کوم خوب کي چي دبيده کس مقعده پر ځمکه لګېدلې نه وي، بلکي له ځمکي څخه پورته وي، مثلاً هغه پر اړخ پروت وي، يا پر مخی پروت وي، يا داسي بل صورت وي چي په هغه کي دبيده کس کوناټي دځمکي سره لګېدلي نه وي، نو دهغه اودس ماتيـږي.

وارتفاع مقعدة إلخ: ⑦ مثلاً يو څوک په ناسته بيده سي او دخوب په حالت کي دمخ پر طرف جېکه ووهي يعني دمخ وطرف ته لږ کوږ سي، اوس که دکوناټيو له پورته کېدلو څخه مخکي هغه را ويښ سي، نو دامام محمد رَحِمَهُ الله په نيز دهغه اودس نه ماتيـږي او که تر را ويښېدلو مخکي دهغه کوناټي له ځمکي څخه پورته سي، نو بيا دهغه اودس ماتيـږي، که څه هم هغه پر ځمکه پوره لوېدلی نه وي، همدا خبره په متن کي بيان سوې ده. او دامام صاحب رَحِمَهُ الله په نيز حکم دا دی چي پر ځمکه دلوېدلو څخه مخکي يا پر ځمکه دبغل لګېدلو څخه مخکي که هغه را ويښ سي يا تر لوېدلو وروسته پر ځمکه دبغل لګېدلو سره سمدستي هغه را ويښ سي، نو دهغه اودس نه ماتيږي او که تر لوېدلو لږ ګړی وروسته را ويښ سي، نو دهغه اودس ماتيـږي، او فتوىٰ دامام صاحب پر قول ده. (طحطاوي بحوالۀ شفاء الارواح)

د بې هوښی، لېونتوب او نشې حکم

﴿۹۹﴾ وَإِغْمَاءٌ وَ جُنُوْنٌ وَ سُكْرٌ (۸) او (اودس ماتوي) بې هوښي (۹) او لېونتوب (۱۰) او نشه.

لغات: ﴿اغماء﴾ بې هوښي (بېهوښي)، هغه مرض چي دانسان قوت پکښي زائل سي او عقل يې مغلوبه سي، ﴿جنون﴾ لېونتوب، هغه مرض چي عقل بالکل پکښي زائل سي او قوت زيات سي،

﴿سکر﴾ نشه کېدل. هغه مستی ته وایي چي د یو نشه داره شي په استعمالولو سره پر عقل غالبه سي چي د هغه په وجه د انسان د عقل موافق کار نه سي کولای، لېکن د هغه عقل بالکل نه زائلیږي، نو ځکه هغه د شریعت د خطاب قابل پاتیږي.

تشریح: په دې عبارت کي درې نواقض بیان سوي دي، مخکښي تر دې نواقض حقیقیه بیان سول اوس له دې ځایه د نواقض حکمیه وو بیان دی.

(۸) که څوک بې هوښه سي، نو په هر صورت کي د هغه اودس ماتیږي. برابره ده لږ وخت بې هوښه وي او که ډېر وخت.

(۹) که پر چا د لېونتوب حالت راسي او عقل یې کار پرېږدي، نو د هغه اودس هم ماتیږي.

(۱۰) که د شرابو، یا د هیروینو، چرسو، تاریاکو او داسي نورو په وجه څوک دومره نشه سي چي د هغه په چال او تګ کي فرق راسي یعني یوې خوا او بلې خوا ته کوږ او زنګېدلی تګ کوي او پوچ ورد. بې ځایه خبري یې تر خولې راوځي، نو د هغه اودس ماتیږي. او که نشه معمولي وي، نو اودس نه ماتوي. (در مختار مع الشامي ج:۱. ص: ۱۳۳، ۱۳۴. کتاب المسائل ص: ۱۵۶)

یادونه: د نشې حد چي په هغه سره اودس ماتیږي د بعضي مشایخو په نېز دا دی چي نشه کس د ښځي او نر ترمېنځ توپیر نه سي کولای، همدا قول صدر الشهید اختیار کړی دی. او صحیح قول هغه دی کوم چي له شمس الائمه حلواني رَحِمَهُ الله څخه منقول دی کوم چي په تشریح کي مونږ ذکر کړی دی چي په چال او تګ کي یې فراق راسي... (حاشیه)

د خندا حکم

﴿۱۰۰﴾ وَقَهْقَهَةُ بَالِغٍ يَقْظَانَ فِيْ صَلٰوةٍ ذَاتِ رُكُوْعٍ وَسُجُوْدٍ (۱۱) او (اودس ماتوي) د بالغ کس په زوره خندل په داسي لمانځه کي کوم چي رکوع او سجدې والا وي وَلَوْ تَعَمَّدَ الْخُرُوْجَ بِهَا مِنَ الصَّلٰوةِ که څه هم هغه په دې (قهقهه خندا) سره قصد کړی وي له لمانځه څخه د وتلو (یا په بله وینا که څه هم هغه د سلام ګرځولو پر ځای په قهقهه خندا سره د لمانځه څخه ووځي. نو هم یې اودس ماتیږي).

تشریح: (۱۱) که بالغ کس د رکوع او سجدې والا په لمانځه کي په ویښه دومره په زوره وخاندي چي ده ته نژدې ولاړ کس هغه واوري، نو اودس یې ماتیږي. برابره ده عمداً په زوره وخاندي او که سهواً (یعني هغه ته دا یاده وي چي زه په لمانځه کي یم او که ورته یاده نه وي). که څه هم هغه د تشهد په اندازه تر ناستي وروسته له لمانځه څخه د وتلو لپاره عمداً قهقهه کړې وي: ځکه چي هغه اوس په لمانځه کي دی او په لمانځه کي (تر تشهد وروسته) په قهقهه کولو سره اودس ماتیږي. لېکن لمونځ یې نه

باطلیږي: ځکه په دې وخت کې پر هغه د لمانځه هیڅ فرض باقي پاته نه دی، او پاته سو دا چې سلام یې پرېښووی، نو په دې سره د هغه په لمانځه کې څه داسې نقصان نه راغلی چې د هغه په وجه لمونځ باطل سي. (شفاء الارواح)

فایده: "قهقهه" هغه خندا ته وایي چې خندونکی یې خپله هم واوري او نژدې کس یې هم واوري او خوله یې بنه خلاصه سي. داسې خندا لمونځ او اودس دواړه ماتوي. "ضحک" هغه معمولي خندا ته وایي چې صرف خپله یې واوري. لېکن ور سره نژدې کس یې نه واوري. په دې سره لمونځ ماتیږي لېکن اودس نه ماتیږي. او "تبسم" مسکا ته وایي چې په هغه کې بالکل آواز نه وي یعني داسې خندا چې آواز یې نه خپله واوري او نه یې نژدې کس واوري. په دې سره نه اودس ماتیږي او نه لمونځ. (حاشیه)

یادونه: دلته د "بالغ" په قید سره نابالغ ووتی. نو معلومه سوه چې که نابالغه کوچنی د لمانځه په حالت کې په زوره وخاندي. نو د هغه اودس نه ماتیږي. او د "ویښ" په قید سره بیده کس ووتی چې که څوک په لمانځه کې د بیده والي په حالت کې قهقهه وکړي، نو صحیح دا ده چې اودس یې نه ماتیږي. لېکن لمونځ یې باطلیږي. او د "لمانځه" په قید سره د غیر لمانځه حالت ووتی چې که څوک له لمانځه څخه بهر قهقهه وکړي. نو په دې سره اودس نه ماتیږي. او د" رکوع او سجدې والا" په قید سره هغه عبادات ووتل کوم چې رکوع او سجدې والا نه وي. لکه د جنازې لمونځ او سجدهٔ تلاوت. لهذا که څوک د جنازې په لمانځه کې یا په سجدهٔ تلاوت کې قهقهه وکړي. نو اودس یې نه ماتیږي. (حاشیه)

د مباشرت فاحشه حکم

﴿۱۰۱﴾ وَمَسُّ فَرْجٍ بِذَكَرٍ مُنْتَصِبٍ بِلَا حَائِلٍ (۱۲) او (اودس ماتوي) بغیر له څه حائل (پردې) څخه د ښځې فرج په ولاړه (منتشره) آله سره مس کول (یعني چې ذکر یې له شهوت او مستۍ څخه ولاړ ادرېدلی اوي).

لغات: ﴿منتصب﴾ د افتعال د باب اسم فاعل دی: ولاړ، جګ، درېدونکی، مصدر یې انتصابٌ دی: ولاړېدل، جګېدل، درېدل. ﴿حائل﴾ د دوو شیانو تر مینځ مانع، پرده، خنډ.

تشریح: (۱۲) مباشرت فاحشه یعني بغیر له څه حائل او مانع څخه یوه شرمګاه د بلې شرمګاه سره مس کېدل. برابره ده د سړي شرمګاه د ښځې سره وي یا د ښځې او ښځې یا د سړي او سړي شرمګاوې سره مس کړل سي، نو په دې سره هم اودس ماتیږي. ښکاره دې وي چې په متن کې د فرج قید اتفاقي دی: ځکه که ذکر او دبر سره مس کړل سي، نو هم اودس ماتیږي. او د بلا حائل مطلب دا دی چې د دواړو شرمګاوو تر مینځ هیڅ مانع او پرده نه وي، یا مانع خو وي لېکن هغه دومره نری او باریک وي کوم چې د جسم ګرمي (حرارت) نه سي منع کولای، نو په دې هر صورت کې اودس ماتیږي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوی ص۵۱)

فَصْلٌ (فِيْمَا لَا يَنْقُضُ الْوُضُوْءَ)

(دا) فصل دی (په بيان کي د هغو شيانو کوم چي اودس نه ماتوي)

په کومو شيانو سره اودس نه ماتيږي؟

﴿۱۰۲﴾ عَشَرَةُ أَشْيَاءَ لَا تَنْقُضُ الْوُضُوْءَ لس شيان اودس نه ماتوي ظُهُوْرُ دَمٍ لَمْ يَسِلْ عَنْ مَحَلِّهِ (۱) داسي وينه ښکاره کېدل (راوتل) کوم چي له خپل ځايه نه وبهيږي.

لغات: ﴿لم يسل﴾ د ضرب له باب څخه د جحد صيغه ده چي په هغه کي د لَمْ په وجه فعل مضارع مجزومه ده. سَالَ يَسِيْلُ سَيْلًا: بهېدل.

تشريح: که د بدن پر کوم ځای وينه ښکاره سي يعني دومره وينه کوم چي بهيدونکې نه وي چي له خپل ځای څخه بلي خوا ته نه وبهيږي (يا په بله وينا دا چي صرف داغ يې ښکاره سي)، نو په داسي وينه سره اودس نه ماتيږي.

د غوښي پر پرېکېدلو حکم

﴿۱۰۳﴾ وَ سُقُوْطُ لَحْمٍ مِنْ غَيْرِ سَيَلَانِ دَمٍ (۲) او غوښه لوېدل بغير له ويني بهېدلو څخه كَالْعِرْقِ الْمَدَنِيِّ الَّذِيْ يُقَالُ لَهُ "رِشْتَهُ" لکه عرق مدنی کوم ته چي (په فارسي کي) "رشته" ويل کيږي.

لغات: ﴿العرق المدني﴾ چي هغه ته "رشته" هم ويل کيږي: دا يوه ناروغي ده کوم چي د دانې په شکل پر بدن ښکاره سي او دا دانه له رګ څخه را پورته سي او له هغې څخه هر وخت د چينجي په شکل څه شی راوځي. او د دې نسب يې د مدينه منوره وطرف ته ځکه کړی دی چي دا ناروغي په مدينه منوره کي زياته وه. (شفاء الارواح بحوالة طحطاوي)

تشريح: که ديو چا له بدن څخه غوښه پرې سي ولوېږي او وينه نه وبهيږي، نو اودس نه ماتيږي؛ لکه څرنګه چي په "رشته" نامي ناروغي کي هر وخت څه غوښه له بدن څخه لوېږي.

له زخم يا پزې او غوږ څخه د چينجي را وتلو حکم

﴿۱۰۴﴾ وَخُرُوجُ دُودَةٍ مِنْ جُرْحٍ وَأُذُنٍ وَأَنْفٍ (۳) او (همدارنګه اودس نه ماتوي) د چينجي راوتل له زخم او غوږ او پزې څخه.

لغات: ﴿دودة﴾ چينجی، جمع: دُوْدٌ و دِيْدَانٌ. ﴿جُرح﴾ زخم، پرهار، جمع: جُرُوْحٌ. ﴿أُذن﴾ غوږ، جمع: آذان. ﴿أنف﴾ پزه، جمع: أُنُوْفٌ و آنَافٌ.

تشريح: که له زخم څخه چينجی داسې راووځي چې پر هغه څه نجاست مثلاً وينه يا د موادو اثر نه وي، نو محض د چينجي په را وتلو سره اودس نه ماتيږي، او که چيرې د مخ يا د شا د لارې (قبل يا دبر) څخه چينجی يا بل شی را ووځي، نو په دې سره اودس ماتيږي، برابره ده په را وتونکي شي باندې د نجاست اثر وي او که نه وي. (در مختار ج:۱، ص:۲۳۷، ط: دار الکتاب، کتاب المسائل: ۱۵۲)

له پزې يا سترګې څخه را وتونکې اوبه

مسئله (۱): د سخت زکام په وخت کې له پزې څخه را وتونکې اوبه، همدارنګه د سترګو د خوږ بدلو په وخت کې را وتونکې اوبه ناقض وضوء نه دي، خو که دا ثابته شي چې دا اوبه دننه له يو زخم څخه راوځي، نو يقيناً اودس ماتوي. (کتاب المسائل ص: ۱۵۰)

مسئله (۲): هغه اوبه کوم چې د پيازو په وجه، يا د سختې ګرمۍ په وجه، يا د اربمي، يا د ترخو رانجو په وجه له سترګو څخه ووځي، په هغه سره اودس نه ماتيږي. (در مختار ج:۱، ص: ۲۵۰، ط: دار الکتاب)

له غوږ څخه را بهيدونکي مواد، وينه يا اوبه

مسئله (۳): که له غوږ څخه مواد يا وينه را وبهيږي او هغه حصې ته را ورسيږي چې په غسل کې يې پرېولل فرض دي، نو اودس ماتيږي او که له غوږ څخه صرف اوبه را ووځي، نو دې ته به کتل کيږي چې دا اوبه په تکليف او درد سره را وتلې دي او که بغير له تکليفه، که بغير له تکليف او درد څخه را وتلې وي، نو اودس نه ماتيږي او که تکليف او درد ورسره وي، نو اودس ماتيږي.

مسئله (۴): که د ښځې يا سړي له تيو يا له نامه (نوم) څخه ديو داخلي ناروغۍ په وجه اوبه را ووځي، نو اودس يې ماتيږي. (شامی ج:۱، ص: ۲۵۱، ط: دار الکتاب. کتاب المسائل ص: ۱۵۱)

خپله شرمګاه يا ښځه مسه کول

﴿۱۰۵﴾ وَمَسُّ ذَكَرٍ وَمَسُّ امْرَأَةٍ (۴) او (اودس نه ماتوي) د ذکر مسه کول (۵) او د ښځې مسه کول.

تشريح: که اودس لرونکی کس خپل ذکر مسه کړي يعنې لاس ور وړي، نو اودس يې نه ماتيږي، برابره د لمانځه په حالت کې يې مسه کړي يا له لمانځه څخه بهر يې مسه کړي، همدارنګه که اودس

لرونکی کس خپلې ښځې ته لاس وروړي. یا مچه ځني واخلي. یا ښځه خاوند مسه کړي او مذي وغیره نه ووځي. نو په دې سره هم اودس نه ماتیږي. (طحطاوی علی مراقی الفلاح ص:۵۱)

له ډکې خولې څخه کم قی وهل

﴿۱۰۶﴾ وَقَيْءٌ لَا يَمْلَأُ الْفَمَ (۶) او (اودس نه ماتوي) داسې قی کوم چې په ډکه خوله نه وي.

تشریح: که څوک داسې قی ووهي کوم چې په ډکه خوله نه وي. نو په دې سره اودس نه ماتیږي او که په ډکه خوله وي. نو اودس ماتوي. لکه څرنګه چې ددې پوره تفصیل په ﴿۹۶﴾ نمبر مسئله کې تیر سو.

د بلغمو قی وهل

﴿۱۰۷﴾ وَقَيْءُ بَلْغَمٍ وَلَوْ كَثِيرًا (۷) او د بلغمو قی که څه هم ډیر وي (یعني په ډکه خوله وي).

لغات: ﴿بلغم﴾ خراشکي. خرپ. ګروربي (ګروبی). قال فی المعجم: (البلغم): المنعقد من اللعاب والمخاط المفرز من المجاری التنفسیة.

تشریح: صاحب د کتاب رحمه الله فرمایي چې د خالص بلغمو په قي سره هم اودس نه ماتیږي. هغه که هر څومره ډیر وي.

مسئله: که په بلغمو یا د پزې په ګرنګو کې څه کلکه وینه را ووځي. نو په دې سره هم اودس نه ماتیږي او که بهیدونکې وینه ور سره راووځي یا کلکه وینه په ډکه خوله را ووځي. نو اودس ماتیږي. (شامی ج:۱. ص:۲۳۹. ط: دار الکتاب. کتاب المسائل ص:۱۵۱)

د ناستې په حالت کې بیدېدل

﴿۱۰۸﴾ وَتَمَايُلُ نَائِمٍ احْتَمَلَ زَوَالَ مَقْعَدَتِهِ (۸) او (اودس نه ماتوي. دنلت) بیده کس داسې کږېدل (ښوربدل) چې (له ځمکې څخه) د هغه د مقعدې دلیرې کېدلو (صرف) احتمال وي.

لغات: ﴿تمایل﴾ د تفاعل د باب مصدر دی: په تګ وغیره کې کږېدل او ټال خوړل. په ناز و نخره تلل. زنګېدل.

تشریح: مثلاً که څوک د ناستې په حالت کې (یعني چې مقعدې پر ځمکه لګېدلې وي) بیده سي او په همدې د خوب په حالت کې بار. بار د ځمکې وطرف ته کوږ سي. چې د هغه پر بناء له ځمکې څخه د

مقعدي د پورته کېدلو احتمال وي. يعني په يقيني توګه مقعده له ځمکي څخه پورته سوې نه وي، نو په دې سره هم اودس نه ماتيږي.

﴿۱۰۹﴾ وَنَوْمُ مُتَمَكِّنٍ (۹) او (اودس نه ماتوي) خوب د هغه کس کوم چي پر ځمکه ځان ټينګ (تکيه) کړی وي (يعني مقعده يې د ځمکي سره ټينګه لګېدلې وي) وَلَوْ مُسْتَنِدًا إِلَى شَيْءٍ لَوْ أُزِيلَ سَقَطَ که څه هم ده ورېو داسي شي ته تکيه وهلې وي چي که هغه شی ليري کړی سي نو دئ به ولوېږي عَلَى الظَّاهِرِ فِيهِمَا د ظاهر روايت (ظاهر مذهب) مطابق په دې دواړو صورتونو کي (اودس نه ماتيږي)

لغات: فيهما: د هما ضمير مرجع مخکني مسئله او دغه مسئله ده يعني "تمايل نائم" او "نوم متمکن". (انوار الایضاح)

تشريح: مثلاً که څوک دېوال يا بالښت يا مثلاً د موټر سيټ او يا داسي بل شي ته تکيه وکړي چي دواړه کوناټي يې له ځمکي يا سيټ څخه پورته نه وي بلکي ورسره لګېدلي وي او په همدې حالت کي داسي بې خبره بيده سي چي که هغه شی څني ليري کړی سي، دئ لوېږي. نو په داسي صورت کي د ظاهر مذهب مطابق د ده اودس نه ماتيږي.

خو متأخرينو فقهاء احنافو په داسي صورت کي احتياطاً د اودس ماتېدلو فتوىٰ ورکړې ده او که داسي د بې خبرۍ خوب نه وي. نو بالاتفاق اودس نه ماتيږي. (فتح القدير ج:۱، ص:۴۷، کتاب المسائل: ۱۵۴)

د خوب په حالت کي بيدېدل

﴿۱۱۰﴾ وَنَوْمُ مُصَلٍّ (۱۰) او (اودس نه ماتوي) خوب د لمونځ کونکي وَلَوْ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا عَلَى جِهَةِ السُّنَّةِ که څه هم هغه د رکوع يا سجدې په حالت کي وي د سنت طريقې مطابق (يعني پر سنت طريقه رکوع او سجده کونکی وي) وَاللهُ الْمُوَفِّقُ او صرف الله تعالىٰ توفيق ورکونکی دی.

تشريح: که څوک د لمانځه په حالت کي بيده سي، نو په دې سره اودس نه ماتيږي. تر دې چي که د رکوع يا د سجدې په حالت کي بيده سي. نو هم يې اودس نه ماتيږي. خو شرط دا دی چي سجده به په سنت طريقه سره وي يعني نس به يې له ورنو څخه جلا وي همدارنګه لاسونه (بازوګان) به يې له

بغلو څخه ليري وي، لهذا که د سنت طريقې په خلاف سجده کوي او په هغه کي بيده سي، نو اودس يې ماتيږي.

ښځه د سجدې په حالت کي بيده ول

مسئله: که ښځه په سجده کي بيده سي چي د هغې په حق کي أفضل او أستر دا دي چي نس يې د ورنو سره لګېدلی وي، نو په دې حالت کي په بيده ول سره اودس ماتيږي؛ ځکه په دې حالت کي هم اندامونه سستيږي، او که نس له ورنو څخه جلا وي کوم چي د سړيو د سجدې هيئت دي. نو اودس نه ماتيږي.

د احنافو په نيز د لمانځه په حالتونو يعني په ولاړه، ناسته رکوع او سجده کي چي پر کوم حالت هم بيده سي، برابره ده په لمانځه کي بيده سي يا د لمانځه څخه بهر. اودس نه ماتيږي. (البحر الرائق ج:۱، ص:۳۹، کتاب المسائل ص:۱۵۶، شامي ج:۱، ص:۲۴۳، ط: بيروت)

که مريض کس د ناستي په لمانځه کي بيده سي؟

مسئله: که څوک د مرض او کمزوري له کبله په ناسته لمونځ کوي او په همدې حالت کي بيده سي، نو اودس يې ماتيږي. (شامي ج:۱، ص:۲۴۴، ط: بيروت، کتاب المسائل ص:۱۵۶)

فَصْلٌ (فِيْمَا يُوْجِبُ الْاِغْتِسَالَ)

(دا) فصل دی (په بیان کي د هغو شیانو کوم چي غسل کول واجبوي)

تشریح: مخکي تر دې یې د اودانسه مسئلې او احکام بیان کړل، اوس د غسل مسئلې بیانوي او دلته اول هغه شیان بیانوي چي د هغوی په سبب غسل واجبیږي.

مني په شهوت سره وتل

﴿۱۱۱﴾ يَفْتَرِضُ الْغُسْلُ بِوَاحِدٍ مِنْ سَبْعَةِ أَشْيَاءَ فرض کیږي غسل په (واقع کېدلو د) یوه شي سره له اُوو شیانو څخه خُرُوْجُ الْمَنِيِّ إِلَى ظَاهِرِ الْجَسَدِ (۱) د مني وو راوتل د بدن ښکاره حصې ته إِذَا انْفَصَلَ عَنْ مَقَرِّهٖ بِشَهْوَةٍ مِنْ غَيْرِ جِمَاعٍ کله چي بغیر له جماع په شهوت سره له خپل قرار ځای (قرارگاه) څخه را جلا سوي وي.

لغات: ﴿غُسل﴾ د غین په ضمه سره: پر تو له بدن اوبه بهول (بیول)، او د غین په فتحه سره غَسل: پرېولل، یعني خیره وغیره په اوبو سره لیري کول. ﴿جماع﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی: د ښځي سره کوروالی. ﴿المنی﴾ هغه سپیني او سختي اوبه د کرنګو په څېر چي د انسان له بدن څخه راوځي او تر وتلو وروسته یې د انسان طبعي خواهش او شهوت ختمیږي. ﴿مَقَرّ﴾ د ظرف صیغه ده: د درېدلو ځای. د مني وو ځای په نر کي ملا ده او په ښځه کي سینه ده. ﴿شهوة﴾ د لذت د درک میل، زورور نفساني خواهش کوم چي هر قابلِ رغبت شي ته انسان مائل کوي. جمع: شَهَوَاتٌ.

تشریح: که مني له خپل ځایه په شهوت سره را جلا سي، نو وروسته د هغوی وتل که څه هم بلا شهوته وي، بیا هم غسل واجبیږي، مثلاً سړی د مني وو له راوتلو څخه مخکي خپل ذکر ونیسي او کله چي شهوت ختم سي، بیا یې ایله کړي او مني ووځي، نو هم غسل واجبیږي د راجح قول مطابق.

(در مختار ج:۱، ص:۲۶۵، ط، دار الکتاب)

من غیر جماع: یعني مخکنی حکم هغه وخت دی کله چي د مني وتل بغیر له جماع څخه وي، مثلاً احتلام کېدل یا ښځي لو داسي نورو ته په کتلو سره مني وتل؛ ځکه د وطي او جماع په صورت کي د غسل د وجوب لپاره مني وتل شرط نه دي. (طحطاوي علی مراقی الفلاح ص:۵۲)

حشفه پټېدل

﴿۱۱۲﴾ وَتَوَارِيْ حَشَفَةٍ وَقَدْرِهَا مِنْ مَقْطُوْعِهَا (۲) او (دريم) حشفه پټېدل او (يا) د حشفه پرېکړل سوي کس د حشفې په اندازه (ذکر) پټېدل (داخلېدل) فِيْ أَحَدِ سَبِيْلَيْ آدَمِيٍّ حَيٍّ په يوه د دوو لارو کې (يعني په قُبل يا دُبُر کې) د ژوندي انسان (يعني چې د ژوندي انسان د مخې او يا د شا له لاره کې دسري حشفه اوذَکَر سرا پټ سي. يا د مقطوع الحشفة کس يعني د چا چې حشفه پرېکړل سوي وي د هغه له پاته ذَکَر څخه د حشفې مقدار پکښې پټ سي، نو غسل فرض کېږي).

لغات: ﴿تواری﴾ د تفاعل د باب مصدر دی: پټېدل، نهاېدل (ناېدل). ﴿حشفة﴾ د ذَکَر يعني د نارينه اندام سر، جمع: حِشَافٌ. ﴿آدمی﴾ انسان، د آدمي په قيد سره چارپايې او جنات ووتل. - ﴿حیّ﴾ژوندی، په دې قيد سره مړه ووتل.

تشریح: کله چې د سړي حشفه يعني د ذَکَر سر د ژوندي انسان (برابره ده ښځه وي او که نر وي) په قُبل يا دُبر کې پټ سي، نو غسل واجبېږي. برابره ده مني ووځي او که نه ووځي. او د کوم چا حشفه چې نه وي مثلاً پرېکړل سوې وي، نو بيا د حشفه په اندازه حصه که پټه سي، نو غسل واجبېږي. (همدارنګه که په لواطت کې د لوطي ملعون صرف حشفه پټه سي. نو پر فاعل او مفعول به دواړو غسل واجبېږي. برابره ده انزال وسي او که نه وسي المحيط البرهاني ج:۱، ص: ۲۲۷. کتاب المسائل ص: ۱۶۱)

د مړه يا چارپای سره وطي کول

﴿۱۱۳﴾ وَإِنْزَالُ الْمَنِيِّ بِوَطْئِ مَيْتَةٍ أَوْ بَهِيْمَةٍ (۳) او د مني وو انزالېدل په وطي کولو سره د مړې ښځې يا چارپای سره.

لغات: ﴿ميتة﴾ مړه ښځه. همدارنګه مردار سوي حيوان ته هم ويل کېږي. ﴿بهيمة﴾ چارپای، د څلورو پښو حيوان، جمع: بَهَائِم.

تشریح: که څوک د مړه کس سره وطي وکړي. يا د يو چارپای سره وطي وکړي. نو په دې صورت کې د غسل واجبېدلو لپاره انزال شرط دی: بغير له انزاله صرف په وطي سره غسل نه واجبېږي: ځکه دلته په شهوت کې قصور دی او په انزال سره شهوت تامه موجوديږي. (مراقی الفلاح ص: ۵۲)

تر خوب وروسته د اوبو لیدل

﴿۱۱۴﴾ وَوُجُوْدُ مَاءٍ رَقِيْقٍ بَعْدَ النَّوْمِ (۴) او له خوب څخه (تر ویښېدو) وروسته د نریو (نرمو) اوبو موجودېدل إِذَا لَمْ يَكُنْ ذَكَرُهُ مُنْتَشِرًا قَبْلَ النَّوْمِ کله چې له خوب څخه مخکې د هغه ذکر ولاړ (شک) نه وي.

لغات: ﴿رقیق﴾ باریک، نری، جمع: أَرِقَّاء.

تشریح: که څوک له خوب څخه راویښ سي او پر جامو لوندوالی ووېني، که څه هم خوب ورته یاد نه وي یا په خوب کې انزال ورته یاد نه وي، نو هم پر هغه غسل واجبیږي.

فایده: په عبارت کې د دې قید "إذا لم یکن ذکره الخ" فایده دا ده چې که له بیدېدو څخه مخکې ذکر متشر وي او بیا له راویښېدو څخه وروسته لوندوالی ووېني، نو ممکنه ده چې هغه مذي وي چې د هغه په وجه غسل نه واجبیږي. (مراقی الفلاح ص: ۵۴)

﴿۱۱۵﴾ وَوُجُوْدُ بَلَلٍ ظَنَّهُ مَنِيًّا (۵) او (پر جامه) داسې لوندوالي موجودېدل چې پر هغه د منې وو گومان وکړي بَعْدَ إِفَاقَتِهٖ مِنْ سُكْرٍ وَإِغْمَاءٍ وروسته تر په سد کېدلو (...مېدلو) له نشې او بې هوښۍ څخه (یعنې له نشې او بې هوښۍ څخه تر وتلو او پرسد کېدلو وروسته داسې لوندوالی موجودېدل هم غسل فرض کوي چې غالب گومان پکښې دا وي چې دا به منې وي).

لغات: ﴿إفاقة﴾ د افعال د باب مصدر دی: روغېدل، په هوښ کې راتلل (یا په بله وینا پرسد کېدل)، نشه ختمېدل. ﴿بَلَل﴾ د نصر له باب څخه اسم مصدر دی: لوندوالی. منیا: د دې قید فایده دا ده چې که گومان یې د مذي وي، نو غسل نه واجبیږي.

تشریح: صورت د مسئلې دا دی چې که څوک له بې هوښۍ یا د نشې له ختمېدلو څخه وروسته پر خپلو جامو داسې لوندوالی ووېني کوم چې یې هغه منې گڼي، نو پر هغه غسل واجبیږي. (مراقی الفلاح ص: ۵۴)

د حیض او نفاس پر ختمېدلو غسل واجبېدل

﴿۱۱۶﴾ وَبِحَيْضٍ وَنِفَاسٍ (۶) او (غسل فرض کېږي) په (ختمېدلو د) حیض (۷) او نفاس سره (یعنې د حیض او نفاس تر ختمېدلو وروسته هم غسل فرض کېږي) وَلَوْ حَصَلَتِ الْأَشْيَاءُ الْمَذْكُوْرَةُ قَبْلَ

الْإِسْلَامِ که څه هم دا ذکر سوي شیان تر اسلام مخکې حاصل سوي (واقع سوي) وي فِي الْأَصَحِّ د صحیح ترین قول مطابق (یعني زیات صحیح روایت دا دی چي که څه هم دغه مذکوره څو شیان تر اسلام راوړولو مخکي واقع سوي وي. نو بیا هم اتر اسلام راوړلو وروسته اغسل واجبیږي).

تشریح: مسئله دا ده چي کله ښځه له حیض یا نفس څخه پاکه سي، نو پر هغې غسل فرض دی. تر دې وروسته فرمایي چي که څه هم مذکوره شیان (یعني کوم شیان چي پورته د غسل موجبات بیان سول مثلاً حشفه پټیدل، جنابت، حیض او نفاس... که څه هم دا) تر اسلام راوړلو مخکي سوي وي، نو هم د صحیح قول مطابق تر اسلام راوړلو وروسته غسل واجبیږي، لنډه دا چي که یو کافر مسلمان سي او هغه د جنابت په حالت کي وي، نو پر هغه غسل کول واجبیږي؛ ځکه دلمونځ کولو په وخت کي پاکي ضروري ده او د کفر په حالت کي تر جنب کېدلو وروسته غسل نه کول ګواکي د جنابت په حالت کي باقي پاتېدل دي، لهذا کله چي د جنابت حالت باقي پاته دی، نو اوس غسل کول واجب دي، همدا مفتیٰ بهٖ قول دی او غیر مفتیٰ بهٖ قول دا دی چي غسل نه واجبیږي؛ ځکه غسل کول یو شرعي حکم دی او کافر د کفر په حالت کي په احکامو مکلف نه دی. (تبیین الحقائق ج:۱، ص:۱۸، البحر الرائق ج:۱، ص:۶۸)

مړي ته د غسل ورکولو حکم

﴿۱۱۷﴾ وَيَفْتَرِضُ تَغْسِيلُ الْمَيِّتِ كِفَايَةً او فرض دي مړي ته غسل ورکول د فرضِ کفایه په توګه (یعني مړي ته غسل ورکول فرض کفایي دي).

تشریح: مسلمان مړي ته غسل ورکول فرض کفایي دي یعني که څو خلک دا کار وکړي، نو د نورو خلکو له غاړي څخه دا فرض ساقطیږي، او که یو هم غسل نه ورکړي، نو ټول به ګنهګاره کیږي، او له غسل ورکولو څخه مخکي پر مړي د جنازې لمونځ کول جائز نه دي.

ښکاره دي وي چي باغي او کافر ته به غسل نه ورکول کیږي، همدارنګه شهید ته به غسل نه ورکول کیږي.

فَصْلٌ (فِيمَا لَا يَجِبُ الْاِغْتِسَالُ مِنْهُ)

(دا) فصل دی (په بيان کي د هغو شيانو چي له هغوی څخه غسل نه واجبيږي)

د مذي او ودي حکم او تعريف

﴿۱۱۸﴾ عَشَرَةُ أَشْيَاءَ لَا يُغْتَسَلُ مِنْهَا لس (۱۰) شيان دي چي غسل نه ورڅخه کيږي (يعني چي د هغوی په وجه غسل نه واجبيږي) مَذْيٌ وَوَدْيٌ وَاحْتِلَامٌ بِلَا بَلَلٍ (۱) مذي (۲) ودي (۳) او احتلام بېله لوندوالي.

تشريح: په دې عبارت کي درې مسئلې بيان سوي دي: ① د مذي په وتلو سره غسل نه واجبيږي.

د مذي تعريف: لفظ د مذی په عربي کي د ميم په زور او د ذال په سکون سره فصيح دی او په پښتو کي د ميم په زور يا پېښ او د ذال په زېر سره ويل کيږي، مذي هغه نری اوبه دي کوم چي د ښځي سره د لوبي کولو په وخت کي د متيازو له نالی څخه وځي، د هغه وتل څوک خاص نه احساسوي، مذي له مني وتلو څخه مخکي وځي، د دې لپاره چي د مني وو په وتلو کي څه خندرانه سي، د مذي په وتلو سره د طبيعت جوش نور زيات سي.

② د ودي په وتلو سره هم غسل نه واجبيږي.

د ودي تعريف: دا اوبه عموماً د طبعي مرض او عارض پر بناء له متيازو څخه مخکي يا وروسته وځي، دا د شکل او صورت په اعتبار سره د مني وو په څېر وي، د دې وتل هم نه احساسيږي.

③ که څوک احتلام سي مثلاً په خوب کي ويني چي د ښځي سره جماع کوي او انزال هم سي، خو تر ويښېدلو وروسته پر جامو د مني وو اثرات نه ويني، نو پر هغه غسل واجب نه دی؛ ځکه که انزال سوی وي، نو لوندوالی او اثرات يې چيري دي؟. (مراقي الفلاح على الطحطاوي ص: ۵۵)

يوه مسئله او د هغې شپږ صورتونه

مسئله: کله چي سړی له خوب څخه راويښ سي او پر خپل ځای لوندوالی ويني، نو د دې مسئلې شپږ صورتونه دي:

① اول صورت دا دی چي احتلام يې په ياد وي او دا يې يقين وي چي دا مني دي.

(۲) احتلام یې په یاد نه وي او دا یې یقین وي چې دا مذي دي.
(۳) احتلام یې په یاد وي او په دې کې شکمن وي چې دا مني دي او که مذي دي.
په دې پورتني دریو سره صورتونو کې زموږ د علماؤ په اتفاق سره پر هغه غسل واجبیږي: ځکه په اول صورت کې خو د غسل وجوب ښکاره دی. او په دویم او دریم صورت کې ځکه غسل واجبیږي چې دا احتمال سته چې مني به د هواء یا دبدن د ګرمۍ په سبب نري سوي وي، او داسې به معلومیږي لکه مذي. یاد مذي کېدلو او مني کېدلو فرق به یې نه معلومیږي.
(۴) څلورم صورت دا دی چې احتلام یې په یاد نه وي او دا یې یقین وي چې دا مني دي.
(۵) احتلام یې په یاد نه وي او شکمن وي چې دا مني دي که مذي.
په دې دوو صورتونو کې هم په اتفاق سره احتیاطاً پر هغه غسل واجبیږي.
(۶) شپږم صورت دا دی چې احتلام یې په یاد نه وي خو دا یې یقین وي چې دا مذي دي. نو په دې صورت کې د امام ابو یوسف رَحِمَهُ الله په نېز غسل واجب نه دی، لیکن د طرفینو رَحِمَهُمَا الله په نېز په دې صورت کې هم غسل واجب دی.

له ولادت څخه وروسته وینه نه لیدل

﴿۱۱۹﴾ وَوِلَادَةٌ مِنْ غَيْرِ رُؤْيَةِ دَمٍ بَعْدَهَا فِي الصَّحِيحِ (۴) او زېږېدنه (بچی زېږول) بغیر له وینې لیدلو څخه تر زېږوني وروسته، د صحیح قول مطابق (یعني چې د بچي تر پیدایښت وروسته وینه ونه لیدل سي. نو هم د صحیح قول مطابق پر ښځې غسل نه واجبیږي).

تشریح: که د ښځې بچی پیدا سي او وینه ښکاره نه سي، نو د صحیح قول مطابق پر هغې غسل نه واجبیږي. دا د صاحبینو رَحِمَهُمَا الله مذهب دی، خو د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نېز احتیاطاً پر داسې ښځې غسل واجبیږي. لکه په ﴿۹۴﴾ نمبر مسئله کې چې هم دا خبره ذکر سوه: ځکه د پیدایښت په وخت کې عموماً څه نا څه وینه ښکاره کیږي. (شفاء الارواح)

د مانع لذت شي حکم

﴿۱۲۰﴾ وَإِيلَاجٌ بِخِرْقَةٍ مَانِعَةٍ مِنْ وُجُودِ اللَّذَّةِ (۵) او ذکر داخلول (ننه کول) د داسې ټوکر (ګودر) سره کوم چې د لذت له موجودېدلو (احساسولو) څخه مانع (منع کونکی) وي.

لغات: ﴿إيلاج﴾ د افعال د باب مصدر دی: داخلول. ته بلل. ﴿خرقة﴾ د ټوکر یوه ټوټه (ګودر). ربنکی.

تشریح: یعني که څوک پر خپل ذکر ټوکر وغیره ونېچي او جماع وکړي. نو که ټوکر دومره پنډ وي چې د فرج ګرمي او لذت (خوند) ده ته محسوس نه سي، نو تر څو چې انزال نه سي. غسل نه پرې واجبیږي. او که ټوکر دومره نری وي چې د فرج حرارت او لذت ورته محسوس سي، نو که څه هم انزال نه سي. غسل پرې واجبیږي. او احتیاط په دې کې دی چې په دواړو صورتونو کې غسل واجب سي. (شفاء الارواح)

د حقنه حکم

﴿۱۲۱﴾ وَحُقْنَةٌ (۶) او حقنه (اماله) کول (په دې سره هم غسل نه واجبېږي).

لغات: ﴿حقنة﴾ اماله، دستور، وضاحت به يې په تشريح کې وسي.

تشریح: حقنه ویل کیږي د پیچکاری وغیره په ذریعه د شا (مقعدي) لخوا نس ته دوا رسول یا فضلات خارجول (کوم ته چې اماله وغیره وایي او عموماً د قبضیت په صورت کې دا طریقه اختیارول کیږي)، په دې سره هم غسل نه واجبیږي. (ایضاح الاصباح)

په سبیلینُ کې ګوته وغیره داخلول

﴿۱۲۲﴾ وَإِدْخَالُ إِصْبَعٍ وَنَحْوِهِ فِيْ أَحَدِ السَّبِيْلَيْنِ (۷) او ګوته او (یا) د ګوتې په څېر (بل) شی داخلول په یوه لاره کې د دوو لارو (یعني په قُبُل یا دُبُر کې).

تشریح: یعني ګوته یا د ګوتې په څېر بل شی مثلاً مصنوعي ذکر وغیره که په قُبل یا دُبر کې داخل کړل سي نو تر څو چې انزال نه سي، غسل نه پرې واجبیږي.

د چارپای یا مړې ښځې سره وطي کول

﴿۱۲۳﴾ وَوَطْءُ بَهِيْمَةٍ أَوْ مَيْتَةٍ مِنْ غَيْرِ إِنْزَالٍ (۸) او د یو چارپای (۹) یا مړې ښځې سره بیله انزاله وطي کول.

تشریح: که څوک د چارپای یا د مړې ښځې سره وطي وکړي او انزال نه سي، نو هم غسل نه واجبیږي.

د باکره ښځې سره د کور والي حکم

﴿۱۲۴﴾ وَإِصَابَةُ بِكْرٍ لَمْ تَزَلْ بَكَارَتُهَا مِنْ غَيْرِ إِنْزَالٍ (۱۰) او د باکره انجلۍ سره بیله انزاله داسې جماع کول چې د هغې (پرده د) بکارت زائل نه سي (څکه کله چې د بکارت پرده زائله نه سي، نو دې مطلب دا سو چې د سړي ذکر دننه فرج ته داخل نه سو او حشفه یې پکښې غائب نه سوه. نو څکه تر څو چې انزال سوی نه وي، غسل نه واجبیږي).

لغات: ﴿إصابة﴾ د افعال د باب مصدر دی، د دې څو معناوي دي: رسېدل، لګېدل، سیده کول، نه خطا کېدل او داسې نور.

تشریح: که څوک د باکره ښځې وشرمګاه ته ذکر داسې داخل کړي چې د هغې د بکارت پرده څیرې نه سي، نو هم غسل نه پرې واجبیږي تر څو چې انزال نه سي. (مراقی الفلاح ص: ۵۵)

فَصْلٌ (فِيْ بَيَانِ الْغُسْلِ)

(دا) فصل (په بيان كي د غسل) دى

تشريح: په دې فصل كي د غسل فرائض بيانوي او د ټولو فرائضو خلاصه دا ده چي د بدن كومې حصې ته بلا تكليفه اوبه رسول ممكن وي، هلته به اوبه رسوي. بيا هم دلته د تعليم په غرض سره يې يوولس (۱۱) فرائض بيان كړي دي.

دلته له غسل څخه مراد فرض غسل دى، يعني د جنابت، حيض او نفاس غسل؛ ځكه چي په سنت (مسنون) غسل كي خوله او پزه پرېولل فرض نه دي بلكي سنت دي؛ ځكه سنت غسل له دې دواړو څخه بغير هم اداء كيږي. (شفاء الارواح)

د غسل فرائض

﴿۱۲۵﴾ يَفْتَرِضُ فِي الاِغْتِسَالِ أَحَدَ عَشَرَ شَيْئًا په غسل كي يوولس (۱۱) شيان فرض دي غَسْلُ الْفَمِ وَالأَنْفِ وَالْبَدَنِ مَرَّةً (۱) پرېولل د خولې (۲) او (پرېولل) د پزې (۳) او (پرېولل) د (ټوله) بدن يو وار.

لغات: ﴿فم﴾ خوله، جمع: أَفْوَاهٌ.

تشريح: د خولې پرېوللو حد دا دى چي دننه ټوله خولې ته اوبه ورسول سي او د پزې پرېوللو حد دا دى چي د پزې بېخ (يا په بله وينا خيشوم) ته اوبه ورسول سي او ټوله بدن يو وار پرېولل فرض دي.

دلته يو اشكال وارديږي چي د ټوله بدن په پرېوللو كي خو د پزې او خولې پرېولل هم راځي: ځكه دا دواړه هم په بدن كي داخل دي، نو بيا جلا د دوى ذكر كولو ته څه ضرورت دى؟. د دې جواب دا دى چي كه څه هم دا دواړه په بدن كي داخل دي، خو څرنګه چي په دې دواړو كي اختلاف دى. د امام مالک او امام شافعي رَحِمَهُمَا الله په نېز خوله او پزه پرېولل په فرض غسل كي هم سنت دي، نو ځكه د دوى په جلا بيانولو سره يې دا ښكاره كړه چي دا دواړه هم د احنافو په نېز فرض دي.

د نا سُنته كس حكم

﴿۱۲۶﴾ وَدَاخِلِ قُلْفَةٍ لاَ عُسْرَ فِيْ فَسْخِهَا (۴) او (پرېولل) د ذكر د سر پوستكي دننه داخلي حصې (كله) چي د هغه په ليري كولو (خلاصولو) كي تكليف نه وي.

لغات: ﴿قُلفة﴾ او قَلَفَةٌ: هغه پوستکی چې د ناسُنته کس پر ذَکَر وي چې په هغه کې حشفه يعنې د ذَکَر سر پټ وي، او دا پوستکی د سنت کېدلو پر مهال پرېکول کېږي. جمع: قُلَفٌ. لکه د غُرْفَةٌ جمع چې غُرَفٌ ده. ﴿عُسر﴾ د سمع له بابه اسم مصدر دی: سختي، تکليف او ستونزه.

تشريح: کوم څوک چې تر اوسه سنت کړی سوی نه وي او هغه د جنابت غسل کوي، نو که د حشفه د پاسه پوستکی (قلفة) له څه مشقت او ستونزې څخه بغير ليري کول او حشفه ښکاره کول ممکن وي، نو هغه ته اوبه رسول واجب دي، او که داسې کول ممکن نه وي مثلاً د دغه پوستکي (قلفة) سوری تنګ وي، نو د تکليف په خاطر اوبه ور رسول واجب نه دي؛ لکه په غوږو کې جوړ کړل سوي سوريان چې ډک او بند سي، نو د تکليف په وجه هغوی ته اوبه رسول واجب نه دي. (شفاء الارواح)

د نُو سوري پر بولل

﴿۱۲۷﴾ وَ سُرَّةٍ (۵) او (پرېولل) د نُو (ناف).

تشريح: په غسل کې د نُو سوري ته اوبه رسول فرض دي، همدارنګه د بدن هر هغه سوري ته کوم چې ډک سوی او بند سوی نه وي لکه په را روان عبارت کې چې به ذکر سي، مثلاً په غوږو يا پزه کې جوړ کړل سوي سوريان چې په هغه کې غوږوالي (لښتي) يا نته وغيره اچول کېږي، هغوی ته اوبه رسول فرض دي، خو کله چې هغوی ډک سي او غوښه پکښې راسي، نو بيا اوبه ور رسول فرض نه دي.

﴿۱۲۸﴾ وَ ثَقْبٍ غَيْرِ مُنْضَمٍّ (۶) او (پرېولل) د داسې سوري کوم چې سره يوځای سوی (ډک سوی) نه وي (يعنې د غوږو يا داسې بل ځای سوری کوم چې په غوښه ډک سوی نه وي).

لغات: ﴿ثقب﴾ سوری، جمع: أَثْقُبٌ و ثُقُوبٌ و أَثْقَابٌ. ﴿منضم﴾ د انفعال له بابه مفعول دی: سره يو ځای سوی، سره منبتی.

تشريح: په تېر عبارت کې يې وضاحت وسو.

په غسل کې د نر او ښځې د کوڅيو حکم

﴿۱۲۹﴾ وَدَاخِلِ الْمَضْفُوْرِ مِنْ شَعْرِ الرَّجُلِ مُطْلَقًا (۷) او (پرېولل) د سړي د خپل ودل سوو وربښتانو (کوڅيو) داخلي حصه مطلقاً (په هر حال کې. يعني برابره ده د سړي د وربښتانو بېخو ته اوبه ورسيږي، که نه. هغه به مطلقاً په هر حال کې خپل ودل سوي وربښتان خلاصوي او دننی حصه به پرېولي) لَا الْمَضْفُوْرِ مِنْ شَعْرِ الْمَرْأَةِ إِنْ سَرَى الْمَاءُ فِيْ أُصُوْلِهِ نه (پرېولل) د ښځې د ودل سوي

ورېښتانو که چيري اوبه (دمغې) دورېښتانو بېخو ته ورسيږي.

لغات: ﴿المضفور﴾ د ضرب له بابه اسم مصدر دی: وودل سوي او چوټي کړل سوي ورېښتان. کوڅې. ﴿سَرَى﴾ د ضرب د باب ماضي ده: تلل. سرايت کول (ننوتل). ﴿أصول﴾ جمع د أصلْ ده چې د هغه يوه معنیٰ ده: بېخ.

تشريح: په دې عبارت کې دوې مسئلې ذکر سوي دي: ① که يو سړي اوږده ورېښتان پرې ايښي وي او له هغوی څخه يې چوټي يا کوڅې جوړي کړي وي. نو د جنابت په غسل کې هغه وودل سوي ورېښتان خلاصول فرض دي، محض د ورېښتانو بېخونه لندول کافي نه دي. ② خو پر ښځې د جنابت، حيض او نفاس په غسل کې د چوټيو او کوڅيو خلاصول ضروري نه دي. صرف د ورېښتانو لندول هم کافي دي. خو د ورېښتانو بېخو ته اوبه رسول فرض دي. يو بېخ به هم وچ نه پرېږدي او که بغير له خلاصولو د ټولو ورېښتانو بېخو ته اوبه نه سي رسېدلای، نو هغوی دي خلاص کړي او ټوله دي پرېولي.

او که د سر ورېښتان وودل سوي نه وي، برابره ده خلاص وي يا د سر شا ته يې رل وي. نو ټوله ورېښتان لندول او ټوله بېخو ته اوبه رسول فرض دي. که يو ورېښتی هم وچ پاته سي يا د يوه ورېښتي بېخ ته اوبه نه ورسيږي، نو غسل نه کيږي. (الفتاوى التاتارخانيه ج:۱، ص:۲۵۷، مسئله:۳۷۱، در مختار مع الشامي ج:۱، ص:۱۴۲)

د ږيري، برېتو وغيره څرمن ته اوبه رسول

﴿۱۳۰﴾ وَبَشْرَةِ اللِّحْيَةِ (۸) او (پرېولل) د ږيري د (لاندي) پوستکي وَبَشْرَةِ الشَّارِبِ وَالْحَاجِبِ (۹، ۱۰) او د برېتو او د ورځو د (لاندي) پوستکي وَالْفَرْجِ الْخَارِجِ او (پرېولل) د بهانديني فرج.

لغات: ﴿بشرة﴾ دا لفظ د باء او شين په "فتحه" سره دی: د بدن د پوستکي ښکاره حصه، ظاهري پوستکی. ﴿لحية﴾ ږيره، جمع: لُحىٰ. ﴿شارب﴾ برېت، جمع: شَوَارِب. ﴿حاجب﴾ ورروځه، د سترګو د پاسه ورېښتان.

تشريح: د ځيني ږيري د ورېښتانو بېخ او مېنځ ته اوبه رسول فرض دي، همدارنګه د برېتو او ورځو د ورېښتانو بېخ او مېنځ ته اوبه رسول فرض دي او پر ښځي د جنابت، حيض او نفاس په غسل کې بهانديني فرج پرېولل فرض دي؛ ځکه بهانديني فرج داسي دی لکه بهانديني خوله چي په مخ کي د هغه پرېولل فرض دي او داخلي فرج داسي دی لکه حلق چي د هغه پرېولل فرض نه دي. (انوار الايضاح، شفاء ۳۱ رواح)

❁❁❁

فَصْلٌ فِيْ سُنَنِ الْغُسْلِ

(دا) فصل په (بیان د) سنتونو د غسل کي دی

د غسل سنت طریقه

﴿۱۳۱﴾ يُسَنُّ فِي الْاِغْتِسَالِ اِثْنَا عَشَرَ شَيْئًا په غسل کي دوولس (۱۲) شیان سنت دي الْاِبْتِدَاءُ بِالتَّسْمِيَةِ (۱) په بسم الله سره شروع کول وَالنِّيَّةُ (۲) او نیت کول وَغَسْلُ الْيَدَيْنِ اِلَى الرُّسْغَيْنِ (۳) او دواړه لاسونه تر مړوندو پوري پرېولل وَغَسْلُ نَجَاسَةٍ لَوْكَانَتْ (۴) او نجاست پرېولل که چیري (پر بدن) وو بِانْفِرَادِهَا یوازي (جلا) نجاست (د بانفرادها تعلق د غسل نجاسة سره دی، د توله جملې معنیٰ دا ده چي: نجاست جلا پرېولل که چیري پر بدن لګېدلی وو، یعني له اودس او غسل څخه مخکي اول نجاست پرېولل، د دې لپاره چي بیا د اوبو لګېدلو په وجه نور منتشر نه سي) وَغَسْلُ فَرْجِهِ (۵) او د خپل شرمګاه پرېولل ثُمَّ يَتَوَضَّأُ كَوُضُوْءِهٖ لِلصَّلٰوةِ فَيُثَلِّثُ الْغَسْلَ وَيَمْسَحُ الرَّأْسَ (۶) بیا دي اودس وکړي د لمانځه د اودسه په څېر، نو درې، درې واره دي پرېولل وکړي او پر سر دي مسح وکړي (یعني د اودسه هر اندام دي درې، درې واره پرېولي او پر سر دي مسح هم وکړي. لکه څرنګه چي د لمانځه په اودسه کي کېږي) وَلٰكِنَّهٗ يُؤَخِّرُ غَسْلَ الرِّجْلَيْنِ اِنْ كَانَ يَقِفُ فِيْ مَحَلٍّ يَجْتَمِعُ فِيْهِ الْمَاءُ لیکن دی به د پښو پرېولل ځنډوي که چیري په داسي ځای کي ولاړ وي چي په هغه کي اوبه جمع کېږي ثُمَّ يُفِيْضُ الْمَاءَ عَلٰى بَدَنِهٖ ثَلَاثًا (۷) بیا دي درې واره پر خپل بدن اوبه وبهوي (توی کړي) وَلَوِانْغَمَسَ فِي الْمَاءِ الْجَارِيْ اَوْ مَا فِيْ حُكْمِهٖ او که دی غوټه سي په جاري (بهېدونکو) اوبو کي یا په داسي اوبو کي کوم چي د جاري اوبو په حکم کي وي وَمَكَثَ او (څه ګړی پکښې) پاته سي (یعني په هغه اوبو کي د لږ ګړي لپاره درنګ وکړي) فَقَدْ

أَكْمَلَ السُّنَّةَ نو هغه سنت پوره کړی (یا په بله وینا: په داسي کولو سره سنت پوره کیږي: څکه په غسل کي دري واره پر بدن اوبه بهول سنت دي. نو په تالاب کي چي غوټه ووهي او د څه ګړي لپاره په اوبو کي دننه ودریږي. نو په دې د دریو سنت اداء کیږي) وَيَبْتَدِئُ فِي صَبِّ الْمَاءِ بِرَأْسِهِ (۸) او د اوبو په بهولو کي دي له سر څخه شروع وکړي (اول دي پر سر اوبه تویې کړي) وَيَغْسِلُ بَعْدَهَا مَنْكِبَهُ الْأَيْمَنَ ثُمَّ الْأَيْسَرَ (۹) او تر هغه وروسته دي راسته اوږه پرېولي (۱۰) بیا دي چپه اوږه (پرېولي) وَيَدْلُكُ جَسَدَهُ (۱۱) او خپل بدن دي مږي وَيُوَالِيْ غَسْلَهُ (۱۱) او خپل پرېولل دي پرلپسې کوي (یا په بله وینا غسل دي پرلپسې کوي آيعني د بدن ټوله اعضاء او اندامونه دي پرلپسې پرېولي. داسي نه چي د غسل په مینځ کي دومره ځنډ وکړي چي اندامونه یې وچ او بیا غسل شروع کړي. پرلپسې پرېولل سنت دي).

لغات: ﴿رُسغين﴾ تثنیه د رُسْغٌ ده: مړوند. ﴿فَرْج﴾ شرمګاه (پر قُبُل او دُبُر دواړو یې اطلاق کیږي. خو اکثره د قُبُل یعني د مخ د شرمګاه لپاره استعمالیږي). قال صاحب المصباح: وَالْفَرْجُ مِنَ الْإِنْسَانِ يُطْلَقُ عَلَى الْقُبُلِ وَالدُّبُرِ؛ لِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مُنْفَرِجٌ أَيْ مُنْفَتِحٌ وَأَكْثَرُ اسْتِعْمَالِهِ فِي الْعُرْفِ فِي الْقُبُلِ. ﴿يفيض﴾ د افعال د باب مضارع ده. افاض الماء افاضةً: اوبه بهول (تویول). اوبه اچول. ﴿انغمس﴾ د انفعال د باب ماضي ده: غوټه کېدل. ډوبېدل. ﴿مكث﴾ د نصر د باب ماضي ده: درېدل. ځنډ کول (وخت تېرول). درنګ کول. ﴿منكب﴾ اوږه (ووږه). جمع: مناکب. ﴿يُوَالِي﴾ پرله پسې کول. د کارونو په مینځ کي پرلپسې والی چي تر یوه وروسته سمدستي بل کول چي په مینځ کي یې څه ځنډ را نه سي.

تشریح: په دې عبارت کي د غسل سنت طریقه بیان سوې ده. تفصیل یې دا دی چي اول دي په زړه کي د غسل نیت وکړي (یعني په زړه کي دي دا اراده وکړي چي دا غسل د جنابت لیري کولو لپاره کوم) او بسم الله دي ووایي. دواړه لاسونه دي تر مړوندلو پوري پرېولي. بیا دي شرمګاه پرېولي. برابره ده پر شرمګاه نجاست وي او که نه وي. همدارنګه پر ورنو وغیره چي کوم ځای نجاست لګېدلی وي. هغه دي پرېولي. بیا دي اودس وکړي یعني خوله او پزه دي پرېولي. بیا دي مخ او لاسونه پرېولي او مسح دي وکړي او پښې دي پرېولي. بیا دي پر ټوله بدن اوبه وبهوي په دې توګه چي په ټوله بدن کي دي هو ورېښته په اندازه هم وچ ځای پاته نه سي. نو غسل پوره سو.

پر بدن داوبو اچولو طريقه مصنف رَحِمَهُ الله دا بيان كړې ده چې اول دې پر سر اوبه واچوي، بيا دې يې په راسته اوږده او بيا په چپه اوږه باندې واچوي. دويم قول دا هم نقل سوی دی چې اول دې په راسته اوږه باندې درې واره اوبه واچوي، تر دې وروسته دې يې په چپه اوږده باندې درې واره واچوي، بيا دې په سر باندې درې واره اوبه واچوي. درېيم قول دا دی چې اول دې په راسته اوږه باندې، بيا په سرباندې، بيا درې واره په چپه اوږده باندې اوبه واچوي. او ټوله اندامونه دې ښه مږي او مسلسل پرلپسې دې پرېولي. (حلبی کبیر ج:۱، ص:۵۰)

قوله ولو انغمس إلخ: كه يو جنب كس په جاري اوبو كې يا په ولاړو ډېرو اوبو (ماء كثير) كې غوټه ووهي او ټوله بدن يې لوند سي، يا په باران كې يې ټوله بدن لوند سي، نو غسل وسو. په دې شرط چې خوله هم پرېولي او پزه هم پرېولي. (حلبی کبیر ج:۱، ص:۵۲، تحفة الالمعی ج:۱، ص:۳۷۳)

فَصْلٌ (فِيْ آدَابِ الْاِغْتِسَالِ وَمَكْرُوْهَاتِهِ)

(دا) فصل (د غسل د آدابو او مكروهاتو په بيان كې) دی

د غسل ادبونه او مكروهات

﴿۱۳۲﴾ وَ آدَابُ الْاِغْتِسَالِ هِيَ آدَابُ الْوُضُوْءِ او د غسل كولو آداب هاغه دي كوم چې د اوداسه آداب دي إِلَّا أَنَّهُ لَا يَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ خو دا چې غسل كونكي دې د قبلې وطرف ته مخ نه كوي لِأَنَّهُ يَكُوْنُ غَالِبًا مَعَ كَشْفِ الْعَوْرَةِ ځكه چې غسل زياتره په لڅ عورت سره كيږي (يعني غالبًا د غسل كونكي عورت لڅ وي) وَ كُرِهَ فِيْهِ مَا كُرِهَ فِي الْوُضُوْءِ او مكروه دي په غسل كي هاغه شيان كوم چې مكروه دي په اوداسه كي.

لغات: ﴿العورة﴾ د بدن هره هغه حصه كوم چې يې انسان د شرم يا كراهت پر بناء پټوي. والعورة من الرجل: ماتحت السُّرة منه إلى الرُّكبة.

تشريح: صاحب د كتاب رَحِمَهُ الله فرمايي چې كوم شيان په اوداسه كې مستحب دي. هاغه په غسل كې هم مستحب دي چې د هغوی بيان مخكې تېر سو. خو كه څوك په لڅه غسل كوي. نو د قبلې

وطرف ته دي مخ نه کوي (يا په بله وينا دا چي نور آداب دغسل هاغه دي کوم چي داوداسه آداب دي. خو په اوداسه کي قبلې ته مخ کرځول ادب دي لېکن په غسل کي دسړي عورت لڅ وي، نو په دې وجه دا دغسل ادب نه دي، چي په دغه حال کي سړی قبلې ته مخ کړي).

خو که هغه په لنګ وغيره کي غسل کوي يعني عورت يې پټ وي، نو بيا په استقبالُ القبله کي څه حرج نشته.

بيا صاحب د کتاب رَحِمَهُ الله فرمايي چي کوم شيان په اوداسه کي مکروه دي، هاغه په غسل کي هم مکروه دي.

مسئله (۱): په غسلخانه (لمباځي) کي د متيازو کولو دوه صورتونه دي: ① يو دا چي غسلخانه د متيازو ځای وګرځول سي، يعني د کور هر فرد په غسلخانه کي متيازي (بولي) کوي، ددې بالکل اجازه نشته. ② دويم دا چي له غسل کولو څخه مخکي متيازي ووځي، ابن المبارک رَحِمَهُ الله فرمايي چي که غسلخانه کچه وي يعني اوبه پکښي جذب کيږي، يا متيازي په نالی کي جمع کيږي، نو هلته متيازي کول مکروه تحريمي دي، په حديثو کي دا دهړي او وسوسې د پيدا کولو سبب بنوول سوي دي. (تحفة الالمعي ج:۱، ص:۲۳۵، در مختار مع الشامي ج:۱، ص:۳۱۸)

مسئله (۲): د غسل په شروع کي اودس کول سنت دي، لېکن که څوک اودس نه وکړي او صرف غسل وکړي، نو بيا وروسته اودس کولو ته ضرورت نه پاتيږي؛ ځکه چي ټولو اندامونو ته داوبو رسېدلو په وجه د طهارت کبری' تر څنګ طهارت صغری' هم حاصليږي، خو په داسي صورت کي دي د غسل په وخت کي داوداسه نيت هم کول کيږي چي داوداسه ثواب هم ورته حاصل سي. (شامي ج:۱، ص:۱۴۶، کتاب المسائل ص:۱۶۶)

فَصْلٌ

(دا) فصل (د سنت غسلونو په بیان کې) دی

سنت غسلونه

﴿ ۱۳۳ ﴾ يَسُنُّ الْاِغْتِسَالُ لِاَرْبَعَةِ اَشْيَاءَ سنت دي غسل كول د څلورو شيانو لپاره صَلٰوةُ الْجُمُعَةِ وَصَلٰوةُ الْعِيْدَيْنِ (۱) د جمعې د لمانځه لپاره (۲) او د دواړو اخترونو (کوچني اختر او لوی اختر) د لمانځه لپاره وَلِلْاِحْرَامِ وَلِلْحَاجِّ فِيْ عَرَفَةَ بَعْدَ الزَّوَالِ (۳) او د احرام لپاره (۴) او د حاجي لپاره په عرفات کې تر زوال وروسته.

لغات: ﴿إحرام﴾ د حاجي جامه کوم چې پر دوو کپړو مشتمله وي چې یوه پر ځان اچول کیږي او په بلې لنګ وهل کیږي (کوم ته چې احرام ترل وایي)، أَحْرَمَ يُحْرِمُ إِحْرَامًا: د افعال د باب مصدر دی: احرام ترل.

تشریح: څلور قسمه غسلونه سنت (مسنون) دي: ① د جمعې د ورځې غسل، ② د دواړو اخترونو غسل، ③ د احرام غسل، ④ د عرفات د ورځې غسل. تفصیل یې دا دی چې د جمعې د لمانځه او د اخترونو د لمانځه لپاره غسل کول سنت دي او دغه سنت د صحیح قول مطابق هغه وخت اداء کیږي کله چې تر لمانځه مخکې غسل وکړي، او بل د حج او عمرې لپاره د احرام ترلو په وخت کې غسل کول سنت دي، همدارنګه د عرفات په میدان کې تر زوال وروسته د حاجي لپاره غسل کول سنت دي.(مراقی الفلاح ص:۵۷)

مسئله: که چیرې جمعه او اختر په یوه ورځ واقع سي او په همدې ورځ د جنابت غسل ته هم ضرورت پېښ سي، نو صرف په یوه غسل سره د جمعې او اختر دواړو سنت اداء کیږي، لېکن د ثواب د حصول لپاره د ټولو نیت کول ضروري دي. (در مختار ج۱، ص۱۵۷، ط: بیروت)

مستحب غسلونه

﴿ ۱۳۴ ﴾ وَيَنْدُبُ الْاِغْتِسَالُ فِيْ سِتَّةَ عَشَرَ شَيْئًا او مستحب دي غسل كول په شپاړسو (۱۶) شیانو کې لِمَنْ اَسْلَمَ طَاهِرًا (۱) د هغه کس لپاره کوم چې د پاکوالي په حالت کې اسلام

راوړي وَلِمَنْ بَلَغَ بِالسِّنِّ (۲) او د هغه کس لپاره کوم چې د عمر په اعتبار سره بالغ سي (يعني سن اعرا يې پنځلس کاله سي او دمفتىٰ به قول مطابق) وَلِمَنْ أَفَاقَ مِنْ جُنُوْنٍ (۳) او د هغه کس لپاره کوم چې د لېونتوب څخه روغ سي (پرسد سي) وَعِنْدَ حِجَامَةٍ (۴) او د ښکر لګولو په وخت کې (يعني تر ښکر لګولو وروسته) وغُسْلِ مَيِّتٍ (۵) او د مړي د غسل په وخت کې (يعني مړي ته تر غسل ورکولو وروسته) وَفِيْ لَيْلَةِ بَرَاءَةٍ (۶) او د برات په شپه کې (يعني د شعبان د مياشتې په پنځلسمه) وَلَيْلَةِ الْقَدْرِ إِذَا رَآهَا (۷) او د شب قدر په شپه کې کله چې هغه ووينې (په کومه شپه کې چې د شب قدر يقين وي: په سبب د کشف کېدلو. يا يې ګومان وي: په سبب د هغه آثارو، علاماتو او احاديثو کوم چې د شب قدر په هکله وارد سوي دي) وَلِدُخُوْلِ مَدِيْنَةِ النَّبِيِّ ﷺ (۸) او د نبي کريم ﷺ ښار (مدينې منورې) ته د داخلېدلو لپاره (ځکه چې هغه يو مقدس او متبرک ځاى دى) وَلِلْوُقُوْفِ بِمُزْدَلِفَةَ غَدَاةَ يَوْمِ النَّحْرِ (۹) او په مزدلفه کې د درېدلو لپاره د قربانۍ (لوى اختر) د ورځې په سهار وَعِنْدَ دُخُوْلِ مَكَّةَ (۱۰) او مکې شريفې ته د داخلېدلو په وخت کې وَلِطَوَافِ الزِّيَارَةِ (۱۱) او د طواف زيارت لپاره وَلِصَلٰوةِ كُسُوْفٍ (۱۲) او د لمر د ترنځې نيولو د لمانځه لپاره وَ اِسْتِسْقَاءٍ (۱۳) او د استسقاء د لمانځه لپاره وَ فَزَعٍ (۱۴) او د ويرې بيرې (په وخت کې. يعني زيات خوف او بيره خپره سي) وَ ظُلْمَةٍ (۱۵) او د تيارې (په وخت کې. يعني د ورځې پر وطن تياره وغوړېږي او سخته تاريکه جوړه سي) وَ رِيْحٍ شَدِيْدَةٍ (۱۶) او د سخت باد (په وخت کې).

لغات: ﴿کسوف﴾ د ضرب د باب مصدر دى: د لمر ترنځې نيول. ﴿استسقاء﴾ د استفعال د باب مصدر دى: د باران طلب کول. ﴿فزع﴾ د فتح د باب مصدر دى: بېرېدل، وارېدل، له خوفناکه شي څخه ترهېدل.

تشريح: په دې عبارت کې مصنف رَحِمَهُ الله مستحب غسل بيان کړي دى، فرمايي چې په شپاړسو (۱۶) صورتونو کې غسل کول مستحب دي: ① د هغه کافر لپاره غسل کول مستحب دي کوم چې د پاکوالي په حالت کې مسلمان سي ...

راوړي، نو پر هغه غسل کول واجب دي د جنابت لیري کولو لپاره. ② همدارنګه د هغه کس لپاره غسل کول مستحب دي کوم چي بالغ سي د عمر په اعتبار سره (او د بلوغ عمر پنځلس کاله دی)، خو کوم څوک چي په مني و تلو سره بالغ سي، یا په جماع سره بالغ سي، نو پر هغه د جنابت غسل کول واجب دي، ③ د هغه کس لپاره کوم چي له لېونتوب څخه روغ سي، نو د روغتیا پر نعمت شکریتاً غسل کول مستحب دي، ④ او له بښکر لګولو څخه وروسته هم غسل کول مستحب دي. ځکه په هغه کي له بدن څخه خرابه وینه وځي، نو کېدای سي چي څه وینه یې پر بدن لګېدلې وي، ⑤ مړي ته تر غسل ورکولو وروسته د غسل ورکونکي لپاره مستحب دي چي خپله هم غسل کړي، ځکه کېدای سي چي څه څاڅکي یې پر بدن لګېدلي وي (ثمرة النجاح)، ⑥ د برات په شپه غسل کول مستحب دي کوم چي د شعبان پنځلسمه شپه ده؛ دغه شپې ته د برات ویلو وجه دا ده چي په دې شپه کي الله ﷻ هر مؤمن ته (کله چي هغه حقوق واجبه اداء کړي وي) له جنهم څخه برائت ورکوي (د جهنم له اوره یې بري کوي) او ګناهونه یې بخښي، نو په دې شپه کي هم غسل کول مستحب دي. ⑦ د شب قدر په شپه غسل کول مستحب دي، کله چي د شب قدر یقین وي مثلاً په کشف او الهام سره ورته معلومه سي، یا د شب قدر په علاماتو سره ورته معلومه سي کوم چي په کتابو کي ذکر دي. مثلاً هغه شپه نه زیاته ګرمه وي او نه زیاته یخه وي بلکي معتدله وي او داسي نور، نو په هغې کي غسل کول او په عبادت مشغولېدل مستحب دي. ⑧ مدینې منورې ته د داخلېدلو لپاره غسل کول مستحب دي؛ ځکه دا یو مقدس او معزز ښار دی. لهذا د مدینې منورې د تعظیم او احترام او د رسول الله ﷺ په خدمت کي د حاضرېدو لپاره غسل کول مستحب دي. ⑨ په لسم د ذی الحجې یعني د لوی اختر په ورځ په مزدلفه کي د درېدلو لپاره غسل کول مستحب دي، د وقوف مزدلفه وخت د ذی الحجې په لسمه ورځ له صبح صادق څخه تر طلوع الشمس پوري دی. ⑩ مکې معظمې ته د داخلېدلو لپاره غسل کول مستحب دي؛ ځکه الله ﷻ دغه مبارک ښار ته پر ټولو ښارونو فضیلت ورکړی دی. ⑪ د طواف زیارت لپاره غسل کول مستحب دي؛ ځکه دا هم یوه اهمه موقع ده. ښکاره دي وي چي وقوف مزدلفه، طواف زیارت او رمی جمار (چي بیان به یې وروسته راسي) دغه درې سره په یوه ورځ اداء کول کېږي کوم چي لسمه د ذی الحجې یعني د لوی اختر ورځ ده، نو ځکه صرف په یوه غسل سره هم د دغو درېو سره وو فضیلت حاصلیږي. په دې شرط چي د ټولو نیت یې کړی وي، ⑫ د لمر د ترنګې (تندري) او د سپوږمۍ د ترنګې لپاره غسل کول مستحب دي؛ ځکه دا دواړه د الله ﷻ له سترو نښو او علاماتو څخه دي (ثمرة النجاح)؛ ⑬ د استسقاء یعني د باران طلبولو د لمانځه لپاره غسل کول مستحب دي؛ ⑭ د زیات خوف او بېرې پر موقع غسل کول مستحب دي. ⑮ په ورځ کي پر وطن د تیارې او تورتم غوړېدلو په وخت کي د لمانځه لپاره غسل کول مستحب دي، ⑯ د سخت باد او دوړې په وخت کي غسل کول مستحب دي؛ برابره په ورځ کي وي او که په شپه کي؛ ځکه دا ټول له مصائب او د عذاب شیان دي او د دعاګانو وختونه دي، نو چي اکمل د طهارت سره وي. دعاګاني به اجابت ته نژدې وي.

بَابُ التَّیَمُّمِ

(دا) باب د تیمم (په بیان کې) دی

تشریح: مخکې په اوبو سره د طهارت (پاکي) حاصلولو احکام بیان سول، او س تر هغه وروسته په خاورو سره د طهارت حاصلولو احکام بیانوي، د دوی تر مینځ مناسبت په دې توګه دی چې په اوبو سره طهارت حاصلول اصل دی او په خاوره سره طهارت حاصلول یعني تیمم کول د هغه بدل (خلیفه) دی، او بدل (خلیفه) تر اصل وروسته وي، نو ځکه مصنف رَحِمَهُ الله داودس تر بیان وروسته تیمم بیان کړی دی، او "مسح علی الخفین" یې بیا تر تیمم وروسته بیان کړې ده. حال دا چې هغه په اوبو سره کول کیږي، نو د دې وجه دا ده چې تیمم په قرآن سره ثابت دی او "مسح علی الخفین" په سنت سره ثابته ده. (حاشیه)

د تیمم لغوي او اصطلاحي معنیٰ: د تیمم لغوي معنیٰ ده: "مطلقاً اراده کول" او د شریعت په اصطلاح کې د تیمم معنیٰ ده: مخ او دواړه لاسونه په پاکې خاورې سره مسح کول د شرعي قاعدې مطابق د طهارت په نیت سره. (مراقی الفلاح ص: ۶۰)

تیمم د اُمتِ محمدیه خصوصیت دی: تیمم صرف د دې اُمت خصوصیت دی، په پخوانیو اُمتونو کې طهارت او پاکي فقط په اوبو سره حاصلېدله. لیکن اُمتِ محمدیه چې څرنګه الله تعالیٰ په نورو خصوصي انعاماتو سره نازولی دی. له هغوی څخه یې یو انعام دا هم ورکړی دی چې د دوی لپاره یې خاوره هم د پاکۍ ذریعه ګرځولې ده. (بخاري شریف، حدیث رقم: ۳۳۵، کتاب المسائل ص: ۱۷۳)

د تیمم صحیح کېدلو شرطونه

﴿۱۳۵﴾ یَصِحُّ بِشُرُوْطٍ ثَمَانِیَةٍ تیمم په اته (۸) شرطونو سره صحیح کیږي اَلْاَوَّلُ النِّیَّةُ (۱) اول شرط نیت دی وَحَقِیْقَتُهَا عَقْدُ الْقَلْبِ عَلَی الْفِعْلِ او د نیت حقیقت (تعریف) د زړه اراده کول دي د یو کار پر کولو (یا په بله ویناء د زړه غوټه کول اتینګه اراده کول دا دي په یو کار باندې) وَوَقْتُهَا عِنْدَ ضَرْبِ یَدِهٖ عَلٰی مَایَتَیَمَّمُ بِهٖ او د نیت کولو وخت د لاس وهلو وخت دی پر هغه شي په کوم سره چې تیمم کوي (یعني کله چې پر خاوره یا داسې بل شي لاسونه ووهي، نو په دې وخت کې دې د تیمم نیت کول کیږي).

تشریح: د تیمم صحیح کېدلو اته شرطونه دي: اول شرط نیت دی چي د ناپاکي لیري کېدلو نیت به کوي، بغیر له نیته تیمم نه صحیح کیږي او د نیت حقیقت دا دی چي انسان په زړه کي دیو کار کولو پخه اراده وکړي، مثلاً په تیمم کي دي په زړه کي دا اراده وکړي چي زه د بې اودسی یا جنابت لیري کولو لپاره، یا د لمانځه روا کولو لپاره تیمم کوم، د نیت لپاره څه خاص الفاظ ثابت او منقول نه دي، همدارنګه دا اراده په ژبه سره کول ضروري نه دي، خو بیا هم که زړه او ژبه دواړه سره جمع کړي، نو غوره ده.

ووقتها إلخ: د تیمم نیت به کله کوي؟ نو فرمایي چي کله پر خاوره وغیره د تیمم لپاره لاسونه ووهي، هغه وخت دي نیت وکړي.

د نیت صحیح کېدلو شرطونه

﴿۱۳۶﴾ وَ شُرُوْطُ صِحَّةِ النِّيَّـةِ ثَلَاثَـةٌ او د نیت د صحیح کېدلو درې شرطونه دي الْإِسْلَامُ ① اسلام (مسلمان کېدل) وَالتَّمْيِيْزُ ② تمييز (د ښه او بد ترمنځ توپیر، یعني پوه کېدل) وَالْعِلْمُ بِمَا يَنْوِيْهِ ③ او علم (پوهېدل) په هغه څه د کوم چي نیت کوي (یا په بله وینا: په نیت پوهېدل).

تشریح: د تیمم د نیت صحیح کېدلو لپاره درې شرطونه دي چي له هغوی څخه بغیر نیت نه صحیح کیږي: ① اول شرط دا دی چي نیت کوونکی به مسلمان وي، ؛ لهذا که کافر د مسلمان کېدلو په نیت سره تیمم وکړي او مسلمان سي، نو په دې تیمم سره لمونځ نه سي کولای؛ ځکه کوم وخت چي ده تیمم کړی دی، په هغه وخت کي دئ د نیت اهل نه وو.

② دویم شرط تمییز او پوهه ده، یعني څه چي وایي په هغه به پوهیږي (په خپل کلام به پوهیږي).

③ دریم شرط دا دی چي د کوم شي نیت کوي په هغه به علم او خبر لري، یعني دئ به په دې خبره هم علم لري او پوهیږي چي زه د کوم شي لپاره تیمم کوم، لهذا که نیت په عربي الفاظو سره اداء کړي او په مطلب یې پوه نه سي، نو هغه الفاظو لره اعتبار نسته. (ایضاح الاصباح)

د تیمم د نیت نور وضاحت

﴿۱۳۷﴾ وَيُشْتَرَطُ لِصِحَّةِ نِيَّةِ التَّيَمُّمِ لِلصَّلٰوةِ بِهٖ أَحَدُ ثَلَاثَـةِ أَشْيَاءَ او په تیمم سره د لمونځ کولو د نیت صحیح کېدلو لپاره یو د درېو شیانو شرط دي (یا په بله وینا د لمانځه د تیمم اینې په کوم تیمم سره چي لمونځ کول کیږي، د هغه د نیت صحیح کېدلو لپاره دا شرط دي چي له درېو شیانو څخه به یو وي) إِمَّا نِيَّةُ الطَّهَارَةِ ① یا به د طهارت (پاکی) نیت وي أَوْ إِسْتِبَاحَةِ الصَّلٰوةِ ② یا به د لمانځه د روا

کولو نيت وي (چې په دې تيمم سره د لمونځ د روا کېدو اجازه غواړم) أَوْ نِيَّةُ عِبَادَةٍ مَقْصُوْدَةٍ لَا تَصِحُّ بِدُوْنِ طَهَارَةٍ ③ يا به د داسې عبادتِ مقصوده نيت وي کوم چې بې له طهارته نه صحيح کېږي فَلَا يُصَلِّيْ بِهِ إِذَا نَوَى التَّيَمُّمَ فَقَطْ نو په دې تيمم سره لمونځ نه شي کولای کله چې يې فقط د تيمم نيت (يکښې) کړی وي أَوْ نَوَاهُ لِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَلَمْ يَكُنْ جُنُبًا يا يې د تيمم نيت د قرآن لوستلو لپاره کړی وي په داسې حال کې چې جنب نه وي (نو په دې تيمم سره هم لمونځ نه شي کولای).

تشريح: د تيمم نيت هغه وخت صحيح کېږي يا په بله وړنا هغه وخت په تيمم سره لمونځ اداء کولای شي کله چې په تيمم کې د لاندينيو درېو نيتونو څخه يو نيت وکړي:

① د پاکي حاصولو نيت، مثلاً داسې نيت وکړي چې: "زه د پاکي حاصلولو لپاره تيمم کوم"، اوس په دې تيمم سره لمونځ صحيح کېږي.

② يا د لمونځ روا کولو نيت، مثلاً: "زه د لمانځه د روا کولو (مباح کولو) لپاره تيمم کوم"، نو په دې تيمم سره لمونځ صحيح کېږي.

③ يا د داسې عبادت مقصوده نيت کوم چې بغير له طهارت څخه نه صحيح کېږي، مثلاً د جنازې د لمانځه يا د سجدهٔ تلاوت په نيت سره تيمم وکړي، نو په دې تيمم سره فرضي لمونځ کول صحيح دي.

فلا يصلي الخ: لهذا که څوک صرف د تيمم نيت وکړي په دې شرط چې هغه جنب نه وي مثلاً صرف داسې ووايي چې "زه تيمم کوم"، نو په دې تيمم سره لمونځ نه شي کولای؛ ځکه چې له مذکوره درېو شيانو څخه يې د يوه شي نيت هم نه دی کړی.

فايده: عبادتِ مقصوده هغه عبادت دی چې هغه صرف د ثواب او الهي رضا لپاره مشروع سوی وي، د يو بل عبادت اداء کولو لپاره مشروع نه وي، لکه لمونځ، سجدهٔ تلاوت او داسې نور عبادات مقصوده دي، په خلاف د قرآن مجيد مسه کولو چې په هغه سره صرف ثواب مقصود نه دی، بلکې په هغه سره بل عبادت اداء کول هم مقصود دي چې هغه تلاوت دی. لهذا که څوک د قرآن د مسه کولو لپاره تيمم وکړي نو په دې تيمم سره لمونځ نه صحيح کېږي؛ ځکه چې دا عبادتِ مقصوده نه دی. خلاصه دا چې عبادت به بالذات مقصود وي، د بل عبادت لپاره به وسيله نه وي. او د عبادتِ مقصوده سره يې د "لا تصح الخ" قيد هم لګولی دی يعنې هغه عبادتِ مقصوده به داسې وي کوم چې له طهارت څخه بغير نه صحيح کېږي لکه لمونځ، سجدهٔ تلاوت او داسې نور

او کوم عبادت مقصوده چې له طهارت څخه بغیر صحیح کیږي. هغه لکه د قرآن شریف زباني قرائت یا په بله وینا قرآن په یاده ویل (حفظاً تلاوت کول). لهذا که څوک د زباني قرائت په نیت سره اودس وکړي چې قرآن شریف په یاده ووایي، نو په دې تیمم سره لمونځ نه صحیح کیږي.

ولم یکن جنبًا إلخ: د دغه قید فایده دا ده چې که هغه جنب وي، نو بیا خو په تیمم سره د هغه نیت د طهارت نیت وي (یعني په تیمم سره د ځان د طهارت نیت کوي. څکه ناپاکه کس اول د خپل ځان د طهارت او پاکېدلو نیت کوي) او کوم تیمم چې د طهارت په نیت سره ووهل سي، په هغه سره لمونځ صحیح کیږي. (انوار الایضاح. شفاء الارواح)

تیمّم کله جائز دی؟

﴿۱۳۸﴾ اَلثَّانِيْ الْعُذْرُ الْمُبِيْحُ لِلتَّيَمُّمِ (د تیمم صحیح کېدلو پاره) دویم شرط هغه عذر دی کوم چې د تیمم مباح کونکی وي كَبُعْدِهِ مِيْلًا عَنْ مَاءٍ وَلَوْفِي الْمِصْرِ لکه یو څوک له اوبو څخه یو میل لیرې کېدل، که څه هم په ښار کي وي وَحُصُوْلِ مَرَضٍ او مرض موجودېدل (مریض کېدل) وَبَرْدٍ يُخَافُ مِنْهُ التَّلَفُ أَوِ الْمَرَضُ او (یا) داسې یخ موجودېدل چې له هغه څخه د هلاکېدلو (ضایع کېدلو) یا مریض کېدلو بېره وي وَخَوْفِ عَدُوٍّ وَعَطَشٍ او (یا لکه) د دښمن او تندې بېره وَاحْتِيَاجٍ لِعَجَنٍ لَا لِطَبْخِ مَرَقٍ او (لکه) د اوړو خیشتولو (اخښلو) ضرورت، نه د ښوروا پخولو ضرورت وَلِفَقْدِ آلَةٍ او (لکه) د آلې (سولانځ او رسۍ) د نیستي والي (نه موجودېدلو) په وجه.

لغات: ﴿بَرْد﴾ یخ، یخني. ﴿عطش﴾ د سمع له بابه اسم مصدر دی: تنده. عَطِشَ يَعْطَشُ عَطَشًا: تږي کېدل. اوبو ته زړه کېدل. ﴿میل﴾ میل پر دوه قسمه دی: ① شرعي ② انګریزي. شرعي میل د اوسني ګزونو په حساب سره دوه زره (۲۰۰۰) ګزه کیږي او د کیلو متر په حساب سره یو کیلو متر او ۶۱۰ میتره کیږي او د میتر په حساب سره ۱۸۲۸.۶۹ میتره کیږي. او د مینځوي ګامونو په اعتبار سره څلور زره ۴۰۰۰ ګامه کیږي، او انګریزي میل ۱۷۶۹ ګزه کیږي. نو انګریزي میل تر شرعي میل کوچنی دی او دلته شرعي میل مراد دی. نو که اوبه دوه زره ګزه یعني ۱۸۲۸ میتره لیرې وي، نو بیا تیمم کولای سي ﴿مرق﴾ ښوروا (شوربا).

تشریح: د تیمم صحیح کېدلو دویم شرط دا دی چې انسان ته داسي عذر پېش سي چي د هغه په وجه ده ته تیمم کول روا سي، مصنف رَحِمَهُ الله تعالیٰ اووه (۷) عذرونه بیان کړي دي:

① اوبه یو میل لیري کېدل، لهذا که د چا سره دومره اوبه نه وي کوم چي د بې اودسیا لیري کولو لپاره کافي وي او د هغه کس او اوبو تر مینځ یو میل فاصله وي، برابره ده په ښار او آبادۍ کي وي یا له ښار څخه بهر وي، نو د داسي کس لپاره تیمم کول جائز دي؛ ځکه اوبه یو میل لیري کېدل داسي عذر دی کوم چي د تیمم روا کونکی دی.

② وحصول مرض إلخ: که د چا سره کافي اوبه خو وي، لېکن هغه مریض وي او له اوبو څخه د مرض زیاتېدلو خطره وي (چي که اوبه استعمال کړي، نور به مریض سي)، نو په داسي صورت کي هم تیمم کول جائز دي، او له "وَبَرْدٍ يُخَافُ..." څخه چي کومه مسئله بیان سوې ده، هغه د جنب سره متعلق ده، نه د بې اودسه (محدث) سره، مسئله دا ده چي که جنب کس ته دا یېره وي چي د غسل کولو په وجه به د هغه یو اندام تلف او ضایع سي یا مریض به سي، نو د هغه لپاره تیمم کول جائز دي، لهذا که بې اودسه کس ته کوم چي روغ وي دا یېره وي چي که اودس وکړم، مریض به سم، نو د هغه لپاره تیمم جائز نه دی، همدا صحیح ده او پر همدې فتویٰ ده (او د مرض زیاتېدلو په باره کي د مریض خپله رایه هم معتبره ده یعني که هغه ته په خپل تجربه یا ظن غالب سره واقعي د مرض زیاتېدلو خطره وي، نو د هغه لپاره تیمم کول جائز دي). (حاشیه، شفاء الارواح، انوار الایضاح)

③ وخوف عدو إلخ: دریم عذر د دښمن یېره او د تندي یېره ده او دا له دښمن څخه یېره پر خپل ځان وي او که پر خپل مال وي، یا په بله ورنا دا چي اوبه داسي خطرناکه ځای وي چي که هلته انسان ولاړ سي نو د هلاکت یا سخت نقصان خطره وي مثلاً هلته یو دښمن ناست وي یا سخت اُور پکښي بل وي یا هلته مار وغیره وي، یا مثلاً سړی داسي ځای وي چي که له هغه څخه لیري سي بل ځای ته ولاړ سي، نو د مال ضایع کېدلو یې خطره وي، نو په دې صورتونو کي د هغه لپاره تیمم جائز دی.

وعطش: یا د تندي یېره وي، یعني اوبه صرف د څښلو لپاره کافي وي، خو که په هغوی سره اودس یا غسل وکړي، نو دا خطره وي چي هغه یا حیوان وغیره به یې له تندي څخه مړه سي.

④ واحتیاج لعجن إلخ: یعني اوبه دومره کمي وي چي که په هغوی سره اودس یا غسل وکړي، نو بیا داوړو د خیشتولو او اخښلو لپاره اوبه نه پاتېږي، نو په داسي صورت کي دې هم اودس نه کوي بلکي تیمم دي وکړي، لېکن د ښوروا پخولو د ضرورت په وخت کي تیمم جائز نه دی؛ ځکه د غوښو د پخولو لپاره بله طریقه هم سته چي هغه کبابول دي، لېکن داوړو د پخولو لپاره بله طریقه نسته بغیر له خیشتولو او اخښلو څخه. (ایضاح الاصباح)

⑤ ولفقد آلة: يعني که داوبو راکښلو سامان نه وي، نو په دې صورت کې هم تيمم کول جائز دي، مثلاً مسافر يو ځاى ته ورسيږي، خو هلته رسۍ او سولاغه نه وي او نه ځاى ته د شوه کښلو همت وي، نو د هغه لپاره تيمم جائز دى.

د قيدي (بندي) لپاره د تيمّم حکم

مسئله (۱): که په بنديخانه کې قيدي کس د اوبو پر حصول قادر نه وي، نو د هغه لپاره حکم دا دى چې في الحاله دې تيمم وکړي، خپل لمونځ دې وکړي او له خلاصون څخه وروسته دې په اوداسه هغه لمونځ راوګرځوي، همدا حکم د هر هغه کس لپاره دى کوم چې نا ځاپه په خونه وغيره کې بند کړى سي. (کتاب المسائل ص:۱۷۶، امداد الفتاوىٰ ج:۱، ص:۷۲)

په رېل ګاډي (اور ګاډي) کې د تيمّم حکم

مسئله (۲): که په رېل ګاډي کې اوبه بالکل نه وي او په کوم تم ځاى (سټېشن) کې چې اوبه وي، هغه دومره ليرې وي چې هلته په رسېدلو سره د لمونځ قضا کېدلو بېره وي، يا دا بېره وي چې که زه پر تم ځاى (سټېشن) اوبه پيدا کوم او بيا اودس کوم، نو رېل ګاډى به را څخه ولاړه سي. نو د داسې مسافر لپاره تيمم کول جائز دي، او که په رېل ګاډي کې دننه اوبه وي، لېکن د رش وغيره په وجه اودس نه سي کولاى، نو هغه دې په تيمم سره لمونځ وکړي، خو وروسته يې قضاء راوړل لازم دي. (احسن الفتاوىٰ ج:۱، ص:۵۵)

د غسل تيمّم د اودس لپاره کافي دى

مسئله (۳): جنب کس چې د غسل په نيت سره کوم تيمم وکړي، هغه تيمم د اودس لپاره هم کافي دى، لهٰذا که د دې جنب سره دومره اوبه وي چې په هغوى سره اودس کېدلاى سي، نو په هغوى سره اودس کول ضروري نه دي، ها! که تر دې وروسته يې اودس مات سي، نو بيا به اودس کوي؛ ځکه دئ د اوداسه په اوبو باندې قادر دى. (شامي ج:۱، ص:۲۵۱، احسن الفتاوىٰ ج:۱، ص:۵۶)

د کومو لمنځونو لپاره د تيمّم خصوصي اجازه سته

﴿ ۱۳۹ ﴾ وَخَوْفِ فَوْتِ صَلٰوةِ جَنَازَةٍ أَوْعِيْدٍ او (بل عذر لکه) د جنازې يا اختر د لمانځه د فوتېدلو بېره وَلَوْبِنَاءً که څه هم د بناء کولو لپاره وي وَلَيْسَ مِنَ الْعُذْرِ خَوْفُ الْجُمُعَةِ وَالْوَقْتِ او د جمعې (فوتېدلو) بېره او د وخت (ختمېدلو) بېره عذر نه دى.

تشريح: ⑥، ⑦ کله چې جنازه حاضره سي او دا بېره وي چې که په اوداسه لګيا سم، نو د جنازې لمونځ به را څخه تېر سي، همدارنګه که د اختر لمونځ ودرېږي او دا بېره وي چې که په اوداسه لګيا

سم، د اختر لمونځ به را څخه تېر سي، نو هغه ته د تیمم کولو اجازه سته چې تیمم وکړي او په لمانځه کې شرکت وکړي.

ولوبناءً: د "بناء" مطلب دا دی چې د لمانځه کومه حصه چې یې مخکې اداء کړې ده، پاته لمونځ پر هغه بناء کړي (یا په بله وینا دا چې د پاته حصې بنیاد پر هغه کېښېږدي)، تفصیل یې دا دی چې که سړی په اوداسه سره د جنازې یا د اختر لمونځ شروع کړي، خو د لمانځه په مینځ کې یې اودسه سي او اوس هغه ته دا بېره وي چې که په اوداسه لګیا سم، نو د جنازې یا اختر لمونځ به را څخه تېر سي. نو اوس د هغه لپاره جائز دي چې تیمم وکړي او پاته لمانځه په تیمم سره پوره کړي یا په بله وینا دا چې پر پاته لمانځه په تیمم سره بناء وکړي، که څه هم دا تیمم د بناء کولو لپاره دی او که څه هم دا بناء پر اوداسه والا لمانځه ده (دا حکم د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نېز دی او د صاحبینو رَحِمَهُمَا الله په نېز د هغه لپاره تیمم جائز نه دی. خو که چا له شروع څخه د جنازې یا اختر لمونځ په تیمم سره شروع کړی وي او بیا د لمانځه په دوران کې یې اودسه سي. نو بېله اختلافه په تیمم سره بناء کول جائز دي). (حاشیه. انوار الایضاح)

د وقت د تنګۍ په وجه د تیمّم حکم

مسئله: که یو لمونځ له چا څخه دومره وځنډیږي چې هغه ته دا بېره سي چې که اوس اودس کوم، نو د لمانځه وخت به ووځي، او دومره وخت وي چې په تیمم سره هغه لمونځ اداء کېدلای سي، نو د امام زفر رَحِمَهُ الله په نېز حکم دا دی چې په هغه وخت کې دي په تیمم سره لمونځ وکړي، بیا دي وروسته په اوداسه سره هغه لمونځ راوګرځوي، احتیاطاً پر همدې فتویٰ ده. (شامي ج:۱. ص:۳۶۶. ط: بیروت)

پر کومو شیانو تیمّم جائز دی؟

﴿۱۴۰﴾ اَلثَّالِثُ أَنْ يَّكُوْنَ التَّيَمُّمُ بِطَاهِرٍ مِنْ جِنْسِ الْأَرْضِ (۳) (د تیمم صحیح کېدو لپاره) دریم شرط دا دی چې تیمم په داسې پاک شي باندې (وهل سوی) وي کوم چې د ځمکې له جنس څخه وي كَالتُّرَابِ وَالْحَجَرِ وَالرَّمَلِ لکه خاوره، ډبره او ریګ لَا الْحَطَبِ وَالْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ نه لرګی (بوټي)، سپین او سره زر.

لغات: ﴿تراب﴾ خاوره. جمع: أَتْرِبَة وتُرْبَانٌ. ﴿رمل﴾ ریګ. جمع: رِمَال. ﴿حطب﴾ د سوځلو لرګي، بوټي. جمع: أَحْطَابٌ.

تشریح: د تیمم د صحیح کېدلو دریم شرط دا دی چې تیمم په پاک شي سره وي، دلته طاهر د طهور (پاکونکي) په معنیٰ سره دی یعني هغه به پاکونکی شی وي، نو مثلاً که ځمکه مرداره سي بیا وچه سي او د نجاست (مرداری) اثر یې ولاړ سي، نو هغه ځمکه خو پاکه سوه او پر هغې لمونځ صحیح دی لېکن تیمم باندي صحیح نه دی؛ ځکه هغه پاکونکې نه ده.

او بله خبره دا ده چې هغه شی به د ځمکي له جنس څخه وي، بیا تیمم کول باندي جائز دي، او د هغه علامت دا دی چې کوم شی د ځمکي له جنس څخه وي، هغه په سوځولو سره نه ایره کېږي، همدارنګه په سوځولو سره نه ویلي کېږي او په ځمکه کي چې واچول سي نو ځمکه هغه نه خوري، لکه ډبره، رېګ، خاوره وغیره، دغه شیان نه ویلي کېږي او نه ایره کول کېږي او نه ځمکه دوی خوري، لهذا پر لرګي تیمم جائز نه دی؛ ځکه هغه سوځي، ایره کېږي، همدارنګه پر سرو او سپینو زرو تیمم صحیح نه دی؛ ځکه هغوی په اُور سره ویلي کېږي او نرمېږي، همدارنګه پر غنمو او پر داسي نور دانو او مېوو باندي تیمم نه صحیح کېږي؛ ځکه ځمکه هغوی خوري.

پر ګرز (ګرد) د تیمم حکم

مسئله (۱): که پر اوسپنه یا پر لرګي وغیره باندي دومره ګرز پروت وي چې پر هغوی په لاس تېرولو سره د ګرز اثر ښکاره سي، نو پر هغوی هم تیمم صحیح دی. (شامي ج:۱. ص:۳۶۱. ط: بیروت. کتاب المسائل ص:۱۸۰)

پر سمېټي دېوال او داسي بل شي باندي د تیمم حکم

مسئله (۲): سمېټ، ډبره، ګچ دا ټوله د ځمکي له جنس څخه دي، لهذا که هغوی پاک وي، نو تیمم باندي جائز دی، که څه هم پر هغوی ګرز نه وي. (الفتاوی التاتارخانیه ج:۱. ص:۳۷۴. مسئله:۷۹۶. بحوالهٔ انوار الایضاح)

د تیمم طریقه

﴿۱۲۱﴾ اَلرَّابِعُ اِسْتِيْعَابُ الْمَحَلِّ بِالْمَسْحِ (۴) څلورم شرط پوره نیول دي (د مسح) د محل په مسح سره (یا په بله وینا په مسح سره کښې ایستل، یعني د مسح پر ځای پوره مسح کول).

لغات: ﴿استیعاب﴾ په پوره توګه اخیستل، پوره نیول، راګېرول، احاطه کول، کښې ایستل.

صاحب د معجم یې داسي تعریف کړی دی: الاستیعاب: الأخذ بالشئ کله. یقال استیعاب العضو بالمسح: یعنی مسحه کله أجمع (معجم لغة الفقهاء)، ﴿المحل﴾ ځای، د مسح له ځای څخه مراد مخ او دواړه لاسونه تر څنګلو پوري دي.

تشریح: په دې عبارت کې د تیمم صحیح کېدلو څلورم شرط بیانوي چې هغه استیعاب دی یعني داسې مسح به کوي چې هیڅ ځای پاتې نه سي، که ديوه ورېښته په اندازه ځای هم له مسح څخه پاتې سي، نو تیمم نه صحیح کېږي، لهذا که ګوتمۍ یې په ګوته وي، یا یې بنګړي وغیره په لاس کې وي، نو هغه دې وکاږي یا حرکت دې ورکړي یوې او بلې خواته چې تر هغه لاندې ځای هم مسح کړي او ګوتې دې خلال کړي او خپل ټوله مخ دې مسح کړي او د برېږي هغه ورېښتان کوم چې پر مخ دي،نه هغه ورېښتان کوم چې لاندې ځړېدلي دي، همدارنګه کوم ځای چې دغوږونو او برېږي تر مینځ دي، د هغه مسح هم ضروري ده. د بعضې علماؤ په نېز د مخ او لاسونو پر اکثره حصه مسح کول کافي دي، لهذا که ټوله مخ او ټوله لاسونه مسح نه کړي بلکې مثلاً یو ثُلث (دریمه حصه) پکښې پرېږدي، نو هم د دوی په نېز تیمم صحیح دی، لېکن اول قول د ظاهر روایت مطابق دی. (حاشیه شفاء الارواح)

په ټوله یا اکثره لاس سره مسح کول، نه په دوو ګوتو سره او د سر د مسح او د تیمم د مسح تر مینځ فرق

﴿۱۴۲﴾ اَلْخَامِسُ اَنْ يَّمْسَحَ بِجَمِيْعِ الْيَدِ اَوْ بِاَكْثَرِهَا (۵) پنځم شرط دادی چې په ټوله لاس یا د لاس په اکثره حصه سره مسح وکړي حَتّٰى لَوْ مَسَحَ بِاِصْبَعَيْنِ تر دې چې که په دوو ګوتو سره مسح وکړي لَا يَجُوْزُ نو جائز نه دي وَلَوْ كَرَّرَ حَتّٰى اِسْتَوْعَبَ که څه هم (په دوو ګوتو سره) مسح دومره مکرّره کړي (بار بار یې وکړي) چې محل پوره ونیسي (یعني د مسح پر ټوله ځای پوره مسح وسي او لاس پر تېر سي) بِخِلَافِ مَسْحِ الرَّأْسِ په خلاف د سر د مسح.

تشریح: د تیمم صحیح کېدلو پنځم شرط دادی چې مسح په ټوله لاس یا د لاس په اکثر حصه سره وکړي، د اکثر مطلب دادی چې په دریو ګوتو یا زیاتو سره مسح وکړي، په یوه یا دوو ګوتو سره مسح صحیح نه ده. لهذا که په دوو ګوتو سره داسې مسح وکړي چې پر ټوله اندام یې وګرځوي، نو بیا هم مسح نه صحیح کېږي؛ ځکه په ټوله لاس یا د هغه په اکثره حصه سره مسح کول شرط دي، په خلاف د سر د مسح کولو یعني د سر د مسح حکم له تیمم څخه جلا دی، ځکه که څوک په دوو ګوتو سره د سر مسح وکړي تر دې چې د سر د څلورمې حصې په اندازه په دوو ګوتو سره مسح کړي، نو دا مسح صحیح ده. (شفاء الارواح)

د تيمم د نورو شرطونو بــيان

﴿۱۴۳﴾ اَلسَّادِسُ أَنْ يَّكُوْنَ بِضَرْبَتَيْنِ بِبَاطِنِ الْكَفَّيْنِ (۶) شپږم شرط دا دی چي تيمم به په دوو ضربونو (يعني په دوه واره لاس وهلو) سره وي د دواړو ورغوو په نس (مخ) سره وَلَوْ فِيْ مَكَانٍ وَاحِدٍ كه څه هم په يوه ځای کي وي (يعني که څه هم دواړه ضربونه پر يوه ځای ووهي) وَيَقُوْمُ مَقَامَ الضَّرْبَتَيْنِ إِصَابَةُ التُّرَابِ بِجَسَدِهٖ او پر بدن خاوره لګېدل (هم) د دوو ضربونو قائم مقام کيږي إِذَا مَسَحَهٗ بِنِيَّةِ التَّيَمُّمِ کله چي هغه د تيمم په نيت سره (پر بدن) مسح کړي (يعني که پر بدن خاوره اوږي ګرزا ولوېږي او د تيمم په نيت سره هغه پر بدن ومږي. نو داسي کول هم د دوو ضربونو قائم مقام کيږي).

لغات: ﴿ضربتين﴾ تثنيه د "ضَرْبَةٌ" ده، د "ضَرْبَةٌ" معنیٰ ده: يو وار لاسونه پر ځمکه وهل. يكون: د دې ضمير تيمم ته راجع دی، ولو: تر دې وروسته فعل ناقص (كَانَ) او د هغه اسم محذوف دی، اصل عبارت داسي دی: ولوكان الضربتان فی مكان واحد، مسحه: د دې ضمير مفعول د تُراب وطرف ته راجع دی.

تشريح: د تيمم صحيح کېدلو شپږم شرط دا دی چي دوه واره به پر ځمکه لاس وهي، په يوه ضرب سره به مخ مسح کوي او په دويم ضرب سره به دواړه لاسونه تر څنګلو پوري مسح کوي. لهذا که صرف په يوه ضرب سره دواړه اندامونه مسح کړي، نو تيمم نه صحيح کيږي.

باطن الكفين: يعني دواړه ضربونه به د دواړو ورغوو په دننني حصه سره وي او دا سنت دي او که د ورغوو په ظاهري پورتني حصه سره وي، نو هم کافي دي. (حاشيه شرح وقايه)

ولوفی مكان واحد: همدارنګه دواړه ضربونه که صرف پر يوه ځای وي يعني دواړه واره لاسونه صرف پر يوه ځای ووهل سي، نو هم کافي دي؛ ځکه په تيمم کولو سره خاوره مستعمله نه ګرځي.

ويقوم مقام الخ: يعني که څوک په خاوره کي لت پت سي او پر مخ او لاسونو يې خاوره ولسي او هغه د تيمم په نيت سره پر مخ او لاسونو لاس وګرځوي، نو د هغه تيمم صحيح کيږي او دا د تيمم په نيت سره لاس ګرځول د دوو ضربونو قائم مقام کيږي.

﴿۱۴۴﴾ اَلسَّابِعُ اِنْقِطَاعُ مَا يُنَافِيْهِ مِنْ حَيْضٍ أَوْ نِفَاسٍ أَوْ حَدَثٍ (۷) اووم شرط منقطع کېدل (ختمېدل) دي (د تيمم په وخت کي) د هغه شيانو کوم چي د تيمم منافي (مخالف) دي يعني

حیض یا نفاس یا بې اودسیا (یعني د تیمم کولو په دوران کې به د تیمم منافي شیان لکه حیض، نفاس او بې اودسي جاري نه وي).

تشریح: یعني څرنګه چې د اوداسه د صحیح کېدلو لپاره دا شرط دی چې د اوداسه په دوران کې به د اودس منافي شی یعني حیض، نفاس او بې اودسیا (مثلاً د متیازو څاڅکي) نه وي، نو همداسې د تیمم د صحیح کېدلو لپاره هم دا شرط دی، لهذا که د حیض، نفاس یا حدث په موجودیت کې څوک تیمم وکړي، نو تیمم یې نه صحیح کیږي.

﴿۱۳۵﴾ اَلثَّامِنُ زَوَالُ مَا يَمْنَعُ الْمَسْحَ كَشَمْعٍ وَشَحْمٍ (۸) اتم شرط زائلېدل (لیرې کېدل) دي د هغه شیانو کوم چې مسح منع کوي لکه موم (شمه) او وازګه.

تشریح: اتم شرط دا دی چې د مسح پر اندامونو (مخ او لاسونو) به څه داسې شی نه وي کوم چې مسحې لره منع کونکي وي، لکه وازګه، موم او داسې نور، د مسح کولو په وخت کې د دې شیانو لیرې کول ضروري دي؛ ځکه که لیرې نه کړل سي، نو مسح به پر دوی راسي، نه پر بدن، لهذا پاکي به حاصله نه سي.

﴿۱۳۶﴾ وَسَبَبُهُ وَشُرُوطُ وُجُوبِهِ كَمَا ذُكِرَ فِي الْوُضُوءِ او د تیمم سبب او د تیمم د واجبېدلو شرطونه هاغه دي کوم چې په (بیان د) اوداسه کې ذکر سول وَرُكْنَاهُ مَسْحُ الْيَدَيْنِ وَالْوَجْهِ او د تیمم دوه رکنه (دي) دواړه لاسونه او مخ مسح کول.

تشریح: د اودسه لپاره چې کوم اسباب او شرطونه ذکر سول (کوم چې په فصل فی الوضوء کې تېر سول). هاغه اسباب او شرطونه د تیمم لپاره هم دي، او د تیمم ارکان دوه دي: ① پر ټوله مخ لاس تېرول. ② تر څنګلو پورې دواړه لاسونه مسح کول.

د تیمم سنتونه

﴿۱۴۰﴾ وَسُنَنُ التَّيَمُّمِ سَبْعَةٌ او د تیمم سنتونه اووه دي اَلتَّسْمِيَةُ فِي أَوَّلِهِ (۱) د تیمم په شروع کې بسم الله ویل وَالتَّرْتِيبُ (۲) او ترتیب (په ترتیب سره تیمم کول) وَالْمُوَالَاةُ (۳) لګو پرلپسې والی (یعني د تیمم اندامونه پرلپسې ابېدعندنا مسح کول) وَإِقْبَالُ الْيَدَيْنِ بَعْدَ وَضْعِهِمَا فِي التُّرَابِ (۴) دواړه لاسونه په خاوره کې تر اېښوولو وروسته مخ ته بېول (مخ ته کشول) وَ

إِدْبَارُهُمَا (۵) او (بیا) شا ته راوستل وَنَفْضُهُمَا (۶) او دواړه لاسونه څنډل وَ تَفْرِيجُ الْأَصَابِعِ (۷) او ګوتې خلاصي (پراخي) ساتل.

لغات: ﴿اقبال﴾ او ﴿ادبار﴾ دواړه د افعال د باب مصدرونه دي: مخته کول او شا ته کول. ﴿نفض﴾ د نصر د باب مصدر دی: څنډل، ښورول چې ګرز ځني لیري سي.

تشریح: په دې عبارت کې د تیمم سنتونه بیانوي کوم چې اووه (۷) سنتونه دي: ① د تیمم په شروع کې بسم الله ویل، ② ترتیب، یعني اول مخ مسح کول، بیا دواړه لاسونه تر څنګلو پوري مسح کول، ③ پرلپسې (مسلسل) کول، یعني د تیمم په مینځ کې توقف نه کول، مثلاً داسي دې نه کوي چې د مخ تر مسح کولو وروسته په یو شي مشغوله سي او څه ګړی وروسته لاسونه مسح کړي، دا د سنت خلاف دي، ④ په خاوره کې د لاسونو د اینښولو پر مهال هغوی مخ ته کشول ⑤ او بیا د شا طرف ته کشول، ⑥ دواړه لاسونه څنډل، یعني کله چې له خاوري څخه لاسونه را پورته کړي، نو دواړه دې سره وڅنډي، طریقه یې دا ده چې دواړه دې لاندي طرف ته کړي او دواړه بټې ګوتې دې سره وجنګوي چې زیاته خاوره ایله سي، ⑦ ګوتې خلاصي ساتل، یعني کله چې په خاوره کې لاسونه وهي، هغه وخت دې ګوتې نه سره یو ځای کوي بلکې هغوی دې خلاصي لري.

که د اوبو تر لاسه کېدلو أمید وي، نو څه حکم دی؟

﴿۱۴۸﴾ وَنَدْبَ تَأْخِيرُ التَّيَمُّمِ او مستحب دي د تیمم ځنډول (موخر کول) لِمَنْ يَرْجُو الْمَاءَ قَبْلَ خُرُوْجِ الْوَقْتِ د هغه کس لپاره کوم چې د وخت تر وتلو (تېرېدلو) مخکې د اوبو (تر لاسه کېدلو) أمید لري.

لغات: ﴿یرجو﴾ د نصر د باب مضارع ده: امید کول، امید ساتل.

تشریح: که اوبه نه وي خو دا أمید وي چې د لمانځه د وخت تر آخره به پیدا سي، نو لمونځ تر آخر وخته پوري ځنډول مستحب دي، که چیري اوبه پیدا سوې، نو په هغوی دې اودس وکړي او لمونځ دې وکړي، او که پیدا نه سوې، نو په تیمم سره دې لمونځ وکړي.

فایده: دلته له آخر وخت څخه مراد د بعضو په نېز د جواز آخري وخت دی او د بعضو په نېز د مستحب وخت آخر دی، همدا صحیح ده. (شفاء الارواح)

که څوک د اوبو راوړلو وعده ورسره وکړي، نو څه حکم دی؟

﴿۱۴۹﴾ وَيَجِبُ التَّأْخِيرُ بِالْوَعْدِ بِالْمَاءِ او واجب دي (د تیمم) ځنډول د اوبو د وعدې په وجه (چي یو چا د اوبو وعده ورسره کړې وي چي دا ودسه اوبه درکوم) وَلَوْ خَافَ الْقَضَاءَ که څه هم (د لمانځه) پر قضاء وېرېږي (یعني که څه هم د لمونځ د قضاء کېدلو بېره وي. بیا هم په دې صورت کي تیمم ځنډول واجب دي).

تشریح: مسئله دا ده چي که څوک د اُوبو د راوړلو وعده وکړي، نو تیمم ځنډول واجب دي، که څه هم لمونځ قضاء سي، دا حکم هغه وخت دی کله چي د وعده کولو والا سره اوبه په یو میل کي دننه دننه موجوده وي، لهذا که د وعده کونکي سره اوبه نه وي، یا هغه اوبه یو میل لیري وي، نو بیا تیمم ځنډول واجب نه دي؛ ځکه شریعت پر همداسي موقع د تیمم اجازه ورکړې ده. (حاشیه)

په پورتني صورت کي د کپړې حکم

﴿۱۵۰﴾ وَيَجِبُ التَّأْخِيرُ بِالْوَعْدِ بِالثَّوْبِ أَوِ السِّقَاءِ او واجب دي (د لمانځه) ځنډول د کپړې یا دڑي (یامثلاً د سولاغې) په وعده سره مَا لَمْ يَخَفِ الْقَضَاءَ تر څو چي (د لمانځه) پر قضاء نه وېرېږي (یعني که د لڅ کس سره کپړه اجلها نه وي او یو څوک د کپړې ورکولو وعده ورسره وکړي یا د اوبو را اخیستلو اسباب نه وي لکه سولاغه او د لسي نور او یو څوک د هغه وعده ورسره وکړي، نو په دې صورت کي د لمونځ نه قضاء کېدلو تر وخته پوري تأخیر کول واجب دي. لهذا کله چي د لمانځه د وخت آخره سي. نو تیمم دي وکړي او لمونځ دي وکړي. او لڅ سړی به په اشاره سره لمونځ کوي).

لغات: ﴿السِّقَاء﴾ ډڑی (هغه مضبوطه څرمنیزه خلته چي له څرمني (چمړې) څخه جوړه وي چي عموماً پخوا به اوبو د حفاظت لپاره او د سولاغې په توګه استعمالېده.)، د اوبو مشک، جمع: أَسْقِيَةٌ و أَسْقِيَاتٌ.

تشریح: یعني که د چا سره جامه نه وي، لڅ وي او یو څوک د هغه سره د جامې وعده وکړي چي زه یې درته راوړم ته انتظار سه ا، نو د هغه لپاره ضروري ده چي جامو ته انتظار وکړي او په لڅه لمونځ نه وکړي، لهذا که په لڅه بغیر د جامو له انتظار کولو څخه لمونځ وکړي، نو لمونځ یې نه کېږي. همدارنګه که د چا سره د اُوبو را اخیستلو هیڅ سامان نه وي او یو څوک د سولاغې او رسۍ راوړلو وعده ورسره وکړي، نو تیمم ځنډول ضروري دي، په دې شرط چي د لمانځه د قضا کېدلو بېره نه وي او که دا بېره وي، نو بیا دي په آخري وخت کي په لڅه (اشارتا) او په تیمم سره لمونځ وکړي. (مراقی الفلاح ص۶۶)

تر څومره ځایه پورې د اوبو تلاش واجب دی؟

﴿ ۱۵۱ ﴾ وَيَجِبُ طَلَبُ الْمَاءِ إِلَى مِقْدَارِ أَرْبَعِ مِائَةِ خُطْوَةٍ او واجب دی د اوبو طلب (تلاش) کول تر دریو سوو(۳۰۰) گامو پورې إِنْ ظَنَّ قُرْبَهُ مَعَ الْأَمْنِ (په دې شرط) که گومان وي د اوبو د نژدې والي د امن سره (یعني که لاره په امن وي او دا گومان وي چې اوبه نژدې سته) وَإِلَّا فَلَا کنې نو (طلب واجب) نه دی.

لغات: ﴿الخُطْوة﴾ گام، د دوو قدمونو تر مینځ مسافه، جمع: خُطُوَات.

تشریح: یعني کوم مسافر ته چې په څه دلیل او علامت سره دا گومان سي چې اوبه به نژدې پیدا سي، مثلاً شنه گیاه (سبزه) په نظر ورسي، یا یو ځای مرغان سره گرځي، یا یو څوک د اوبو د نژدې والي خبر ورکړي، نو کوم طرف ته چې یې گومان وي، هغه طرف ته څلور سوه گامه تلاش کول واجب دي او که څلورو سره طرفونو ته یې گومان وي، نو څلور سره طرفونو ته څلور سوه گامه تلاش کول ضروري دي او دا تلاش کول هغه وخت واجب دي کله چې د ځان او مال هیڅ خطره نه وي. خو که د ځان یا مال د هلاکېدلو خطره وي، نو د هغه لپاره تلاش کول واجب نه دي، همدارنگه دا تلاش خپله کول د هغه لپاره ضروري نه دي، بلکي که په بل چاپې وکړي، نو هم کافي دي. (حاشیه)

له ملگري څخه د اوبو طلب کول

﴿ ۱۵۲ ﴾ وَيَجِبُ طَلَبُهُ مِمَّنْ هُوَ مَعَهُ او واجب دي د اوبو طلب کول له هغه کس څخه کوم چې د ده سره (ملگری) وي (یا په بله ترجمه: له هغه کس څخه چې د هغه سره اوبه وي) إِنْ كَانَ فِي مَحَلٍّ لَا تَشُحُّ بِهِ النُّفُوسُ (په دې شرط) که په داسې ځای کې وي چې هلته پر اُوبو خلک بخل نه کوي وَ إِنْ لَمْ يُعْطِهِ إِلَّا بِثَمَنِ مِثْلِهِ او که ده ته اوبه نه ورکوي مگر په مثلي قیمت (عام قیمت) سره لَزِمَهُ شِرَاؤُهُ بِهِ نو پر ده په همدې قیمت سره د اوبو رانیول لازمیږي إِنْ كَانَ مَعَهُ فَاضِلًا عَنْ نَفَقَتِهِ (په دې شرط) که د ده سره دا قیمت وي په داسې حال کې چې د ده تر خرڅې زیات وي (یا په بله وینا دا چې د ده سره د سفر تر خرچ زیات مال موجود وي).

لغات: ﴿لا تشحّ﴾ د نصر له بابه د فعل مضارع منفي معروف صیغه ده شحًّا: بخل کول، حرص کول.
﴿ثمن﴾ قیمت (پیسې)، نرخ. هغه رېښتیا قیمت کوم چې یې بائع او مشتري په خپل مینځ کي

وټاکي. ﴿ثمن المثل﴾ عمومي رېټ (دشي مناسب قیمت)، په بازار او منډۍ کې چې د یو شي څومره قیمت وي، هغه ته ثمن مثل وایي، دلته څنې مراد هغه قیمت دی کوم چې یې بائع او مشتري په خپل رضاء سره وټاکي. (انوار الایضاح)

تشریح: که د سفر د ملګري سره اوبه وي، نو تر تیمم کولو مخکې له هغه څخه اوبه غوښتل ضروري دي، که هغه اوبه ورکړي، نو په اوداسه دې لمونځ وکړي، کنې په تیمم سره دې لمونځ وکړي، دلته د سفر له ملګري څخه مراد هغه کس دی چې د هغه سره اوبه وي، او که اوبه په قیمت سره پیدا کېږي او قیمت یې عام قیمت وي، ګران نه وي یا په غبن یسیر (یعني له عمومي (بازاري) قیمت څخه څه ګران) یې خرڅوي، نو بیا که د هغه کس سره تر خپل خرچ زیاتې پیسې وي، نو په دې صورت کې د هغه لپاره تیمم جائز نه دی او قیمتاً اوبه اخیستل ضروري دي، او که په غبنِ فاحش سره یې خرڅوي، نو بیا د هغه لپاره تیمم جائز دی. (انوار الایضاح. شفاء الارواح)

په یوه تیمم سره هر څو لمنځونه کېدلای سي؟

﴿۱۵۳﴾ وَيُصَلِّىْ بِالتَّيَمُّمِ الْوَاحِدِ مَا شَاءَ مِنَ الْفَرَائِضِ وَالنَّوَافِلِ او کولای سي په یوه تیمم سره څومره چې د ده خوښه له فرضي او نفلي لمونځونو څخه (یعني په یو تیمم سره هر څو فرضي او نفلي لمونځونه کولای سي) وَصَحَّ تَقْدِيْمُهُ عَلَى الْوَقْتِ او صحیح دي تیمم مخکې کول پر وخت (یعني له وخت څخه مخکې تیمم وهل هم صحیح دي).

تشریح: صاحب د کتاب رَحِمَهُ الله فرمایي چې په یوه تیمم سره هر څو لمونځونه کولای سي، برابره ده فرائض وي او که نوافل وي، اداء وي او که قضاء وي یا د نذر لمونځ وي، تر څو چې تیمم مات نه سي، وروسته فرمایي چې څرنګه له وخت څخه مخکې اودس کول صحیح دي، همداسې تیمم هم صحیح دی.

د اکثره اندامونو د زخمي کېدو په صورت کې د تیمم حکم

﴿۱۵۴﴾ وَلَوْ كَانَ أَكْثَرُ الْبَدَنِ أَوْ نِصْفُهُ جَرِيْحًا او که د بدن اکثره (زیاتره) حصه یا نیمه حصه زخمي (ټپي) وي. تَيَمَّمَ نو تیمم دې وکړي (یعني په دې صورت کې تیمم کولای سي) وَإِنْ كَانَ أَكْثَرُهُ صَحِيْحًا او که د بدن اکثره حصه صحیح وي غَسَلَهُ وَمَسَحَ الْجَرِيْحَ نو هغه دې پرېولي او پر زخمي حصه دې مسح وکړي وَلَا يَجْمَعُ بَيْنَ الْغُسْلِ وَالتَّيَمُّمِ او د پرېولو او تیمم تر مینځ دې جمع نه کوي.

لغات: ﴿جریح﴾ زخمي، ټپي، جمع: جرحیٰ.

تشریح: که د بدن اکثره حصه یا نیمه حصه (نیم بدن) زخمي وي، مثلاً پر هغه دانې وغیره وي، نو د غسل پر ځای به تیمم کوي، لکه څرنګه چې د اوداسه اندامونه یعني اعضاء اربعه (مخ، دواړه لاسونه او دواړه پښې) که اکثره زخمي وي مثلاً درې اندامونه زخمي وي، نو تیمم به کوي. لېکن که د بدن اکثره حصه روغه وي، یا په بله وینا له نیم څخه زیات بدن صحیح سلامت وي او څه حصه یې زخمي وي، نو په دې صورت کې به پر زخمي اندامونو مسح کول کیږي او صحیح اندامونه به پرېولل کیږي، او که پر زخمونو مسح نه سي کولای، نو پر جبیره دې مسح وکړي، کنې مسح دې پرېږدي.

ها! که زخم داسې ځای وي چې که روغه حصه پرېولل سي نو هغه زخمي حصه له اوبو څخه ساتل مشکل وي، نو هغه روغه حصه هم د زخم په حکم سره شمېرل کیږي او د هغه په وجه د مسح اجازه سته.

ولایجمع الخ: صاحب د "شفاء الارواح" د دې عبارت تشریح داسې کړې ده چې کله د بدن اکثره حصه روغه وي، نو داسې دې نه کوي چې څه حصه پرېولي او پر څه حصې تیمم وکړي (ځکه په شریعت کې د بدل او مبدل منهٗ د جمع کولو هیڅ مثال نه ترلاسه کیږي امراقي الفلاح مع الطحطاوي ص:۱۶۸)، مثلاً که صرف په پښو باندې زخم وي نو حکم دا دی چې مخ او لاسونه پرېولي او پر پښو مسح وکړي، او داسې نه دې کوي چې مخ پرېولي او پر لاسونو تیمم وکړي، دا پرېولل او تیمم سره جمع کول دي کوم چې جائز نه دي.

تیمم په کومو شیانو سره ماتیږي؟

﴿۱۵۵﴾ وَيَنْقُضُهُ نَاقِضُ الْوُضُوءِ او تیمم ماتوي هغه شی کوم چې د اودس ماتونکی وي (یعني په کومو شیانو سره چې اودس ماتیږي، تیمم هم په هغوی سره ماتیږي) وَ الْقُدْرَةُ عَلَى اسْتِعْمَالِ الْمَاءِ الْكَافِيْ او (همدارنګه تیمم ماتوي) قدرت لرل (قادر کېدل) پر استعمال د کافي اوبو (یعني دومره اوبه کوم چې د طهارت لپاره کافي وي).

تشریح: یعني په کومو شیانو سره چې اودس ماتیږي، په هماغه شیانو سره تیمم هم ماتیږي، همدارنګه که تیمم کوونکی د اوداسه د اوبو پر استعمالولو قدرت پیدا کړي، نو د هغه تیمم ماتیږي، د اوبو پر استعمال د قدرت لرلو مطلب دا دی چې اوبه موجوده وي او د څه دښمن یا درنده بېره نه وي او نه هغه داسې مریض وي چې اوبه تاوان ورته کوي، همدارنګه اوبه دومره کمې نه وي چې د اوداسه اندامونه یو وار هم نه په پرېولل کیږي.

که د یو چا دواړه لاسونه پرې وي او مخ یې هم زخمي وي

﴿۱۵۱﴾ وَمَقْطُوْعُ الْيَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ إِذَا كَانَ بِوَجْهِهِ جَرَاحَةٌ او هغه کس چې دواړه لاسونه او دواړه پښې پرېکړل سوي وي کله چې د هغه پر مخ (هم) زخم وي يُصَلِّيْ بِغَيْرِ طَهَارَةٍ هغه دې بېله طهارته (بغیر له اودسه) لمونځ کوي وَلَا يُعِيْدُ او بيا دې (يې) نه راګرځوي.

لغات: ﴿جراحة﴾ زخم، پرهار، جمع: جِراح وجِراحات.

تشريح: که د کوم چا دواړه لاسونه تر څنګلو او دواړه پښې يې تر بجلکو پرې سوي وي او د هغه پر مخ هم زخم وي مثلاً دانې وي، نو له هغه څخه اودس او تيمم ساقط دي، بس هغه دې په همدې حالت کي چې څرنګه وي بغير له طهارته لمونځ کوي او وروسته يې د راګرځولو ضرورت هم نسته. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

مسئله (۱): که د کوم چا دواړه لاسونه تر څنګلو پرې سوي وي او مخ يې روغ وي، نو کله چې هغه پر لاسونو تيمم کوي، نو د پرېکړلو ځای دې مسح کوي. (حلبي کبير ج:۱، ص:۶۴. عالمګيري ج:۱، ص:۲۶)

په بل چا تیمّم کول

مسئله (۲): که مريض خپله تيمم نه سي کولای، نو بل څوک هم د هغه تيمم ور کولای سي. په دې شرط چي حکم کونکی نيت هم وکړي. (درمختار مع الشامي ج:۱، ص:۲۵۷. ط: بيروت. کتاب المسائل ص:۱۷۸)

بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ

(دا) فصل پر موزو د مسح کولو (په بيان کي) دی

تشريح: تيمم او مسح على الخفين دواړه عارض دي؛ ځکه اصل غسل (پرېولل) دي، خو ځرنګه چي تيمم په کتابُ الله سره ثابت دی او مسح په سنتو سره ثابته ده، نو ځکه تيمم اقوىٰ دی او د دې مستحق دی چي له "مسح على الخفين" څخه مخکي کړی سي، نو ځکه يې مخکي بيان کړی دی، لکه مخکي چي هم موږ ذکر کړه.

د مسح لغوي او اصطلاحي معنىٰ: د مَسْح لغوي معنىٰ ده: «إِمْرَارُ الْيَدِ عَلَى شَيْئٍ» (يعني پر يو شي لاس تېرول) او د مَسْح اصطلاحي معنىٰ ده: لوند لاس پر هغه شي تېرول چي پر هغه د لاس تېرولو حکم سوی وي. نو د "مَسْح عَلَى الْخُفَّيْن" معنىٰ سوه: «إِصَابَةُ الْيَدِ الْمُبْتَلَّةِ الْخُفَّ الْمَلْبُوْسَ» (يعني پر اغوستل سوو موزو باندي لوند لاس تېرول).

د مسح على الخفين ثبوت: د مسح على الخفين مشروعيت په مشهوره حديثونو سره ثابت دی. امام کرخي رَحِمَهُ الله فرمايي چي زما سره د هغه کس د کفر انديښنه سته چي پر موزو مسح جائز نه ګڼي، د مسح د مشروعيت په لړ کي علامه ابو الفضل احمد بن علي عسقلاني رَحِمَهُ الله په "الدراية فی تخريج أحاديث الهداية" کي تقريباً (۲۶) حديثونه بيان کړي دي، چي له هغوی څخه موږ پر دريو حديثونو اکتفاء کوو:

① «عَنْ عَمْرِو ابْنِ أُمَيَّةَ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يَمْسَحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ». (بخاري شريف، باب المسح على الخفين، حديث شمېره: ۲۰۴)

② «عَنْ بِلَالٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ». (مسلم شريف، باب المسح على الناصية، حديث شمېره: ۶۶۰)

③ «عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان رسول الله ﷺ يأمرنا أن نمسح على الخفين يوماً وليلة للمقيم، وللمسافر ثلاثة». (نسائي، دارقطني)

د امام صاحب (امام اعظم ابو حنیفه) رَحِمَهُ الله په هکله نقل سوي دي چي يوه سړي له امام صاحب رَحِمَهُ الله څخه د اهل السنة والجماعت د مذهب په باره كي پوښتنه وكړه، نو امام صاحب رَحِمَهُ الله ورته وفرمايل چي: أَنْ يُفَضِّلَ الشَّيْخَيْنِ وَيُحِبَّ الْخَتَنَيْنِ وَيَرَى الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ (يعني كوم څوک چي شيخين يعني حضرت ابو بكر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له ټولو صحابه وو څخه افضل او غوره ګڼي او د نبي ﷺ د دواړو زومانو يعني د حضرت عثمان رضي الله عنه او د حضرت علي رضي الله عنه سره مينه لري، همدارنګه مسح علی الخفين جائز ګڼي، نو هغه له اهل السنة والجماعت څخه دی).

د موزو د مسح بيان

﴿۱۵۷﴾ صَحَّ الْمَسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ فِي الْحَدَثِ الْأَصْغَرِ لِلرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ جائز ده مسح پر دواړو موزو په كوچنى بې اودسيا كي د سړيو او ښځو (دواړو) لپاره وَلَوْ كَانَا مِنْ شَيْءٍ ثَخِينٍ غَيْرِ الْجِلْدِ كه څه هم دواړه موزې له چمړې څخه بغير له يو (بل) پنډ شي څخه (جوړې) وي سَوَاءٌ كَانَ لَهُمَا نَعْلٌ مِنْ جِلْدٍ أَوْ لَا برابره ده د موزو تلى له چمړې (څرمنې) څخه وي او كه نه وي.

لغات: ﴿الثخين﴾ سخت، مضبوط، ډبل، پنډ. ﴿جلد﴾ چمړه، څرمن، چرم. ﴿نعل﴾ د دې لفظ څو معناوي دي چي له هغوى څخه يې مشهوره معنىٰ ده: څپلۍ، او بله معنىٰ يې ده: هغه چمړه (څرمن) چي په هغه سره موزه ساتل كيږي، يعني چي د حفاظت لپاره موزه پكښې پوښل كيږي (معجم الوسيط)، او صاحب د انوار الايضاح يې يوه معنىٰ دا هم ليكلې ده (د څپلۍ تلى) كوم چي په قاموسونو كي نشته، جمع: نِعَال.

تشريح: د محدث (بې اودسه) لپاره پر موزو مسح كول جائز دي، محدث برابره ده سړى وي او كه ښځه وي، دلته د حدث اصغر (كوچنى بې اودسيا) قيد لګول سوى دى، له دې څخه معلومه سوه چي كوم چا موزې اغوستي وي او بيا حدث اكبر (لويه بې اودسيا) ورته پېښه سي يعني غسل پرې واجب سي، نو په دې صورت كي مسح علی الخفين جائز نه ده، بلكي موزې به كاږل كيږي او پښې به هم پرېولل كيږي.

ولوكانا الخ: فرمايي كه هغه موزې د څرمنې (چمړې) نه وي، خو پنډې او سختې وي، نو بيا هم مسح جائز ده، د مسح علی الخفين شلور صورتونه دي:

① يو دا چي دواړه موزې د څرمنې (چمړې) وي، پر داسي موزو بالاتفاق مسح جائز ده.

(۲) دويم دا چې د څرمنې نه وي خو له پنډې او ډبلې کپړې څخه جوړې وي او مُنَعَّلَيْن يا مُجَلَّدَيْن وي (د مُنَعّل معنیٰ دا ده چې تلی يې د څرمې وي او پر تلي يې څرمه لګېدلې وي او د مُجلد معنیٰ دا ده چې لاندې باندې څرمه وي يعني پر هغه د پاسه او لاندې دواړو طرفونو ته څرمه لګېدلې وي) چې زموږ په اصطلاح کې ماسې ورته ويل کېږي، نو په دې صورت هم کې بالاتفاق پر هغوی مسح جائز ده.

(۳) درېيم دا چې نه له پنډې کپړې څخه وي او نه مُنعلين وي، نو په دې صورت کې بالاتفاق مسح جائز نه ده.

(۴) څلورم دا چې له پنډې او سختې کپړې څخه خو وي يعني له داسې مضبوطه او پنډې کپړې څخه جوړې وي چې بغير له تړلو خپله پر پنډيو پاتېږي او دومره نرۍ نه وي چې بله خوا يې ښکارېږي، لېکن مُنعلين نه وي، نو په دې صورت کې د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ الله په نېز مسح جائز نه ده او د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله په نېز جائز ده، او فتویٰ د صاحبينو پر قول ده؛ ځکه د امام صاحب په هکله دا روايت ذکر سوی دی چې هغه د خپل عمر په آخر کې د صاحبينو قول ته رجوع وکړه، د روايت الفاظ دا دي: «وَعَنْ أَبِي حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ الله أَنَّهُ مَسَحَ عَلَى جَوْرَبَيْهِ فِيْ مَرَضِهِ ثُمَّ قَالَ لِعُوَّادِهِ....(الخ)». [العناية ج:۱، ص:۱۳۹]. (يعني امام ابو حنيفه رَحِمَهُ الله د وفات په مرض کې (تر مرګ لووه ورځې يا درې ورځې مخکې) پر [غير مُنعلين] موزو مسح وکړه او بيا يې هغه خلکو ته وويل کوم چې د ده د پوښتنې لپاره راغلي وه: "ما [نن] هغه کار وکړی چې خلک به مې له هغه څخه منع کول"). نو په دې قول سره علماء د امام صاحب پر رجوع دليل نيسي.

مسئله (۱): نن سبا چې کومې جراپې وغيره استعمالول کېږي، پر هغوی بالکل مسح جائز نه ده؛ ځکه په هغوی کې د جواز شرائط نسته. لهذا د اودس کولو پر مهال د هغوی کښل او پښې پرېولل ضروري دي. (المحيط البرهاني ج:۱، ص:۳۴۲)

د څو جراپو حکم

مسئله (۲): که يو چا څو دانې (مثلاً درې يا څلور) نرۍ جراپې يو د بل د پاسه په پښو کړې وي، نو هم پر هغوی مسح جائز نه ده. (بحواله هنديه ج:۱، ص:۳۲)

پر موزو د مسح صحيح کېدلو شرطونه

﴿۱۵۸﴾ وَيُشْتَرَطُ لِجَوَازِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ سَبْعَةُ شَرَائِطَ او پر موزو د مسح جائز کېدلو لپاره اووه شرطونه شرط دي الْأَوَّلُ لُبْسُهُمَا بَعْدَ غَسْلِ الرِّجْلَيْنِ (۱) اول شرط دواړه موزې د

دواړو پښو تر پړپولو وروسته اغوستل دي وَلَوْ قَبْلَ كَمَالِ الْوُضُوْءِ إِذَا أَتَمَّهُ قَبْلَ حُصُوْلِ نَاقِضٍ لِلْوُضُوْءِ که څه هم د اودسه له پوره کولو څخه مخکې وي (خو دا هغه وخت) کله چې یې د اودس ماتونکي شي له پېښېدلو څخه مخکې یې اودس پوره کړی وي.

لغات: لبسهما: د "هما" ضمير د خفين (موزو) وطرف ته راجع دی. اتمه: ضمير د وُضوْ (اودس) وطرف ته راجع دی.

تشریح: پر موزو د مسح د جائز کېدلو اول شرط دا دی چې د دواړو پښو تر پړپولو وروسته به یې موزې اغوستې وي او دا ضروري نه ده چې اول ټول اودس پوره کړي بیا موزې واغوندي. لېکن دا ضروري ده چې د بې اودسه کېدلو په وخت کې به د هغه اودس پوره وي، لهذا که څوک اول خپلې پښې پړپولي او موزې په پښو کړي بیا پاته اودس پوره کړي، تر دې وروسته بې اودسه سي نو اوس هغه ته پر موزو مسح کول جائز دي؛ ځکه که څه هم د موزو د اغوستلو پر مهال طهارت کامله موجود نه وو (یعني اودس پوره سوی نه وو)، لېکن د بې اودسه کېدلو په وخت کې طهارت کامله موجود وو. لېکن که څوک اول خپلې پښې پړپولي او موزې په پښو کړي بیا د پاته اودس له پوره کولو څخه مخکې بې اودسه سي، نو اوس پر موزو مسح جائز نه ده؛ ځکه د بې اودسه کېدلو په وخت کې طهارت کامله موجود نه وو.

﴿۱۵۹﴾ وَالثَّانِيْ سَتْرُهُمَا لِلْكَعْبَيْنِ (۲) او دوېم شرط د موزو پټول دي بجلکو لره (یعني موزې به داسې وي چې بجلکي پټوي، کنې مسح باندې جائز نه ده).

تشریح: پر موزو د مسح جائز کېدلو دوېم شرط دا دی چې هغه موزې به داسې وي چې پښې تر بجلکو پکښې پټې وي، بیا مسح باندې جائز ده، که چیرې موزې تر پونډو پورې وي، نو پر هغوی مسح جائز نه ده.

﴿۱۶۰﴾ وَالثَّالِثُ إِمْكَانُ مُتَابَعَةِ الْمَشْيِ فِيْهِمَا (۳) او درېیم شرط په دواړو موزو کې د پرلپسې تګ کولو ممکن کېدل دي (یعني په دواړو موزو کې به پرلپسې اسلسل اتلل ممکن وي) فَلَا يَجُوْزُ عَلَى خُفٍّ مِنْ زُجَاجٍ أَوْ خَشَبٍ أَوْ حَدِيْدٍ نو د ښیښې یا لرګي (تختې) یا اوسپنې پر موزو مسح جائز نه ده.

تشریح: درېیم شرط دا دی چې موزې به داسې وي چې په هغوی کې مسلسل تګ کول ممکن وي، یعني بلا تکلفه درې میله تګ پکښې کېدلای سي (کوم چې څه د پاسه ۵ کیلو متره کېږي)، محشي رَحِمَهُ

الله فرمايي چي موږ د مذکوره شيانو (لرګي، اوسپني...) موزې نه دي ليدلي، کېداى سي له دوی څخه د موزې په څېر بل شی جوړول کېږي هغه به مراد وي، يا هسې مسئله به داسي فرض کړل سوې وي.

﴿۱۶۱﴾ وَالرَّابِعُ خُلُوُّ كُلٍّ مِّنْهُمَا عَنْ خَرْقٍ (۴) او څلورم شرط د موزې خالي کېدل دي له داسي څيري والي (چاک) څخه قَدْرَ ثَلَاثِ أَصَابِعَ مِنْ أَصْغَرِ أَصَابِعِ الْقَدَمِ کوم چي په اندازه د دريو ګوتو وي د پښې له کوچنيو ګوتو څخه.

لغات: ﴿خَرْق﴾ سوری، چاک، څيري والی.

تشريح: د مسح جائز کېدلو څلورم شرط دادی چي موزه به ډېره څيري نه وي او د ډېر څيري والي مقدار د پښې درې کوچنۍ ګوتي دي، لهذا که موزه داسي وي چي په هغوی کي د پښې د دريو کوچنيو ګوتو په اندازه سوری (چاک) وي، برابره ده هغه سوری د موزې په لاندينۍ حصه (تلي) کي وي، يا د پاسه وي، يا د پوندي وطرف ته وي، نو پر داسي موزه مسح جائز نه ده او د کوچنيو ګوتو اعتبار هغه وخت دی کله چي سوری له ګوتو څخه بغير پر بل ځای وي او که سوری پر ګوتو وي. يا په بله وينا ګوتي ښکاره وي، نو بيا مطلقاً دريو ګوتو لره اعتبار دی، لهذا که بټه ګوته او د هغې څنګ والا ګوته ښکاره وي، نو هم مسح جائز ده؛ ځکه درې ګوتي نه دي که څه هم دا دواړه د پښې د دريو کوچنيو ګوتو په اندازه دي، او که بټه ګوته او د هغې څنګ والا دوې ګوتي ښکاره وي، نو مسح جائز نه ده.

مسئله: که د يوې موزې څو ځايه لږ، لږ څيري وي او هغه څيري ځايونه (چاکونه) مجموعتاً د پښو د دريو کوچنيو ګوتو په اندازه وي، نو مسح جائز نه ده او که دواړه موزې داسي څيري وي چي مجموعتاً د دريو ګوتو په اندازه وي، نو د هغه اعتبار به نه کول کېږي، پر داسي موزو مسح جائز ده. (درمختار ج:۱، ص: ۴۰۰، ط: بيروت، کتاب المسائل ص:۱۹۱)

﴿۱۶۲﴾ وَالْخَامِسُ اِسْتِمْسَاكُهُمَا عَلَى الرِّجْلَيْنِ مِنْ غَيْرِ شَدٍّ (۵) او پنځم شرط د دواړو موزو ټينګېدل دي پر پښو بغير له تړلو څخه (يعني دواړه موزې به داسي مضبوطه وي چي له تړلو څخه بغير پر پښو ټينګي پاته سي).

لغات: ﴿استمساك﴾ د استفعال د باب مصدر دی، د دې باب څو معناوي دي؛ بندېدل، ټينګ نيول کېدل، ټينګ نيول، منع کېدل. ﴿شدّ﴾ د نصر د باب مصدر دی: تړل.

تشريح: پنځم شرط دا دی چې دواړه موزې داسې مضبوطه او ټينګې وي چې بغير د يو شي له تړلو ځخه خپله پر پښو ټينګې پاتېږي او نه خيږي، کنې مسح باندې جائز نه ده.

﴿۱۶۳﴾ وَالسَّادِسُ مَنْعُهُمَا وُصُوْلَ الْمَاءِ إِلَى الْجَسَدِ (٦) او شپږم شرط د دواړو موزو مانع کېدل (چې منع کوي به) بدن ته د اوبو رسېدل (يعني که پر دوی اوبه ولوېږي، نو تر دوی لاندې حصې ته نه رسيږي).

تشريح: شپږم شرط دا دی چې موزې به داسې وي چې که پر هغوی اوبه واچول سي، نو پښو ته نه رسيږي، کنې مسح باندې جائز نه ده.

﴿۱۶۴﴾ وَالسَّابِعُ أَنْ يَبْقَى مِنْ مُقَدَّمِ الْقَدَمِ قَدْرُ ثَلَاثِ أَصَابِعَ (٧) او اووم شرط دا دی چې د پښې مخکينی حصه به د درېو ګوتو په اندازه باقي پاته وي مِنْ أَصْغَرِ أَصَابِعِ الْيَدِ د لاس له کوچنيو ګوتو ځخه (يعني د لاس د درېو کوچنيو ګوتو په اندازه به د پښې مخکينی حصه موجوده وي) فَلَوْ كَانَ فَاقِدًا مُقَدَّمَ قَدَمِهِ نو که د يو کس د پښې مخکينی حصه نه وي لَا يَمْسَحُ عَلَى خُفِّهِ نو هغه پر موزه مسح نه سي کولای وَلَوْ كَانَ عَقِبُ الْقَدَمِ مَوْجُوْدًا که ځه هم د پښې پونده موجوده وي.

لغات: ﴿عقب﴾ پونده، د پښې د ښېلې لاندينی برخه، جمع: أَعْقَاب.

تشريح: د مسح جائز کېدلو اووم شرط دا دی چې د کوم چا پښه پرې سوې وي، نو کم از کم د لاس د درېو کوچنيو ګوتو په اندازه به د هغه د پښې مخکنی حصه پاته وي، او که مخکنی حصه يې غائبه وي، نو بيا پر موزې مسح کول صحيح نه دي، که ځه هم شاتنی حصه پاته وي. (انوار الايضاح بحواله فتاوی تاتار خانية ج:۱، ص:۴۲۰، مسئله: ۱۰۲۲)

يادونه: صاحب د "شفاء الارواح" د مذکوره عبارت تشريح داسې کړې ده: اووم شرط يې دا دی چې د مسح کونکي پښه به تر بجلکي لاندې د لاس د درېو کوچنيو ګوتو په اندازه روغه موجوده وي، لهذا که د چا پښه تر بجلکي لاندې پرې سوې وي او د مسح کولو ځای کم از کم (لږ تر لږه) د درېو ګوتو په اندازه پاته وي، نو پر دواړو موزو به مسح کوي، او که د فرض مقدار په اندازه يعني د درېو ګوتو په اندازه حصه پاته نه وي، نو بيا د دواړو پښو پرېولل ضروري دي؛ ځکه د مسح محل باقي نه دی، خو د غسل محل باقي دی، لهذا داسې به نه کوي چې د روغې پښې پر موزه مسح کوي او د پرې سوې پښې پاته حصه پرېولي؛ ځکه مسح او غسل (دواړه په يوه عضو) په وظيفه کې د پښو نه سره يو ځای کيږي. (شفاء الارواح، مراقي الفلاح)

د مسح موده

﴿۱۶۵﴾ وَيَمْسَحُ الْمُقِيْمُ يَوْمًا وَلَيْلَةً او مسح به کوي مقيم کس يوه ورځ او يوه شپه وَالْمُسَافِرُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ بِلَيَالِيْهَا او مسافر کس درې ورځې د هغوی د شپو سره (يعني مسافر به درې ورځې او درې شپې مسح کوي).

تشريح: د مقيم لپاره يوه ورځ او يوه شپه (يعني ۲۴ ساعته) او د مسافر لپاره درې ورځې او درې شپې (۷۲ ساعته) پر موزو مسح کول جائز دي.

د مسح د مذکوره مودې ابتداء له کومه وخته کيږي؟

﴿۱۶۶﴾ وَابْتِدَاءُ الْمُدَّةِ مِنْ وَقْتِ الْحَدَثِ بَعْدَ لُبْسِ الْخُفَّيْنِ او (د مسح) د مودې شروع د بې اودسيا له وخت څخه ده د موزو تر اغوستلو وروسته.

تشريح: د مسح موده (يعني د مقيم لپاره يوه ورځ او يوه شپه او د مسافر لپاره درې ورځې او درې شپې، دا موده) له کومه وخته شروع کيږي، يا په بله وينا له کومه وخته شمېرل کيږي؟ په دې باره کې د علماؤ اختلاف دی، صحيح دا ده چې د موزو تر اغوستلو وروسته چې کله د سړي اودس مات سي، نو د همدې بې اودسيا (حدث) له وخته څخه د مسح موده شروع کيږي، او د امام اوزاعي رَحِمَهُ الله په نېز د موزې اغوستلو له وخته څخه دا موده شروع کيږي، او د امام احمد رَحِمَهُ الله په نېز د مسح له وخت څخه شروع کيږي. (شفاء الارواح)

مسح کونکی مقيم که مسافر سي؟

﴿۱۶۷﴾ وَإِنْ مَسَحَ مُقِيْمٌ ثُمَّ سَافَرَ قَبْلَ تَمَامِ مُدَّتِهِ او که مقيم کس مسح وکړي بيا د خپل مودې (يوې ورځې او شپې) تر پوره کېدلو مخکې سفر وکړي (مسافر سي) أَتَمَّ مُدَّةَ الْمُسَافِرِ نو هغه دې د مسافر موده (درې ورځې او شپې) پوره کړي.

تشريح: که مسح کونکی مقيم له يوې ورځې او يوې شپې څخه مخکې مسافر سي، نو بيا به هغه تر دريو ورځو او دريو شپو پورې مسح پوره کوي. (داېې مطلب نه دی چې له نوې سره به درې ورځې او شپې مسح کوي). (هنديه ج،۱، ص،۳۲)

مسح کونکی مسافر که مقيم سي؟

﴿۱۶۸﴾ وَإِنْ أَقَامَ الْمُسَافِرُ بَعْدَ مَا يَمْسَحُ يَوْمًا وَلَيْلَةً او که چيرې مسافر مقيم سي ديوې ورځې او يوې شپې تر مسح کولو وروسته نَزَعَ نو دي (موزې) وکاږي وَإِلَّا يُتِمَّ يَوْمًا وَلَيْلَةً کنې يوه ورځ او يوه شپه دې پوره کړي.

تشريح: که څوک د سفر په حالت کې مسح شروع کړي او بيا ديوې ورځې او يوې شپې له پوره کېدلو څخه مخکې مقيم سي، نو تر يوې ورځې او شپې پورې به مسح پوره کوي او که ديوې ورځې او يوې شپې له پوره کېدلو څخه وروسته مقيم سي، نو بيا د اقامت په حالت کې د هغه لپاره مسح کول جائز نه دي، بلکې د موزو کښل او پښې پرېولل ضروري دي. (هنديه ج:۱، ص:۳۴، کتاب المسائل ص:۱۹۰)

د مسح فرض مقدار

﴿۱۶۹﴾ وَفَرْضُ الْمَسْحِ قَدْرُ ثَلَاثِ أَصَابِعَ او (د موزې) د مسح فرض (مقدار) د درېو ګوتو په اندازه دی مِنْ أَصْغَرِ أَصَابِعِ الْيَدِ د لاس له کوچنيو ګوتو څخه عَلَى ظَاهِرِ مُقَدَّمِ كُلِّ رِجْلٍ د هرې پښې د مخکينۍ حصې پر ښکاره (پلنې) طرف باندې (يعنې د هرې پښې د مخ پر پلنې حصه د لاس د درېو کوچنيو ګوتو په اندازه مسح کول فرض دي).

تشريح: په دې عبارت کې د مسح د فرض مقدار بيان دی او هغه دا چې پر هرې موزې د لاس د درېو کوچنيو ګوتو په اندازه مسح کول فرض دي، لهذا که څوک پر يوه موزه د دوو ګوتو په اندازه مسح وکړي او پر بلې موزې د پنځو ګوتو په اندازه مسح وکړي، نو مسح نه صحيح کيږي او د هرې موزې پر ظاهرې (پلنې) حصه مسح کول ضروري دي، د موزې د تلې پر طرف يا صرف د پوندې پر طرف مسح کول جائز نه دي او شرعاً هيڅ اعتبار ور لره نسته. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

د مسح سنت طريقه

﴿۱۷۰﴾ وَسُنَّتُهُ مَدُّ الْأَصَابِعِ مُفَرَّجَةً او (د موزې) د مسح سنتونه د ګوتو کشول دي په داسې حال کې چې ګوتې خلاصې (غوړېدلې) وي مِنْ رُؤُوسِ أَصَابِعِ الْقَدَمِ إِلَى السَّاقِ د پښې د ګوتو له سرولو څخه تر پنډۍ پورې (يعنې د مسح سنت طريقه دا ده چې پر پښه د ګوتو له سر څخه تر پنډۍ پورې د لاس خلاصې ګوتې کش کړي).

لغات: ﴿مفرجة﴾ د تفعيل له بابه مؤنث مفعول دی. فَرَّجَ تُفَرِّجُ تَفْرِيجًا: پراخه ساتل. خلاصول. خلاص لرل.

تشريح: يعني فرض مقدار خو صرف دا دی چې د لاس د دريو ګوتو په اندازه د هرې موزې ظاهري حصه لنده سي (لکه مخکې چې ذکر سوه)، خو د مسح سنت طريقه دا ده چې دواړه لاسونه په اوبو سره لانده کړي او د ښي لاس ګوتي د راسته موزې پر مخکنۍ حصه او د چپه لاس ګوتي د چپه موزې پرمخکنۍ حصه کېښېږدي بيا دواړه لاسونه د پنډيو وطرف ته (تر بجلکو لوړ پورې) کش کړي او ګوتي دې خلاصي لري، صرف يو وار داسې کول سنت دي او که د ګوتو سره ورغوی هم يو ځای کړي نو غوره ده، او که ددې خلاف وکړي يعني د پنډيو له طرف څخه يا له بل طرف څخه ګوتي راکش کړي، نو مسح خو کيږي ليکن د سنت خلاف به وي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

صرف په يوه ګوته سره مسح کول

مسئله (۱): که پر يوه موزه صرف يوه ګوته درې واره پر يوه ځای کش کړل سي، نو مسح نه صحيح کيږي، هو! که ګوته درې واره لنده کړل سي او پر درې جلا، جلا ځايو کش کړل سي، نو مسح صحيح کيږي. (کتاب المسائل ص: ۱۸۶، عالمګيري ج: ۱، ص: ۳۲، ۳۳)

د مسح پر ځای په لندو وابنو باندې تګ

مسئله (۲): که څوک پر موزو د مسح کولو پر ځای په داسې وابنو باندې وګرځيږي کوم چې په پاکو اوبو سره لانده وي چې د هغه په وجه د موزو ظاهري پلسنۍ حصه په اوبو سره لنده سي، نو په دې سره هم د مسح على الخفين وظيفه اداء کيږي. (المحيط البرهاني ج: ۱، ص: ۲۲۱، کتاب المسائل ص: ۱۸۷)

په بل چا مسح کول

مسئله (۳): که څوک په مسح کې له بل چا څخه مرسته وغواړي او خپلې موزې په بل چا مسح کړي، نو هم مسح صحيح کيږي. (پورتنی حواله)

په کومو شيانو سره مسح ماتيږي؟

﴿۱۷۱﴾ وَيَنْقُضُ مَسْحَ الْخُفِّ أَرْبَعَةُ أَشْيَاءَ او د موزو مسح څلور شيان ماتوي (په څلورو شيانو سره د موزې مسح ماتيږي) كُلُّ شَيْءٍ يَنْقُضُ الْوُضُوءَ (۱) هر هغه شی کوم چې اودس ماتوي وَنَزْعُ خُفٍّ (۲) او د موزې کښل وَلَوْ بِخُرُوْجِ أَكْثَرِ الْقَدَمِ إِلَى سَاقِ الْخُفِّ که څه هم د پښې د اکثره حصې په راوتلو سره وي د موزې و پنډۍ ته (يعني چې د قدم اکثره حصه د موزې تر پنډۍ پورې راووځي)

وَإِصَابَةُ الْمَاءِ أَكْثَرَ إِحْدَى الْقَدَمَيْنِ فِي الْخُفِّ (۳) او ديوې پښې اکثره حصې ته په موزه کي (دننه) اوبه رسيدل عَلَى الصَّحِيحِ د صحيح قول مطابق وَ مُضِيُّ الْمُدَّةِ (۴) او (د مسح) د مودې تېرېدل (هم مسح ماتوي) إِنْ لَمْ يَخَفْ ذَهَابَ رِجْلِهِ مِنَ الْبَرْدِ که چېرې له يخ څخه د پښې پر ضايع کېدلو نه بېرېږي (يعني کله چې د مسح موده پوره سي. نو هم مسح ماتيږي. نو پښې به پرېولي. لېکن که په پرېوللو سره د سخت يخ په وجه د پښو د ضايع کېدلو اشل کېدا بېره وي. نو بيا يې مسح نه ماتيږي او د جبيره (پټۍ) په حکم سره کرځي چې تر څو مجبوري وي. مسح دې کوي) وَ بَعْدَ الثَّلَاثَةِ الْأَخِيرَةِ غَسَلَ رِجْلَيْهِ فَقَطْ او تر آخري دريو وروسته دې صرف دواړي پښې پرېولي (يعني تر آخري دريو صورتونو وروسته صرف د پښو پرېولل کافي دي).

لغات: ﴿نزع﴾ د ضرب د باب مصدر دی: کښل، کاږل، راکشول. ﴿خروج﴾ د نصر د باب مصدر دی: خېله وتل، بهر راتلل. علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله فرمايي: چې اولاً نزع بيا خروج ذکر کول ودې خبرې ته اشاره ده چې موزه برابره ده کښل سوې (باسل سوې) وي او که خپله وتلې وي. د مسئلې حکم په دواړو صورتونو کي برابر دی.

تشريح: په لاندينيو صورتونو کي مسح على الخفين ماتيږي:

① ... کوم شيان چې او دس ماتوي (نواقض وضوء)، هغوی د موزې مسح هم ماتوي. لهذا د نوي اودس کولو تر څنګ به موزې هم بيا مسح کول کيږي. او په لاندينيو صورتونو کي د موزو کښل او پښې پرېولل ضروري دي، صرف مسح کول کافي نه دي.

② ... تول موزه کښل، يا د پښې اکثره حصه ښکاره کېدل هم مسح ماتوي. لهذا که څوک يوه موزه وکاږي او يا پښه يې خپله راووځي او د موزې تر پنډۍ پوري راسي. نو په دې صورت کي مسح ماتيږي. لهذا دويمه موزه به هم کښل کيږي او دواړه پښې به پرېولل کيږي.

③ ... موزې ته اوبه داخلېدل او د پښې اکثره حصې ته اوبه رسيدل. يعني که يوې موزې ته اوبه ننوځي او تول پښه يا اکثره (يعني له نيمايي څخه زياته) پښه لنده سي، نو مسح ماتيږي. لهذا موزې کښل او دواړه پښې پرېولل واجب دي. مصنف رَحِمَهُ الله فرمايي چې دا قول صحيح دی. بل قول دا دی چې موزې ته داوبو ننوتلو په صورت کي مسح نه ماتيږي. (حاشيه)

④ ... د مسح موده تېرېدل (پوره کېدل). مثلاً که د مقيم کس د مسح يوه ورځ او يوه شپه تېره سي، نو مسح يې ماتيږي. په دې شرط چې د سخت يخ په وجه پښو ته د نقصان رسېدلو بېره نه وي. لهذا کله چې د مسح موده پوره سي نو موزې دې وکاږي او پښې دې پرېولي لمونځ دې وکړي. باقي اودس

راګرځول واجب نه دي، په دې شرط که یو ناقضِ وضو شی پېښ سوی نه وي. لېکن که د موزې په کښلو کې دا بېره وي چې پښې به یې د سخت یخ په وجه تاواني او ضایع سي، نو بیا موزې د پټی (جبیره) په حکم کې دي، لهذا پر هغوی مسح جائز ده. یعني څرنګه چې د زخم پر پټی مسح کول کېږي تر څو چې زخم وي، همداسې دې دواړه موزې مسح کوي تر څو چې مجبوري وي، او صاحب د شفاء الارواح د حاشیې په حواله سره لیکلي دي چې څرنګه پر پوره پټی باندې مسح کول کېږي، همداسې دې پر پوره دواړو موزو لاندې باندې (د پلې او لاندې او پوندې) ټوله مسح کوي. (حاشیه مخلصاً بحوالۀ شفاء الارواح، ثمرة النجاح)

⑤ د پښې د دریو کوچنیو ګوتو په اندازه موزه څیرې کېدل. (در مختار ج:۱، ص:۲۰۱ - ۲۰۲)

وبعد الثلاثة الأخيرة إلخ: یعني دلته چې کوم آخري درې صورتونه بیان سول (یعني موزه کښل، پښې ته اوبه رسېدل، موده پوره کېدل)، څرنګه چې په دې دریو سره صورتونو کې صرف مسح ماتېږي، لهذا که د هغه اودس وي، نو له نوي سره اودس تازه کول ضروري نه دي، بلکې فقط پښې پرېولل کافي دي. (شفاء الارواح)

پر لنګوټه وغیره باندې د مسح حکم

﴿۱۷۳﴾ وَلَايَجُوْزُ الْمَسْحُ او مسح جائز نه ده عَلٰى عِمَامَةٍ وَقَلَنْسُوَةٍ پر لنګوټه او خولۍ (رخچینه) باندې وَ بُرْقَعٍ وَ قُفَّازَيْنِ او پر چادرې (بوغره) او دستکلو (دستکښو) باندې.

لغات: ﴿الْعِمَامَةُ﴾ لنګوټه، جمع: عَمَائِم. ﴿الْقَلَنْسُوَةُ﴾ خولۍ، ټوپۍ، جمع: قَلَنْسُوَات. ﴿الْبُرْقَعُ﴾ چادرې، بوغره، بورقه، جمع: بَرَاقِع. ﴿الْقُفَّازَيْنِ﴾ تثنیه د ''قُفَّازٌ'' ده: دستکله، دستکښه، جمع: قَفَافِيْز.

تشریح: پر لنګوټه مسح کول جائز نه دي، همدارنګه پر خولۍ او د ښځې لپاره پر چادرې (بوغره) مسح جائز نه ده، همدارنګه پر دستکلو (دستکښو) مسح جائز نه ده. برابره دستکلې د یخ د مخنیوي لپاره اغوستل سوي وي او که د یو حیوان او ښکار د نیولو لپاره، لکه ځینې خلک چې د ښکاري مرغانو د نیولو لپاره سختې دستکلې په لاس کوي چې د مرغانو د منګولو له ضرب څخه خوندي سي. (انوار الایضاح)

فَصْلٌ (فِي الْجَبِيْرَةِ وَنَحْوِهَا)

(دا) فصل (پر پټۍ د مسح او داسي نورو په بيان کي) دی

پر زخم د مسح کولو مسئلې

﴿۱۶۳﴾ إِذَا افْتَصَدَ کله چي رګ ووهي (يا په بله وينا له رګ څخه وينه وکاږي) أَوْ جُرِحَ أَوْ كُسِرَ عُضْوُهُ يا زخمي سي يا يې يو اندام مات سي فَشَدَّهُ بِخِرْقَةٍ أَوْ جَبِيْرَةٍ بيا هغه په يو رېبنکي يا پټۍ (پلستر، يا لرګي) سره وتړي وَكَانَ لَا يَسْتَطِيْعُ غَسْلَ الْعُضْوِ وَلَا يَسْتَطِيْعُ مَسْحَهُ او هغه د اندام د پرېولو طاقت نه لري او نه پر هغه د مسح کولو طاقت لري وَجَبَ الْمَسْحُ عَلٰى أَكْثَرِ مَا شَدَّ بِهِ الْعُضْوَ نو واجب دي مسح کول د هغه څه (پټۍ وغيره) پر اکثره حصه په کوم سره چي يې اندام تړلی دی وَكَفَى الْمَسْحُ عَلٰى مَا ظَهَرَ مِنَ الْجَسَدِ بَيْنَ عِصَابَةِ الْمُفْتَصِدِ او کافي ده مسح کول د بدن پر هغه حصه باندي کوم چي د رګ وهونکي د پټۍ تر مينځ (ښکاره) پاته وي. (مثلاً چار طرفه پټۍ تړل سوې وي او په مينځ کي ځای ښکاره (خلي) پاته وي چي له هغه څخه بدن ښکاره کېږي، نو دغه د مينځ ښکاره بدن (پوست) پرېولل نه غواړي، بلکي پر هغه مسح کول کافي دي؛ ځکه مجبوري ده).

لغات: ﴿افتصد﴾ د افتعال د باب ماضي ده: رګ وهل، يعني د علاج او درملني په قصد د يو تېره آلې (نشتر) په ذريعه له رګ څخه خرابه وينه ايستل، د نشتر (نِشتر) په ذريعه د بدن وينه لړول. نشتر يو تېره څوکه لرونکې آله ده، مُفْتَصِد له همدې بابه فاعل دی. ﴿جبيرة﴾ هغه څه کوم چي پر مات هډوکي (مات اندام) تړل کېږي، هغه که پټۍ او پلستر وي او که لرګی وي. يا په بله وينا هغه پټۍ او يا هغه لرګی (د بانس [illegible]) کوم چي پر مات هډوکي لګول کېږي او تړل کېږي. جمع: جَبَائِرُ (معجم الوسيط، معجم لغة الفقهاء). ﴿عِصَابَة﴾ د دې لفظ څو معناوي دي چي له هغوی څخه يو معنیٰ ده: پټۍ، هغه رېبنکۍ وغيره چي پر اندام وغيره باندي تړل کېږي.

تشريح: په دې عبارت کي څو مسئلې بيان سوي دي: ① که څوک رګ ووهي يعني د نشتر په وسيله له بدن څخه خرابه وينه وباسي، بيا پر هغه ځای پټۍ وتړي، نو که د اودس کولو پر مهال د پټۍ

په خلاصولو کې تکليف وي او اوبه د زخم لپاره تاواني وي، نو پر پټۍ مسح کول صحيح دي، ②که د زخم پر خوله پټۍ او پلستر لګول سوي وي، نو که داودس کولو پر مهال د پټۍ او پلستر په ليري کولو کې تکليف وي او اوبه د زخم لپاره تاواني وي، نو پر پټۍ او پلستر مسح کول جائز دي، برابره ده پټۍ او پلستر په اوداسه لګول سوي وي او که بغير له اوداسه لګول سوي وي، ③ پر مات سوي هډوکي چې کوم پلستر اچول کيږي، هغه د پټۍ په حکم کې دی، پر هغه د پاسه مسح کول جائز دي. (عالمګيري ج:۱، ص:۳۵)

وجب المسح على أكثرالخ: د دې عبارت مطلب دا دی چې د پټۍ او پلستر پر اکثره حصه مسح کول واجب دي او د بدن هغه حصه کوم چې له پټۍ څخه ښکاره نه وي، پر هغه هم مسح کول کافي دي؛ د پرېولو ضرورت يې نسته؛ ځکه که په پرېولو يې مکلف کړی سي، نو کېدلای سي چې هغه اوبه زخم ته ورسيږي او تاوان وکړي، نو ځکه هغه حصه پرېولل ضروري نه دي.

تر پټۍ لاندې د اضافي حصې حکم

مسئله: که زخم داسې ځای وي چې په پټۍ کې له اصل زخم څخه بغير د بدن څه نوره حصه هم ور سره پټه وي، نو پر هغه ټوله حصې ضرورتاً مسح جائز ده. (شامي ج:۱، ص:۴۰۸، ط: بيروت، کتاب المسائل ص:۱۹۳)

د مسح على الجبيرة او مسح على الخفين تر مينځ فرق

﴿۱۷۱﴾ وَالْمَسْحُ كَالْغَسْلِ او (د پټۍ) مسح د پرېولو په څېر ده فَلَايَتَوَقَّتُ بِمُدَّةٍ نو هغه په يو (ټاکلې) موده سره نه متعين کيږي (يعني د دې مسح لپاره څه موده ټاکل سوې نه ده لکه د موزې د مسح لپاره چې ټاکل سوې ده) وَلَايُشْتَرَطُ شَدُّ الْجَبِيْرَةِ عَلٰى طُهْرٍ او پټۍ پر پاکۍ (پر اوداسه) تړل شرط نه دي وَيَجُوْزُ مَسْحُ جَبِيْرَةِ إِحْدَى الرِّجْلَيْنِ مَعَ غَسْلِ الْأُخْرٰى او جائز ده مسح د يوې پښې پر جبيرې د بلې پښې د پرېوللو سره (يعني د يوې پښې پر پټۍ مسح کول او بله پښه پرېولل هم جائز دي) وَلَايَبْطُلُ الْمَسْحُ بِسُقُوْطِهَا قَبْلَ الْبُرْءِ او نه باطليږي مسح د پټۍ په لوېدلو سره تر جوړېدلو مخکې (يعني د زخم لو مات ځای تر جوړېدلو مخکې د پټۍ په لوېدلو سره مسح نه ماتيږي) وَيَجُوْزُ تَبْدِيْلُهَا بِغَيْرِهَا او جائز دي دا (تړل سوې) پټۍ په بلې (نوې) پټۍ سره بدلول (يعني د پټۍ

بدلول هم جائز دي) وَلَايَجِبُ إِعَادَةُ الْمَسْحِ عَلَيْهَا او واجب نه دي پر هغه (نوي پټۍ) باندې مسح راګرځول وَالْأَفْضَلُ إِعَادَتُهُ (خو) راګرځول يې افضل دي.

لغات: ﴿يتوقت﴾ د تفعل د باب مضارع ده: مؤقت کېدل، په وخت سره متعين کېدل.

تشريح: صاحب د کتاب رَحِمَهُ الله فرمايي چې مسح على الجبيره د پرېوللو په شير ده. بدل او خليفه نه ده. په خلاف د مسح على الخفين چې هغه د پرېوللو (غسل) بدل او قائم مقام ده. په همدې وجه يوه پښه مسح کول او بله پرېولل صحيح نه دي (ځکه چې اصل او بدل به سره جمع سي. کوم چې صحيح نه دي)، تر دې وروسته مصنف رَحِمَهُ الله د مسح على الجبيره او مسح على الخفين تر مينځ فرق بيان کړی دی، نو د دواړو تر مينځ په څلورو اعتبارو سره فرق دی: ① د مسح على الجبيره لپاره هيڅ موده متعينه نه ده؛ ځکه هغه د پرېوللو په حکم کي ده او پرېولل په هيڅ موده سره متعين نه دي. په خلاف د مسح على الخفين. ② د زخم پټۍ په پاکي باندې تړل ضروري نه دي. يعني که بغير له اوداسه يې وتړي، نو بيا هم مسح پرې کولای سي. ③ که له دواړو پښو څخه يوه زخمي وي او بله روغه وي، نو پر يوې مسح کول او بله پرېولل جائز دي. ④ که د زخم له روغېدلو څخه بغير پټۍ خلاصه سي، نو دوباره دې يې وتړي او د مسح راګرځول ضروري نه دي: ځکه اوس هم عذر باقي دی. ها! که د زخم له روغېدلو څخه وروسته پټۍ خلاصه سي يا ايله سي، نو اوس زخم يعني تر پټۍ لاندې حصه پرېولل ضروري دي. په خلاف د مسح على الخفين چې په هغه کي د يوې موزې په کښل کېدلو سره مسح باطلېږي (عالمګيري ج:١، ص:٢٥)، او که چا پر خپل زخم دوچنده (ډبله) پټۍ تړلې وي او بيا له هغه څخه پورتنۍ پټۍ خلاصه کړي، يا د دواء لګولو لپاره بله پټۍ بدله کړي، نو د مسح راګرځول ضروري نه دي خو مستحب دي چې د پاسنۍ پټۍ تر لېري کولو وروسته والا پټۍ باندې مسح وکړی سي، همدارنګه پر نوي بدلې سوي پټۍ هم نوې مسح کول مستحب دي. (انوار الايضاح)

که د زخم والا لپاره اوبه تاواني وي نو څه به کوي؟

﴿١٧٥﴾ وَإِذَا رَمِدَ او کله چې ستر که خرابه سي (يا په بله ورنا، ستر که يې خوږ سي. درد لو څخني شروع کړي) وَ أُمِرَ أَنْ لَّا يَغْسِلَ عَيْنَهُ او ده ته (د ډېر خبري) حکم وسي چې ستر که دې نه پرېولي (ځکه چې له اوبو څخه بدوږي) أَوِ انْكَسَرَ ظُفْرُهُ يا د يو چا نوک مات سي وَجَعَلَ عَلَيْهِ دَوَاءً

عَلَكًا أَوْ جِلْدَةَ مِرَارَةٍ او دئ پر هغه باندي دواء او ګوند یا د تریخي پوستکی کیږدي وَ ضَرَّهُ نَزْعُهُ او د هغه لیري کول ده ته ضرر (نقصان) کوي جَازَ لَهُ الْمَسْحُ نو د ده لپاره مسح جائز ده وَ إِنْ ضَرَّهُ الْمَسْحُ او که مسح (هم) ضرر ورته کوي تَرَكَهُ نو مسح دي (هم) پرېږدي.

لغات: ﴿رَمَدٌ﴾ د سترګو درد او چخنې (چغړي) کول، سترګي خوږېدل او خرابېدل. ﴿علک﴾ هر هغه ګوند (کندوري) چې ژوول کیږي او په ژوولو سره نه ویلي کیږي (نه ختمیږي)، جمع: عُلُوْك و أَعْلَاك. ﴿مرارة﴾ تریخی، د انسان په نس کي د صفرا کڅوړه کوم چې د اینې سره لاندي لګېدلی وي او د خوړو په هضم کي مرسته کوي، جمع: مَرَائِر.

تشریح: که د چا سترګه خرابه سي او یو ماهر حکیم ورته ووایي چې له اوبو څخه یې ساته!، یا یې نوک مات سي نو هغه پر نوک دواء یا ګوند یا داسي بل شی ولګوي او د هغه زخم لپاره اوبه تاواني وي، نو په لانده لاس سره دي پر هغه مسح کوي او که مسح کول هم تاوان ورته کوي، نو بیا معاف دی، د مسح هم ضرورت نسته. (عالمګیري ج:١، ص:٣٥١)

﴿١٤٦﴾ وَلَا يَفْتَقِرُ إِلَى النِّيَّةِ فِي مَسْحِ الْخُفِّ وَالْجَبِيرَةِ وَالرَّأْسِ او نیت ته حاجت (ضرورت) نسته د موزې، پټۍ او سر په مسح کي.

تشریح: فرمایي چې د موزې، پټۍ او د سر په مسح کولو کي نیت ته ضرورت نسته؛ لهذا که څوک اودس وکړي او پر موزې یا پټۍ یا سر باندي مسح وکړي، خو د طهارت نیت نه وکړي، نو هم مسح صحیح سوه؛ ځکه چې نیت ور لره شرط نه دی. (انوار الایضاح، شفاء الارواح)

بَابُ الْحَيْضِ وَالنِّفَاسِ وَالْاِسْتِحَاضَةِ

(۱۱) فصل د حيض، نفاس او استحاضې (په بيان کې) دی

تشريح: مخکې مصنف رَحِمَهُ الله د پاکۍ (طهارت) هغه احکام بيان کړل چې په هغوی کې سړی او ښځه دواړه شامل دي، اوس هغه احکام بيانوي کوم چې صرف د ښځو سره متعلق دي.

حيض په لغت او اصطلاح کې: حيض په لغت کې "بهيدلو" ته وايي، او اصطلاحي معنیٰ يې ده: «دَمٌ يَخْرُجُ مِنْ رَحْمٍ بَالِغَةٍ سَلِيْمَةٍ» (هغه وينه چې د روغې بالغې ښځې له رحم څخه وځي) کوم چې کم از کم له نهو کالو څخه وروسته تر پنځه پنځوس کالو پورې راځي، او تر پنځه پنځوس کالو وروسته عموماً ښځې ته حيض نه راځي، لهذا تر دې عمر وروسته که ښځې ته وينه راسي، نو بيا به د وينې رنګ ته کتل کيږي، که هغه خالص د وينې رنګ وي يعنې بنه سور يا تور غوندې وي، نو حيض دی او که بل رنګ وي، نو حيض نه دی، ها! که د دغه ښځې عادت له مخکې څخه د هغه بل رنګ وينې وي، نو د هغه رنګ وينه به هم حيض شمېرل کيږي.

نفاس په لغت او اصطلاح کې: نفاس په لغت کې "ساه کښلو" ته وايي، او اصطلاحي معنیٰ يې ده: «دَمٌ يَخْرُجُ مِنَ الرَّحْمِ عَقِيْبَ الْوِلَادَةِ» (هغه وينه چې له رحم څخه د کوچني تر زېږېدلو وروسته وځي).

د استحاضه تعريف: "سِيَلَانُ الدَّمِ مِنَ الرَّحِمِ فِي غَيْرِ أَوْقَاتِهِ الْمُعْتَادَةِ" (يعنې د عادت له ورځو (أيام الحيض والنفاس) څخه بغير په نورو ورځو کې له رحم څخه بهيدونکې وينه)، او مستحاضه هغه ښځې ته وايي چې د خپل عادت تر ورځو وروسته يې هم وينه جاري وي د مرض په وجه. هره ښځه په دې مرض نه مبتلا کيږي بلکې ښځينه مرض والا ښځې د دې تکليف سره مخامخ کيږي.

﴿۱۸۸﴾ يَخْرُجُ مِنَ الْفَرْجِ حَيْضٌ وَنِفَاسٌ وَاسْتِحَاضَةٌ راوځي د ښځې له فرج څخه (درې قسمه وينه) حيض او نفاس او استحاضه فَالْحَيْضُ دَمٌ يَنْفُضُهُ رَحِمٌ بَالِغَةٍ نو حيض هغه وينه ده کوم چې يې رابلسي (راوباسي) ديو داسې بالغې ښځې رحم لَا دَاءَ بِهَا وَلَا حَبَلَ چې په هغې

بالغه نه څه ناروغي وي او نه حمل (یعني نه ناروغه وي او نه حامله وي) وَلَمْ تَبْلُغْ سِنَّ الْأَيَاسِ او نه هغه د ناامیدۍ عمر ته رسیدلې وي.

تشریح: حیض هغه وینه ده کوم چې د روغي ښځې له رحم څخه راوځي. او که د دواء په ذریعه دا وینه بنده کړل سي، نو تر څو چې وینه جاري سوې نه وي، ښځه پاکه شمېرل کیږي، لېکن که داسي کول د صحت لپاره تاواني وي لکه څرنګه چې دا تجربه سوې دي، نو دا عمل دې نه کول کیږي. (کتاب الفقه علی المذاهب الاربعة ج: ۱، ص: ۱۲)

فوائد قیود: په عبارت کي دَمٌ د جنس په درجه کي دی چې په هغه کي هر ډول وینه داخله ده، یعني سره وینه، ژړه وینه، خړه وینه او داسي نور. ینفضه: په دې سره هغه وینه ووتله کوم چې په رحم کي موجوده وي او راوتلې نه وي، رحم بالغة: په دې سره د زخم، رګ او د پزې وغیره وینه ووتله. لا داءِ بها: په دې سره د نفاس وینه ووتله؛ ځکه د نفاس والا ښځه د مریضه په حکم کي ده، سن ایاس: د ناامیدۍ عمر د مفتیٰ به قول مطابق پنځه پنځوس (۵۵) کاله دي. (مراقی الفلاح ص: ۷۵)

د حیض اقل او اکثر وخت

﴿۱۷۸﴾ وَأَقَلُّ الْحَيْضِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ او د حیض کمه (کمتره) موده درې ورځې ده وَأَوْسَطُهُ خَمْسَةٌ او مینځنۍ (میانه) موده یې پنځه ورځې ده وَأَكْثَرُهُ عَشَرَةٌ او زیاته موده یې لس ورځې ده.

تشریح: د حیض کم از کم (لږتر لږه) موده درې ورځې او درې شپې ده، له دې څخه په کمه موده کي چې کومه وینه راوځي، هغه حیض نه ده، او د حیض اکثره موده لس ورځې او لس شپې ده، له دې څخه زیاته چې کومه وینه جاري وي، هغه حیض نه ده.

﴿۱۷۹﴾ وَالنِّفَاسُ هُوَ الدَّمُ الْخَارِجُ عَقِبَ الْوِلَادَةِ او نفاس هغه وینه ده کوم چې د بچي تر پیدایښت (زیږېدني) وروسته راوځي وَأَكْثَرُهُ أَرْبَعُونَ يَوْمًا او د نفاس زیاته موده څلویښت ورځې ده وَلَاحَدَّ لِأَقَلِّهِ او کمې مودې لره یې هیڅ حد نسته.

تشریح: د کوچني تر پیدایښت وروسته چې کومه وینه راوځي، هغه ته نفاس وایي، د نفاس کمه موده متعینه نه ده، څه ګړۍ وروسته هم دا وینه بندېدای سي، تر بندېدلو وروسته یې غسل واجبیږي او

د حمل تر اسقاط (نخسان) وروسته د راتلونکي وینې حکم

مسئله (۱): که د یوې ښځې حمل ساقط (نخسان) سي، نو د څلورو میاشتو یا له دې څخه زیات حمل په ساقطولو (نخساتولو) سره چې کومه وینه را وځي، هغه به نفاس شمېرل کیږي. (تنویر الابصار علی الدر المختار ج:۱، ص:۴۳۴)

د آپریشن په ذریعه د بچي پیدا کېدلو په صورت کې د نفاس حکم

مسئله (۲): که د یوې ښځې بچی د آپریشن په ذریعه له نس څخه وایستل سي. نو که وینه له بچه دانی څخه وبهیږي، هغه به نفاس والا شمېرل کیږي او که له بچه دانی څخه د متیازو د لارې څخه وینه نه وبهیږي، نو دې ته نفاس نه ویل کیږي. بلکې دا به پر ظاهري زخم حمل کول کیږي. خو غسل په هر حال کې ضروري دی. (عالمګیري ج:۱، ص:۳۷، ۱۶، در مختار ج:۱، ص:۴۳۰، ط: بیروت)

مسئله (۳): که د بچي اکثره حصه را ووځي، نو تر هغه وروسته بهېدونکې وینه به نفاس شمېرل کیږي. او که د بچي صرف یو، دوه اندامه را ووځي او اکثره اندامونه تر اوسه یې دننه پاته وي. نو په دې وخت کې بهېدونکې وینه استحاضه ده او په دې حالت کې هم پر هغې لمونځ کول فرض دي. (در مختار ج:۱، ص:۴۳۰، کتاب المسائل ص:۲۱۶)

﴿۱۸۰﴾ وَالِاسْتِحَاضَةُ دَمٌ نَقَصَ عَنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ أَوْ زَادَ عَلَى عَشَرَةٍ فِي الْحَيْضِ او استحاضه هغه وینه ده کوم چې په (موده د) حیض کې تر دریو ورځو کمه سي یا تر لسو ورځو زیاته سي وَعَلَى أَرْبَعِينَ فِي النِّفَاسِ او په نفاس کې تر څلوېښتو ورځو (زیاته سي).

تشریح: یعني کومه وینه چې د حیض له کم مودت (دریو ورځو) څخه کمه راسي، هغه استحاضه ده. همدارنګه کومه وینه چې د حیض له اکثره مودت (لسو ورځو) څخه زیاته راسي، هغه هم استحاضه ده. لهذا که یوه ښځه داسې وي چې دا یې لول حیض وي او په همدې حیض سره بالغه سوې وي او دا وینه یې تر لسو ورځو زیاته سي. نو اوس به لس ورځې د حیض شمېرل کیږي او تر لسو ورځو وروسته ورځې به استحاضه شمېرل کیږي. او که دا یې اول حیض نه وي. بلکې مخکې هم څو واره حیض ورته راغلې وي، خو په دې وار تر لسو ورځو زیات سي. نو که د هغې عادت مخکې معلوم وي مثلا پنځه ورځې یا اووه ورځې، نو د عادت ورځې به په حیض کې شمېرل کیږي او پاته ورځې به د استحاضې وینه شمېرل کیږي. همدارنګه د نفاس له اکثر مودت (څلوېښتو ورځو) څخه زائده وینه استحاضه ده. (شفاء الارواح)

له نهو کالو څخه په کم عمر کي د راتلونکي وينې حکم

مسئله: نجلۍ کم از کم د نهو کالو په عمر کي بالغه کيږي، لهذا که له نهو کالو څخه په کم عمر کي وينه راسي، نو هغه ته به حيض نه ويل کيږي، بلکي هغه به استحاضه شمېرل کيږي. (انوار الايضاح)

د پاکۍ (طهر) موده

﴿١٨١﴾ وَأَقَلُّ الطُّهْرِ الْفَاصِلِ بَيْنَ الْحَيْضَتَيْنِ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا او د طهر (پاکۍ) کمه موده کوم چي د دوو حيضونو تر مينځ فاصل (جلا کونکې) ده پنځلس ورځي ده وَلَاحَدَّ لِأَكْثَرِهٖ او د طهر زياتي مودې لره هيڅ حد نسته إِلَّالِمَنْ بَلَغَتْ مُسْتَحَاضَةً مګر د هغي ښځي لپاره کوم چي د مستحاضه کېدلو په حالت کي بالغه سوې وي (يا په بله وينا: په داسي حالت کي بالغه سوې وي چي د هغې وينه جاري وي او نه بنديږي، نو د داسي ښځي لپاره د طهر موده شل اياتولس اورځي ده. يعني د هغې په حق کي د هري مياشتي لس ورځي د حيض شمېرل کيږي او پاته شل ورځي د طهر کيږي. نو ګواکي د هغې لپاره د طهر حد مقرر سو).

تشريح: د دوو حيضو تر مينځ د پاکۍ موده پنځلس (١٥) ورځي ده، له دې څخه په کمه موده کي چي کومه وينه راځي، هغه به حيض نه شمېرل کيږي، او د طهر اکثره موده معلومه او ټاکل سوې نه ده، بلکي تر څو چي وينه نه راځي، ښځه طاهره (پاکه) ده، لمونځ او روژه دې اداء کوي، که څه هم ټوله عمر را نه سي.

إِلَّالمن بلغت إلخ: ليکن که يو نجلۍ په داسي حالت کي بالغه سي چي وينه يې جاري وي او نه بنديږي، يا په بله وينا چي که يو نجلۍ اول وار وينه ووينې او هغه تر لسو ورځو زياته جاري پاته سي، نو په داسي صورت کي به د شروع لس ورځي د حيض شمېرل کيږي او نوري شل (٢٠) ورځي به د پاکۍ (طهر) شمېرل کيږي چي پر هغه به د پاکۍ احکام جاري کول کيږي.

﴿١٨٢﴾ وَيَحْرُمُ بِالْحَيْضِ وَالنِّفَاسِ ثَمَانِيَةُ أَشْيَاءَ او په حيض او نفاس سره اته (٨) شيان حراميږي اَلصَّلٰوةُ وَالصَّوْمُ (١) لمونځ (٢) او روژه.

تشريح: د حيض او نفاس په زمانه کي لمونځ کول او روژه نيول صحيح نه دي، دومره فرق دی چي لمونځ خو بالکل ورته معاف کيږي چي تر پاکېدلو وروسته هم د هغه قضاء نه واجبيږي، ليکن روژه نه معاف کيږي، تر پاکېدلو وروسته به د روژو قضا را ول کيږي.

د حیض په حالت کي یو مستحب عمل

مسئله (۱): د ښځو لپاره د حیض په زمانه کي یو مستحب عمل دا دی چي د لمانځه په وختونو کي دي اودس کوي او پر یو ځای دي څه ګړی کښېني، تسبیح او دلسي نور دي وایي، ددې لپاره چي د عبادت اهتمام او عادت باقي پاته سي او په زړه کي یې ور څخه څه بوج را نه سي. (کتاب المسائل ص:۲۰۶، تاتارخانیه ج:۱، ص:۲۷۸، مسئله:۱۲۷۴)

د لمانځه په دوران کي حیض راتلل

مسئله (۲): که د فرضي لمانځه په دوران کښې حیض راسي، نو هغه لمونځ بالکل معاف دی او که د نفلي لمانځه په دوران کي حیض ورته راسي، نو وروسته به د هغه قضاء را وړل کیږي. (در مختار مع الشامي ج:۱، ص:۴۲۱، ط: بیروت، کتاب المسائل ص:۲۰۵)

﴿۱۸۳﴾ وَقِرَاءَةُ آيَةٍ مِّنَ الْقُرْآنِ (۳) او د قرآن یو آیت ویل.

تشریح: د حیض او نفاس په حالت کي بالقصد د قرآن کریم تلاوت جائز نه دی، یعني یو آیت ویل هم جائز نه دي، تر یو آیت په کم کي اختلاف دی او مناسب همدا ده چي نه یې ووایي.

د قرآن استاذه ښځه (معلمه) به د حیض په حالت کي څنګه سبق ورته وایي؟

مسئله (۱): که چیري د قرآن کریم د معلمي ښځي لپاره د حیض په حالت کي کوچنیانو ته درس ویل ضروري وي، نو د درس ټوله الفاظ به پر یوه ځای (روان) نه ورته وایي، بلکي هر لفظ او هره کلمه به جلا ورته وایي مثلاً قُلْ ـ هُوَ ـ اللهُ ـ أَحَدٌ، یعني د هري کلمې تر مینځ به فصل کوي، روان به یې نه ورته وایي. (تاتارخانیه ج:۱، ص:۴۸۰، مسئله:۱۲۸۳، البحر الرائق ج:۱، ص:۲۰، کتاب المسائل ص:۲۰۹)

د حیض په حالت کي د حدیثو او د فقهي تدریس

مسئله (۲): د ښځو په مدرسو کي چي کومي ښځي استاذاني (معلمات) حدیث، تفسیر او فقه تدریسوي، د هغوی لپاره د حیض په ورځو کي د درس اجازه سته، لیکن د دوو (۲) خبرو خیال دي ساتي: ① یوه دا چي د قرآن کریم د آیت تلاوت دي نه کوي، ② او دویمه دا چي د کتابونو هغه حصې ته به لاس نه وروړي چي هلته یو قرآني آیت لیکلی وي. (طحطاوي ص:۷۲، دیني مسائل ص:۲۰)

د تلاوت له نیت څخه بغیر قرآني آیتونه ویل

مسئله (۳): که چیري د تلاوت نیت نه وي، بلکي د دعاء او ذکر او د الله ﷻ د حمد په غرض سره د قرآن کریم آیتونه د حیض په حالت کي وویل سي، نو په دې باره کي تفصیل دا دی چي په دعاء او حمد باندي مشتمله آیتونه ویل مطلقاً جائز دي، برابره ده آیتونه اوږده وي او که مختصره وي، او که د

حمد او ثناء والا آیتونه نه وي مثل سورة اللهب (تَبَّتْ يَدَا)، نو د کوچنيو آيتونو د ويلو اجازه سته او د اوږدو آيتونو ويل منع دي. (شامي ج:۱، ص:۲۲۳، کتاب المسائل ص:۲۰۹)

د حيض په حالت کې قرآني او نبوي دعاګانې ويل

مسئله (۴): د حيض په حالت کې هر ډول دعاګانې ويل جائز دي، حتى هغه دعاګانې هم ويل کېدلای سي چې د هغوی الفاظ په قرآن کريم او احاديثو کې وارد وي، همدارنګه په دې حالت کې دعاء قنوت ويل هم صحيح دي. (در مختار ج:۱، ص:۲۲۴، کتاب المسائل ص:۲۱۰)

د حيض او نفاس په حالت کې قرآن کريم ته لاس وړل

﴿۱۸۴﴾ وَمَسُّهَا إِلَّا بِغِلَافٍ (۴) او (همدارنګه حرام دي) د قرآن کريم مسه کول مګر د پوښ سره.

تشريح: د حيض او نفاس په وړخو کې قرآن کريم ته له پوښ څخه بغير لاس وړ وړل جائز نه دي او په کوم پوښ او بسته چې کې قرآن ايښوول سوی وي، هغه د پاسه نيول د ښځې لپاره صحيح دي، او پاته سو هغه پوښ کوم چې د قرآن کريم سره مښتي (مښلول سوی يا ګنډل سوی) وي، هغه د قرآن په حکم کې دی، او په لستوني سره قرآن مسه کول مکروه تحريمي دي، او په قلم يا داسې بل شي د قرآن پاڼي (ورقې) اړول جائز دي، خو بايد هيڅ قسم توهين پکښې رانه سي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي:۷۲)

مسئله (۱): د حيض په ورځو کې ديني کتابونه مطالعه کول او درسول جائز دي، لېکن په هغوی کې چې چيري د قرآن کريم آيت ليکلی وي، هغه ځای ته لاس وړ وړل او په ژبه سره ويل جائز نه دي.

مسئله (۲): د حيض په حالت کې قرآن کريم په کمپيوټر کې ليکل (کمپوزول) مکروه دي، د قرآن کريم د عظمت تقاضا دا ده چې تر کامل پاکوالي وروسته دا مبارک کار تر سره کړل سي. (انوار الايضاح)

د حيض په حالت کې مسجد ته تلل

﴿۱۸۵﴾ وَدُخُولُ مَسْجِدٍ (۵) او مسجد ته داخليدل.

تشريح: د حيض او نفاس په حالت کې مسجد ته داخليدل جائز نه دي، که څه هم په مسجد کې د تېريدلو لپاره وي، په دې حکم کې ټول مسجدونه داخل دي، خو عيدګاه او جنازه ګاه (يعني په کوم ځای کې چې د ننتر لمونځ يا د جنازې لمونځ کيږي، مفوی) په دې حکم کې داخل نه دي.

د حیض او نفاس په حالت کي د طواف حکم

﴿۱۸۶﴾ وَالطَّوَافُ (۶) او (همدارنګه حرام دي) طواف کول.

تشريح: د حیض او نفاس په ورځو کي د کعبي شریفي طواف کول حرام دي، لیکن که کومه ښځه چي په دې حالت کي مجبوراً "طواف زيارت" وکړي، نو دا طواف یې معتبر دی، خو په جرمانه کي د یوه اوښ قرباني لازميږي او دا ښځه سخته ګناهګاره کیږي. او که تر پاکیدلو وروسته طواف راوګرځوي، نو جرمانه ساقطیږي. (مراقي الفلاح مع الطحطاوي ص:۸)

د حیض او نفاس په حالت کي د جماع حکم

﴿۱۸۷﴾ وَالْجِمَاعُ (۷) او جماع (کورولی) کول.

تشريح: د حیض او نفاس په حالت کي د خاوند لپاره جماع حرامه ده. او کوم خاوند چي د حیض او نفاس په حالت کي د خپلي ښځي سره جماع وکړي او په دې حالت کي جماع حلاله ګڼي، نو هغه کافر کیږي، او که حرامه یې ګڼي، نو د ګناه کبیره مرتکب شمېرل کیږي او پر هغه توبه او استغفار لازم دي، او که ښځه مجبوره کړل سوې وي، نو پر هغې ګناه نسته. او د سړي لپاره مستحب دا ده چي که د حیض په شروع کي یې جماع کړې وي کله چي سره وینه روانه وي، نو یو دینار (یعني څلور نیمي ماشې او د ګرام په حساب سره ۴ ګرامه او ۳۷۴ ملي ګرامه) سره زر یا د هغه قیمت دي پر غریبانو صدقه کړي، او که د حیض په آخر کي یې وطي ورسره کړې وي، نو نیم دینار (یعني ۲ ګرامه او ۱۷۸ ملي ګرامه) سره زر یا د هغه قیمت دي صدقه کړي، او که څوک د دې په حُرمت خبر نه وي، یا بل چا مجبوره کړی وي، هیڅ قصد او هیڅ اختیار نه لري، یا حیض ختمي هېر وي، نو ګناه کبیره نه ده، یعني د هغه لپاره معافي سته. (شفاء الارواح)

د حیض او نفاس په حالت کي له ښځي څخه لذت حاصلول

﴿۱۸۸﴾ وَالِاسْتِمْتَاعُ بِمَا تَحْتَ السُّرَّةِ إِلَى تَحْتَ الرُّكْبَةِ (۸) او نفع اخیستل (خوند اخیستل) (د ښځي) له هغه حصې څخه کوم چي تر نامه لاندي ده (بیا) تر ځنګنو پوري (یعني د حیض او نفاس په حالت کي له نامه څخه لاندي بیا تر ځنګنو پوري له ښځي څخه خوند اخیستل هم حرام دي).

لغات: ﴿استمتاع﴾ دا استفعال د باب مصدر دی: (له ښځي څخه) نفع او خوند اخیستل، مثلاً په مچولو یا مسه کولو سره خوند اخیستل. ﴿سُرّة﴾ نُو، نامه، جمع: سُرّات و سُرَر.

تشريح: د حیض او نفاس په وخت کي له نامه څخه تر ځنګنو لاندي حصې پوري له ښځي څخه لذت او نفع اخیستل هم منع او حرام دي، کله چي کپړه وغیره په مینځ کي حائل نه وي، خو که دلسي

کپړه وغیره په مینځ کي حائل وي چي د ښځي د بدن حرارت (گرمايي) نه ورته محسوسيږي، نو بيا په پرېوتلو او مسه کولو کي څه حرج نشته، او پاته سو نُو (سرّة) او تر هغه لوړه حصه او له ځنگنو څخه بغير له حائله هم مسه کول او لذت حاصلول جائز دي. (طحطاوي، شامي، كتاب المسائل)

د حيض په حالت کي له ښځي څخه ځای او بستره جلا کول

مسئله: د حيض او نفاس په وجه له ښځي څخه ځای او بستره جلا کول پکار نه دي، بلکي د عادت مطابق پرېوتل پکار دي، په دې حالت کي بستره جلا کول [redacted] د يهودو فعل دی چي د هغوی له مشابهت څخه ځان ساتل ضروري دي. (شامي، كتاب المسائل)

د وينې تر انقطاع وروسته د جماع حکم

﴿۱۸۹﴾ وَإِذَا انْقَطَعَ الدَّمُ لِأَكْثَرِ الْحَيْضِ وَالنِّفَاسِ او کله چي (د حيض او نفاس) وينه د حيض او نفاس پر اکثره موده بنده سي (مثلاً د حيض اکثره موده لس ورځي ده او وينه هم پر لسمه ورځ بنده سي) حَلَّ الْوَطْءُ بِلَا غُسْلٍ نو بېله غسل کولو څخه وطي (جماع) کول حلال دي.

لغات: ﴿انقطع﴾ د انفعال د باب ماضي ده: منقطع کېدل، ختمېدل، درېدل.

تشريح: که د حيض وينه پر لسو ورځو بنده سوې وي، يا د نفاس وينه پر څلوېښتو ورځو بنده سوې وي، نو که څه هم تر هغه وروسته سملستي جماع کول روا دي، لېکن مستحب همدا ده چي تر غسل کولو وروسته جماع وکړي. (درمختار ج:۱، ص:۴۲۴، مراقي الفلاح ص:۷۸)

د دواء په ذريعه حيض بندول

مسئله: که د يوې ښځي حيض د عادت موافق شروع سي، بيا هغه يو دواء وخوري او په مينځ کي حيض بند کړي، نو محض د وينې په بندېدو سره هغه نه پاکيږي، بلکي د خپل عادت تر ورځو هغه ناپاکه شمېرل کيږي. (منهل الواردين ص:۸۱)

تر لسو ورځو مخکي د حيض تر انقطاع وروسته د جماع حکم

﴿۱۹۰﴾ وَلَا يَحِلُّ إِنِ انْقَطَعَ لِدُوْنِهِ لِتَمَامِ عَادَتِهَا او حلال نه دي (وطي کول) که چيري له دې (اکثره مودې) څخه پر کمه موده وينه بنده سي د ښځي د عادت پوره کېدلو په وجه (يعني تر اکثره مودې مخکي د ښځي د خپل عادت مطابق وينه بنده سي، نو په دې صورت کي تر هغه وخته پوري جماع کول حلال نه دي تر څو چي له دريو شيانو څخه يو موجود نه سي) إِلَّا أَنْ تَغْتَسِلَ (۱) مگر دا چي غسل وکړي أَوْ تَتَيَمَّمَ وَتُصَلِّيَ (۲) يا تيمم وکړي او لمونځ وکړي أَوْ تَصِيْرَ الصَّلٰوةُ دَيْنًا فِيْ ذِمَّتِهَا (۳) يا

لمونځ د هغې پر ذمه قرض وګرځي (يا په بله وينا، ديوه وخت لمونځ ځني قضاء سي) وَ ذٰلِكَ بِاَنْ تَجِدَ بَعْدَ الْاِنْقِطَاعِ مِنَ الْوَقْتِ الَّذِیْ اِنْقَطَعَ الدَّمُ فِيْهِ زَمَنًا او دا (لمونځ د هغې پر ذمه قرض کېدل) په دې توګه دې چي ښځه ومونلي (پيدا کړي) دوريني تر بندېدو وروسته له هغه وخت څخه چي وينه پکښې بنده سوې ده دومره زمانه (يعني دويني له درېدو څخه وروسته دومره زمانه اوخت اپيدا کړي) يَسَعُ الْغُسْلَ وَالتَّحْرِيْمَةَ فَمَا فَوْقَهُمَا چي (په هغه زمانه کي) ګنجايش وي د غسل کولو او تحريمه ويلو او (يا) تر دې دواړو د زيات (ګنجايش وي) وَلَمْ تَغْتَسِلْ وَلَمْ تَتَيَمَّمْ حَتّٰى خَرَجَ الْوَقْتُ او ښځه نه غسل وکړي او نه تيمم وکړي تر دې چي وخت ووځي (نو د هغه وخت لمونځ د دې ښځي پر ذمه قرض سو، او د دې سره وطي کول حلال سوه).

لغات: لايحلّ: د دې ضمير د الوَطْؤُ وطرف ته راجع دی. لدونه: د دې ضمير د أكثر وطرف ته راجع دی.

تشريح: که تر لسو ورځو مخکي د عادت مطابق وينه بنده سوې وي، مثلاً د ښځي عادت اُووه ورځي وي او پر اُوومه ورځ وينه بنده سي، نو په داسي صورت کي تر هغه وخته پوري جماع نه حلالېږي ① تر څو چي ښځه غسل نه وکړي. ② يا داوبو د نشتوالي په صورت کي تيمم او لمونځ نه وکړي که څه هم نفلي لمونځ وي (دا دلمانځه شرط صرف د تيمم سره دی، نه د غسل سره). ③ يا دومره وخت تېر سي چي د ښځي پر ذمه کم از کم يو لمونځ لازم سي يا په بله وينا ديوه وخت لمونځ ځني قضاء سي (له دغه دريو شيانو څخه ديوه تر موجودېدلو وروسته جماع حلالېږي).

وذٰلك إلخ: د ښځي پر ذمه ديوه لمونځ لازمېدلو صورت دا دی چي مثلاً ديوې ښځي وينه د عادت مطابق تر لسو ورځو مخکي بنده سوه او مثلاً تر صبح صادق وروسته بنده سوه، نو لوس د هغې سره بيله غسله وطي کول حلال نه دي، خو هغې غسل نه وکړی او د تيمم د جائز والي په صورت کي يې نه تيمم وکړی، حال دا چي دومره وخت سته چي هغه غسل کولای سي او تر غسل او جامې اغوستلو وروسته تحريمه يعني يو وار الله اكبر ويلای سي، بلکي تر دې زيات وخت پاته دی، تر دې چي لمر راوخوتی او دلمانځه وخت ووتی او د هغې لمونځ قضاء سو (پر ذمه يې لازم سو). نو د دې ښځي سره بغير له غسله هم وطي جائز کېږي. په حاشيه کي يو بل صورت هم بيان سوی دی چي که وينه د عادت له ورځو څخه په کم وخت کي بنده سي، مثلاً عادت يې د لوو ورځو وي او وينه په پنځو ورځو کي بنده سي، نو په داسي صورت کي د ښځي سره وطي کول جائز نه دي، که څه هم دا ښځه غسل

وکړي، تر څو چې د عادت ورځې پوره نه سي، لېکن احتیاطاً پر داسي ښځې لمونځ او روژه لازم دي.(شفاء الارواح)

مسئله (۱): که تر لسو ورځو مخکي وینه بنده سي او په داسي وخت کي بنده سي چي ښځه په تېزي سره تر غسل کولو وروسته تکبیر ویلای سي، نو پر دغه ښځې له هغه وخت څخه لمونځ فرض سو چي د هغه قضا به راوړي، او که هغه وخت دومره تنګ وي چي غسل او تکبیر تحریمه سر ته نه سي رسولای، نو د هغه وخت لمونځ پر هغې فرض نه دی. لهذا روان وخت څخه به لمونځ شروع کوي. (شامي ج:۱، ص:۴۲۸، ط: بیروت)

مسئله (۲): که لس ورځې پوره سي او بیا د لمانځه بالکل په آخري وخت کي وینه بنده سي چي ښځه صرف الله اکبر پکښې ویلای سي، نو هم پر هغې د هغه وخت لمونځ فرض سو چي تر دې وروسته به یې قضا راوړي. (پورتنی حواله)

مسئله (۳): کله چي د حیض یا نفاس وینه له اکثره مودې څخه په کم وخت کي د یو لمانځه د شروع په وخت کي بنده سي، نو افضله دا ده چي په غسل کي تلوار نه وسي. بلکي د لمانځه تر آخري مستحب وخته پوري احتیاطاً غسل وځنډول سي چي د بل وار وینې ښکاره کېدلو احتمال پاتې نه سي.(تاتارخانیه ج:۱، ص:۴۸۲، مسئله:۱۲۹۵، کتاب المسائل ص:۲۰۷)

د حیض او نفاس په حالت کي د لمانځه او روژې حکم

﴿۱۹۱﴾ وَتَقْضِي الْحَائِضُ وَالنُّفَسَاءُ الصَّوْمَ دُوْنَ الصَّلٰوةِ او حیض او نفاس والا ښځه به(صرف) د روژې قضاء راوړي، نه د لمانځه.

لغات: ﴿دُوْن﴾ ظرف مکان منصوب دی: د دې لفظ څو معناوې دي، د مضاف الیه په بدلون سره یې معنیٰ هم بدلیږي، دلته په معنیٰ د غَیْرسره دی، یعني غیرالصلاة، لکه څرنګه چي په دې آیت کي په همدې معنیٰ سره دی ﴿وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ﴾.

تشریح: د حیض او نفاس په حالت کي لمونځ بالکل معاف دی یعني د هغه قضاء هم نشته، او روژه که څه هم فی الحاله جائز نه ده، لېکن وروسته د حیض د ورځو د روژو قضاء لازم ده.

علامه نووي رَحِمَهُ الله فرمایي: چي تمام اهل سنت والجماعت پر دې خبره متفق دي چي حائضه او نفاس والا ښځه به تر پاکېدلو وروسته د لمانځه قضاء نه راوړي، لېکن د روژو قضاء به راوړي، لېکن د خوارجو په نېز د روژو په څېر د لمنځونو قضاء هم پر ښځې لازم ده. اهل سنت والجماعت فرمایي چي که د لمنځونو قضاء لازمه سي، نو فرض به مکرر او دوچنده سي (څکه ښځه به

یو د خپل وخت لمونځ اداء کوي او بل به قضائي لمونځ اداء کوي)، چي په دې کي حرج او ستونزه ده او د روژو په قضا کي دا خرابي نه لازميږي. (معارف السنن ج:۱. ص:۴۲۱)

د جنابت په حالت کي کوم شيان حرام دي؟

﴿۱۹۲﴾ وَيَحْرُمُ بِالْجَنَابَةِ خَمْسَةُ أَشْيَاءَ او د جنابت په وجه پنځه شيان حراميږي اَلصَّلٰوةُ (۱) لمونځ کول وَقِرَاءَةُ آيَةٍ مِّنَ الْقُرْآنِ (۲) او د قرآن يو آيت ويل وَ مَسُّهَا إِلَّا بِغِلَافٍ (۳) او قرآن مسه کول مګر د پوښ سره (يعني له پوښ او جامې څخه بغير قرآن ته لاس وروړل) وَ دُخُوْلُ مَسْجِدٍ (۴) او مسجد ته داخليدل وَالطَّوَافُ (۵) او طواف کول وَيَحْرُمُ عَلَى الْمُحْدِثِ ثَلَاثَةُ أَشْيَاءَ او پر بې اودسه کس درې شيان حراميږي اَلصَّلٰوةُ وَالطَّوَافُ (۱) لمونځ (۲) او طواف کول وَ مَسُّ الْمُصْحَفِ إِلَّا بِغِلَافٍ (۳) او قرآن کريم مسه کول مګر د پوښ سره.

لغات: ﴿مَصْحَف﴾ او مُصْحَف: په اصل کي هر مجلد کتاب ته وايي (يعني هر هغه کتاب چي وتايې ورته لګيدلي وي). دلته ځني مراد قرآن کريم دی او غالباً دا لفظ د قرآن کريم په معنیٰ سره مستعمل وي.

تشريح: د جنابت په حالت کي پنځه شيان حرام دي: ① لمونځ. بغير له غسل کولو څخه لمونځ کول حرام دي. ② د قرآن پاک يو آيت لوستل. برابره ده پوره آيت وي يا کم وي. د تلاوت په اراده سره لوستل حرام دي. د دې په هکله مخکي هم تفصيل تېر سو. ③ له پوښ څخه بغير قرآن کريم مسه کول. لهذا که پر دېوال، يا د کتاب پر يو پاڼه آيت ليکل سوی وي، نو د آيت ځای مسه کول حرام دي. خو له هغه څخه بغير د بل ځای په مسه کولو کي څه حرج نسته. په دې هکله مخکي تفصيل تېر سو. ④ مسجد ته داخليدل. ⑤ او طواف کول. په دې هکله هم مخکي تفصيل تېر سو.

ويحرم على المحدث الخ: او د بې اودسي په حالت کي درې شيان حرام دي: ① لمونځ. ② طواف. ③ او له پوښ څخه بغير قرآن کريم مسه کول.

د استحاضه د ويني حکم

﴿۱۹۳﴾ وَ دَمُ الْإِسْتِحَاضَةِ كَرُعَافٍ دَائِمٍ او د استحاضې (د مرض) وينه د پزې د همېشنۍ (جاري) ويني په څېر ده (يعني داسي ده لکه د پزې وينه چي همېشه روانه وي) لَا يَمْنَعُ صَلٰوةً وَّلَا صَوْمًا وَّلَا وَطْئًا (نو د پزې درواني ويني په څېر) نه منع کوي لمونځ او نه روژه او نه وطي.

لغات: ﴿رُعَاف﴾ د فتح او نصر له بابه مصدر دی: پزه وینې کېدل، له پزې څخه وینه روانېدل، هغه وینه چې له پزې څخه د ناروغۍ په وجه راوځي.

تشریح: د استحاضې وینه د رګ وینه ده، هغه له رحم څخه نه راوځي او علامت یې دا دی چې له رحم څخه چې کومه وینه راوځي، د هغه بوی ځي او د رګ په وینه کې بوی نه وي (حاشیه). دلته دا بیانوي چې د استحاضه حکم داسې دی لکه پزه چې همېشه وینه کوي، څرنګه چې د پزې وینې کېدل له لمانځه، روژې او جماع څخه مانع نه دي، همداسې د استحاضه وینه هم د دې دریو لپاره مانع نه دي، لهذا مستحاضه ښځه به لمونځ کوي، روژه به نیسي او د هغې سره جماع کول هم حلال دي.

د معذوره کس حکم

﴿۱۹۴﴾ وَتَتَوَضَّأُ الْمُسْتَحَاضَةُ وَمَنْ بِهِ عُذْرٌ او اودس به کوي مستحاضه ښځه او هغه کس چې هغه لره یو (جاري) عذر وي كَسَلَسِ بَوْلٍ وَاسْتِطْلَاقِ بَطْنٍ لکه مسلسل متیازې څڅېدل او نس چلېدل (له نس څخه ایله کېدل) لِوَقْتِ كُلِّ فَرْضٍ (دوی به اودس کوي) د هر فرض لمانځه د وخت لپاره وَيُصَلُّونَ بِهِ مَا شَاءُوا مِنَ الْفَرَائِضِ وَالنَّوَافِلِ او په دې (یوه) اوداسه سره دوی کولای سي څومره چې دوی وغواړي له فرضي او نفلي لمنځونو څخه (یعني په دې اوداسه دوی هر څو فرائض او نوافل کولای سي. د هر لمانځه لپاره جلا اودس تازه کول لازم نه دي).

لغات: ﴿سَلِس بول﴾ مشهور مرض دی چې په دې باندې مبتلا کس د خپلو متیازو (بولو) مخه نه سي نیولای او متیازې یې بې اختیاره څاځي، دا مرض یا د مثانې د کمزورۍ په وجه وي. یا دیخ پر بناء داسې کیږي. ﴿استطلاق﴾ د استفعال د باب مصدر دی: د نس ایله کېدل، بهېدل، اسهالونه راتلل. (د اسهالو ناروغي). دلته د محل (بطن) په ذکر کولو سره حال مراد کړی سوی دی یعني هغه شی کوم چې په نس کې دی د هغه بهېدل.

تشریح: مستحاضه ښځه او د کوم کس متیازې یا اسهالونه چې نه درېږي. د دغو معذورینو په باره کې حکم دا دی چې د هر لمانځه د وخت لپاره دې اودس کوي او په دې اوداسه سره چې په وخت کې دننه څومره لمنځونه وغواړي، هغه کولای سي، برابره ده فرض وي او که نفل وي.

فایده: معذور هغه کس دی کوم چې په داسې عذر مبتلا وي چې د هغه منع کول د ده په وس کې نه وي او د ده دا عذر د یوه لمانځه تر پوره وخت پورې باقي وي. یعني دومره وخت پیدا نه کړي چې د هغه وخت لمونځ په طهارت سره وکړی سي. نو مستحاضه ښځه او هغه کس چې هر وخت یې د متیازو څاڅکي روان وي، یا یې اسهال جار وي، دا ټول له معذورین دي.

د معذورینو اودس کله باطلیږي؟

﴿۱۹۵﴾ وَيَبْطُلُ وُضُوْءُ الْمَعْذُوْرِيْنَ بِخُرُوْجِ الْوَقْتِ فَقَطْ او باطلیږي د معذوره کسانو اودس صرف د وخت په وتلو سره.

تشریح: کله چي د فرضي لمانځه وخت ووځي، نو د دي معذورینو اودس باطلیږي. اوس که معذوره کس بل فرضي لمونځ کوي، نو د هغه لپاره نوی اودس کول ضروري دي. لهذا که معذوره کس د لمانځه له وخت څخه مخکي د بل لمانځه په وخت کي اودس وکړي، نو په هغه اودس سره د راروان وخت لمونځ کول صحیح نه دي؛ ځکه چي د وخت په وتلو سره د معذوره کس اودس ماتیږي.

فایده: دلته په عبارت کي د "فقط" قید لګول سوی دی. یعني د مذکوره معذورینو اودس فقط د وخت په وتلو سره ماتیږي. همدا د امام صاحب رحمه الله مذهب دی. په دې قید سره د امام زفر رحمه الله او د امام ابو یوسف رحمه الله مذهب خارج سو. امام زفر رحمه الله فرمایي چي د معذورینو اودس د وخت په داخلیدلو سره ماتیږي، نه د وخت په وتلو سره، او امام ابو یوسف رحمه الله فرمایي چي په خروج او دخول دواړو سره ماتیږي. (مراقی الفلاح ص: ۸۰)

معذور شرعي څوک دی؟

﴿۱۹۶﴾ وَلَا يَصِيْرُ مَعْذُوْرًا حَتّٰى يَسْتَوْعِبَهُ الْعُذْرُ وَقْتًا كَامِلًا او (یو څوک تر هغه وخته پوري) معذوره نه ګرځي تر دې چي عذر هغه پوره وخت ونیسي (یعني د یوه لمانځه پوره اتولا وخت په عذر مبتلا وي) لَيْسَ فِيْهِ انْقِطَاعٌ بِقَدْرِ الْوُضُوْءِ وَالصَّلٰوةِ چي په دې پوره وخت کي د اودامه او لمونځ کولو په اندازه عذر منقطع (ختم ابندا) نه سي وَهٰذَا شَرْطُ ثُبُوْتِهِ او دا د عذر د ثابتېدلو (لپاره) شرط دي وَشَرْطُ دَوَامِهِ وُجُوْدُهٗ فِيْ كُلِّ وَقْتٍ بَعْدَ ذٰلِكَ وَلَوْ مَرَّةً او د عذر د دوام (دائمي کېدلو) شرط تر دې وروسته د هر لمانځه په وخت کي د عذر موجودېدل دي. که څه هم یو وار وي (یعني چي د پوره وخت تر نیولو وروسته بیا د هر لمانځه په وخت کي عذر واقع کیږي. که څه هم یو وار وي) وَشَرْطُ انْقِطَاعِهِ وَخُرُوْجِ صَاحِبِهِ عَنْ كَوْنِهِ مَعْذُوْرًا او د عذر ختمېدلو او له معذوره کېدلو څخه د

ده دوټلو شرط خُلُوُّوَقْتٍ كَامِلٍ عَنْهُ له عذر څخه د پوره وخت خالي کېدل دي (يعني معذوره کس هغه وخت له معذوریت څخه وځي او عذریې ختمیږي کله چې دیوه لمانځه په ټوله وخت کې هغه عذر واقع نه سي).

تشریح: انسان هغه وخت معذوره شمېرل کیږي کله چې هغه عذر د فرضي لمانځه پوره وخت ونیسي (لکه څه مخکې چې هم ددې وضاحت وسو)، یا خو حقیقتاً پوره وخت ونیسي په دې توګه چې د هر لمانځه پوره وخت په همدې عذر کې تېرېږي، یا حکماً پوره وخت ونیسي په دې توګه چې هغه ته دومره فرصت او وقفه نه حاصلیږي چې اودس وکړي او فرض لمونځ وکړي. بلکې د اودس او لمانځه په دوران کې هغه عذر خامخا پېښیږي. (شفاء الارواح)

وشرط دوامه إلخ: په دې سره د عذر د دائمي کېدلو او باقي پاتېدلو شرط بیانوي. نو انسان تر هغه وخته پورې معذوره شمېرل کیږي کله چې د یو لمانځه وخت پر انسان داسې تېر نه سي چې په هغه کې دده عذر موجود نه وي، که څه هم یو وار وي، مثلاً که دیو چا د متیازو څاڅکي د یوه لمانځه پوره وخت جاري سي، نو هغه معذوره سو، تر دې وروسته چې کله چې د لمانځه وخت راځي، په هغه کې ټوله وخت د متیازو څاڅکي بهېدل شرط نه دي بلکې په ټوله وخت کې که یو وار هم څاڅکي راځي او نور ټوله وخت بند وي، نو هم شرعاً هغه معذوره پاتیږي.

او که په را روان وخت کې پر معذوره کس د یوه لمانځه پوره وخت داسې تېر سي چې په هغه کې یې عذر مثلاً د متیازو څاڅکي بالکل نه راسي، نو اوس هغه د معذور له حکم څخه وځي او دا به ویل کیږي چې عذر یې ختم سو. (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

د اشراق یا څاښت په اوداسه سره د ماپښین لمونځ کول

مسئله (۱): کوم څوک چې شرعاً معذوره وي، هغه هم د اشراق یا څاښت په اوداسه سره د ماپښین لمونځ کولای سي، په دې شرط چې په دې دوران کې څه اودس ماتونکی شی (ناقض وضوء) پېښ سوی نه وي؛ ځکه له اشراق څخه تر زواله پورې دا وخت دیو خاص لمانځه لپاره متعیّن نه دی. (در مختار ج۱، ص۴۳۹، کتاب المسائل ص۱۹۵)

د لمانځه له وخت داخلېدلو څخه وروسته عذر پېښېدل

مسئله (۲): که د لمانځه وخت داخل سي، تر دې وروسته په انسان کې داسې زخم پیدا سي چې وینه یې نه بندیږي، نو داسې کس دې د وخت تر آخره پورې انتظار وکړي او بیا دې اودس او لمونځ وکړي، بیا که د بل لمانځه په ټوله وخت کې هم هغه وینه جاري وي، نو د اول لمانځه اعاده ضروري نه

ده. ځکه چې عذر متحقق سو. او که هغه وينه ټوله وخت جاري پاتـه نـه سـي، نو داول لمانځه اعا

لازم ده: ځکه دا کس شرعاً معذوره نه وګرځېدی. (شامي ص:۲۳۸، کتاب المسائل ص:۱۹۵)

د باد وتلو (خروج رياح) والا مريض اودس په خوب سره نه ماتيږي

مسئله (۳): کوم څوک چې د باد وتلو په مرض مبتلا وي يعني هر وخت يې بادونه جاري وي ا

نيول يې د ده په وس کې نه وي. نو ښکاره ده چې هغه معذوره دی (لکه مخکې چې د معذور تعرنه

تېرسو) او د داسې کس په حق کې بيدېدل ناقض وضوء نه دي: ځکه خوب بذات خود اودس

ماتونکی نه دی بلکې د باد وتلو د غالب ګومان پر بناء هغه ناقض ګرځول سوی دی (لکه مخکې چې م

ذکر سوه). او کله چې دغه کس دنفس باد وتلو په وجه معذوره ګرځېدلی دی. نو د ده په حق کې دب

وتلو ګومان له هيڅ اعتبار نسته. (شامي ج:۱، ص:۲۴۳)

د ځاګکو د مريض لپاره د طهارت آسانه طريقه

مسئله (۴): تر متيازو وروسته چې د کوم چا ځاځکي نه بنديږي، هغه ته پکار دي چې له متياز

څخه تر فارغېدلو وروسته د ذکر په سوري کې يو شی مثلاً پمبه وغيره کښېږدي چې له داخل څخ

خارج ته ځاځکي را نه سي: ځکه تر څو چې د متيازو قطره بهر ته را نه سي. تر هغه وخته پوري د

اودس نه ماتيږي. لېکن د روژې په حالت کې دا عمل نه کول اولیٰ دي. (شامي ج:۱، ص:۴۸۴)

بَابُ الْأَنْجَاسِ وَالطَّهَارَةِ مِنْهَا

(دا) فصل د مردارېو او له هغوی څخه د پاکی (په بیان کي) دی

تشریح: مخکي مصنف رَحِمَهُ الله د نجاست حکمیه یعني د بې اودسیا، جنابت، حیض او نفاس او له هغوی څخه د پاکي حاصلولو احکام بیان کړل، اوس له دې ځایه نجاست حقیقیه او له هغه څخه د پاکي حاصلولو احکام بیانوي.

أَنْجَاس: نَجَسٌ (د نون او جیم په فتحه سره) اسم دی عینِ نجاست (مرداري) ته وایي لکه غائط، متیازي، وینه او داسي نور. او نَجِسٌ (د جیم په کسره سره) نجس شي ته وایي لکه نجسه کپړه او داسي نور (یا په بله ورنا: نَجِسٌ مردار شي ته وایي او نَجَسٌ خودي مرداری ته وایي).

نجس په اصل کي مصدر دی د سَمِعَ او کَرُمَ له باب څخه چي د هغه معنی ده: نجس کېدل(مرداریدل)، ناپاکه کېدل. بیا د دې استعمال په اسم کي هم وسو، او په دې وخت کي د هغه معنی د عینِ نجاست ده. (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

د نجاست (مرداری) قسمونه

﴿۱۹۷﴾ تَنْقَسِمُ النَّجَاسَةُ إِلَى قِسْمَيْنِ تقسمیږي نجاست و دوو قسمونو ته غَلِيْظَةٌ وَ خَفِيْفَةٌ (۱) غلیظه (۲) او خفیفه (یعني یو سخت اړوند انجاست دی او بل سپک نجاست دی) فَالْغَلِيْظَةُ كَالْخَمْرِ وَالدَّمِ الْمَسْفُوْحِ نو غلیظه نجاست لکه شراب او بهېدونکې وینه وَلَحْمِ الْمَيْتَةِ وَإِهَابِهَا او (لکه) د مړزګي (مردار سوي حیوان) غوښه او د هغه څرمن وَبَوْلِ مَا لَا يُؤْكَلُ او (لکه) متیازي د هغه حیوان چي غوښه یې نه خوړل کیږي (یعني د حرام حیوان بولي) وَنَجْوِ الْكَلْبِ او (لکه) د سپي ګندګي (فضله) وَرَجِيْعِ السِّبَاعِ وَلُعَابِهَا او (لکه) د درندګانو ګندګي او د هغوی ناړي وَخُرْءِ الدَّجَاجِ وَالْبَطِّ وَالْإِوَزِّ او (لکه) د چرګي، هیلی او بتي ګندګي وَمَا يَنْقُضُ الْوُضُوْءَ بِخُرُوْجِهِ مِنْ بَدَنِ الْإِنْسَانِ او (لکه) هغه شیان چي د انسان له بدنه د هغوی په وتلو سره اودس ماتیږي:

لغات: ﴿خمر﴾ شراب، دانګورو اوبه (رس) چې کله جوش وخوري او ځګ را وغورځوي او نشه پکښې پیدا سي، نو هغه ته خمر وایي، ﴿الدم المسفوح﴾ بهیدونکې وینه. ﴿إهاب﴾ د حیوان اوم پوست. یعني لنده څرمن چې تر اوسه وچه کړل سوې او پخه سوې نه وي. او کله چې وچه کړل سي نو هغه ته "أدِيْم" وایي. ﴿نجو الکلب﴾ د سپي فضله (دسپي غول)، نَجْوٌ په اصل کې له نس څخه وتونکې ګندګۍ او باد ته وایي، دلته د سپي ګندګي مراد ده. ﴿رجیع السباع﴾ د درندګانو فضله. ﴿البطّ﴾ اسم جنس دی، واحد یې "بَطّةٌ" دی: هیلۍ (ایلۍ). ﴿الإوَزّ﴾ (دراء په شد سره) او إوَزّةٌ: بته. یو ډول غټه هیلۍ ده (مصباح). ﴿ما ینقض الوضوء﴾ کوم څه چې دانسان له بدن څخه ووځي، په هغه سره اودس ماتیږي، هغه د نجاست غلیظه په حکم سره دي، خو له دې څخه باد (ریح) مستثنی سوی دی چې هغه د صحیح قول مطابق پاک دی، او له ناقض څخه مراد ناقضِ حقیقي دی، نه حکمي لکه خوب، خندا، دغه شیان په طهارت او نجاست سره نه سي متصف کېدلای.

تشریح: نجاست حقیقیه پر دوه قسمه دی: ① نجاست غلیظه. ② نجاست خفیفه. د دې دواړو په تعریف کې د امام صاحب رَحِمَهُ الله او د صاحبینو رحمهما الله تر مینځ اختلاف دی. د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نیز چې د کوم شي په نجس والي (مردار والي) باندې په دلائلو کې هیڅ تعارض نه وي یعني د هغه نجس والی په داسې نصّ سره ثابت وي چې د هغه معارض بل نصّ طهارت ثابتونکی نه وي. نو هغه نجاست غلیظه دی، لکه شراب او بهېدونکې وینه. چې شرابو ته الله تعالیٰ په قرآن کریم کې رِجْس (نجس) فرمایلي دي او دم مسفوح ته یې هم رِجْس او فِسْق فرمایلي دي او د دې دواړو حرمت په قطعي نصّ سره ثابت دی او د هغه معارض بل هیڅ طهارت ثابتونکی نصّ نسته. او نجاست غلیظه ځکه ورته وایي چې د دې نجاست حکم سخت او سنګین دی. یعني معاف مقدار یې لږ دی.

او نجاست خفیفه هغه دی چې د هغه په نجس والي (مردار والي) باندې په دلائلو کې تعارض راغلی وي، یعني له یوه نص څخه د هغه ناپاکوالی (مردار والی) ښکاره کیږي او له بل نص څخه د هغه پاکوالي معلومیږي، لکه داوښ متیازي، چې په دې حدیث "استنزهوا من البول فإنّ عامة عذاب القبر منه" څخه معلومیږي چې داوښ متیازي ناپاکه دي، لیکن بل حدیث د دې معارض دی چې هغه حدیث د عُرنیین دی. چې نبي کریم ﷺ د "عُرَینه" قبیلې وخلکو ته (دیو مرض په وجه) داوښ د متیازو اجازه ورکړه "اشربوا بألبانها وأبوالها". له دې څخه دا معلومیږي چې داوښ متیازي پاکي دي، ځکه که ناپاکه وای، نو نبي کریم ﷺ به د هغوی د چیښلو حکم نه ورته کولای. لهذا کله چې د

هغه په ناپاکوالي باندي په دلائلو کي تعارض راغلی، نو داوښ متيازي نجاست خفيفه سوې. او نجاست خفيفه ځکه ورته وايي چي د دې نجاست حکم سپک دی. يعني معاف مقدار يې زيات دی.

او د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله په نېز غليظه هغه نجاست دی چي د هغه پر نجس والي علماؤ اتفاق کړی وي، او خفيفه هغه نجاست دی چي د هغه په نجاست او طهارت کي د علماؤ اختلاف واقع سوی وي.

د امام صاحب او صاحبينو د اختلاف ثمره په خوشايو کي ښکاره کيږي: ځکه خوشايي د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نېز نجاست غليظه ده؛ په دې دليل چي نبي کريم ﷺ هغوی ته رِجس (نجس) فرمايلي دي او بل هيڅ دليل د هغه معارض نسته کوم چي د خوشايو پر طهارت دلالت کوي. او د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله په نېز خوشايي نجاست خفيفه دی: په دې دليل چي د هغوی په نجاست کي د علماؤ اختلاف دی، ځکه چي امام مالک رَحِمَهُ الله د خوشايو د پاکوالي قائل دی. (شفاء الارواح)

الدم المسفوح: يعني د هر ساکښ بهيدونکې وينه نجاست غليظه ده؛ دلته د "مسفوح" قيد لګول سوی دی، لهذا که هغه بهيدونکې وينه نه وي، نو نجسه نه ده، او مطلق دم مسفوح ته نجاست غليظه ويل سوي دي، لېکن له دې څخه د شهيد وينه جلا ده؛ ځکه د شهيد وينه که څه هم دم مسفوح ده لېکن شريعت هغه پاکه ګرځولې ده تر څو چي هغه د شهيد پر بدن وي، لېکن کله چي له هغه څخه ليري سي، د بل چا پر بدن يا کپړه ولګيږي، نو د هغه پر يولل ضروري دي.

ولحم الميتة إلخ: يعني د داسي مردار سوي حيوان غوښه چي په هغه کي بهيدونکې وينه وي، نجاست غليظه ده، او په کوم مردار سوي حيوان کي چي بهيدونکې وينه نه وي، لکه ماهی، ملخ او داسي نور. د هغوی غوښه نجاست غليظه نه ده، همدارنګه د کوم مردار سوي حيوان څرمن ته چي دباغت نه وي ورکول سوی، هغه نجاست غليظه ده (د دباغت په هکله مصنف رَحِمَهُ الله وروسته يو مستقل فصل ذکر کړی دی).

﴿١٩٨﴾ وَأَمَّا الْخَفِيْفَةُ فَكَبَوْلِ الْفَرَسِ او کوم چي خفيفه نجاست دی نو (هغه) لکه د آس متيازي (بولې) وَكَذَا بَوْلُ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ او همدارنګه متيازي د هغه حيوان (څاروي) چي غوښه يې خوړل کيږي وَ خُرْءُ طَيْرٍ لَا يُؤْكَلُ او ګندګي د هغه مرغه کوم چي نه خوړل کيږي (لکه باز، تپوس او داسي نور).

تشريح: په دې عبارت کي مصنف رَحِمَهُ الله هغه شيان بيانوي کوم چي نجاست خفيفه دي، له هغوی څخه يو د آس متيازي دي، دلته يې په مثال کي آس ځکه ذکر کړی دی چي يو چا ته دا ګومان نه سي ... لهذا د هغه متيازي په هم

نجاست غلیظه وي. منصف رَحِمَهُ الله فرمايي چي دآس متيازي په نجاست خفيفه کي داخلي دي او د غوښو ممانعت يې د جهاد پر بناء دی چي آس د جهاد آله ده.

همدارنګه د غوا، ګاميښي، اوبښ، پسه او داسي نورو يعني د کومو ښکاروېو چي غوښي خوړل کيږي، د هغوی متيازي نجاست خفيفه دي. او همدارنګه د هغه مرغانو ګندګي چي غوښه يې نه خوړل کيږي، نجاست خفيفه ده. دلته يې د بول قيد لګولی دی: ځکه دآس، خره، غاتري خرشينه او د غوا خوشايي او د پسه، بزې وغيره پُچي دامام صاحب رَحِمَهُ الله په نيز نجاست غليظه دي او د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله په نيز نجاست خفيفه دي.

د نجاست غليظه څومره مقدار معاف دی؟

﴿۱۹۹﴾ وَعُفِي قَدْرُ الدِّرْهَمِ مِنَ الْمُغَلَّظَةِ او له نجاست غليظه څخه د يوه درهم مقدار معاف کړی سوی دی.

تشريح: په دې عبارت کي مصنف رَحِمَهُ الله دا خبره بيانوي چي د نجاست غليظه څومره مقدار معاف دی او څومره مقدار يې معاف نه دی. تفصيل يې دا دی چي که نجاست غليظه نری (باريک) او بهېدونکی وي، نو هغه ديوه ورغوي په اندازه يا تر هغه کم معاف دی. يعني که د هغه له پرېوللو څخه بغير لمونځ وکړي. نو هم لمونځ يې صحيح کيږي. لېکن نه پرېولل او داسي لمونځ کول بد او مکروه تحريمي دي. او که له ورغوي څخه زيات وي. نو هغه معاف نه دی.

او که نجاست غليظه سخت او کلک غوندي وي لکه غائط، د چرګي ګندګي او داسي نور، نو هغه ديوه درهم په اندازه (يعني ۳ ګرامه او ۶۲ ملي ګرام) يا تر دې کم معاف دی. لهذا که د هغه له پرېوللو څخه بغير لمونځ وسي، نو صحيح دی، خو د کراهت سره. نو ځکه غوره همدا ده چي که له مخکي څخه په دې نجاست خبر سي، نو د هغه تر لېري کولو وروسته دي لمونځ وکړي. او که دا نجاست له يوه درهم څخه زيات وي، نو معاف نه دی او لمونځ نه ورسره صحيح کيږي.

د نجاست خفيفه څومره مقدار معاف دی؟

﴿۲۰۰﴾ وَمَا دُوْنَ رُبْعِ الثَّوْبِ أَوِ الْبَدَنِ (مِنَ الْخَفِيْفَةِ) او (له نجاست خفيفه څخه) د کپړې يا بدن تر څلورمي حصې کم مقدار (معاف دی).

تشريح: يعني که پر جامه يا پر بدن نجاست خفيفه ولګيږي او هغه د کپړې يا بدن له څلورمي حصې څخه کم وي. نو معاف دی. يعني د هغه سره لمونځ صحيح او جائز دی. او که د جامې يا بدن له څلورمي حصې څخه زيات نجاست خفيفه لګېدلی وي، نو لمونځ نه صحيح کيږي.

بیا د جامې یا بدن د څلورمې حصې په اندازه کې د فقهاؤ اختلاف دی. د ځینې حضراتو په نېز د ټوله جامې یا ټوله بدن څلورمه حصه مراد ده. یعني که د ټوله جامې یا ټوله بدن له څلورمې څخه پر کمه حصه نجاست لګېدلی وي، نو هغه معاف دی. او د بعضې حضراتو په نېز چې پر کوم طرف نجاست لګېدلی وي، د هغه طرف د کپړې یا بدن څلورمه حصه مراد ده. مثلاً که د جامې پر لمنه. یا پر لستوني نجاست لګېدلی وي، نو د لمنې یا لستوني د څلورمې حصې اعتبار به کول کېږي. او که په بدن کې پر لاس یا پښو نجاست لګېدلی وي. نو د دوی د څلورمې حصې اعتبار به کول کېږي او پر همدې فتویٰ ده. (شفاءالارواح)

د متیاوزو څاڅکي (قطرې)

﴿۲۰۱﴾ وَعُفِيَ رَشَاشُ بَوْلٍ كَرُؤُوسِ الْإِبَرِ او (همدارنګه) د ستنې د سرونو په اندازه د متیازو څاڅکي معاف دي.

لغات: ﴿رَشَاش﴾ او رِشَاش (بفتح الراء وکسر الراء) واحد یې رَشَاشَةٌ او رَشٌّ دی: کوچني څاڅکي. ﴿رؤوس﴾ جمع د رَأْسٌ ده: سر، د هر شي پورتنی (پاسنی) حصه. ﴿الإِبَرِ﴾ اسم جنس دی چې پر واحد یې هم اطلاق کېږي، واحد یې إِبْرَةٌ ده: ستن. لکه د سِدْرٌ واحد چې سِدْرَةٌ دی. (مصباح)

تشریح: د متیازو څاڅکي نجس او مردار دي، لېکن زیاتره وخت د متیازو کولو پر مهال پر بدن او جامې د متیازو کوچني څاڅکي ولوېږي چې له هغوی څخه بچ کېدل مشکل دي. که چېرې هغوی ډېر کوچني وي د ستنې د سر په اندازه کوم چې بغیر له توجه څخه نه لیدل کېږي، نو هغوی معاف دي، که څه هم پر ټوله جامه ولوېږي. (حاشیه بحوالهٔ شفاءالارواح)

د پړپولل کېدونکي مرداري جامې د څاڅکو حکم

مسئله: د مردارو جامو (کالیو) د پړپوللو په صورت کې که څه معمولي څاڅکي پر بدن یا پر جامې ولګېږي، نو هغوی معاف دي، جامه نه مرداریږي، خو احتیاطاً پړپولل پکار دي. لېکن که مردار څاڅکي په بالټۍ (ستل) وغیره کې ولوېږي، نو هغه اوبه مرداریږي. (فتاویٰ هندیه ج:۱. ص:۴۶. کتاب المسائل ص:۹۹)

پر مرداره لنده بستره یا خمکه باندې بدن یا پښه لګېدل

﴿۲۰۲﴾ وَلَوِ ابْتَلَّ فِرَاشٌ أَوْ تُرَابٌ نَجِسَانِ او که لنده سي نجسه (مرداره) بستره یا نجسه خاوره مِنْ عَرَقِ نَائِمٍ أَوْ بَلَلِ قَدَمٍ د بیده کس په خوله سره یا د پښې په لوندوالي سره وَظَهَرَ

أَثَرُ النَّجَاسَةِ فِي الْبَدَنِ وَالْقَدَمِ او د نجاست (مرداري) اثر په بدن یا پښه باندې ښکاره سي تَنَجَّسَا نو دوی دواړه (بدن او پښه) مردارېږي وَإِلَّا فَلَا کنې نه (مردارېږي).

لغات: ﴿ابتل﴾ د افتعال د باب ماضي ده: لندېدل. ﴿بلل﴾ لوندوالی (لندوالی).

تشریح: که څوک پر داسې بستره (ځای) یا پر داسې خاوره پرېوځي چې پر هغه بستره یا خاوره باندې نجاست (مرداري) لګېدلې وي، مثلاً بستره په متیازو ککړه وي، بیا د پرېوتونکي کس بدن خوله وکړي او بستره یا خاوره لنده سي، یا هغه پر دې بستر یا خاوره باندې پښه کښېږدي حال دا چې پښه یې لنده وي چې د پښې په لوندوالي سره بستر یا خاوره لنده سي، نو په دې صورت کې حکم دا دی چې که پر بدن یا پر پښه د نجاست اثر (رنګ. بوی) ښکاره سي، نو بدن او پښه هم مردارېږي. او که د نجاست اثر باندې ښکاره نه سي، نو هغه نه مردارېږي.

د پورتنۍ مسئلې د مثال په توګه مصنف رَحِمَهُ الله په راروان عبارت کې یوه مسئله ذکر کړې ده چې څرنګه چې که یوه پاکه وچه جامه په داسې مرداره لنده جامه کې ونغښتل سي چې که هغه ونښېړل سي نو اوبه نه ځني څڅېږي. نو په داسې مرداره جامه کې نغښتل سوې پاکه جامه نه مردارېږي، په دې شرط چې په پاکه کپړه کې د نجاست اثر ښکاره نه سي، نو همداسې په دې پورتنۍ مسئله کې چې تر څو د نجاست اثر پر بدن یا پر پښه ښکاره نه سي، تر هغه وخته پورې نه مردارېږي. (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

﴿۲۰۳﴾ كَمَا لَا يَنْجُسُ ثَوْبٌ جَافٌّ طَاهِرٌ لُفَّ فِي ثَوْبٍ نَجِسٍ رَطْبٍ لکه څرنګه چې نه مردارېږي هغه وچه کپړه کوم چې پېچل سوې وي په داسې لنده (خیشته) مرداره کپړه کې لَا يَنْعَصِرُ الرَّطْبُ لَوْ عُصِرَ چې لوندالي یې نه رانښېړل کېږي که چیري ونښېړل سي (یعني داسې لنده مرداره جامه چې په نښېړلو سره یې لوندلوالی اخراج نه راوځي. یعني اوبه پکښې نه وي محض نمناکه وي).

لغات: ﴿جاف﴾ د ضرب له بابه اسم فاعل دی: وچ. جَفَّ يَجِفُّ جَفًّا وَجَفَافًا: وچېدل. ﴿لُفّ﴾ د نصر له بابه ماضي مجهوله ده: پېچل. ﴿رَطْب﴾ (د طاء په سکون سره): لوند، خیشت.

تشریح: په تېر عبارت کې د دې وضاحت وسو.

لنده جامه پر مرداره ځمکه هوارول

﴿۲۰۴﴾ وَلَايَنْجِسُ ثَوْبٌ رَطْبٌ بِنَشْرِهِ عَلٰى أَرْضٍ نَجِسَةٍ يَابِسَةٍ او نه مرداريږي لنده(خيشته) کپړه په غوړولو (هوارولو) سره پر مرداره (نجسه) ځمکه باندي فَتَنَدَّتْ مِنْهُ چي نمجنه(لنده) سي هغه مرداره ځمکه له کپړي څخه (يعني محض د مرداري ځمکي په لندېدو سره هغه پاکه لنده کپړه نه مرداريږي، بلکي هغه وخت مرداريږي کله چي د دې مرداري ځمکي د نجاست اثر پر لنده کپړه باندي ښکاره سي) وَلَا بِرِيحٍ هَبَّتْ عَلٰى نَجَاسَةٍ فَأَصَابَتِ الثَّوْبَ او نه په هغه باد سره (مرداريږي) کوم چي پر يو نجاست وچليږي، بيا هغه د کپړې سره ولګيږي (کپړې ته ورسيږي) إِلَّا أَنْ يَّظْهَرَ أَثَرُهَا فِيْهِ مګر (هغه وخت دا کپړه مرداريږي) چي د نجاست اثر په کپړه کي ښکاره سي.

لغات: ﴿رَطْبٌ﴾ په تېر عبارت کي ذکر سو، ﴿تَنَدَّتْ﴾ د تفعل له بابه د واحد مؤنث غائب ماضي صيغه ده: لندېدل، خيشتېدل، ﴿هَبَّتْ﴾ د نصر له بابه مخکيني صيغه ده: باد چلېدل، هوا چلېدل، اثرها: د ضمير مرجع نجاسة دی، فيه: د ضمير مرجع ثَوب دی.

تشريح: مسئله دا ده که ځمکه په متيازو يا داسي بل نجس شي سره مرداره سي، بيا په لمر وغيره سره وچه سي او يو څوک پر هغه باندي لنده خيشته جامه هواره کړي. نو که پر هغه لنده جامه د نجاست اثر ښکاره نه سي، نو نه مرداريږي.

ولا بريح هبت إلخ: مثلاً د لندې پاکي جامې تر څنګ خوشايي يا مرداره خاوره پرته وي او پر هغه باد وچليږي او دا مرداري هغه پاکي جامې ته ورسوي، نو په دې سره جامه نه مرداريږي. په دې شرط چي پر هغه جامه د نجاست اثر ښکاره نه سي.

د نجاست مرئيه بيان

﴿۲۰۵﴾ وَيَطْهُرُ مُتَنَجِّسٌ بِنَجَاسَةٍ مَرْئِيَّةٍ او پاکيږي هغه شی کوم چي نجس سوی وي په ليدل کېدونکي (نظر راتلونکي) نجاست سره بِزَوَالِ عَيْنِهَا (داسي شی پاکيږي) د نجاست د ذات په ليري کېدلو سره وَلَوْ بِمَرَّةٍ که څه هم په يوه وار پرېوللو سره وي (يعني که څه هم په يو ځل پرېوللو سره د نجاست ذات زائل اليري اسي) عَلَى الصَّحِيْحِ د صحيح قول مطابق وَلَا يَضُرُّ بَقَاءُ أَثَرٍ

شَوْ زَوَالُهُ او (پاکوالي) ته ضرر نه رسوي د (نجاست) داسي اثر (نښان) باقي پاتېدل چي د هغه لېري کول مشکل وي.

تشريح: نجاست پر دوه قسمه دی: ① نجاست مرئيه. ② نجاست غير مرئيه. په دې عبارت کي د نجاست مرئيه بيان دی. نجاست مرئيه هغه نجاست دی کوم چي تر وچېدلو وروسته هم په نظر راځي لکه وينه يا غائط. صاحب د کتاب رَحِمَهُ الله فرمايي چي که نجاست مرئيه پر جامه ولګېږي. نو دومره به پرېولل کېږي چي نجاست لېري سي او داغ يې ختم سي، برابره ده په هر څو وارو لېري سي. کله چي نجاست لېري سي، نو جامه پاکېږي، او که پر بدن ولګېږي. نو د هغه هم دغه حکم دی. مصنف رَحِمَهُ الله فرمايي چي که د نجاست ذات په يوه وار پرېوللو سره لېري سي. نو هم د صحيح قول مطابق د پاکېدو حکم به کول کېږي.

وروسته فرمايي چي که يو نجاست داسي وي چي تر څو واره پرېوللو وروسته هم د هغه اثر مثلاً بدبويي يا داغ نه ختمېږي، نو هم کپړه پاکېږي. په صابون وغيره سره د هغه داغ او بوی لېري کول ضروري نه دي.

فايده: د "عن الصحيح" په قيد لګولو سره دا بيانوي چي په مذکوره مسئله کي اختلاف دی. امام فقيه ابو جعفر هندواني رَحِمَهُ الله فرمايي چي د نجاست د ذات تر زائلېدلو وروسته دوه واره پرېولل ضروري دي او علامه فخر الاسلام رَحِمَهُ الله فرمايي چي درې واره پرېولل ضروري دي. خو صحيح قول هغه دی کوم چي مصنف رَحِمَهُ الله ذکر کړی دی. (مراقی الفلاح)

د نجاست غير مرئيه بيان

۲۰۶ ﴿ وَغَيْرِ الْمَرْئِيَّةِ بِغَسْلِهَا ثَلَاثًا وَالْعَصْرِ كُلَّ مَرَّةٍ ﴾ او نالېدل کېدونکي نجاست (سره نجس سوی شی. پاکېږي) په درې واره پرېوللو او هر وار نښېږلو سره.

تشريح: په دې عبارت کي د نجاست غير مرئيه بيان دی. غير مرئيه هغه نجاست دی کوم چي تر وچېدلو وروسته نه لېدل کېږي لکه متيازي. شراب. مرداري اوبه. نو د هغه د پاکولو لپاره درې واره پرېولل او هر وار نښېږل ضروري دي. او په اصل کي غالب ګومان لره اعتبار دی. يعني هغه دې دومره پرېولل سي چي د پرېولونکي غالب ګومان داسي چي اوس نو پاک سو. لېکن فقهاوو د غالب ګومان اندازه په درې واره پرېوللو سره متعينه کړې ده: ځکه چي په دې شمېر سره غالب ګومان حاصلېږي. نو د آسانۍ لپاره د درېو شمېر د غالب ګومان قائم مقام کړی سو چي که غير مرئي نجاست درې واره پرېولل سي. نو هغه پاکېږي.

د لوی فرش، غالۍ او کارپیټ د پاکولو طریقه

مسئله: لوی فرش یا غالۍ یا کارپیټ چې د هغه نسښړل نا ممکن دي، که هغه مردار سي، نو د هغه د پاکوالي طریقه دا ده چې درې واره دي پرېولل سي او تر هر وار پرېوللو وروسته دي دومره وخت پرېښول سي چې له هغه څخه اوبه څڅېدل بند سي (څاڅکي يې ختم سي)، په پوره توګه وچول ضروري نه دي، په درې واره داسې کولو سره هغه فرش وغیره پاک ګرځي. (عالمګیري ج:۱. ص: ۴۲. کتاب المسائل ص: ۱۰۸)

په کومو شیانو سره نجاست حقیقي لیري کول جائز دي؟

﴿۲۰۷﴾ وَتَطْهُرُ النَّجَاسَةُ عَنِ الثَّوْبِ وَالْبَدَنِ او پاکیږي نجاست له کپړې (جامې) او بدن څخه بِالْمَاءِ وَبِكُلِّ مَائِعٍ مُزِيْلٍ په اوبو سره او په هر داسې نرم (بهېدونکي) شي سره کوم چې (د نجاست) لیري کونکی وي كَالْخَلِّ وَمَاءِ الْوَرْدِ لکه سرکه او د ګلابو اوبه.

لغات: ﴿نجاسة﴾ مرداري ناپاکي، له نجاسة څخه مراد نجاست حقیقیه دی: ځکه نجاست حکمیه (بې اودسي او جنابت) په هر زائلېدونکي شي سره نه زائلیږي، هغه صرف په اوبو یا تیمم سره پاکیږي، او نجاسة يې مطلق ذکر کړی دی چې مرئیه او غیر مرئیه دواړو لره شامل سي او ماء (اوبه) يې هم مطلق ذکر کړي دي چې ماء مطلق او ماء مستعمل دواړو لره شامل سي. (حاشیه)

تشریح: داوبو په شان چې کوم شی بهېدونکی، نری او پاک وي او په هغه کي د ناپاکي لیري کولو (زائلولو) صلاحیت وي، نو په هغه سره هم د نجاست حقیقیه لیري کول جائز دي، لکه د ګلاب اوبه، سرکه وغیره، لېکن غوړي، تېل او په داسې بل غوړ لرونکي شي سره پرېولل صحیح نه دي. په هغه سره بدن یا کپړه نه پاکیږي.

عقلي دلیل: بهېدونکی شی نجاست له بېخه کاږي او لیري کوي يې. او په اوبو کي د پاکولو صفت په همدې وجه دی چې هغه نجاست لیري کوي. لهذا کله چې دا معنی په بل بهېدونکي شي کي موجوده وي، نو داوبو په شان به هغه هم پاکونکی او نجاست لیري کونکی وي. (بدائع الصنائع ج:۱. ص: ۲۴۰)

د چمړې موزې او خپلې د پاکولو طریقه

﴿۲۰۸﴾ وَيَطْهُرُ الْخُفُّ وَنَحْوُهُ بِالدَّلْكِ مِنْ نَجَاسَةٍ لَهَا جِرْمٌ او پاکیږي موزه او داسې بل شی په مږلو سره له هغه نجاست څخه چې هغه لره جسم (صورت) وي (یعني جسم لرونکی نجاست

په مږلو سره پاکیږي) وَلَوْكَانَتْ رَطْبَةً که څه هم هغه لوند وي.

لغات: ﴿جِرْم﴾ جسم، صورت، پړی، بدنه، جمع: أجْرَام.

تشریح: که د چمړې (څرمنې) پر موزه یا څپلۍ باندې نجاست ولګیږي (په یو مرداری سره ککړ سي).

نو د هغه په پاکولو کې تفصیل دی: ① که نجاست داسې وي کوم چې جسم والا نه وي. مثلاً متیازې یا شراب وغیره، نو په دې صورت کې هغه موزه یا څپلۍ پرېولل ضروري دي. برابره ده نجاست لوند وي او که وچ سوی وي. بغیر له پرېوللو څخه نه سي پاکېدلای. ② او که نجاست داسې وي کوم چې په سترګو لیدل کیږي لکه لانده خرشینه، خوشایې، غائط او داسې نور. نو که هغه په خاوره یا خښته سره ومږل سي او داسې صفا کړل سي چې د نجاست هیڅ اثر باقي پاته نه سي. نو د عموم بلویٰ او ابتلاء عام په وجه د مفتیٰ به قول مطابق موزه او څپلۍ پاکیږي. ③ او که نجاست وچ وي لکه د پُسه پُچې یا د اوښ پُچې، نو محض د هغه په مږلو او لیرې کولو سره موزه وغیره پاکه ګرځي. (المحیط البرهانی ج:۱، ص:۳۸۵، کتاب المسائل ص:۱۱۶)

د توري او هینداري وغیره د پاکولو طریقه

﴿۲۰۹﴾ وَيَطْهُرُ السَّيْفُ وَنَحْوُهُ بِالْمَسْحِ او پاکیږي توره او داسې بل شی په مسه کولو (وچولو) سره (یعني چې خاوره یا توکر باندې تېر کړی سي او په هغه سره وچ اصفا کړی سي).

تشریح: که په توره، چاړه او بنیبنه باندې نجاست ولګیږي، نو هغه په پرېوللو سره هم پاکېدلای سي او که په یو پاکه کپړه سره نجاست وچ او صفا کړی سي، نو هم پاک ګرځي.

لېکن که توره، چاړه، هینداره او داسې نور نقشداره او ځیږه وي چې د دوی په کرښو (لیکو) کې د نجاست پاتېدلو امکان وي، نو دوی محض په وچولو او صفا کولو سره نه پاکیږي، بلکې پرېولل او د نجاست اثرات لیرې کول ضروري دي. (عالمګیري ج:۱، ص:۴۳، کتاب المسائل ص:۱۱۶)

د ناپاکه ځمکي د پاکېدلو طریقه

﴿۲۱۰﴾ وَإِذَا ذَهَبَ أَثَرُ النَّجَاسَةِ عَنِ الْأَرْضِ وَجَفَّتْ او کله چې د نجاست اثر له ځمکي څخه ولاړ سي او ځمکه وچه سي جَازَتِ الصَّلٰوةُ عَلَيْهَا نو جائز دي پر هغې لمونځ کول دُوْنَ التَّيَمُّمِ مِنْهَا نه له هغې څخه تیمم کول (یعني پر داسې ځمکه تیمم وهل جائز نه دي).

لغات: ﴿جفت﴾ د ضرب له بابه د واحد مؤنث غائب ماضي صیغه ده: وچېدل. لوندوالی ختمېدل.

تشریح: ناپاکه ځمکه محض په وچېدلو او د نجاست په زائلېدلو سره پاکیږي.

لېکن که د ځمکي وچېدلو ته انتظار نه سي کېدلای او سمدستي پاکولو ته یې ضرورت وي، نو لاندیني طریقې دي اختیار کړل سي: ① که د ځمکي کیندل ممکن وي، نو په نجاست سره ککړه حصه دي په کیندلو سره جلا کړل سي، ② دویم صورت دا دی چي هغه ځای و کیندل سي او واړول سي یعني تر کیندلو وروسته پاسنۍ حصه لاندي کړل سي او لاندینۍ حصه راپورته کړل سي، ③ دریم صورت دا دی چي که هغه ځمکه پسته وي چي اوبه پکښې جذب کیږي، نو د هغې د پاسه دي اوبه وبهول سي او کله چي اوبه جذب سي، نو ځمکه به پاکه سي. او که ځمکه کلکه وي چي اوبه نه جذبوي، نو د پاسه دي اوبه باندي واچول سي او بیا دي اوبه له هغه ځای لیري او صفا کړل سي، نو هغه ځمکه به پاکه سي. (طحطاوي علی مراقی الفلاح ص:۸۸، کتاب المسائل ص:۱۱۷)

پر ناپاکه وچه ځمکه تیمم صحیح نه دی

مسئله (۱): مخکي ذکر سوه چي ناپاکه ځمکه په وچېدلو سره حکماً پاکه ګرځي، نو پر دا سي ځمکه لمونځ کول خو جائز دي، لېکن تیمم باندي جائز نه دی؛ ځکه دا ځمکه که څه هم طاهره ده، خو مُطهِّره (پاکونکې) نه ده. (طحطاوي ص:۸۸، کتاب المسائل ص:۱۱۹)

د سمېټي یا دبرینې ځمکي د پاکولو طریقه

مسئله (۲): د سمېټي یا دبرینې ځمکي (سمېټي او دبرین فرش) حکم هم د ځمکي په شان دی، چي که پر هغه متیازي یا لوند نجاست ولګیږي، نو په وچېدلو او د نجاست د اثر په زائلېدلو سره پاکیږي، او د سمدستي پاکولو طریقه یې دا ده چي د پاسه اوبه باندي واچول سي او وچه کړل سي. یا په بالټۍ یا نل (پیپ) سره دومره زیاتي اوبه پر وبهول سي چي د نجاست د اثراتو لیري کېدل یقیني سي، نو هم هغه پاکیږي. (المحیط البرهانی ص:۳۸۲، کتاب المسائل ص:۱۱۸)

د درختي او وښو حکم

﴿۲۱۱﴾ وَيَطْهُرُ مَا بِهَا مِنْ شَجَرٍ وَكَلَإٍ قَائِمٍ او پاکیږي هغه شیان کوم چي په ځمکه باندي (ولاړ) وي یعني درختي او ولاړ واښه بِجَفَافِهِ د هغوی په وچېدلو سره.

لغات: ﴿كلأ﴾ واښه، برابره ده لانده وي او که وچ، د بِهَا د ضمیر مرجع ځمکه ده.

تشریح: درختي او هغه واښه کوم چي پر ځمکه ولاړ وي یعني پرېکړل سوي نه وي، د هغوی حکم هم د ځمکي په شېر دی چي که نجاست پرې ولګیږي او بیا وچ سي، نو هغوی پاکیږي کله چي د نجاست اثر ختم سي، لهذا کومه درخته یا بوټي چي پرې سي او له ځمکي څخه جلا سي او بیا مردار سي، نو هغوی له پرېوللو څخه بغیر نه پاکیږي.

د ذات په بدلېدلو سره د پاکۍ حکم

﴿۲۱۲﴾ وَتَطْهُرُ نَجَاسَةٌ اِسْتَحَالَتْ عَيْنُهَا او پاکېږي هغه نجاست چې ذات يې بدل سوی وي (يعني که د نجاست ذات او صورت بدل سي. نو په دې سره هغه پاکيږي) كَأَنْ صَارَتْ مِلْحًا أَوِ احْتَرَقَتْ بِالنَّارِ (مثلا) لکه نجاست چې مالګه وګرځي يا په اُور سره وسوځي.

لغات: ﴿استحالت﴾ د استفعال له بابه د واحد مؤنث غائب ماضي صيغه ده. اِسْتِحَالَا: د دې باب خو معناوي دي چې له هغوی څخه يې يوه معنیٰ دهٔ: بدلېدل، اوښتل (له يوه حالت څخه په بل حالت بدلېدل).

او په كَأَنْ کې کاف حرف جر دی کوم چې پر أَنْ ناصبه داخل دی.

تشريح: که د نجاست ذات او حقيقت بدل سي، نو په دې سره هم هغه پاکيږي، مثلاً له شرابو څخه سرکه جوړه سي (سرکه وګرځي)، نو پاکيږي، يا غائط خاوره وګرځي، نو پاکيږي؛ ځکه ذات يې بدل سو، همدارنګه که نجاست وسوځول سي او ايره کړل سي، نو پاکيږي، مثلاً خوشايي، غائط وغيره وسوځول سي او ايره وګرځي، نو هغه ايرې پاکي دي.

﴿۲۱۳﴾ وَيَطْهُرُ الْمَنِيُّ الْجَافُّ بِفَرْكِهِ عَنِ الثَّوْبِ وَالْبَدَنِ او پاکيږي وچ مني د هغوی په ګرولو سره، له کپړې او بدن څخه (چې وګرول سي او ليري کړل سي) وَيَطْهُرُ الرَّطْبُ بِغَسْلِهِ او پاکيږي لانده مني د هغوی په پرېولو سره.

لغات: ﴿فرک﴾ د نصر د باب مصدر دی: مږل او ګرول، يُقَالُ: فَرَكَ الْمَنِي مِنَ الثَّوبِ، أَي دلکه وحکّه حتی يتفتت ويزول عن الثوب (يعني مني مږل او ګرول چې سره ذره، ذره سي او له جامې څخه ليري سي). (معجم لغة الفقهاء)

تشريح: د انسان مني ناپاک دی، که مني لانده وي، نو هغوی صرف په پرېولو سره پاکيږي، او که پر بدن يا پر جامه باندې وچ سي، نو ګرول يې کافي چې په ګرولو او مږلو سره صفا او ليري کړل سي، نو بدن او جامه پاکيږي.

يادونه: په اوس وخت کې د پخوا په نسبت د خلکو قواوي کمزوري دي چې په دې وجه مني نري او باريک وي. نو ځکه پرېولل يې ضروري دي. (اعلاء السنن)

احقر بنده حبيب الرحمن "مدنی"

شعبان /۹ /۱۴۴۲ھ

مارچ /۲۱ /۲۰۲۱ء

❁❁❁

فَصْلٌ فِي الدِّبَاغَةِ

(دا) فصل په (بیان د) دباغت کي دی

تشریح:

د دباغت تعریف او وضاحت: "الدِّبَاغَة" د دال په "کسره" سره دی. د نصر. فتح او ضرب د باب مصدر دی: څرمن وچول او پخول (یا په بله وینا: څرمن ته رنګ ورکول) یعني د مسالې او داسي نورو شیانو په ذریعه د څرمني لوندوالی (رطوبت) او بدبویي ورختمول.

دباغت پر دوه قسمه دی: ① حقیقي ② حکمي. دباغت حقیقي دا دی چي د کیکر، مسالې یا دانارو د پوستکو یا داسي نورو شیانو په ذریعه د څرمني لوندوالی او بدبویي لیري کړل سي. او دباغت حکمي دا دی چي په لمر یا هوا سره د وچولو په ذریعه یا د خاورو اچولو په ذریعه د څرمني رطوبت او بدبویي لیري کړل سي.

لنډه دا چي د دباغت ورکولو یعني د څرمني د رطوبت او بدبویي لیري کولو او وچولو لپاره څو طریقې دي: ① یوه دا چي په یو کیمیایي ماده سره دباغت ورکول سي، ② څرمن په خاوره کي پټه کړل سي او تر هغه وخته پرېښوول سي چي بدبویي او رطوبت یې ختم سي، ③ څرمن لمر ته واچول سي چي د هغه په وجه یې بدبویي او رطوبت وچ او ختم سي. ④ څرمن د هوا په ذریعه وچه کړل سي. له مذکوره طریقو څخه د هري طریقې په اختیارولو سره څرمن پاکول کېدای سي.

په دباغت سره د څرمني پاکولو بیان

﴿۲۱۴﴾ يَطْهُرُ جِلْدُ الْمَيْتَةِ بِالدِّبَاغَةِ الْحَقِيقِيَّةِ پاکیږي څرمن (پوست) د مړ شوي (مړه سوي حیوان) په حقیقي دباغت سره (یعني په حقیقي وچولو او پخولو سره) كَالْقَرَظِ لکه د کیکر درختي په تخم (یا ببلګونو) سره (وچول او پخول) وَبِالْحُكْمِيَّةِ او (همدارنګه پاکیږي څرمن د مړ شوي) په حکمي دباغت سره كَالتَّتْرِيبِ وَالتَّشْمِيسِ لکه په خاوره اچولو (خاوره مږلو) او لمر ته په ایښوولو سره (وچول او پخول) إِلَّا جِلْدَ الْخِنْزِيرِ وَالْآدَمِيِّ مګر (نه پاکیږي) څرمن د خنزیر (د نجس العین کېدو په وجه) او څرمن د انسان (د شرافت په وجه).

لغات: ﴿القرظ﴾ دا ديو ډول اغزي داري درختي تخم او پاڼي (بلګونه) دي چي په هغه سره به پوست او څرمني ته دباغت ورکول کېدی او د درختي نوم په عربي کي سَلَم دی چي واحد يې سَلَمَةٌ دی کوم چي د جوز د درختي په څېر پنډي تنې لري، او ځيني شارحينو په اُردو کي د دې معنی په "کيکر" سره کړې ده چي په پښتو کي ورته د کيکر درخته وايي، صاحب د مصباح المنير همدارنګه علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله ليکلي دي چي له قَرَظ څخه د سَلَم د درختي داني (تخم) مراد دی، نه پاڼي (بلګونه لکه څرنګه چي بعضو يې همدا ترجمه کړې ده)، ځکه په پاڼو (بلګونو) سره څرمني ته دباغت نه ورکول کيږي. ﴿ميتتة﴾ مرداه، مړګه، يعني مردار سوی (په طبعي مرګ مړ سوی) حيوان. کوم چي له ذبح څخه بغير مړ سي، ﴿تتريب﴾ د تفعيل د باب مصدر دی: پر يو شي د پاسه خاوره اچول، خاوره باندي اېښوول، په خاورو لړل، ﴿تشميس﴾ دا هم د تفعيل د باب مصدر دی: لمر ته اېښوول چي وچ سي.

تشريح: صورت د مسئلې دا دی چي د خنزير او انسان له څرمن څخه بغير بل د هر حيوان څرمن په دباغت ورکولو سره پاکيږي، دباغت پر دوه قسمه دی چي وضاحت يې مخکي وسو، په دې هر قسم دباغت سره څرمن پاکيږي، تر دباغت وروسته هغه څرمن هر ډول استعمالول جائز دي، مثلاً جامه او پوستين ور څخه جوړول او اغوستل، لمونځ پکښي کول، سولاغه يا داسي بل څه ځني جوړول او په هغه سره اودس، غسل کول او داسي نور، خو څرنګه چي خنزير ټوله نجس العين حيوان دی او د هغه هيڅ يو جزء هيڅ ډول هم نه سي پاکېدلای، نو ځکه هغه له دې حکم څخه جلا دی، همدارنګه د انسان څرمن هم په دباغت سره نه پاکيږي؛ ځکه چي هغه اشرف المخلوقات دی.

﴿۲۱۵﴾ وَتُطَهِّرُ الذَّكَاةُ الشَّرْعِيَّةُ جِلْدَ غَيْرِ الْمَأْكُوْلِ دُوْنَ لَحْمِهِ او پاکوي شرعي ذبح (يعني په شرعي توګه حلالول) د هغه حيوان پوست چي غوښه يې نه خوړل کيږي. نه د هغه غوښه (يعني غير مأكول اللحم حيوان لکه چغال، لېوه او داسي نور. په شرعي طريقه ذبح کولو سره صرف د هغه څرمن پاکيږي. غوښه يې نه پاکيږي) عَلَى أَصَحِّ مَا يُفْتٰى بِهِ د صحيح قول مطابق پر کوم چي فتویٰ ورکول کيږي.

لغات: ﴿الذكاة﴾ ذبح کول. الذکاة الشرعية: شرعي ذبح، يعني د شرعي طريقې مطابق ذبح کول (حلالول). نو که مجوسي ذبح کړی وي، يا محرم ښکار کړی وي، يا ... ح په ... قصداً بسم الله پرې اېښې وي، نو هغه لره دا حکم شامل نه دی؛ ځکه دا ... ده.

تشریح: که یو حیوان په بسم الله سره ذبح کړی سي، برابره ده دهغه حیوان غوښي حلالي وي او که نه وي، نو دبهیدونکي وینې تر وتلو وروسته دهغه څرمن پاکه ګرځي، خو دغیر مأکول اللحم حیوان غوښه نه حلالیږي، همدا صحیح او مفتیٰ بِهٖ قول دی، خو خنزیر داسي حیوان دی کوم چي ټوله نجس العین دی چي دهغه هیڅ جزء هم هیڅ ډول نه سي پاکېدلای. (انوار الایضاح)

د مردار خاروي د هډوکو، وړښتو او داسي نورو حکم

﴿۲۱۶﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ لَا يَسْرِيْ فِيْهِ الدَّمُ لَا يَنْجُسُ بِالْمَوْتِ او هر هغه شی چي وینه سرایت نه پکښي کوي (هغه) په مرګ سره نه نجس کیږي كَالشَّعْرِ وَالرِّيْشِ الْمَجْزُوْزِ لکه وړښتان او پرېکړل سوي بڼې (شکول سوي بڼکې) وَالْقَرْنِ وَالْحَافِرِ او (لکه) ښکر او سونکري وَالْعَظْمِ مَا لَمْ يَكُنْ بِهٖ دَسَمٌ او (لکه) هډوکی تر څو چي پر هغه غوړزګي نه وي.

لغات: ﴿لا یسری﴾ د ضرب له بابه د نفي صیغه ده: تلل، تګ کول. ﴿المجزوز﴾ د ضرب او نصر له بابه مفعول دی: پرېکړل سوی. ﴿قرن﴾ ښکر. جمع: قُرُوْن. ﴿حافر﴾ سونکری. جمع: حوافر. ﴿دَسَمٌ﴾ غوړزګي، وازګه. (معجم الوسیط)

تشریح: یعني د مردار حیوان (غیر مأکول اللحم) دبدن هغه اجزاء او شیان چي وینه سرایت نه پکښي کوي او دژوند آثار پکښي نه وي، هغوی په مرګ سره نه مرداریږي، بلکي پاک پاتېږي، لکه ښکر، وړښتان، سونکري، هډوکي په دې شرط چي پر هډوکو دهغه حیوان وازګه او غوړزګي نه وي.

د پلو حکم

﴿۲۱۷﴾ وَالْعَصَبُ نَجِسٌ فِي الصَّحِيْحِ او پله د حیوان نجسه (مرداره) ده.

لغات: ﴿عصب﴾ پله. یعني دانسان او حیوان په وجود کي هغه سپین، کلک اعصاب او پټې چي د هغوی په ذریعه بندونه یو دبل سره متصل او تړلي وي، جمع: أَعْصَاب.

تشریح: مصنف رَحِمَهُ الله فرمايي چي (دغیرِ مأکول اللحم امردار احیوان) پله نجسه ده، صحیح روایت همدا دی: دلیل یې دا دی چي په پله کي هم دژوند آثار وي: ځکه دهغې په پرېکولو سره تکلیف او درد محسوسیږي، لهذا په پله کي "میتة" کېدل متصوَّر سوه. علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله فرمايي چي په مجمع الانهر کي دغه دلیل رد کړی سوی دی، ځکه د پلې په پرېکولو سره چي کوم تکلیف محسوسیږي، هغه خو دغوښي سره داتصال په وجه وي او همداسي تکلیف خو دهډوکي په

ماتېدلو سره هم محسوسېږي، نو بيا د هغه د نجاست هم قائل کېدل پکار دي. حال دا چې د هغه هيڅوک قائل نه دي، معلومه سوه چې مفتیٰ به روايت دا دی چې پله پاکه ده. په دې شرط چې پر هغه د وازګي وغيره آثار نه وي. (طحطاوي ص:۹۱، حلبي کبير ص:۱۵۴)

د مشک حکم

﴿۲۱۸﴾ وَنَافِجَةُ الْمِسْكِ طَاهِرَةٌ كَالْمِسْكِ او د مشکو کڅوره (نافه) د مشکو په څېر پاکه ده وَأَكْلُهُ حَلَالٌ او خوړل يې حلال (روا) دي.

لغات: ﴿نافجة﴾ د مُشکو کڅوره، د مُشکو غوټه يعني د هوسۍ په نس کي هغه کڅوره (خلته) چې مشک پکښې جوړېږي او پکښې خوندي وي چې په پښتو کي ورته نافه وايي. ﴿مِسك﴾ مُشک. هغه خوشبويه تور رنګه ماده ده کوم چې د هوسۍ په نامه (نر) کي جوړېږي. او په ډېر ګران قيمت سره پلورل کېږي. مشک د هوسۍ له ويني څخه جوړېږي په دې توګه چې د هوسۍ له بدن څخه په دې کڅوره (نافه) کي وينه جمع کېږي او آخر کلکه او وچه سي نو مشک تيار سي. او مشک تر ټولو د اعلیٰ درجې خوشبويي ده.

تشريح: فرمايي چې مشک پاک دي، همدارنګه په کومه کڅوره کي چې مشک موجود وي يعني نافه، هغه هم پاکه ده او د مشک خوړل هم حلال دي (پاته سوه دا خبره چې مشک خو په اصل کي وينه ده او وينه ناپاکه ده. نو د دې جواب دا دی چې کله ذات او ماهيت بدل سي. نو احکام هم بدلېږي)؛ د لته يې د مشکو صراحت ځکه وکړی چې بعضي شيان داسي وي چې هغوی خو پاک وي، لېکن خوړل يې روا نه وي. لکه خاوره چې هغه پاکه ده، لېکن خوړل يې روا نه دي؛ نو ځکه فرمايي چې مشک هم پاک دي او د هغه خوړل هم روا دي.

﴿۲۱۹﴾ وَالزَّبَادُ طَاهِرٌ او زباد خوشبويي (هم) پاکه ده تَصِحُّ صَلٰوةُ مُتَطَيِّبٍ بِهِ (نو) صحيح کېږي لمونځ د هغه کس چې دا خوشبويي لګولې وي.

لغات: ﴿زباد﴾ په تشريح کي به يې وضاحت وسي. ﴿متطيب﴾ د تفعل له بابه د فاعل صيغه ده: (په يو خوشبويي سره) د ځان خوشبوداره کونکی، د خوشبويي استعمالونکی.

تشريح: له زباد څخه مراد يو قسم خوشبويه غوړه ماده ده کوم چې د ځنګلي پيشي غوندي حيوان له بدن څخه راوځي او د هغه تر لکۍ لاندي په يو خلته کي جمع کېږي (لکه مشک چې د هوسۍ په نس کي دننه په يو خلته اناه اکي جوړېږي او جمع کېږي). زباد ډېره خوشبويه ماده ده او د عطرو په توګه استعمالول کېږي (او زباد همدغه حيوان ته هم ويل کېږي) (ايضاح الاصباح، معجم الوسيط). نو فرمايي چې دغه خوشبويي هم پاکه ده، لهذا که چا زباد خوشبويي لګولې وي. نو د هغه لمونځ صحيح دی.

كِتَابُ الصَّلاةِ

(دا) کتاب د لمانځه (د احکامو په بیان کې) دی

تشریح: څرنګه چې لمونځ د ټولو عبادتونو بنیاد او د ټولو طاعتونو اصل دی، نو ځکه كِتَابُ الصَّلاةِ پر ټولو مشروعاتو مخکې کړی سو او څرنګه چې طهارت د لمانځه لپاره شرط دی او شرط د یو شي پر شي مخکې وي، نو ځکه کتاب الطهارة پر کتاب الصلاة مخکې کړی سو.

د صلاة لغوي معنی: صلاة په لغت کې دعاء ته ویل کیږي، لکه څرنګه چې په قرآن کې دي: ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ﴾ [سورة التوبة:۱۰۳]، (اې نبي! (ﷺ) ته د دې خلکو لپاره دعا کوه! یقینا ستا دعاء د دوی لپاره د اطمینان او سکون لامل دی). همدارنګه نبي کریم ﷺ تر ډوډۍ خوړلو یا تر روژه ماتولو وروسته دا دعا کړې ده: "أَكَلَ طَعَامَكُمُ الأَبْرَارُ وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ... الخ" (یعني نېکو خلکو ستاسې ډوډۍ وخوړه او ملائکو ستاسو لپاره دعا وکړه)، له دې څخه هم معلومیږي چې د صلاة لغوي معنی "دعاء" ده.

د صلاة اصطلاحي معنی: "عبارة عن أركان مخصوصة وأذكار معلومة بشرائط محصورة بصفات معينة"، (یعني د شرطونو د رعایت کولو سره پر متعینو صفتونو [کیفیتونو] د معلومو أذکارو او ځانګړو أرکانو پر ځای کولو ته لمونځ ویل کیږي).

د لمانځه فرضیت: لمونځ په کتاب الله، د رسول الله په سنت او اجماع ټولو سره ثابت دی. لکه څرنګه چې په قرآن کریم کې راځي: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ [سورة البقرة: ۴۳]، او په بل ځای کې راځي: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ [سورة البقرة: ۲۳۸]. او له دې څخه بغیر نور هم په ډېرو ځایو کې د لمانځه فرضیت او ارزښت څرګند سوی دی، په حدیث شریف کې هم په ډېر ټینګار سره د لمونځ کولو او د لمونځ د فرضیت حکم سوی دی، لکه څرنګه چې حدیث دی: "إن الله تعالى فرض على كل مسلم ومسلمة في كل يوم وليلة خمس صلوات".

او د لمانځه د اهمیت په اړه د نبي کریم ﷺ دا فرمان دیادوني وړ دی: "الصلاة عماد الدين، فمن أقامها أقام الدين ومن هدمها هدم الدين".

او په اجماع سره د لمانځه ثبوت په دې توګه دی چې د نبي کريم ﷺ له زمانې څخه واخله تر نن پورې ټوله اُمت د لمانځه په فرضيت او د هغه په مشروعيت باندې متفق دي. (عنايه ج:۱، ص:۲۱۸ - ۲۱۹)

د فرضيت شرائط

﴿۲۲۰﴾ يُشْتَرَطُ لِفَرْضِيَّتِهَا ثَلَاثَةُ أَشْيَاءَ د لمانځه لپاره درې شيان شرط دي اَلْإِسْلَامُ (۱) اسلام (مسلمان کېدل) وَالْبُلُوْغُ (۲) او بلوغ (بالغ کېدل). وَالْعَقْلُ (۳) او عقل (عاقل کېدل) وَتُؤْمَرُ بِهَا الْأَوْلَادُ لِسَبْعِ سِنِيْنَ او کوچنيانو ته به د لمانځه امر (حکم) کول کېږي د اووه کالو په عمر کې وَتُضْرَبُ عَلَيْهَا لِعَشْرٍ او وهل کېږي به پر (پرېښوولو) د لمانځه د لس کالو په عمر کې بِيَدٍ لَا بِخَشَبَةٍ (وهل کېږي به) په لاس سره، نه په لرګي سره.

تشريح: د لمانځه د فرض کېدو لپاره درې شيان شرط دي، يعني لمونځ صرف پر هغه کس فرض کېږي چې په هغه کې مذکوره درې شيان موجود وي، لهذا که په چا کې له دغو درېو شيو څخه يو شی هم موجود نه وي، نو پر هغه لمونځ فرض نه دی: ① مسلمان کېدل. لهذا که څوک کافر وي، نو لمونځ باندې فرض نه دی. ② بالغ کېدل. لهذا پر نابالغه کس لمونځ فرض نه دی. ③ عاقل کېدل. نو پر مجنون (لېوني) لمونځ فرض نه دی. او دلته له فرض څخه مراد فرضِ عين دی.

وتؤمربها إلخ: کله چې هلک يا نجلۍ د اوو کالو سي (يعني اتم کال يې شروع سي)، نو د هغوی په سرپرست (ولي) باندې واجب دي چې د لمانځه حکم ورته وکړي او لمونځ ور زده وکړي او کله چې د لس کالو سي (يعني يوولسم کال يې شروع سي)، نو اوس که لمونځ پرېږدي، نو سرپرست دې هغوی د لمانځه په پرېښوولو باندې وهي، خو په وهلو کې دې د حدودو خيال ساتي: يو دا چې په لاس سره دې يې وهي، نه په لرګي سره؛ ځکه دا صرف تنبيه ده، سزا نه ده، حال دا چې لرګی او داسې نور په سزا ورکولو کې استعمالول کېږي، دويم دا چې له درېو ضربونو څخه به زائد نه وي او ضرب به هم متوسط وي. او دا ضرب هم واجب دی. (طحطاوي)

استاذ ته هدايت: د استاذ او معلم لپاره هم دغه حکم دی چې د تعليم په سلسله کې د بچي په وهلو کې له حد څخه تجاوز کول پکار نه دي، کنې په حديث کې دي: چې الله تعالیٰ به (په آخرت کې) په هغه سره وبچي ته قصاص ورکوي (يا په بله ورنا د بچي کسات به ځني اخلي).

او بچي ته د شريعت د ټولو حکمونو يعني د نېکو کارو د کولو او له بدو کارو څخه د بچ کېدلو تعليم له همدې عمر څخه ورکول پکار دي؛ او دا په دې وجه چې بچي په هغوی عادت سي او په هغه

افعالو سره متخلق سي، او په دې وجه نه چي دغه افعال پر هغه فرض دي، خو روژه دي هغه وخت په نيول كيږي كله چي په بچي كي د روژو نيولو قوت راسي. (شفاء الارواح)

د لمانځه د وجوب اسباب

﴿۲۲۱﴾ وَأَسْبَابُهَا أَوْقَاتُهَا او د لمانځه (دواجبېدلو) اسباب د لمانځه خپل وختونه دي (يعني چي د لمانځه وخت داخل سي، نو لمونځ هم واجبيږي. په اصل كي خو لمونځ دالله په حكم سره واجبيږي. ليكن انسان دالله حكم نه سي اوريدلی. نو ځكه وخت د هغه سبب وګرځول سو. چي كله وخت راسي نو ګواكي دالله حكم راغلی) وَتَجِبُ بِأَوَّلِ الْوَقْتِ وُجُوبًا مُوَسَّعًا او واجبيږي په اول وخت كي په داسي وجوب سره چي (دوخت ترآخره پوري) ګنجايش (وسعت) وركول سوی دی (يعني لمونځ خو دوخت په شروع كي واجبيږي، ليكن د دې ګنجايش سته چي په خپل وخت كي يې دوخت ترآخره هسي په يو وخت كي اداء كړي).

تشريح: د لمانځه د واجبېدلو سبب د لمانځه خپل وخت دی، يعني كله چي د لمانځه وخت داخل سي، نو هاغه وخت هغه لمونځ پر مكلف واجبيږي، نه تر هغه مخكي.

وتجب: كله چي د لمانځه د واجبېدلو سبب وخت دی، نو ځكه كله چي هم د لمانځه وخت داخل سي، پر مكلف دوخت د شروع په حصه كي لمونځ اداء كول واجبيږي. ليكن كه دئ دوخت په اوله حصه كي لمونځ نه وكړي، په مېنځ يا په آخره حصه كي يې وكړي، نو په دې سره هم وجوب اداء كيږي او دې ته قضاء نه ويل كيږي؛ ځكه دا داسي وجوب دی چي دوخت ترآخره پوري د اداء كولو وسعت او ګنجايش وركول سوی دی.

د سهار د لمانځه وخت

﴿۲۲۲﴾ وَالْأَوْقَاتُ خَمْسَةٌ او (دلمانځه) وختونه پنځه دي وَقْتُ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ الصَّادِقِ (۱) د سهار وخت (او هغه شروع كيږي) د صبح صادق له راختلو څخه (يا بله وينا د سهار له سپېلو اسپېدو څخه) إِلَىٰ قُبَيْلِ طُلُوعِ الشَّمْسِ د لمر راختلو څخه تر لږ مخكي پوري.

لغات: ﴿قُبيل﴾ د قَبْل تصغير دی: لږ مخكي (څه مخكي)، مثلاً: جاء فلانٌ قُبيل العصر: فلانكی كس د مازيګر تر لمانځه لږ ګړی مخكي راغلی.

تشريح: د شپې په آخر كي (سهار ته نژدې) د مشرق پر طرف د آسمان په څنډو كي په اوږدول څه سپينوالی ښكاره سي، همدا صبح كاذب (سپېره ګهيځ) دی. بيا څه ګړی وروسته د آسمان په څنډو كي په پلنوالي سره دغه سپينوالی وغوړيږي (زيات سي)، همدا صبح صادق (روڼ ګهيځ) دی كوم چي

څه په تېزي سره غورېږي چي څه ګړۍ وروسته رڼا سي. نو له کوم وخت څخه چي د پلن سپينوالی وليدل سي، له هماغه وخت څخه د سهار د لمانځه وخت شروع کيږي او د لمر راختلو تر وخته پوري باقي پاتيږي.

مصنف رَحِمَهُ الله د سهار د لمانځه وخت تر ټولو څکه مخکي بيان کړی دی چي د سهار د وخت په ابتداء او انتهاء کي هيڅ اختلاف نسته، همدارنګه په دنيا کي حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ اول د سهار لمونځ کړی وو، همدارنګه د ورځي په لمنځونو کي اول د سهار لمونځ شروع کيږي. (البحر الرائق. فتح الهدايه)

د ماپښين د لمانځه وخت

﴿٢٢٣﴾ وَوَقْتُ الظُّهْرِ مِنْ زَوَالِ الشَّمْسِ (٢) او د ماپښين وخت (شروع کيږي) د لمر د زائلېدلو (تر سر اوښتلو) څخه إِلَى أَنْ يَصِيْرَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَيْهِ أَوْ مِثْلَهُ سِوَى ظِلِّ الْاِسْتِوَاءِ تر دې چي د هر شي سايه دوچنده يا يو چنده سي ماسوا (د شي) له اصلي سايې څخه (يا په بل ترجمه: ماسوا د استواء د وخت له سايې څخه) وَاخْتَارَ الثَّانِيَ الطَّحَاوِيُّ او دويم قول (يعني چي تر يو چنده ايو مثل پوري د ماپښين وخت پاتيږي) امام طحاوي رَحِمَهُ الله اختيار کړی دی وَهُوَ قَوْلُ الصَّاحِبَيْنِ او همدا د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله قول دی.

تشريح: په دې عبارت کي د ماپښين د اول او آخري وخت په هکله بحث سوی دی. د ماپښين په اول وخت کي خو د ائمه وو اتفاق دی، چي زموږ د دريو امامانو (امام صاحب او صاحبينو رَحِمَهُمُ الله) په نيز د ماپښين اول وخت بالاتفاق تر زوال وروسته شروع کيږي، ځکه چي حضرت جبرئيل عليه السلام اول هم په دغه وخت کي نبي ﷺ ته د ماپښين لمونځ په جماعت ورکړی وو.

لېکن د ماپښين د آخري وخت په باره کي د احنافو تر مينځ اختلاف دی. له امام صاحب رَحِمَهُ الله څخه په ټولو رواياتو کي معتبر او مستند روايت دا دی چي کله له اصلي سايې (سپوري) څخه بغير د هر شي سايه دوچنده سي. نو په دغه وخت کي د ماپښين وخت ختميږي او د مازيګر وخت شروع کيږي. د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله په نيز چي کله له اصلي سايې څخه بغير د هر شي سايه يو چنده سي، نو بيا د ماپښين وخت ختميږي او د مازيګر وخت شروع کيږي.

د اصلي سايې (ظل الاستواء) د پېژندګلوۍ طريقه

د زوال پر مهال يعني د غرمې په وخت کې چې کله لمر په رک سر باندې ودرېږي (دې وخت ته د استواء وخت وايي)، په دغه وخت کې چې د شيانو کومه سايه وي، دغه سايې ته ظل الاستواء يا اصلي سايه وايي. صاحب د عنايې رَحِمَهُ الله د دې د پېژندګلوۍ په باره کې د محمد بن شجاع رَحِمَهُ الله دا قول بيان کړی دی: چې په هواره او برابره ځمکه کې دې (د غرمې پر مهال) يو لرګی ودرول سي يعني په داسې هوار ځای کې چې په هغه کې لږ اندازه هم لاندې يا پورته ځای نه وي، اوس چې تر کومه ځايه د دغه لرګي سايه رسېږي، پر هغه ځای دې نښه ولګول سي، نو تر څو چې د لرګي سايه له هغه نښې څخه را کمېږي، نو دغه له زوال څخه مخکې وخت دی، لېکن څرنګه چې سايه ودرېږي او په هغه کې هيڅ کمې او اضافه نه راځي، نو بس دغه سايه ظل الاستواء (فيء الزوال) يعني اصلي سايه ده (او همدغه ټيک د زوال وخت دی)، عربي عبارت يې داسې دی: أَصَحُّ مَا قِيلَ فِي مَعْرِفَةِ الزَّوَالِ قَوْلُ مُحَمَّدِ بْنِ شُجَاعٍ أَنَّهُ يُغْرَزُ خَشَبَةٌ فِي مَكَانٍ مُسْتَوٍ وَيُجْعَلُ عَلَى مَبْلَغِ الظِّلِّ مِنْهُ عَلَامَةٌ، فَمَا دَامَ الظِّلُّ يَنْقُصُ مِنَ الْخَطِّ فَهُوَ قَبْلَ الزَّوَالِ، فَإِذَا وَقَفَ لَا يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ فَهُوَ سَاعَةُ الزَّوَالِ الَّتِي هِيَ عِبَارَةٌ عَنْ فَيْءِ الزَّوَالِ. (عنايه ج:۱، ص:۲۲۱)

مثلاً هغه درول سوی لرګی يو لوېښت وو او ټيک د زوال په وخت کې (يعني کله چې لمر په رک سر باندې ودرېدی، په دې وخت کې) د هغه سايه دوې ګوته سوه، نو دغه دوې ګوتې اصلي سايه يعني ظل الاستواء دی، او کله چې د دې لرګي سايه يوه لوېښت او څلور ګوتې سوه، نو دغه يو مثل (يو چندي) ده او کله چې دوې لوېښتې او څلور ګوتې سوه نو دا مثلين (دوچندي) سوه.

فايده: دا تفصيل محض د طالبانو د افادې لپاره لېکل سوی دی، کنې نن سبا کوم چې هر طرف ته د ګړيانو، جنتريانو او نقشو بازار ګرم دی او هر ځای د فن ماهرين او معتبر مفتيان سته، نو د هغوی مطابق په عمل کولو کې سهولت او آساني ده.

په عربستان کې د مازيګر لمونځ له دوچندۍ (مثلَينو) څخه مخکې کول

مسئله: د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نېز د راجح قول مطابق تر دوچندۍ پوري د ماپښين وخت پاتېږي او تر هغه وروسته د مازيګر وخت شروع کېږي (لکه اوس چې ذکر سوه)، لهذا تر دوچندۍ مخکې د مازيګر لمونځ جائز نه دی، پر همدې د احنافو فتویٰ ده او پر همدې دلته عمل کېږي. او پاته سو د صاحبينو او امام طحاوي او د ائمه ثلاثه وو رَحِمَهُمُ الله په نېز د ماپښين وخت تر يو چندۍ پوري باقي پاتېږي او تر هغه وروسته د مازيګر وخت شروع کېږي او د مازيګر د وخت شروع کېدلو

لپاره د دوچندۍ پوره کېدلو ته د انتظار کولو ضرورت نشته، او همدا د امام صاحب رحمه الله یو روایت دی، خو پر دې د احنافو فتوی نه ده.

لنډه دا چې د احنافو اصل مسلک خو همدا دی چې له دوچندۍ څخه مخکې د مازیګر لمونځ جائز نه دی، خو په عربستان کې په مسجد حرام او مسجد نبوي او په نورو ټولو مسجدونو کې د مازیګر لمونځ تر یوچندۍ وروسته سمدستي کول کیږي، هلته دوچندۍ ته انتظار کول مشکل دي. که چیرې حنفي مذهبه خلک خپل وخت ته انتظار کوي، نو هلته هیڅکله په جماعت سره لمونځ نه سي کولای، لهذا د صاحبینو او نورو په قول باندې په عمل کولو سره په عربستان کې تر یو چندۍ وروسته د اهل عربستان سره یو ځای په جماعت لمونځ کول صحیح دي. او د جماعت له فضیلت څخه محرومېدل مناسب دي. بعضو اهل فتاوی همدې خبرې ته ترجیح ورکړې ده. (ایضاح المسالک ص: ۱۷۲، بحواله انوار الایضاح)

د مازیګر د لمانځه وخت

﴿۲۲۴﴾ وَوَقْتُ الْعَصْرِ مِنِ ابْتِدَاءِ الزِّيَادَةِ عَلَى الْمِثْلِ أَوِ الْمِثْلَيْنِ (۳) او د مازیګر وخت (شروع کیږي) پر یو چنده یا دوچنده د (سایې) زیاتېدلو له شروع څخه (یعني مازیګر هغه وخت شروع کیږي کله چې سایه تر یوه چند یا دوو چندو اوښتي اختلاف المذهبین ازیاته سي) إِلَىٰ غُرُوبِ الشَّمْسِ تر لمر لوېدلو پوري.

تشریح: د مازیګر وخت د ماپښین د وخت تر ختمېدلو وروسته شروع کیږي، هغه که د ماپښین وخت پر دوچندۍ ختم سي لکه د امام ابو حنیفه رحمه الله په نیز، او که پر یوچندۍ ختم سي لکه د صاحبینو رحمهما الله په نیز، او د مازیګر وخت د لمر پر لوېدلو ختمیږي. لیکن کله چې د لمر رنګ بدل سي او سور غوندي سي، نو په دې وخت کې د مازیګر لمونځ کول مکروه دي. لهذا تر لمر ژېړېدلو مخکې لا د مازیګر لمونځ کول پکار دي. خو بیا هم که تر لمر ژېړېدلو وروسته او تر لمر لوېدلو مخکې لمونځ وکړی سي، نو لمونځ اداء دی، قضاء نه دی. ځکه اوس هم وخت پاته دی.

د ماښام د لمانځه وخت

﴿۲۲۵﴾ وَالْمَغْرِبُ مِنْهُ (۴) او د ماښام وخت له لمر لوېدلو څخه (شروع کیږي) إِلَىٰ غُرُوبِ الشَّفَقِ الْأَحْمَرِ د شفقِ احمر تر لوېدلو (غایبېدلو) پوري عَلَى الْمُفْتَىٰ بِهِ پر هغه قول چې په هغه باندې فتوی ورکول سوې ده (د مفتیٰ به قول مطابق)

لغات: منه: د "د" ضمیر "غروب الشمس" ته راجع دی، ﴿الشَّفَق﴾ تر لمر لوېدلو وروسته دآسمان پر څنډو غوړېدلې سورخي (سوروالی)، شفق پر دوه قسمه دی: شفق احمر. شفق ابیض. ① شفق احمر هغه سوروالی دی کوم چې تر لمر لوېدو وروسته دمغرب پرطرف دآسمان په څنډو کې راسي، ② شفق ابیض هغه سپینوالی کوم چې تر شفق احمر وروسته دآسمان په څنډو کې راسي. په بله وینا: تر لمر لوېدو وروسته اول دآسمان په څنډو کې سورخي راځي، بیا سپینه رڼا غوړېږي، چې هغه ته بیاضِ مستطیر وایي، تر دې وروسته سپینه اوږده رڼا ښکاره کېږي چې هغه ته بیاضِ مستطیل وایي او تر دې وروسته بیا دآسمان پر څنډو مکمل تیاره وغوړېږي. دامام صاحب رَحِمَهُ الله په نېز تر سورخي وروسته چې کوم بیاضِ مستطیر راځي، تر هغه پورې دماښام وخت دی، ځکه چې په سهار کې هم بیاضِ مستطیر دسهار وخت دی، نو په ماښام کې به هم دبیاضِ مستطیر د ماښام وخت وي، ځکه چې دواړه یو ډول دي.

تشریح: کله چې لمر ولوېږي، نو دماښام دلمانځه وخت شروع کېږي او دشفق تر غائبېدلو پورې پاتېږي، دشفق په تعیین کې دعلماؤ اختلاف دی. دصاحبینو رَحِمَهُمَاالله په نېز له شفق څخه مراد شفق احمر دی یعنې دشفق احمر پر غائبېدلو دماښام وخت ختمېږي (یعنې تر لمر لوېدو وروسته تقریباً درې پاوه. تر دې وخته پورې دماښام وخت پاتېږي)، او دامام صاحب رَحِمَهُ الله په نېز له شفق څخه مراد شفق ابیض دی (یعنې تر لمر لوېدو وروسته تقریباً پاو بالا یوه ګېنټه [پاو بالا یو ساعت]). مصنف رَحِمَهُ الله د صاحبینو رَحِمَهُمَاالله قول ته مفتیٰ به ویلي دي. لیکن صاحب صاحب دفتح القدیر او صاحب دبحر الرائق او علامه طحطاوي رَحِمَهُمُ الله دامام صاحب رَحِمَهُ الله قول مفتیٰ به او راجح ګرځولی دی او په آخر کې علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله فرمایلي دي: "ولایلتفت إلی جعل بعض المشائخ الفتویٰ علی قول الصاحبین". (طحطاوي ص: ۹۵)

د ماخوستن د لمانځه وخت

﴿۲۲۶﴾ وَالْعِشَاءِ وَالْوِتْرِ مِنْهُ (۵) او د ماخوستن او وترو وخت دشفقِ له لوېدو څخه (شروع کېږي) إِلَى الصُّبْحِ تر سهار (صبح صادق) پورې.

لغات: منه: ددې ضمیر "شفق" ته راجع دی، أی من غروب الشفق علی الاختلاف الذی تقدم.

تشریح: یعنې دشفق له غائبېدو څخه دماخوستن وخت شروع کېږي او تر صبح صادق (رڼو کهځ) پورې پاتېږي.

د وترو د لمانځه وخت

﴿۲۲۷﴾ وَلَايُقَدَّمُ الْوِتْرُعَلَى الْعِشَاءِ او نه سي مخکې کول کېدای وتر د ماخوستن پر لمانځه لِلتَّرْتِيْبِ اللَّازِمِ د هغه ترتیب په وجه کوم چي لازم دی (یعني د دوی په مینځ کي د ترتیب لازمېدلو په وجه).

تشریح: د وترو اول وخت د صاحبینو رَحِمَهُمَااللہ په نېز د ماخوستن تر لمانځه وروسته دی او آخري وخت یې تر صبح صادق (طلوع فجر) پوري دی او د امام صاحب رَحِمَهُاللہ په نېز د ماخوستن د لمانځه او د وترو وخت یو دی. لیکن د ترتیب واجبېدلو په وجه وتر د ماخوستن تر لمانځه مخکې کول صحیح نه دي. لیکن که څوک سهواً وتر مخکې اداء کړي او د ماخوستن لمونځ تر هغه وروسته اداء کړي، نو هیڅ حرج نسته او د ماخوستن لمونځ راګرځول ضروري نه دي. خو وتر دي راوګرځوي، دا د صاحبینو رَحِمَهُمَااللہ مسلک دی، لیکن د امام صاحب رَحِمَهُاللہ په نېز اعاده نسته. (انوار الایضاح)

﴿۲۲۸﴾ وَمَنْ لَّمْ يَجِدْ وَقْتَهُمَا او څوک چي د دې دواړو (ماخوستن او وترو) وخت نه وموندي لَمْ يَجِبَا عَلَيْهِ نو دا دواړه پر هغه نه واجبېږي.

تشریح: مسئله دا ده که څوک په داسې ملک او علاقه کي اوسېږي چي هلته د مابنام تر وخت وروسته د ماخوستن او وترو وخت نه راځي یعني د شفق تر غائبېدلو مخکي سمدستي د سهار وخت راځي. مثلاً په "بلغار" ښار او د یورپ د "فَنْلَنْدَا" (finlad) اِنْ لَیْنڈ اهیواد په شمال کي همداسي کېږي چي د کوچنیو شپو په ورځو یعني په ګرمۍ کي ورځ ۲۳ ساعته (۲۳ ګینټې) وي او صرف د یوه ساعت (یوې ګېنټې) لپاره لمر لوېږي. نو هلته په دې ورځو کي د شفق تر غائبېدلو مخکي لا سهار شروع کېږي: لهذا د ماخوستن او د وترو وخت نه راځي (یا مثلاً د بعضي ملکو په بعضي علاقو کي شو ورځي لمر نه لوېږي). نو اوس پر هغو د ماخوستن او وترو لمونځ واجبېږي. که نه؟. په دې باره کي د علماؤ اختلاف دی. بعضي فرمايي چي پر هغو دا دواړه لمونځونه نه واجبېږي: ځکه د لمانځه د فرضیت سبب د هغه خپل وخت دی او کله چي یې وخت راغلی نه دی. نو واجبېږي هم نه. مصنف رَحِمَهُاللہ همدا غه قول اختیار کړی دی (او ډېرو فقهاؤ همدغه قول راجح ګرځولی دی). بعضي حضرات فرمايي چي دواړه لمونځونه دي کوي (علامه شلبي او صاحب د فتح القدیر همدا قول اختیار کړی دی او همدا مفتیٰ به دی). نو د دې قول مطابق هلته د وخت معلومولو لپاره دوې طریقې دي:

①... په عامو ورځو کې چې څومره وخت تر لمر لوېدلو وروسته هلته د ماخوستن وخت شروع کیږي، تر هغومره وخت وروسته دي دوارِه لمونځونه کوي، مثلاً په عامو ورځو کي تر لمر لوېدلو یو نیم ساعت وروسته د ماخوستن وخت شروع کېدی، نو په دغه ورځو کي دي هم تر لمر لوېدلو وروسته د ماخوستن او وترو لمونځ کوي، که څه هم سهار سوی وي.

②... یا هغه ځای ته په نژدې ښار او هیواد کي چې کله د ماخوستن وخت داخلیږي، پر هغه دي قیاس کوي او دا لمونځونه دي کوي.

د دوارو قولونو تصحیح ثابته ده، احتیاط په همدې کي دی چې د ماخوستن او وترو لمونځ د سهار تر لمانځه مخکي وکړي. (شفاء الارواح بتغیر)

چیري چي شپږ میاشتي ورځ او شپږ میاشتي شپه وي، هلته څه حکم دی؟

مسئله: چیري چي ورځ او شپه شپږ، شپږ میاشتي اوږدیږي، هلته دي په اندازه لګولو سره ټوله لمونځونه کول کیږي، یعني په څلورویشت ساعته کي دي پنځه لمونځونه د مُروجه فرق مطابق پوره کول کیږي. (در مختار ج:۲، ص:۱۸، کتاب المسائل ص:۲۳۲)

د دوو فرضونو د جمع کولو حکم

﴿۲۲۹﴾ وَلَا يَجْمَعُ بَيْنَ فَرْضَيْنِ فِيْ وَقْتٍ بِعُذْرٍ او نه به جمع کوي دوه فرضي لمنځونه په یوه وخت کي د یو عذر په وجه إِلَّا فِيْ عَرَفَةَ لِلْحَاجِّ مګر په عرفات کي د حاجي لپاره (دا جمع جائز ده) بِشَرْطِ الْإِمَامِ الْأَعْظَمِ وَالْإِحْرَامِ دلوی امام او احرام په شرط سره (یعني په دې شرط چي د حج لمیر امام ابه موجود وي او جمع کونکي به محرم وي (احرام به یې تړلی وي)) فَيَجْمَعُ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ جَمْعَ تَقْدِيْمٍ نو جمع کوي به د ماپښین لمونځ او د مازیګر لمونځ د جمع تقدیم په توګه (چي د مازیګر لمونځ به له خپل وخت څخه را مقدم کوي ارامخته کوي او د ماپښین د لمانځه سره به یې د ماپښین په وخت کي اداء کوي، نو دې جمع ته "جمع تقدیم" ځکه وایي چي په دې کي د مازیګر لمونځ له خپل وخت څخه مقدم امخکې کول کیږي).

تشریح: د هیڅ عذر په وجه هم دوه فرضي لمنځونه په یوه وخت کي جمع کول (یو ځای اداء کول) جائز نه دي، نو بېله عذره خو بیخي جائز نه دي، مثلاً که د مرض یا سفر په سبب د ماپښین په وخت کي د ماپښین تر لمونځ کولو وروسته د مازیګر لمونځ هم وکړي، نو نه صحیح کیږي؛ ځکه د

ماز یګر لمونځ تر وخت مخکې اداء کړل سو. او دې ته جمع حقیقي وایي. او بل جمع صوري دہ. هغه داده چې د یو عذر مثلاً د سفر یا مرض په وجه د ماښین لمونځ د وخت په آخر کې وکړي او د مازیګر لمونځ د وخت په اول کې وکړي. نو په دې کې څه حرج نسته؛ ځکه چې دواړه لمونځه په خپل وخت کې اداء کړل سوه. (شفاء الارواح)

إلا في عرفة إلخ: لېکن د عرفات او مزدلفه حکم له پورتني حکم څخه جلا دی. په عرفات کې د ماپښین او مازیګر دلمانځه حکم دا دی چې د مازیګر لمونځ دې د ماپښین په وخت کې د ماپښین د لمانځه سره یو ځای اداء کړل سي. او دغه جمع ته جمع تقدیم وایي. د امام صاحب رحمه الله په نېز جمع تقدیم په درېو شرطونو سره جائز ده ① یو دا چې امام یا د هغه نائب به وي (یعني کوم چې د حج امیر او امام وي. د هغه شاته به لمونځ کوي کوم ته چې مصنف رحمه الله امام اعظم ویلي دي. لهذا که څوک په خپله خیمه کې لمونځ کوي. نو جمع بین الصلاتین نه سي کولای). ② دویم دا چې دواړه لمونځونه به د احرام په حالت کې وي او حاجي به وي. ③ درېیم دا چې د عرفات میدان او د عرفات ورځ به وي (لهذا له عرفات څخه بهاندې جمع بین الصلاتین نه سي کولای). له دغه درېو شرطونو څخه که یو شرط هم موجود نه سي. نو جمع تقدیم نه جائز کیږي. د صاحبینو رحمهما الله په نېز صرف احرام شرط دی. صاحب د درمختار د صاحبینو رحمهما الله مذهب ته راجح ویلي دي. لېکن علامه شامي رحمه الله فرمایي چې دا به یې د دلیل په اعتبار سره راجح ورته ویلي وي. کنې په متونو وغیره کې د امام صاحب رحمه الله مذهب راجح ګرځول سوی دی. (انوار الایضاح. ثمرة النجاح)

جمع تاخیر

﴿۲۳۰﴾ وَيُجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِمُزْدَلِفَةَ او جمع کوي به د ماښام او ماخوستن لمونځ په مزدلفه کې (او دې ته جمع تاخیر وایي. ځکه په دې کې د ماښام لمونځ له خپل وخت څخه وروسته (مؤخر) کول کیږي او د ماخوستن په وخت کې د ماخوستن د لمانځه سره اداء کول کیږي) وَلَمْ يَجُزِ الْمَغْرِبُ فِي طَرِيقِ مُزْدَلِفَةَ او جائز نه دی د ماښام لمونځ د مزدلفې په لاره کې.

تشریح: د عرفات په ورځ د حاجیانو لپاره د ماښام او ماخوستن د لمانځه وخت مزدلفې ته له رسېدلو څخه وروسته دی یعني کله چې حاجیان مزدلفې ته ورسیږي. نو ځکه په عرفات یا د مزدلفې په لاره کې د ماښام لمونځ کول جائز نه دي. که څه هم د ماښام وخت وځي. او په مزدلفه کې به د ماښام او د ماخوستن لمونځ د ماخوستن په وخت کې په یوه اذان او یوه اقامت سره اداء کوي او دلته د امام

یا نائب شرط نسته، لهذا که څوک د مزدلفې په لاره کې یا په عرفات کې د ماښام لمونځ وکړي، نو د هغه لمونځ نه صحیح کیږي (نور تفصیل به په کتاب الحج کې بیان سي). (انوار الایضاح، شفاء الارواح)

د سهار د لمانځه مستحب وخت

﴿۲۲۱﴾ وَيُسْتَحَبُّ الْإِسْفَارُ بِالْفَجْرِ لِلرِّجَالِ او مستحب دي د سهار لمونځ په رڼا کې کول د خلکو لپاره (یعني په داسي وخت کې د سهار لمونځ کول چي تاریکه لیري سي او رڼا به وغوړیږي).

لغات: ﴿إسفار﴾ د افعال د باب مصدر دی: ښه روښانه کېدل، (رڼا کېدل) روښانه کول (رڼا کول)

تشریح: د لمانځه د اصل وختونو له بیان څخه وروسته اوس له دې ځایه مستحب وختونه بیانوي. د خلکو لپاره مستحب دي چي د سهار لمونځ داسي وخت شروع کړي چي رڼا ښه وغوړیږي او تر لمر راختلو دومره مخکې لمونځ اداء کړل سي چي که بالفرض بیا د لمونځ راګرځولو ته ضرورت پیښ سي، نو چي دومره وخت لا پاته وي چي بیا او دس هم وکړل سي او لمونځ د سنت قرائت مطابق هم اداء کړل سي (همدا د إسفار مطلب دی اعتبار). لهذا تر لمر راختلو کم از کم ۳۰ دقیقې مخکې دې د سهار لمونځ اداء کړل سي. او د ښځو لپاره همیشه د سهار لمونځ په اول وخت کې کول مستحب دي. او په نورو لمنځونو کې غوره دا ده چي د خلکو د جماعت انتظار وکړي، کله چي د خلکو جماعت وسي. بیا دي لمونځ وکړي. (شفاء الارواح)

د روژې په میاشت (رمضان) کې د سهار لمونځ وختي کول

مسئله: د روژې په میاشت کې د سهار لمونځ تر پښلمي څه وخت وروسته سمدستي اداء کول افضل دي؛ ځکه د روژې په میاشت کې خلک د پښلمي لپاره وختي پورته کیږي، نو که تر إسفاره پوري د جماعت لمونځ وځنډول سي، نو خلک به یا تنها، تنها لمنځونه وکړي او بیده به سي، یا د لمونځ کولو څخه بغیر د خوب د غلبې په وجه به ګردسره لمونځ ځني فوت سي. نو ځکه په تیاره کې اداء کول افضل دي؛ ځکه دا په جماعت کې د تکثیر ذریعه ده. په تأخیر کولو کې د خلکو د کمېدلو خطره سته. (تحفة الالمعی ج:۱، ص:۴۴۸، معارف السنن ج:۲، ص:۳۹)

د ماپښین مستحب وخت

﴿۲۲۲﴾ وَالْإِبْرَادُ بِالظُّهْرِ فِي الصَّيْفِ او په ګرمۍ (دوبي) کې د ماپښین لمونځ په یخ وخت کې کول (یعني د ګرمۍ په موسم کې د ماپښین لمونځ ځنډول او په داسي وخت کې کول مستحب دي چي ګرمي څه کمزوري سي) وَتَعْجِيلُهُ فِي الشِّتَاءِ او په ژمي کې د ماپښین لمونځ وختي کول (ژر اداء کول) مستحب دي) إِلَّا فِي يَوْمِ غَيْمٍ مګر د وریځي په ورځ فَيُؤَخَّرُ فِيهِ نو په هغه ورځ به د ماپښین لمونځ ځنډول کیږي.

لغات: ﴿إبراد﴾ د افعال د باب مصدر دی: بـه یخول. په یخ کي داخلېدل. ﴿الصَّيف﴾ ګرمي. دوبي. د ګرمی موسم. جمع: صُيُوف. ﴿الشِّتَاء﴾ ژمی. د یخ موسم. جمع: أَشْتِيَة.

تشریح: د ګرمی په موسم کي د ماپښین لمونځ ځنډول مستحب دي. یعني باید په اول وخت کي اداء نه کړل سي. بلکي دومره وځنډول سي چي ګرمي څه کمزوري او کمه سي. لېکن د ژمي په موسم کي د ماپښین لمونځ په خپل اول وخت کي اداء کول مستحب دي. خو په کومه ورځ چي پر آسمان وریځ غوړېدلې وي. نو په هغه ورځ یې ځنډول مستحب دي؛ ځکه دا خطره سته چي له وخت څخه مخکي اداء نه سي (خو څرنګه چي اوس د ګړیو. ساعتونو دور دی او هر وخت د ګړی (ساعت) په ذریعه تیک معلومېدلای سي. نو ځکه هر لمونځ به د ګړی مطابق پر خپل ټاکلي وخت اداء کول کیږي. د وریځي وغیره په وجه د ځنډولو یا مخکي کولو ضرورت نسته). او د اد تأخیر او تعجیل حکم د ټولو لپاره برابر دی یعني برابره ده انسان په کور کي لمونځ کوي او که په مسجد کي. په سفر کي وي او که په حضر کي.

یادونه: په کوم ځای کي چي په ګرمی کي هم د ماپښین لمونځ په خپل اول وخت کي اداء کول کیږي (لکه په بازار او بعضي ځایونو کي چي د ماپښین لمونځ پر یو. یو نیمه بجه درول کیږي). نو هلته د مستحب وخت لپاره جماعت پرېښول جائز نه دي. او د جمعې د لمانځه لپاره مستحب وخت د ماپښین د لمانځه په څېر دی. لېکن فتویٰ پر دې ده چي د جمعې لمونځ همېشه په اول وخت کي کول مستحب دي. همدا د جمهورو مذهب دی. (شفاء الارواح بحوالة طحطاوي و عمدة)

د مازیګر مستحب وخت

﴿۲۲۳﴾ وَتَأْخِيرُ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَتَغَيَّرِ الشَّمْسُ او د مازیګر لمونځ ځنډول (مستحب دي) تر هغه وخته پوري چي لمر تغیر نه وي کړی (بدلون نه وي پکښي راغلی) وَتَعْجِيلُهُ فِي يَوْمِ الْغَيْمِ او د وریځي په ورځ د مازیګر لمونځ وختي کول (ژر اداء کول مستحب دي).

تشریح: د مازیګر لمونځ برابره ده یخ وي او که ګرمي وي په هر موسم کي ځنډول مستحب دي تر هغه وخته پوري چي لمر متغیر سوی نه وي. یعني دومره تاخیر دي نه کوي چي د لمر ټکی سره سي او رڼا یې کمزوري او ژړه سي په دې توګه چي پر لمر سترګي نه بریښي؛ ځکه په دې وخت کي د مازیګر لمونځ مکروه کیږي. او د وریځي په ورځ د ماخیګر لمونځ ژر اداء کول مستحب دي؛ ځکه په دې ورځ دا ببېره سته چي په مکروه وخت کي اداء نه سي.

د ماښام د لمانځه مستحب وخت

﴿۲۲۴﴾ وَ تَعْجِيْلُ الْمَغْرِبِ إِلَّا فِيْ يَوْمِ غَيْمٍ او د ماښام لمونځ وختي کول (مستحب دي) مګر دوريځي په ورځ فَيُؤَخِّرُ فِيْهِ نو په هغه ورځ به ځنډول کيږي.

تشريح: ټوله امامان پر دې متفق دي چي د ماښام لمونځ تر لمر لوېدلو وروسته سمدستي اداء کول پکار دي، همدا مستحب ده. بېله عذره تاخير کول مکروه دي، يعني د اذان او اقامت تر مينځ دي څه فصل نه کوي ماسوا له سپکي ناستي يا سکوت څخه. خو دوريځي په ورځ څه په تاخير سره کول مستحب دي، د دې لپاره چي له وخت څخه د مخکي اداء کېدلو شبهه پاته نه سي.

د روژې په مياشت کي د ماښام لمونځ څه ځنډول

مسئله: د روژې په مياشت کي که د ماښام لمونځ تر آذان لس، پنځلس دقيقې وروسته اداء کړل سي، نو څه حرج نسته. خو دا خبره ياد ساتل پکار دي چي په کومو ځايو کي چي دا رواج دی چي تر لمر لوېدلو وروسته روژه مات کوي او له فارغېدو څخه وروسته آذان کيږي او تر هغه وروسته سمدستي جماعت درول کيږي، دا غلطه ده. صحيح طريقه دا ده چي آذان پر خپل وخت وسي او بيا روژه مات وسي او لس يا پنځلس دقيقې وروسته د ماښام لمونځ اداء کړل سي.

د ماخوستن د لمانځه مستحب وخت

﴿۲۲۵﴾ وَتَأْخِيْرُ الْعِشَاءِ إِلٰى ثُلُثِ اللَّيْلِ او د ماخوستن لمونځ د شپې تر درېيمي حصې پوري ځنډول (مستحب دي) وَ تَعْجِيْلُهُ فِيْ الْغَيْمِ او دوريځي په ورځ يې وختي کول(مستحب دي).

تشريح: د ماخوستن لمونځ په هر موسم کي د شپې تر درېيمي حصې پوري ځنډول مستحب دي، کله چي څه عارض نه وي مثلاً د جماعت کمېدلو بېره نه وي او که دا بېره وي مثلاً د ګرمۍ په موسم کي شپې ډېري کوچني وي او خلک ژر بيديږي، نو په دې صورت کي د ماخوستن لمونځ ژر اداء کول مستحب دي چي په جماعت کي کمي را نه سي. او تر نيمي شپې پوري ځنډول روا دي يعني چي له نيمايي شپې څخه مخکي اداء کړل سي. او تر نيمي شپې وروسته بېله عذره د

ماخوستن لمونځ کول مکروه دي او د بعضو په نيز د شپې تر دريمې حصې وروسته د ماخوستن لمونځ کول مکروه دي.

او د وريځې په ورځ د ماخوستن لمونځ ژر اداء کول مستحب دي، ځکه په ځنډولو کې يې د جماعت کمېدلو خطره سته چې خلکو ته به د باران او داسې نورو بېره وي.

يادونه: د ماخوستن تر لمانځه وروسته که د ښو او ديني خبرو په هکله بحث او ګپه وکړل سي، نو علماؤ اجازه ورکړې ده، لکه په حديث سره چې ثابت دي چې يو ځل نبي ﷺ د حضرت ابو بکر ؓ سره د ماخوستن تر لمانځه وروسته د مسلمانانو د يو امر په هکله بحث او ګپه وکړه. [ترمذي شريف، باب الرخصة في السمر بعد العشاء، حديث شمېره: ۱۶۹]

د وترو مستحب وخت

﴿۲۳۶﴾ وَتَأْخِيْرُ الْوِتْرِ إِلَى آخِرِ اللَّيْلِ او وتر د شپې تر آخري حصې پورې ځنډول (مستحب دي) لِمَنْ يَثِقُ بِالْاِنْتِبَاهِ د هغه کس لپاره چې په وېښېدلو باور لري (يعني پر ځان يې پوره اعتماد او باور وي چې د شپې په آخر کې را وېښېدلای سم).

لغات: ﴿يثق﴾ د ضرب د باب مضارع ده: باور کول، بروسه لرل.

تشريح: د وترو لمونځ ځنډول هغه وخت مستحب دي چې څوک پر ځان اعتماد او باور لري چې د شپې په آخر کې به را پورته سم او تهجد به وکړی سم، نو د هغه په حق کې مستحب دا ده چې وتر له تهجدو څخه وروسته د شپې په آخر کې اداء کړي، خو که هغه په خپل وېښېدلو پوره اعتماد او باور نه لري، نو بيا د هغه لپاره تر بيدېدو مخکې وتر اداء کول مستحب دي. (انوار الايضاح)

فَصْلٌ (فِي الْأَوْقَاتِ الْمَكْرُوهَةِ)

(دا) فصل (د مکروه وختونو په بیان کې) دی

د مکروه وختونو بیان

﴿۲۲۷﴾ ثَلَاثَةُ أَوْقَاتٍ درې وختونه داسې دي لَا يَصِحُّ فِيهَا شَيْءٌ مِنَ الْفَرَائِضِ وَالْوَاجِبَاتِ الَّتِي چې صحیح نه دي په دوی کې هیڅ شی له فرضو او (یا) له هغه واجبو څخه لَزِمَتْ فِي الذِّمَّةِ قَبْلَ دُخُولِهَا کوم چې د دې وختونو تر داخلېدو مخکې (پر انسان) لازم سوي وي عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ إِلَى أَنْ تَرْتَفِعَ (یو) د لمر راختلو په وخت کې تر دې چې هغه پورته سي وَعِنْدَ اسْتِوَائِهَا إِلَى أَنْ تَزُولَ او (دویم) د لمر د سیده درېدلو په وخت کې (چې د آسمان پر مینځ ودرېږي) تر دې چې زوال وکړي (د آسمان له مینځ څخه واوړي) وَعِنْدَ اصْفِرَارِهَا إِلَى أَنْ تَغْرُبَ (۳) او د لمر د ژړېدلو په وخت کې تر دې چې ولوېږي.

لغات: ﴿استواء﴾ د استفعال د باب مصدر دی: سیده کېدل، برابرېدل. ﴿اصفرار﴾ د اِفْعِلَال د باب مصدر دی: ژړېدل (ژړ کېدل).

تشریح: د مستحبو وختونو له بیان څخه وروسته اوس په دې فصل کې مکروه وختونه بیانوي.

مکروه وختونه درې دي: ① د لمر راختلو څخه د لمر تر راپورته کېدو پوري. تر څو چې د لمر پر ټکې د انسان سترګې نه برېښې، یا په بله وینا تر دې چې یوه نېزه راپورته سي (کوم چې اندازاً شل دقیقې وخت کېږي).

② د استواء په وخت کې، یعني کله چې لمر بالکل په رک سر باندې سیده ودرېږي. او د استواء علامت دا دی چې د شیانو سایه ودرېږي او تر دې څه ګړی وروسته چې لمر له رک سر څخه د مغرب وطرف ته کوږ سي، نو اوس مکروه وخت ختمیږي (اندازاً پنځه لس دقیقې).

③ او کله چې لمر سور غوندي سي او پر هغه سترګې نه برېښې، له هغه وخت څخه تر لمر لوېدلو پوري دا هم مکروه وخت دی (اندازاً شل دقیقې).

د دغو دریو وختونو له راتللو څخه مخکې چې کوم لمونځ پر ذمه لازم سوی وي، هغه په دې دریو وختونو کې کول صحیح نه دي، مثلاً د سهار لمونځ کوم چې د مکروه وخت (لمر راختلو) څخه مخکې لازم سي، نو اوس هغه په مکروه وخت کې شروع کول او اداء کول صحیح نه دي، همدارنګه که د طواف دوه رکعته او سجدهٔ تلاوت په داسې وخت کې لازم سي کوم چې مکروه نه وي، نو اوس هغوی په مکروه وخت کې اداء کول صحیح نه دي، که چیرې په مکروه وخت کې یې شروع کړي، نو ګردسره شروع کول یې نه صحیح کیږي.

﴿۲۳۸﴾ وَيَصِحُّ أَدَاءُ مَا وَجَبَ فِيهَا مَعَ الْكَرَاهَةِ او صحیح دي (په دې دریو وختونو کې) اداء کول د هغه عباداتو کوم چې په همدې وختونو کې واجب سي د کراهت سره كَجَنَازَةٍ حَضَرَتْ لکه جنازه چې (په دې وختونو کې) حاضره سي وَسَجْدَةِ آيَةٍ تُلِيَتْ فِيهَا او (لکه) سجدهٔ د آیت کوم چې په دې وختونو کې تلاوت کړی سي كَمَا صَحَّ عَصْرُ الْيَوْمِ عِنْدَ الْغُرُوْبِ مَعَ الْكَرَاهَةِ لکه څرنګه چې صحیح دي د همدې ورځې د مازیګر لمونځ د لمر لوېدلو په وخت کې د کراهت سره.

لغات: فیها: د ضمیر مرجع په مخکښې عبارت کې "ثلاثة أوقات" دی.

تشریح: فرمایي چې کوم لمونځ او عبادت چې له مخکیني دریو وختونو څخه په یو وخت کې لازم سي، هغه په دې وختونو کې هم اداء کیږي، لیکن په دې وختونو کې د هغه اداء کول مکروه تحریمي دي. مثلاً که په مکروه وخت کې جنازه حاضره سي او په هغه مکروه وخت کې د جنازې لمونځ شروع کړي او اداء کړي، نو لمونځ یې کیږي خو مکروه تحریمي به وي، لیکن په طحطاوي کې یې د بحر اوداسې نورو په حواله سره لیکلي دي چې که په دغه وختونو کې جنازه حاضره سي. نو بېله کراهته یې لمونځ جائز بلکې افضل دی او تاخیر مکروه دی.

یا مثلاً که څوک په مکروه وخت کې دننه د سجدې آیت تلاوت وکړي او په هماغه وخت کې سجده وکړي، نو اداء کیږي (جائز کیږي)، خو مکروه تحریمي به وي، او په عمدة الفقه یې کې دې ته مکروه تنزیهي ویلې دي او غوره او افضل دا ده چې ورپې ځنډوي تر دې چې د کراهت وخت ولاړ سي.

کما صحّ: په دې سره دا بیانوي چې څرنګه چې د لمر لوېدلو پر مهال د هغه ورځې د مازیګر لمونځ اداء کول جائز دي. خو دومره ځنډول یې مکروه تحریمي دي، همداسې د جنازې لمونځ او سجدهٔ

تلاوت کوم چې په مکروه وخت کې لازم سوي وي، هغوی په مکروه وخت کې اداء کول جائز دي، خو مکروه تحریمي دي.

په مکروه وختونو کې د نفلي لمانځه حکم

﴿۲۲۹﴾ وَالْأَوْقَاتُ الثَّلَاثَةُ يُكْرَهُ فِيهَا النَّافِلَةُ كَرَاهَةَ تَحْرِيمٍ او په (دغه مذکوره) درېو وختونو کې نفلي لمونځ (هم) مکروه تحریمي دی وَلَوْكَانَ لَهَا سَبَبٌ که څه هم د هغه نفلو لپاره یو سبب وي (یعني که څه هم هغه داسې نفلي لمونځ وي چې په یو سبب سره پر ذمه واجب سوی وي) كَالْمَنْذُورِ وَرَكْعَتَيِ الطَّوَافِ لکه نذر کړی سوی (لمونځ) او (لکه) د طواف دوه رکعته.

لغات: لها: د ضمیر مرجع نَافِلَةٌ دی.

تشریح: په مکروه وختونو کې که د نفلي لمانځه نیت وتړي، نو دا نفل د هغه پر ذمه واجبېږي. او س غوره دا ده چې په مکروه وخت کې د نفلو نیت مات کړي او وروسته د هغه قضا را وګرځوي. او که په هغه وخت کې لمونځ مات نه کړي، نو ګناهګاره کېږي، خو وروسته یې د قضاء راوړلو ضرورت نسته. همدارنګه هغه نفلونه چې هغوی لره څه سبب وي مثلاً د تحیة المسجد او تحیة الوضوء نذر کړی سوی لمونځ او د طواف دو رکعتیز لمونځ، دا ټول هم ممنوع دي.

تر صبح صادق وروسته د نوافلو ممانعت

﴿۲۳۰﴾ وَيُكْرَهُ التَّنَفُّلُ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ بِأَكْثَرَ مِنْ سُنَّتِهٖ او مکروه دي نفل کول له سهار (صبح صادق) راختلو څخه وروسته زیات تر (دوو رکعتو) سنتو وَبَعْدَ صَلٰوتِهٖ او (همدارنګه مکروه دي نفل کول) د سهار تر لمانځه وروسته وَبَعْدَ صَلٰوةِ الْعَصْرِ او د مازیګر تر لمانځه وروسته وَقَبْلَ صَلٰوةِ الْمَغْرِبِ او د ماښام تر لمانځه مخکې.

تشریح: له صبح صادق (سپېده چاود) څخه بیا د لمر راختلو تر وخته پوري تحیة الوضوء او تحیة المسجد یا بل نفلي لمونځ کول جائز نه دي، په دې وخت کې د سهار له دوه رکعته سنت مؤکد څخه بغیر بل نفلي لمونځ کول هم مکروه دي. همدارنګه د سهار تر لمانځه وروسته بیا د لمر راختلو تر مخکې وخت پوري نفل کول مکروه دي، هاا تر صبح صادق وروسته قضائي لمونځ کول شرعاً جائز دي، همدارنګه د سهار تر لمانځه وروسته د لمر راختلو څخه مخکې هم قضائي لمونځ کول جائز دي. تر دې وروسته فرمايي چې د مازیګر تر لمانځه وروسته تر لمر لوېدلو پوري هم یو نفلي

لمونځ کول مکروه دي، خو تر څو چې په لمر کې ژړ والی راغلی نه وي، تر هغه وخته پورې د مازیګر تر لمانځه وروسته قضائي لمونځ کول جائز دي. همدارنګه تر لمر لوېدلو وروسته د ماښام تر لمانځه مخکې هم نفلي لمونځ وغیره مکروه تحریمي دي، د دې لپاره چې د ماښام په لمانځه کې تاخیر را نه سي او د جنازې لمونځ او سجدهٔ تلاوت بېله کراهته جائز دي. (انوار الایضاح. شفاء الارواح)

فایده: نن سبا د سعودي عربستان حکومت حنبلی المسلکه دی چې هلته د ماښام تر آذان وروسته دوه رکعته نفل کول کېږي او بیا د ماښام لمونځ اداء کول کېږي، په هغه وقفه کې که تحیة الطواف اداء کړل سي، نو حرج نسته. حنفي حاجیان د مازیګر د تر لمانځه وروسته د کړی سوي طواف دوه رکعته عموماً په همدې وخت کې اداء کوي.

د خطبې په وخت کې د لمانځه حکم

﴿۲۲۱﴾ وَعِنْدَ خُرُوْجِ الْخَطِيْبِ حَتّٰى يَفْرُغَ مِنَ الصَّلٰوةِ او (مکروه دي نفل کول) د خطیب راوتلو په وخت کې تر دې چې هغه (د جمعې) د لمانځه څخه فارغ سي.

تشریح: کله چې امام د جمعې په ورځ د خطبې لپاره له خپل حجرې څخه را ووځي، یا په مسجد کې ناست وي او د خطبې لپاره له خپل ځای څخه منبر ته ور لاړ سي. له هغه وخت څخه د جمعې د لمانځه تر ختمېدلو پورې ټوله نوافل او واجب لغیره لمنځونه حتیٰ د جمعې سنتونه کول هم مکروه تحریمي دي، خو کوم سنتونه چې د امام له ولاړېدو څخه مخکې شروع کړل سوي وي. هغوی دې پوره کړي، همدا صحیح ده.

همدارنګه د فرضي او واجب لمانځه قضاء، د جنازې لمونځ او سجدهٔ تلاوت هم په دغه وخت کې مکروه تحریمي دي، د هري خطبې همدغه حکم دی، برابره ده د اخترونو خطبه وي او که حج، نکاح، کسوف یا استسقاء خطبه وي. (شفاء الارواح)

د سهار د سنتونو مسئله

﴿۲۲۲﴾ وَعِنْدَ الْإِقَامَةِ إِلَّا سُنَّةَ الْفَجْرِ او (مکروه دي) د اقامت په وخت کې مګر د سهار سنت.

تشریح: کله چې فرضي لمونځ شروع سي، نو په دې وخت کې نفل او سنت او د فرضو او واجبو قضاء شروع کول مکروه تحریمي دي. خو د سهار سنت تر اقامت وروسته هم جائز دي. په دې شرط کله چې د پوره جماعت د تېرېدلو (فوتېدلو) بېره نه وي، که چیري دا امید یې وي چې ناسته (قعده) به ونیسم. نو بیا هم د سهار سنت کول جائز دي. لیکن د جماعت له صف څخه به یې لیري کوي. او که چیري دا بېره یې وي چې د سنت کولو په وجه به د جماعت لمونځ را څخه تېر سي چې آخره

ناسته (قعدهٔ اخیره) به هم نه ونیسم، نو دا سنت دي پرېږدي او د جماعت په لمانځه کي دي شریک سي. (شفاء الارواح)

د اختر تر لمانځه مخکي نفل کول

﴿۲۴۳﴾ وَقَبْلَ الْعِيْدِ وَلَوْفِي الْمَنْزِلِ او (مکروه دي نفل کول) د اختر تر لمانځه مخکي که څه هم په کور کي وي وَبَعْدَهٗ فِي الْمَسْجِدِ او د اختر تر لمانځه وروسته په مسجد کي.

تشریح: د اختر تر لمانځه مخکي په کور، مسجد یا عیدګاه کي نفل کول مکروه دي، همدارنګه د اختر تر لمانځه وروسته په مسجد او عیدګاه کي نفل کول مکروه دي، خو په کور کي کول مکروه نه دي. (شفاء الارواح)

په عرفات او مزدلفه کي د جمع بين الصلاتين په مینځ کي نفل کول

﴿۲۴۴﴾ وَبَيْنَ الْجَمْعَيْنِ فِيْ عَرَفَةَ وَمُزْدَلِفَةَ او (مکروه دي نفل کول) په عرفات او مزدلفه کي د دوو جمعو تر مینځ (مخکي ذکر سوه چي د نفلو په عامه معنیٰ کي سنت هم راځي).

تشریح: د عرفات په میدان کي د ماپښین او مازیګر د لمنځونو د جمع (جمع تقدیم) په مینځ کي نفل او سنت کول مکروه تحریمي دي، همدارنګه په مزدلفه کي د ماښام او ماخوستن د لمنځونو د جمع (جمع تأخیر) په مینځ کي نفل او سنت کول هم مکروه تحریمي دي.

د وقت د تنګوالي په حالت کي نوافل کول

﴿۲۴۵﴾ وَعِنْدَ ضَيْقِ وَقْتِ الْمَكْتُوْبَةِ او (مکروه دي نفل کول) د فرضي لمانځه د وخت تنګېدلو په وخت کي.

تشریح: یعني کله چي د فرضي لمانځه وخت دومره تنګ وي چي صرف د همدې فرضي لمونځ کولو ګنجائش وي، نو ښکاره خبره ده چي که څوک په دې حالت کي په نفلو او سنتو مشغوله سي، فرض به قضاء سي؛ نو ځکه په داسي وخت کي نفل کول مکروه تحریمي دي، مثلاً د سهار په وخت کي د لمر راختلو وخت نژدې وي او سړي تر اوسه د سهار لمونځ نه وي کړی، نو د هغه لپاره سنت کول مکروه تحریمي دي. (شفاء الارواح)

د قضاء حاجت په وخت کې د لمانځه ممانعت

﴿۲۲۶﴾ وَمُدَافَعَةِ الْأَخْبَثَيْنِ او (مکروه دي) د غټو او کوچنيو بولو د دفع کولو (دباؤ) په وخت کې (يا په بله وينا: د غائطو او متيازو د سختوالي په وخت کې).

لغات: ﴿مدافعة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی، د دې باب څو معناوي دي: ليرې کول، دفع کول، مقابله او مزاحمت کول، ټال مټالول (ټال مټول کول) (معجم الوسط). ﴿أخبثين﴾ تثنيه د أخبث ده، مراد: متيازې او غائط دي.

تشريح: يعني که د متيازو يا غائطو سخته تقاضا او شديد ضرورت وي (نه معمولي ضرورت: ځکه څه نا څه تقاضا خو هر وخت وي)، نو لمونځ کول مکروه تحريمي دي، همدارنګه د باد (ريح) د ډېر ټينګوالي په صورت کې هم لمونځ کول مکروه تحريمي دي، برابره ده لمونځ فرض وي او که نفل وي. (شفاء الارواح. انوار الايضاح)

د لوږې په وخت کې د لمانځه ممانعت

﴿۲۲۷﴾ وَحُضُورِ طَعَامٍ تَتُوقُهُ نَفْسُهُ او (مکروه دی لمونځ کول) د خوارک حاضرېدلو (موجودېدلو) په وخت کې (کله) چې د ده د نفس خواهش ورته کيږي (شوق يې ورته کيږي).

لغات: ﴿تَتُوقُهُ﴾ د نصر له بابه د واحد مؤنث غائب فعل مضارع معروف صيغه ده، تَاقَ يَتُوقُ تَوْقًا و تَوَقَانًا: شوق لرل (شوق کېدل)، خواهش کول، غوښتنه کول.

تشريح: يعني کله چې سرى وږى وي او ډوډۍ مخته پرته وي، نو په داسې حالت کې لمونځ کول مکروه دي، اول دې ډوډۍ وخوري، بيا دې لمونځ وکړي، په دې شرط چې وخت تنګ نه وي، لېکن که وخت تنګ وي، نو اولاً دې لمونځ وکړي.

﴿۲۲۸﴾ وَمَا يُشْغِلُ الْبَالَ وَيُخِلُّ بِالْخُشُوعِ او د هر داسې شي (د حاضرېدلو په وخت کې) کوم چې زړه مشغوله کوي او په خشوع کې خلل اچوي (يعني د زړه توجه ته تاوان رسوي او په حضور الهي لو عاجزۍ سره په لمونځ کولو کې خلل او کمي راولي).

لغات: ﴿البال﴾ د دې لفظ څو معناوي نقل سوي دي چې ځينې يې دا دي: حال، شان، نفس، او په زړه کې چې کوم خيال راځي... (معجم الوسيط)، ﴿يُخل﴾ د افعال د باب مضارع ده، د دې باب هم څو معناوي دي چې ځينې يې دا دي: په يو شي کي خلل اچول (خلل پکښې راوستل)، کمي او نقصان پکښې راوستل، ﴿خشوع﴾ د فتح د باب مصدر دی، د دې باب هم څو معناوي دي: ځان ټيټ بنکاره کول (ځان ټيټول)، د عاجزۍ اظهار کول، بېرېدل او داسې نور، په لمانځه کې د خشوع مطلب دا دی چې په لمانځه کي د الله ﷻ مخ ته ځان حاضر ګڼل او د ځان د عاجزۍ او ټيټوالي اظهار کول او په زړه، دماغ ټولو سره د الله وطرف ته پوره متوجه کېدل او خپله توجه د لمانځه په کلماتو او آيتونو لګول (اوسني مسلمانانو سائنسپوهانو د دې عمل ډېري روغتيايي ګټې هم بيان کړي دي).

تشريح: فرمايي چې هر هغه شی چې د لمونځ ګزار زړه او توجه له لمانځه څخه ليري کوي او په خشوع کي خلل اچوي، د هغه شي په موجوديت کي هم لمونځ کول مکروه دي، مثلاً سروز او سندري او داسې نور، يا دي ځای بدل کړي، يا دي هغه شی ليري کړي، همدارنګه اولاً دي دماغ له هر شي څخه صفا کوي، بيا دي د رب ذو الجلال وطرف ته متوجه کيږي.

بَابُ الْأَذَانِ

(دا) باب د اذان د احکامو (په بیان کي) دی

تشریح: تر دې مخکي صاحب د کتاب د لمانځه وختونه (مواقیت) بیان کړل. اوس له دې ځایه د اذان احکام بیانوي. اذان یې په دې وجه د لمانځه تر وختونو وروسته بیان کړی چي اذان د لمانځه د سبب (وخت) داخلیدلو اعلان دی (یعني اذان دا خبر تیا ورکوي چي د لمانځه وخت داخل سو. او وخت د لمانځه سبب دی لکه مخکي چي د دې بحث تېر سو)، نو ځکه یې اول وختونه بیان کړل او اوس د اذان احکام بیانوي.

د اذان اصطلاحي او لغوي معنیٰ: اذان په لغت کي اعلان او إعلام (خبر ورکولو) ته ویل کیږي.

او اصطلاحي معنیٰ یې ده: «اَلْإِعْلَامُ بِوَقْتِ الصَّلَاةِ بِأَلْفَاظٍ مَخْصُوصَةٍ عَلَىٰ صِفَةٍ مَخْصُوصَةٍ» (یعني په ځانګړې طریقه سره د ځانګړو الفاظو په ذریعه د لمانځه لپاره اعلان کولو ته اذان وایي).

اذان کله شروع سو؟: جمهوره محدثین او تاریخپوهان پر دې خبره متفق دي چي د اذان مشروعیت تر هجرت وروسته په مدینه منوره کي سوی دی. لیکن په دې خبره کي اختلاف دی چي د هجرت په کوم کال کي اذان مشروع سو. په دې لړ کي د حافظ ابن حجر عسقلاني رَحِمَهُ الله رایه دا ده چي د اذان د تعلیم واقعه په ۲ هـ کي پېښه سوه. لیکن د علامه عیني رَحِمَهُ الله خیال دا دی چي دا په ۱ هـ کي واقع سوه.

د اذان د مشروعیت واقعه: د اذان د مشروعیت قصه دا ده چي کله نبي کریم ﷺ او صحابه وو له مکې شریفي څخه هجرت وکړی مدینې شریفي ته ولاړل، نو په بېلا بېلو ځایو کي یې استوګنه پیل کړه. او په یوه وخت کي د ټولو خبرېدل او مسجد ته د ټولو حاضرېدل ستونزمن وه. نو په دې باره کي نبي کریم ﷺ د مشورې لپاره د صحابه وو یوه غونډه جوړه کړه؛ په غونډه کي بعضي صحابه وو دا رایه ورکړه چي د لمانځه په وخت کي دي یو بیرغ درول کیږي چي هغه ته به په کتلو سره ټوله خلک په مسجد کي جمع کیږي. لیکن دا رایه خوښه نه کړل سوه. او وجه یې دا بیان سوه چي په دې سره به صرف هغه خلک مسجد ته حاضرېږي کوم چي بیرغ ویني، او د نه لیدونکو لپاره به ستونزه پر خپل ځای پاته وي.

ځینو صحابه وو دا رایه ورکړه چي د لمانځه په وخت کي دي اُور بلیږي چي هغه ته په کتلو سره به خلک مسجد ته راځي. لیکن نبي ﷺ دا مشوره د مجوسیانو سره د مشابهت له کبله هم رد کړه. همدارنګه هر کس خپله رایه ورکړه. خو د غونډې تر پایه یوه پرېکړېزه رایه منظوره نه سوه. او ټوله خلک واپس خپلو کورونو ته ولاړل. هر یو په دې باره کي حیران او سرګردانه وو. او په دې کوښښ کي وو چي ژر تر ژره د دې مسلې یو حل پیدا سي.

حضرت عبد الله بن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم په دې غونډه کې ناست وو. او په دې باره کې هغه د نورو په نسبت څه زیات فکرمن وو. څرنګه چې هغه خپل کور ته ولاړی. نو ښځې یې د ماښام ډوډۍ ورته راوړه. لیکن عبد الله بن زید وویل چې د نبي ﷺ صحابه دلمانځه په اړه په یوه مسئله کې سرګردانه دي. زه ډوډۍ نه سم خوړلای. عبد الله بن زید وایي چې په دغه ګړۍ ما ته خوب راغلی. په خوب کې مې ولیدل چې له آسمان څخه یو سړی راښوه سو. چې د هغه پر بدن دوه زرغونه پټوان (څادران) وه. او په لاس کې یې یو ناقوس وو. ما له هغه څخه پوښتنه وکړه چې اې د الله بنده! آیا ته دا ناقوس خرڅوې؟ هغه وویل چې ته به په دې څه وکړې؟ ما وویل: زه به یې رسول الله (ﷺ) ته وروړم. او د دې په ذریعه به دلمانځه د وخت خبرتیا ورکول کیږي. دې سړي وویل: آیا زه تا ته د دې لپاره یوه غوره طریقه نه دروښیم؟ ما ورته وویل: هو! ضرور یې راوښیه. نو هغه سړي د دېوال پرځای ته ودرېدی او د قبلې طرف ته یې مخ کړی او د اذان ټوله کلمې یې ذکر کړې. عبد الله بن زید رضي الله عنه فرمایي چې: سهار ما نبي ﷺ ته دا خوب ووایی، نو نبي ﷺ وفرمایل: « إِنَّهُ لَرُؤْيَا حَقٌّ. فَأَلْقِهَا إِلَى بِلَالٍ فَإِنَّهُ أَنْدَى وَأَمَدُّ صَوْتًا مِنْكَ وَمُرْهُ يُنَادِيْ بِهِ » [ابوداؤد شریف. باب کیف الأذان. حدیث شمیره: ۴۹۹]. (یعني دا یو رښتونی خوب دی، ته! حضرت بلال رضي الله عنه ته دا کلیمې وروښیه!. او هغه ته ووایه! چې په دې کلمو سره ته اذان کوه!. ځکه د هغه آواز ستا تر آواز غټ دی). کله چې د حضرت عمر رضي الله عنه غوږ ته د حضرت بلال رضي الله عنه دغه آواز ورسېدی، نو د نبي ﷺ په خدمت کې حاضر سو. او ورته وویل: اې د الله نبي! په هغه ذات دې مې قسم وي چې ته یې رښتونی نبي رالېږلی یې، د شپې دغسې خوب ما هم ولیدی، لیکن عبد الله بن زید رضي الله عنه په دې باره کې زما څخه مخکښې وکړی. نو په دې باندې نبي کریم ﷺ د خپل پروردګار شکر ادا کړی، او په دې توګه دلمانځه د خبرتیا ستونزه حل سوه. (بدائع الصنائع ج:۱، ص: ۳۶۵)

د اذان اجر او ثواب: په حدیث کې د اذان ډېر فضیلت وارد سوی دی، په یوه روایت کې دي چې نبي کریم ﷺ وفرمایل: د مؤذن آواز چې تر کومه ځایه پورې رسیږي، هغومره اندازه حصه د مؤذن لپاره د مغفرت او بخښنې فیصله کول کیږي او کوم لانده یا وچ شي ته چې د هغه آواز رسیږي، هغه ټوله شیان به د ده لپاره په قیامت کې د خیر ګواهي ورکوي. (ابوداؤد ج:۱، ص: ۷۶)

اذان د شیطان لپاره عذاب: د اذان په کلماتو کې الله تعالیٰ داسې تاثیر ایښی دی چې ملعون شیطان د هغوی د اورېدلو تاب نه لري او کله چې اذان شروع کیږي، نو هغه د زیات بد حواسۍ په عالم کې باد خارجوي او تر ۳۶ میلو پورې (تقریبا ۶۶ کیلومتره) لیرې ځغلي.

او په یوه روایت کې دي چې کله اذان کیږي، نو شیطان ځغلي چې د اذان کلام د هغه په غوږ کې ونه لوېږي. بیا تر اذان وروسته واپس راځي، تر دې وروسته چې کله اقامت کیږي. بیا ځغلي او

داقامت پر ختمېدلو بیا راځي او لمونځ ګزار ته د وسوسې اچولو کوښښ کوي او وایي چې فلانۍ خبره یاده کړه!، فلانۍ خبر یاده کړه! یعني هېرې سوې خبرې ور په یادوي چې ذهن یې دلمانځه څخه لیرې سي، تر دې چې په وسوسو کې دلوېدلو په وجه د لمونځ ګزار څخه لمونځ هېر سي چې ده څو رکعته لمونځ کړی دی. (بخاري شریف بحواله انوار الایضاح)

څوک به مؤذن جوړول کېږي؟ : په حدیثو سره ثابت دي چې مؤذن داسې کس کېدل پکار دي کوم چې د شرعي مطابق او په امانت، دینداری، تقوىٰ او طهارت سره فائز وي، په یوه حدیث کې دي چې امام ضامن دی او مؤذن امین دی، الله تعالیٰ دې امام پر سیده لاره روان کړي او مؤذن ته دې بخښنه وکړي. (سنن بیهقي ج:۱، ص:۴۲۶)

قیس ابن حازم وایي چې موږ د حضرت عمر ﷺ په خدمت کې حاضر سو، نو موږ څخه یې پوښتنه وکړې چې ستاسې سره مؤذنین کوم خلک دي؟، موږ په جواب کې ورته وویل چې زیاتره مؤذنان یا غلامان دي یا آزاد کړل سوي موالي دي، نو حضرت عمر ﷺ افسوس وکړی او ویې فرمایل چې دا خو په تاسو کې لوی نقص دی، اذان خو د شرافت شی دی چې که ما لره د خلافت مصروفیات نه وای، نو ما به د پنځو سره لمنځونو لپاره خپله اذان کولای. (سنن بیهقي ج:۱، ص:۲۲۷)

یادونه : د اذان مشروعیت صرف په خوب سره نه دی ثابت؛ ځکه له انبیاؑ څخه بغیر د هیڅ خوب هم حجت نه دی، بلکې د اذان او اقامت مشروعیت ابتداءً په تائید نبوي سره سوی دی، بیا قرآن کریم دې توثیق کړی دی ﴿یَاأَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِذَا نُودِیَ لِلصَّلَوٰةِ مِن یَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللّٰهِ﴾(سورة الجمعة:۹)، (اې مؤمنانو! کله چې د جمعې د لمانځه لپاره اذان وسي، نو تاسې د الله ﷻ د ذکر و طرف ته ولاړ سئ!).

علامه محمد یوسف بنوي رَحِمَهُ الله فرمایي چې دانتها په اعتبار سره د اذان مشروعیت په "وحي متلو" یعني په قران کریم سره سوی دی. (تحفة الالمعي ج:۱، ص:۵۰۱)

د اذان حکم

﴿۲۲۹﴾ سُنَّ الْأَذَانُ وَالْإِقَامَةُ سُنَّةً مُؤَكَّدَةً لِلْفَرَائِضِ سنت دي (سنت کړل سوي دي) اذان او اقامت د سنت مؤکده په توګه د فرضي لمنځونو لپاره وَلَوْ مُنْفَرِدًا که څه هم یوازي (لمونځ کونکی) وي أَدَاءً أَوْ قَضَاءً (او برابره ده دا فرضي لمونځ) اداء (په خپل وخت کې) وي او که قضاء وي (یعني د فرضي لمانځه قضاء راوړي) سَفَرًا أَوْ حَضَرًا سفر وي او که حضر وي (یعني لمونځ کونکی

مسافر وي او که په خپل وطن کي حاضر او مقيم وي) لِلرِّجَالِ (سنت دي دا دواړه) د سړيو لپاره وَكُرِهَا لِلنِّسَاءِ او مکروه دي دا دواړه (اذان او اقامت) د ښځو لپاره.

تشريح: اذان د پنځو سره فرضي لمنځونو او د جمعې د لمانځه لپاره پر خلکو سنت مؤکده دي او بعضي حضراتو هغه ته واجب ويلي دي، د "فرائض" په قيد سره نور لمنځونه ووتل. لهذا د وترو، اخترونو، سنتونو، تراويحو، کسوف او استسقاء او د جنازې د لمانځه او داسي نورو لپاره به اذان او اقامت نه کول کيږي.

ولومنفردًا: يعني فرضي لمونځ کونکی که څه هم يوازي وي، نو هم دي اذان او اقامت کوي.

أداءً وقضاءً: يعني برابره ده لمونځ اداء وي او که قضاء وي، د دواړو لپاره دي اذان او اقامت کوي. ليکن که قضائي لمونځ په داسي ځای کي اداء کوي چي هلته خلک موجود وي لکه مسجد. نو که په جماعت سره قضائي لمونځ اداء کوي، نو اذان او اقامت دي نه کوي او که منفرد وي، نو په دومره آواز سره دي اذان کوي چي دئ يې خپله اوري.

سفراً وحضراً: يعني مسافر وي او که مقيم وي، د مسافر لپاره هم اذان او اقامت سنت مؤکده دي. که فقط اقامت وکړي او اذان پرېږدي، نو بلا کراهته جائز دي، غوره دا ده چي دواړه وکړي.

للرجال: يعني اذان صرف د خلکو لپاره سنت دي، د ښځو لپاره اذان او اقامت دواړه مکروه دي، برابره ده يوازي لمونځ کوي او که په جماعت سره؛ ځکه د ښځي د آواز پرده هم ضروري ده. لهذا نه دي اقامت کوي او نه دي اذان کوي (که څه هم مدرسة البنات وي). (شفاء الارواح)

په کور کي د جماعت کولو پر مهال د اذان او اقامت حکم

مسئله (۱): که د کلي او محلې په مسجد کي اذان سوی وي او يو څوک په خپل کور کي يوازي يا په جماعت سره لمونځ کول غواړي، نو د هغه لپاره د کلي اذان کافي دی، ځانته د اذان کولو ضرورت نسته. ليکن که قضائي لمونځ راګرځوي، نو د اذان او اقامت دواړو پرېښوول مکروه دي. کم از کم په اقامت سره قضائي لمونځ اداء کول پکار دي. (در مختار ج۲، ص۶۶: کتاب المسائل ص: ۲۴۰)

په مسجد کي د منفرد د اذان حکم

مسئله (۲): که په مسجد کي اذان سوی وي، نو د منفرد لپاره په مسجد کي دننه اذان او اقامت کول مکروه دي. (در مختار ص۵۸)

د اذان د کلماتو تفصیل

﴿۲۵۰﴾ وَيُكَبِّرُ فِيْ أَوَّلِهِ أَرْبَعًا او تکبیر (الله اکبر) دي وايي د اذان په شروع کي څلور واره وَ يُثَنِّيْ تَكْبِيْرَ آخِرِهِ كَبَاقِيْ أَلْفَاظِهِ او دوه واره دي یې وايي د اذان د آخر تکبیر د اذان د نورو الفاظو په څیر (یعني لکه څنګه چي د اذان نور الفاظ دوه. دوه واره ویل کیږي).

تشریح: د اذان د کلماتو تفصیل داسي دی چي اول دي څلور واره "الله أكبر" وايي او په آخر کي دي دوه وار "الله أكبر" وايي، نور ټوله کلمات دي دوه، دوه واره ووايي او "لا إلٰهَ إِلَّا الله" دي صرف یو وار وايي.

د ترجیع حکم

﴿۲۵۱﴾ وَلَا تَرْجِيْعَ فِي الشَّهَادَتَيْنِ او (د اذان) په شهادتینو کي ترجیع نسته.

تشریح: مسئله دا ده چي په اذان کي ترجیع نسته، د ترجیع مطلب دا دی چي اذان کوونکی شهادتین یعني أَشْهَدُ أَنْ لَّا إِلٰهَ إِلَّا الله او أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ الله اول دوه واره په کرار آواز سره ووايي او بیا یې وروسته دوه واره په لوړ آواز سره ووايي، امام مالک او امام شافعي رَحِمَهُمَا الله ترجیع ته سنت وايي، خو د امام صاحب، امام احمد او امام ابو یوسف رَحِمَهُمُ الله په نیز ترجیع سنت نه ده.

یادونه: اوس په عملي توګه دا مسئله پاته نه ده؛ ځکه اوس په ټوله دنیا کي د مالکیانو او شوافعو ترجیع ختمه کړې ده، لهذا دغه اختلاف اوس لا حاصله دی. (تحفة الالمعی ج:۱. ص:۵۰۵)

د اقامت کلمات

﴿۲۵۲﴾ وَالْإِقَامَةُ مِثْلُهُ او اقامت د اذان په څیر دی (ها! خو تر "حيّ على الفلاح" وروسته به دوه واره "قد قامت الصلوة" وايي).

تشریح: د احنافو په نیز اقامت هم د اذان په څیر دی چي کوم کلمات په اذان کي ویل کیږي، هغه په اقامت کي هم ویل کیږي، خو په اقامت کي به تر "حيّ على الفلاح" وروسته دوه واره "قد قامت الصلاة" هم زیاتول کیږي.

د "الصَّلاةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْم" بیان او ثبوت

﴿۲۵۳﴾ وَيَزِيدُ بَعْدَ فَلَاحِ الْفَجْرِ "اَلصَّلٰوةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ" مَرَّتَيْنِ او زیاتوي دي د سهار (داذان) تر "حَيَّ عَلَى الفَلَاحِ" وروسته دوه واره "الصَّلٰوةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ".

تشریح: فرمايي چي اذان کونکی به د سهار په اذان کي تر "حيّ على الفلاح" وروسته دوه واره "الصلوٰة خيرٌ من النوم" زياتوي، او دا زياتونه مستحب ده؛ دليل يې دا دی چي يوه ورځ حضرت بلال ﷺ د سهار دلمانځه لپاره اذان وکړی، بيا د حضرت عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د حجري دروازې ته ورغلی ورته وويل: "الصلوٰة يا رسول الله (ﷺ)"، حضرت عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وفرمايل چي: "الرسول نائم (رسول الله ﷺ بيده دی)"، نو بلال ﷺ وويل: "الصلوٰة خيرٌ من النوم". کله چي نبي ﷺ راويښ سو، نو حضرت عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا و نبي کريم ﷺ ته دا قصه وکړه، د نبي کريم ﷺ دا کلمات خوښ سوه او ورته فرمايل: "مَا أَحْسَنَ هٰذَا يَا بِلَالُ! اِجْعَلْهُ فِي أَذَانِكَ" (اې بلاله! دا څه ښه کلمات دي، دا په خپل اذان کي داخل کړه!)، نو تر دې واقعې وروسته حضرت بلال ﷺ به دا کلمات په اذان کي ويله، پاته سوه دا خبره چي دا زياتونه د سهار د اذان سره ولي خاص ده؟، نو جواب يې ښکاره دی چي دا وخت د خوب او غفلت دی، نو ځکه دا زياتونه د سهار د اذان سره خاص سوه.

که "الصلاة خير من النوم" پاته سي نو څه حکم دی؟

مسئله: که د سهار په اذان کي له مؤذن څخه "الصلاة خير من النوم" پاته سي، خو سمدستي د اذان تر ختمېدلو مخکي ور په ياد هم سي، نو دا کلمات ويل پکار دي او بيا دي وروستني کلمات راوګرځوي، لېکن که د اذان تر ختمېدلو وروسته په ياد ورسي، نو اوس خو اذان پوره سوی دی. لهذا د راګرځولو يا د مذکوره کلماتو د ويلو ضرورت نسته. (احسن الفتاویٰ ج:۲، ص:۲۸۶، کتاب المسائل ص ۲۴۲)

﴿۲۵۴﴾ وَبَعْدَ فَلَاحِ الْإِقَامَةِ "قَدْ قَامَتِ الصَّلٰوةُ" مَرَّتَيْنِ او (زياتوي دي) د اقامت تر "حَيَّ عَلَى الفَلَاحِ" وروسته دوه واره "قَدْ قَامَتِ الصَّلٰوةُ".

تشریح: مخکي يې وضاحت وسو.

د اذان او اقامت سنت طریقه

﴿۲۵۵﴾ وَيَتَمَهَّلُ فِي الْأَذَانِ او کراري (کرارتیا) دي کوي په اذان کي (یعني د اذان کلمات دي په کراره. کراره وایي) وَيُسْرِعُ فِي الْإِقَامَةِ او تېزي دي کوي په اقامت کي.

لغات: ﴿یتمهل﴾ د تفعل د باب مضارع ده. د دې باب څو معناوي دي: نرمي کول. کار په اطمینان سره کول او په هغه کي تېزي نه کول. توقف کول. په کراره. کراره کول. ﴿یسرع﴾ د افعال د باب مضارع ده: تېزي کول.

تشریح: د اذان کلمات اوږدول او تر هري کلمې وروسته دومره ګړی درېدل کي چي د اذان جواب ورکونکی جواب ورکړی سي، او په اقامت کي هر کلمه په تېزي سره ویل او پر هغه ساه نه بندول سنت دي، د اذان هره کلمه په یوه ساه سره اداء کول او د هري کلمې په آخر کي جزم کول سنت دي.

د اقامت سنت طریقه: د اقامت سنت طریقه دا ده چي اولاً دي په یوه ساه څلور واره "الله اکبر" وویل سي او د هر "الله اکبر" پر "راء" دي سکون وکړي او که ګډ یې وایي، نو پر "راء" دي دزور حرکت ښکاره کړي، په "راء" باندي پېښ ویل به د سنت خلاف وي، تر دې وروسته دي په یوه ساه "أشهد أن لا إلـه إلا الله، أشهد أن لا إلـه إلا الله" ووایي او د "الله" پر "ه" دي سکون وکړي، تر دې وروسته دي په یوه ساه "أشهد أن محمداً رسول الله أشهد أن محمداً رسول الله" ووایي، او پر هره آخره کلمه دي سکون کوي، اعراب دي نه باندي ښکاره کوي، همدارنګه په یوه. یوه ساه دي "حي على الصلاة" او "حي على الفلاح" ووایي، تر دې وروسته دي "قد قامت الصلاة" په جلا ساه سره ووایي، بیا دي "الله أكبر، الله أكبر" په یوه سا سره ووایي او بیا دي "لا إلـه إلا الله" په یوه ساه سره ووایي. (اعلاء السنن ج: ۲، ص: ۵۸، کتاب المسائل ص: ۲۴۷، شامي ج: ۲، ص: ۴۷، ۴۸)

د اذان یا اقامت یوه کلمه پاتېدل

مسئله: که په اذان او اقامت کي یوه کلمه پاته سي، نو که تر اذان او اقامت وروسته سمدستي ور په یاد سي، نو کومه کلمه چي پاته سوې وي، هغه دي را وګرځوي او که څه ګړی وروسته ور په یاد سي، نو له شروع څخه دي یې را وګرځوي. (احسن الفتاوی ج: ۲، ص: ۲۸۵، درمختار ج: ۲، ص: ۴۹، ۵۱، کتاب المسائل ص: ۲۴۲)

مسئله: په اذان کي "محمدَ رَسول" الله يعنی په فتحه سره د دال. او په کلمه شريفه کي محمدُ رَسول الله يعنی په ضمه سره د دال ويل پکار دي، ځکه په اذان کي محمد اسم د "أن" دی کوم چې عامل ناصبه دی ، او په کلمه شريفه کي محمد مبتداء ده، که د دې برعکس وکړي يعني په اذان کې يې په ضمه سره د دال او په کلمه شريفه کې يې په فتحه سره د دال ووايي، نو د عربي قواعدو خلاف کار دی (فتاوی محموديه. ج ۵. ص ۴۰۸)

مسئله: د "قد قامت الصلوة" آخری "ة" د وقف او سکتې په حالت کي "ه" (هاء) ګرځي. نو ځکه حرکت به نه ورکول کيږي، خو که يو څوک وقف نه باندي کوي. نو په اصل کي اعراب ضمه ده؛ ځکه "الصّلوة" د "قد قامت" فاعل دی، کسره يا فتحه ورکول غلطه ده او له غلطيو څخه اجتناب کول پکار دی. (فتاوی محموديه. ج. ۵ص ۴۶۸)

له عربي څخه بغير په بله ژبه اذان او تکبيـــر ويل

﴿۲۵۶﴾ وَلَايُجْزِئُ بِالْفَارِسِيَّةِ او نه کافي کيږي (نه جائز کيږي) په فارسي سره اذان کول وَإِنْ عُلِمَ أَنَّهُ أَذَانٌ که څه هم معلومه سي چي دا اذان دی فِـي الْأَظْهَـرِ د ظاهر روايت مطابق (نه جائز کيږي).

لغات: ﴿لا يجزي ﴾ د افعال له بابه د نفي صيغه ده. أَجْزَأَ يُجْزِئُ: د دې باب څو معناوي دي چي له هغوی څخه يوه دا ده: کافي کېدل (کفايت کول). (معجم الوسيط)

تشريح: له عربي ژبي څخه بغير په بله ژبه مثلاً په فارسي وغيره اذان کول جائز نه دي، که څه هم اورېدونکي کسان پوهيږي چي دا اذان کيږي؛ ځکه د اذان مشروعيت په عربي الفاظو سره ثابت دی. همدا حکم د تکبيـــر هم دی؛ ځکه دا دواړه له شعائرو څخه دي. او شعائر پر خپل حال پرېښول کيږي. (مراقی الفلاح ص: ۱۰۶)

د اذان مستحبات

﴿۲۵۷﴾ وَيَسْتَحِبُّ أَنْ يَكُوْنَ الْمُؤَذِّنُ صَالِحًا او مستحب دي دا چي مؤذن به نېک کـر وي عَالِمًا بِالسُّنَّةِ وَ أَوْقَاتِ الصَّلٰوةِ (او) خبر به وي (د اذان) په سنتو او د لمانځه په وختونو (يعني د اذان چي کوم سنتونه دي او د اذان چي کوم پنځه وختونه دي. هغوی به پېژني. د دې لپاره چي د سنت مطابق او پر خپل وخت اذان وکړی سي).

تشریح: له دې ځایه د اذان مستحبات بیانوي کوم چې د مؤذن سره متعلق دي. فرمایي چې مؤذن به نېک صالح انسان وي، له صالح څخه مراد دا دي چې د حقوق الله او حقوق العباد ټولو ادا کوونکی به وي، لېکن ځرنګه چې په اوس دور کې عموماً داسې کسان مشکل دي، نو ځکه بعضو د دې تشریح په متقي سره کړې ده او له متقي څخه مراد دا دي چې د هغه ظاهر نېک وي. لهذا د فاسق اذان مکروه دی.

همدارنګه مؤذن به د اذان او اقامت سنت طریقې او ضروري مسائل او د لمانځه وختونه پېژني، نو همداسې مؤذن د ثواب مستحق کېږي. لهذا که جاهل (ناخبره) کس اذان وکړي یعنې کوم چې د اذان او اقامت په سنت طریقه او د لمانځه په اوقاتو خبر نه وي، نو د مؤذن لپاره چې کوم فضیلت او ثواب نقل شوی دی، هغه ده ته نه حاصلیږي. (شفاء الارواح)

﴿۲۵۸﴾ وَعَلٰى وُضُوْءٍ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ او (مستحب دي دا چې) په اوداسه به وي (مؤذن) مخ پر قبله به وي إِلَّا أَنْ يَّكُوْنَ رَاكِبًا مګر دا چې هغه سپور وي.

تشریح: او مستحب دا ده چې اذان په اوداسه وکړی شي، لېکن که مؤذن بې اوداسه اذان وکړي، نو بېله کراهته جائز دي، خو داسې عادت جوړول بد دي. همدارنګه مستحب ده چې اذان به مخ پر قبله په ولاړه وکړی شي. که مؤذن د قبلې وطرف ته مخ نه کړي، نو مکروه تنزیهي به وي او راګرځول یې مستحب دي. خو د سفر په حالت کې کله چې سپور وي، استقبال قبله (مخ پر قبله کېدل) ضروري نه دي. (شفاء الارواح)

په غوږو کې د ګوتو نیولو حکم

﴿۲۵۹﴾ وَأَنْ يَّجْعَلَ إِصْبَعَيْهِ فِيْ أُذُنَيْهِ او (مستحب دي) دا چې ونیسي مؤذن خپل دوې ګوتې په خپلو غوږو کې.

تشریح: د اذان کولو په وخت کې د مؤذن لپاره بل مستحب کار دا دی چې خپل دواړه د شهادت ګوتې د غوږو په سوریو دننه کړي، د دې لپاره چې آواز یې لوړ سي. او بل د دې لپاره چې کوڼ کس او لیرې کس کوم چې آواز نه سي اورېدلای، هغه په دې فعل سره پوه سي چې اذان کېږي. په اقامت کې دا نسته؛ ځکه په اقامت کې د آواز لوړول نسته. نو ځکه په اقامت کې دې دواړه لاسونه ایله ساتي. (شفاء الارواح)

﴿۲۶۰﴾ وَأَنْ يُّحَوِّلَ وَجْهَهٗ يَمِيْنًا بِالصَّلٰوةِ او (مستحب دي) دا چې واړوي خپل مخ راسته طرف ته په "حَيَّ عَلَى الصَّلٰوةِ" کې وَيَسَارًا بِالْفَلَاحِ او چپه طرف ته په "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" کې.

تشریح: په اذان کي د "حي علی الصلاة" ویلو پر مهال راسته طرف ته مخ څه ګرځول او د "حي الفلاح" ویلو پر مهال چپه طرف ته مخ څه ګرځول سنت دي، همدارنګه په اقامت کي هم ګرځول پکار دي(حلبي کبیر ص:۳۷۴)، او صحیح قول دا دی چي په اقامت کي تحویل سنت نه دی، خو په کولو کي یې څه حرج نسته. (شفاء الارواح)

یادونه: مخ به داسي ګرځوي چي سینه او قدمونه یې له قبلې څخه نه وګرځي. بلکي هغوی پر خپل ځای پاته وي. او مخ په هر صورت کي ګرځول پکار دي، برابره ده یوازي د خپل ځان لپاره اذان کوي او برابره د لمانځه لپاره، یا دیو بل مقصد لپاره اذان کوي، مثلاً د کوچني په غوږ کي چي کوم اذان کیږي. نو په هغه کي هم دغه دواړو کلمو په وخت کي مخ راسته او چپه طرف ته څه ګرځول پکار دي. (طحطاوي)

﴿۲۶۱﴾ وَيَسْتَدِيْرُ فِيْ صَوْمَعَتِهٖ او ګرځي به مؤذن په خپله مناره (د اذان کولو په ځای) کي.

لغات: ﴿يستدير﴾ د استفعال د باب مضارع ده اِسْتِدَارًا: ګرځېدل. ﴿صومعة﴾ کوچنی حجره(خونه)، په بحر الرائق کي راغلي دي چي صومعه "مناري" ته ویل کیږي. او دلته له دې څخه مراد هغه لوړ ځای "یا په بله وینا د مؤذن مناره" ده کوم چي به خاص د اذان لپاره جوړېده چي په هغه کي به د قبلې په خوا کي راسته او چپه طرف دریڅې (کړکیاني) وې، د دې لپاره چي د اذان آواز تر لیري پوري ولاړ سي.

تشریح: مسئله دا ده چي که د اذان کولو ځای یعني صومعه پراخه وي چي که پر خپل ځای مؤذن ولاړ وي او صرف مخ ګرځوي، نو شا وخوا خلکو او کورونو ته پوره آواز نه رسیږي، نو په داسي صورت کي دي په صومعه کي ګرځي یعني د "حيّ علی الصّلاة" د ویلو پر مهال دي اول له راسته دریڅې څخه سر را باسي، دوه واره دي "حيّ علی الصلاة" وایي او بیا دي له چپه دریڅې څخه سر را باسي، دوه واره دي "حيّ علی الفلاح" وایي. (دریڅه یعني هغه کړکۍ چي په صومعه کي نصب وي)، بیا دي خپل ځای ته راځي او پاته کلمات دي وایي. او که پر خپل ځای په دېدلو سره صرف راسته او چپه طرف ته په مخ ګرځولو سره هم پوره آواز رسیږي چي خلک په خبرېږي. نو بیا دي له خپل ځای څخه قدم نه لیري کوي. (شفاء الارواح بحوالۀ حاشیه)

یادونه: ښکاره خبره ده چي دا ټوله تفصیل هغه وخت وو کله چي اذان په مایک او اسپیکر کي نه کېدی او نه د هر چا سره د ساعت او ګړۍ سهولت وو، او د اذان لپاره به خپل لوړ ځای جوړ وو. خو څرنګه چي اوس د مایک او اسپیکر د لاري د اعلام مقصد پوره حاصلیږي، نو څکه د سنت اداء کېدو په نیت سره دي صرف مخ راسته او چپه طرف ته ګرځوي.

د اذان او اقامت تر مینځ د فصل کولو بیان

﴿۲۶۲﴾ وَيَفْصِلُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ بِقَدْرِ مَا او فصل (وقفه) دي کوي د اذان او اقامت تر مینځ دومره اندازه وخت يَحْضُرُ الْمُلَازِمُونَ لِلصَّلٰوةِ چي (په هغومره وخت کي) حاضر بدلای سي د لمانځه پابنده خلک مَعَ مُرَاعَاةِ الْوَقْتِ الْمُسْتَحَبِّ سره د رعایت کولو (خیال ساتلو) د مستحب وخت (یعني دومره فصل او انتظار دي نه کوي چي د لمانځه مستحب وخت ووځي).

تشریح: مسئله دا ده چي د ماښام د لمانځه څخه بغیر په نورو لمنځونو کي دي د اذان او اقامت تر مینځ دومره فصل او وقفه کول کیږي چي د جماعت پابنده (التزام کونکي) کسان له طهارت څخه فارغه سي، یا که له مخکي څخه یې دوړی شروع کړې وي، نو چي له هغه څخه فارغه سي او طهارت وکړی سي او د لمانځه لپاره مسجد ته حاضر سي؛ ځکه د اذان او اقامت تر مینځ فصل نه کول مکروه دي، وجه یې دا ده چي په اذان سره مقصود وخلکو ته د وخت داخلېدلو خبر ورکول دي چي هغوی لمانځه ته تیاري وکړل سي، او دا مقصود په وصل کولو سره فوتیږي، نو ځکه فصل دي کوي، او دومره فصل دي نه کوي چي د لمانځه مستحب وخت ووځي.

﴿۲۶۳﴾ وَفِي الْمَغْرِبِ بِسَكْتَةٍ او (فصل دي کوي) په ماښام کي (د اذان او اقامت تر مینځ) په دومره وقفه سره قَدْرَ قِرَاءَةِ ثَلَاثِ آيَاتٍ قِصَارٍ أَوْ ثَلٰثِ خُطُوَاتٍ کوم چي په اندازه د دریو کوچنی آیتونو یا د دریو ګامونو وي (یعني چي په هغومره وقفه کي دري کوچني آیتونه ویل کېدلای سي، یا مثلاً دري ګامه تګ پکښي کېدلای سي).

﴿سَكْتَةٌ﴾ اسم مرة دی له سکوت څخه؛ یو وار چوپېدل، وقفه او ځنډ کول، تم کېدل، او داسي نور.

تشریح: د ماښام د اذان او اقامت تر مینځ دومره فصل او وقفه کول پکار دي چي په هغه کي دري کوچني آیتونه یا یو اوږد آیت ویل کېدلای سي، یا دري ګامه تګ پکښي کېدلای سي، یا په بله وینا دومره وقفه چي مؤذن له اذان څخه فارغه سي او صف ته را ورسیږي او د اذان دعاء هم پوره سي.

یادونه: خو د روژې په میاشت (رمضان) کي د روژه ماتي لپاره که د ماښام د اذان او جماعت تر مینځ لس، پنځلس دقیقې فصل وکړی سي، نو په دې کي څه حرج نسته.

د تثويب تعريف او حکم

﴿۲۶۴﴾ وَيُثَوِّبُ او مؤذن دي (تر اذان وروسته) تثويب کوي كَقَوْلِهِ بَعْدَ الْأَذَانِ "اَلصَّلٰوةُ اَلصَّلٰوةُ يَا مُصَلِّيْنَ" لکه تر اذان وروسته د مؤذن دا وينا (يعني چي داسي ږغ وکړي): "لمونځ، لمونځ (يا په بله وينا: لمونځ درېږي) اې لمونځ کونکو!".

لغات: ﴿تَثْوِيب﴾ د تفعيل د باب مصدر دی: راګرځېدل، راګرځول، دويم ځل کول (بيا کول).
﴿الصلاة، الصلاة﴾ پر دې فتحه او ضمه دواړه ويل کېدلای سي، د فتحې ويلو په صورت کي به مفعول به وي د "صَلُّوا" محذوف، او د ضمې ويلو په صورت کي به مبتدا وي او خبر به يې محذوف وي "قَائِمَةٌ" يا "جَامِعَةٌ"، اصل عبارت به داسي وي "الصلاةُ قائمةٌ يا جامعةٌ".

تشريح: د "تثويب" لغوي معنیٰ ده: رجوع کول، راګرځېدل (واپس کېدل). ثواب ته په همدې وجه ثواب ويل کيږي چي هغه د خپل نېک عمل په عوض کي د بنده وطرف ته راګرځي. او د "تثويب" اصطلاحي معنیٰ ده: "العود إلى الإعلام بعد الإعلام" (تر يوه ځل اطلاع ورکولو وروسته دويم ځل [بيا] اطلاع ورکول)، يا په بله وينا يو کار دوه واره کول. او د تثويب دوه صورتونه دي: ① د سهار په اذان کي تر "حي على الفلاح" وروسته "الصّلاة خيرٌ من النّوم" دوه واره ويل. ② دويم دا چي تر اذان وروسته او د لمانځه څخه لس يا پنځه دقيقې مخکي "حيّ على الصلاة" يا "الصّلاة، الصّلاة" ويل (يعني چي تر اذان څه وخت وروسته مؤذن د لمونځ د خبر ورکولو بيا يو څو الفاظ ووايي)، يا په خپله ژبه مثلاً داسي ويل چي "لمونځ درېږي، لمونځ درېږي"، د دې تثويب لپاره مخصوص الفاظ نسته او نه په عربي ژبه ويل ضرور دي، بلکي هر داسي خبره چي د هغه ځای خلګ په پوه سي چي لمونځ درېږي هغه تثويب دی، مثلاً "قَامتْ، قَامتْ" ويل دا هم تثويب دی، او که ووايي چي "لمونځ درېږي" يا "جماعت درېږي" يا "جماعت تيار دی" دا هم صحيح دي، او که صرف په ټوخي سره خلګ پوهيږ... ...ر دا هم تثويب دی، او دغه دويم صورت د تثويب په خير القرون کي نه وو، بلکي تر هغه څه وخت وروسته چي د خلګو په حالاتو کي تغيّر پيدا سو او په معاشره (ټولنه) کي غفلت راغلی چي د سهار د لمانځه څخه بغير په نورو لمنځونو کي د ويښوالي په حالت کي هم سستي او ناراستي کېدله، نو وروستنيو (متأخرينو) علماوو په ټولو لمنځونو کي تثويب بنه وګڼې او د خلګو د آسانتيا لپاره يې دا حکم جاري کړی چي د تثويب لپاره څه خاص الفاظ نسته بلکي د هري سيمي والا دي پر

خپل عرف عمل کوي. او په کومو الفاظو سره چې د تثویب معنیٰ حاصلیږي. هغه الفاظ دي اختیاروي او له هغه څخه دي د تثویب کار اخلي.

خو زمونږ اکابرینو پر دې جزئیه فتویٰ نه ده ورکړې؛ ځکه تثویب خپله د خلکو د سستۍ لامل ګرځي؛ ځکه کله چې یو وار تثویب شروع کړی سي، نو په کراره، کراره خلک بیا بل تثویب ته محتاجه کیږي. نو ځکه غوره طریقه همدا ده چې تر اذان وروسته د ضرورت په انداز فصل او وقفه وکړل سي او بیا لمونځ شروع کړل سي، د دې لپاره چې د اذان په اورېدلو سره سمدستي خلک د لمانځه په تیارۍ مشغوله سي (او دویم اعلان یعني تثویب ته انتظار نه سي) او تثویب ته ضرورت پاته نه سي. (تحفة الالمعي ج: ۱. ص: ۵۱۴ بحوالهٔ انوار الایضاح)

په اذان کې د لحن بیان

﴿۲۶۵﴾ وَيُكْرَهُ التَّلْحِيْنُ او مکروه دی (په اذان کې) تلحین (یعني د غزلو او سندریز وزمونو په څېر اذان کول).

لغات: ﴿التلحين﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: د تلحین څو معناوي نقل سوي دي: ① په ترنم او خوش آوازۍ سره ویل. ② د موسیقي او سندریز وزم او طرز مطابق حروف اداء کول. ③ د غزلو او سندرو غوندې آواز کول په دې توګه چې حروف یې بدل سي، مقصوره حروف ممدوه کړل سي او ممدوده حروف مقصوره کړل سي، ④ چونېدل. ⑤ د لحن او غلطۍ وطرف ته منسوبول. (معجم لغة الفقهاء، مصباح اللغات)

تشریح: د تلحین مطلب دلته دا دی چې په داسي وزم او طرز سره اذان کول چې په هغه سره د اذان په کلماتو کې تغیّر راسي یعني د حروفو په اداء او په حرکاتو، سکناتو او مدّ وغیره کې کمي وزیاتوب راسي، مثلاً د آواز ښکلي کولو په غرض د "الله اکبر" همزه کش کړي "آکبر" یا "اکبار" یې ووایي او داسي نور. لکه څرنګه چې د غزلو او موسیقۍ والا سندرغاړی په آواز کې د ښکلا پیدا کولو لپاره په حروفو کې کمي وزیاتوب او څه په ټیټ آواز او څه په لوړ آواز سره کلمات وایي (یا په بله وینا اذان د غزلو په طرز باندې ویل). نو دا طریقه په اذان کې اختیارول مکروه دي (او که په کلماتو کې پوره تغیّر راسي لکه د "اکبر" پر ځای "اکبار" او داسي نور. دا بیا حرام دي). خو په داسي خوش آوازۍ سره اذان کول چې په هغه کې د کلماتو تغیّر نه وي، ډېر ښه او احسن دي. ځکه په دې سره ښه اثر پیدا کیږي او څېنې وخت داسي هم کیږي چې مؤذن په ښه طریقه سره اذان کوي او لهجه او آواز یې داسي زړه راکښونکي وي چې د هغه په وجه خلک مسجد ته را شروع سي. له تاریخ څخه څرګندیږي چې ډېرو کافرانو صرف د اذان په اورېدلو سره اسلام قبول کړی دی؛ ځکه هغو ته معلومه سي چې په کوم اذان کې چې

ډومره ښکلا او ښېګڼه ده چې صرف د هغه په آواز سره موږ بې اختیاره کېږو، نو دا اذان چې په کوم مذهب کې دی، په هغه مذهب کې به څومره ښکلا او ښېګڼه وي، نو په دې توګه همدا اذان د هغو لپاره د اسلام قبلولو ذریعه ګرځېدلې ده.

د بې اودسه کس د اذان او اقامت حکم

﴿۲۶۶﴾ وَإِقَامَةُ الْمُحْدِثِ وَأَذَانُهُ او (مکروه دی) د بې اودسه کس اقامت او د هغه اذان.

تشریح: د بې اودسه کس د اذان په باره کې دوه روایتونه نقل سوي دي: د یوه روایت مطابق د بې اودسه اذان مکروه نه دی، دا ظاهر روایت دی او همدا صحیح دی، او د بل روایت مطابق مکروه دی. او پاته سو د بې اودسه کس اقامت مکروه دی. (شفاء الارواح)

د جنب د اذان حکم

﴿۲۶۷﴾ وَأَذَانُ الْجُنُبِ او (مکروه دی) اذان د جنب.

لغات: ﴿صَبِيٌّ﴾ کوچنی، کوم چې د هلکوالي حد ته رسېدلی نه وي، جمع: صِبیان.

تشریح: که د جنابت په حالت کې څوک اذان وکړي، نو مکروه تحریمي دي او د داسې اذان راګرځول مستحب دي او په دې حالت کې اقامت کول په درجه اولیٰ مکروه تحریمي دي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوی ص: ۱۰۸)

د نا پوهه کوچني د اذان حکم

﴿۲۶۸﴾ وَصَبِيٍّ لَا يَعْقِلُ او (مکروه دی اذان) د داسې بچي کوم چې نه پوهېږي (عقل او پوهه نه لري).

تشریح: کوم کوچنی که په څه نه پوهېږي، د هغه اذان مکروه دی، بلکې صحیح کېږي نه، نو ځکه د هغه راګرځول پکار دي، او که کوچنی پوهېږي، نو بېله کراهته د هغه اذان صحیح دی.

د لېوني او نشه کس د اذان حکم

﴿۲۶۹﴾ وَمَجْنُونٍ وَسَكْرَانٍ او (مکروه دی اذان) د لېوني او نشه کس.

تشریح: د لېوني اذان په دې وجه مکروه دی چې هغه (په اذان سره) د کوم شي و طرف ته بلنه ورکوي په نې لمونځ، په هغه خپله نه پوهېږي، همدارنګه د نشې په حالت کې اذان کول هم مکروه دي. او که دغه کسان اذان وکړي، نو مستحب دا ده چې راوګرځول سي.

د ښځي د اذان حکم

﴿۲۷۰﴾ وَامْرَأَةٍ او (مکروه دی اذان) د ښځي.

تشریح: د ښځي اذان مکروه دی، لکه څرنګه چي د ﴿۲۴۹﴾ نمبر مسئلې په آخر کي هم ذکر سو، چي د ښځي د آواز هم پرده ضروري ده.

د فاسق د اذان حکم

﴿۲۷۱﴾ وَفَاسِقٍ او د فاسق.

تشریح: فاسق د ګناه کبیره کونکي ته وایي، مثلاً څوک چيږیره خریي، یا ږیره کونډی کوي، هغه فاسق دی او اذان او اقامت یې مکروه دي، خو د راګرځولو ضرورت یې نسته. (عالمګیري ج:۱. ص:۵۴)

په ناستي د اذان کولو حکم

﴿۲۷۲﴾ وَقَاعِدٍ او د ناست کس (اذان هم مکروه دی).

تشریح: په ناستي اذان کول مکروه دي او د هغه راګرځول مستحب دي، خو که منفرد د خپل لمانځه لپاره اذان کوي، نو په ناسته اذان کولو کي هم څه حرج نسته. (طحطاوي ص:۱۰۸)

د اذان او اقامت په مینځ کي خبري کول

﴿۲۷۳﴾ وَالْكَلَامُ فِي خِلَالِ الْأَذَانِ وَفِي الْإِقَامَةِ او (مکروه دي) خبري کول د اذان او اقامت په دوران کي وَيَسْتَحِبُّ إِعَادَتُهُ دُوْنَ الْإِقَامَةِ او مستحب دي د اذان راګرځول، نه د اقامت.

تشریح: د اذان او اقامت په دوران کي خبري کول مکروه دي او د اذان راګرځول مستحب دي، نه د اقامت، همدارنګه د اذان او اقامت په دوران کي د سلام جواب ورکول هم مکروه دي. (انوار الایضاح)

د جمعي په ورځ د ماپښین د لمانځه لپاره اذان او اقامت کول

﴿۲۷۴﴾ وَيُكْرَهَانِ لِظُهْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي الْمِصْرِ او مکروه دي دا دواړه (اذان او قامت) د ماپښین د لمانځه لپاره د جمعي په ورځ په ښار کي.

تشریح: له کوم چا څخه چي د جمعي لمونځ پاته سي، نو ښکاره خبره ده چي اوس به هغه د ماپښین لمونځ کوي، نو د هغه لپاره ځانته اذان او اقامت کول مکروه دي، په هر داسي ځای کي چي هلته د جمعي لمونځ کیږي، همدارنګه هلته د جمعي د امام له فارغېدلو څخه مخکي یا وروسته د ماپښین

لمونځ په جماعت سره کول مکروهِ تحریمي دي، جلا، جلا دي د ماپښين لمونځ وکړي بغیر له اذان او اقامت څخه. (انوار الایضاح)

د قضائي لمانځه او اذان لپاره د اذان او اقامت کولو حکم

﴿۲۷۵﴾ وَيُؤَذِّنُ لِلْفَائِتَةِ وَيُقِيْمُ او اذان دي کوي د فوت سوي (قضائي) لمانځه لپاره او اقامت دي (هم) کوي وَكَذَا الْأُوْلٰى الْفَوَائِتِ او همدارنګه (اذان او اقامت دي کوي) د ډېرو فوت سوو (قضائي) لمنځونو (د اداء کولو په وخت کي) د اول لمانځه لپاره وَ كُرِهَ تَرْكُ الْإِقَامَةِ دُوْنَ الْأَذَانِ فِي الْبَوَاقِيْ او مکروه دي اقامت پرېښوول, نه اذان په پاته (قضائي) لمنځونو کي إِنِ اتَّحَدَ مَجْلِسُ الْقَضَاءِ که چيري د قضاء راوړلو مجلس يو وي (يعني ټول قضائي لمنځونه په يوه مجلس کي راګرځول کيږي).

تشريح: که څوک قضاء سوی لمونځ راګرځوي، نو اذان او اقامت دي دواړه وکړي، که دواړه پرېږدي، نو دا مکروه دي، کم از کم په اقامت سره قضائي لمونځ اداء کول پکار دي. او که له يوه څخه زيات لمنځونه قضاء سوي وي، نو د اول لمانځه لپاره دي اذان او اقامت دواړه وکړي او په پاته لمنځونو کي ورته اختيار دی چي که اذان او اقامت دواړه کوي او که صرف اقامت کوي. او اقامت پرېښوول مکروه دي، فرمايي چي دا مذکوره تفصيل هغه وخت دی کله چي ټول قضائي لمنځونه په يوه وار اداء کول کيږي، خو که مجلس یې متحد نه وي، بلکي په بېلابېلو وختونو کي یې اداء کوي، يعني هر لمونځ په جلا وخت کي راګرځوي، نو بيا به د هر لمانځه لپاره اذان او اقامت کوي. په دې صورت کي اذان پرېښوول مکروه دي.

د اذان د جواب حکم او تفصيل

﴿۲۷۶﴾ وَإِذَا سَمِعَ الْمَسْنُوْنَ مِنْهُ او کله چي سنت اذان واوري (يعني داسي اذان کوم چي په خپل وخت کي شروع سي او پر سنت طريقه وي چي لحن (تلحين) نه پکښي کيږي، څکه که اذان له وخت څخه مخکي له وخته اوسي يا د غزلو او موسيقي الحانو (وزمونو) په څېر اذان کول کيږي، نو داسي اذان مسنون نه دی. نو فرمايي که څوک مسنون اذان واوري) أَمْسَكَ وَقَالَ مِثْلَهُ نو اوريدونکی دي ودرېږي (يعني له خبرو وغيره څخه دي ځان ونيسي) او د مؤذن په څېر (کلمات) دي ووايي (يعني د هغه سره موافق دي د اذان کلمات شروع کړي) وَحَوْقَلَ فِي الْحَيْعَلَتَيْنِ او حوقله (يعني "لاحول ولاقوة الا بالله") دي ووايي په "حيَّ عَلَى

الصلوة او حي على الفلاح" کي "وَ قَالَ: صَدَقْتَ وَ بَرَرْتَ أَوْ مَا شَاءَ اللهُ عِنْدَ قَوْلِ الْمُؤَذِّنِ الصَّلوٰةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ او "صدقت وبررت" يا "ماشاء الله" دي ووايي د مؤذن د "الصلوة خير من النوم" ويلو په وخت کي ثُمَّ دَعَا بِالْوَسِيْلَةِ فَيَقُوْلُ بيا دي د وسيلې دعاء وغواړي نو (داسي) دي ووايي اَللّٰهُمَّ اي الله! رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ ددغه پوره بلنې څښتنه (مالکه)! وَ الصَّلوٰةِ الْقَائِمَةِ او د دائمي (همېشه درېدونکي) لمونځ څښتنه! آتِ مُحَمَّدَنِ الْوَسِيْلَةَ وَالْفَضِيْلَةَ ورکړه! محمد ﷺ ته وسيله او فضيلت (بهتري) وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَّحْمُوْدَنِ الَّذِيْ وَعَدْتَّهٗ او واستوه (ورسوه)! محمد ﷺ و هغه مقام محمود (ښه ځای) ته چي د هغه وعده مو ور سره کړې ده.

تشريح: د اذان جواب ورکول واجب دي او که مستحب دي، په دې باره کي اختلاف دی. بعضو واجب ورته ويلي دي، لېکن ظاهر او معتمد مذهب دا دی چي په ژبه سره جواب ورکول مستحب دي او په عمل سره جواب ورکول (يعني مسجد ته ورتلل) سنت مؤکده دي په سخت تأکيد سره يعني د واجب په څېر، لهذا کوم څوک چي له مسجد څخه بهر وي، د هغه لپاره عملي جواب يعني مسجد ته تګ ضروري دی او زباني جواب يعني مذکوره کلمات ويل مستحب دي.

دلته فرمايي چي که څوک د اذان آواز واوري، نو که څوک يې نه واوري مثلاً ليري وي يا کوڼ وي، نو پر هغه د اذان جواب ورکول نسته، که څه هم پوهيږي چي اذان کيږي، همدارنګه د منون قيد يې لګولی دی، لهذا که د سنت طريقې خلاف اذان وسي، مثلاً له وخت څخه مخکي وسي يا يې حروف کم و زيات ووايي، يا ښځه اذان وکړي، نو د داسي اذان جواب ورکول مستحب نه دي.

أمسك: يعني کله چي سنت اذان واوري، نو اورېدونکی دي ودرېږي (ځان دي ونيسي) يعني له خبرو او هر داسي کار څخه دي ځان ونيسي کوم چي د اذان اورېدلو او د هغه په جواب کي خلل اچونکی وي. لهذا نه دي چا ته سلام کوي او نه دي د سلام جواب ورکوي يعني مناسب نه دي، خلاف اولیٰ دي، تر دې چي که د قرآن کريم تلاوت کوي، نو هغه دي بند کړي او د اذان په جواب ورکولو دي مشغوله سي، دا افضل دي، که تلاوت کوي، نو هم جائز دي. (عمدة الفقه، حاشيه، بحوالة شفاء الارواح)

وقال مثله: د اذان جواب دا دی چي کوم کلمات مؤذن وايي، هغه دي اورېدونکی هم وايي، خو حيعلتين يعني د "حي على الصلاة" او "حي على الفلاح" په جواب کي دي "لاحول ولاقوة إلا بالله" وايي (چي مسجد ته د رسېدلو او لمونځ کولو قوت د الله ﷻ له طرفه دی چي د هغه له توفيق او حفاظت څخه

بغير مسجد ژه دا نه سم کولای). او که د حيعلتين په جواب کي اورېدونکی هم حيعلتين ووايي، نو دا به د استهزاء غونډي وي (ځکه دا دواړه د امر په صيغه سره دي او معنی يې ده "راسئ د لمانځه او کاميابی پر طرف". او بنکاره ده چي که څوک ووايي چي "راسئ د لمانځه پر طرف" او اورېدونکی هم ورته ووايي "راسئ د لمانځه پر طرف" نو دا به د استهزاء په شېر وي)؛ ځکه کومه خبره چي د امر په صيغه سره ويل سوې وي، نو هغه خبره په هاغه الفاظو سره راګرځونکی استهزاء کونکی ګڼل کيږي. نو ځکه د حيعلتين په جواب کي دي حوقله وايي. (شفاء الارواح)

د "الصلاة خير من النوم" جواب: د سهار په اذان کي چي کله مؤذن "الصلاة خير من النوم" ووايي، نو له بعضي اسلافو څخه نقل سوي دي چي اورېدونکي دي په جواب کي "صدقتَ وبررتَ" ووايي، او بعضي علماؤ د دې سره د "وَبِالْحَقِّ نَطَقْتَ" (تا حق وويل) الفاظ هم زيات کړي دي. (شامي ج: ۲، ص: ۶۷)

د اذان دعاء: تر اذان وروسته دي هغه دعاء وغواړي کوم چي په متن کي مذکوره ده. او د بيهقي په روايت کي د دې دعاء په آخر کي د "إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ" الفاظ هم نقل سوي دي.

الوسيلة: "وسيله" په جنت کي د يو ستري درجې مقام دی. نبي کريم ﷺ فرمايي چي "وسيله" په جنت کي يوه درجه ده کوم چي هغه د الله تعالیٰ په مؤمنو بندګانو کي صرف يوه ته حاصليږي او ما ته اُميد دی چي هغه بنده به زه يم. نو کوم څوک چي زما لپاره د "وسيلې" دعاء غواړي، د هغه لپاره به زما شفاعت واجب وي. (شفاء الارواح)

والفضيلة: دا خو يا د "وسيله" تفسير دی، يا يوه بله درجه ده، او ځيني خلک چي تر "الفضيلة" وروسته د "الدرجة الرفيعة" الفاظ زياتوي. په حديث شريف کي د هغه څه اصل نسته. (حاشيه)

مقاماً محموداً: د "مقام محمود" وعده الله ﷻ په دې آيت مبارک کي کړې ده ﴿عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا﴾ (بني اسرائيل: ۷۹)، دا مقام په تمام انبياؤ عليهم السلام کي صرف د نبي ﷺ لپاره خاص دی، د دې په تفسير کي مختلفه اقوال نقل سوي دي. خو صحيح هغه دی کوم چي په صحيح حديثو کي خپله له رسول ﷺ څخه نقل سوی دی، دا مقام د "شفاعت کبریٰ" دی چي د محشر په ميدان کي چي کله ټوله انسانان جمع سي او له هر نبي او پېغمبر څخه به د شفاعت خواست کوي، نو ټوله انبياء عليهم السلام به عذر پېش کړي، صرف نبي کريم ﷺ ته به دا مقام ورکول سي چي د تمام بني آدم شفاعت به وکړي. (معارف القرآن)

❀ ❀ ❀

مسئله: آیا د آذان په دعاء کي لاسونه پورته کول ثابت دي او که نه؟

په فتاوی حقانیه (ج۲، ص۴۰۸) کي وایي: له اذان څخه وروسته د وسیلې دُعاء د کولو په وخت کي لاسونه مه پورته کوئ، بلکي بغیر د لاسو پورته کولو څخه دُعاء غواړئ. البته که چیري څوک لاسونه پورته کړي، دُعاء وغواړي، نو هم څه پروا نه لري او نه دا د سنتو په خلاف عمل دی. (وکذا ذکر فی فتاوی فریدیه ج۱، ص۳۴۷)

او همداسي په کفایت المفتي (ج۳، ص۴۷) کي وایي: چي د اذان په دعاء کي د لاسو په پورته کولو کي څه پروا نسته. او په کفایت المفتی (ج۳، ص۵۴) کي وایي: له اذان څخه وروسته په دعاء کي د لاسونو پورته کولو یو خاص ثبوت نسته..... او په آخر کي وایي: چي دواړي طریقي جائز دي، یعني که لاسونه پورته کړي او که یې نه کړي پورته، دواړي طریقې جائز او روادي. (کذا ذکر فی فتاوی محمودیه ج۵، ص۴۳۲).

او په امداد الفتاویٰ (ج۱، ص۱۵۹) کي وایي: د اذان په دعا کی لاسونه پورته کول د سنت خلاف کار نه دی، خو نه پورته کول افضل کار دی. (کذاذکر فی فتاوی دار العلوم دیوبند ج۲، ص۸۷)

راجح قول: راجح او مختاره قول دا دی چي د اذان په دعاء کي سنت کار دا دی چي لاسونه پورته نه سي؛ ځکه له رسول الله ﷺ څخه په دغه دعاء کي لاسونه پورته کول ثابت نه دي، او څوک چي په دې دعاء کي لاسونه پورته کول ثابتوي په عمومیاتو سره، یعني چي په عامو دعاګانو کي لاسونه پورته کیږي نو په دې دعاء کي به هم پورته کیږي، نو دا قیاس لغو او باطل دی؛ ځکه خاص فعل د علیه السلام مبارک په دغه دعاء کي نه پورته کول د لاسونو وو، لهذا کله چي له علیه السلام مبارک څخه په دې دعاء کي د لاسونو پورته کول ثابت نه سوه، نو زموږ لپاره هم سنت کار په دې دعاء کي نه پورته کول د لاسو دی؛ ځکه خصوص د فعل د علیه السلام مبارک أسوۀ حسنه ده هرهغه چالره چي رجوع د الله جلالہ او د ورځي د آخرت لري. (فیض الباري ج:۲، ص:۱۶۷)

بَابُ شُرُوطِ الصَّلَاةِ وَأَرْكَانِهَا

(دا) فصل دلمانځه دشرطونو او ارکانو (په بیان کې) دی

تشریح: مخکې تر دې مصنف رَحِمَهُ الله طهارت بیان کړی کوم چې دلمانځه لپاره شرط دی. تر هغه وروسته یې دلمانځه وختونه بیان کړل؛ ځکه هغه له اسبابو او شرائطو څخه دی. بیا یې داذان بیان وکړی؛ ځکه چې هغه دلمانځه لپاره اعلام او اخبار دی. اوس په دې باب کې دلمانځه شرطونه او ارکان بیانوي.

د "شرط" لغوي او اصطلاحي معنیٰ: شُروط جمع د شَرْطٌ ده، د شرط لغوي معنیٰ ده: نښه، علامت

او د شرط اصطلاحي معنیٰ ده: «ما يتوقف عليه وجود الشئ ولم يكن داخلاً فيه». (یعني شرط هغه خارجي شي ته وایي چې پر هغه دبل شي وجود موقوفه (ولاړ) وي، خو هغه په دې شي کې داخل نه وي). لکه اودس چې په لمانځه کې داخل نه دی، خو دلمانځه وجود او صحت پر اوداسه موقوف دی. همدارنګه استقبال قبله، عورت او داسې نور، دا شیان دلمانځه له حقیقت او ماهیت څخه خارج دي.

د "رکن" لغوي او اصطلاحي معنیٰ: أرکان جمع د رُکنٌ ده، د رکن لغوي معنیٰ ده "دیو شي قوي او مضبوط اړخ، قوت او غلبه، پایه (ستون).

او اصطلاحي معنیٰ یې ده: «ما لا يقوم الشيء إلا به». (یعني په کوم څه سره چې یو شی ولاړ وي، یعني هغه شی چې یو بل شی په پر هغه قائم او موقوف وي، یا په بله وینا: هغه شی چې پر هغه دبل شي دار ومدار وي)، همدارنګه بله اصطلاحي معنیٰ یې دا نقل سوې ده (دشي هغه اجزاء چې له هغوی څخه دشي حقیقت او ماهیت مرکب وي)، لکه قیام (ولاړه)، قرائت، رکوع او سجده، آخره نسته، دا هغه اجزاء دي چې له دوی څخه دلمانځه حقیقت مرکب دی او دلمانځه مدار پر همدوی دی، لهذا کوم فرائض چې په لمانځه کې دننه وي یعني دلمانځه په ماهیت کې داخل وي، هغه ته د لمانځه ارکان ویل کیږي، که له دوی څخه یو رکن هم موجود نه سي، نو لمونځ نه کیږي.

(په لنډه توګه دا چې له شرائطو څخه مراد هغه فرائض دي کوم چې تر لمانځه مخکې اداء کیږي. او کوم فرائض چې په لمانځه کې دننه کیږي هغه ته ارکان ویل کیږي).

یادونه: مصنف رَحِمَهُ الله دلمانځه د صحت لپاره اوویشت (۲۷) شیان ذکر کړي دي، خو د نقهي په نورو کتابونو کې مثلاً امام قدوري رَحِمَهُ الله او داسې نورو شپږ شرطونه او شپږ ارکان ذکر کړي دي چې ټوله دوولس (۱۲) کیږي، د دغه تعارض حل دا دی چې د دې حضراتو مقصد په اصل کې تقریب دی

یعني چې مجموعاً د دوولسو (۱۲) شیانو یادول د یادونکي طالب لپاره آسانه وي. د دوی مقصود صرف هغه نه دي او نه یې د ماسوانفي کول مقصود دي، او د نور الایضاح د مصنف رَحِمَهُ اللہ پیش نظر د هغه تمام امورو بیانول دي چې لمونځ گزار ته له اول څخه تر آخره د هغوی رعایت کول ضروري دي او پر هغوی د پاسه د لمانځه د صحت لازم دی. بلکې دا فرائض په اووېشت شیانو کې هم منحصر نه دي، بلکې له دې څخه هم زیاتېدلای سي. (مراقی الفلاح ص: ۱۱۲، حاشیه)

د لمانځه د صحت شرطونه په یوه جدول کې (د مصنف رح د ترتیب مطابق)

نمبر	شرائط	نمبر	شرائط
۱	له حدث (اصغر او اکبر) او له نجاست څخه بدن، جامه او ځای پاکېدل	۱۵	د فرضي لمانځه په دوو رکعتو کې او د نفلي لمانځه او وترو په ټولو رکعتو کې قرآن ویل
۲	عورت پټېدل	۱۶	رکوع کول
۳	مخ پر قبله کېدل	۱۷	پر داسې شي سجده کول کوم چې حجم والا وي او چې په هغه باندې تندی قرار ونیسي
۴	په خپل وخت کې لمونځ کول	۱۸	د سجدې ځای به د پښو اېښوولو له ځای څخه ترنیم شرعي گز (ذراع) لوړ نه وي
۵	د وخت داخلېدل	۱۹	دواړه لاسونه او دواړه زنگنونه (پر ځمکه) اېښوول، د صحیح روایت مطابق
۶	نیت کول	۲۰	په سجده کې د پښو څه گوتې پر ځمکه اېښوول
۷	تکبیر تحریمه بېله فصله ویل	۲۱	رکوع پر سجده مخکې کول
۸	تکبیر تحریمه په ولاړي او رکوع ته ټیټېدلو څخه مخکې اداء کول	۲۲	له اولې سجدې څخه دومره پورته کېدل چې ناستې ته نژدې سي. د صحیح روایت مطابق
۹	نیت به د تکبیر تحریمه په وخت کې وي، نه وروسته	۲۳	دویمه سجده کول
۱۰	تحریمه به داسې وایي چې خپله یې واوري، د صحیح مذهب مطابق	۲۴	د تشهد په اندازه آخره ناسته کول
۱۱	د مقتدي لپاره د متابعت نیت کول	۲۵	آخره ناسته تر ټولو ارکانو په آخر کې اداء کول
۱۲	فرض متعینول	۲۶	ټوله ارکان په بیدارۍ کې اداء کول
۱۳	واجب متعینول، خو د نفلو تعیین شرط نه دی	۲۷	د لمانځه د کیفیت او د هغه د تمام فرائضو فرض کېدلو اعتقاد به یې وي
۱۴	له نفلو څخه بغیر نور په ټوله لمنځونو کې قیام (ولاړه) کول		

د لمانځه د صحت شرطونه، طهارت

﴿۲۷۷﴾ لَابُدَّ لِصِحَّةِ الصَّلٰوةِ مِنْ سَبْعَةٍ وَّعِشْرِيْنَ شَيْئًا چاره نسته د لمانځه د صحيح كېدو لپاره له اووه ويشت (۲۷) شيانو څخه (يعني د لمانځه د صحت لپاره ۲۷ شيان شرط او ضروري دي)

اَلطَّهَارَةُ مِنَ الْحَدَثِ (۱) له (كوچنۍ او لويې) بې اودسيا څخه پاكېدل وَ طَهَارَةُ الْجَسَدِ وَالثَّوْبِ وَالْمَكَانِ او د بدن، كپړې (جامې) او ځاى پاكېدل مِنْ نَجِسٍ غَيْرِ مَعْفُوٍّ عَنْهُ له داسې نجاست څخه كوم چې معاف كړى سوى نه دى (يا په بله وينا: دومره نجاست كوم چې تر معفو مقدار زيات وي) حَتّٰى مَوْضِعِ الْقَدَمَيْنِ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَالْجَبْهَةِ تر دې چې (ضروري د "ځاى" په پاكوالي كي پاكېدل د) ځاى د اېښوولو د دواړو پښو او د دواړو لاسونو او زنګونو او تندي عَلَى الْأَصَحِّ د صحيح ترين قول مطابق.

تشريح: مصنف رَحِمَهُ الله فرمايي چې د لمانځه د صحيح كېدو لپاره اوويشت (۲۷) شيان ضروري دي، خو څه مخكي موږ وويل چې دا شرطونه په اوويشت كي منحصر نه دي، بلكي له دې څخه هم زيات دي او كومو حضراتو چې شپږ شرطونه او شپږ ركنونه ذكر كړي دي، د هغه وجه مو هم ذكر كړه، نو ځكه چې مصنف رَحِمَهُ الله كوم اوويشت شرائط بيان كړي دي، دا ټوله د لمونځ ګزار لپاره ضروري دي.

الطهارة من الحدث إلخ: اول شرط دا دى چې لمونځ ګزار به له حدث اكبر او حدث اصغر څخه پاك وي، حدث اكبر يعني جنابت وغيره چې د هغه په وجه غسل فرض كيږي او حدث اصغر يعني بې اودسي (كوچنۍ بې اودسيا)، نو پر چا چې غسل فرض وي پر هغه غسل كول او د چا چې اودس نه وي پر هغه لمونځ كول د لمانځه د صحيح كېدو لپاره شرط دي، همدارنګه د لمونځ ګزار بدن او جامه او د لمانځه ځاى له نجاست حقيقيه څخه پاكېدل، برابره ده نجاست غليظه وي او كه خفيفه وي، كله چې نجاست له معفو عنهٔ مقدار څخه زيات لګېدلى وي (يعني دومره مقدار چې هغه معاف نه دى. چې د هغه بيان په باب الانجاس كي په (۱۹۹) نمبر مسئله او (۲۰۰) نمبر مسئله كي تېر سو)، لهذا كه نجاست غليظه د يوه درهم په اندازه يا تر دې كم لګېدلى وي او نجاست خفيفه د كپړې يا بدن له څلورمي حصې څخه كم لګېدلى وي، نو لمونځ كيږي، لېكن مكروه به وي. او د لمانځه د ځاى د پاكېدلو مطلب د قيام او سجود ځايونه دي، يعني د دواړو قدمونو، دواړو لاسونو، دواړو زنګنو او تندي ځاى به پاك وي، پر كوم ځاى وغيره چې لمونځ كول كيږي، د هغه ټوله ځاى پاكېدل د لمانځه د صحت لپاره شرط نه دي.

❀❀❀

پر خوشایو تېل سوي څمکه د لمونځ کولو حکم

مسئله: که پر څمکه مخکي خوشایي تېل سوي وي او وروسته بیا پر هغه څمکه دومره پاکه خاوره واچول او وتېل سي چي خوشایي بالکل پټ سي او د هغوی بوی وغیره د پاسه نه محسوسیږي، نو پر هغه څمکه لمونځ کول جائز دي، او که د خوشایو بوی محسوسیږي، نو هلته د پاک شي له هوارولو څخه بغیر لمونځ کول نه صحیح کیږي. (هندیه ج:۱، ص:۶۲، حلبی کبیر ص:۲۰۲، کتاب المسائل ص:۲۵۳)

د عورت پټول

﴿۲۷۸﴾ وَ سَتْرُ الْعَوْرَةِ (۲) او (همدارنګه شرط دي دلمانځه د صحت لپاره) د عورت پټول وَلَا يَضُرُّ نَظَرُهَا مِنْ جَيْبِهِ وَ أَسْفَلِ ذَيْلِهِ او (دلمانځه صحت ته) نقصان نه کوي عورت ته کتل له خپل ګرېوان څخه او (یا) د لمني د لاندي خوا څخه.

لغات: ﴿ذَيْل﴾ لمن، د جامې لاندیني حصه، جمع: أَذْيَالٌ و ذُيُولٌ.

تشریح: له عورت څخه مراد د سړي او ښځي د بدن هغه حصه ده چي د هغه پټول فرض دي او ښکاره کول یې شرعاً حرام دي، نو د "ستر العورة" مراد دا دی چي د کومي حصې پټول فرض دي، د هغه پټول د لمانځه د صحیح کېدو لپاره شرط دي برابره ده یوازي لمونځ کوي، یا د خلکو مخته لمونځ کوي. د سړي عورت له نامه (ناف) څخه د زنګنو تر لاندي حصې پوري دی، نو (ناف) په عورت کي داخل نه دی او زنګون په عورت کي داخل دی، لهذا د هغه پټول شرط او فرض دي، او د آزادي ښځي ټوله بدن عورت دی ماسوا د هغې له مخ، دوارو ورغوو او دوارو پښو څخه، نو د څومره بدن پټول چي فرض دي، که له هغه څخه د اندام د څلورمي حصې په اندزه لڅ سي، نو لمونځ نه صحیح کیږي، په دې شرط چي د یوه رکن یعني د دري واره سبحان الله ویلو په اندازه لڅ پاته سي.

ولا یضر الخ: په دې سره دا رابښيي چي په لمانځه کي خپل عورت له نورو خلکو څخه پټول شرط او فرض دي چي بهر به نه ښکاره کیږي او له خپل ځان څخه پټول فرض نه دي، لهذا که څوک صرف قمیص (کمیس) واغوندي او له ازار (لنګ) څخه بغیر لمونځ وکړي او قیمص یې داسي وي چي که هغه په خپل ګرېوان کي وګوري نو خپل عورت وریني، نو په دې سره لمونځ نه فاسدیږي (لیکن قصداً له ګرېوان وغیره څخه خپل عورت ته کتل مکروه تحریمي دي). (شفاء الارواح بحوالة حاشیه)

مخ پر قبله کېدل

﴿۲۷۹﴾ وَاسْتِقْبَالُ الْقِبْلَةِ (۳) او (شرط دي دلمانځه دصحت لپاره) قبلې ته مخ کول فَلِلْمَكِّيِّ الْمُشَاهِدِ فَرْضُهُ إِصَابَةُ عَيْنِهَا نو دمکې شريفې اوسېدونکی کوم چې (دکعبې شريفې) لېدونکي وي، دهغه لپاره فرض عين کعبې (خاص کعبې) ته سيده کېدل دي وَلِغَيْرِ الْمُشَاهِدِ جِهَتُهَا او دنه لېدونکي لپاره (فرض) دکعبې وطرف ته مخ کول دي وَلَوْبِمَكَّةَ که څه هم هغه (نه ليدونکی) په مکه کې وي عَلَى الصَّحِيْحِ دصحيح قول مطابق.

اللغات: ﴿القبلة﴾ قبله هغه خاص جهت او خوا ده چې دهغه وطرف ته لمونځ کول کېږي کوم چې له ځمکې څخه تر اووم آسماني پوري منل سوی دی چې په افغانستان او پاکستان کې هغه دمغرب طرف دی، او خاص هغه تعمير چې دهغه وطرف ته مخ کول کېږي کوم چې په توره پرده سره پوښل سوی دی، هغه ته کعبه شريفه (بيت الله) وايي، نو قبله هغه تعمير نه دی، بلکې هغه ځای دی چې پر هغه چاپېره دکعبې تعمير دی، لهذا که خدا نخواسته دا تعمير ونړېږي، نو بيا هم صرف د هغه ځای وطرف ته مخ کول لازم دي.

تشريح: مخ پر قبله کېدل (استقبالُ القبله) هم دلمانځه دصحت له شرطونو څخه يو شرط دی دهر لمانځه لپاره، برابره ده اداء وي، قضاء وي، فرض وي، يانفل وي، يا دجنازې لمونځ، يا سجدهٔ تلاوت او داسې نور وي په ټولو کې مخ پر قبله کېدل ضروري دي، که څوک قصداً بېله څه عذره قبله پرېږدي او بل طرف ته لمونځ وکړي، نو کفر دی.

فللمکّي إلخ: په مکه شريفه کې داوسېدونکي لپاره قبله دا ده چې کوم څوک په مسجد حرام کې دننه لمونځ کوي او کعبه شريفه (بيت الله) ويني، يا پر داسې لوړ عمارت ياغره باندې لمونځ کوي چې له هغه ځايه کعبه شريفه صفا ويني، نو دهغه لپاره دعين کعبې شريفې وطرف ته لمونځ کول ضروري دي (طحطاوي ص،۱۱۶)، (دحج او درش په ورځو کې په حرم شريف کې دننه او بهر دېر خلګ د قبلې وطرف ته په توجه کولو کې لا پروايي کېږي، لهذا هلته دي په خصوصي توګه داستقبال القبله خيال ساتل کېږي).

ولغير الشاهد إلخ: کوم څوک چې کعبه شريفه نه ويني، هغه که دمکې په ښار کې دننه وي او که د دنيا په بل ځای کې وي، دهغه لپاره دعين کعبې وطرف ته مخ کول لازم نه دي، بلکې دهغه لپاره قبله دکعبې جهت (دکعبې طرف) دی. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

على الصحيح: صحيح قول همدا دی کوم چي پورته ذکر سو چي غیرِ مشاهد مکي یعني د مکې په ښار کي هغه کس کوم چي کعبه نه ویني، د هغه لپاره هم قبله صرف د کعبې شریفي جهت دی، خو بعضي حضرات فرمایي چي غیرِ مشاهد مکي به هم د عینِ کعبې وطرف ته مخ کوي. یعني په دې توګه چي که دېوالونه وکښل سي، نو د هغه مخ به د عینِ کعبې وطرف ته وي. خو له مکې څخه بهرد نورو خلکو لپاره دا شرط نه دي، د هغو لپاره صرف مخ پر قبله کېدل کافي دي. (حلبي کبیر ص: ۲۱۷ بتغیر)

له قبلې څخه معمولي انحراف تاواني نه دی

مسئله: له مکې څخه بهر اوسېدونکي نور خلک که د قبلې له طرف څخه معمولي غوندي کوږ لمونځ وکړي، نو هم لمونځ صحیح کېږي، د معمولي انحراف مطلب دا دی چي دومره قدر انحراف او کوږوالی وي چي د لمونځ ګزار د تندي څه حصه د قبلې پر طرف باقي پاته سي، د دې مقدار فقهاؤ دواړو طرفونو ته ۴۵ – ۴۵ درجې مقرر کړی دی. (جواهر الفقه ج: ۱، ص: ۲۴۲، احسن الفتاویٰ ج: ۲، ص: ۳۱۳ بحوالهٔ انوار الایضاح)

لمونځ په خپل وخت کي اداء کول

﴿۲۸۰﴾ وَالْوَقْتُ او د وخت کېدل.

تشریح: د لمانځه د صحیح کېدلو لپاره وخت هم شرط دی، نو که څوک د وخت له داخلېدلو څخه مخکي لمونځ وکړي، نو لمونځ یې نه صحیح کېږي، همدارنګه د وخت په تېرېدلو سره اداء فوتېږي.

د وخت داخلېدو یقین کېدل

﴿۲۸۱﴾ وَاعْتِقَادُ دُخُوْلِهٖ (۵) او (همدارنګه شرط دي) د وخت داخلېدلو عقیده (یقین) لرل.

تشریح: او د لمانځه د صحیح کېدلو بل شرط د وخت د داخلېدلو اعتقاد دی یعني لمونځ ګزار ته به دا یقین وي چي د لمانځه وخت داخل سوی دی، لهذا که هغه ته د وخت داخلېدلو په باره کي شک او شبهه وي (لکه پخوا د ساعت او ګړی د نشتوالي په دَور کي چي به دا حالت ډېر پېښېدی) او په همدې د شک په حالت کي لمونځ وکړي، نو لمونځ یې نه کېږي، که څه هم په حقیقت کي یې وخت داخل سوی وي: ځکه چي هغه ته یقین نه وو، بلکي هغه ته په دې باره کي شک او شبهه وه، نو ځکه یې لمونځ نه صحیح کېږي. (انوار الایضاح، شفاء الارواح)

د نیت حقیقت

﴿۲۸۲﴾ وَالنِّيَّةُ (۶) او (همدارنګه شرط دي، دلمانځه) نیت کول.

تشریح: دلمانځه د صحیح کېدو لپاره بل شرط دلمانځه نیت کول دي، نیت اراده کولو ته وايي، د لمانځه نیت خالص دالله ﷻ لپاره دلمونځ کولو ارادې ته وايي، د نیت د صحیح کېدو شرط دا دی چي په زړه سره به دا پېژني چي کوم لمونځ کوي او ددې علامه دا ده چي که له هغه شخصه پوښتنه وسي، نو بغیر له سوچ کولو شخصه سمدستي جواب ورکړي چي فلانی لمونځ کوم او که هغه په جواب کي ځنډ وکړي، نو دا به ګڼل کېږي چي هغه ته دې علم نسته چي کوم لمونځ کوي. او ځرنګه چي په نیت کي د زړه عمل معتبر دی، نو ځکه په ژبه سره نیت کولو ته ضرورت نسته. ها! که په ژبه سره یې هم وکړي د دې لپاره چي زړه او ژبه دواړه سره جمع سي، نو غوره او مستحب دي. (شفاء الارواح)

تکبیر تحریمه ویل

﴿۲۸۳﴾ وَالتَّحْرِيْمَةُ بِلَا فَاصِلٍ (۷) او تحریمه (تکبیرِ تحریمه) ویل بغیر له څه فصل (او ځنډ) شخه.

تشریح: او تکبیرِ تحریمه یعني د لمانځه د شروع کولو په وخت کي الله اکبر ویل؛ ځکه تر دغه تکبیر وروسته لمونځ شروع کېږي او خوراک، څښاک، تلل، خبري کول او نور هر ډول کارونه کوم چي له لمانځه شخه مخکي جائز وه، اوس په دې تکبیر سره حرامیږي، نو ځکه دې ته تکبیر تحریمه ویل کېږي، تر دې وروسته مصنف رَحِمَهُ الله د تحریمه د صحیح کېدو لپاره اُووه شرطونه بیان کړي دي، نو فرمایي چي ① د نیت او تکبیر تحریمه تر مینځ به داسې شی فاصل نه وي کوم چي د لمانځه مانع وي، لکه خوراک،، څښاک او داسې نور، بلکي تر نیت وروسته به سمدستي تکبیرِ تحریمه ویل کېږي.

﴿۲۸۴﴾ وَالْإِتْيَانُ بِالتَّحْرِيْمَةِ قَائِمًا قَبْلَ انْحِنَائِهٖ لِلرُّكُوْعِ (۸) او (شرط دي) تحریمه اداء کول (ویل) دولاړي په حالت کي، رکوع ته له کږېدلو شخه مخکي.

لغات: ﴿الانحناء﴾ د انفعال د باب مصدر دی: له ولاړي شخه لاندي طرف ته کږېدل (ټیټېدل).

تشریح: ② په دې عبارت کي د تکبیرِ تحریمه د صحیح کېدلو دویم شرط بیان سوی دی. که چېري مقتدی په داسې حالت کي جماعت ته ورسیږي چي امام رکوع ته تللی وي او مقتدی په تېزي سره داسې تکبیر ووایي چي لفظ دالله خو د ولاړي په حالت کي اداء کړي او لفظ د اُکبر هغه

وخت دده له خولې څخه ووځي کله چې دئ رکوع ته کوږ سوی وي (یعني د رکوع حالت ته رسیدلی وي)، نو د دې مقتدي لمونځ شروع نه سو؛ ځکه تړوله تکبیرِ تحریمه د ولاړي په حالت کې ویل شرط او فرض دي، د رکوع په حالت کي ویل سوې تکبیرِ تحریمه ویلو لره اعتبار نسته. لهذا داسي کس ته پکار دي چي له نوي سره د ولاړي په حالت کي تکبیر ووایي، او که رکعت تېر سي، نو وروسته دي دهغه قضاء راوړي.

د نیت وخت

﴿۲۸۵﴾ وَعَدَمُ تَأْخِيرِ النِّيَّةِ عَنِ التَّحْرِيمَةِ (۹) او (شرط دي) نیت له تحریمې څخه نه ځنډول (یعني نیت به له تکبیر تحریمه څخه نه وروسته کول کیږي).

تشریح: د تحریمه د صحیح کېدلو لپاره بل شرط دا دی چي تحریمه به له نیت څخه مخکي نه وي. یعني د لمانځه نیت به له تکبیرِ تحریمه څخه مخکي کوي، نو که چیري اول تکبیرِ تحریمه ووایي او تر هغه وروسته نیت وکړي، نو تکبیرِ تحریمه نه صحیح کیږي.

آیا په ټوله لمانځه کي د نیت استحضار ضروري دی؟

مسئله: د نیت ضرورت صرف د لمانځه له شروع کولو څخه مخکي پر بوځي. وروسته د لمونځ اداء کولو په وخت کي د نیت استحضار ضروري نه دی. یعني وروسته که استحضار د نیت پاته نه سي، نو هم لمونځ اداء کیږي، خو افضل دا ده چي د لمانځه تر آخره پوري خشوع و خضوع او استحضار باقي پاته سي. (الاشباه ج:۱، ص:۸۳، کتاب المسائل ص:۲۷۴)

﴿۲۸۶﴾ وَالنُّطْقُ بِالتَّحْرِيمَةِ بِحَيْثُ يَسْمَعُ نَفْسَهُ (۱۰) او تحریمه ویل په داسي توګه چي دئ (لمونځ ګزار) یې خپله اوري عَلَى الْأَصَحِّ پر صحیح ترین قول (یعني زیات صحیح قول دا دی چي تکبیر تحریمه به په دومره آواز سره وایي چي خپله یې اوري).

لغات: ﴿النُّطق﴾ د ضرب د باب مصدر دی: ګویا کېدل، ویل، خبره کول.

تشریح: د تحریمه د صحیح کېدلو لپاره څلورم شرط دا دی چي تکبیرِ تحریمه به په دومره آواز سره وایي چي خپله یې اوري، کله چي کوڼ نه وي، او که هلته شور او ږغ وي، نو د اوریدلو مطلب دا دی چي که شور لیري سي، نو خپل آواز اوري. صرف په زړه کي ویل یا داسي ویل چي خپله یې هم نه اوري کافي نه دي. او کوم څوک چي ګونګی وي، هغه ته د تکبیرِ تحریمه لپاره ژبه ښورول واجب نه دي. بلکي صرف د تحریمه په نیت سره د هغه لمونځ شروع کیږي.

علی الأصح: په دې سره د امام کرخي رَحِمَهُ الله له قول څخه احتراز سوی دی؛ ځکه د هغه په نېز صرف د حروفو تصحیح کافي ده، که څه هم هغه خپل آواز نه اوري. (شفاء الارواح)

د مقتدي نیت او د فرضو او واجبو د تعیین نیت

﴿۲۸۷﴾ وَنِيَّةُ الْمُتَابَعَةِ لِلْمُقْتَدِيْ (۱۱) او (شرط دي، د امام) د تابع کېدو نیت کول د مقتدي لپاره وَتَعْيِيْنُ الْفَرْضِ وَتَعْيِيْنُ الْوَاجِبِ (۱۲، ۱۳) او (شرط دي، په نیت کي) فرض او واجب متعیّن کول (معلومول).

لغات: ﴿متابعة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی: پېروي کول، اتباع کول، تابعداري کول.

تشریح: په دې عبارت کي د تحریمه د صحیح کېدلو لپاره پنځم، شپږم او اووم شرط بیان سوی دی، وتعیین الفرض: یعني د تحریمه د صحیح کېدو لپاره بل شرط دا دی چي په نیت کي به فرض په زړه کي متعیّن کوي، مطلب دا چي فرض لمونځ صرف د لمانځه په نیت سره نه جائز کېږي، بلکي په زړه کي هغه فرض معلومول شرط دي، مثلاً داسي ویل: چي زه د ماپښین لمونځ کوم، نور د دې سره وخت یا ورځ یو ځای کول ضروري نه دي، مثلاً د نن ورځي یا د دغه وخت د ماپښین لمونځ په نیت کي ویل ضروري نه دي، په دې شرط چي د هغه په زړه کي د دې علم وي چي هغه د همدې وخت د ماپښین یا مازیګر لمونځ کوي.

همدارنګه په واجب لمانځه کي په زړه کي د هغه واجب متعینول هم شرط دي، مثل د وترو لمونځ کوم، یا د نذر، یا د کوچني اختر، یا د لوی اختر، یا د طواف دوه رکعته کوم، په وترو کي دا نیت کول لازم نه دي چي هغه واجب دي، بلکي صرف د وترو نیت کافي دی، که د واجب نیت وکړي، نو منع نه دي بلکي اولیٰ دی، په فرضو او واجبو کي د رکعتونو د شمېر نیت کول هم شرط نه دي؛ ځکه د دوی تعیین د الله له طرفه سوی دی. (شفاء الارواح. بحوالة حاشیه و عمدة)

﴿۲۸۸﴾ وَلَا يُشْتَرَطُ التَّعْيِيْنُ فِي النَّفْلِ او په نفلو کي متعیّن والی شرط نه دی.

تشریح: په نفلو کي (برابره ده سنت وي او که تراویح وي) مطلق نیت کافي دی، مثلاً فقط داسي ویل: زه لمونځ کوم. نفل یا سنت ویل او د رکعتونو شمېر یادول او وخت متعینول ضروري نه دي، لېکن احتیاط په دې کي دی چي په تراویحو کي د تراویحو نیت وکړي او په سنتو کي دا نیت وکړي چي د نبي ﷺ په اتباع کي لمونځ کوم. (شفاء الارواح)

قیام (په ولاړه لمونځ کول)

﴿۲۸۹﴾ وَالْقِيَامُ فِيْ غَيْرِ النَّفْلِ (۱۴) او (ضروري ده ارکن ده ا) ولاړه له نفلو څخه بغیر په نورو (لمنځونو) کي.

تشریح: د لمانځه د صحیح کېدو له شرطونو څخه یو شرط (رکن) قیام یعني په ولاړه لمونځ کول دي، برابره ده فرضي لمونځ وي او که واجب وي لکه وتر، د اخترونو لمونځ او د اصح قول پر بناء د سهار په سنتو کي هم قیام (ولاړه) شرط او فرض ده، په دې شرط چي په قیام او سجده کولو باندي قادر وي، لهذا که څوک په ولاړېدو باندي قدرت نه لري، یا د هغه قدرت لري، لېکن په سجده کولو باندي قدرت نه لري، مثلاً د مرض یا د بوټها والي په وجه په قیام یا سجده باندي قادر نه وي، نو دا فرضي او واجب لمنځونه په ناسته کول جائز دي، له دوی څخه بغیر نور په سنتو او په نفلو کي قیام فرض نه ده، هغوی بېله عذره هم په ناسته کول جائز دي، لېکن ثواب نیم ورته حاصلیږي.

قرائت (په لمانځه کي قرآن شریف لوستل)

﴿۲۹۰﴾ وَالْقِرَاءَةُ وَلَوْ آيَةً (۱۵) او (ضروري ده ارکن ده ا د لمانځه د صحت لپاره) قرائت کول (قرآن لوستل) که څه هم یو آیت وي فِيْ رَكْعَتَيِ الْفَرْضِ وَكُلِّ النَّفْلِ وَالْوِتْرِ د فرضو په دوو رکعتونو کي او د نفلو او وترو په ټولو رکعتونو کي.

تشریح: قرائت یعني قرآن شریف لوستل د فرضي لمنځونو صرف په دوو رکعتونو او د سنتو او نفلو او وترو په ټولو رکعتونو کي فرض دي، څومره مقدار فرض دی؟ نو فرمایي چي د یوه آیت وېل فرض دي، برابره ده لوی وي او که کوچنی وي، خو شرط دا دی چي لږ تر لږه له دوو لفظونو څخه به مرکب وي لکه ﴿ثُمَّ نَظَرَ﴾ او که صرف یو لفظ وي لکه ﴿مُدْهَامَّتَانِ﴾ یا صرف یو حرف وي لکه ﴿صٓ﴾، ﴿قٓ﴾ یا دوه حرفه وي لکه ﴿حٰمٓ﴾ یا څو حروف مقطعات وي لکه ﴿كٓهٰيٰعٓصٓ﴾، نو په دې کي د مشایخو اختلاف دی، اصح دا ده چي لمونځ نه صحیح کیږي. (شفاء الارواح)

﴿۲۹۱﴾ وَلَمْ يَتَعَيَّنْ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ لِصِحَّةِ الصَّلٰوةِ او متعین (ټاکل سوی) نه دی یو شی (یو سورت یا یو آیت) له قرآن څخه لمانځه د صحیح کېدلو لپاره.

تشریح: مسئله دا ده چي د لمانځه د صحیح کېدلو لپاره له قرآن کریم څخه یو متعین آیت، یا یو متعین سورت وېل ضروري نه دي، بلکي کوم ځای چي ورته آسانه وي، هغه دي پکښي وایي، خو

سورة الفاتحة (الحمد لله) د فرضو په اولو دوو رکعتو کي او د نفلو او وترو په ټولو رکعتو کي د وجوب په توګه متعیّنه ده، نه د فرض په توګه. (شفاء الارواح)

﴿۲۹۲﴾ وَلَا يَقْرَأُ الْمُؤْتَمُّ او مقتدي به قرائت نه کوي بَلْ يَسْتَمِعُ وَيُنْصِتُ بلکي (دامام د قرائت) اورېدل به کوي او چپ (خاموشه) به پاتېږي وَإِنْ قَرَأَ او که قرائت وکړي (قرآن ولوستي) كُرِهَ تَحْرِيمًا نو مکروه تحریمي دي.

لغات: ﴿مؤتم﴾ د افتعال له بابه اسم فاعل دی، مصدر یې ائتمامٌ دی معنیٰ یې ده: اقتداء کول او مؤتم په اصل کي مُؤتَمِمٌ وو، دوه میمه په یوه کلمه کي سره جمع سوه، یو یې په بل کي پټ (مدغم) کړی، مؤتمٌ سو. ﴿یستمع﴾ د استفعال د باب مضارع ده: اورېدل، وینا ته غوږ نیول. ﴿ینصت﴾ د افعال د باب مضارع ده. أَنْصَتَ يُنْصِتُ إِنْصَاتًا: دیو شي اورېدلو لپاره چپ کېدل (چپ چاپ اورېدل)، په غور او توجّه سره اورېدل.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چي مقتدي به د امام شاته په هیڅ لمانځه کي هم قرائت نه کوي، نه به سورة الفاتحه وایي او نه بل سورت، نه په جهري لمانځه کي او نه په سرّي لمانځه کي؛ ځکه د الله تعالیٰ فرمان دی: ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا﴾ (یعني کله چي قرآن ویل کېږي، نو تاسي هغه په غور او توجّه سره اورئ او چپ اوسئ!)، په دې آیت کي په ښکاره توګه د قرائت خلف الامام منع سوې ده، نو ځکه جائز نه دی، او د امام قرائت د مقتدي لپاره کافي دی، لهذا که مقتدي قرائت کوي، نو د مکروه تحریمي مرتکب به وي.

رکوع کول او د فرض رکوع حدّ

﴿۲۹۳﴾ وَالرُّكُوعُ (۱۶) او (رکن ده د لمانځه د صحت لپاره) رکوع کول.

تشریح: د لمانځه د صحت له شرطونو څخه یو شرط کوم چي رکن دی هغه رکوع کول دي. رکوع په هر رکعت کي یو وار کول شرط او فرض دي او د فرض رکوع حدّ دا دی چي سړی دومره کوږ سي چي د هغه سر د بدن د نیمایي په برابرۍ کي راسي (د بدن د نصف په برابر کي راسي)، که یو څوک په رکوع کي له دې څخه کم کوږ سي، نو دې ته به کتل کېږي چي هغه په دې کږېدلو کي قیام (ولاړې) ته زیات نژدې دی، یا د کامل رکوع وحالت ته زیات نژدې دی، که د رکوع حالت ته زیات نژدې وي، نو د هغه دا رکوع صحیح کېږي او که د قیام حالت نژدې وي، نو رکوع یې معتبره نه ده. (منیة. حلبی کبیر ص: ۲۸۰)

یادونه: ډېر خلک د تلوار او تېزي په وجه ناقصه رکوع کوي چي هغه لره اعتبار نسته، دوی باید پورتنی مسئله په پام کي وساتي.

سجده کول

﴿۲۹۳﴾ وَالسُّجُوْدُ عَلٰى مَايَجِدُ حَجْمَهٗ وَتَسْتَقِرُّ عَلَيْهِ جَبْهَتُهٗ (۱۷) او سجده کول، پر داسي شي چي وموندي د هغه شي کلکوالي او چي کرارېږي (دربېږي) پر هغه شي د ده تندی (یعني پر داسي شي سجده کول کوم چي کلک او سخت وي چي د لمونځ گزار تندی پر هغه قرار نیسي. نرم او پوست به نه وي چي تندی پکښي ننوځي) وَلَوْعَلٰى كَفِّهٖ أَوْ طَرَفِ ثَوْبِهٖ که څه هم پر خپل ورغوي وي یاد خپلي جامي (کپړې) پر یو طرف (څنډه) باندي وي إِنْ طَهُرَ مَحَلُّ وَضْعِهٖ که چیري د هغه د اېښوولو ځای پاک وي (یعني په دې شرط چي د سجدې ځای به پاک وي).

لغات: ﴿حَجْم﴾ مقدار، غټوالی، پړپړوالی، کلکوالی او سختوالی. ﴿جبهة﴾ تندی، جمع: جِبَاهٌ و جَبَهَاتٌ. یجد: د ضمیر مرجع ساجد دی، کفه، ثوبه: دواړه ضمیرونه ساجد ته راجع دي. وضعه أي الکف أو الطرف. ﴿طَرَف﴾ (بفتح الطاء والراء): طرف، ژۍ (کناره، څنډه)، د یو شي انتها (آخري سر).

تشریح: فرمایي چي سجده کول هم رکن او فرض دي، او د سجدې د صحت لپاره دا شرط دي چي سجده به پر داسي ځای وي کوم چي کلک وي او پر هغه تندی قرار نیسي، همدا وجه ده که پر وابنو یا پمبې یا داسي بل شي باندي سجده وکړي، نو نه صحیح کیږي، لېکن که پر څمکه خپل لاس کښېږدي او د هغه پر ورغوري سجده وکړي، نو صحیح کیږي، همدارنگه که د خپلي جامي پر یو طرف سجده وکړي، نو هم سجده اداء کیږي، په دې شرط چي د سجدې ځای پاک وي.

د غلې پر گونۍ سجده کول

مسئله (۱): که پر داسي گونۍ (بوری) سجده وکړي چي په هغه کي غنم، وریجي یا داسي بل شی پکښي اچول سوي او پوره پکښي تخته کړل سوي وي، نو څه حرج نسته؛ ځکه په داسي گونۍ کي د غلې د تخته کېدلو او محدود کېدلو په وجه سر په هغه باندي قرار نیسي. (طحطاوي ص: ۱۲۶. کتاب المسائل ص: ۲۹۱)

مسئله (۲): که واوره سره تخته نه کړل سي یعني نه کښېکاږل سي او دومره نرمه وي چي د سجدې پر مهال د لمونځ گزار مخ په ننوځي او د تندي اېښوولو پر مهال یې کلکوالی نه محسوسیږي، نو پر

داسي واوره سجده جائز نه ده، او که واوره دومره سره تخته او کېښکارل سي چي نور نه تخته کېږي او کلکوالی یې محسوسېږي او مخ نه په ننوځي، نو بیا سجده جائز ده.

همدا حکم د وښو دی، هغه که وچ وابنه وي، که لانده وي، نو که څوک پر ځمکه وابنه واچوي او دومره یې تخته کړي چي نور نه تخته کېږي، نو سجده باندي جائز ده. کنې جائز نه ده، لنډه دا چي د داسي شیانو په هکله اصل قاعده دا ده چي دومره به سره تخته کول کېږي (کېښکېښل کېږي) چي بالکل له نورو تخته کېدو او کېښکېښل کېدو څخه ووځي او په پوره توګه سختي او کلکوالی پکښي پیدا سي. (فتح المصلی)

په سجده کي د تندي او پزي د ایښوولو حکم

﴿۲۹۵﴾ وَ سَجَدَ وُجُوْبًا بِمَا صَلُبَ مِنْ أَنْفِهٖ وَ بِجَبْهَتِهٖ او سجده به کوي د وجوب (واجب کېدو) په توګه د خپلي پزي پر سخته (کلکه) حصه او پر خپل تندي (یعني په سجده کي د دواړو لګول واجب دي) وَلَا يَصِحُّ الِاقْتِصَارُ عَلَى الْأَنْفِ إِلَّا مِنْ عُذْرٍ بِالْجَبْهَةِ او صرف په پزه باندي اکتفا کول صحیح نه دي مګر په تندي کي د یو عذر په وجه (مثلا تندی یې زخمي وي، دانه وربانديختلي وي)، نو بیا صرف په پزه باندي اکتفا کول صحیح دي).

لغات: ﴿صلُب﴾ د کرُم د باب ماضي ده، صَلَابَةٌ: سختېدل، کلکېدل، ﴿أنف﴾ پزه، جمع أُنُوْفٌ.

تشریح: فرمايي چي د سجدې د ثبوت لپاره دا خبره ضروري ده چي تندی او د پزي هډوکی پر ځمکه ولګېږي (تندی او پزه لګول فرض دي)، تر دې وروسته یې صرف پر پزه د سجدې کولو مسئله بیان کړې ده، نو که څوک په سجده کي صرف پزه پر ځمکه کېښږدي او تندی نه کېښږدي، نو هم د هغه سجده کېږي، په دې شرط چي د پزي هډوکی پر ځمکه لګېدلی وي، خو صرف په پزه باندي اکتفا کول بې له عذره مکروه تحریمي دي او که یوازي د پزي نرمه حصه د ځمکي سره ولګوي، نو سجده یې معتبر نه ده.

صرف پر تندي سجده کول

مسئله (۱): که څوک صرف پر تندي سجده وکړي او پزه پر ځمکه نه ولګوي، نو هم د هغه سجده اداء کېږي، لېکن بې له عذره داسي کول مکروه دي. (بدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۸۳، حلبي کبیر ص: ۲۸۲، کتاب المسائل ص: ۲۸۹)

صرف پر زنه یا بار خوګانو سجده کول

مسئله (۲): که یو څوک په سجده کي د تندي یا پزي پر ځای خپل زنه یا بار خوګان پر ځمکه ولګوي، نو سجده نه اداء کیږي، که څه هم دا عمل د عذر په وجه وي. (حلبي کبير ص:۲۸۳، الجوهرة النيرة ج:۱، ص:۴۲، کتاب المسائل ص:۲۸۵)

﴿۲۹۶﴾ وَعَدَمُ ارْتِفَاعِ مَحَلِّ السُّجُوْدِ عَنْ مَوْضِعِ الْقَدَمَيْنِ بِاَكْثَرَ مِنْ نِصْفِ ذِرَاعٍ (۱۸) او (شرط دي د لمانځه د صحت لپاره) د سجدې د ځای نه لوړېدل د دواړو پښو له ځای څخه زیات تر نیم ګز (یعني دا شرط او ضروري ده چي د سجدې ځای به د پښو له ځای څخه تر نیم شرعي ګز زیات پورته نه وي) وَاِنْ زَادَ عَلٰى نِصْفِ ذِرَاعٍ او که تر نیم ګز زیات سي لَمْ يَجُزِ السُّجُوْدُ نو (بیا) سجده نه جائز کیږي اِلَّا لِزَحْمَةٍ سَجَدَ فِيْهَا عَلٰى ظَهْرِ مُصَلٍّ صَلٰوتَهٗ مګر د ګڼي ګوڼي (رش) په وجه چي په هغه کي سجده وکړي د داسي کس پر شا کوم چي همده لمونځ کونکی وي (یعني کوم لمونځ چي سجدلونکی کونکي کوي، هغه کس هم هاغه لمونځ کوي، مثلاً دواړه دماپښین لمونځ کوي، نو په داسي صورت کي د زیاتي تنګی او ګڼي ګوڼي په وجه د هغه پر شا سجده جائز ده).

لغات: ﴿زحمة﴾ د فتح د باب مصدر دی: ازدحام کېدل (ګڼه ګوڼه کېدل)، په تنګ ځای کي د خلکو تدافع او سره تنګېدل، مراد ځني د لمونځ ګزارانو ګڼه ګوڼه او تنګوالی دی.

تشریح: د لمانځه له شرائطو څخه یو شرط دا دی چي د لمونځ ګزار د سجدې ځای به د پښو له ځای څخه نیم شرعي ګز یعني یوه لوېشت زیات لوړ نه وي، که تر دې زیات لوړ وي، نو بېله عذره سجده نه جائز کیږي، خو که څه عذر وي، مثلاً خلګ زیات وي او ځای تنګ وي چي د هغه په وجه د یو چا پر ملا سجده وکړي، نو جائز دي، په دې شرط چي د کوم چا پر ملا یې سجده کړې وي، هغه هم هاغه لمونځ کوي کوم لمونځ چي سجده کونکی کوي، یعني د دواړو لمونځ به یو وي، که له دې دواړو څخه یو شرط موجود نه سي، نو پر ملا سجده کول نه صحیح کیږي. (شفاء الارواح بحواله حاشيه)

﴿۲۹۷﴾ وَوَضْعُ الْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ فِي الصَّحِيْحِ (۱۹) او د دواړو لاسونو او زنګنو ایښوول (په سجده کي) د صحیح روایت مطابق وَوَضْعُ شَيْءٍ مِنْ أَصَابِعِ الرِّجْلَيْنِ حَالَةَ السُّجُوْدِ عَلَى الْأَرْضِ (۲۰) او (شرط دي) د دواړو پښو له ګوتو څخه څه ګوتي پر ځمکه ایښوول د سجدې په حالت کي وَلَا يَكْفِيْ وَضْعُ ظَاهِرِ الْقَدَمِ او کافي نه دي (د سجدې د صحت پاره) د پښي بېکاره حصه (شا) ایښوول (ترڅو چي ګوتي پر ځمکه ونه لګوي)

تشریح: په سجده کې دواړه لاسونه او دواړه زنګونان ایښوول سنت دي، نو دلته مراد یو لاس او یوه پښه ایښوول دي (چې یو لاس او یوه پښه لګول شرط او ضروري دي)؛ ځکه د سجدې حقیقت دا دی چې لږ تر لږه تندی، یو لاس، یو زنګون او د یوې پښې څه ګوتې پر ځمکه کېښېږدي. لهذا که څوک صرف پر یوه پښه بېله عذره سجده وکړي، نو د کراهت سره جائز دي. (شفاء الارواح بحوالهٔ طحطاوي و عمدة الفقه)

ووضع شيءٍ إلخ: د سجدې په حالت کې کم از کم د پښې یوه ګوته پر ځمکه ایښوول شرط او فرض دي، ځکه په سجده کې پښه هغه وخت ایښوول کېږي کله چې یې ګوتې ولګول سي (او په سجده کې د ګوتې نس لګول کېږي یعنې چې ګوتې د قبلې وطرف ته وپېچل سي؛ ځکه همداسې پر ځمکه لګېږي)، او د پښې چې کوم ظاهري حصه ده، صرف هغه ایښوول کافي نه دي؛ ځکه اوس مو ذکر کړه چې په سجده کې پښه همغه وخت لګېږي کله چې یې ګوتې ولګول سي (یا په بله وینا: له پښې ایښوولو څخه مراد همدا د پښې ګوتې ایښوول دي)، که څه هم یوه ګوته وي، لهذا که لمونځ ګزار په سجده کې د یوې پښې یوه ګوته هم پر ځمکه نه ولګوي، نو سجده نه کېږي. (عون الفتاح بحوالهٔ امداد الفتاح. شفاء الارواح)

او علامه شامي رَحِمَهُ الله فرمایلي دي چې "د سجدې په حالت کې د پښې (قدم) د ایښوولو په باره کې درې قوله نقل سوي دي: ① یو دا چې دا فرض دي، ② واجب دي، ③ سنت دي، او له پښې ایښوولو څخه مراد د ګوتو ایښوول دي که څه هم یوه ګوته وي، او زمو د مذهب په کتابو کې اول قول اختیار کړی سوی دی چې پښه ایښوول (یعنې کم از کم یوه ګوته یې ایښوول) فرض دي". (عون الفتاح بحوالهٔ فتاوی شامي ج: ۲، ص: ۲۵۸)

﴿۲۹۸﴾ وَتَقْدِيمُ الرُّكُوعِ عَلَى السُّجُودِ (۲۱) او (شرط دي) رکوع پر سجده مخکې کول.

تشریح: یعنې د لمانځه په ارکانو کې د ترتیب رعایت کول هم شرط او فرض دي، نو رکوع له سجدې څخه مخکې کول فرض دي، لهذا که اول سجده وکړي، بیا رکوع وکړي، نو دغه سجدې لره هیڅ اعتبار نسته، بلکې تر رکوع وروسته دې بیا سجده راوګرځوي، د دې لپاره چې د دوی ترمینځ کوم ترتیب فرض وي، هغه اداء سي او لمونځ صحیح سي، او پر دا سې کس سجدهٔ سهو واجبېږي، او که سجده نه راوګرځوي، نو لمونځ یې فاسدېږي.

د جلسې بیان

﴿۲۹۹﴾ وَالرَّفْعُ مِنَ السُّجُودِ إِلَى قُرْبِ الْقُعُودِ عَلَى الْأَصَحِّ (۲۲) او له سجدې څخه ناستې ته نژدې پورې پورته کېدل، د صحیح ترین قول مطابق (یعنې له اولې سجدې څخه دومره را پورته کېدل چې ناستې ته نژدې سي، دا هم شرط دي).

تشريح: د اصح مذهب مطابق له اولي سجدې څخه وروسته دومره را پورته کېدل شرط او فرض دي چې ناستې ته نژدې سي، که دومره هم را پورته نه سي، نو لمونځ يې نه کيږي، او واجب دا دي چې له سر را پورته کولو څخه وروسته په اطمينان سره سيده کښېني، بيا بلې سجدې ته ولاړ سي، که داسي نه وکړي، نو لمونځ مکروه تحريمي ګرځي.

د "على الأصح" په قيد سره له غيرِ أصح قول څخه احتراز سوى دى کوم چې د بعضي فقهاؤ قول دى او هغه دا دى چې که صرف تندى هم له ځمکي څخه را پورته کړي او بيا سمدستي دويمي سجدې ته ولاړ سي، نو هم لمونځ کيږي. (شفاء الارواح بحوالهٔ طحطاوي)

﴿۲۰۰﴾ وَالْعَوْدُ إِلَى السُّجُوْدِ (۲۳) او (شرط دي) دويمي سجدې ته واپس ګرځېدل (يعني دويمه سجده کول هم فرض دي).

تشريح: او دويمي سجدې ته ګرځېدل يعني دويمه سجده کول هم شرط او فرض دي، لکه څرنګه چې اوله سجده کول فرض دي. يعني په هر رکعت کي دوې سجدې فرض دي. (انوار الايضاح بحوالهٔ مراقى الفلاح ص: ۱۲۷. عالمګيري ج: ۱ ص: ۷۰)

﴿۲۰۱﴾ وَالْقُعُوْدُ الْأَخِيْرُ قَدْرَ التَّشَهُّدِ (۲۴) او آخره ناسته کول د تشهد په اندازه.

تشريح: يعني د رکعتونو له پوره کولو څخه وروسته د تشهد ويلو په اندازه کښېنستل هم شرط او فرض دي. يعني دومره مقدار چې په هغه کي له التحيات څخه تر عبدهٗ و رسولهٗ پوري ويل ممکن وي او تشهد (التحيات) ويل فرض نه دي. (شفاء الارواح)

﴿۲۰۲﴾ وَتَأْخِيْرُهٗ عَنِ الْأَرْكَانِ (۲۵) او آخره ناسته له (ټولو) ارکانو څخه وروسته کول.

تشريح: فرمايي چې آخره ناسته (قعدهٔ اخيره) له ټولو ارکانو څخه وروسته کول شرط او ضروري دي. يعني د لمانځه آخر د هغه موقع او محل دى، لهذا که له يو چا څخه مثلاً سجده پاته سي او تر آخري ناستي وروسته ورپه ياد سي، نو هغه دي اداء کړي او آخره ناسته دي را وګرځوي او سجدهٔ سهو دي هم وکړي. که چيري تر سجدې وروسته آخره ناسته نه را وګرځوي، نو لمونځ فاسديږي. (شفاء الارواح)

د ويښوالي په حالت کي د لمانځه ارکان اداء کول

﴿۲۰۳﴾ وَأَدَاؤُهَا مُسْتَيْقِظًا (۲۶) او ارکان د ويښوالي (بيدار والي) په حالت کي اداء کول.

تشريح: رکوع، سجده او داسي نور ارکان د ويښوالي په حالت کي اداء کول هم شرط دي. نو د خوب په حالت کي اداء سوي ارکان معتبر نه دي. لهذا که د رکوع يا سجدې په شروع کي ويښ وي، بيا د

رکوع یا د سجدې په حالت کې یا مثلاً په آخره ناسته کې بیده سي، نو هغه لره اعتبار نسته. له نوي سره دې د بیدارۍ په حالت کې هغه اداء کړي او په آخر کې دې سجده سهو هم وکړي. (در مختار مع الشامي ج: ۲، ص: ۱۴۵، ۱۴۶، کتاب المسائل ص: ۲۹۲)

❀ ❀ ❀

مسئله: که رکوع یا سجدې ته د تللو په وخت کې ویښ وي، بیا بیده سي او وروسته بیا د ویښوالي په حالت کې سر راپورته کړي، نو لمونځ یې صحیح کیږي؛ ځکه په خپل اختیار سره رکوع او سجدې ته په تللو او راپورته کېدلو سره اصل فرض اداء سو. (عالمگیري ج: ۱، ص: ۷۰، کتاب المسائل ص: ۲۹۲)

﴿۲۰۴﴾ وَ مَعْرِفَةُ كَيْفِيَّةِ الصَّلٰوةِ (۲۷) او (شرط دي) پېژندل د لمانځه د کیفیت (او طریقې) وَ مَا فِيْهَا مِنَ الْخِصَالِ الْمَفْرُوْضَةِ عَلٰى وَجْهٍ يُمَيِّزُهَا مِنَ الْخِصَالِ الْمَسْنُوْنَةِ او (پېژندل) د هغه صفاتو (شیانو) کوم چې په لمانځه کې فرض دي په داسي توګه (پېژندل) چې هغوی له سنت صفاتو څخه جلا کولای سي (یعني د لمانځه طریقه او په لمانځه کې چې کوم فرض خصلتونه دي. هغوی داسي پېژندل الوونځ گزار ته معلومېدل چې له سنت خصلتونو څخه یې جلا کولای سي) أَوِ اعْتِقَادُ أَنَّهَا فَرْضٌ یا دا عقیده (یقین) لرل چې دا (خصلتونه ایالمنځونه اټوله) فرض دي حَتّٰى لَا يَتَنَفَّلَ بِمَفْرُوْضٍ د دې لپاره چې د نفلو په نیت سره فرض شی اداء نه کړي.

لغات: ﴿خصال﴾ جمع د خَصْلَةٌ ده: خوی، عادت، صفت.

تشریح: ① ... د دې عبارت یو مطلب دا دی چې د لمانځه کیفیت (څرنګوالی) او صفات پېژندل شرط او ضروري دي، یعني په لمانځه کې کوم شی فرض دی او کوم شی سنت دی؟، دا ټوله شیان به جلا، جلا ورته معلوم وي؛ ځکه که د فرض او سنت تر مینځ تمییز نه سي کولای یعني هر یو جلا، جلا ورته معلوم نه وي، نو کېدلای سي چې کوم شی فرض وي، هغه د سنت په نیت سره اداء کړي او فرض د سنت په نیت سره اداء کول صحیح نه دي. او که دا ورته معلومه نه وي، نو کم از کم دا اعتقاد (عقیده) ساتل فرض دي چې څومره شیان چې په لمانځه کې دي، ټوله فرض دي، نو اوس به هیڅ فرض شی د نفلو او سنتو په نیت سره نه اداء کیږي، ها! نفل او سنت شی به د فرضو په نیت سره اداء کیږي او په دې کې څه قباحت نسته.

① ... لېکن د مصنف رَحِمَهُ الله مراد دا پورتنی مطلب بیانول نه دي. بلکې په امداد الفتاح کې چې یې کوم مطلب بیان کړی دی، هغه دا دی چې (خوږي) د لمانځه کیفیت پېژندل شرط او فرض دي. یعني

کوم لمنځونه چي فرض یا نفل (سنت) دي، هغوی به ورته معلوم وي او هغوی فرض یا نفل ګڼل. مثلاً د سهار د څلورو رکعتو په باره کي دا پېژندل چي په دوی کي دوه رکعته فرض دي او دوه رکعته سنت دي، دا تفصیل به په لمانځه کي ورته معلوم وي؛ ځکه که دا تفصیل هم ورته معلوم نه وي، نو کېدلای سي چي په فرضو کي د نفلو (سنتو) نیت وکړي او فرض د نفلو په نیت سره نه صحیح کیږي. او که دا تفصیل ورته معلوم نه وي، نو کم از کم دا اعتقاد ساتل شرط دي چي هر لمونځ فرض دی یعني هر لمونځ به فرض ګڼي، نو په دې صورت کي به هیڅ فرض د نفلو په نیت سره اداء کول نه لازمیږي، خو صرف به نفل د فرضو په نیت سره اداء کول لازمیږي. او په دې کي هیڅ قباحت نسته. (شفاء الارواح)

﴿۳۰۵﴾ وَالْأَرْكَانُ مِنَ الْمَذْكُوْرَاتِ أَرْبَعَةٌ او ارکان له ذکر سوو (اووه ویشت) شیانو څخه څلور دي اَلْقِيَامُ وَالْقِرَاءَةُ وَالرُّكُوْعُ وَالسُّجُوْدُ (۱) ولاړه (۲) قرائت (په لمانځه کي قرآن لوستل) (۳) رکوع (۴) او سجده وَقِيْلَ: اَلْقُعُوْدُ الْأَخِيْرُ مِقْدَارَ التَّشَهُّدِ او ویل سوي دي: چي آخره ناسته د تشهد په اندازه (هم رکن ده) وَبَاقِيْهَا شَرَائِطُ او پاته (نور) شرطونه دي بَعْضُهَا شَرْطٌ لِصِحَّةِ الشُّرُوْعِ فِي الصَّلٰوةِ بعضي د دوی د لمانځه د شروع د صحیح والي لپاره شرط دي (چي له دوی څخه بغیر په لمونځ شروع کول نه صحیح کیږي) وَهُوَ مَا كَانَ خَارِجَهَا او دا (شرطونه) هغه دي کوم چي د لمانځه څخه بهر دي وَغَيْرُهُ شَرْطٌ لِدَوَامِ صِحَّتِهَا او له دوی څخه بغیر نور (شرطونه) د لمانځه د صحیح والي د باقي ساتلو لپاره شرط دي (چي که هغوی وي، نو لمونځ تر آخره صحیح پاتیږي، کنې ماتیږي).

تشریح: یعني کوم اووه ویشت (۲۷) شرائط او فرائض چي اوس بیان سول، په هغوی کي ارکان صرف څلور دي او بعضو قعدهٔ اخیره (آخره ناسته) په ارکانو کي شمېرلې ده. له دوی څخه بغیر نور ټول شرائط دي. څه شرطونه داسي دي چي له هغوی څخه بغیر د لمونځ شروع کول سره نه صحیح کیږي او هغوی له لمانځه څخه بهر (دباندي) شرطونه دي لکه: د بدن پاکوالی، د عوت پټول، مخ پر قبله کېدل او داسي نور. دغه داسي شرطونه دي چي تر څو ترسره سوي نه وي، د لمانځه شروع کول نه صحیح کیږي. او څه شرطونه بیا داسي دي چي هغوی د لمانځه د صحت باقي پاتېدلو لپاره شرط دي، یا په بله وینا چي په هغوی سره د لمانځه صحت باقي پاتیږي لکه: رکوع تر قرائت وروسته کول، سجده تر رکوع وروسته کول او ارکان د رېښتوالي په حالت کي اداء کول. دغه داسي شیان دي کوم چي د لمانځه د صحت باقي ساتلو لپاره شرط دي.

❁❁❁

فَصْلٌ (فِيْ لَوَاحِقِهَا)

(دا) فصل دلمانځه دشرائطو دمتعلقاتو (په بیان کې) دي

تشریح: په مراقی الفلاح کې مذکوره عبارت داسې نقل سوی دی: فَصْلٌ فِيْ مُتَعَلِّقَاتِ الشُّرُوْطِ وَفُرُوْعِهَا.

پر داسې کراسته، فرش یا پر داسې بل پنډ شي لمونځ کول چې یو مخ یې مردار وي؟

﴿۳۰۲﴾ تَجُوْزُ الصَّلٰوةُ عَلٰى لَبِدٍ جائز دی لمونځ کول پر داسې کراسته (وغیرها) وَجْهُهُ الْأَعْلٰى طَاهِرٌ وَالْأَسْفَلُ نَجِسٌ چې لوړ (پاسنی) مخ د کراستې پاک وي او لاندې مخ مردار وي.

لغات: ﴿لَبِد﴾ او لَبَد: هغه فرش یا پنډ ټوکر چې د وړیو تر ښه ټکولو او تخته کولو وروسته له وړیو څخه جوړ سوی وي لکه کراسته، نیمڅی، لمڅه، نمله جمع: اللُّبُوْد. او بعضې ویلي دي چې هر داسې پنډ کلک شی او فرش څني مراد دی چې په مینځ کي دوه ځایه کېدلای (پرېکېدلای سي) یعني چې دومره پنډ وي چې د پاک مخ او مردار مخ په مینځ کي یې غچي یا آره یا داسې بل شی تېرېدلای سي او دوه ځایه کېدلای سي. لکه پنډ فرش، پنډه تخته، خښتي (دخښتو فرش) او داسې نور. او که دومره پنډ نه وي. نو پر پاک مخ یې لمونځ نه جائز کېږي.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چې که د کراستې یا د یو بل فرش پر یوه مخ (پر یوې خوا) نجاست ولګېږي او لمونځ کونکی د کراستې یا فرش هغه مخ (هغه خوا) واړوي او پر پاک مخ یې لمونځ وکړي. نو د هغه لمونځ جائز دی. په دې شرط چې کراسته او فرش دومره پنډ وي چې د پاک مخ او مردار مخ په مینځ کي یې غچي تېرېدلای سي او له مینځ څخه دوه ځایه کېدلای سي. همدا حکم د هر هغه کلک پنډ شي دی کوم چې په مینځ کې آره کېدلای یا ماتېدلای سي او له مینځ څخه دوه ځایه کېدلای سي. لکه پنډ لرګی. خښته. دژرندي ډبره. د دروازې تخته. چې که یوه خوا یې ناپاکه وي او بله خوا یې پاکه وي، نو پر هغه لمونځ صحیح کېږي. (مأخوذ از انوار الایضاح. شفاء الارواح. فتح المصلي)

(په کراسته او فرش کي مذکوره قول د امام محمد رحمه الله دی. لیکن د امام ابو یوسف رحمه الله په نېز تر هغه وخته پوري پر داسې کراسته او فرش لمونځ نه صحیح کېږي. تر څو چې کټ نه کړل سي. یعني پاک مخ یې پر مردار نه واړول سي. چې د دوه غبرګي جلمې په شېړ وګرځي. او د دوه غبرګي جلمې پر پاک غبرګ لمونځ کول صحیح دي [فتح المصلي]).

پر داسي استرداره (ذوه غبرګي) کپړه لمونځ کول چي استر یې مردار وي؟

﴿۲۰۷﴾ وَعَلٰى ثَوْبٍ طَاهِرٍ وَبِطَانَتُهٗ نَجِسَةٌ او (جائز دي لمونځ کول) پر داسي کپړه (جامه) کوم چي پاکه وي او استر یې مردار وي إِذَا كَانَ غَيْرَ مُضَرَّبٍ کله چي استر ور سره ګنډل سوی نه وي.

لغات: ﴿بِطَانَة﴾ هغه ټوکر یا څرمن چي تر جامې یا څرمني لاندي ګنډل سووي وي. استر. دوه غبرګي جامې لاندي غبرګ. جمع: بَطَائِن. ﴿غیر مضرب﴾ مطلب یې دادی چي کپړه او استر (یا په بله وینا دوه غبرګي جامه) په مېنځ کي سره ګنډل سوي نه وي. صرف څلور سره طرفونه (سرونه) یې ګنډل سوي وي، او که دواړه په مېنځ او اطرافو ټولو کي سره ګنډل سوي وي، نو هغه مُضَرَّب ده.

تشریح: فرمایي چي هغه کپړه چي تر هغه لاندي استر (بله کپړه) لګول سوې وي او پاسنی حصه (پاسنی کپړه) یې پاکه وي، نو پر دې پاکه حصه یې لمونځ کول صحیح دي. په دې شرط چي استر د پاسنی کپړې سره ګنډل سوی نه وي یعني داسي وي لکه دوې کپړې چي یوه پر بلې اچول سوې وي (صرف طرفونه او سرونه یې سره ګنډل سوي وي). همدا ډول مسئله (جای نماز) یا څادر که دوه غبرګي وي او د هغه د پاسه غبرګ (پاسنی کپړه) پاکه وي او لاندینی غبرګ یې ناک وي او دواړه په خپل مینځ کي سره ګنډل سوي نه وي (صرف طرفونه یې سره ګنډل سوي وي)، نو پر هغه هم لمونځ جائز دي (او د امام ابو یوسف رَحِمَهُ الله په نیز جائز نه دی او احتیاط په همدې کي دی (عمدة الفقه))

پر داسي کپړه، فرش وغیره لمونځ کول چي یو سر یې مردار وي؟

﴿۲۰۸﴾ وَعَلٰى طَرَفٍ طَاهِرٍ او (جائز دی لمونځ کول د فرش او داسي نورو) پر پاک طرف وَإِنْ تَحَرَّكَ الطَّرَفُ النَّجِسُ بِحَرَكَتِهٖ که څه هم مردار طرف (یې) د پاک طرف په ښورولو سره ښووري عَلَى الصَّحِيْحِ د صحیح قول مطابق.

لغات: ﴿طَرَف﴾ (بفتح الطاء والراء): طرف. ژی (کناره). د یو شي انتها (آخري سر).

تشریح: یعني داسي فرش، سترنجي، چټایي، یا اوږده مسئله چي یو طرف (یو سر) یې مردار وي او بل طرف (بل سر) یې پاک وي او لمونځ ګزار له مردار طرف څخه راډې خوا ته پر پاک طرف (پاک سر) ودریږي او لمونځ وکړي، نو د هغه لمونځ صحیح دی. برابره ده د هغه فرش، سترنجي وغیره دیوه طرف په ښورولو هغه بل شرط ښوري. که نه. په هر صورت کي د هغه پر پاکي حصې لمونځ صحیح دی (او د اوبو د حوض په څېر یې حکم نه دی، ځکه شرط دا دی چي د لمانځه ځای به پاک وي. د نورو ځایو پاکوالی شرط نه دی).

د داسي لنګوټي او څادر حکم چي يو سر يې مردار وي

﴿٢٠٩﴾ وَلَوْ تَنَجَّسَ أَحَدُ طَرَفَيْ عِمَامَتِهِ او كه مردار سي د ده (لمونځ ګزار) د لنګوټي يو طرف فَأَلْقَاهُ وَ أَبْقَى الطَّاهِرَ عَلَى رَأْسِهِ نو دئ هغه مردار طرف (پر ځمکه) ايله کړي او پاک طرف پر خپل سر پرېږدي وَلَمْ يَتَحَرَّكِ النَّجِسُ بِحَرَكَتِهِ او مردار طرف نه ښورېږي د پاک طرف (يالمونځ ګزار) په ښورېدلو سره جَازَتْ صَلوٰتُهُ نو د ده لمونځ جائز دی وَإِنْ تَحَرَّكَ او كه (مردار طرف يې د پاک طرف په ښورولو سره) ښوروي لَا تَجُوْزُ نو لمونځ جائز نه دی.

تشريح: مسئله دا ده چي كه د لنګوټي يا څادر (پټو) يو سر مردار وي او لمونځ ګزار هغه مردار سر لاندي پر ځمکه ايله کړي او پاک سر يې وتړي او لمونځ وکړي، نو لمونځ يې صحيح کيږي، په دې شرط چي ركوع يا سجدې ته د تللو په وخت کي د لنګوټي يا څادر ناپاک سر د لمونځ ګزار په حرکت سره حرکت نه کوي او نه ښوري بلکي بې حرکته پروت وي، او كه د لمونځ ګزار په حرکت سره هغه ښوري، نو لمونځ نه يې صحيح کيږي. (شفاء الارواح)

﴿٢١٠﴾ وَفَاقِدُ مَا يُزِيْلُ بِهِ النَّجَاسَةَ يُصَلِّيْ مَعَهَا او نه موندونکی (نه لرونکی) د داسي شي چي په هغه سره نجاست (مرداري) ليري کړل سي، هغه دي لمونځ وکړي د دې نجاست سره وَلَا إِعَادَةَ عَلَيْهِ او پر هغه د لمونځ راګرځول نسته (يعني پر هغه واجب نه دي چي دا لمونځ بيرته راوګرځوي).

لغات: ﴿فَاقِد﴾ د ضرب له بابه د فاعل صيغه ده. فَقَدَ يَفْقِدُ فَقْدًا وَفُقْدَانًا: ورکول، معدوم کول، ورکېدل، معدوم کېدل (نيستېدل).

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چي كه له ناپاکه کپړې څخه بغير د لمونځ ګزار سره بله کپړه نه وي او داسي شی هم موجود نه وي چي په هغه سره نجاست ليري او صفا کړي، نو په هغه ناپاکه کپړه کي دي لمونځ وکړي، او په دې صورت کي كه وروسته د نجاست زائلونکی شی مثلاً اوبه پيدا هم سي، نو هم پر هغه د لمانځه راګرځول ضروري نه دي، كه څه هم د لمانځه وخت پاته وي. (مراقي الفلاح مع الطحطاوي ص،١٢٩)

﴿٢١١﴾ وَلَا عَلَى فَاقِدِ مَا يَسْتُرُ عَوْرَتَهُ او نه پر هغه کس (د لمونځ راګرځول واجب دي) کوم چي نه موندونکی وي د داسي شي چي د ده عورت پټ کړي وَلَوْ حَرِيْرًا أَوْ حَشِيْشًا أَوْ طِيْنًا كه څه

هم ورېښم يا وانبه يا خاوره وي **فَإِنْ وَجَدَهُ وَلَوْ بِالْإِبَاحَةِ وَ رُبْعُهُ طَاهِرٌ** نو كه ومونډي هغه شی كه څه هم د مباح كولو (عارت) په توګه وي (يعني ديو څه ګړي لپاره يې يو څوك وركړي) او د هغه څلورمه حصه پاكه وي **لَا تَصِحُّ صَلٰوتُهُ عَارِيًا** نو نه صحيح كيږي د ده لمونځ دلڅوالي په حالت كي **وَ خُيِّرَ إِنْ طَهُرَ أَقَلُّ مِنْ رُبْعِهِ** او اختيار وركول سوى دى كه د هغه شي له څلورمي څخه كمه حصه پاكه وي (يعني په داسي صورت كي ده ته اختيار دى چي كه په هغه كپړه كي لمونځ كوي او كه په لڅه لمونځ كوي) **وَ صَلٰوتُهُ فِيْ ثَوْبٍ نَجِسِ الْكُلِّ أَحَبُّ مِنْ صَلٰوتِهِ عُرْيَانًا** او د ده لمونځ كول په پوره مرداره كپړه كي (چي ټوله جامه مرداره وي) ډېر ښه دى د ده تر لمونځ كولو دلڅوالي په حالت كي (يعني په لڅ بدن سره تر لمونځ كولو دا ښه ده چي په مرداره جامه كي لمونځ وكړي. كه څه هم هغه جامه ټوله مرداره وي).

لغات: ﴿حرير﴾ ورېښم، رېښم (رېشم)، ﴿حشيش﴾ وانبه (په اصل كي وچو وښو او بوټو ته وايي).

مفرد: حشيشة. ﴿إباحة﴾ د افعال د باب مصدر دى. أَبَاحَ يُبِيْحُ إِبَاحَةً: د دې باب څو معناوې دي: مباح كول (روا كول). حلال ګرځول. اجازه وركول ديو كار. فَيُقَالُ: أَبَاحَ الرَّجُلُ مَالَهُ، أي أَذِنَ فِي الْأَخْذِ وَالتَّرْكِ (معجم لغة الفقهاء. مصباح المنير). ﴿عاري﴾ د سمع له بابه فاعل دى. مصدر عُرْيًا: لڅېدل (لڅ كېدل). برېنډ كېدل. عُرْيَان: د صفت صيغه ده په معنىٰ سره د "لڅ"، "برېنډ".

تشريح: مسئله دا ده چي كه د كپړې د نشتوالي په صورت كي په لڅه لمونځ وكړي او وروسته هغه ته كپړه حاصله سي. نو دوباره لمونځ كول واجب نه دي. كه څه هم د لمانځه وخت پاته وي.

ولوحريرًا: يعني كه د لمونځ ګزار سره د عورت پټولو لپاره فقط ورېښمي كپړه وي. نو هم په هغه ورېښمي كپړې سره عورت پټول او لمونځ كول پر هغه لازم دي. په داسي صورت كي په لڅه لمونځ كول نه جائز كيږي؛ او كه يې وكړي. نو لمونځ به راګرځوي؛ ځكه ورېښمي جامه كه څه هم د سړي لپاره حرامه ده. خو بيا هم په هغه كي په لمونځ كولو سره فرض اداء كيږي (عالمګيري ج:١. ص:٥٩).

همدارنګه كه د عورت پټولو لپاره د درختو غټي پاڼي (بلګونه). اخبار (ورځپاڼه). پلستيک، يا سترنجي يا خټه او داسي نور وي. نو هغه دي پر خپل عورت ولګوي او لمونځ دي پكښې وكړي. له هغه څخه بغير په لڅه لمونځ كول نه جائز كيږي.

فإن وجد الخ: يعني که لځ انسان ته کپړه حاصله سي او دهغې څلورمه حصه يا تر دې زياته پاکه وي، که څه هم هغه د څه ګړي لپاره امانتاً ورکول سوې وي، نو پر لمونځ ګزار په هغه کپړه کي لمونځ کول لازم دي، که په لڅه لمونځ وکړي، نو لمونځ يې نه صحيح کيږي، او که داسي کپړه ورته حاصله سي چي دهغې له څلورمي حصې څخه کمه حصه پاکه وي، نو ده ته اختيار دی چي که په کپړه کي لمونځ کوي او که په لڅه (دناستي په حالت کي) لمونځ کوي.

وصلاته الخ: يعني که کپړه ټوله ناپاکه (مرداره) وي، يا له څلورمي حصې څخه کمه پاکه وي، نو هغه ته اختيار دی لکه اوس چي ذکر سوه، لېکن افضل او غوره دا ده چي په هغه ناپاکه کپړه کي لمونځ وکړي؛ ځکه په لڅه دلمونځ کولو په مقابله کي په نجسه کپړه کي لمونځ کول افضل دي. (شفاء الارواح)

که د بعضي عورت د پټولو لپاره يو شی پيـــدا سي، نو څه حکم دی؟

﴿۲۱۲﴾ وَلَوْوَجَدَ مَايَسْتُرُبَعْضَ الْعَوْرَةِ او که ومونديْ څه داسي شی کوم چي دعورت بعضي (لږ) حصه پټولای سي وَجَبَ اِسْتِعْمَالُهٗ نو دهغه استعمال (اغوستل) واجب دي وَ يَسْتُرُالْقُبُلَ وَالدُّبُرَ او پټوي به (په هغه شي سره) دمخ او شا شرمګاه فَاِنْ لَمْ يَسْتُرْاِلَّا اَحَدَهُمَا او که هغه شی نه سي پټولای مګر صرف يو د دوی (يعني يوازي دُبر يا قُبل پټولای سي) قِيْلَ: يَسْتُرُالدُّبُرَ نو ويل سوي دي: چي دُبُر دي پټه کړي (په هغه سره) وَقِيْلَ: الْقُبُلَ او ويل سوي دي (يعني بل قول دا دی): چي قُبل (دمخ شرمګاه) دي پټه کړي.

تشريح: دعبارت حاصل دا دی چي که دلځ انسان سره صرف دومره کپړه وي چي په هغه سره ټوله عورت نه سي پټېدلای، بلکي دعورت بعضي حصه پټولای سي، نو پر لمونځ ګزار دهغه استعمالول واجب دي، په لڅه لمونځ کول جائز نه دي. لهذا تر ټولو مخکي دي په هغه کپړه سره د شا او دمخ شرمګاه پټه کړي او که صرف دومره کپړه وي چي په هغه سره صرف يا قُبل (دمخ شرمګاه) پټېدلای سي يا دُبر، يعني صرف يوه حصه پټولای سي، نو په دې کي اختلاف دی. بعضو ويلي دي چي په هغه سره دي دُبر پټه کړي؛ ځکه درکوع او سجدې په حالت کي دهغه بنکاره کېدل زيات بد دي، او بعضو ويلي دي چي په هغه کپړه سره دي قُبل پټه کړي؛ ځکه چي قُبل (دمخ شرمګاه) د قبلې وطرف ته وي او هيڅ اندام دهغه په مخ کي نه وي (دا اختلاف صرف په اولی کېدو او غيرِ اولی کېدو کي دی). (شفاء الارواح. بحوال طحطاوي)

لڅ کس به څنګه لمونځ کوي؟

﴿۲۱۳﴾ وَنُدِبَ صَلٰوةُ الْعَارِىْ جَالِسًا بِالْإِيْمَاءِ او مستحب دي د لڅ کس (لپاره) لمونځ کول په ناستې په اشاره کولو سره مَادًّا رِجْلَيْهِ نَحْوَ الْقِبْلَةِ په داسې حال کې چې غوړولي یې وي خپل دواړې پښې د قبلې و طرف ته فَإِنْ صَلّٰى قَائِمًا بِالْإِيْمَاءِ نو که هغه په ولاړې په اشاره کولو سره لمونځ وکړي (يعني چې رکوع او سجده په اشاره سره کوي) أَوْ بِالرُّكُوْعِ وَ السُّجُوْدِ یا په رکوع او سجده سره لمونځ وکړي صَحَّ نو (هم) صحيح دي.

لغات: ﴿مادًّا﴾ د نصر له بابه فاعل دی، د حال کېدلو پر بناء منصوب دی، مصدر یې مَدًّا دی: غوړول، غځول. ﴿الايماء﴾ د افعال د باب مصدر دی: اشاره کول.

تشريح: مسئله دا ده چې که د چا سره هيڅ کپړه نه وي، نه پاکه کپړه او نه مرداره کپړه، نو داسې کس دې په ناستې لمونځ وکړي او رکوع او سجده دې په اشاره سره وکړي، او د ناستې په هيئت کې دوه قوله دي: ① يو قول خو خپله مصنف رَحِمَهُ الله ذکر کړی دی چې په ناسته کې دې خپل دواړې پښې د قبلې و طرف ته وغځوي (او دواړه لاسونه دې د دواړو پښو په مينځ کې يعني پر عورت غليظه باندې کېږدي)، ② دويم قول دا دی چې څه ډول چې په التحيات کې کښېني، هغسې دې په ناستې په اشاره سره لمونځ وکړي، بعضې حضراتو دا دويم قول ته ترجيح ورکړې ده؛ ځکه په دې کې پرده زياته ده او د قبلې و طرف ته د پښو له غځولو څخه هم بچ کيږي.

او که څوک د لڅوالي په حالت کې په ولاړې په اشاره سره لمونځ وکړي، نو دا هم جائز دي، همدارنګه که له اشارې څخه بغير په رکوع او سجده سره يې وکړي، نو هم جائز دي. (شفاء الارواح)

د سړي د عورت اندازه

﴿۲۱۴﴾ وَعَوْرَةُ الرَّجُلِ مَا بَيْنَ السُّرَّةِ وَ مُنْتَهَى الرُّكْبَةِ او د سړي (نارينه) عورت (د بدن) هغه حصه ده کوم چې د نامه (نو) او د زنګون د آخري حصې تر مينځ ده (يعني تر نامه د لاندې څخه بيا د زنګون تر آخره پورې).

تشريح: له دې ځايه مصنف رَحِمَهُ الله د عورت حد بيانوي، فرمايي چې د سړي عورت له نامه څخه لاندې تر زنګنو پورې دی. لهذا نُو (ناف) په عورت کې داخل نه دی، نو د هغه پټول فرض نه دي او زنګونان په عورت کې داخل دي، نو د هغوی پټول فرض دي.

د مینځي د عورت اندازه

﴿۲۱۵﴾ وَتَزِيدُ عَلَيْهِ الْأَمَةُ الْبَطْنَ وَالظَّهْرَ او مینځه دي پر هغه نس او شا (هم) زیات کړي (یا په بله ترجمه دا چي: مینځه پر هغه زیاته ده په نس او شا سره. یعني د سړي له عورت څخه زائد د مینځي نس او شا هم عورت دي).

لغات: ﴿بطن﴾ نس، جمع: بُطُوْن. ﴿ظهر﴾ شا، ملا، جمع: أَظْهُر و ظُهُوْرٌ. علیه: د ضمیر مرجع الرجل دی.

تشریح: یعني د سړي چي کومه حصه عورت ده، هغه د ښځي هم ده، او له دې څخه بغیر د مینځي نس او شا هم په عورت کي داخل دي، لهذا د هغوی پټول هم فرض دي، خو له دې حصې څخه بغیر د مینځي نور بدن عورت نه دی، د نس حدّ له سینې څخه تر نامه پوري دی. سینه او د سینې په مقابل کي د شا حصه عورت نه ده، او که د سړي دومره حصه ښکاره وي او لمونځ وکړي، نو صحیح دي.

د آزادي ښځي د عورت اندازه

﴿۲۱۶﴾ وَجَمِيعُ بَدَنِ الْحُرَّةِ عَوْرَةٌ او د آزادي ښځي ټوله بدن عورت دی (چي پټول یې فرض دي) إِلَّا وَجْهَهَا وَكَفَّيْهَا وَقَدَمَيْهَا مګر نه د هغې مخ او دواړه ورغوي (خپړي) او دواړه پښې.

تشریح: په دې عبارت کي د آزادي ښځي عورت بیانوي کوم چي مینځه نه وي، نو فرمایي چي د آزادي ښځي له مخ او دواړو ورغوو او دواړو پښو څخه بغیر نور ټوله بدن عورت دی. همدارنګه د ښځي د سر ویښتان او له سر څخه را ایله ویښتان (همدارنګه د ښځي چوټي وغیره) هم عورت دي او دواړه لیڅي یې هم عورت دي. دلته بحث د لمانځه د ستر سره متعلق دی چي په لمانځه کي کومه حصه پټول فرض دي؟ نو وړبې فرمایل: چي په لمانځه کي د ښځي لپاره مخ، دواړه ورغوي او دواړه پښې پټول فرض نه دي، له دې څخه بغیر نور ټوله بدن پټول فرض دي. او له لمانځه څخه بهر له پردیو خلکو (اجنبیانو) څخه مخ پټول هم فرض دي. (شفاء الارواح)

څومره عورت ښکاره کېدل مانع د لمانځه دي

﴿۲۱۷﴾ وَكَشْفُ رُبْعِ عُضْوٍ مِّنْ أَعْضَاءِ الْعَوْرَةِ يَمْنَعُ صِحَّةَ الصَّلٰوةِ او لڅېدل (ښکاره کېدل) څلورمه حصه د یو اندام د عورت له اندامونو څخه منع کوي د لمونځ صحیح کېدل (یعني که له عورت والا اندامونو څخه د یوه اندام څلورمه حصه ښکاره سي، نو لمونځ نه ور سره صحیح کیږي).

تشریح: د عورت والا اندامونو وضاحت دا دی چي هر ورون د زنګون سره یو اندام دی، د ښځي دواړه پنډۍ د بجلکو سره دوه جلا، جلا اندامونه دي، دواړه تیان کله چي پوره را پورته سوي وي، جلا، جلا اندامونه دي، ذکر یو جلا اندام دی، همدارنګه خصیتین (خوټي) مستقل اندام دی، له نامه څخه

لاندې د ذکر تر بیخه پورې یو جلا اندام دی، هر یو کوناتې جلا اندام دی، دُبر له کوناتو څخه جلا یو اندام دی (حاشیه)

مسئله داده چې که د لمونځ کولو په دوران کې د عورت والا له اندامونو څخه د یو اندام څلورمه حصه ښکاره سي او د یوه رکن یعنې د درې واره "سبحان الله" ویلو په اندازه ښکاره پاته سي. نو لمونځ فاسدیږي. مثلاً د ښځې څلورمه حصه پنډۍ، یا څلورمه حصه ورون، یا څلورمه حصه غوږ، یا څلورمه حصه سر، یا د یو بل اندام څلورمه حصه ښکاره سي او د یوه رکن په اندازه ښکاره پاته سي، نو لمونځ فاسدیږي. او که تر ښکاره کېدلو وروسته یې سمدستي پټ کړي، یعنې د یوه رکن له مقدار څخه یې مخکې، مخکې پټ کړي، نو لمونځ نه فاسدیږي. (شفاء الارواح)

بېلابېل ځایونه ښکاره کېدل (لڅېدل)

﴿۲۱۸﴾ وَلَوْ تَفَرَّقَ الْإِنْكِشَافُ عَلَى أَعْضَاءٍ مِنَ الْعَوْرَةِ او که بېلا بېل سې لڅوالی د عورت پر اندامونو (یعنې د عورت له اندامونو څخه بېلابېل (مختلفه) ځایونه لڅ سي) وَكَانَ جُمْلَةُ مَا تَفَرَّقَ يَبْلُغُ رُبْعَ أَصْغَرِ الْأَعْضَاءِ الْمُنْكَشِفَةِ او هغه ټوله بېلا بېل لڅوالی (مختلفه لڅ ځایونه) رسیږي د څلورمې حصې ته د کوچنې اندام له لڅو اندامونو څخه (یعنې د لڅ کوچنې اندام څلورمې حصې ته رسیږي) مَنَعَ نو (لمونځ) منع کوي وَإِلَّا فَلَا کنې نه (یې منع کوي، یعنې که هغه بېلابېل لڅ ځایونه د کوچنې اندام څلورمې حصې ته نه رسیږي، نو بیا لمونځ ور سره ممنوع نه دی).

تشریح: که عورت له مختلفو ځایونو څخه لڅ او ښکاره سي، مثلاً جامه د عورت پر بېلابېلو ځایونو څیرې سوې وي، او د هغوی ټولو مقدار یعنې ټوله لڅ (ښکاره) ځایونه د لڅ کوچنې اندام د څلورمې حصې سره برابر وي، نو لمونځ نه صحیح کیږي، مثلاً د ښځې د غوږ لږ حصه ښکاره سي. همدارنګه د ورېښتانو لږ حصه یې ښکاره سي او د سینې یې هم لږ حصه ښکاره سي. نو په دې اندامونو کې کوچنې غوږ دی، که چیرې دا ټوله ښکاره ځایونه د غوږ د څلورمې حصې په اندازه نه وي، بلکې تر هغه کم وي، نو لمونځ یې صحیح کیږي، او که د غوږ د څلورمې حصې په اندازه یا تر هغه زیات وي (او دومره وخت لڅ پاته سي چې په هغه کې یو رکن اداء کېدلای سي یعنې په څومره وخت کې چې درې تسبیحات یعنې درې واره "سبحان ربی العظیم" یا درې واره "سبحان ربی الاعلی" [illegible] کېدلای [illegible] نو [illegible] نه صحیح کیږي او فاسدیږي. یا مثلاً ذکر، خُصیتین او کوناتې لږ [illegible] کوچنی اندام خُصیتین (خوټې) دي. لهذا که دا ټوله ښکاره ځایونه د [illegible] لمونځ نه صحیح کیږي او فاسدیږي.

په لمانځه کې قصداً عورت ښکاره کول

مسئله (۱): که څوک قصداً د لمونځ کولو په دوران کې فقط یوه ثانیه هم د عورت له اندامونو څخه یو اندام د څلورمې حصې په اندازه ښکاره کړي، نو سمدستي لمونځ باطلیږي. د هغه لپاره د دریو تسبیحاتو مهلت نشته. (عالمگیري ج:۱ ص:۵۸. کتاب المسائل ص:۲۵۶)

په تنګه جامه کې لمونځ کول

مسئله (۲): داسې تنګه جامه چې په هغه کې د عورت والا اندامونو هیئت ښکاره سي، که څه هم مکروه او د بې حیائۍ دلیل دی، خو بیا هم که جامه دومره پنډه وي چې د ننه بدن نه لیدل کیږي، نو په هغه کې لمونځ صحیح دی. لیکن د اجنبي سړي لپاره داسې تنګې جامې والا ښځې ته د جامې د پاسه هم کتل جائز نه دي. (حلبي کبیر ص:۲۱۴)

په نرۍ (باریکه) جامه او پوړنۍ کې لمونځ کول

مسئله (۳): که جامه داسې نرۍ (باریکه) وي چې له هغې څخه د عورت والا اندامونه صفا ښکاره کیږي، نو په داسې نرۍ جامه کې لمونځ نه صحیح کیږي. همدارنګه په داسې نرۍ پوړنۍ (پرونې) کې لمونځ کول هم صحیح نه دي. (عالمگیري ج:۱، ص:۵۸، شامي ج:۲، ص: ۷۶، ۷۷)

که څوک له استقبال القبله څخه عاجزه وي، نو څه حکم دی؟

﴿۲۱۹﴾ وَمَنْ عَجَزَ عَنِ اسْتِقْبَالِ الْقِبْلَةِ لِمَرَضٍ او څوک چې عاجزه سي له مخ پر قبله کېدو څخه د یو مرض (ناروغی) په وجه أَوْ عَجَزَ عَنِ النُّزُوْلِ عَنْ دَابَّتِهٖ یا عاجزه سي له راښوه کېدو څخه له خپل سپارلیه (یعني له خپل سپارلۍ (اوښ او داسې نورو) څخه نه سي راښوه کېدلای) أَوْ خَافَ عَدُوًّا یا ویریږي له یو دښمن څخه فَقِبْلَتُهٗ جِهَةُ قُدْرَتِهٖ وَأَمْنِهٖ نو د داسې کس قبله د ده د قدرت او د ده د امن جهت (طرف) دی (یعني د داسې کس لپاره قبله هغه طرف دی کوم طرف ته چې د ده قدرت وي او کوم طرف ته چې له دښمن څخه په امن وي).

تشریح: مسئله دا ده چې که یو څوک د معقول عذر په وجه په لمانځه کې مخ پر قبله نه سي کېدلای، نو له هغه څخه د استقبال القبله شرط ساقطیږي او هغه چې پر کوم جهت قادر وي هغه طرف ته لمونځ کولای سي. معقول عذر په لاندې توګه کېدلای سي:

①... مریض دومره کمزوری وي چې خپله مخ پر قبله نه سي کېدلای. او داسې مرستیال هم نه وي چې هغه مخ پر قبله کړي.

②... يو څوک له سپارلي ځخه خپله نه سي راښوه کېدلای، او يو مرستيال هم موجود نه وي چي هغه راښوه کړي، يا له راښوه کېدلو ځخه وروسته دور ختلو قدرت نه لري. برابره ده د کمزوري په وجه وي، يا د سپارلي د سرکښوالي په وجه وي.

③... مخ پر قبله د لمونځ کولو په صورت کي د ځاني يا مالي نقصان سخته خطره وي.

④... يا سړی پر سپارلي سپور وي او لاندي ځمکه تولهٔ ختي وي، څه پاک ځای د لمانځه لپاره نه وي.

⑤... يا د سپارلي پر درولو قادر نه وي.

⑥... يا دا خطره وي چي که ودرېږم او لمونځ وکړم، نو نور مسافر او قافلې والا به را ځخه ولاړ سي او تنها به پاته سم.

نو په داسي صورتونو کي فرض لمونځ له قبلې ځخه بغير بل طرف ته هم کول صحيح دي. (حلبی کبير ص:۲۱۹، شامی ج:۲، ص:۱۰۳، کتاب المسائل ص:۲۶۸)

که چا ته د قبلې طرف معلوم نه وي، نو څه حکم دي؟

﴿۲۲۰﴾ وَمَنِ اشْتَبَهَتْ عَلَيْهِ الْقِبْلَةُ او پر چا چي قبله مشتبه سي (يعني په قبله کي شکمن سي) وَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مُخْبِرٌ وَلَا مِحْرَابٌ او د ده سره (نژدې) هيڅ خبر ورکونکی نه وي او نه محراب وي (چي له هغه ځخه د قبلې درک معلوم کړي) تَحَرّٰى نو غور و فکر دي وکړي (يعني په خپل نکر سره دي د قبلې طلب وکړي، نو کوم طرف ته چي د ده زړه ووايي چي دا به نو قبله وي. هغه طرف ته دي لمونځ وکړي) وَلَا إِعَادَةَ عَلَيْهِ لَوْ أَخْطَأَ او پر هغه د لمونځ راګرځول نسته که چيري خطا وتلی (تېر وتلی) وي.

لغات: ﴿اشتبهت﴾ د افتعال له بابه د واحد مؤنث غائب ماضي صيغه ده: مشتبه کېدل، شکمن کېدل، ناڅرګندېدل. ﴿تحرّٰی﴾ د تفعّل د باب ماضي ده: اصل معنیٰ يې ده: طلبُ الأحرٰی، د زيات لايق او غوره شي طلب کول. يعني په څو شيانو کي د اولیٰ شي طلب او پلټنه کول چي کوم يو يې اولیٰ دی. د صحيح او غير صحيح د معلومولو لپاره پوره غور او فکر کول.

تشريح: که يو څوک مثلاً په سفر کي وي او هغه ته د قبلې طرف معلوم نه وي او نه نژدې داسي څوک وي چي د قبلې طرف ور وښيي او نه داسي بل شی وي چي له هغه ځخه قبله ورته معلومه سي. نو په دې صورت کي پر هغه تحرّی کول فرض دي. يعني د قبلې په تعيين کي غور او فکر کول او په علاماتو او قرائنو سره د قبلې اندازه لګول پر هغه لازم دي، اوس که له تحرّی کولو ځخه وروسته يو

طرف ته لمونځ وکړي، بیا د لمانځه څخه تر فراغت وروسته ورته معلومه سي چي ما غلط طرف ته لمونځ کړی دی، نو لمونځ يې صحيح کيږي، د راګرځولو ضرورت يې نسته. (هنديه ج:۱، ص:۶۴، کتاب المسائل ص:۲۶۷)

که د لمانځه په دوران کي معلومه سي چي قبله بل طرف ته ده؟

﴿۲۲۱﴾ وَاِنْ عَلِمَ بِخَطْئِهٖ فِيْ صَلٰوتِهٖ او که هغه په لمانځه کي دننه په خپل خطا خبر سي (پوه سي، چي غلط طرف ته ولاړ يم) اِسْتَدَارَ وَبَنٰى نو (په لمانځه کي دننه) دي وګرځي او بناء دي وکړي (پر کړي لمانځه، يعني تر کومه ځايه چي هغه لمونځ کړی وي، له هاغه ځايه دي لمونځ شروع کړي. له سره لمونځ راګرځولو ته ضرورت نسته؛ ځکه کړی لمونځ يې صحيح دی).

لغات: ﴿استدار﴾ د استفعال د باب ماضي ده: ګرځېدل، ﴿بنٰی﴾ د ضرب د باب ماضي ده، د دې له معناوو څخه يوه معنىٰ ده: (وروسته لمونځ پر مخکيني اداء کړي لمانځه) بناء کول، (وروسته اداء کونکی لمونځ د مخکيني اداء سوي لمانځه سره) پيوند کول.

تشريح: که چيري له تحرّي کولو څخه وروسته لمونځ شروع کړي، بيا د لمانځه په دوران کي ورته معلومه سي چي قبله بل طرف ته ده يعني تحرّي يې بدله سي، يا يو بل څوک د لمانځه په دوران کي د بل طرف خبر ورکړي چي قبله ودې طرف ته ده، نو په لمانځه کي دننه هغه طرف ته مخ ګرځول ضروري دي، او اوس له نوي سره د لمونځ راګرځولو ضرورت نسته، بلکي پاته لمونځ دي په هغه سابقه لمونځ باندي بناء او پوره کړي. (هنديه ج:۱، ص:۶۴، کتاب المسائل ص:۲۶)

بغير له تحرّي څخه لمونځ کول

﴿۲۲۲﴾ وَاِنْ شَرَعَ بِلَا تَحَرٍّ او که بغير له غور فکر څخه لمونځ شروع کړي فَعَلِمَ بَعْدَ فَرَاغِهٖ اَنَّهٗ اَصَابَ بيا د لمونځ څخه تر فارغېدلو وروسته خبر سي چي دئ صحيح سوی دی (يعني ورته معلومه سي چي زه په خپل تحرّي کي نه يم خطا وتلی او مخ پر قبله دربدلی يم) صَحَّتْ نو لمونځ (يې) صحيح کيږي وَاِنْ عَلِمَ بِاِصَابَتِهٖ فِيْهَا او که په لمانځه کي دننه په خپل صحيح کېدلو (نه خطا وتلو) خبر سي (چي زه صحيح مخ پر قبله ولاړ يم) فَسَدَتْ نو لمونځ (يې) فاسديږي كَمَا لَوْ لَمْ يَعْلَمْ اِصَابَتَهٗ اَصْلًا لکه څرنګه چي (په هغه وخت کي يې لمونځ فاسديږي) که هغه په خپل صحيح کېدلو (مخ پر قبله دربدلو) بالکل خبر نه وي.

لغات: ﴿أَصَابَ﴾ د افعال د باب ماضي ده، د دې باب څو معناوي دي چې له هغوی څخه څيني دا دي: نه خطا وتل (صحيح کېدل، ټيک لګېدل)، رسېدل او داسي نور. (معجم الوسيط)

تشريح: پر کوم کس چې قبله مشتبه سي، د هغه لپاره له تحري کولو څخه بغير لمونځ شروع کول صحيح نه دي، خو بيا هم که له تحري څخه بغير لمونځ شروع کړي او له فراغت څخه وروسته ورته معلومه سي چې واقعي مخ پر قبله مي لمونځ کړی دی، نو لمونځ يې صحيح کېږي (څکه دلمانځه په دوران کي يو خاص صورت پېښ سوی نه دی). او که دلمانځه په دوران کي په يقيني توګه ورته معلومه سي چې د قبلې طرف صحيح يا غلط دی، نو لمونځ يې فاسدېږي (ماتېږي) او له نوي سره به لمونځ کوي (په دې صوت کي دلمونځ فاسدېدلو وجه دا ده چې مخکېنی حالت يو کمزوری حالت وو. اوس چې قبله ورته معلومه سوه نو اوس يو قوي حالت دی چې د هغه په پېښېدلو سره هغه کمزوری بنياد قائم نه پاتېږي. لکه په تيمم سره لمونځ کونکی چې دلمانځه په دوران کي اوبه ومونډي، نو لمونځ يې فاسدېږي). (شامي ج:٢، ص:١٠٦، ايضاح الإصباح ص ٦٢)

که مقتديانو ته د امام طرف نه معلومېږي، نو څه حکم دی؟

﴿٣٢٢﴾ وَلَوْ تَحَرّٰى قَوْمٌ جِهَاتٍ او که تحري وکړي يو قوم د مختلفو طرفونو (يعني يو څو مقتديان په خپل غور و فکر سره بېلابېلو طرفونو ته لمونځ وکړي) وَ جَهِلُوْا حَالَ إِمَامِهِمْ او دوی نا خبره وي د خپل امام په حالت (چې هغه کوم طرف ته ولاړ دی) تُجْزِئُهُمْ نو دا لمونځ ورلره کافي کېږي (لمونځ يې جائز کېږي).

تشريح: که امام په توره تياره کي لمونځ کوي او د هغه شا ته په جماعت کي چې کوم خلک ور سره شريک کېږي، هغو ته هيڅ نه معلومېږي چې د امام صاحب مخ وکوم طرف ته دی. نو هر يو دې په خپله تحري سره د قبلې جهت معلوم کړي او لمونځ دي وکړي. اوس که د امام مخ يو طرف ته وي او د مقتديانو مخ بل طرف ته وي، نو په دې صورت کي د ټولو لمونځ صحيح کېږي. خو په دې شرط چې امام به له مقتديانو څخه مخکي وي، لېکن کوم څوک چې تر امام مخکي وي. يا کوم چا ته چې د امام حال معلوم سي. نو د هغه لمونځ نه کېږي. دلته درې صورتونه دي: يا د مقتدي مخ به د امام د مخ وطرف ته وي، يا به د امام دا رخ وطرف ته وي، يا د مقتدي شا به د امام د مخ وطرف ته وي. دغه درې صورت له امام څخه د مخکي کېدلو صورت دی (يعني کله چې د مقتدي شا د امام د مخ وطرف ته واقع کېږي، نو په دې صورت کي د هغه لمونځ نه صحيح کېږي چې تر امام مخکي دی).

❀❀❀

آیا د قبلې په تعیین کې د کافر قول هم معتبر دی؟

مسئله (۱): که څوک داسې ځای وي چې هلته دا پته نه لګیږي چې قبله کوم طرف ته ده؟ مثلاً دا نه معلومیږي چې دلته قبله د مشرق وطرف ته ده او که د مغرب وطرف ته؟ نو په داسې ځای کې که یو نا مسلمان کس د قبلې طرف ور وښیي، نو محض د هغه خبر لره اعتبار نشته. تر څو چې په قرائنو سره د هغه تصدیق نه وسي، او که داسې ځای وي چې هلته دومره خو معلومه وي چې قبله دلته مثلاً د مغرب وطرف ته ده، خو دا نه معلومیږي چې مغرب کوم طرف ته دی. نو د مغرب د طرف پېژندلو لپاره له یو نامسلمان کس څخه هم تحقیق کېدلای سي، کله چې د هغه د رښتنوالي غالب ګومان وي. (الفقه الحنفي في ثوبه الجدید ج:۱. ص:۱۹۷، کتاب المسائل ص:۲۶۵)

د قبلې د طرف معلومولو ذرائع

مسئله (۲): په کومو ښارونو او آبادیو کې چې زاړه مسجدونه وي، د هغوی محرابونه به د قبلې معیار جوړول کیږي او چیرې چې له مخکې څخه جوړ سوي مسجدونه نه وي، نو هلته دې شاوخوا له اوسېدونکو مسلمانانو څخه د قبلې تحقیق کول کیږي او چیرې چې هیڅ ښوونکی نه وي. مثلاً دښتونه، یا نوي آبادیاني، نو په هغوی کې به د قطب نما یا لمر او سپوږمۍ وغیره په ذریعه له تحرّي او غور وفکر کولو څخه وروسته قبله متعیّنول کیږي. (شامي ج:۲. ص:۱۰۰، کتاب المسائل ص:۲۶۵)

په افغانستان او پاکستان کې د قبلې د صحیح طرف معلومولو آسانه طریقه

مسئله (۳): په افغانستان او پاکستان او کومې علاقې چې له دوی څخه د مشرق پر طرف واقع دي، په هغوی ټولو کې د قبلې د طرف معلومولو آسانه او محتاطه طریقه دا ده چې په ګرمۍ (دوبي) کې دې تر ټولو په اوږده ورځ او په ژمي کې دې تر ټولو په کوچنۍ ورځ د لمر لوېدلو ځایو ته وکتل سي، نو د دې دوارو په مینځ کې چې کوم ځای واقع کیږي، هغه به د قبلې طرف وي. یعنې د دغه مینځوي ځای په هره حصه کې چې هم لمونځ وسي، نو صحیح کیږي. (جواهر الفقه ج:۱. ص:۲۷۶، حلبي کبیر ص:۲۱۸. شامي ج:۲، ص:۹۹)

فَصْلٌ (فِيْ وَاجِبِ الصَّلَاةِ)

(دا) فصل (د لمانځه د واجباتو په بیان کي) دی

وَهُوَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَيْئًا او هغوی (واجبات) اتلس (۱۸) شیان دي.

تشریح: په دې فصل کي مصنف رَحِمَهُ الله د لمانځه واجبات بیانوي.

د واجب لغوي او اصطلاحي معنیٰ: واجب په لغت کي له "وَجوب" څخه دی او د "وَجوب" یو معنیٰ "سقوط" (لویدل) ده او بله معنیٰ یې "لزوم" ده، نو واجب ته ځکه واجب وایي چي علم (او ځان په خبرول) یې زموږ څخه ساقط دي او عمل یې پر موږ لازم دی، یا له "وجیب" څخه دی کوم چي "شک او تردد" ته وایي. او دا ځکه چي د واجب په ثبوت کي شک وي یعني د فرضو په څېر په قطعي دلیل سره ثابت نه وي.

او اصطلاحي معنیٰ یې ده: «مَالَزِمَ بِدَلِيْلٍ فِيْهِ شُبْهَةٌ». (چي په داسي دلیل سره ثابت وي چي په هغه کي څه شبهه وي).

دلته له واجب څخه مراد هغه دی چي په عمداً پرېښوولو باندي یې ګناه او په سهواً پرېښوولو باندي یې سجدهٔ سهو لازمیږي، نه فساد. د لمانځه واجبات اتلس (۱۸) دي. لیکن دا صرف په همدې اتلسو (۱۸) کي منحصر نه دي، له دې څخه هم زیات کېدلای سي.

صاحب د بدائع الصنائع ټوله شپږ واجبات بیان کړي دي: ① د سورة الفاتحه سره سورت یو ځای کول. ② په جهري لمنځونو کي جهر او په سرّي لمونځو کي سرّ. ③ تعدیل دارکانو. ④ قعدهٔ اولیٰ. ⑤ تشهد ⑥ ترتیب دافعالو (بدائع ج:۱، ص:۳۹۴). خو د متعلقاتو او جزئیاتو په اعتبار سره دا شمېر له دې څخه څو چنده زیات کېدلای سي.

مصنف رَحِمَهُ الله ټوله اتلس واجبات ذکر کړي دي:

سورة الفاتحه ویل

﴿۳۲۴﴾ قِرَاءَةُ الْفَاتِحَةِ (۱) سورة الفاتحه ویل.

تشریح: د امام او د یوازي لمونځ کونکي لپاره د فرضي لمانځه په اولو دوو رکعتونو کي او د وترو، سنتو او نوافلو په هر رکعت کي سورة الفاتحه ویل واجب دي، لیکن د مقتدي لپاره د امام د قراءت په وخت کي چپ پاتېدل ضروري دي؛ ځکه د امام قراءت د مقتدي قراءت لره هم حکماً شامل دی.

د سورة الفاتحه سره بل سورت يو ځای کول

﴿۲۲۵﴾ وَضَمُّ سُوْرَةٍ أَوْ ثَلَاثِ آيَاتٍ فِيْ رَكْعَتَيْنِ غَيْرِ مُتَعَيِّنَتَيْنِ مِنَ الْفَرْضِ (۲) او (د سورة الفاتحې سره) ديو سورت يا دريو آيتونو يو ځای کول (ضمول) د فرضو په دوو نا متعينو (نا معلومو) رکعتونو کي وَفِيْ جَمِيْعِ رَكَعَاتِ الْوِتْرِ وَالنَّفْلِ او د وترو او نفلو په ټولو رکعتونو کي.

تشريح: د سورة الفاتحې سره د فرضو په دوو رکعتونو کي او نور د ټولو لمنځونو په هر رکعت کي د سورة الفاتحې سره بل کوچنی سورت يو ځای کول يا کم از کم درې کوچني آيتونه يا يو اوږد آيت ور سره يو ځای کول واجب دي، کوچنی سورت لکه سورة الکوثر، يا د هغه قائم مقام درې کوچني آيتونه لکه ﴿ثُمَّ نَظَرَ. ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ. ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ﴾، دا ور سره يو ځای کول د امام او منفرد لپاره واجب دي.

ن ركعتين غير متعيّنين: يعني د فرضو صرف په دوو رکعتونو کي د سورة الفاتحې سره سورت يو ځای کول دا جلا واجب دي، او صرف اول دوه رکعتونه د دې قرائت لپاره متعين کول جلا واجب دي، چي دا به په راروان عبارت کي ذکر سي.

د فرضو په اولو دوو رکعتونو کي د قرائت تعيين

﴿۲۲٦﴾ وَتَعْيِيْنُ الْقِرَاءَةِ فِي الْأُوْلَيَيْنِ (۳) او قرائت متعينول په اولو دوو رکعتونو کي.

تشريح: په څلور رکعتيز يا درې رکعتيز فرضي لمانځه کي واجب دي چي د سورة الفاتحې سره د سورت يو ځای کولو عمل (قرائت) په اولو دوو رکعتونو کي وسي، که له هغوی څخه بغير په دريم يا څلورم رکعت کي قرائت وکړي، نو د واجب پرېښوولو په وجه سجدهٔ سهو لازميږي. (مراقی الفلاح ص:۱۳۵، عالمګيري ج:۱، ص:۷۱)

سورة الفاتحه له قرائت څخه مخکي ويل

﴿۲۲۷﴾ وَتَقْدِيْمُ الْفَاتِحَةِ عَلٰى سُوْرَةٍ (۴) او سورة الفاتحه پر سورت مخکي کول.

تشريح: په کومو رکعتونو کي چي د سورة الفاتحې سره سورت يو ځای کول ضروري دي، په هغوی کي سورة الفاتحه له سورت څخه مخکي ويل واجب دي، او که د دې برعکس وکړي، نو سجدهٔ سهو واجبيږي. (حلبی کبير ص:۲۹۴، عالمګيري ج:۱، ص:۷۱)

﴿۲۲۸﴾ وَضَمُّ الْأَنْفِ لِلْجَبْهَةِ فِي السُّجُوْدِ (۵) او پزه د تندي سره يو ځای کول په سجده کي (يعني پر پزه او تندي دواړو باندي سجده کول).

تشريح: په سجده کي د تندي سره پزه يو ځای کول يعني پزه هم پر ځمکه لګول واجب دي (په دې شرط چي د پزي هډوکی د ځمکي سره لګېدلی وي)، همدارنګه په سجده کي د تندي اکثره حصه لګول واجب دي او د تندي څه حصه لګول فرض دي، او بېله عذره صرف پر پزه سجده کول ممنوع دي.

په هر رکعت کي دوې سجدې پر له پسې کول

﴿۲۲۹﴾ وَالْإِتْيَانُ بِالسَّجْدَةِ الثَّانِيَةِ فِيْ كُلِّ رَكْعَةٍ قَبْلَ الْإِنْتِقَالِ لِغَيْرِهَا (۶) او دويمه سجده اداء کول په هر رکعت کي مخکي له منتقل کېدلو څخه و بل رکعت (يا بل رکن) ته.

تشريح: په هر رکعت کي دوې سجدې بغير له فصل او جدايۍ څخه اداء کول واجب دي يعني د دواړو سجدلو په مېنځ کي دي يو بل رکن نه اداء کول کيږي، کنې سجدهٔ سهو واجبيږي. (مراقي الفلاح ص: ۱۳۵)

د تعديل ارکان بيان

﴿۲۳۰﴾ وَالْإِطْمِئْنَانُ فِي الْأَرْكَانِ (۷) او په ارکانو کي اطمينان کول (يعني د اطمينان په حالت کي په آرامتيا سره ارکان اداء کول)

تشريح: د لمانځه افعال قيام (ولاړه)، رکوع، سجده، قعدهٔ اخيره (آخره ناسته) او جلسه په اطمينان او تعديل سره اداء کول واجب دي، چي د هغه حدّ دا دی چي په هر رکن کي اندامونه ساکن او پر خپل ځای قرار ونيسي او دا کيفيت کم از کم د يوه وار سبحان الله ويلو په اندازه پاته سي (يعني د تعديل او اطمينان حدّ دا دی چي تقرېباً د يوه وار سبحان الله ويلو په اندازه په هر رکن کي اندامونه ساکن او پر خپل. خپل ځای قرار پاته سي). (طحطاوي على مراقي الفلاح ص: ۱۳۵)

حضرت مولا مفتي سعيد احمد صاحب (دامت بركاتهم) په تحفة الالمعي کي داسي ليکلي دي: چي په ارکان اربعه يعني په رکوع، قومه، سجده او جلسه کي تعديل واجب دی. کله چي انسان کوع ته دومره کوږ سي چي لاسونه تر زنګنو پوري ورسيږي، نو رکوع وسوه. بيا په رکوع کي ملا سيده کول يعني په اطمينان سره رکوع کول تعديل دی، همدارنګه کله چي له رکوع څخه پورته سي او ولاړي ته نژدې سي، نو قومه وسوه. بيا ملا سيده کول يعني په اطمينان سره ودرېدل د قومې تعديل دی. او کله چي له اولي سجدې څخه سر را پورته کړي او ناستي ته نژدې سي، نو جلسه وسوه. او په اطمينان سره کښېناستل د جلسې تعديل دی. او پر ځمکه د تندي په اېښوولو سره سجده وسوه. او په هغه کي په سکون سره پاتېدل تعديل دی. (تحفة الالمعي ج: ۲، ص: ۵۹)

قعدهٔ اولیٰ (اوله ناسته)

﴿۲۲۱﴾ وَالْقُعُودُ الْأَوَّلُ (۸) او اوله ناسته کول.

تشریح: په درې رکعتیزو یا څلور رکعتیز فرضي یا نفلي لمنځونو کي د دوو رکعتو له اداء کولو څخه وروسته کم از کم دومره کښېنستل واجب دي چي په هغه کي تشهد ویل کېدلای سي.

په اوله ناسته کي تشهد ویل

﴿۲۲۲﴾ وَقِرَاءَةُ التَّشَهُّدِ فِيهِ فِي الصَّحِيحِ (۹) او تشهد ویل په اوله ناسته کي د صحیح قول مطابق.

لغات: فیه د ضمیر مرجع "القعود الأول" دی.

تشریح: په قعدهٔ اولیٰ کي تشهد ویل واجب دي، یو قول دا دی چي سنت دي، خو صحیح او مفتیٰ به قول د وجوب دی، د "في الصحیح" په قید سره یې هغه د سنتوالي قید خارج کړی یا د "في الصحیح" تعلق د قعدهٔ اولیٰ او تشهد دواړو سره دی یعني صحیح او مفتیٰ بِهٖ قول دا دی چي قعدهٔ اولیٰ او په هغه کي تشهد ویل واجب دي، بعضي حضرات د دواړو د سنتوالي قائل دي، نو په دې قید سره د هغو له قول څخه احتراز دی. (مراقی الفلاح ص:۱۲۶)

په آخره ناسته کي تشهد ویل

﴿۲۲۳﴾ وَقِرَاءَتُهُ فِي الْجُلُوسِ الْأَخِيرِ (۱۰) او تشهد ویل په آخره ناسته کي.

تشریح: د لمانځه له واجباتو څخه لسم واجب په قعدهٔ اخیره (آخره ناسته) کي تشهد ویل دي.

تر قعدهٔ اولی وروسته بې له ځنډه درېیم رکعت ته ولاړېدل

﴿۲۲۴﴾ وَالْقِيَامُ إِلَى الثَّالِثَةِ مِنْ غَيْرِ تَرَاخٍ بَعْدَ التَّشَهُّدِ (۱۱) او (واجب دي) ولاړېدل درېیم رکعت ته بغیر له څه ځنډ څخه تر تشهد وروسته (یعني په دویمه ناسته کي تر تشهد ویلو وروسته بغیر له څه ځنډ کولو څخه درېیم رکعت ته ولاړېدل هم واجب دي)

تشریح: د درې رکعتیزو یا څلور رکعتیز فرضي لمانځه په قعدهٔ اولیٰ کي تر تشهد ویلو وروسته سملستي د درېیم رکعت لپاره ولاړېدل واجب دي، که په هېره سره ځنډ وکړي او درود شریف ویل شروع کړي، نو سجدهٔ سهو واجبېږي.

یادونه: ټوله امامان پر دې متفق دي چي د ثلاثي او رباعي فرضي لمانځه په اوله ناسته کي به صرف تشهد ویل کیږي، له هغه څخه وروسته درود شریف وغیره به نه ویل کیږي، او واجب لمنځونه او د یوه قول مطابق د ماپښین څلور سنتونه هم د فرضو سره ملحق دي چي په هغوی کي به هم صرف تشهد ویل کیږي، همدارنګه د نورو سنتِ مؤکده وو دی، او نور په ټوله نفلي او سنت غیر مؤکده لمنځونو کي په هره قعده کي تشهد، درود او دعاء ټوله ویل کېدلای سي؛ ځکه د نفلو او سنتو هر دوه رکعته یو جلا لمونځ دی، او که صرف تشهد ووایي، نو هم صحیح دي. خو زیاتره خلک په دې مسئله ناخبره دي او هغوی د هر لمانځه په اوله ناسته کي صرف تشهد وایي او درود شریف صرف دا نه چي نه وایي، بلکي که څوک یې په هېره ووایي، نو سجدهٔ سهو کوي، دا غلط فهمي د فرائضو له قعدهٔ اولیٰ څخه پیدا سوې ده، څرنګه چي د فرضو په اوله ناسته کي صرف تشهد ویل واجب دي، نو ځکه خلکو د ټولو لمنځونو لپاره همدا حکم سنجولی دی. (تحفة الالمعی ج:۲، ص:۱۹۳)

د "سلام" په لفظ سره لمونځ ختمول

﴿۲۲۵﴾ وَلَفْظُ السَّلَامِ دُوْنَ عَلَيْكُمْ (۱۲) او (واجب دي) لفظ د "السلام" ویل. نه "علیکم".
(یعني صرف لفظ د السلام ویل واجب دي په همدې سره لمونځ پوره کیږي. تر هغه وروسته علیکم ورحمة الله... ویل سنت دي. ویل یې پکار دي. واجب نه دي).

تشریح: په لفظ د "السَّلَام" سره له لمونځ څخه وتل واجب دي یعني لمونځ د "السَّلَام" په لفظ سره ختمول واجب دي. نه په بل لفظ سره، او پاته سوه دا خبره چي یو وار "السَّلَام" ویل واجب دي او که دوه واره ویل واجب دي، نو په دې کي اختلاف دی. بعضي فرمایي چي دوه واره د "السَّلَام" لفظ ویل واجب دي او علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله همدې ته اصح ویلي دي او د بعضو په نېز دویم سلام سنت دی. او راسته او چپه طرف (دواړو خواوو) ته مخ ګرځول هم واجب نه دي (حاشیه). او پاته سو لفظ د "عَلَيْكُم..." واجب نه دی. لهذا که څوک داسي وخت مسجد ته ورسیږي چي امام اول "السَّلَام" ویلی وي، نو اوس د هغه اقتداء نه صحیح کیږي که څه هم امام تر اوسه "عَلَيْكُمْ" نه وي ویلي. (شفاء الارواح بحوالهٔ حاشیه. درمختار مع الشامي ج:۲، ص:۱۶۲)

د وترو په لمانځه کې قنوت ويل

﴿۲۲۶﴾ وَقُنُوْتُ الْوِتْرِ (۱۳) او د وترو قنوت ويل (يعني په وترو کې دعاء قنوت ويل هم واجب دي).

تشريح: د وترو په دريم رکعت کې دعاءِ قنوت ويل واجب دي، قنوت په لغت کې مطلقاً دعاء ته وايي، نه مخصوصې دعاء ته، او پاتې سوه مخصوصه دعاء يعني "اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِيْنُكَ نَسْتَغْفِرُكَ...إلخ" ويل سنت دي، نه لازم، لهذا که له دې دعاء څخه بغير بله دعاء ووايي، نو هم لمونځ صحيح کيږي، خو د سنت خلاف به وي؛ همدارنګه د قنوت لپاره تکبير يعني الله أکبر ويل واجب دي او تر غوږو پورې لاسونه پورته کول سنت دي. (انوار الايضاح. شفاء الارواح)

په اخترونو کې تکبيراتِ زوائد ويل

﴿۲۲۷﴾ وَتَكْبِيْرَاتُ الْعِيْدَيْنِ (۱۴) او د دواړو اخترونو تکبيرات (تکبيراتِ زوائد) ويل.

تشريح: د کوچني اختر او لوی اختر په لمنځونو کې شپږ زائد تکبيرونه واجب دي، درې تکبيرونه په اول رکعت کې او درې تکبيرونه په دوهم رکعت کې، او له دوی څخه هر يو تکبير مستقل واجب دی. (مراقی الفلاح ص: ۱۳۷)

په تحريمه کې تکبير (الله أکبر) ويل

﴿۲۲۸﴾ وَتَعْيِيْنُ التَّكْبِيْرِ لِافْتِتَاحِ كُلِّ صَلٰوةٍ لَا الْعِيْدَيْنِ خَاصَّةً (۱۵) او تکبير متعين کول (ټاکل) د هر لمانځه د شروع کولو لپاره، نه خاص د اخترونو (د لمانځه) لپاره.

تشريح: د لمونځ شروع کولو په وخت کې خاص د "الله أکبر" په لفظ سره تحريمه ويل دا واجب دي، او که څوک له "الله أکبر" څخه بغير په بل ذکر مثلاً په "الله أعظم" يا په "الله أجلّ" سره لمونځ شروع کړي، نو د واجب پرېښودونکي به وي کوم چې مکروه تحريمي دي، او داسې نه ده چې صرف د دواړو اخترونو په لمانځه کې د "الله أکبر" په لفظ سره لمونځ شروع کول واجب دي او له اخترونو څخه بغير په نورو لمنځونو کې سنت دي لکه څرنګه چې بعضو دا د اخترونو سره خاص ګڼلي دي؛ ځکه د "الله أکبر" په لفظ سره د هر لمانځه په شروع کولو باندې نبي کريم ﷺ همېشتوب کړی دی. (شفاء الارواح. انوار الايضاح)

﴿۲۲۹﴾ وَتَكْبِيْرَةُ الرُّكُوْعِ فِيْ ثَانِيَةِ الْعِيْدَيْنِ (۱۶) او د رکوع تکبیر د دواړو اخترونو (د لمانځه) په دویم رکعت کې.

تشريح: داخترونو دلمانځه په دویم کي د رکوع تکبیر واجب دی. په نورو لمنځونو کي دا تکبیر صرف سنت دی. (مراقی الفلاح ص:۱۳۷)

په جهري لمنځونو کي په لوړ آواز سره قرائت کول

﴿۲۳۰﴾ وَجَهْرُ الْإِمَامِ بِقِرَاءَةِ الْفَجْرِ وَأُوْلَيَـيِ الْعِشَائَيْـنِ (۱۷) او (واجب دي لپاره) د امام په زوره ویل (جهر کول) د سهار په قرائت کي او د ماښام او ماخوستن په اولو دوو رکعتونو کي وَلَوْ قَضَاءً که څه هم قضاء وي (یعني که څه هم دي لمنځونو قضاء راوړي په جماعت سره) وَالْجُمُعَةِ وَالْعِيْدَيْنِ وَالتَّرَاوِيْحِ وَالْوِتْرِفِيْ رَمَضَانَ او (جهر کول) په جمعه، دواړو اخترونو، تراویحو او د رمضان په وترو کي.

لغات: ﴿أُوْلَيَـيِ﴾ اوله یاء په فتحه سره ده او دویمه په کسره سره ده، تثنیه د أُوْلَى ده، دا په اصل کي أُوْلَيَيْنِ وه، داضافت په وجه نون حذف سو، او له عشائین څخه د ماښام او ماخوستن لمونځ مراد دی او مغربین ځکه نه دي ورته ویل سوي چي غلبه اکثر له وړکول کیږي، نو ځکه عشائین رته ویل سوي دي.

تشريح: د امام لپاره په جهري لمنځونو کي جهر کول (په لوړ آواز سره قرائت کول) واجب دي، یعني د ماښام او ماخوستن په اولو دوو رکعتونو کي او د سهار د لمانځه او د جمعي او اخترونو دلمانځه او د تراویحو او د رمضان د وترو په هر رکعت کي جهر کول واجب دي، او که جهر پرېږدي، نو سجدهٔ سجهو لازمیږي.

او که څوک تنها لمونځ کوي (منفردوي)، نو پر هغه جهر کول واجب نه دي، خو افضل دا ده چي جهر وکړي، او د هغه لپاره د جهر حد دا دی چي نژدې کس يې اوريدلای سي. (حاشیه)

همدارنګه که چیري جهري لمونځ قضاء سي او هغه په جماعت سره راګرځوي نو په هغه کي هم جهر واجب دی. که امام جهر نه پټښي وکړي، نو سجدهٔ سهو لازمیږي.

په سرّي لمونځو کي په کراره قرائت کول

﴿۲۲۱﴾ وَالْإِسْرَارُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ (۱۸) او په کراره ويل (په پټه قرائت کول) په (ټولو رکعتونو) دماپښين او مازيګر کي وَفِيمَا بَعْدَ أُولَيَيِ الْعِشَائَيْنِ وَنَفْلِ النَّهَارِ او (په کراره قرائت کول) دماخوستن له اولو دوو رکعتونو څخه وروسته والا رکعتونو کي او دورځي په نفلو کي.

تشريح: دسرّي لمنځونو لکه دماپښين او مازيګر په ټولو رکعتونو کي، او دماښام په درېيم رکعت، او دماخوستن په آخري دوو رکعتونو کي په کراره (په پټ آواز سره) قرائت کول واجب دي، همدارنګه دورځي په نفلو کي مثلاً د کسوف او استسقاء په لمانځه په کراره قرائت کول واجب دي(او صاحب دانوار الايضاح د "نفل النهار" تشريح داسي کړې ده چي دورځي په اوقاتو کي له جماعت څخه بغير اداء کېدونکي سنت او نفل، په هغوی کي هم په کراره قرائت کول واجب دي).

لو د کرار ويلو حدّ دا دی چي صرف خپله يې اوري او بل څوک يې نه اوري. (حاشيه)

﴿۲۲۲﴾ وَالْمُنْفَرِدُ مُخَيَّرٌ فِيمَا يَجْهَرُ او تنها لمونځ کونکي ته اختيار دی په هغه لمنځونو کي چي جهر پکښي کول کېږي كَمُتَنَفِّلٍ بِاللَّيْلِ لکه دشپې نفل کونکي(ته چي اختيار دی).

تشريح: فرمايي چي په جهري لمنځونو کي منفرد ته اختيار دی چي که قرائت جهراً کوي او که يې سراً کوي (خو جهر کول افضل د). لکه څرنګه چي هغه کس ته اختيار دی کوم چي دشپې نفل کوي چي که په کراره قرائت کوي او که په زوره يې کوي.

د فرضو په اولو دوو رکعتو کي سورت پرېښوول

﴿۲۲۳﴾ وَلَوْ تَرَكَ السُّورَةَ فِي أُولَيَيِ الْعِشَاءِ او که دماخوستن په اولو دوو رکعتونو کي سورت پرېږدي قَرَأَهَا فِي الْأُخْرَيَيْنِ مَعَ الْفَاتِحَةِ جَهْرًا نو په آخري دوو رکعتونو کي دي يې دسورة الفاتحه سره په زوره (په لوړ آواز سره) ووايي.

تشريح: دعبارت حاصل دا دی چي که يو څوک دماخوستن په اولو دوو رکعتو کي تر الحمد لله ويلو وروسته سورت نه ووايي، نو په آخري دوو رکعتو کي به يې ووايي، او دويلو طريقه دا ده چي اولاً دي سورة الفاتحه په جهر سره ووايي او بيا دي سورت په جهر سره ووايي او سجدهٔ سهو دي هم وکړي. (انوار الايضاح، شذا الارواح)

فاتحه پرېښوول

﴿۲۲۳﴾ وَلَوْتَرَكَ الْفَاتِحَةَ او که سورة الفاتحه پرېږدي لَايُكَرِّرُهَا فِي الْأُخْرَيَيْنِ نو په آخري دوو رکعتو کي به يې نه مکرره کوي (دوباره به يې نه وايي).

تشريح: فرمايي که څوک په اولو دوو رکعتو کي سورت ووايي، خو سورة الفاتحه نه ووايي، نو اوس په آخري دوو رکعتو کي د سورة الفاتحه دوه واره ويلو ته ضرورت نشته . بلکي صرف يو وار به سورة الفاتحه وايي او د واجب پرېښوولو په وجه دي په آخر کي سجدۀ سهو وکړي.

سورة الفاتحه مکرره ويل

مسئله (۱): واجب دي چي د فرضو د اولو دوو رکعتونو په هر رکعت کي سورة الفاتحه بېله فصله صرف يو وار ويل سي، که يې پرله پسې په يوه رکعت کي دوه واره ووايي، نو سجدۀ سهو واجبيږي، ها! که د سورة الفاتحه تر ويلو وروسته يو بل سورت ووايي، بيا سورة الفاتحه په هغه رکعت کي ووايي، نو هيڅ حرج نشته؛ ځکه په دې صورت کي به دويمه سورة الفاتحه د قرائت په درجه ګڼل کيږي او هغه ته به تکرار نه ويل کيږي. (حلبي كبير ص:۲۹۵، هنديه ج:۱، ص:۷۱، کتاب المسائل ص:۲۹۶)

د لمانځه په افعالو کي بېله فصله ترتيب باقي ساتل

مسئله (۲): د لمانځه ټوله افعال بغير له څه فصل څخه په ترتيب سره اداء کول واجب دي، مثلاً که څوک په اول رکعت کي له دويمي سجدې څخه راپورته سي او سمدستي نه ودرېږي بلکي کېني، يا پرله پسې دوه واره رکوع يا درې واره سجده وکړي، نو په ترتيب کي د خلل راتللو په وجه سجدۀ سهو لازميږي. . (حلبي كبير ص:۲۹۷، کتاب المسائل ص:۳۰۰)

فَصْلٌ فِيْ سُنَنِهَا

(دا) فصل په (بیان د) سنتو د لمانځه کي دی

وَهِيَ إِحْدٰى وَخَمْسُوْنَ او هغوی (سنتونه) یو پنځوس (۵۱) دي.

تشریح: سُنَن جمع د سنت ده.

د سنت لغوي او اصطلاحي معنیٰ: سنت په لغت کي "لاري" ته وایي، او اصطلاحي معنیٰ یې دا ده: هِيَ الطَّرِيْقَةُ الْمَسْلُوْكَةُ فِي الدِّيْنِ مِنْ غَيْرِ اِفْتِرَاضٍ وَلَا وُجُوْبٍ. (مطلب دا چي له سنت څخه مراد هغه کار دی چي بغیر له فرضیت او وجوب څخه د عبادت په توګه نبي ﷺ پر هغه همېشتوب کړی وي او کله نا کله یې (د عذر په وجه) پرې اېښی وي)، پر سنت عمل کول ډېر د ثواب باعث دي، لېکن د هغه په پرېښوولو سره نه په لمانځه کي سجدهٔ سهو واجبېږي او نه هغه فاسدېږي، او د تارک سنت حکم په لاندیني مختلفو صورتونو کي جلا، جلا دی.

① که بلا اراده او په هېره یو سنت پرېښوول سي، نو هیڅ ګناه نسته. ② او که قصداً یو سنت پرېښوول سي، لېکن په زړه کي د سنت د تحقیر او سپکاري اراده نه وي، نو ګنهګاره کېږي. ③ او که نعوذ بالله د سنت د تحقیر او سپکاوي پر بناء یې پرې اېښي وي، نو داسي کس له اسلام څخه خارج دی. لهذا په هر صورت کي د سنت مطابق د لمونځ کولو پوره اهتمام کول پکار دي او کوښښ کول پکار دي چي د لمانځه هیڅ سنت زموږ څخه پاته نه سي، الله ﷻ دي توفیق راکړي، اللهم آمین. (در مختار مع الشامي بیروت ج۱، ص۱۹۰، کتاب المسائل ص۳۱۳)

په لمانځه کي څو سنتونه دي؟

د لمانځه اصل سنتونه څومره دي او کوم، کوم دي؟ په دې باره کي د فقهاؤ مختلفه رایې دي، صاحب د نور الایضاح رحمه الله (۵۱) سنتونه ذکر کړي دي، حال دا چي په در مختار کي (۲۳) او په حلبي کبیر (شرح منیة المصلي) کي (۲۰) سنتونه ذکر سوي دي او پاته شیان یې په آدابو کي شمېرلي دي.

د تکبیرِ تحریمه په وخت کې دواړه لاسونه پورته کول

﴿۲۲۵﴾ رَفْعُ الْيَدَيْنِ لِلتَّحْرِيمَةِ حِذَاءَ الْأُذُنَيْنِ لِلرَّجُلِ وَالْأَمَةِ دواړه لاسونه پورته کول د تکبیرِ تحریمه (اول الله اکبر) لپاره د غوږونو (د نرمیو) تر برابرۍ پورې د سړي او مینځې لپاره وَحِذَاءَ الْمَنْكِبَيْنِ لِلْحُرَّةِ او د اوږو تر برابرۍ پورې د ښځې لپاره.

لغات: ﴿حِذَاء﴾ او حَذْو: برابر، مقابل، په برابرۍ کې، ﴿مَنْكِبَيْنِ﴾ تثنیه د مَنْكِبٌ ده: اوږه (ووږه).

تشریح: (۱) د لمونځ شروع کولو په وخت کې د سړي لپاره د الله اکبر ویلو پر مهال د غوږو تر نرمیو پورې دواړه لاسونه پورته کول سنت دي، همدا حکم د مینځې دی، او د لاس پورته کولو طریقه دا ده چې لاسونه دې داسې پورته کړي چې مړوندونه یې د اوږو په مقابل کې راسي، بټې ګوتې د غوږو د نرمیو په مقابل کې راسي او د ګوتو سرونه د غوږو د پورتني طرفونو (سرونو) په مقابل کې راسي، او ښځه دې لاسونه داسې پورته کوي چې لاسونه د اوږو په مقابل کې راسي (یعني ښځه دې تر خپلو اوږو پورې لاسونه پورته کوي).

د لاسونو د پورته کولو په وخت کې ګوتې خلاصې ساتل

﴿۲۲۶﴾ وَنَشْرُ الْأَصَابِعِ او ګوتې غوړول (خلاصې [پرانیستې] ساتل).

لغات: ﴿نشر﴾ د نصر د باب مصدر دی: غوړول، پرانیستل (د ګوتو په مینځ کې خلا پیدا کول).

تشریح: (۲) دویم سنت دا دی چې د تکبیرِ تحریمه لپاره د لاس پورته کولو په وخت کې ګوتې سره موښتې (جوختې) نه وي، بلکې څه غوندې خلاصې (غوړول سوې) وي، او پوره غوړول هم نه دي پکار دي (یا په بله وینا: پر خپل حال پرېښوول پکار دي چې نه پوره سره موښتې وي او نه پوره خلاصې وي)، او لاسونه دې داسې پورته کوي چې ورغوي د قبلې وطرف ته وي. (ثمرة النجاح، انوار الایضاح)

﴿۲۲۷﴾ وَمُقَارَنَةُ إِحْرَامِ الْمُقْتَدِي لِإِحْرَامِ إِمَامِهِ او د مقتدي (لپاره) تکبیرِ تحریمه یو ځای کول د خپل امام د تکبیرِ تحریمه سره.

تشریح: (۳) د مقتدي لپاره تکبیرِ تحریمه د امام سره یو ځای اداء کول هم سنت دي، یعنې کوم وخت چې امام "اللهُ أَکْبَر" ووایي، هاغه وخت دې یې مقتدي هم ووایي، په دې شرط چې تر امام مخکې ځني فارغ نه سي یعنې په دې شرط چې د امام له "اللهُ" او "أَکْبَر" ویلو څخه مخکې مقتدي له "اللهُ" او "أَکْبَر" ویلو څخه فارغ نه سي. لهذا که یې مقتدي لفظ د "الله" خو د امام سره یو ځای ووایي

لېکن د "اَکبر" لفظ مخکې ووايي يعنې د امام له "اَکبر" ويلو څخه مخکې څنې فارغ سي، نو د اصح قول مطابق د هغه لمونځ نه شروع کيږي. (شفاء الارواح بحواله حاشيه)

راسته لاس په چپه لاس باندې اېښوول او نيول او د نيولو طريقه

﴿۲۲۸﴾ وَ وَضْعُ الرَّجُلِ يَدَهُ الْيُمْنٰى عَلَى الْيُسْرٰى تَحْتَ سُرَّتِهِ او د سړي (لپاره) خپل راسته لاس پر چپه لاس تر نامه لاندې اېښوول وَ صِفَةُ الْوَضْعِ أَنْ يَّجْعَلَ بَاطِنَ كَفِّ الْيُمْنٰى عَلٰى ظَاهِرِ كَفِّ الْيُسْرٰى او د اېښوولو طريقه دا ده چې راسته ورغوی د چپه ورغوي پر شا کېږدي مُحَلِّقًا بِالْخِنْصَرِ وَ الْإِبْهَامِ عَلَى الرُّسْغِ په داسې حال کې چې په خچې او بټه ګوته سره پر مړوند حلقه جوړونکی وي.

لغات: ﴿مُحَلِّقًا﴾ د تفعيل د باب له د فاعل صيغه ده: حلقه (کړۍ) جوړونکی، حَلَّقَ يُحَلِّقُ تَحْلِيْقًا: حلقه جوړول، دائره جوړول.

تشريح: (۴) په دې عبارت کې څلورم سنت بيان سوی دی چې په لمانځه کې راسته لاس په چپه لاس باندې اېښوول سنت دي، او د دې تر څنګ دوې مسئلې نوري بيان سوي دي: ① يوه مسئله د لاس اېښوولو د ځای ده چې دواړه لاسونه دې تر نامه (ناف) لاندې اېږدي (په داسې توګه چې ټو (ناف) د لاسونو د پورتنی حصې سره لګېدلی وي)، ② دويمه مسئله د هغه د طريقې ده، نو طريقه يې دا ده چې د راسته لاس ورغوی دې د چپه لاس د ورغوي پر شا اېږدي او د راسته لاس په خچې او بټه ګوته سره دې د چپه لاس مړوند نيسي (يا په بله وينا: د راسته لاس په خچنه او بټه ګوته سره دې د چپه لاس پر مړوند حلقه جوړوي). او پاته درې ګوتې دې يې پر ليڅي غوړوي. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

د ښځې د لاس اېښوولو ځای او طريقه

﴿۲۲۹﴾ وَ وَضْعُ الْمَرْأَةِ يَدَيْهَا عَلٰى صَدْرِهَا مِنْ غَيْرِ تَحْلِيْقٍ او د ښځې خپل لاسونه پر سينه اېښوول بغير له حلقه جوړولو سره.

تشريح: (۵) او ښځه دې په لمانځه کې لاسونه پر سينه اېږدي؛ ځکه په دې کې ستر زيات دی کوم چې د ښځې لپاره ضروري دی، او د اېښوولو طريقه يې دا ده چې د راسته لاس ورغوی دې د چپه لاس د ورغوي پر شا اېږدي او د سړي په څېر دې حلقه نه جوړوي يعنې په خچې او بټه ګوته سره دې مړوند نه نيسي.

څو نور سنتونه

﴿۲۵۰﴾ وَالثَّنَاءُ او (همدارنګه سنت دي) ثناء ویل وَالتَّعَوُّذُ لِلْقِرَاءَةِ او اعوذ بالله... ویل د قرائت لپاره وَالتَّسْمِيَةُ أَوَّلَ كُلِّ رَكْعَةٍ او بسم الله... ویل د هر رکعت په شروع کې وَالتَّأْمِيْنُ او آمین ویل وَالتَّحْمِيْدُ او ربنالك الحمد ویل وَ الْإِسْرَارُ بِهَا او دا ټوله په کراره ویل (یعني ثناء، تعوذ، تسمیه، آمین او تحمید په پټ آواز سره ویل سنت دي).

لغات: ﴿تأمین﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: آمین ویل، آمین اسم فعل دی چې د هغه معنی ده: "اِسْتَجِبْ" (اې رب تعالیٰ! دعاء قبوله کړه!)، اوس وخت مسلمانان، یهود او نصاریٰ ټوله دغه لفظ استعمالوي، خو مسلمانان یې په مد سره آمین وایي او یهود او نصاریٰ یې بغیر له مد څخه بغیر أمین وایي، دا لفظ له کومې ژبې څخه دی؟ په دې باره کې مې څه تحقیق تر لاسه نه کړی.

تشریح: په دې عبارت کې څو سنتونه بیان سوي دي: (۶) له الله اکبر (تکبیر تحریمه) ویلو څخه وروسته ثناء "سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالٰى جَدُّكَ وَلَا إِلٰهَ غَيْرُكَ" ویل سنت دي، (۷) تر ثناء وروسته له سورة الفاتحه څخه مخکې تعوذ "أَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ" ویل سنت دي، او تعوذ دا د ثناء جزء نه دی، بلکې د قرائت سره متعلق دی، (۸) له تعوذ څخه وروسته تسمیه "بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ" ویل سنت دي. او په هر رکعت کې له سورة الفاتحه څخه مخکې بسم الله ویل سنت دي، (۹) آمین ویل سنت دي، یعني کله چې امام سورة الفاتحه ختم کړي "وَلَا الضَّالِّيْنَ" ووایي، نو په دې وخت کې امام او مقتدي دواړو لره آمین ویل سنت دي، همدارنګه تنها لمونځ کونکی او د لمانځه څخه بهر چې څوک سورة الفاتحه ووایي، هغه لره هم تر "وَلَا الضَّالِّيْنَ" وروسته آمین ویل سنت دي، (۱۰) بل سنت دا دی چې امام او منفرد (تنها لمونځ کونکی) دې له "سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهٗ" څخه وروسته "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" هم وایي، او مقتدي دې صرف "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" وایي، (۱۱) او یو بل مستقل سنت دا دی چې ثناء، تعوذ، تسمیه او آمین دې په کراره وایي، برابره ده امام وي او که مقتدي یا منفرد وي؛ ځکه دا ټوله شیان له اذکارِ مسنونه څخه دي چې د هغوی حکم اخفاء ده لکه د سجدې او رکوع تسبیحات او داسې نور. (مراقي الفلاح مع الطحطاوي بحواله انوار الایضاح ص: ۱۴۱، ۱۴۲)

د تکبیر تحریمه په وخت کې به څنګه دریږي؟

﴿۲۵۱﴾ وَالْاِعْتِدَالُ عِنْدَ التَّحْرِيْمَةِ مِنْ غَيْرِ طَأْطَأَةِ الرَّأْسِ او سیده دربدل د تحریمه (تکبیرِ تحریمه ویلو) په وخت کې بغیر له سر ټیټولو څخه.

تشریح: (۱۲) مصنف رَحِمَهُ الله فرمایي چې د تکبیرِ تحریمه د ویلو پر مهال بالکل سیده دربدل هم سنت دي، سر دې بالکل نه کږوي، بعضې لمونځ گزاران چې کله د تکبیر تحریمه لپاره لاسونه پورته کوي، نو سر دېر کږوي، دا خلاف سنت دی. (در مختار مصر ج:۱، ص: ۴۴۳ بحوالۀ انوار الایضاح)

تکبیرات انتقالیه په لوړ آواز سره ویل

﴿۲۵۲﴾ وَجَهْرُ الْإِمَامِ بِالتَّكْبِيْرِ وَالتَّسْمِيْعِ او په زوره ویل د امام (لپاره) د الله اکبر او سمع الله لمن حمدهٔ.

تشریح: (۱۳) د امام لپاره دا سنت دي چې له رکن څخه بل رکن ته د منتقل کېدلو په وخت کې تکبیراتِ انتقالیه او له رکوع څخه د پورته کېدلو په وخت کې "سمع الله لمن حمدهٔ" او "سلام" په لوړ آواز سره وايي، د دې لپاره چې مقتدیان خبر سي چې امام له یوه رکن څخه و بل رکن ته منتقل کیږي. (مراقی الفلاح ص، ۱۴۳)

﴿۲۵۳﴾ وَتَفْرِيْجُ الْقَدَمَيْنِ فِي الْقِيَامِ قَدْرَ أَرْبَعِ أَصَابِعَ او دواړي پښې خلاصې ساتل (سره لیري کول) په ولاړه کې د څلورو گوتو په اندازه.

لغات: ﴿تفریج﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: خلاصول، خلاص ساتل، پراخه ساتل.

تشریح: (۱۴) په لمانځه کې د ولاړې په حالت کې د دواړو قدمونو تر مینځ څلور گوتې فاصله راوستل سنت دي.

په لمانځه کې د قرائت سنت مقدار

﴿۲۵۴﴾ وَأَنْ تَكُوْنَ السُّوْرَةُ الْمَضْمُوْمَةُ لِلْفَاتِحَةِ مِنْ طِوَالِ الْمُفَصَّلِ فِي الْفَجْرِ وَالظُّهْرِ او (همدارنګه سنت دي) دا چې وي هغه سورت کوم چې د فاتحه سره یو ځای کول کیږي له طوالِ مفصّل (اوږدو سورتونو) څخه په سهار او ماپښین کې وَمِنْ أَوْسَاطِهِ فِي الْعَصْرِ وَالْعِشَاءِ او له اوساطِ مفصّل (میانه سورتونو) څخه په مازیگر او ماخوستن کې وَمِنْ قِصَارِهِ فِي الْمَغْرِبِ او له قصارِ مفصّل (کوچنیو سورتونو) څخه په ماښام کې لَوْكَانَ مُقِيْمًا (دا سنت والی هلته دي) که چیري

لمونځ گزار مقیم وي وَيَقْرَأُ أَيَّ سُوْرَةٍ شَاءَ لَوْكَانَ مُسَافِرًا او وایي دې هر سورت چي يې خوښه وي که چیري مسافر وي.

تشریح: (۱۵) په لمانځه کي څومره مقدار قرائت سنت دی، په دې باره کي د لمونځ گزار درېو حالتونو په اعتبار سره جلا، جلا حکم دی:

①... که چیري لمونځ گزار په سفر کي وي او سفر جاري وي، نو له سورة الفاتحه څخه وروسته چي کوم سورت هم وېل وغواړي، هغه دي وایي. که څه هم ډېر کوچنی سورت وي او که څه هم هر لمونځ وي (مثلا که د سهار په لمانځه کي قُل أعوذ برب الفلق او قُل أعوذ برب الناس ووایي، نو بیا هم سنت اداء کیږي).

②... که لمونځ گزار مسافر وي، لېکن یو ځای په اطمینان سره اقامت وکړي، نو د سهار او ماپښین په لمانځه کي له اوساط مفصّل څخه اوږده سورتونه، د مازیگر او ماخوستن په لمانځه کي د اوساط مفصل کوچني سورتونه او د ماښام په لمانځه کي د قصار مفصل کوچني سورتونه وېل سنت دي.

③... او که لمونځ گزار مقیم وي او وخت هم تنگ نه وي، نو د هغه لپاره سنت دا دي چي د سهار او ماپښین په لمانځه کي دي طوال مفصل، د مازیگر او ماخوستن په لمانځه کي دي اوساط مفصل او د ماښام په لمانځه کي دي قصار مفصّل وایي (برابره ده لمونځ گزار امام وي او که منفرد وي اشفاء الارواح ا)

فایده: له طِوَالِ مُفَصَّل څخه مراد اوږده سورتونه دي، او دا له "سورة الحُجرات" څخه واخله تر "سورة البُروج" پوري دي. دغه سورتونو ته طوال مفصل وېل کیږي. له أَوْسَاطِ مُفَصَّل څخه مراد د مېنځوی درجې سورتونه دي یعني چي نه زیات اوږده وي او نه زیات کوچني. او دا "له سورة البُروج" څخه واخله تر "سورة البَیِّنه (لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا)" پوري دي. له قِصَارِ مُفَصَّل څخه مراد کوچني سورتونه دي، او دا له "سورة البَیِّـنه" څخه د قرآن تر آخره یعني تر "سورة النَّاس" پوري دي. همدا د جمهورو علماؤ مختار تعریف دی.

یادونه: په عمومي حالاتو کي د مسجد په جماعت کي د سهار او ماپښین په لمانځه کي طوالِ مفصل، د مازیگر او ماخوستن په لمانځه کي اوساط مفصل او د ماښام په لمانځه کي قصارِ مفصل څخه کم قرائت نه کول پکار دي، که څوک بوډا یا مریض وي او د سهار په لمانځه کي د سنت قرائت په اندازه نه سي دربدلای، نو هغه دي په ناسته قرائت اوري، یا په کور کي دي لمونځ کوي، د داسي کس په رعایت کي به په سنت قرائت کي کمي او تخفیف نه کول کیږي. خو په ناڅاپه پېښېدونکي حالاتو کي کمي وزیاتوب کولای سي، مثلاً د لمانځه په دوران کي امام محسوس کړي چي ډېر خلک مسجد ته راغلي دي او اودسونه کوي، نو امام قرائت اوږدولای سي، د دې لپاره چي خلک له اودس څخه تر فارغېدلو وروسته په جماعت کي شریک سي، یا په صحن (غولي) او خلاص

ځای کي جماعت کول کیږي او باران شروع سي، نو قرائت مختصره کولای سي، همدارنګه که په کور کي بوډا یا مریض کس ته لمونځ ورکوي، نو هم له سنت قرائت څخه کم قرات کولای سي. (تحفة الالمعی ج:۱، ص:۵۶۹)

د سهار په لمانځه کي اول رکعت اوږدول

﴿۲۵۵﴾ وَإِطَالَةُ الْأُوْلَى فِي الْفَجْرِ فَقَطْ او (سنت دي) داول رکعت اوږدول صرف په سهار کي.

تشریح: (۱۶) د امام ابو حنیفه او امام ابو یوسف رَحِمَهُمَا الله په نیز د سهار په لمانځه کي اول رکعت له دویم رکعت څخه اوږدول او په نورو لمنځونو کي دواړه رکعتونه برابر ساتل مسنون دي. د امام محمد او د نورو امامانو رَحِمَهُمُ الله په نیز په ټولو لمنځونو کي اول رکعت له دویم رکعت څخه اوږدول سنت دي. (طحطاوي علی مراقی الفلاح ص:۱۴۴)

﴿۲۵۶﴾ وَتَكْبِيرَةُ الرُّكُوْعِ او (سنت دي) د رکوع تکبیر.

تشریح: (۱۷) رکوع ته د تللو په وخت کي "الله أکبر" ویل سنت دي.

﴿۲۵۷﴾ وَتَسْبِيْحُهُ ثَلَاثًا او د رکوع تسبیح درې واره (ویل).

تشریح: (۱۸) په رکوع کي کم از کم درې واره "سبحان ربي العظیم" ویل سنت دي.

﴿۲۵۸﴾ وَأَخْذُ رُكْبَتَيْهِ بِيَدَيْهِ او (سنت دي په حالت د رکوع کي) خپل دواړه زنګونان په دواړو لاسو سره نیول.

تشریح: (۱۹) د رکوع کولو په وخت کي زنګونان په لاسو سره نیول سنت دي.

﴿۲۵۹﴾ وَتَفْرِيْجُ أَصَابِعِهِ او (سنت دي په رکوع کي) خپل ګوتي خلاصي ساتل وَالْمَرْأَةُ لَا تُفَرِّجُهَا او ښځه به یې خلاصي نه ساتي.

لغات: ﴿تفریج﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: خلاصول، خلاص ساتل، پراخه ساتل

تشریح: (۲۰) شلم سنت دا دی ځینې په رکوع کې پر زنګنو د لاسو د اینبوولو (زنګون نیولو) په وخت کې دې سرې ګوتې خلاصې ساتي (خلا دې پکښې راولي) او ښځه دې ګوتې سره یو ځای (جوختې) ساتي او په لاسو سره دې زنګون نه نیسي، صرف اږدي دې یې.

﴿۲۶۰﴾ وَنَصْبُ سَاقَيْهِ او (سنت دي) خپل دواړي پنډۍ سیده درول (سیده ساتل) وَبَسْطُ ظَهْرِهِ وَتَسْوِيَةُ رَأْسِهِ بِعَجُزِهِ او خپله ملا هوارول (سیده کول) او خپل سر د کوناټو سره برابرول (سیده ساتل).

لغات: ﴿نَصَبَ﴾ د ضرب د باب مصدر دی: درول، جګول. ﴿عَجُزٌ﴾ او عَجُزٌ د هر شي شاتنی حصه، کوناټي، جمع: أَعْجَازٌ. (انوار الایضاح)

تشریح: (۲۱) پنډیانې سیده کول په دې توګه چې په زنګنو کې کوږوالی نه وي، سنت دي.

(۲۲، ۲۳) او د سرې لپاره د رکوع په حالت کې بنه ټیټیدل چې سر، ملا او سُرین (کوناټي) ټول سره برابر سیده سي چي که داوبو لوښی د هغه پر ملا کښېښول سي، نو هغه سیده پاته سي. او ښځې لپاره په رکوع کې په دې ټولو هیئتونو کې د سړې برعکس کول سنت دي چې په رکوع کې دي صرف دومره اندازه کړېږي چې لاسونه یې تر زنګنو پورې ورسیږي او ملا دې نه سیده کوي او ګوتې دې سره یو ځای (جوختې) اږدي او پر زنګنو دې صرف لاسونه اږدي او په زنګنو کې دې کوږوالی ساتي. د خلکو په څېر دې یې نه سیده کوي. (شفاء الارواح بحوالۀ عمدة الفقه)

﴿۲۶۱﴾ وَالرَّفْعُ مِنَ الرُّكُوعِ وَالْقِيَامُ بَعْدَهُ مُطْمَئِنًّا او (سنت دي) له رکوع څخه پورته کېدل او تر رکوع وروسته په اطمینان سره درېدل.

تشریح: (۲۴) له رکوع څخه پورته کېدل سنت دي.

(۲۵) بیا تر رکوع وروسته سیده درېدل یعني قومه د مشهوره مذهب مطابق سنت ده، خو صحیح مذهب مطابق قومه واجب ده. (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

﴿۲۶۲﴾ وَوَضْعُ رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ يَدَيْهِ ثُمَّ وَجْهِهِ لِلسُّجُوْدِ او د سجدې لپاره (اول) خپل دواړه زنګنونه، بیا لاسونه، بیا خپل مخ اینبوول وَعَكْسُهُ لِلنُّهُوْضِ او د پورته کېدو لپاره ددې برعکس کول.

لغات: ﴿نهوض﴾ د فتح د باب ماضي ده: پورته کېدل، درېدل.

تشريح: (۲۶) سجدې ته د تللو په وخت کې زنګونان پر ځمکه اېښوول بيا لاسونه. بيا پزه. بيا تندی اېښوول سنت دي، (۲۷) او له سجدې څخه د پورته کېدلو په وخت کې د دې برعکس کول سنت دي، يعني اول تندی، بيا پزه، بيا دواړه لاسونه، بيا دواړه زنګونان پورته کول. (شفاء الارواح)

﴿۳۶۳﴾ وَتَكْبِيرُ السُّجُوْدِ وَتَكْبِيرُ الرَّفْعِ مِنْهُ او د سجدې تکبير او له سجدې څخه د راپورته کېدلو تکبير (يعني په الله اکبر سره سجدې ته تلل او را پورته کېدل سنت دي).

تشريح: (۲۸) سجدې ته د تللو په وخت کې تکبير ويل سنت دي، (۲۹) همدارنګه له سجدې څخه د راپورته کېدلو په وخت کې هم تکبير ويل سنت دي.

﴿۳۶۴﴾ وَكَوْنُ السُّجُوْدِ بَيْنَ كَفَّيْهِ او سجده د خپل دواړو ورغوو ترمينځ کېدل.

تشريح: (۳۰) د سجدې په حالت کې مخ د دواړو ورغوو (لاسونو) په مينځ کې اېښوول هم سنت دي.

﴿۳۶۵﴾ وَتَسْبِيْحُهُ ثَلَاثًا او د سجدې تسبيح درې واره (ويل).

تشريح: (۳۱) په سجده کې کم از کم درې وار "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلٰى" ويل هم سنت دي.

﴿۳۶۶﴾ وَمُجَافَاةُ الرَّجُلِ بَطْنَهُ عَنْ فَخِذَيْهِ او (سنت دي په سجده کې) د سړي (لپاره) ليرې کول د خپل نس له خپلو ورنو څخه وَمِرْفَقَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ او (ليرې کول) د خپلو څنګلو له خپلو اړخو څخه وَذِرَاعَيْهِ عَنِ الْأَرْضِ او (ليرې کول) د خپلو ليچو له ځمکې څخه.

لغات: ﴿مجافاة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی: ليرې ساتل، جلا ساتل. ﴿فَخْذٌ﴾ او فَخِذٌ (د راء په سکون او کسره سره): ورون. جمع: أَفْخَاذ. ﴿جنب﴾ بغل څنګ، جمع: أَجْنَابٌ وجُنُوْبٌ. ﴿ذراع﴾ ليچې (يعني له څنګلې څخه تر مړوند پورې د لاس برخه).

تشريح: (۳۲) دو دېرشم سنت دا دی چې سړی دې د سجدې په حالت کې نس له ورنو څخه جلا ساتي، همدارنګه د سړي لپاره د سجدې په حالت کې څنګلې پر ځمکه يا پر ورنو لګول صحيح نه دي، همېشه دې څنګلې پورته او له بغلو څخه ليرې ساتي. خو په جماعت سره د لمونځ کولو په وخت کې دې څنګلې داسې نه باسي چې په هغه سره څنګ والا لمونځ ګزارانو ته تکليف ورسيږي. لو که څوک لوېده سجده کوي او هغه د سنت طريقې مطابق د سجدې کولو په وجه يعنې له بغلو څخه

د څنګلو دلیري ساتلو په وجه ستړی سي، نو د هغه لپاره څنګلي پر ورنو لګول جائز دي، خو دلیځو د هوارولو اجازه ورته نسته.

د ښځي د سجدې طریقه

﴿۳۶۷﴾ وَ انْخِفَاضُ الْمَرْأَةِ او (سنت دي په سجده کي) د ښځي (لپاره) ټیټېدل وَلَزْقُهَا بَطْنَهَا بِفَخْذَيْهَا او خپل نس له خپلو ورنو سره مښلول (لګول).

لغات: ﴿انخفاض﴾ د انفعال د باب مصدر دی: ټیټېدل، ﴿لَزْق﴾ لزوقًا: د سمع د باب مصدر دی: مښلېدل (لګېدل)، مښلول.

تشریح: (۳۳، ۳۴) د ښځي لپاره په سجده کي د سړي خلاف کول سنت دي چي هغه دي خپلي څنګلي د بغلونو سره لګوي او نس دي د ورنو سره لګوي او لیځي دي پر ځمکه هواروي.

﴿۳۶۸﴾ و الْقَوْمَةُ وَالْجِلْسَةُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ او (سنت ده) قومه (له رکوع څخه وروسته) او جلسه د دوو سجدو په مینځ کي (یعني له رکوع څخه وروسته په اطمینان سره درېدل او د دوو سجدو په مینځ کي په اطمینان سره کښېنستل، دا هم سنت دي).

تشریح: (۳۵، ۳۶) د صحیح قول مطابق قومه یعني تر رکوع وروسته سیده په اطمینان سره درېدل واجب دي (لکه مخکي چي موذکر کړه) او جلسه یعني د دواړو سجدو په مینځ کي سیده په اطمینان سره کښېنستل دا هم د صحیح قول مطابق واجب دي، مصنف رَحِمَهُ الله غیر صحیح قول را اخیستی دی.-(شفاء الارواح)

﴿۳۶۹﴾ وَوَضْعُ الْيَدَيْنِ عَلَى الْفَخْذَيْنِ فِيْمَا بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ او (سنت دي) دواړه لاسونه پر ورنو اېښوول د دواړو سجدو په مینځ کي كَحَالَةِ التَّشَهُّدِ د تشهد د حالت په څېر (یعني لکه څنګه چي د التحیات ویلو په حالت کي لاسونه پر ورنو اېښوول کېږي. همداسي دي په جلسه هم کول کېږي).

تشریح: (۳۷، ۳۸) او په جلسه (یعني د دواړو سجدو د مینځ په ناسته) کي لاسونه پر ورنو اېښوول سنت دي. په لاسونو سره دي زنګونان نه نیسي. لکه څرنګه چي په التحیات کي همدا طریقه ده چه لاسونه پر ورنو ایږدي (په دې توګه چي ګوتي یې د قبلي پر طرف وي).

﴿۲۷۰﴾ وَافْتِرَاشُ رِجْلِهِ الْيُسْرٰى وَنَصْبُ الْيُمْنٰى او (سنت دي. د سړي لپاره) خپل چپه پښه غوړول او راسته پښه درول.

تشریح: (۳۹) په جلسه او التحیات کې د کښېنستلو پر مهال چپه پښه هوارول او پر هغه کښېنستل او راسته پښه درول (په دې توګه چې د هغې ګوتې د قبلې وطرف ته وي) سنت دي.

﴿۲۷۱﴾ وَتَوَرُّكُ الْمَرْأَةِ او د ښځې (لپاره) تورک کول.

لغات: ﴿تورك﴾ د تفعّل د باب مصدر دی: پر کوناټې کښېنستل او پښې تر یوه طرف ایستل.

تشریح: (۴۰) او د ښځې لپاره د ناستې سنت طریقه دا ده چې دواړې پښې دې هوارې کړي، راسته طرف ته دې یې وباسي او پر چپه کوناټې دې کښېني.

﴿۲۷۲﴾ وَالْإِشَارَةُ فِي الصَّحِيْحِ بِالْمُسَبِّحَةِ عِنْدَ الشَّهَادَةِ او (سنت دي) اشاره کول په صحیح قول کې د شهادت په ګوته سره (په التحیات کې) د شهادت (اشهد أن لا إله...) ویلو په وخت کې يَرْفَعُهَا عِنْدَ النَّفْيِ وَيَضَعُهَا عِنْدَ الْإِثْبَاتِ پورته دې کړي هغه د نفي (لا إله ویلو) په وخت کې او هغه دې کښېږدي (کښته کړي) د اثبات (إلا الله ویلو) په وخت کې.

تشریح: (۴۱) په التحیات کې د شهادت ویلو پر مهال په ګوته سره اشاره کول سنت دي او پر دې د څلورو سره فقهاؤ اتفاق دی، که څه هم د احنافو په نېز مخکې په دې مسئله کې شدید اختلاف وو، خو وروسته دا اختلاف ختم سو، اوس ټوله احناف د اشارې قائل دي، د اشاره کولو طریقه دا ده چې خچې (خچنه) ګوته او د هغې څنګ والا دوې ګوتې (یعني د ګوتمی ګوته او مینځوی ګوته) دې بندې کړي او د شهادت ګوته دې سیده پورته کړي او بټه ګوته دې د مینځوی ګوتې د سر پر طرف کښېږدي چې حلقه غوندې جوړه سي (یا بټه ګوته دې د مینځوی ګوتې پر دویم بند کښېږدي)، او له دې څخه بغیر دوې طریقې نورې هم سته: ① یوه دا چې خچې ګوته او د هغې څنګ والا دوې ګوتې بندې کړي او بټه ګوته د شهادت ګوتې د بېخ سره ولګوي، ② دویمه دا چې ټوله ګوتې موټ کړي (موټ غوندې جوړ کړي) او د شهادت په ګوتې سره اشاره وکړي.

او اشاره به کله کوي؟ نو فرمایي چې کله په التحیات کې شهادت (اشهد أن لا إله إلا الله...)

ته ورسیږي نو د "لا إله" د ویلو په وخت کې دې د شهادت ګوته دومره حدّ پورته کړي چې ګوته مخ پر قبله پاته سي (مخ یې د قبلې وطرف ته پاته سي) او دومره لوړه نه سي چې د آسمان وطرف ته سي، او

کله چي "إلا الله" ته ورسيږي، نو ګوته دي لاندي کړي او دا حلقه او موټ دي د سلام ګرځولو تر وخته پوري باقي ساتي.

او يو قول دا دی چي اشاره نه دي کول کيږي، خو هغه قول صحيح نه دی. (انوار الايضاح، شفا الارواح بحواله حاشيه)

﴿۲۷۳﴾ وَ قِرَاءَةُ الْفَاتِحَةِ فِيْمَا بَعْدَ الْأُوْلَيَيْنِ او (سنت دي) سورة الفاتحه ويل له اولو دوو رکعتونو څخه وروسته والا رکعتونو کي.

تشريح: (۴۲) د فرضي لمانځه له اولو دوو رکعتونو څخه وروسته په آخري پاته رکعتونو کي سورة الفاتحه ويل سنت دي، واجب او لازم نه دي.

درود شريف او دعاء ويل

﴿۲۷۴﴾ وَالصَّلوٰةُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي الْجُلُوْسِ الْأَخِيْرِ او (سنت دي) درود شريف ويل په نبي کريم ﷺ باندي په آخره ناسته کي وَالدُّعَاءُ بِمَا يُشْبِهُ أَلْفَاظَ الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ لَا كَلَامَ النَّاسِ او دعاء کول په داسي الفاظو سره کوم چي مشابه وي د قرآن کريم او حديثو د الفاظو، نه د خلکو د خبرو (يعني داسي الفاظ کوم چي د کلام الناس مشابه وي).

تشريح: (۴۳) په آخره ناسته (قعدهٔ اخيره) کي تر تشهد وروسته درود شريف ويل سنت وي، او په درود کي درود ابراهيمي ويل افضل دي. (۴۴) همدارنګه له درود شريف څخه وروسته دعاء غوښتل هم سنت دي، خو دعاء به په هغه الفاظو سره غواړي کوم چي په قرآن يا حديثو کي وارد سوي وي.

درود ابراهيمي: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى إِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰى آلِ إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ، اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى إِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰى آلِ إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ.

تر درود وروسته قرآني دعاګاني: په قرآن کي ډېر ځايونه دعاء ګاني ذکر سوي دي، له هغوی څخه څو دعاء ګاني لاندي نقل سوي دي، لمونځ ګزار ته پکار ده چي له دې دعاء ګانو يا له نبوي دعاګانو څخه يوه يا دوې وايي:

① ﴿ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾. (سورة البقرة: ۲۰۱)

② ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾. (سورة آل عمران: ۸)

③ ﴿ رَبِّ اجْعَلْنِيْ مُقِيْمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِيْ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ. رَبَّنَا اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ يَقُوْمُ الْحِسَابُ ﴾. [سورة ابراهيم: ۳۰، ۳۱]

④ ﴿ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ. رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴾. [سورة آل عمران: ۱۹۳، ۱۹۴]

⑤ ﴿ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ إِمَامًا ﴾. [سورة الفرقان: ۷۴]

تر درود وروسته نبوي دعاګانې: تر تشهد وروسته له نبي کريم ﷺ څخه څو نقل سوي دعاګانې دادي:

① «اللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيْحِ الدَّجَّالِ». [بخاري شريف، حديث شمېره: ۸۳۲، مسلم شريف، حديث شمېره: ۱۳۵۲]

② «اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّيْ. أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ». [مسلم شريف، حديث شمېره: ۱۸۱۲]

③ «اللّٰهُمَّ إِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ ظُلْمًا كَثِيْرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ إِلَّا أَنْتَ فَاغْفِرْ لِيْ مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِيْ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ». [بخاري شريف، حديث شمېره: ۸۳۴]

④ «اللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْهَرَمِ وَالْبُخْلِ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ». [مسلم شريف، حديث شمېره: ۶۳۶۷، ۶۸۷۳]

د دعاء د قبوليت په هکله د ځينو علماؤ قول: ځينو علماؤ ودې خبرې ته اشاره کړې ده چي په آخره ناسته کي تر درود شريف وروسته دعاء قبلېږي. ځکه په لمانځه کي تر درود مخکښې حصه ټوله دالله لپاره دي. او دا تر درود حصه د بنده لپاره وي. او د دې مثال داسي دی لکه يو مزدور چي ټوله ورځ کار وکړي. نو د ورځي په آخر کي له مالک څخه د خپل کار اُجرت غواړي. آخري دعاء هم ديو اُجرت په ډول ده کوم چي يو موږ له الله ﷻ څخه د لمانځه په آخر کي غواړو. نو انشاء الله دا دعاء قبلېږي. همدا وجه ده چي يو بزرګ ويلي دي: چي که څوک غواړي زما اولاد او زما ښځه فرمانبرداره سي او زما لپاره د سترګو يخوالی وګرځي. نو هغه دي په آخره ناسته کي د دې قرآني دعاء اهتمام کوي: «رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ

وَّاجۡعَلۡنَا لِلۡمُتَّقِيۡنَ إِمَامًا». او په نبه اخلاص سره دي دا دعاء نور وختونه هم وايي، ان شاء الله مقصد به يې پوره سي.

لهذا موږ ته پکار ده چي له نقل سوو دعاګانو څخه يوه غوره دعاء انتخاب کړو، او داسي هم کولای سو، چي ځيني وختونه يوه دعاء وايو، او ځيني وختونه بله دعاء.

راسته او چپه طرف ته مخ ګرځول

﴿۲۷۵﴾ وَالۡاِلۡتِفَاتُ يَمِيۡنًا ثُمَّ يَسَارًا بِالتَّسۡلِيۡمَتَيۡنِ او (سنت دي) مخ ګرځول راسته طرف ته بيا چپه طرف ته په دواړو سلامونو کي (يعني د سلام ګرځولو په وخت کي).

لغات: ﴿الالتفات﴾ د افتعال د باب مصدر دی: توجه کول (پاملرنه کول)، د يو شي و طرف ته مخ ګرځول (مخ اړول). (معجم الوسيط)

تشريح: (۴۵) د سلام ګرځولو په وخت کي راسته او چپه طرف ته مخ ګرځول سنت دي، او مخ دومره ګرځوي چي له شا څخه يې بارخو ليدل کيږي، همدارنګه چپه طرف ته، او د سلام ګرځولو په وخت کي راسته طرف ته په راسته اوږده باندي نظر ساتل او چپه طرف ته په چپه اوږه باندي نظر ساتل مستحب دي.

د سلام ګرځولو په وخت کي به امام څه نيت کوي؟

﴿۲۷۶﴾ وَنِيَّةُ الۡاِمَامِ الرِّجَالَ وَالۡحَفَظَةَ وَصَالِحِ الۡجِنِّ بِالتَّسۡلِيۡمَتَيۡنِ او د امام (لپاره سنت دي) نيت کول د خلکو او د ساتونکو ملائکو او د نېکو پېريانو په دواړو سلامونو کي فِي الۡأَصَحِّ د صحيح ترين قول مطابق.

تشريح: (۴۶) د سلام ګرځولو په وخت کي د سلام کولو نيت کول سنت دي، امام به د مقتديانو نيت کوي (يعني پر مقتديانو به د سلام کولو نيت کوي) او د ساتونکو فرشتو نيت به کوي کوم چي د انسان د هر قول او عمل حفاظت کوي يا له سرکښو جناتو او شياطينو څخه د انسان حفاظت کوي، همدارنګه د نېکو جناتو نيت به هم کوي (ځکه وړ خله نېک جنات هم په جماعت کي شرکت کوي)، او دا حکم دواړو طرفونو ته د سلام ګرځولو په وخت کي دی، ځيني حضرات فرمايي چي صرف په اول سلام کي دي نيت کوي، خو اصح قول همدا اول قول دی. (مراقي الفلاح ص ۱۵۰)

مقتدی به څه نیت کوي؟

﴿۳۷۷﴾ وَنِيَّةُ الْمَأْمُوْمِ إِمَامَهُ فِيْ جِهَتِهٖ او د مقتدي (لپاره سنت دي) نیت کول د خپل امام د هغه په طرف کي (یعني کوم طرف ته چي امام وي. یعني که امام د مقتدي راسته طرف ته وي. نو د راسته طرف په سلام کي دي د هغه نیت وکړي او که چپه طرف ته وي نو.....) وَإِنْ حَاذَاهُ او که د امام سره برابر وي (یعني که مقتدی د امام شاته برابر ولاړ وي) نَوَاهُ فِي التَّسْلِيْمَتَيْنِ مَعَ الْقَوْمِ وَالْحَفَظَةِ وَصَالِحِ الْجِنِّ نو په دواړو سلامونو کي دي د امام نیت وکړي، د قوم، ساتونکو فرښتو او نېکو پېریانو (د نیت) سره.

لغات: ﴿حاذاه﴾ د مفاعلې د باب ماضي ده: په مقابل کي راتلل، برابرېدل، برابرول. ﴿حفظة﴾ جمع د حَافِظٌ ده: علمنامه لیکونکي فرښتې، د انسان راسته طرف ته "رقيب" فرښته ده کوم چي نېکیاني لیکي او چپه طرف ته "عتيد" فرښته ده کوم چي بدیاني لیکي او دوی ته "حَفَظَة" په دې وجه ویل کیږي چي دوی له انسان څخه صادرېدونکي ټوله اقوال او فعال لیکي او محفوظه کوي، یا په دې وجه چي دوی له خبیثه جناتو او د هلاکت له ځایو څخه د انسان حفاظت کوي. (انوار الایضاح)

تشريح: (۴۷) یعني د سلام گرځولو په وخت کي د مقتدي لپاره هم نیت کول سنت دي، او مقتدی درې قسمه کېدلای سي: ① هغه مقتدی کوم چي د امام راسته طرف ته وي، هغه دي په اول سلام کي صرف د خپل راسته طرف والا مقتدیانو، فرښتو او نېکو جناتو بانلدي د سلام نیت کوي او د چپه طرف په سلام کي دي د امام او د چپه طرف والا مقتدیانو او فرښتو او جناتو نیت کوي، ② هغه مقتدی کوم چي د امام چپه طرف ته وي، هغه دي په اول سلام کي د امام او چپه طرف ته د مقتدیانو، فرښتو او جناتو نیت کوي او په دویم سلام کي دي د امام له نیت څخه بغیر باقي د ټولو نیت کوي، ③ هغه مقتدی کوم چي بالکل د امام شاته وي، برابره ده هغه پر هر صف کي وي، هغه دي په خپل دواړو سلامونو کي د امام نیت کوي او د دې تر څنګ د دواړو طرفونو د فرښتو، جناتو او مقتدیانو نیت دي هم کوي. (مراقي الفلاح ص، ۱۵۰)

منفرد به څه نیت کوي؟

﴿٣٢٨﴾ وَنِيَّةُ الْمُنْفَرِدِ الْمَلَائِكَةَ فَقَطْ او د تنها لمونځ کونکي (لپاره سنت دي) صرف د فرشتو نيت کول.

تشریح: (٤٧) د منفرد لپاره صرف راسته او چپه طرف ته د فرشتو نيت کول سنت دي، يعني کوم څوک چي تنها (يوازي) لمونځ کوي، هغه دي صرف په حفاظت کونکو فرشتو باندي د سلام نيت کوي؛ ځکه د ده سره صرف هغه فرشتي دي. خو علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله فرمايي چي کله يو کس په دښت او صحرا کي په آذان او اقامت سره لمونځ کوي، نو خلق کثير په هغه پسي اقتداي کوي. لهذا دلته د "وَيَنْوِيْ مَنِ اقْتَدَىٰ" عبارت ذکر کول مناسب وه. (طحطاوي ص: ١٥٠)

د مسلمان سره د فرشتو شمېر: له ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا څخه روايت دی چي د هر مسلمان سره پنځه حفاظت کونکي فرشتې وي: ① يوه يې راسته طرف ته د نېکيو ليکونکې فرشته وي، ② او يوه يې چپه طرف ته د بديو ليکونکې فرشته وي، ③ او يوه يې مخ ته د ښو کارونو تلقين ورکونکې فرشته وي، ④ او يوه يې شاته له ستونزو او پېښو څخه ساتونکې فرشته وي، ⑤ او يوه يې د تندي سره درود ليکونکې او نبي ﷺ ته د درود رسونکې فرشته وي.

او له ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی: « وُكِّلَ بِالْمُؤْمِنِ مِائَةٌ وَسِتُّونَ مَلَكًا يَذُبُّوْنَ عَنْهُ كَمَا يُذَبُّ عَنْ قَصْعَةِ الْعَسَلِ الذُّبَابُ... (الخ) ». [المعجم الكبير للطبراني، حديث شمېره، ٧٧٠٤؛ تفسير آلوسي ج: ٢٠، ص: ٣٧٥]. (يعني د مؤمن د حفاظت او ساتني لپاره يو سل او شپېته [١٦٠] فرشتې ټاکل سوي دي چي هغه له مؤمن څخه داسي دفاع او ساتنه کوي څرنګه چي د تندي ګرمۍ په ورځ د علو کاسه له مچيانو څخه ساتل کيږي، او که بنده يوه ثانيه خپل نفس ته وسپارل سي، نو شيطانان به يې څيري او نادر که کړي).

او په ځيني رواياتو کي د شپېته فرشتو او په ځينو کي د لسو فرشتو ذکر سوی دی، او په ځينو کي د پنځو او په ځينو کي د دوو ذکر سوی دی. لنډه دا چي کله د فرشتو په شمېر کي اختلاف دی، نو ځکه بعضي علماء فرمايي چي له څه تعيين څخه پرته د فرشتو نيت به کول کيږي.

﴿۲۷۹﴾ وَ خَفْضُ الثَّانِيَةِ عَنِ الْأُوْلٰى او (سنت دي) دویم سلام له اول سلام څخه ټیټول (یعني په ټیټ آواز سره ویل د اول سلام په نسبت).

لغات: ﴿خفض﴾ دضرب دباب مصدر دی: ټیټول (په ټیټ آواز سره ویل).

تشریح: (۴۸) دویم سلام څه په ټیټ (کښته) آواز سره ویل هم سنت دي، چې امام دي دویم سلام داول سلام په نسبت څه په ټیټ آواز سره وایي.

﴿۲۸۰﴾ وَ مُقَارَنَتُهٗ لِسَلَامِ الْإِمَامِ او (سنت دي) د مقتدي (لپاره خپل سلام) یو ځای کول د امام د سلام سره.

تشریح: (۴۹) د مقتدي لپاره سنت دا دي چې د امام د سلام سره یوځای سلام وګرځوي. خو صاحبین رَحِمَهُمَا الله فرمایي چې د امام د سلام وروسته دي سلام ګرځوي چې په دنیاوي اُمورو کې تلوار کول لازم نه سي (یعني غوره دا ده چې مقتدی امام ته منتظر سي کله چې امام راسته طرف ته سلام وګرځوي، نو بیا دي مقتدی راسته طرف ته سلام وګرځوي، همدارنګه کله چې امام چپه طرف ته له سلام څخه فارغ سي، نو مقتدی دي چپه طرف ته سلام وګرځوي). (مراقي الفلاح ص: ۱۵۰، شفاء الارواح ص۱۶۹)

﴿۲۸۱﴾ وَالْبِدَاءَةُ بِالْيَمِيْنِ او (سنت دي) شروع کول (په سلام کې) په راسته طرف سره.

تشریح: (۵۰) او په سلام کې په راسته طرف سره شروع کول یعني اول راسته طرف ته سلام ګرځول هم سنت دي.

مسبوق به د خپل پاته لمانځه د پوره کولو لپاره کله ولاړیږي؟

﴿۲۸۲﴾ وَ انْتِظَارُ الْمَسْبُوْقِ فَرَاغَ الْإِمَامِ او (سنت دي) د مسبوق (لپاره) انتظار کول د امام د فارغېدلو.

لغات: ﴿مسبوق﴾ هغه مقتدی چې اول رکعت څني تېر سوی وي، هغه ته مسبوق وایي. نور بیا که یو رکعت څني تیر سوي وي او که دري یا څلور سره.

تشریح: (۵۱) او د مسبوق لپاره د خپل امام د فارغېدلو انتظار کول سنت دي، یعني د مسبوق لپاره دا سنت دي چې کله امام دواړو طرفونو ته سلام وګرځوي او مسبوق مطمئن سي چې پر امام سجدهٔ سهو نسته، نو بیا دي د خپل پاته لمانځه د پوره کولو لپاره ولاړ سي.

❀ ❀ ❀

تر سلام مخکې د پاتې لمانځه د پوره کولو لپاره ولاړېدل

مسئله: په آخره ناسته کې د تشهّد په اندازه ناستې څخه مخکې د مسبوق ولاړېدل په هیڅ صورت کې جائز نه دي، او د تشهد په اندازه ناستې څخه وروسته او د امام تر سلام ګرځولو مخکې ولاړېدل صرف د عذر په صورت کې جائز کېدلای سي، په عامو حالاتو کې یې اجازه نسته، او عذرونه په لاندې توګه کېدلای سي:

① یو دا چې مسبوق موزې، (جرموقین وغیره) اغوستي وي او ده ته دا بېره وي چې که د امام تر سلام ګرځولو وروسته خپل پاته لمونځ پوره کړم، نو د مسح موده به ختمه سي، ② دوېم دا چې مسبوق شرعاً معذره وي او هغه ته د لمانځه د وخت وتلو بېره وي، ③ درېیم دا چې د جمعې په لمانځه کې د مازیګر د وخت داخلېدلو بېره وي، یا د سهار په لمانځه کې د لمر راختلو امکان وي. ④ څلورم دا چې مسبوق ته دا بېره وي چې د امام تر سلام ګرځولو وروسته به داسې رش (ګڼه ګونه) سي چې د پاته لمونځ پوره کول به زما لپاره مشکل سي، نو د داسې عذرونو په وجه مسبوق د خپل بقیه لمونځ لپاره د امام تر سلام ګرځولو مخکې هم ولاړېدلای سي. (عالمګیري ج:۱، ص:۹۱، طحطاوي ص:۱۵۰، کتاب المسائل ص:۳۹۷)

فَصْلٌ فِيْ آدَابِهَا

(دا) فصل په (بيان د) د لمانځه دآدابو کي دی

تشريح: آدَاب جمع د أدبٌ ده.

دادب لغوي او اصطلاحي معنیٰ: ادب د "كَرُمَ" او "ضَرَبَ" له بابونو څخه مصدر راځي: ځيرک کېدل، هوښيار کېدل، بلنه ورکول، ښه خوی او عادت والا کېدل. او اصطلاحي معنیٰ يې په ادبياتو کي په مختلفه الفاظو سره نقل سوې ده، د دې باب سره اړوند اصطلاحي معنی يې داسي نقل سوې ده: « مَافَعَلَهُ النَّبِيُّ ﷺ مَرَّةً وَتَرَكَهُ أُخْرٰى »، (يعني هغه عمل چي ځيني وختونه نبي کريم ﷺ کړی وي او ځيني وختونه يې پرې ايښی وي). لنډه دا چي له ادب څخه مراد هغه دی کوم چي نبي کريم ﷺ کله نا کله کړی وي او پر هغه يې همېشتوب نه وي کړی، لکه په رکوع او سجده کي له درېو وارو څخه زيات تسبيحات ويل او له سنت مقدار څخه زيات قرائت کول (صاحب د "ثمرة النجاح" دلته دآدابو معنی په مستحباتو سره کړې ده)، دادب او مستحب حکم دا دی چي که په هغه باندي عمل وکړي، نو ثواب ورته حاصلېږي او که عمل نه په وکړي، نو هيڅ ګناه او عتاب باندي نسته.

﴿۲۸۳﴾ مِنْ آدَابِهَا إِخْرَاجُ الرَّجُلِ كَفَّيْهِ مِنْ كُمَّيْهِ عِنْدَ التَّكْبِيْرِ دلمانځه له آدابو څخه دي (۱) د سړي (لپاره) را ايستل د خپلو ورغوو (لاسونو) له خپلو لستونو څخه د تکبيرِ تحريمه په وخت کي.

لغات: ﴿كُمٌّ﴾ لستوڼی، جمع: أَكْمَامٌ و كِمَمَةٌ.

تشريح: اول ادب دا دی چي سړی دي د تکبيرِ تحريمه په وخت کي لاسونه له څادر يا لستونو څخه راباسي، خو که ديو علت مثلاً د سخت يخ وغيره په وجه يې نه راوباسي، نو څه حرج نسته او په داسي حالت کي را ايستل مستحب نه پاتېږي، او ښځه دي په هيڅ حالت کي له پوړني وغيره څخه لاسونه نه راباسي، بلکي په هغه کي دننه دي يې پورته کوي. (شفاء الارواح)

په ولاړه، رکوع، سجده او سلام ګرځولو کي به لمونځ ګزار کوم ځای ته ګوري؟

﴿۲۸۴﴾ وَ نَظَرُ الْمُصَلِّيْ إِلٰى مَوْضِعِ سُجُوْدِهٖ قَائِمًا (۲) او د لمونځ ګزار کتل د خپل سجدې و ځای ته د ولاړي په حالت کي وَإِلٰى ظَاهِرِ الْقَدَمِ رَاكِعًا (۳) او (کتل) د پښو وښکاره طرف (شا) ته د رکوع کولو په حالت کي (د پښې ښکاره طرف چي ځيني خلک د پښې شا ورته وايي او ځيني يې د پښې مخ بولي) وَإِلٰى أَرْنَبَةِ أَنْفِهٖ سَاجِدًا (۴) او (کتل) د خپلي پزي و نرميو ته د سجدې په حالت کي وَإِلٰى حِجْرِهٖ جَالِسًا (۵) او (کتل) خپلي غېږي ته د سجدې کولو په حالت کي وَإِلٰى الْمَنْكِبَيْنِ مُسَلِّمًا (۶) او (کتل) وخپلو اوږو ته د سلام ګرځولو په حالت کي.

لغات: ﴿أرنبة الأنف﴾ قال صاحب المعجم: أرنبة الأنف: أي طرفه [illegible] ځينو دي معنیٰ د پزي په هلوکي سره کړې ده (انوار الايضاح)، ﴿حِجْر﴾ غېږه (غېږ)، جمع: حُجُوْرٌ.

تشريح: دلمونځ ګزار لپاره مستحب او ادب دا دي چي د ولاړي په حالت کي به يې نظر د سجدې پر ځای وي او د رکوع په حالت کي به يې نظر د پښو پر شا وي او د سجدې په حالت کي به د پزي نرميو ته ګوري او د ناستي په حالت کي به خپلي غېږي يعني د لمني پورتني حصې ته ګوري، د خشوع او د زړه په اخلاص سره د الله ﷻ د عبادت کولو تقاضا همدا ده. او د سلام ګرځولو په وخت کي به راسته طرف ته په راسته اوږه باندي نظر ساتي او چپه طرف ته به په چپه اوږه باندي نظر ساتي، دا حکم په هر حالت کي دی حتیٰ که څوک کعبې شريفي ته مخامخ لمونځ کوي، نو هغه ته هم د مذکوره آدابو خيال ساتل پکار دي او د لمانځه په دوران کي کعبې شريفي ته نه کتل پکار دي. (طحطاوي على مراقي الفلاح ص:۱۵۱)

توخی وغيره دفع کول

﴿۲۸۵﴾ وَ دَفْعُ السُّعَالِ مَا اسْتَطَاعَ (۷) او توخی دفع کول (نيول) تر څو چي يې طاقت وي (حتی الوسع توخی دفع کول).

لغات: ﴿سُعال﴾ توخی (توخ). سَعَلَ يَسْعُلُ سُعَالًا وَ سُعْلَةً: توخېدل. توخی کېدل. (قاموس)

تشريح: يو ادب دا دی چي د لمانځه په دوران کي دي حتی الامکان توخی او لرری منع کړل سي.

ارږدمې دفع کول

﴿۲۸۶﴾ وَكَظْمُ فَمِهِ عِنْدَ التَّثَاؤُبِ (۸) او خپله خوله بندول (پټول) د اروږمې په وخت کي.

لغات: ﴿کظم﴾ د ضرب د باب مصدر دی: بندول، نیول. ﴿التثاؤب﴾ اروږمې. ثَئِبَ يَثْأَبُ ثَأْبًا: اروږمې راتلل.

تشریح: په لمانځه کي دي پوره کوښښ کوي چي د اروږمې راتللو پر مهال خوله خلاصه نه سي په دې توګه چي لاندي شونډه دي په غاښو سره نيسي، خو بيا هم که خوله بنده نه سي، نو د ولاړي (قيام) په حالت کي دي د راسته لاس شا او په نورو حالتونو کي دي د چپه لاس شا پر خوله اږدي. (شفاء الارواح بحوالهٔ حاشيه)

فايده: علامه شامي رَحِمَهُ الله ليکلي دي چي که د اروږمې راتللو په وخت کي انسان دا سوچ وکړي چي انبياؤ عليهم السلام ته به اروږمې نه راتلله، نو هغه ته به هم اروږمې نه راځي. (شفاء الارواح)

مقتديان به کله د جماعت لپاره درېږي؟

﴿۲۸۷﴾ وَالْقِيَامُ حِيْنَ قِيْلَ: حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ (۹) او ولاړېدل کله چي وويل سي: "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" وَشُرُوْعُ الْإِمَامِ مُذْ قِيْلَ: قَدْ قَامَتِ الصَّلٰوةُ (۱۰) او د امام (لپاره) شروع کول کله چي وويل سي: "قَدْ قَامَتِ الصَّلٰوةُ". (يعني د "قدقامت الصلوة" ويل کېدو له وخت څخه د امام لپاره لمونځ شروع کول ادب او مستحب دي).

تشریح: د احنافو فقهاؤ د دې مسئلې څو صورتونه بيان کړي دي، چي د هغه خلاصه دا ده: ① که امام په مسجد کي موجود نه وي او کله چي راځي، نو د شا لخوا څخه مسجد ته راسي، نو په دې صورت کي (ادب دا دی) چي هر صف ته را رسيږي، هغه صف والا دي درېږي. (عالمګيري ج:۱ ص:۵۷)

② که امام د مخ لخوا راسي، نو پر هغه د نظر لګېدلو سره دي سمدستي جماعت درېږي. (پورتنی حواله)

③ او که امام له مخکي څخه په مسجد او صف کي موجود وي او اقامت شروع سي. نو په دغه صورت کي له اقامت څخه مخکي د چا درېدل مکروه دي، او افضل دا ده چي کله اقامت کونکی "حي على الفلاح" ته ورسيږي، نو د امام سره ټوله جماعت دي ودرېږي او تر "حي على الفلاح" وروسته ناست پاتېدل مکروه دي. (پورتنی حواله)

یادونه: په دې مسئله کې د ځینې مشایخو په عبارتونو کې څه تضاد معلومیږي. مثلاً امام طحطاوي رَحِمَهُ الله په "طحطاوي علی مراق الفلاح" کې لیکلي دي چې د اقامت له ابتداء څخه دربدل مکروه دي (طحطاوي ص:۱۵۱)، حالانکې له یو امام څخه صراحتاً دا خبره منقوله نه ده او بل طرف ته یې په همدې مسئله کې د درمختار په حاشیه کې لیکلي دي چې ښکاره همدا ده چې په دې سره تر "حيّ علی الفلاح" وروسته له تأخیر کولو څخه احتراز مقصود دی، نه له تقدیم څخه (یعني چې تر "حيّ علی الفلاح" وروسته دي ناست نه پاتیږي، بلکې سملستي دي دربږي. او که تر هغه مخکې ودربږي، نو څه حرج نشته).

حتیٰ که د اقامت له شروع څخه ودریږي، نو هم څه حرج نشته. (طحطاوي علی الدر المختار ص:۱۱۵ بحواله احسن الفتاویٰ ج:۲، ص:۳۱۶)

نو کله چې له یو مصنف رَحِمَهُ الله څخه دوې خبرې نقل سوې دي، نو د هرې خبرې جلا جلا محمل کېدل پکار دي چې تعارض پاته نه سي او هغه محمل دا دی چې که امام له خپل ځای څخه ولاړ سوی نه وي، یا مسجد ته داخل سوی نه وي، نو د اقامت له شروع څخه دربدل مکروه تنزیهي دي. په داسې صورت کې کښېنستل او د امام انتظار کول پکار دي، تر دې چې امام مسجد او مصلیٰ ته راسي، او کله چې امام دربدلی وي یا مصلیٰ ته رسېدلی وي، نو د بیا د اقامت له شروع څخه په دربدلو کې څه حرج نشته. (کتاب المسائل ص:۳۲۴- ۳۲۷ بحواله انوار الایضاح)

وشروع الإمام الخ: یعني د امام لپاره هغه وخت لمونځ شروع کول مستحب دي کله چې اقامت کونکی "قد قامت الصلاة" ووایي، په فتاویٰ رحیمیه کې دي: چې که تأخیر وکړي یعني د اقامت تر ختمېدلو وروسته لمونځ شروع کړي، نو بیا هم پروا نشته، بلکې تأخیر زیات صحیح دی په دې لحاظ سره چې اقامت کونکی هم په تکبیر اولیٰ کې د امام سره شرکت وکړی سي. (فتاویٰ رحیمیه ج:۸، ص:۲۰۹)

فَصْلٌ فِيْ كَيْفِيَّةِ تَرْكِيْبِ الصَّلَاةِ

(دا) فصل دلمانځه د ترکیب د طریقې په بیان کي دی

تشریح: مصنف رَحِمَهُ الله په دې فصل کي دلمانځه پوره کیفیت او طریقه بیانول غواړي کوم چي له سلفو څخه منقوله را روانه ده، د دې لپاره چي پر خپل، خپل ځای دلمانځه د فرائضو، واجباتو، سنتو او مستحباتو داداء کېدلو طریقه معلومه سي.

د لمانځه طریقه

﴿۳۸۸﴾ إِذَا أَرَادَ الرَّجُلُ الدُّخُوْلَ فِي الصَّلوٰةِ کله چي سړی لمانځه ته د داخلېدلو (لمونځ شروع کولو) اراده وکړي أَخْرَجَ كَفَّيْهِ مِنْ كُمَّيْهِ نو خپل ورغوي (لاسونه) دي له لستونو څخه راوباسي ثُمَّ رَفَعَهُمَا حِذَاءَ أُذُنَيْهِ بیا دي ورغوي (لاسونه) پورته کړي د خپلو غوږو (دنرمیو) تر برابرۍ پوري.

تشریح: کله چي سړی د لمانځه لپاره ودېږي، نو تر ټولو مخکي دي خپل لاسونه له څادر یا له لستونو څخه را وباسي، بیا دي دواړه لاسونه د غوږو تر نرمیو پوري پورته کړي په دې توګه چي ورغوي او ګوتي مخ پر قبله وي او ګوتي بالکل نه سره موښتي وي او نه زیاتي خلاصي وي بلکي پر خپل عادي مینځوي حالت وي، بیا چي کوم لمونځ کوي، په زړه کي دي د هغه نیت وکړي، مثلاً دا چي: د سهار فرض د خدای تعالیٰ لپاره کوم، او که په ژبه سره هم ووایي، نو ښه ده او بغیر له مدّ څخه دي الله أكبر ووایي، دا طریقه یعني چي اول لاسونه پورته کړي بیا تکبیر ووایي، دا اصح ده. (شفاء الارواح)

﴿۳۸۹﴾ ثُمَّ كَبَّرَ بِلَا مَدٍّ نَاوِيًا بیا دي الله اکبر ووایي بغیر له مدّ کولو (کشولو) څخه په داسي حالت کي چي (دلمانځه) نیت کونکی وي،

تشریح: په لفظ د الله باندي د مدّ کولو یو صورت دا دی چي په شروع کي مدّ وکړي، یعني که څوک په ناخبرۍ کي په الله أكبر کي د الله الف کش کړي آلله أكبر ووایي، نو لمونځ یې فاسدېږي او که قصداً داسي ووایي، نو د هغه د کافر کېدلو خطره ده، همدا حکم د أكبر پر ځای د آكبر ویل دي

(يعني چې د أكبر همزه كش كړي. ځينې امامان، مؤذنان او اقامت كونكي ددې خيال نه ساتي او خپل و د مقتديانو لمنځونه خرابوي. بايد په دې هكله پوره خبر كړل سي). (حلبي كبير ص: ٢٦٠)

په "الله أكبار" ويلو سره لمونځ فاسديږي

مسئله: كه څوک د لمانځه په دوران كې د تكبير ويلو په وخت كې د الله أكبر پر ځاى الله أكبار ووايي، نو د اصح قول مطابق لمونځ فاسديږي، او همداسې الفاظ كه د لمانځه په شروع كې ووايي، نو لمونځ يې نه شروع كيږي. (حلبي كبير ص: ٢٥٩، كتاب المسائل ص: ٢٧٨)

له الله أكبر څخه بغير بل ذكر ويل يا په بله ژبه ويل يا په بله ژبه قرائت كول

﴿٢٩٠﴾ وَيَصِحُّ الشُّرُوْعُ بِكُلِّ ذِكْرٍ خَالِصٍ لِلّٰهِ تَعَالٰى كَسُبْحَانَ اللهِ او صحيح كيږي لمونځ شروع كول په هر داسې ذكر سره كوم چې خالص د الله تعالىٰ لپاره وي لكه "سُبْحَانَ اللهِ" (ويل) وَبِالْفَارِسِيَّةِ إِنْ عَجَزَ عَنِ الْعَرَبِيَّةِ او (همدارنګه صحيح كيږي...) په فارسي سره كه چيرې له عربي څخه عاجزه وي وَإِنْ قَدَرَ او كه (پر عربي) قدرت لري لَا يَصِحُّ شُرُوْعُهُ بِالْفَارِسِيَّةِ نو بيا په فارسي سره د ده (لپاره) لمونځ شروع كول صحيح نه دي.

﴿٢٩١﴾ وَلَا قِرَاءَتُهُ بِهَا فِي الْأَصَحِّ او نه د ده قرائت كول په فارسي سره د صحيح ترين قول مطابق.

تشريح: د صحيح قول مطابق خاص د "الله أكبر" په لفظ سره لمونځ شروع كول (تكبير تحريمه ويل) واجب دي او له "الله أكبر" څخه بغير په يو بل ذكر لكه په "سبحان الله" وغيره سره لمونځ شروع كول كه څه هم صحيح دي خو مكروه دي. تر دې وروسته فرمايي چې كه څوک بالكل د عربي ژبې پر ويلو او اداء كولو قادر نه وي، نو مجبوراً د هغه لپاره په فارسي ژبه لمونځ شروع كول او په فارسي ژبه تكبير (مثلاً خدا بزرگ است) ويل صحيح دي، برابره ده امام وي او كه مقتدي يا منفرد وي. فرض لمونځ وي او كه نفل وغيره وي او كوم څوک چې پر عربي تلفظ قادري وي، نو د هغه لپاره په فارسي ژبه په لمونځ سره شروع كول صحيح نه دي، له فارسي ژبې څخه بغير د نورو ژبو هم دغه حكم دی. او صاحب د شفاء الارواح د حاشيې په حواله سره ليكلي دي چې صحيح دا ده چې د امام صاحب رحمه الله په نيز لمونځ ګزار كه پر عربي قدرت لري او كه يې نه لري، په هر صورت كې په غير عربي (فارسي

يادلسي نورو ژبو) سره لمونځ شروع کول صحيح دي، خو پر عربي د قدرت لرلو په صورت کي د کراهت تحريمي سره صحيح کيږي، او اول قول د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله دی (چي د قدرت لرلو په صورت کي په غيرِ عربي سره لمونځ شروع کول جائز نه دي). او له بعضي کتابو څخه معلوميږي چي صاحبينو رَحِمَهُمَا الله د امام صاحب رَحِمَهُ الله و قول ته رجوع کړه. (انوار الايضاح. شفاء الارواح)

ولا قرائته بها إلخ: يعني پر عربي ژبي د قدرت لرلو په صورت کي په فارسي ژبي سره قرائت کول هم صحيح نه دي، خو صاحب د "شفاء الارواح" ليکلي دي چي د قرائت په باره کي هم اختلاف دی چي د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله په نيز که لمونځ گزار پر عربي ژبي قدرت نه لري، نو په غيرِ عربي (فارسي او داسي نورو) سره قرائت کول جائز دي، او که پر عربي قادر وي، نو بيا په غيرِ عربي سره جائز نه دی. او د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نيز برابر ده پر عربي ژبه قدرت وي او که نه وي، په هر صورت کي په غيرِ عربي سره قرائت جائز دی، ليکن د قرائت په باره کي بيا امام صاحب رَحِمَهُ الله د صاحبينو رَحِمَهُمَا الله و قول ته رجوع وکړه، او فتویٰ هم پر همدې قول ده چي له عربي ژبي څخه بغير په بله ژبه قرائت کول صحيح نه دي، هغه که فارسي وي او که له فارسي څخه بغير بله ژبه وي. (انوار الايضاح. شفاء الارواح)

﴿۲۹۲﴾ ثُمَّ وَضَعَ يَمِيْنَهُ عَلٰى يَسَارِهٖ تَحْتَ سُرَّتِهٖ عَقِبَ التَّحْرِيْمَةِ بِلَا مُهْلَةٍ بيا دي خپل راسته لاس پر چپه لاس تر نامه لاندي کښېږدي له تحريمه (تکبيرِ تحريمه) څخه وروسته بېله ځنډه (يعني تر تکبيرِ تحريمه وروسته دي سمدستي لاسونه تر نامه لاندي کښېږدي) مُسْتَفْتِحًا په داسي حال کي چي د ثناء (سبحانك اللهم ...) ويونکی وي.

﴿۲۹۳﴾ وَهُوَ اَنْ يَّقُوْلَ او هغه (ثناء) دا ده چي ووايي سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ اې الله! پاکي ده تا لره (يا پاک دی ستا ذات، يا زه ستا د پاکۍ اقرار کوم اې الله!) وَبِحَمْدِكَ او زه ستا تعريف بيانوم وَتَبَارَكَ اسْمُكَ او ستا نوم برکت والا دی وَتَعَالٰى جَدُّكَ او ستا لويي ډېره لوړه ده (د "جد" معنیٰ دلته "لويي" ده) وَلَا اِلٰهَ غَيْرُكَ او ستا څخه بغير بل هيڅ معبود (د عبادت لائق) نشته.

لغات: ﴿مستفتحًا﴾ د وَضَعَ له ضمير څخه حال دی، د فتح له بابه د فاعل صيغه ده: پېلول. شروع کول. د شروع دعاء ويل، مراد ځني ثناء يعني "سبحانك اللّٰهم إلخ" ويل دي.

تشريح: مسئله دا ده چې د تکبير تحريمه تر ويلو وروسته دې سمدستي بيله ځنډه دواړه لاسونه تر نامه لاندې په دې ترکيب سره وتړي چې راسته لاس پرچپه لاس کښېږدي.

وهوأن يقول إلخ: بيا تر لاس تړلو وروسته دې په کراره، کراره ثناء وايې چې د هغه الفاظ د ترجمې سره په عبارت کې ذکر سوه.

فايده: د تکبير او قرائت ترمېنځ د ذکر (ثناء) اېښوولو حکمت دا دی چې له مخکې څخه موجود ټوله مقتديان د امام سره يوځای لمونځ نه سي شروع کولای، څه خلک د کرار والي په وجه شاته پاتېږي، نو که امام د تکبير سره سمدستي قرائت شروع کړي، نو څه مقتديان به له اوربدلو څخه محروم پاته سي، نو ځکه د ثناء دعاء اېښوول سوې ده. (انوار الايضاح)

هر لمونځ گزار به ثناء وايي

﴿۲۹۴﴾ وَيَسْتَفْتِحُ كُلُّ مُصَلٍّ او ثناء (سبحانك اللهم... إلخ) به هر لمونځ کونکی وايي.

تشريح: مصنف رحمه الله فرمايي چې هر لمونځ گزار يعني امام، مقتدی او منفرد ټوله به ثناء "سبحانك اللهم إلخ" وايي، برابره ده فرض لمونځونه وي او که واجبات، نوافل وي او که سنن، او برابره ده لمونځ جهري وي او که سرّي. لېکن که يو مقتدی د جماعت له دربيلو څخه وروسته داسې وخت په لمانځه کې شريک سي کله چې امام قرائت شروع کړی وي، نو هغه مقتدی دې ثناء نه وايي، برابره ده لمونځ جهري وي او که سرّي وي، بلکې په هغه وخت کې دې چپ درېږي. بيا رکوع ته له تللو څخه مخکې که هغه دومره ژر ثناء ويلای سي چې رکوع نه ځني تېرېږي، نو هغه وخت دې ثناء ووايي او رکوع ته دې ولاړ سي او که د ثناء ويلو هيڅ موقع تر لاسه نه سي، نو هم په لمانځه کې هيڅ خرابي نه راځي. (ديني مسائل اور انكا حل، طحطاوي على مراقي الفلاح ص: ۱۵۳)

﴿۲۹۵﴾ ثُمَّ يَتَعَوَّذُ سِرًّا لِلْقِرَاءَةِ بيا دې اعوذ بالله... ووايي په کراره د قرائت لپاره فَيَأْتِي بِهِ الْمَسْبُوقُ لَا الْمُقْتَدِي او دا (اعوذ بالله...) به مسبوق وايي، نه مقتدی.

﴿۲۹۶﴾ وَيُؤَخِّرُ عَنْ تَكْبِيرَاتِ الْعِيدَيْنِ او وروسته کوي به يې داخترونو له تکبيراتو (تکبيرات زوائدو) څخه.

تشريح: له ثناء (سبحانك اللّٰهمّ...) څخه وروسته دي د قرائت لپاره په كراره تعوّذ "أعوذ بالله من الشيطٰن الرّجيم" ووايي، لهذا څوک چي قرائت كوي، صرف هغه به تعوّذ وايي لكه امام او منفرد. همدارنګه مسبوق چي كله خپل پاته ركعت راګرځوي، نو اولاً دي ثناء ووايي، بيا دي تعوّذ ووايي.
وروسته فرمايي چي مقتدي به تعوّذ نه وايي؛ ځكه چي هغه قرائت نه كوي.

للقراءة: په دې قيد سره و دې طرف ته اشاره ده چي د تعوّذ تعلق د قرائت سره دی، نه د ثناء سره. (مراقي الفلاح ص: ١٥٣)

ويُؤخر عن إلخ: مسئله دا ده چي د اخترونو په لمانځه كي دي تعوّذ (أعوذ بالله...) په اول ركعت كي له تكبيرات زوائدو څخه وروسته وايي؛ ځكه تعوّذ د قرائت لپاره دی او قرائت له تكبيراتو څخه وروسته شروع كول كيږي. (مراقي الفلاح ص: ١٥٤)

﴿٢٩٧﴾ ثُمَّ يُسَمِّيْ سِرًّا بيا دي په كراره بسم الله... ووايي.

تشريح: تر تعوّذ وروسته دي "بسم الله الرّحمٰن الرّحيم" په كراره (په پټ آواز سره) ووايي، برابره ده لمونځ جهري وي او كه سرّي وي او برابره ده امام وي او كه منفرد وي.

﴿٢٩٨﴾ وَيُسَمِّيْ فِيْ كُلِّ رَكْعَةٍ قَبْلَ الْفَاتِحَةِ فَقَطْ او په هر ركعت كي دي صرف له سورة الفاتحه څخه مخكي بسم الله... وايي.

تشريح: او "بسم الله الرّحمٰن الرّحيم" دي د هر ركعت په شروع كي له سورة الفاتحه څخه مخكي ويل كيږي، لېكن تر سورة الفاتحه وروسته له سورت څخه مخكي بسم الله ويل سنت نه دي او كه څوک يې ووايي، نو مكروه هم نه دي، بلكي له سورت څخه مخكي بسم الله په كراره ويل ښه دي. خو كه د سورت پر ځاى آيتونه وايي (يا په بله وينا سورت له شروع څخه نه وايي)، نو د هغه په شروع كي دي بسم الله نه وايي. (شفاء الارواح بحوالة حاشيه و عمدة الفقه)

﴿٢٩٩﴾ ثُمَّ قَرَأَ الْفَاتِحَةَ بيا دي سورة الفاتحه ووايي.

﴿٣٠٠﴾ وَأَمَّنَ الْإِمَامُ وَالْمَأْمُوْمُ سِرًّا او امام او مقتدي (دواړه) دي په كراره آمين ووايي.

تشريح: تر "بسم الله..." وروسته دي سورة الفاتحه (الحمد شريف) ووايي. كله چي لمونځ ګزار امام يا منفرد وي. خو څوک چي په امام پسې لمونځ كوي يعني مقتدي وي، نو هغه به سورة الفاتحه نه وايي.

وأمن الإمام الخ: یعني کله چي سورة الفاتحه ختم کړي او "ولا الضآلین" ووایي. نو په کراره دي آمین ووایي. برابره ده امام یا منفرد وي او که مقتدی وي، ټوله به آمین وایي.

﴿۲۰۱﴾ ثُمَّ قَرَأَ سُوْرَةً أَوْثَلَاثَ آیَاتٍ بیا دي یو سورت یا درې آیتونه ووایي.

تشریح: تر سورة الفاتحه وروسته دي یو سورت یا کم از کم درې کوچني آیتونه یا یو لوی آیت ووایي، چي واجب اداء سي. بلکي د سنت اندازې قرائت دي وکړي چي د کراهت تنزیهیه ارتکاب لازم نه سي، او په قرائت کي دي تېزي نه کوي بل په کراره او صحیح دي یې وایي. او څوک چي په امام پسي لمونځ کوي یعني مقتدی وي، نو هغه دي صرف ثناء وایي او چپ دي ودرېږي. تعوذ، تسمیه، فاتحه او سورت به نه وایي. (شفاء الارواح)

د رکوع بیان

﴿۲۰۲﴾ ثُمَّ کَبَّرَ رَاکِعًا مُطْمَئِنًّا بیا دي الله اکبر ووایي په داسي حال کي چي رکوع کونکی (او په رکوع کي) اطمینان کونکی وي (یعني بیا دي په تکبیر ویلو سره رکوع ته ولاړ سي او په اطمینان سره دي رکوع وکړي) مُسَوِّیًا رَأْسَهٗ بِعَجُزِهٖ (او) په داسي حال کي چي برابرونکی وي د خپل سر د خپلو کوناټو سره آخِذًا رُکْبَتَیْهِ بِیَدَیْهِ مُفَرِّجًا أَصَابِعَهٗ (او) نیونکی وي د خپلو زنګنو په خپلو لاسو سره په داسي حال کي چي خلاصونکي وي د خپلو ګوتو (یعني ګوتي به یې پر زنګنو خلاصي ارتي انیولي وي) وَسَبَّحَ فِیْهِ ثَلَاثًا او تسبیح دي ووایي په رکوع کي درې واره وَذٰلِكَ أَدْنَاهُ او دا یې کمتره درجه ده (یعني دا درې واره د رکوع د تسبیح کمترین مقدار دی).

لغات: ﴿مُسَوِّیًا﴾ د تفعیل له بابه اسم فاعل دی: برابرونکی، سیده کونکی. ﴿عَجُز﴾ او عَجِز: د هر شي شاتنی حصه، کوناټي، جمع: أَعْجَازٌ.

تشریح: د قرائت له ختمېدو څخه وروسته دي سمدستي په الله اکبر ویلو سره رکوع ته ولاړ سي او په رکوع کي دي دومره کوږ او ټیټ سي چي سر او ملا یې سره برابر او سیده سي. د رکوع په دوران کي دي سر او غاړه په مینځ کي ساتي، یعني نه دي یې دومره پورته کوي چي له ملا څخه لوړ سي او نه دي یې دومره لاندي کوي چي زنه د سینې سره ولګېږي، پښې دي سیده ساتي او برابري دي یې اودي چي ګوتي یې مخ پر قبله وي او په مینځ کي دي یې کم از کم څلور ګوتي فاصله ساتي او د لاس ګوتي دي خلاصي (ارتي) ساتي او په هغوی سره دي په ښه ګوته زنګونان ونیسي. د رکوع په حالت کي دي څنګلي او بازوګان سیده ساتي او د ورنو سره دي یې نه لګوي او نه دي یې د غښي په څېر

کړوي، او ښځه دې په رکوع کې صرف دومره کږېږي چې لاسونه يې زنګنو ته ورسيږي او ښځه دې ګوتې پر زنګنو اږدي او دا ښوولو په وخت کې دې ګوتې سره يو ځای (جوختې) ساتي. نه خلاصې، د ښځې لپاره په رکوع کې خپل دواړه بجلکي يو ځای کول سنت دي. په رکوع کې دې کم

لږ کم درې وار تسبيح "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيْم" وايي او دا يې کمترين مقدار دی. زيات يې هم ويلای سي، خو که امام وي. نو له درېو وارو څخه دې يې زيات نه وايي چې پر مقتديانو تنګي نه وسي. که چيري څوک بالکل تسبيح نه ووايي، يا يې يو وار ووايي، نو جائز دي. خو مکروه تنزيهي دي او صحيح دا ده چې داسې کول له کراهت تنزيهي څخه زيات او له کراهت تحريمي څخه کم دي او د بعضې احنافو په نيزيو وار تسبيح ويل واجب دي، نو ځکه هغه ضرور ويل پکار دي چې له اختلاف څخه بچ سي او په ښه اطمينان سره دې رکوع کوي. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

❀ ❀ ❀

تکبيرات څنګه ويل پکار دي؟

مسئله: په لمانځه کې د تکبيرات انتقاليه وو د ويلو صحيح طريقه دا ده چې کله له يوه رکن څخه بل رکن ته منتقل کيږي نو له منتقل کېدو سره يو ځای دې تکبير داسې شروع کړي چې کله بل رکن ته ورسيږي نو آواز يې بند سي (تکبير ختم سي). (مراقی الفلاح ص: ۱۵۴)

د قومه بيان

﴿۲۰۳﴾ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ بيا دې خپل سر (له رکوع څخه) راپورته کړي وَاطْمَأَنَّ قَائِلًا سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ او مطمئن دې سي په داسې حال کې چې ويونکی وي د "سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَه" رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ لَوْ إِمَامًا أَوْ مُنْفَرِدًا (او ويونکی وي د) "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" که چيري امام يا منفرد وي (يعني په اطمينان سره دې سمع الله لمن حمده ووايي. او که امام يا منفرد وي. نو ربنا لک الحمد دې هم وايي) وَالْمُقْتَدِيْ يَكْتَفِيْ بِالتَّحْمِيْدِ او مقتدي دې صرف په "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" باندې اکتفا کوي.

تشريح: تر رکوع وروسته دې د "سمع الله لمن حمده" په ويلو سره پورته سي، او بالکل سيده دې ودريږي، بيا دې "ربنا لک الحمد" ووايي، د قومه په حالت کې به لاسونه نه تړي. په قومه کې به تېزي نه کوي بلکې دومره به ضرور دريږي چې ټول اندامونه يې پر خپل، خپل ځای ساکن سي. ډېر خله په قومه کې د تلوار کولو په وجه لمونځ واجب الاعاده ګرځي. (انوار الايضاح)

فایده: تحمید څلور ډوله نقل سوی دی یعني د تحمید څلور درجې دي: ① اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ دا تر ټولو افضله درجه ده. ② اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. بیا دا افضله درجه ده. ③ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ. بیا دا افضله ده. ④ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. او آخري یې همدا درجه ده.

د سجدې بیان

﴿۲۰۲﴾ ثُمَّ كَبَّرَ خَارًّا لِلسُّجُوْدِ بیا دې الله اکبر ووایې په داسې حال کې چې سجدې ته لوېدونکی (ټیټېدونکی) وي (یعني بیا دې په تکبیر ویلو سره رکوع ته ولاړ سي) ثُمَّ وَضَعَ رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ يَدَيْهِ ثُمَّ وَجْهَهُ بَيْنَ كَفَّيْهِ بیا دې کېږدي خپل زنګنونه. بیا لاسونه. بیا خپل مخ د خپل دواړو ورغوو (لاسونو) په مینځ کې وَ سَجَدَ بِأَنْفِهِ وَجَبْهَتِهِ مُطْمَئِنًّا مُسَبِّحًا ثَلَاثًا او سجده دې وکړي پر خپله پزه په داسې حال کې چې په اطمینان سره تسبیح ویونکی وي درې واره وَ ذٰلِكَ أَدْنَاهُ او دا یې کمتره درجه ده (یا په بله وینا دا چې: دا درې واره ویل یې تر ټولو کم مقدار دی) وَ جَافٰى بَطْنَهُ عَنْ فَخِذَيْهِ او لیري (جلا) دې کړي خپل نس له خپلو ورنو څخه وَعَضُدَيْهِ عَنْ إِبْطَيْهِ فِيْ غَيْرِ زَحْمَةٍ او خپل بازوګان (یا په بله وینا: خپلې څنګلې) له خپلو بغلو څخه په غیر د رش (تنګې ګونې) کې (یعني کله چې ګڼه ګونه نه وي. یعني په جماعت کې نه وي) مُوَجِّهًا أَصَابِعَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ نَحْوَ الْقِبْلَةِ په داسې حال کې چې مخامخ کونکی (ګرځونکی) وي د خپلو لاسونو او پښو ګوتو د قبلې وطرف ته وَالْمَرْأَةُ تَخْفِضُ وَتَلْزَقُ بَطْنَهَا بِفَخِذَيْهَا او ښځه دې (په سجده کې) ټیټېږي او خپل نس دې د خپلو ورونو سره مښلوي (یو ځای کوي).

لغات: ﴿خارًّا﴾ د نصر او ضرب له بابه د فاعل صیغه ده، خُرُوْر: لاندې لوېدل. په سجده کې لوېدل، پر ځمکه لوېدل. ویل کیږي: خَرَّلِلّٰهِ سَاجِدًا: د الله ﷻ لپاره سجده کونکی (د سجده کولو لپاره) پر ځمکه ولوېدی. ﴿جافٰی﴾ د ضرب د باب ماضي ده، لیري ساتل. جلا ساتل. ﴿عضدیه﴾ تثنیه، مُفْرَدْ ده:

بازو، مټ (یعني له څنګلي څخه تر اوږې پورې د لاس برخه)، ﴿إبطیه﴾ تثنیه د إبطٌ ده: تخرګ، بغل، ﴿تلزق﴾ د سمع د باب مضارع ده: مښلېدل، مښلول، لګول.

تشریح: په دې عبارت کې د سجدې طریقه او کیفیت بیان سوی دی، فرمایي چې تر قومه وروسته دې د "الله أکبر" په ویلو سره سجدې ته شو سي په دې توګه چې سجدې ته په رسیدلو سره "الله اکبر" ختم کړي (یعني چې د الله اکبر شروع سجدې ته د کږېدلو پر مهال وسي او ختمېدل یې سجدې ته د رسېدلو پر مهال وسي)، سجدې ته د تللو په وخت کې دې اول پر ځمکه هغه اندامونه کښېږدي کوم چې ځمکې ته نږدې دي، نو اول دې دواړه زنګونان کښېږدي، بیا دې دواړه لاسونه، بیا پزه، بیا دې تندی کښېږدي او په سجده کې دې مخ د دواړو لاسونو تر مینځ داسې کښېږدي چې بټې ګوتې د غوږو د نرمیو په مقابل کې راسي او سجده دې پر پزه او تندي دواړو باندې وکړي او په اطمینان سره دې سجده وکړي او په سجده کې دې درې واره "سبحان ربي الأعلی" ووایي، دا یې کم مقدار دی، دلته هم هاغه تفصیل دی کوم چې په رکوع کې بیان سو، او په سجده کې دې نس له ورنو څخه لیرې او جلا ساتي او څنګلي دې له بغلونو سره نه لګوي، بلکې هغوی دې هم لیرې ساتي کله چې ازدحام او رش یعني د جماعت په لمانځه کې نه وي، لېکن د جماعت په لمانځه کې دې څنګلي دومره نه لیرې کوي او پورته کوي چې څنګ والا لمونځ ګزار په تکلیف سي، د "في غیر زحمة" همدا مطلب دی، او په سجده کې دې د لاسو او پښو ګوتې مخ پر قبله ساتي او ښځه دې بالکل ټیټه سجده کوي، نه دې څنګلي پورته کوي او نه دې نس له ورنو څخه جلا کوي او پښې دې هواري ساتي. (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

د جلسې بیان

﴿۲۰۵﴾ وَجَلَسَ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ او بیا دې کښېني د دوو سجدو په مینځ کې وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ په داسې حال کې چې ایښونکی وي د خپلو لاسونو پر خپلو ورنو مُطْمَئِنًّا (او) اطمینان کونکی وي (یعني په اطمینان سره دې کښېني).

تشریح: په دې عبارت کې د دواړو سجدو تر مینځ د ناستې طریقه او حالت بیان سوی دی، حاصل یې دادی چې له اولې سجدې څخه دې په "الله أکبر" ویلو سره سر راپورته کړي او په اطمینان سره دې کښېني، دې ته جلسه وایي، په جلسه کې دې په اطمینان سره یعني دیوه وار سبحان الله لو په اندازه آرام وکړي، دا واجب دي، او کوم ذکر یا دعاګانې چې پر دې موقع په حدیث کې راغلي

دي، هغه پر نوافلو محمول دي، لیکن مستحب داده چي د فرضو په جلسه کي هم مسنونه دعاء وایي او هغه داده "اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِيْ وَارْحَمْنِيْ وَعَافِنِيْ وَاهْدِنِيْ وَارْزُقْنِيْ" یا صرف "رَبِّ اغْفِرْلِيْ" دي وایي؛ ځکه د امام احمد رَحِمَهُ الله په نیز د مغفرت دعاء یعني "رَبِّ اغْفِرْلِيْ" ویل فرض دي، نو له اختلاف څخه د بچ کېدلو لپاره د احنافو په نیز هم د مغفرت دعاء ویل مستحب دي، همدارنګه د دې مستحب په عادت سره په جلسه کي د اطمینان کولو واجب هم اداء کیږي، کنې زیاتره خلکو د هغه پر پرېښوونکي او د هغه له ضرورت څخه ناخبره دي. (شفاء الارواح بحوالۀ عمدة الفقه)

﴿۲۰۶﴾ ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مُطْمَئِنًّا بیا دي تکبیر ووایي او په اطمینان سره دي سجده وکړي وَسَبَّحَ فِيْهِ ثَلَاثًا او په سجده کي دي درې واره تسبیح ووایي وَجَافٰى بَطْنَهٗ عَنْ فَخِذَيْهِ او خپل نس دي له ورنو څخه لیري (جلا) وساتي وَأَبْدٰى عَضُدَيْهِ او خپل دواړه بازوګان دي ښکاره کړي (یعني خپل متان او څنګلې دي له بغلو څخه پورته او لیري کړي).

لغات: ﴿أَبْدٰى﴾ د افعال له بابه د واحد مذکر غائب ماضي صیغه ده، مصدر: إِبْدَاء: ښکاره کول، څرګندول.

تشریح: د دواړو سجدو په مینځ (جلسه) کي کم از کم دیوه وار سبحان الله ویلو په اندازه په اطمینان سره تر ناستي کولو وروسته دي په الله أکبر ویلو سره دویمي سجدې ته ولاړ سي او سجدې ته د تللو په وخت کي دي اول دواړه لاسونه پر ځمکه کښېږدي، بیا دي پزه او تندی کښېږدي او د سجدې په طریقه او کیفیت کي هاغه تفصیل دی کوم چي په اوله سجده کي ذکر سو.

له دویمي سجدې څخه د ولاړېدلو طریقه

﴿۲۰۷﴾ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهٗ مُكَبِّرًا لِلنُّهُوْضِ بیا دي پورته کړي خپل سر په داسي حال کي چي تکبیر ویونکی وي د ولاړېدلو لپاره بِلَا اِعْتِمَادٍ عَلَى الْأَرْضِ بِيَدَيْهِ بېله تکیه کولو په خپلو لاسو سره پر ځمکه باندي وَبِلَا قُعُوْدٍ او بېله کښېنستلو.

تشریح: په دې عبارت کي له سجدې څخه د قیام وطرف ته طریقه بیان سوې ده، کله چي دویمه سجده په اطمینان سره اداء کړي، نو بیا دي په تکبیر ویلو سره جست پورته سي یعني بغیر له لاس لګولو او تکیه کولو څخه پر ځمکي او بغیر له ناستي څخه. یعني نه دي بېله عذره کښېني او نه دي ولاړېدلو په وخت کي په خپلو لاسو سره پر ځمکه تکیه وکړي ... په لاسو سره د زنګنو نیولو په

مرسته دي ولاړ سي، او که بېله عذره تر دویمي سجدې وروسته کېښني (یعني داستراحت جلسه وکړي) یا دواړه لاسونه پر ځمکه ولګوي او د لاسو په مرسته ودرېږي، نو هیڅ حرج نسته لیکن دا خلاف اولیٰ او مکروه تنزیهي دي، خو که د یو عذر په وجه وي مثلاً د بوډا والي یا د ډېر چاغوالي یا د داسي بل عذر په وجه وي چي له دویمې ځنځه سمدستي او جست ولاړېدل هغه ته مشکل وي، نو اول دي څه ګړی کېښني بیا دي په کراره ولاړ سي همدا "جلسهٔ استراحت" ده، لیکن روغ سړي ته سملستي ولاړېدل پکار دي. (شفاء الارواح ص: ۱۷۶، مراقی الفلاح ص: ۱۵۴)

﴿۲۰۸﴾ وَالرَّكْعَةُ الثَّانِيَةُ كَالْأُوْلَى او دویم رکعت د اول رکعت په شان دی إِلَّا أَنَّهُ لَا يُثْنِي وَلَا يَتَعَوَّذُ خو دا چي ثناء دي نه وایي او نه دي اعوذ بالله... وایي (په دویم رکعت کي).

تشریح: فرمایي چي دویم رکعت دي هم بالکل هغسي اداء کړي ځرنګه چي یې اول رکعت اداء کړی دی، خو ثناء او أعوذ بالله دي نه وایي، بلکي تر ولاړېدلو وروسته دي اولاً بسم الله وایي. تر دې وروسته دي الحمد شریف او قرائت وکړي، تر دې وروسته دي هغسي رکوع، قومه، سجده، جلسه او دویمه سجده وکړي لکه ځرنګه چي یې په اول رکعت کي کړي وه.

د رفع الیدین بیان

﴿۲۰۹﴾ وَلَا يُسَنُّ رَفْعُ الْيَدَيْنِ إِلَّا عِنْدَ افْتِتَاحِ كُلِّ صَلٰوةٍ او سنت نه دي د دواړو لاسونو پورته کول (۱) مګر د هر لمانځه د شروع کولو په وخت کي وَعِنْدَ تَكْبِيْرِ الْقُنُوْتِ فِي الْوِتْرِ (۲) او په وترو کي د قنوت (دعاءِ قنوت) د تکبیر په وخت کي وَتَكْبِيْرَاتِ الزَّوَائِدِ فِي الْعِيْدَيْنِ (۳) او په اخترونو کي د تکبیراتِ زوائدو په وخت کي وَحِيْنَ يَرَى الْكَعْبَةَ (۴) او څه وخت چي کعبه ویني وَحِيْنَ يَسْتَلِمُ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ (۵) او څه وخت چي حجرِ اسود مسه کوي (مچوي) وَحِيْنَ يَقُوْمُ عَلَى الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ (۶) او څه وخت چي پر صفا و مروه درېږي وَعِنْدَ الْوُقُوْفِ بِعَرَفَةَ وَمُزْدَلِفَةَ (۷، ۸) او په عرفات او مزدلفه کي د وقوف کولو (درېدلو) په وخت کي وَبَعْدَ رَمْيِ الْجَمْرَةِ الْأُوْلَى وَالْوُسْطَى (۹، ۱۰) او د اول شلي او دویم شلي (اول او دویم شیطان) تر ویشتلو وروسته وَعِنْدَ التَّسْبِيْحِ عَقِبَ الصَّلَوَاتِ (۱۱) او

تر لمنځونو وروسته د تسبیح په وخت کې (یعني له تسبیح څخه تر فارغېدلو وروسته د دعاء لپاره).

تشریح: دلته یوولس (۱۱) ځایونه ذکر سوي دي چې په هغوی کې لاسونه پورته کول سنت دي او له دې (۱۱) څخه بغیر بل ځای لاسونه پورته کول سنت نه دي، خو د امام شافعي رَحِمَهُ الله او داسې نورو په نېز رکوع ته د تللو په وخت کې او له رکوع څخه د سر پورته کولو په وخت کې هم لاسونه پورته کول سنت دي (همدارنګه سجدې ته د تللو په وخت کې او بل رکعت ته د راپورته کېدلو په وخت کې هم رفع الیدین کول سنت دي) او د احنافو په نېز سنت نه دي، په حاشیه کې د امام اوزاعي رَحِمَهُ الله او د امام صاحب رَحِمَهُ الله یو حکایت ذکر سوی دی کوم چې د رکوع د رفع الیدین د نا ترجیح والي په هکله پوره تفصیل پکښې روایت سوی دی، لهذا د هغه مطالعه کول ارین دي. لنډه دا چې په یوولسو (۱۱) ځایو کې لاسونه پورته کول سنت دي: ① اول دا چې کله د لمانځه تکبیر تحریمه ووېل سي. په هغه وخت کې دواړه لاسونه پورته کول سنت دي، برابره ده فرض لمونځ وي او که واجب. سنت وي او که نفل، اداء وي او که قضاء وي. ② د وترو په درېیم رکعت کې له دعاء قنوت څخه مخکې د تکبیر لپاره لاسونه پورته کول سنت دي، ③ د اخترونو په لمانځه کې د تکبیرات زوائدو په وخت کې لاسونه پورته کول سنت دي، ④ کله چې مسجد حرام ته داخل سي او پر کعبه شریفه یې نظر پرېوځي، نو په دې وخت کې لاسونه پورته کول سنت دي، لېکن دلته لاسونه پورته کول د دعاء لپاره دي، لهذا څرنګه چې په دعاء کې لاسونه پورته کوي، همداسې به یې دلته هم پورته کوي. ⑤ کله چې حجر اسود مچ کړي، نو په دې وخت کې دې دواړه لاسونه داسې پورته کړي چې د ورغوو په شا سره د حجر اسود استقبال وکړي (او صاحب د انوار الایضاح د دې تشریح داسې کړې ده چې مسجد حرام ته د داخلېدونکي اول کار طواف دی او د طواف شروع دې له حجر اسود څخه وکړي، د حجر اسود په مقابل کې دې ودرېږي، سینه او مخ دې د حجر اسود وطرف ته کړي او د تکبیر تحریمه په څېر دې دواړه لاسونه پورته کړي او په تکبیر ویلو سره دې طواف شروع کړي. دا سنت دي)، ⑥ او له طواف وغیره څخه تر فارغېدلو وروسته چې کله سعی بین الصفا والمروة کوي، نو په الله اکبر ویلو سره دې دواړه لاسونه پورته کړي او سعی دې شروع کړي او په آخر کې دې د قبلې وطرف ته متوجه سي او له الله ﷻ څخه دې په دعاء کې خپل مرادونه وغواړي. ⑦ په عرفات کې د وقوف په وخت کې دې مخ پر قبله دواړه لاسونه پورته کړي او الله اکبر دې ووايي. دا هم سنت دي. ⑧ همدارنګه په مزدلفه کې په وقوف کې هم داسې کول سنت دي. ⑨ په منیٰ کې د جمرة الاولیٰ له رَمي څخه وروسته دې څه توقف وکړي او د الله تعریف دې بیان کړي او لاسونه دې پورته کړي، الله اکبر دې ووايي. دا سنت دي. ⑩ همداسې دې د جمرة الوسطیٰ له رَمي څخه وروسته هم وکړي. ⑪ همدارنګه تر لمنځونو وروسته د دعاء کولو په وخت

کي دواړه لاسونه پورته کول سنت دي، يعني تر کومو لمنځونو وروسته چي سنتونه نسته، لکه د سهار او مازيګر لمنځونه، له هغوی څخه وروسته دي اولاً تسبحات ووايي، بيا دي لاس پورته کړي او دعاء دي وغواړي او تر کومو لمنځونو وروسته چي سنتونه سته، په هغوی کي دي د سلام ګرځولو سره سملستي مختصراً لاس پورته کړي او دعاء دي وکړي، بيا دي سنتونه وغيره وکړي. (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

﴿۲۱۰﴾ وَإِذَا فَرَغَ الرَّجُلُ مِنْ سَجْدَتَيِ الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ او کله چي فارغ سي سړی د دويم رکعت له دواړو سجدو څخه اِفْتَرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَىٰ وَجَلَسَ عَلَيْهَا نو خپل چپه پښه دي هواره کړي (وغوړوي) او پر هغه دي کښيني وَنَصَبَ يُمْنَاهُ وَوَجَّهَ أَصَابِعَهَا نَحْوَ الْقِبْلَةِ او خپل راسته پښه دي ودروي او د هغه ګوتي دي د قبلې وطرف ته مخامخ کړي (مخ پر قبله دي يې وپېچي) وَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَىٰ فَخِذَيْهِ او خپل دواړه لاسونه دي پر دواړو ورنو کښېږدي وَبَسَطَ أَصَابِعَهُ او خپل ګوتي دي وغوړوي (يعني خپل ګوتي دي خلاصي ارتي او ساتي) وَالْمَرْأَةُ تَتَوَرَّكُ او ښځه به تورک کوي (يعني دواړي پښې به راسته طرف ته باسي او پر چپه کوناټي به کښيني).

لغات: ﴿افترش﴾ د افتعال له بابه دواحد مذکر غائب ماضي صيغه ده: هوارول، غوړول. ﴿تتورك﴾ د تفعل له بابه دواحد مؤنث غائب مضارع صيغه ده: پر کوناټو کښېنستل او پښې يوه طرف ته ايستل.

تشريح: فرمايي چي کله د دويم رکعت له دوېمي سجدې څخه سر راپورته کړي، نو قعده (ناسته) دي وکړي په دې طريقه چي چپه پښه دي هواره کړي او پر هغه دي کښيني او راسته پښه دي ودروي او ګوتي دي يې د قبلې وطرف ته کړي او دواړه لاسونه دي پر دواړو ورنو کښېږدي او ګوتي دي يې خلاصي وساتي (يا په بله ورنا پر خپل طبعي حالت دي يې پرېږدي چي نه پوره سره مښتي وي او نه پوره غوړول شوي وي) او د لاسو د ګوتو سرونه دي زنګنو ته نژدې او د قبلې وطرف ته وي او په ګوتو سره دي زنګونان نه نيسي، همدا اصح ده، که څه هم نيول يې جائز دي، خو نه نيول يې افضل دي: ځکه د نيولو په وخت کي د ګوتو سرونه مخ پر قبله نه پاتېږي، بلکي د ځمکي وطرف ته ګرځي. او ښځه به تورک کوي يعني دواړه پښې به راسته طرف ته باسي او پر چپه طرف به کښيني.

د تشهد بيان

﴿۲۱۱﴾ وَقَرَأَ تَشَهُّدَ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رضي الله عنه او دابن مسعود رضي الله عنه والا تشهد دي ووايي وَأَشَارَ بِالْمُسَبِّحَةِ فِي الشَّهَادَةِ او د شهادت په ګوته سره دي (په التحيات کي) اشاره وکړي د کلمهٔ

شهادت (أشهد أن لا إلٰه...) ویلو په وخت کي يَرْفَعُهَا عِنْدَ النَّفْيِ وَيَضَعُهَا عِنْدَ الْإِثْبَاتِ (په داسي توګه) چي د نفي (لا إلٰه ويلو) په وخت کي دي ګوته پورته کړي او د اثبات (إلا الله ويلو) په وخت کي ګوته کښېږدي (کښته کړي).

تشريح: تشهد په حدیثو کي په مختلفو الفاظو سره نقل سوی دی. په هغوی کي دري قسمه تشهد زیات مشهور دی، په را روان عبارت کي چي تشهد ذکر سوی دی، هغه دابن مسعود ﷺ تشهد دی. د احنافو او حنابله وو په نېز همدا تشهد تر ټولو افضل دی، تفصیل به يې څه وروسته ذکر سي.

﴿۲۱۲﴾ وَلَا يَزِيْدُ عَلَى التَّشَهُّدِ فِي الْقُعُوْدِ الْأَوَّلِ او زیاتوب دي نه کوي پر تشهد په اوله ناسته کي.

تشريح: مسئله داده چي په اوله ناسته کي دي له تشهد ويلو څخه وروسته سملستي دريم رکعت لپاره ولاړ ېږي، هيڅ تأخير دي نه کوي، او که دفرضي لمانځه په اوله ناسته کي له تشهد څخه وروسته درود شريف ويل شروع کړي، نو راجح قول دادی چي که تر "على محمد" پوري (يعني صرف اللّهم صل على محمد... پوري) ووايي، نو سجدهٔ سهو واجبېږي. (شامي ج:۱، ص:۶۹۴)

او له امام صاحب رَحِمَهُ الله څخه د امام حسن په روایت کي نقل سوي دي چي که یو حرف يې هم زیات کړی، نو سجدهٔ سهو باندي لازمه ده او ځيني وايي چي زیاتره علماؤ همدغه قول غوره کړی دی.

لېکن صاحب د کبيري رَحِمَهُ الله وايي چي زیاتره علماء پر اول قول دي او هغه قول اولی او صحيح دی. (فتح المصلي)

د تشهد (التحيات) الفاظ

﴿۲۱۳﴾ وَهُوَ او هغه (د عبدالله بن مسعود ﷺ تشهد) دادی اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ ټوله قولي عبادتونه (عبادات قوليه) خاص الله ﷻ لره دي وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ او ټوله فعلي عبادتونه او ټوله مالي عبادتونه (خاص الله ﷻ لره دي) اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهٗ سلام دي وي (له جانبه څخه درب تعالیٰ) پر تا اې نبي ﷺ او د الله ﷻ رحمت او د هغه برکتونه اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِيْنَ سلام دي وي پر موږ او د الله تعالیٰ پر نېکو بندګانو أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا الله

زه ګواهي (شاهدي) ورکوم چې له الله ﷻ څخه بغیر بل هیڅ معبود (د عبادت لائق) نشته وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ او ګواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله ﷻ بنده او د هغه رسول دی.

تشریح: فرمایي چې دابن مسعود رضي الله عنه تشهد دا دی: «اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلٰى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُه».

دالتحیات لغوي څېړنه: اَلتَّحِيَّات جمع د "تَحِيَّةٌ" ده، د "تَحِيَّةٌ" اصل معنیٰ ده: "ستړي مه شې، هرکلي او سلام کول". څرنګه چې به عربو د خپل ملاقات او سلام کولو په وخت کې د ستړي مه شې په توګه دا دعاء کول "حَيَّاكَ اللهُ" (الله دې ژوندی لره!). نو ځکه د عربو سلام، ملاقات او ستړي مه شې په "تَحِيَّة" سره ونومل سوه. لکه څرنګه چې زموږ سلام او ملاقات ته "ستړی مه سې" ویل کیږي، ځکه چې موږ هم د خپل ملاقات پر مهال په همدې الفاظو سره دعاء کوو (لکه ستړی مه سې! جوړ بخیر). نو د "تَحِيَّةٌ" اصل معنیٰ ده: "ستړي مه شې"، څرنګه چې د هر قوم لپاره یوه ستړي مه شې او د ملاقات پر وخت د دعاء یوه جمله وي، نو د سپېڅلي اسلام "تَحِيَّه" (اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ) دی، او دلته له "اَلتَّحِيَّات" څخه مراد ټوله ثناګانې او قولي عبادتونه دي لکه لمونځ، اذکار او داسې نور.

اَلصَّلَوَات جمع د صَلٰوةٌ ده. له دې څخه یوازې لمونځ مراد نه دی، بلکې ټوله بدني عبادتونه ځنې مراد دي. لکه روژه، حج، جهاد او داسې نور. اَلطَّيِّبَات جمع د طَيِّبَةٌ ده. پاک او غوره شي ته ویل کیږي. له دې څخه ټوله مالي عبادتونه مراد دي، لکه زکاة، سرمایه او داسې نور.

دالتحیات أصل او تفصیلي ژباړه: دالتحیات اصل دا دی چې کله رسول الله ﷺ د معراج په شپه لوړم آسمان ته ورسېدی، نو الله ﷻ ته یې د تحیه ورکولو اراده وکړه لکه څرنګه چې باچاهانو ته د ملاقات پر وخت تحیه ورکول کیږي، نو لوی څښتن ﷻ نبي کریم ﷺ ته د دې کلمو الهام وکړی چې داسې ووایه: «اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ» (ټوله ثناګانې او قولي عبادتونه او ټوله بدني عبادتونه او ټوله مالي عبادتونه الله ﷻ لره دي). کله چې رسول الله ﷺ د الله ﷻ په حضور کې د تحیې په توګه دا درې کلمې ووېلې، نو الله ﷻ یې هم په جواب کې دا درې کلمې ووېلې: «اَلسَّلَامُ

عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ » (اې ازموږ! نبي! پر تا دي سلام وي د الله تعالیٰ له جانبه او پر تا دي د الله تعالیٰ له جانبه رحمت او برکتونه وي). يعني "اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ" يې د "التَّحِيَّات" په مقابل کي ووايي چي دا به د قيامت تر ورځي د اسلام او مسلمانانو تحيه وي، بلکي په جنت کي به هم په دې سره مسلمانانو ته تحيه ورکول کيږي، او "رَحْمَةُ اللهِ" د "الصَّلَوَات" مقابل دی کوم چي د "صَلٰوة" اصلي معنیٰ ده، او د بدني عباداتو سره د الله ﷻ رحمت لازم دی، او "بَرَكَات" د "الطَّيِّبَات" مقابل دی، کوم چي نما او کثرت ته وايي، او د مال او سرمايې سره مناسب دي.

ځرنګه چي نبي کريم ﷺ رَحْمَةٌ لِلْعٰلَمِيْن، أَجْوَدُ الخَلْق وأَكْرَمُهُم دی، نو ځکه نبي کريم ﷺ دا فيض او د الله ﷻ ستر احسان عام کړی ټولو انبياؤ عَلَيْهِمُ السَّلَام ته، او د ټوله مخلوق صالحانو ته هغه که له ملائکو ځخه وي او که له انس او جن ځخه وي، نو داسي يې ووېل: «اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلٰى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِيْن». (سلام دي وي پر مؤمنانو او د خدای ﷻ پر هغه بندګانو چي نېکان وي). مطلب دا چي اې الله ﷻ! ستا له جانبه سلامتي صرف پر ما نه، بلکي ستا پر نورو نېکو بندګانو دي هم وي.

کله چي نبي کريم ﷺ دغه احسانيه کلمې ووېلې، نو فرشتو د جبرئيل ﷺ په وحي سره يا د الله ﷻ په الهام سره داسي ووېل: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ». (موږ ګواهي ورکوو چي الله ﷻ يو دی، او ګواهي ورکوو چي محمد ﷺ د الله ﷻ بنده او رسول دی).

عِبَادُ اللهِ الصَّالِحِيْن: عبدِ صالح (نېک بنده) په شريعت کي هر هغه بنده ته وايي چي د الله ﷻ د ټولو حقونو او د هغه د مخلوق د ټولو حقونو پر ځای کونکي وي.

يادونه: کوم التحيات چي پورته ذکر سول، دا د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه التحيات ده او ټولو صحاح سته وو رانقل کړې ده او امام ترمذي رَحِمَهُ الله يې په آخر کي ويلي دي چي "له نبي ﷺ ځخه د التحيات په هکله تر ټولو صحيح قول د ابن مسعود رضي الله عنه دی". او پر همدغه د زياتره صحابه وو او تابعينو عمل رو.

﴿۲۱۴﴾ وَقَرَأَ الْفَاتِحَةَ فِيْمَا بَعْدَ الْأُوْلَيَيْنِ او (بيا) دي سورة الفاتحه ووايي له اولو دوو ركعتونو څخه وروسته والا ركعتونو كي.

تشريح: او بيا دي په آخري ركعتونو كي سورة الفاتحه (الحمد شريف) ووايي (او مخكي په ﴿۲۶۳﴾ نمبر مسئله كي تېر سوه چي د فرضي لمانځه له اولو دوو ركعتونو څخه په نورو ركعتونو كي سورة الفاتحه ويل سنت دي. واجب او لازم نه دي).

﴿۲۱۵﴾ ثُمَّ جَلَسَ وَقَرَأَ التَّشَهُّدَ بيا دي (له آخري ركعت كولو څخه وروسته) كښېني او تشهد دي ووايي ثُمَّ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بيا دي په نبي ﷺ باندي درود شريف ووايي ثُمَّ دَعَا بِمَا يُشْبِهُ الْقُرْآنَ وَالسُّنَّةَ بيا دي (تر درود شريف وروسته) دعاء وكړي په داسي الفاظو (كلماتو) سره كوم چي د قرآن او حديثو (د كلماتو) مشابه وي.

تشريح: فرمايي چي د څلورو ركعتو له پوره كولو څخه وروسته دي د قعدهٔ اخيره لپاره كښېني او پوره "التحيات" دي ووايي يعني تشهد او تر هغه وروسته درود ابراهيمي او يو مأثوره دعاء دي ووايي.

﴿۲۱۶﴾ ثُمَّ يُسَلِّمُ يَمِيْنًا وَيَسَارًا بيا دي سلام وګرځوي راسته طرف ته او (بيا) چپه طرف ته فَيَقُوْلُ: اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ نو ودي وايي "السلام عليكم ورحمة الله" (سلام دي وي پر تاسو او د الله رحمت) نَاوِيًا مَنْ مَعَهٗ په داسي حال كي چي نيت كونكى وي د هغه چا كوم چي د ده سره دي كَمَا تَقَدَّمَ لكه مخكي چي تېر سوه.

تشريح: د لمونځ پر ختمېدو دي اولاً راسته طرف ته بيا چپه طرف ته مخ وګرځوي "السلام عليكم ورحمة الله" دي ووايي، او د سلام ګرځولو په وخت كي دي راسته او چپه طرف ته په لمانځه كي د شريكو خلكو، فرشتو او نېكو جناتو ټولو باندي د سلام كولو نيت وكړي، چي تفصيل يې د "فصل في سننها" په آخر كي تېر سو.

بَابُ الإِمَامَةِ

(دا) فصل د امامت (په بیان کي) دی

تشریح: د "امامت" معنیٰ ده: سردار کېدل. په لمانځه کي یو کس د ټوله جماعت امام یعني سردار وي او ټوله اقتداء کونکي یعني مقتدیان د هغه تابعداري کوي او د مقتدي لمونځ د امام د لمانځه سره متعلق کېږي. او س مصنف رَحِمَهُ الله په دې باب کي د دغه امامت احکام او تفصیلات بیانوي.

د امامت مرتبه

﴿۲۱۷﴾ هِيَ أَفْضَلُ مِنَ الأَذَانِ امامت له اذان څخه افضل دی.

تشریح: د احنافو په نېز امامت کول له اذان کولو څخه افضل دي (یعني ثواب یې زیات دی)، ځکه له نبي کریم ﷺ او له خلفاء راشدینو څخه پر امامت همېشتوب ثابت دی. (شفاء الارواح)

د جماعت حکم او ارزښت

﴿۲۱۸﴾ وَالصَّلوٰةُ بِالْجَمَاعَةِ سُنَّةٌ لِلرِّجَالِ الأَحْرَارِ بِلَا عُذْرٍ او لمونځ په جماعت سره سنت (مؤکده) دی د آزادو خلکو لپاره چي (هغوی لره) هیڅ عذر نه وي.

لغات: «أحرار» جمع د «حُرّ» ده: آزاد.

تشریح: اسلام یو اجتماعي مذهب دی. په همدې وجه د اسلام ډېر عبادتونه په اجتماعي توګه اداء کول کېږي. له هغوی څخه یو د جماعت لمونځ دی. کوم چي د اُمت پر آزادو خلکو سنت مؤکده دی چي واجب ته نژدې دی. په حدیثو کي د جماعت د لمانځه ډېر ټینګار او فضیلتونه وارد سوي دي. نبي کریم ﷺ فرمایي: چي د جماعت لمونځ د یوازي لمونځ کولو په مقابله کي اوویشت چنده زیات فضیلت لري. (بخاري شریف)

همدارنګه د جماعت په پرېښوولو باندي وعید وارد سوی دی. نبي کریم ﷺ فرمایي: زما زړه غواړي چي یو ځو ځوانانو ته ووایم چي بوټي (لرګي) جمع کړي او بیا زه هغه خلکو ته ورسم کوم چي بېله څه عذره په کورو کي لمنځونه کوي او د هغوی کورو ته اور واچوم. (مسلم شریف)

لهذا په هر مسلمان سړي باندي ضروري ده چي په مسجد کي د جماعت د لمانځه اهتمام وکړي او په دې باره کي قطعاً سستي او غفلت ونه کړي.

بلاعذر: يعني د جماعت د لمانځه تأكيد هغه وخت دی كله چي څه عذر نه وي او كه عذر وي. نو بيا شرعاً د جماعت پرېښوولو ګنجايش شته.

د امامت شرطونه

(۲۱۹) وَشُرُوطُ صِحَّةِ الْإِمَامَةِ لِلرِّجَالِ الْأَصِحَّاءِ سِتَّةُ أَشْيَاءَ او د روغو (جوړو) سړيو لپاره د امامت صحيح كېدلو شرطونه شپږ شيان دي (يا په بله وينا داچي د روغو خلكو د امام جوړېدلو لپاره شپږ شيان شرط دي اچي په امام كي به وي) الْإِسْلَامُ وَالْبُلُوغُ وَالْعَقْلُ وَالذُّكُورَةُ ① مسلمان والی ② بالغ والی ③ عاقل والی ④ او نارينه والی وَالْقِرَاءَةُ ⑤ او قرائت (يعني پر قرائت به قدرت لري اقرآن شريف به لوستلای سي) وَالسَّلَامَةُ مِنَ الْأَعْذَارِ ⑥ او له عذرونو څخه خوندي كېدل (چي صحيح سلامت به وي) كَالرُّعَافِ (عذرونه) لكه له پزي څخه وينه جاري كېدل (چي د پزي وينه يې نه بنديږي) وَالْفَأْفَأَةِ او فأفأه كېدل (يعني په خبرو كي يې فاء زياته راځي امرخبره چي كوي نو اول يې فاء له خولې څخه راوځي ا) وَالتَّمْتَمَةِ او (بل عذر) تمتمه كېدل (چي په خبرو كي يې تاء او ميم زيات راځي امر وخت يې تم. تم. تم. راځي ا) وَاللُّثْغِ او (بل عذر) ترژبی كېدل (چي ژبه يې له يوه حرف څخه وبل حرف ته اوړي. مثلاً سين په ثاء سره بدلوي او داسي نور) وَفَقْدِ شَرْطٍ او (بل عذر دلمانځه له شرطونو څخه) د يوه شرط نيستوالی كَطَهَارَةٍ وَسَتْرِ عَوْرَةٍ لكه پاكي او د عورت پټوالی.

لغات: ﴿الأصحاء﴾ جمع د صَحِيحٌ ده لكه څرنګه چي أَحِبَّاء جمع د حَبِيبٌ ده: روغ رمټ. ﴿رعاف﴾ د فتح او نصر له بابه مصدر دی: پزه ويني كېدل، له پزي څخه وينه روانېدل. هغه وينه چي له پزي څخه ناروغي په وجه راوځي. د داسي كس امامت صحيح نه دی. ﴿الفأفأة﴾ د فَعْلَلَةٌ د باب مصدر دی: له خولې څخه "فاء" زياته وتل. چي د يو لفظ او حرف د اداء كولو په وخت كي د مشقت په وجه اول د "ف" غونډي آواز راوځي بيا اصل لفظ اداء كوي. د داسي كس هم امامت صحيح نه دی.

﴿التمتمة﴾ هم د فَعْلَلَةٌ د باب مصدر دی: په داسي توګه خبره كول چي په هغه كي "ت" او "ميم" زيات راوځي. يعني په خبرو كي يې د "ت" او "م" د راګرځولو عادت وي. يا له پاسني تالو څخه د

آواز زيات وتل او خبري داسي تيزي كول چي نه فهمول كيږي. ﴿اللّثغ﴾ د سمع د باب مصدر دى: ترى كيدل، تر ژبى كيدل. داسې كيدل چي په صحيح توګه د حروفو پر اداء كولو قدرت نه وي. مثلاً د "سين" پر ځاى پر ژبه "ثاء" جاري كيدل . او د "راء" پر ځاى پر ژبه "غين يا لام" جاري كيدل او داسي نور. داسي كس هم امام نه سي جوړيدلاى. ﴿فقد شرط﴾ يعني بل عذر دلمانځه د شرطونو ديو د شرط نه موجودېدل دي مثلاً طهارت او عورت پټول. يعني د امامت له (۶) شرائطو ځنځه چي كوم دا شرط دى چي له عذرونو ځنځه سالم كيدل. نوله هغه عذرونو ځنځه دا هم عذر دي چي امام پاک نه وي يعني معذوره يا د ستر په اندازه جامه نه لري. لهذا كه له دغه عذرونو ځنځه يو عذر وي. نو (نامعذوره خلكو ته) د داسي كس امامت (لمونځ وركول) نه صحيح كيږي.

تشريح: د روغو (نامعذوره) خلكو د امامت (لمونځ وركولو) لپاره فقهاوو شپږ شرطونه ذكر كړي دي:

① مسلمان كيدل، ② بالغ كيدل، ③ عقل مند كيدل، ④ نر كيدل (سړى كيدل)، ⑤ په قرائت باندي قادر كيدل، ⑥ له عذر ځنځه سلامتيا، لكه د پزي وينه، تُرى والى، د باد وتلو يا د متيازو څڅېدلو مرض او له داسي نورو اعذارو ځنځه سالم كيدل. دلته د "بلوغ" په قيد سره نا بالغ ووتى؛ ځكه د نابالغه كس لمونځ نفل دى او نفل كونكى فرض لمونځ نه سي وركولاى (لهذا د نا بالغ شا ته د بالغ لمونځ صحيح نه دى، هغه كه هر لمونځ وي لو كه څه هم تراويح او نوافل وي؛ خو د بلخ د ائمه وو په نيز د نا بالغ شا ته تراويح او نور نوافل صحيح دي. ليكلو بنكاره دي وي چي د عمر په اعتبار سره پنځلس كاله د بلوغت عمر دى. ليكن كه د علامت په اعتبار سره تر دغه عمر مخكي بالغ سي، نو هم د هغه شا ته لمونځ صحيح دى)، او د "عقل" په قيد سره غير عاقل ووتى؛ ځكه د مجنون امامت صحيح نه دى او د "نارينه والي" په قيد سره ښځه ووتله (لهذا ښځه د نارينه وو امامه نه سي جوړېدلاى. هغه كه هر لمونځ وي. ليكن د ښځو امامه جوړېدلاى سي. خو دا مكروه تحريمي دي) او د "سلامتيا" په قيد سره معذورين ووتل. يعني امام به په څه عذر مبتلا نه وي مطلب دا چي داسي مرض به ورته لاحق نه وي چي په هغه سره معذوره شمېرل كيږي چي په لغاتو كي د ځينو وضاحت وسو (خو معذوره كس د خپل غوندي معذوره كسانو امامت كولاى سي)، همدارنګه په كوم امام كي چي د لمانځه له شرطونو ځنځه يو شرط موجود نه وي، د هغه شا ته د داسي كس لمونځ نه كيږي چي په هغه كي د لمانځه ټوله شرطونه موجود وي، مثلاً د طهارت (او دس او غسل) كونكي لمونځ په غير طاهر (يعني په معذوره) كس پسي يا د جامه اغوستونكي لمونځ په لڅ (برېنډ) كس پسي نه صحيح كيږي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

د اقتداء شرطونه

﴿۳۲۰﴾ وَشُرُوطُ صِحَّةِ الْاِقْتِدَاءِ أَرْبَعَةَ عَشَرَ شَيْئًا او د اقتداء د صحيح كيدلو شرطونه څوارلس شيان دي نِيَّةُ الْمُقْتَدِيْ الْمُتَابَعَةَ مُقَارَنَةً لِتَحْرِيْمَتِهٖ (۱) د مقتدي نيت كول د

امام د تابعداری (یعني دامام داقتداء نیت کول) په داسي حال کي چي هغه (دمتابعت نیت) د ده د تکبیر تحریمه سره یو ځای وي (یعني داقتداء صحیح کېدلو یو شرط دا دی چي مقتدي به د خپل تکبیر تحریمه په وخت کي دامام دمتابعت نیت کړی وي).

تشریح: په امام پسي داقتداء د صحیح کېدلو لپاره څوارلس (۱۴) شرطونه ضروري دي: ① اول شرط دا دی چي مقتدي به د امام د متابعت "اقتداء" (یعني په هغه پسي دلمونځ کولو) نیت کوي مثلاً داسي نیت کول چي زه په دغه امام پسي نیت کوم یا ددغه امام په اقتداء کي لمونځ کوم. په دې توګه چي داقتداء نیت د تکبیر تحریمه سره یو ځای وي یا تر تکبیرِ تحریمه داسي مخکي وي چي د نیت او تکبیرِ تحریمه په مینځ کي څه نیت ماتونکی فعل نه وي چي د هغه تفصیل دلمانځه په شرطونو کي تېر سو، خو د جمعې او داخترونو په لمنځو کي داقتداء نیت ضروري نه دی؛ ځکه دا لمنځونه د جماعت سره مخصوص دي. (شفاء الارواح بحوالة عمدة الفقه)

د امامت نیت

﴿۴۲۱﴾ وَنِيَّةُ الرَّجُلِ الْإِمَامَةَ شَرْطٌ لِصِحَّةِ اِقْتِدَاءِ النِّسَاءِ بِهِ (۲) او د سړي نیت کول (د ښځو) دامامت شرط دي د ښځو داقتداء صحیح کېدو لپاره.

تشریح: ② د دویم شرط حاصل دا دی چي که امام سړی (نارینه) وي او د هغه شا ته ښځي هم په لمانځه کي شرکت کوي (یا په بله وینا ښځي هم لمونځ پسي کوي)، نو د امام سړي لپاره ضروري ده چي د ښځو دامامت نیت هم وکړي، که چیري امام د ښځو د امامت نیت نه وي کړی، نو د ښځو اقتداء نه صحیح کیږي، خو د نارینه امام لپاره د سړیانو د امامت نیت کول یا د ښځینه امام لپاره د ښځو د امامت کول شرط نه دي، لېکن څرنګه چي بغیر له نیته ثواب نه حاصلیږي، نو ځکه نیت کول افضل دي. (شفاء الارواح)

د اقتداء نور شرطونه

﴿۴۲۲﴾ وَتَقَدُّمُ الْإِمَامِ بِعَقِبِهِ عَنِ الْمَأْمُوْمِ (۳) او د امام په خپل پوندي سره مخکي کېدل (یعني د امام پونده مخکي کېدل) له مقتدي څخه.

لغات: العَقِبِ﴾ او العَقْب: پونده، جمع: أعْقَاب.

تشریح: ③ داقتداء صحیح کېدلو لپاره دریم شرط دا دی چي د مقتدي قدم به دامام له قدم څخه مخکي نه وي او په دې کي اعتبار پوندي لره دي، یعني د پښو پوندي به یې دامام له پوندو څخه مخکي نه وي. لهذا که د مقتدي پوندي دامام له پوندو څخه مخکي وي، نو د مقتدي اقتداء نه صحیح کیږي. او که د مقتدي پوندي شاته وي، خو د مقتدي تنه (قد) دومره اوږد وي چي په

سجده کې د مقتدي سر د امام له سره څخه مخکې کيږي (يا مثلاً د مقتدي پښې غټې وي او د امام پښې کوچنۍ وي وي او د مقتدي پوندي د امام تر پوندو شاته وي، خو نوره پښه يې د امام له پښې څخه مخکې وي). نو اقتداء يې صحيح کيږي؛ ځکه اعتبار پوندو لره دی او هغه تر امام شاته دي. (طحطاوي على مراقي الفلاح. شفاء الارواح)

﴿۴۲۳﴾ وَأَنْ لَّا يَكُوْنَ أَدْنٰى حَالًا مِنَ الْمَأْمُوْمِ (۴) او دا چې نه به وي امام ادنیٰ (کمتر) د حالت په اعتبار سره له مقتدي څخه (يا په بله وينا چې د امام حالت به د مقتدي له حالت څخه کمتر نه وي. يعني امام به د مقتدي له لمونځ څخه د کمې درجې لمونځ کونکی نه وي).

تشريح: (۴) څلورم شرط دا دی چې د امام لمونځ به د مقتدي د لمانځه څخه د کمې درجې نه وي. نو د فرض کونکي لمونځ په نفل کونکي پسې نه صحيح کيږي؛ ځکه د امام حالت ادنیٰ دی او د مقتدي حالت اعلیٰ دی.

﴿۴۲۴﴾ وَأَنْ لَّا يَكُوْنَ الْإِمَامُ مُصَلِّيًا فَرْضًا غَيْرَ فَرْضِهٖ (۵) او دا چې نه به وي امام داسې فرض لمونځ کونکی کوم چې د مقتدي له فرضو څخه بغير (بل فرض) وي (يعني د دواړو لمونځ به يو وي).

لغات: فرضه: د ضمير مرجع المأموم (مقتدی) دی.

تشريح: (۵) پنځم شرط دا دی چې د امام او مقتدي لمونځ به يو وي، داسې به نه وي چې امام د ماپښين لمونځ کوي او مقتدی د مازيګر د لمانځه نيت پسې وکړي او داسې نور.

﴿۴۲۵﴾ وَأَنْ لَّا يَكُوْنَ الْإِمَامُ مُقِيْمًا لِمُسَافِرٍ بَعْدَ الْوَقْتِ فِيْ رُبَاعِيَّةٍ وَلَا مَسْبُوْقًا (۶) او دا چې نه به وي د مسافر امام مقيم له وخت تېرېدلو څخه وروسته په څلور رکعتيز لمانځه کې او نه به (امام) مسبوق وي. (يعني په څلور رکعتيز قضائي لمانځه کې به مقيم کس د مسافر امام نه وي. او نه به مسبوق وي).

لغات: ﴿مسبوق﴾ هغه کس چې اول رکعت ځنې تېر سوی وي، هغه ته مسبوق وايي. نور بيا که دوه رکعته ځنې تير سوي وي او که درې يا څلور سره.

تشريح: (۶) د اقتداء د صحيح کېدو شپږم شرط دا دی چې په څلور رکعتيز لمانځه کې (مثلاً ماپښين، مازيګر او ماخوستن په لمونځونو کې) د وخت له وتلو څخه وروسته د مسافر کس امام به مقيم نه وي. يعني د وخت له تېرېدلو څخه وروسته په څلور رکعتيز لمونځونو کې د مسافر لپاره په مقيم امام پسې لمونځ کول جائز نه دي. مثلاً له يو مسافر څخه د ماپښين لمونځ قضاء سي. نو د هغه اقتداء په

يو داسي امام پسې جائز نه ده کوم چي مقيم وي. خو که دا مسافر په يو مسافر امام پسې په همدې لمانځه کي اقتداء وکړي، نو جائز ده.

بعد وقتٍ: يعني له وخت تېرېدلو څخه وروسته دا د مسافر اقتداء په مقيم پسې جائز نه ده. خو په وخت کي دننه (يعني د خپل وخت په لمانځه کي) جائز ده چي مسافر په مقيم پسې اقتداء وکړي او په دې صورت کي به مسافر د خپل امام په متابعت کي څلور رکعتونه پوره کوي.

دلته د "رباعية" (څلور رکعتيز) قيد لګول سوی دی. لهذا کوم لمنځونه چي څلور رکعتيز نه وي لکه د سهار او مانښام لمنځونه. نو په هغوی کي د مسافر اقتداء په مقيم پسې په هر حالت کي جائز ده، برابره ده په وخت کي دننه وي يا د وخت له وتلو څخه وروسته وي.

ولا مسبوقًا: دا اقتداء د صحيح کېدو لپاره دا هم شرط دی چي په کوم چا پسې اقتداء کيږي يعني امام، هغه به مسبوق نه وي. لهذا که يو مسبوق کس خپل پاته لمونځ پوره کوي، نو په هغه پسې د اقتداء نيت کول نه صحيح کيږي (ځکه کله چي هغه خپل لمونځ پوره کوي. نو په دې وخت کي هم هغه يو قسم د خپل امام شاته دی او مقتدي دی. نو ځکه په هغه پسې د بل چا لمونځ صحيح نه دی). (شفاء الارواح. ثمرة النجاح)

﴿۲۲۶﴾ وَأَنْ لَّا يَفْصِلَ بَيْنَ الْإِمَامِ وَالْمَأْمُوْمِ صَفٌّ مِنَ النِّسَاءِ (۷) او دا چي فاصل (حائل) به نه وي د امام او مقتدي تر مينځ د ښځو صف.

تشريح: (۷) اووم شرط دا دی چي د امام او نارينه مقتديانو تر مينځ به د ښځو پوره صف حائل نه وي، کنې د هغه نارينه مقتديانو لمونځ نه صحيح کيږي (له پوره صف څخه مراد تر درېو زياتي ښځي دي. او که صرف درې ښځي وي، نو صرف له هغه درېو خلکو څخه کوم چي بالکل د دې ښځو شاته دي د نورو لمونځ نه فاسديږي. په هر صف کي د هغه درېو خلکو لمونځ فاسديږي کوم چي بالکل د ښځو شا ته راځي. همدا حکم د دوو ښځو او يوې ښځي دی). (انوار الايضاح. شفاء الارواح)

﴿۲۲۷﴾ وَأَنْ لَّا يَفْصِلَ نَهْرٌ يَمُرُّ فِيْهِ الزَّوْرَقُ (۸) او دا چي فاصل به نه وي (د امام او مقتدي تر مينځ) داسي نهر (رباله) چي په هغه کي کوچني کښتۍ تېرېدلای سي.

لغات: ﴿الزورق﴾ يو قسم کوچني کښتۍ ده.

تشريح: (۸) د اقتداء د صحيح کېدو اتم شرط دا دی چي د امام او مقتديانو تر مينځ به داسي نهر (رباله) حائل نه وي چي په هغه کي کوچني کښتۍ تېرېدلای سي (يا په بله ورنا داسي نهر چي له پل وغيره څخه بغير پر هغه اوښتل ممکن نه وي). لهذا که په مينځ کي داسي نهر حائل وي يعني امام د نهر يوې خوا ته وي او مقتدي د نهر بلي خوا ته وي، نو اقتداء نه صحيح کيږي.

همدا حکم د مسجد د حوض دی، مثلاً د مسجد په صحن (غولي) کې حوض دی، نو د حوض شاته والا حصه کې اقتداء نه صحیح کیږي، خو که د حوض شا و خوا ته صفونه متصل ولاړ وي، نو د شاتنیو خلکو اقتداء هم صحیح کیږي.

او که نهر دومره کوچنی وي چې په هغه کې کوچنۍ کښتۍ هم نه سي تېرېدلای. نو هغه د اقتداء لپاره مانع نه دی (لهذا که د امام او مقتدیانو تر مینځ کوچنی لښتی وي، نو اقتداء یې صحیح کیږي). (شفاء الارواح)

یادونه: مصنف رَحِمَهُ الله د کوچني نهر او لوی نهر تر مینځ داسي فرق کړی دی چې که نهر داسي وي چې په هغه کې کوچنۍ کښتۍ تېرېدلای سي، نو هغه د لوی نهر په درجه کې دی، کنې د کوچني نهر په درجه کې دی او له اقتداء څخه مانع نه دی. (طحطاوي ص: ۱۵۹)

﴿۳۲۸﴾ وَلَا طَرِيقٌ تَمُرُّ فِيهِ الْعَجَلَةُ (۹) او نه داسي لاره (به فاصل وي) چې په هغه کې ټانګه تېرېدلای سي.

لغات: ﴿عجلة﴾ د دې لفظ څو معناوي نقل سوي دي چې له هغوی څخه دوې دا دي: ① تیر (اربه)، ② ټانګه.

تشريح: ⑨ د اقتداء د صحیح کېدو لپاره نهم شرط دا دی چې د امام او مقتدي تر مینځ به داسي لاره حائل نه وي چې په هغه کې ټانګه تېرېدلا سي (چې د هغه اندازه د دوو صفونو برابر ده)، لهذا که دومره پراخه (دوو صفونو په اندازه) لاره وي، نو اقتداء یې نه صحیح کیږي (خو که په دې خالي ځای کې دري کسان ودریږي، نو بالاتفاق ټوله صفونه متصل کیږي او د شاتنیو خلکو اقتداء صحیح کیږي، همدا حکم د نورو صفونو دی، لهذا که اول صف د امام شاته متصل ولاړ وي چې په مینځ کې یې لاره نه وي، لېکن د اول او دویم صف په مینځ کې دومره لاره وي چې په هغه کې ټانګه تېرېدلای سي یعني د دوو صفونو په اندازه لاره، نو د اول صف والا لمونځ خو صحیح کیږي، لېکن د دویم صف والا لمونځ فاسدیږي، او که د دوو صفونو له اندازې څخه کمه لاره وي، نو د اقتداء لپاره مانع نه دي. دلته دا خبره یاد ساتل پکار دي چې عام مسجدونه که ډېر غټ نه وي، نو د مکان واحد حکم لري او په هغوی کې د خالي ځای حائل والي لره اعتبار نه سته او هغه د اقتداء مانع نه دی. که څه هم د دوو یا زیاتو صفونو په اندازه وي. لهذا که امام په محراب کې وي او یو سړی د مسجد په یو طرف کې اقتداء وکړي او په مینځ کې دوه صفه یا له دې څخه زیاته خالي فاصله وي، نو هم اقتداء جائز ده. خو بېله ضرورته داسي کول مکروه دي. او د مسجد د فناء هم دغه حکم دی. او فناء د مسجد هغه صحن او اطرافو ته وایي کوم چې د مسجد سره متصل وي او په مینځ کې یې لاره نه وي). (انوار الایضاح. شفاء الارواح)

﴿۳۲۹﴾ وَلَا حَائِطٌ يَشْتَبِهُ مَعَهُ الْعِلْمُ بِانْتِقَالَاتِ الْإِمَامِ (۱۰) او نه داسي دېوال (به فاصل وي) چې مشتبه کیږي د هغه (په وجود) سره علم (خبرېدل) د امام په انتقالاتو (یعني چې د هغه په وجه د امام نقل و حرکت امثلاً رکوع او سجدې ته د تللو حالت ا مشتبه کیږي) فَإِنْ لَمْ يَشْتَبِهْ لِسَمَاعٍ أَوْ رُؤْيَةٍ

(لېکن) که نه مشتبه کیږي د آواز اورېدلو یا لیدلو په وجه صَحَّ الِاقْتِدَاءُ فِي الصَّحِيْحِ نو اقتداء صحیح کیږي د صحیح قول مطابق.

تشریح: ⑩ لسم شرط دا دی چي د امام او مقتدي تر مینځ به داسي دېوال او پرده حائل نه وي چي د هغه په وجه د امام نقل او حرکت مثلاً رکوع، قومه او سجده ورته مشتبه سي او سم نه ورته معلومیږي، لهذا که مقتدي ته د امام د انتقالاتو علم نه وي، برابره ده دیو شي د حائل کېدلو په وجه وي، یا په یو بله وجه وي، نو اقتداء نه صحیح کیږي، او که د امام نقل او حرکت، له یوه رکن څخه بل رکن ته تلل مقتدي ته معلومیږي، برابره ده د امام یا د مخامخ نورو مقتدیانو په لیدلو سره وي، یا د مکبّر د تکبیر په اورېدلو سره وي، نو اقتداء یې صحیح کیږي، که څه هم دېوال وغیره په مینځ کي حائل وي، خلاصه دا ده چي د اقتداء د صحیح کېدلو لپاره ضروري ده چي د امام حالت به پر مقتدي نه مشتبه کیږي. (شفاء الارواح)

﴿۳۲۰﴾ وَأَنْ لَّا يَكُوْنَ الْإِمَامُ رَاكِبًا وَالْمُقْتَدِيْ رَاجِلًا (۱۱) او دا چي نه به وي امام سپور او مقتدی پیاده أَوْ رَاكِبًا غَيْرَ دَابَّةِ إِمَامِهِ (۱۲) یا (نه به وي) مقتدی سپور د خپل امام له سپرلي څخه بغیر په بله سپرلي باندي.

تشریح: ⑪ یوولسم شرط دا دی چي د امام او مقتدي ځای به حقیقتاً یا حکماً متحد وي، لهذا که امام سپور وي او مقتدی پیاده (په پښو) وي، نو اقتداء یې نه صحیح کیږي.

⑫ دوولسم شرط دا دی چي که امام سپوري وي، نو د امام او مقتدي سپارلی به سره جلا نه وي، لهذا که امام پر یوه سپارلي سپوري وي او مقتدی پر بله سپارلي سپور وي، نو اقتداء یې نه صحیح کیږي، او که پر یوه سپارلي سره سپاره وي، نو اقتداء یې صحیح ده.

﴿۳۲۱﴾ وَأَنْ لَّا يَكُوْنَ فِيْ سَفِيْنَةٍ وَالْإِمَامُ فِيْ أُخْرىٰ غَيْرِ مُقْتَرِنَةٍ بِهَا (۱۳) او دا چي نه به وي مقتدی په یوه کښتۍ کي او امام په بله کښتۍ کي کوم چي د مقتدي د کښتۍ سره متصله (لګېدلې) نه وي.

لغات: ﴿مقترنة﴾ د افتعال له بابه د فاعل صیغه ده: متصل، جوخت.

تشریح: ⑬ دیارلسم شرط دا دی چي که امام په کښتۍ کي وي نو د امام او مقتدي کښتۍ به سره جلا نه وي، لهذا که امام یوه په کښتۍ کي وي او مقتدی په بله کښتۍ کي وي، نو اقتداء یې نه صحیح کیږي.

غیر مقترنة: لهذا که د مقتدي کښتی د امام د کښتی سره متصله یعني تړل سوې وي. نو اقتداء یې صحیح کیږي.

﴿۳۲۲﴾ وَأَنْ لَّا يَعْلَمَ الْمُقْتَدِيْ مِنْ حَالِ إِمَامِهٖ مُفْسِدًا فِيْ زَعْمِ الْمَأْمُوْمِ (۱۴) او دا چي مقتدي به نه پېژني د امام له حالت څخه یو داسي څه کوم چي د لمانځه فاسدونکی وي د مقتدي په گومان کي (یعني د خپل امام له حال څخه به څه داسي شی ته ور معلوم نه وي کوم چي د مقتدي په خیال کي مفسد وي) كَخُرُوْجِ دَمٍ أَوْ قَيْءٍ لَمْ يُعِدْ بَعْدَهٗ وُضُوْءَهٗ لکه وینه وتل یا قي کېدل (قی وهل) چي تر هغه وروسته امام خپل اودس نه وي راگرځولی.

تشریح: (۱۴) څوارلسم شرط دا دی چي مقتدی به د څه داسي شي په باره کي علم نه لري کوم چي د مقتدي د گومان او مذهب مطابق لمونځ فاسدوي، په لنډه توگه دا چي د مقتدي د مسلک مطابق د امام لمونځ صحیح کېدل شرط دي. مثلاً که امام شافعيُ المذهبه وي، نو په هغه پسي د حنفي کس لمونځ صحیح کیږي په دې شرط کله چي مقتدي ته په امام کي داسي شی معلوم نه سي چي په هغه سره د حنفي مذهب مطابق لمونځ فاسدیږي، لهذا که دا مقتدی د شافعيُ المذهبه امام د بدن له یو حصې څخه وینه را وتونکې ووینې او هغه تر دې وروسته له اودس تازه کولو څخه بغیر لمونځ شروع کړي، نو اوس د حنفي کس لمونځ په هغه پسې نه صحیح کیږي؛ ځکه مقتدي ته په خپل امام کي داسي شی معلوم سو چي په هغه سره په حنفي مذهب کي اودس ماتیږي او د امام شافعي رَحِمَهُ الله په نېز په هغه سره اودس نه ماتیږي (او داسي نور مثالونه). (شفاء الارواح)

د متیمّم اقتداء

﴿۳۲۳﴾ وَصَحَّ اِقْتِدَاءُ مُتَوَضِّيءٍ بِمُتَيَمِّمٍ او صحیح ده د اودس کونکي اقتداء په تیمم کونکي پسي.

تشریح: که امام په تیمّم سره لمونځ کوي او مقتدي اودس کړی وي او په هغه پسي اقتداء وکړي. نو اقتداء صحیح ده. دا مذهب د امام صاحب او امام ابو یوسف رَحِمَهُمَا الله دی. د امام محمد رَحِمَهُ الله په نېز اقتداء صحیح نه ده. (مراقی الفلاح ص، ۱۶۱)

د مسح کونکي اقتداء

﴿۳۲۴﴾ وَغَاسِلٍ بِمَاسِحٍ او د (پښو) پرېولونکي (اقتداء) په مسح کونکي پسي (کوم چي پر موزو مسح کړې وي).

تشريح: کوم چا چي پر پښو مسح کړې وي برابره ده پر موزو او جرموقينو يې مسح کړې وي. يا يې پر پټۍ (جبيره) مسح کړې وي. په هغه پسې د پښو پرېولونکي اقتداء صحيح ده؛ ځکه مسح کول او پرېولل ديوې درجې طهارت دی. لهذا د مسح کونکي طهارت د پرېولونکي په شان باقي دی.

د ناست کس اقتداء

﴿۴۳۵﴾ وَقَائِمٍ بِقَاعِدٍ وَبِأَحْدَبَ او دولاړ کس (اقتداء) په ناست کس او بوغي (ملا کړوپ) کس پسې.

تشريح: همدارنګه ولاړ کس په ناست کس پسې اقتداء کولای سي. خو د امام محمد رحمه الله په نيز ناجائز نه دي؛ ځکه په دې صوت کي د مقتدي حالت د امام له حالت څخه قوي دی. لېکن جمهورو علماؤ دغه قياس د هغه صريح نص په وجه پرې ايښی دی کوم چي په بخاري او مسلم کي موجود دی چي نبي کريم ﷺ په خپل آخر عمر کي په ناسته لمونځ ورکړی او خلکو په ولاړي اقتداء پسې وکړه.

همدارنګه بوغی کس يعني چي هغه پر ملا دومره بوغ وي چي د رکوع کيفيت ته رسېدلی وي؛ په هغه پسې هم د ولاړ کس اقتداء صحيح ده. (مراقی الفلاح ص: ۱۶۱)

د اشاره کونکي اقتداء

﴿۴۳۶﴾ وَمُؤمٍ بِمِثْلِهِ او د اشاره کونکي (اقتداء) د هغه په شان (اشاره کونکي) پسې.

تشريح: اشاره کونکی کس په خپل غوندي اشاره کونکي پسې لمونځ کولای سي؛ ځکه په دې صورت کي د دواړو حالت سره برابر دی او د اقتداء د صحيح کېدو لپاره د حالت برابري هم کافي ده. لېکن کوم څوک چي اشاره نه کوي او بغير له اشارې پوره رکوع او سجده کوي، د هغه اقتداء په اشاره کونکي پسې صحيح نه ده؛ ځکه دلته د مقتدي حالت د امام له حالت څخه د لوړې درجې دی. (مراقی الفلاح ص: ۱۶۱)

د جنابت په حالت کي امامت

﴿۴۳۷﴾ وَمُتَنَفِّلٍ بِمُفْتَرِضٍ او د نفل کونکي (اقتداء) په فرض کونکي پسې.

تشريح: همدارنګه د نفل کونکي اقتداء په فرض کونکي پسې صحيح ده؛ ځکه د نفلي لمانځه په مقابله کي فرضي لمونځ قوي دی او ضعيف د قوي تابع کېږي. نه دا چي قوي د ضعيف تابع کېږي. لهذا نفلي لمونځ به د فرضي لمانځه په متابعت کي صحيح کېږي. لېکن د دې برعکس نه سي کېدلای. (مراقی الفلاح ص: ۱۶۱)

﴿٤٣٨﴾ وَإِنْ ظَهَرَ بُطْلَانُ صَلوٰةِ إِمَامِهِ او كه ځيري ښكاره سي د خپل امام د لمانځه باطلوالى (يعني مقتدي ته معلومه سي چي د امام لمونځ باطل سو) أَعَادَ نو را ودي ګرځوي (خپل لمونځ) وَيَلْزَمُ الْإِمَامَ إِعْلَامُ الْقَوْمِ بِإِعَادَةِ صَلوٰتِهِمْ بِالْقَدْرِ الْمُمْكِنِ فِي الْمُخْتَارِ او لازم دي پر امام د خلكو خبرول په راګرځولو د هغوى د خپل لمانځه، څومره چي ممكنه وي د مختار قول مطابق (يعني د امام په وس كي چي څومره مقتدياتو ته خبر وركول ممكن وي. هغوى ټولو ته دي اطلاع وركړي چي خپل لمنځونه راوګرځوئ!).

تشريح: د عبارت حاصل دا دى چي كه د امام لمونځ په يو وجه فاسد سي. نو د ټولو مقتدياتو لمونځ فاسديږي، برابره ده دا فساد په لمانځه كي دننه معلوم سي، يا د لمانځه تر ختمېدو وروسته معلوم سي، او كه د امام لمونځ په يو وجه فاسد سي او مقتدياتو ته معلوم نه سي، نو پر امام ضروري ده چي خپلو مقتدياتو ته حتى الامكان اطلاع وركړي، د دې لپاره چي هغوى خپل لمنځونه راوګرځوي، برابره ده په ذريعه د قاصد (استازي) وي يا په ذريعه د خط او پېغام وي كله چي مقتديان تللي وي؛ د "في المختار" په قول سره يې غيرِ مختار قول ايستلى دى او هغه دا دى چي كه مقتديان متعيّن نه وي. نو پر امام اطلاع وركول ضروري نه دي. (حاشيه)

فَصْلٌ فِيْ مُسْقِطَاتِ الْجَمَاعَةِ

(دا) فصل (د جماعت ساقطونکو شیانو په بیان کې) دی

د کومو عذرونو په وجه د جماعت پرېښوول جائز دي؟

﴿۴۲۹﴾ يَسْقُطُ حُضُوْرُ الْجَمَاعَةِ بِوَاحِدٍ مِنْ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَيْئًا ساقطیږي حاضرېدل وجماعت ته په یوه شي سره له اتلسو (۱۸) شیانو څخه مَطَرٌ (۱) باران.

تشریح: د ټولو امامانو په نیز څه اعذار سته چې د هغوی په وجه جماعت پرېښوول جائز دي، او باران له هغه عذرونو څخه یو عذر دی.

پاته سوه دا چې څومره باران عذر دی؟، دا خبره د مبتلیٰ به کس رایې ته پرېښوول سوې ده: ځکه د خلګو احوال مختلف وي د شپې او ورځې په اعتبار سره، همدارنګه د سړک د پوخ والي او کچه والي او د برق (بجلی) د موجود والي او نشتوالي او د صحت او عمر په اعتبار سره، لهذا که د چا خیال دا وي چې په دې باران کې زما لپاره مسجد ته رسېدل مشکل دي، نو هغه په کور کې لمونځ کولای سي، او که مسجد ته په تګ کې څه خاص مشکل نه وي، نو بیا په جماعت سره لمونځ کول ضروري دي.

﴿۴۳۰﴾ وَبَرْدٌ (۲) او (سخت) یخ.

تشریح: که سخت یخ وي او مسجد ته تلل تاواني وي، نو د جماعت د پرېښوولو ګنجایش سته، لیکن افضل همدا ده چې په جماعت سره لمونځ اداء کړي.

خو که سخته ګرمي وي نو څه به کوي؟ په دې هکله علامه شامي رَحِمَهُ الله فرمايي چې مورږ علماؤ دا خبره نه ده ذکر کړې، شاید د دې وجه دا وي چې ګرمي عموماً د ماپښین په لمانځه کې وي او د ماپښین لمونځ د ګرمۍ په موسم (دوبي) کې ځنډول سنت دي (چې په هغه وخت کې ګرمي څه کمزورې سوې وي).

﴿۴۴۱﴾ وَخَوْفٌ (۳) او ويره.

تشريح: يعني كه مسجد ته د تللو په وخت كې د يو دښمن يا د يو ظالم سره د مخامخ كېدلو ويره وي. يا پر خپل مال د غله ويره وي. يا د درنده ويره وي. نو په دې سره هم جماعت ساقطيږي. همدا حكم د قانوني ممانعت هم دى چې كه په يو ښار او يو ځاى كې له يو وجهې څخه په دباندې وتلو باندې بنديز لګېدلى وي. نو په داسې صورت كې د خپل ځان حفاظت كول ضروري دي او د جماعت پرېښوولو اجازه سته. (طحطاوي على مراقي الفلاح ص: ۱۶۲)

﴿۴۴۲﴾ وَظُلْمَةٌ (۴) او تياره (تاريكه).

تشريح: كه سخته تياره وي چې د مسجد وطرف ته تلونكي لاره نه ښكاريږي. نو جماعت ساقطيږي او هغه ته حاضرېدل ضروري نه دي.

﴿۴۴۳﴾ وَحَبْسٌ (۵) او قيد والى (بنديتوب).

لغات: ﴿حبس﴾ بندول (قيدول)، منع كول، راګرځول.

تشريح: كه د حكومت يا د بل چا له طرفه څوک راګرځول سوى وي، مثلاً د قرض مالک خپل مقروض (پوروړى) نيولى او راګرځولى وي، نو له هغه مقروض څخه جماعت ساقطيږي، همداسې كه مسجد ته دور تللو په صورت كې د قرض د مالک سره د مخامخ كېدلو او له هغه څخه د تكليف رسېدلو يا د هغه د نيولو ويره وي په دې شرط چې مقروض پر قرض اداء كولو قادر نه وي، نو جماعت ساقطيږي او كه قادر وي او نه يې اداء كوي، نو ظالم ګڼل كيږي او هغه ته د جماعت پرېښوولو اجازه نسته.

﴿۴۴۴﴾ وَعَمًى (۶) او روندوالى.

تشريح: كوم څوک چې روند وي او مسجد ته تلل مشكل وي، نو له هغه څخه هم جماعت ساقطيږي او مسجد ته حاضرېدل پر هغه ضروري نه دي، كه څه هم داسې څوک وي چې هغه تر لاس نيسي او جماعت ته يې بيايي. (شفاء الارواح)

﴿۴۴۵﴾ وَفَلَجٌ (۷) او فالج كېدل (ابلج وهل).

لغات: ﴿فلج﴾ فالج، ابلج، معلوم مرض كوم چې د بدن په يو حصه او يو طرف كې پيدا سي او د هغه طرف حس او حركت ورختم كړي.

تشريح: يعني كه څوک فالج وهلى وي، له هغه څخه هم جماعت ساقطيږي.

﴿٢٤٦﴾ وَ قَطْعُ يَدٍ وَ رِجْلٍ (٨) او لاس او پښه پرېکېدل.

تشريح: که د چا يو لاس او يوه پښه پرې سوې وي، نو دا هم د جماعت پرېښوولو لپاره عذر دی، خو صرف يو لاس پرېکېدل عذر نه دی، او صرف يوه پښه پرېکېدل هم عذر دی. (شفاء الارواح)

﴿٢٤٧﴾ وَ سَقَامٌ (٩) او مريض کېدل (ناروغي).

لغات: ﴿سَقَام﴾ ناروغي، مرض (مرضي)، سَقِمَ يَسْقَمُ سَقْمًا (باب سمع): ناروغه کېدل، مريض کېدل.

تشريح: کوم څوک چې په يو سخت مرض مبتلا وي، نو هغه ته هم د جماعت پرېښوولو گنجايش سته.

﴿٢٤٨﴾ وَإِقْعَادٌ (١٠) او شوټ کېدل (شوتوالی له تګ څخه عاجزه کېدل).

تشريح: ﴿إقعاد﴾ د افعال د باب مصدر دی، د دې باب له معناوو څخه يوه معنیٰ ده: په داسې مرض مبتلا کېدل چې سړی کېښوي يعني له تګ څخه يې وباسي (پښې يې کار پرېږدي). په "قعاد" مرض مبتلا کېدل، "قعاد" کېښونکی مرض ته وايي چې سړی له تللو څخه وباسي (يا په بله وينا شوټ کېدل).(معجم الوسيط)

تشريح: مسئله دا ده چې که څوک په داسې مرض مبتلا وي چې له تګ څخه عاجزه وي (يا په بله وينا پر کوناتو ناست وي)، مثلاً د يو چا دواړي پښې يا يوه پښه يې شله (بې حسه) وي، نو له هغه څخه هم جماعت ساقطيږي.

﴿٢٤٩﴾ وَوَحْلٌ (١١) او چوکړ (ختې).

لغات: ﴿الوَحْل﴾ (د واو او حاء په فتحه سره): نرۍ ختې، چوکړ.

تشريح: يعني که د مسجده په لاره کې ډېرې ختې او چوکړ وي، نو هم جماعت ساقطيږي، لېکن تر څو چې ممکنه وي، په جماعت کې شاملېدل غوره دي. (عمدة الفقه)

﴿٢٥٠﴾ وَزَمَانَةٌ (١٢) او شل کېدل (يا دائمي مرض) وَ شَيْخُوخَةٌ (١٣) او بوډا توب (سپين ږيرتوب).

لغات: ﴿زمانة﴾ د دې لفظ دوې معناوې نقل سوې دي: ① دائمي مرض (له ډېر وخت څخه موجود مرض لو آفت). ② پښې يا لاسونه بې حسه کېدل (چې حرکت نه کوي)، زَمِنَ يَزْمَنُ زَمَنًا وزُمْنَةً و زَمَانَةً: دائمي مريض کېدل، معذور او شل کېدل.

تشريح: که څوک د زیات وخت مریض کېدلو په وجه شل سوی وي، یا سخت کمزوري سوی وي چي د هغه په وجه بغیر له مشقته څخه نه سي تللای، نو هغه هم د جماعت پرېښوولو لپاره معذور دی او جماعت څني ساقط دی، همدارنګه که څوک ډېر بوډا وي چي له تللو څخه عاجزه وي او مسجد ته په تللو کي یې مشقت او تکلیف وي، نو له هغه څخه هم جماعت ساقطیږي. (شفاء الارواح)

﴿۴۵۲﴾ وَتَكْرَارُ فِقْهٍ بِجَمَاعَةٍ تَفُوْتُهٗ (۱۴) او د فقهي تکرار د داسي جماعت (وګړو) سره کوم چي له ده څخه فوت کیږي (یعني دا بېره وي چي هغوی به یې د لاسه ووځي. ولاړ به سي).

لغات: بجماعة: په دې کي "ب" د "مع" په معنیٰ سره ده، تفوته د "تفوت" ضمیر و جماعة ته راجع دی او د "ة" ضمیر و سړي ته راجع دی.

تشريح: که د فقهي مجلس او د فقهي کتاب تکرار شروع وي او یو څوک هغه ته ناست وي یعني په زړه کړه او ښوونه کي مشغول وي او دا اندېښنه یې وي چي که په جماعت کي شریک سي. نو هغه تکرار کونکي ملګري کوم چي د ده سره په تکرار کي شریک دي، هغوی به فوت او چیري ولاړ سي. نو په داسي صورت کي که بېله قصده جماعت پاته سي، نو هغه معذوره دی او د جماعت پرېښوولو ګنجایش ورلره سته، لېکن د دې عادت جوړول او هر ځل د جماعت په وخت کي په تکرار بوختېدل ممنوع دي. (طحطاوي)

یادونه: صاحب د "شفاء الارواح" لیکلي دي: نن سبا چي په مدرسو او جامعو کي کوم تکرار کیږي، هغه د دې مصداق نه سي کېدلای؛ ځکه د ملګرو د فوتېدلو خطره نسته، ځکه عموماً طالبان چیري نه ځي، دا خو هلته دي کله چي مثلاً د علماؤ یا طالبانو یوه غونډه او قافله را ورسیږي او یو څوک د هغو سره د یو ضروري مسئلې په هکله تحقیق کول غواړي، یا هغوی یو تحقیقي مقاله وړاندي کوي، نو پر داسي موقع د طالب علم لپاره د جماعت پرېښوولو ګنجایش سته؛ ځکه که هغه جماعت ته ولاړ سي، نو د علماؤ یا طالبانو قافله به ولاړه سي، بیا نه ده معلومه چي کله به ورته نصیب سي، والله أعلم (شفاء الارواح)، همدارنګه د کتابونو په مطالعه مشغولېدل هم عذر دی کله چي یې دا عادت نه وي (یعني که په ضروري مطالعې د زیات مشغولیت په خاطر کله نا کله بېله قصده جماعت پاته سي. نو د دې ګنجایش هم سته). (طحطاوي بحوالۀ شفاء الارواح)

﴿۲۵۳﴾ وَحُضُوْرُ طَعَامٍ تَتُوْقُهُ نَفْسُهُ (۱۵) او د خوراک (ډوډۍ) حاضرېدل چې هغه ته د نفس شوق (خواهش) کېږي.

لغات: ﴿تَتُوْقُهُ﴾ د نصر له بابه د واحد مؤنث غائب فعل مضارع معروف صيغه ده، تَاقَ يَتُوْقُ تَوْقًا و تُوْقَانًا: شوق لرل (شوق کېدل)، خواهش مند کېدل، غوښتنه کول.

تشريح: که داسې صورت پېښ سي چې د عينِ جماعت په وخت کې ډوډۍ تياره او حاضره سي يا تيارېدلو ته نژدې وي او سړی زيات وږی وي او نفس د هغه وطرف ته راغب وي. نو په داسې صورت کې هم د جماعت پرېښوولو اجازه سته؛ ځکه که د سختې لوږې په حالت کې لمونځ کوي، نو په لمانځه کې به يې توجّه د ډوډۍ وطرف ته وي، لهذا دا هم عذر شمېرل سوی دی.

﴿۲۵۴﴾ وَإِرَادَةُ سَفَرٍ (۱۶) او د سفر اراده کول.

تشريح: يعني که څوک د سفر اراده لري او هغه ته دا بېره وي چې په جماعت سره د لمونځ کولو په صورت کې به ډېر ناوخته سي او قافله به ولاړه سي، يا مثلاً په اوسني وخت کې د رېل ګاډي (اورګاډي) يا د طيارې (جهاز) د روانېدلو وخت نژدې وي، نو په دې صورت کې هم جماعت ساقطېږي.

﴿۲۵۵﴾ وَقِيَامُهُ بِمَرِيْضٍ (۱۷) او د يو مريض سره د ده پاتېدل (چې د مريض د خدمت او کار لپاره ددسره وي).

تشريح: يعني که يو څوک د مريض د خدمت او کار لپاره متعين وي او هغه ته دا بېره وي چې که له مريض څخه ولاړ سم او په جماعت سره لمونځ وکړم، نو مريض ته به تکليف يا وحشت پېښ سي. نو له هغه څخه جماعت ساقطېږي.

﴿۲۵۶﴾ وَشِدَّةُ رِيْحٍ لَيْلًا لَا نَهَارًا (۱۸) او د باد سختېدل (تېز باد) د شپې، نه د ورځې.

تشريح: يعني که په شپه کې ډېر تېز باد چلېږي، نو هم جماعت ساقطېږي. خو د ورځې په وخت کې د تېز باد چلېدل د جماعت پرېښوولو لپاره عذر نه دی، بلکې په جماعت سره لمونځ کول ضروري دي.

۵-۳۳ وَإِذَا انْقَطَعَ عَنِ الْجَمَاعَةِ لِعُذْرٍ مِّنْ أَعْذَارِهَا او كله چي سړی قطع سي له جماعت څخه (يعني شريک نه سي) د جماعت له هغو عذرونو څخه ديو عذر په وجه الْمُبِيْحَةِ لِلتَّخَلُّفِ كوم (عذرونه) چي مباح كونكي (روا كونكي) دي له جماعت څخه پاتېدلو (جماعت پرېښوولو) لره (يعني چي د هغوی په وجه له جماعت څخه پاتېدل او په جماعت كي شركت نه كول روا كيږي. نو كه شرک د داسي عذر په وجه پاته سي) يَحْصُلُ لَهُ ثَوَابُهَا نو حاصليږي هغه ته د جماعت ثواب.

تشريح: يعني كه يو چا له مخكيني مذكوره عذرونو څخه ديو عذر په وجه په جماعت كي شركت نه وكړی سو او د هغه دا قصد او نيت وو چي كه عذر نه وای نو خامخا به مي په جماعت سره لمونځ كړي وای. نو هغه ته د جماعت ثواب حاصليږي. لېكن له دې څخه مراد هغه عذرونه دي كوم چي په جماعت كي د حاضرېدو لپاره بالكل مانع وي، مثلاً فالج، زيات بوډا والی او داسي نور. لهذا كوم عذرونه چي بالكل مانع نه وي مثلاً باران، يخ او داسي نور. نو په دې صورتونو كي كه څه هم د جماعت پرېښوول جائز دي. خو بيا هم په جماعت سره لمونځ كول غوره دي. لهذا كه په جماعت كي شركت نه وكړي. نو د جماعت فضيلت نه ورته حاصليږي. (عمدة الفقه)

فَصْلٌ فِي الأَحَقِّ بِالإِمَامَةِ وَتَرْتِيبِ الصُّفُوفِ

(دا) فصل دامامت د زیات مستحق کېدلو او د صفونو د ترتیب په بیان کې دی

تشریح: په دې فصل کې دا بیانول کیږي چې د امام جوړېدلو څوک زیات حقدار دی او صفونو ته به ترتیب څنګه ورکول کیږي؟.

د امامت زیات حقدار: د امامت زیات حقدار هغه څوک دی چې په لمانځه او د لمانځه سره په اړوند مسئلو ښه خبر وي او ښه یې زده وي او قرآن کریم صحیح ویلای سي او د لویو ګناهونو (تباتړو) څخه پرهیز کوي. (عالمګیري ج:۱، ص:۸۳)

د صفونو د ترتیب اهمیت: د جماعت په لمانځه کې د صفونو سمول او سیده کول ضروري دي. نبي کریم ﷺ د دې ډېر ټینګار کړی دی او تر هغوی ﷺ وروسته خلفاء راشدینو هم د صفونو د سمون ډېر اهتمام کړی دی. د حضرت عمر ﷺ د خلافت په دور کې چې کله په مسجد نبوي کې لمونځ ګزاران زیات سول او د صفونو د سمولو کاریوازې د امام په وس کې پاته نه سو. نو حضرت عمر ﷺ په مستقله توګه یو څو خلګو ته دا ذمه واري وسپارله، هغو به صفونه سیده کوله. بیا چې کله به هغو د صفونو د سمولو اطلاع ورکړه، نو تر دې وروسته به حضرت عمر ﷺ لمونځ شروع کړی. لنډه دا چې صفونه سیده کول ضروري دي او د صفونو د سیده کولو ذمه واري د امام ده، که د امام له بې توجهۍ څخه په صفونو کې خرابي او نخره پاته سي، نو د قیامت په ورځ به هغه مأخوذه کیږي. (انوار الایضاح)

د صفونو د سیده کولو طریقه: د صفونو د سمولو لو آسانه لاره دا ده چې په جماعت کې شریک ټول لمونځ ګزاران خپلې پونډې د صف پر څنډه کښېږدي او هر یو خپلې اوږې د بل د اوږو سره برابرې کړي او د پښو ګوتې مخ پر قبله وساتي، نو په دې توګه به د هر یوه بجلکې د بل د بجلکو په برابر کې رسي او خود بخوده به صفونه برابر او سیده روان سي.

ضروري یادونه: نن سبا د صفونو د ترتیب او برابرولو خصوصي بندوبست کېدل پکار دي؛ ځکه لوس عموماً د صفونو د ترتیب په باره کې لا پروایي کیږي، سره د دې چې په مسجد کې د هر صف لپاره جلا دری او جلا ځای متعین سوی وي او په لږ خوندي توجه سره صفونه سیده کېدلای سي، لېکن بیا هم په دې معامله کې غفلت کیږي او خلګ مخ او شا ته بې ترتیبه ولاړ وي چې په دې توګه د صفونو په مینځ کې نخره (خلا) پاته وي او عادت دا دی چې که وروسته یو کس راسي او دغه نخره

دکول وغواړي، نو راسته او چپه طرف ته ولاړ خلک لږ څکېدلو ته نه تیاریږي، دغه صورت حال د پیغمبر ﷺ د هدایاتو بالکل خلاف دی.

د اول صف فضیلت: په صفونو کې اول صف ترټولو بهتر دی، رسول الله ﷺ د اول صف والا لپاره په خصوصي توګه د بخښني دعاء کړې ده او فرمایلي یې دي چې د صف اول پر خلکو د الله تعالی رحمت نازلیږي او فرښتې د هغو لپاره د مغفرت دعاء کوي. (مشکوة شریف، حدیث نمبر: ١٠٩٥)

نن سبا د اول صف په ترتیب کې هم ډېر غفلت کیږي، دیخ په زمانه کې د خلکو کوشش دا وي چې د مسجد په هغه طرف کې ودریږي چیرې چې لمر وي، حال دا چې د مخ صفونه خالي پاته وي او د ګرمۍ په زمانه کې داسې ځای لټول کیږي چې هلته د باد پکې (پنکې) هوا زیاته راځي. قطع نظر له دې څخه چې هغه اول صف وي او که شاتنی صف وي!، دغه طریقه قطعاً نامناسبه ده، ددې پر ځای زموږ کوشش دا کېدل پکار دي چې د مخ په صفونو کې په لمونځ کولو سره ډېر زیات ثواب مستحقین وګرځو، پرودګار عالم دې موږ ټولو ته د عمل توفیق راکړي (آمین). (کتاب المسائل ص: ٣٩٩ - ٤٠٢)

د امامت زیات مستحق درجه په درجه

﴿٢٥٨﴾ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْحَاضِرِيْنَ صَاحِبُ مَنْزِلٍ وَلَا وَظِيْفَةٍ وَلَا ذُوْ سُلْطَانٍ او کله چې نه وي په حاضرینو کې د کور خاوند او نه د وظیفې خاوند (تنخا والا امام) او نه د حکومت والا (د وخت باچا الامیر) فَالْأَعْلَمُ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ نو (په دوی کې) زیات علم والا د امامت زیات حقدار دی ثُمَّ الْأَقْرَأُ بیا (په دوی کې) زیات قاري ثُمَّ الْأَوْرَعُ بیا زیات پرهیزګاره.

لغات: ﴿صاحب منزل﴾ د کور خاوند، د کور مالک، مراد یې عام دی یعني برابره ده خپل کور یې وي او که په کرایه یا عارتاً یې اخیستی وي، ﴿وظیفة﴾ مراد تنخا، جمع: وظائف، او دلته تنخا والا امام مراد دی. ﴿أورع﴾ د فتح له بابه د اسم تفضیل صیغه ده: وَرَعَ يَرَعُ وَرْعًا وَرَعًا: له مشتبه شیانو څخه ځان ساتل، پرهېزګاره کېدل.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چې امام خو به هماغه کس جوړول کیږي چې په هغه کې د امامت تر ټولو زیات اوصاف موجود وي، لیکن که په حاضرینو کې د اسلام باچا هم موجود وي، نو بیا هغه تر ټولو زیات د امامت مستحق دی، لیکن په حاشیه کې د "نهایة" په حواله سره لیکل سوي دي چې دا د هغه زمانې د باچا او حاکم خبره ده چې په هغه کې به حاکم غالباً عالم او نیک وو، او پاته سو زموږ

په زمانه کي زياتره حاکمان ظالمان، فاسقان او فاجران وي، نو ځکه په اوسني زمانه کي به دا حکم نه وي.

تر دې وروسته به د کور خاوند يا د وظيفې (تنخا) خاوند (يعني محلې والا امام کوم چي په تنخا سره ټاکل سوی وي) پر نورو مخکي کول کيږي، که څه هم په حاضرينو کي له دوی څخه ښه عالم يا ښه قاري يا پرهيز ګاره موجود وي، ليکن غوره دا ده چي د کور خاوند يا د محلې امام له دوی څخه يو مخکی کړي او کله چي له دوی څخه يو موجود نه وي. نو د امامت تر ټولو زيات حقدار هغه کس دی کوم چي أعلم وي، يعني کوم چي د لمانځه د صحت او فساد په مسائلو تر ټولو زيات خبر وي چي په کومو شيانو سره لمونځ فاسديږي او په کومو شيانو سره صحيح کيږي. او د مسنون قرائت په اندازه د قرآن پر ويلو قادر وي، لهذا کوم کس چي د لمانځه په شرطونو، ارکانو، سنتو او د هغه په آدابو واقف وي که څه هم د نورو علومو سره زيات بلد نه وي، يا دا چي نور علوم بالکل نه پيژني او ظاهراً له ګناهونو څخه ځان ساتي، نو هغه په دې باب کي أعلم دی. (حاشيه. عمدة الفقه بحوالة شفاء الارواح)

ثم الأقرأ: په دې کي دوه احتماله دي: ① يعني که په حاضرينو کي ټول په علم کي سره برابر وي. نو په هغوی کي چي څوک قرآن شريف د قواعدو مطابق زيات صحيح وايي چي د وقف پر ځای وقف، د وصل پر ځای وصل، د تشديد پر ځای شد، د تخفيف پر تخفيف او د مد پر ځای مد او داسي نور کوي، نو هغه د امامت زيات حقدار دی، علامه ابن همام رحمه الله همدا اول احتمال اخيستی دی. ② او دوهم احتمال دا دی چي که ټوله أعلم وي، نو له دوی څخه چي د کوم يوه زيات قرآن ياد وي. هغه زيات حقدار دی.

ثم الأورع: يعني که په حاضرينو کي هر يو أعلم او أقرأ وي، نو په هغوی کي چي څوک تر ټولو زيات پرهيزګاره وي، هغه زيات حقدار دی. د پرهيز مطلب دا دی چي په کوم څه کي صرف د حلال او حرام شبهه وي. نو له هغه څخه هم ځان ساتي. په ورع او تقوی کي فرق دا دی چي تقوی له محرماتو څخه پرهيز کولو ته وايي او ورع له شبهاتو څخه پرهيز کولو ته وايي. (حاشيه بحوالة شفاء الارواح)

متن ۱۵۰ ﴿ ثُمَّ الْأَسَنُّ بيا (په دوی کي) زيات عمر والا (زيات مشر) ثُمَّ الْأَحْسَنُ خُلُقًا بيا زيات ښه اخلاق والا (يعني هغه کس کوم چي د اخلاقو په اعتبار سره په دوی کي زيات ښه وي) ثُمَّ الْأَحْسَنُ وَجْهًا بيا زيات ښايسته مخ (صورت) والا ثُمَّ الْأَشْرَفُ نَسَبًا بيا زيات شريفه نسب والا ثُمَّ الْأَحْسَنُ صَوْتًا بيا زيات ښايسته (ښکلي) آواز والا ثُمَّ الْأَنْظَفُ ثَوْبًا بيا زيات پاکي جامي والا (يعني په ټولو کي هغه کس چي جامه يې زياته پاکه وي).

لغات: ﴿أسن﴾ د اسم تفضيل صيغه ده: زيات عمر والا. أَسَنَّ الرَّجُلُ: ډېر عمر والا كېدل. بوډا كېدل. ﴿أشرف﴾ د كَرُمَ له بابه د اسم تفضيل صيغه ده. شَرُفَ يَشْرُفُ شَرَفًا و شَرَافَةً: لوړي مرتبې والا كېدل. د عزت خاوند كېدل.

تشريح: ثم الأسن: يعني كه په پرهېزګارۍ كې هم تول حاضرين سره برابر وي، نو بيا په دوی كې چې كوم په عمر كې مشر وي، هغه به امام جوړيږي. علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله فرمايي چې په عمر كې د زياتوالي مطلب دا دی چې د ډېر زياتې زمانه د اسلام په حالت كې تېره سوې وي، هغه به مخكې كېږي، نو د دې قول مطابق هغه ځوان كوم چې له شروع څخه مسلمان وي پر هغه سپين ږيري مخكې كول كېږي كوم چې ځو ورځې مخكې مسلمان سوی وي، او بعضي حضراتو په عمر كې زياتوالي حقيقتاً په عمر كې مشروالي مراد كړی دی، نو د دې قول مطابق په مذكوره حاضرينو كې چې د كوم يوه زيات عمر وي، هغه به مخكې كول كېږي.

ثم الأحسن خلقًا: يعني كه په مذكوره شيانو كې د جماعت خلك تول سره برابر وي، نو بيا چې په دوی كې د كوم يوه ډېر ښه اخلاق وي چې د ښه اخلاقو په وجه خلك ور سره محبت كوي، نو هغه به مخكې كول كېږي؛ ځكه داسې كس د جماعت د كثرت سبب دی.

ثم الأحسن وجهًا: يعني كه تول په اخلاق كې هم سره برابر وي، نو بيا چې كوم يو زيات ښكلی او ښايسته وي، هغه به مخكې كول كېږي، بعضو له دې څخه هغه كس مراد كړی دی كوم چې په كثرت سره تهجد كوي؛ ځكه د نورو خلكو په نسبت د تهجد كونكي پر مخ زيات نور او ښكلا راځي (لكه څرنګه چې د اوس وخت اسلامي ساينسپوهانو د دې ساينسي وجه هم بيان كړې ده. او په حديث كې هم دې ته اشاره سوې ده چې په شپه كې د كوم چا لمڅونه زيات وي، نو د هغه مخ ښكلی كېږي)، او بعضي حضراتو ظاهري ښايست مراد كړی دی؛ ځكه د ښكلي امامت هم د جماعت د كثرت سبب وي. (طحطاوي)

د لغړزني امامت: لغړ زنی (أمرد) كه ښايسته وي او دا بېره وي چې خلك به هغه ته د شهوت په نظر سره وګوري، نو د هغه امامت مكروه تنزيهي دی او غوره دا ده چې يو ږيري والا كس مستقل امام مقرر كړل سي. (شامي ج: ۲. ص: ۲۵۸)

ثم الأشرف نسبًا: يعني كه تول خلك په ښكلا كې هم سره برابر وي، نو بيا به هغه يو مخكې كول كېږي كوم چې د خاندان په لحاظ سره زيات شريف وي، مثلاً سيد به پر نورو خلكو مخكې كول كېږي: ځكه سيد خاندان ته د نبي كريم ﷺ د نسبت په وجه يو خاص اعزاز او شرافت حاصل دی.

ثم الأحسن صوتاً الخ: او که په مذکوره صفاتو کي هم ټوله سره برابر وي، نو بيا به ښه آواز والا مخکي کول کيږي.

او بيا به هغه يو مخکي کول کيږي چي د هغه کپړې (جامې) له خيرو څخه زياتي صفا وي.
بعضي حضراتو د دې معنیٰ دا بيان کړې ده چي کوم چا تر ټولو غوره کپړه اغوستې وي، هغه به مخکي کول کيږي. (طحطاوي)

﴿۲۶۰﴾ فَإِنِ اسْتَوَوْا بيا که (په مذکوره اوصافو) کي ټوله سره برابر سي يُقْرَعُ نو قرعه (ايسکه اسکا) به اچول کيږي أَوِ الْخِيَارُ لِلْقَوْمِ يا اختيار قوم لره دی فَإِنِ اخْتَلَفُوْا بيا که دوی (دامام په اختيارولو کي) اختلاف وکړي فَالْعِبْرَةُ بِمَا اخْتَارَهُ الْأَكْثَرُ نو اعتبار هغه کس لره دی چي اکثره يې اختيار (خوښ) کړي وَإِنْ قَدَّمُوْا غَيْرَ الْأَوْلٰى او که دوی غير مستحق کس مخ ته کړي فَقَدْ أَسَاءُوْا نو دوی بد وکړه.

لغات: ﴿يقرع﴾ د افعال له بابه د واحد غائب مضارع مجهول صيغه ده، مصدر إِقْرَاعٌ: قرعه اندازي کول، قرعه کشي کول (پچه اچونه)، د ډېرو خلکو په نومانو کي د يوه نوم را ايستلو طريقه. ﴿أساءوا﴾ د افعال له بابه د جمع مذکر غائب ماضي معروف صيغه ده، مصدر إِسَاءَةٌ: بد کول، غلطي کول.

تشريح: فرمايي چي که په مذکوره ټولو اوصافو کي سره برابر وي، نو قرعه اندازي به کول کيږي، د کوم يوه نوم چي را ووځي، هغه به امام جوړول کيږي، يا خلکو ته اختيار دی چي کوم يو يې خوښ کړي، هغه دي امام جوړ کړي، او که پر يوه هم اتفاق را نه سي، نو بيا چي د کوم يوه په باره کي د اکثرو مقتديانو رايه وي چي هغه دي منتخب کړی سي، نو هغه به امام جوړول کيږي.
او که د اختلاف يا غيرِ اختلاف په صورت کي خلکو يو غيرِ حقدار کس د امامت لپاره مخکي کړی، نو ډېر بد يې وکړه، خو لمونځ يې کيږي. (انوار الايضاح)

د غلام امامت

﴿۲۶۱﴾ وَكُرِهَ إِمَامَةُ الْعَبْدِ او مکروه دی امامت د غلام.

تشريح: غلامان زياتره ناخبره (جاهله) او بې تهذيبه وي او همېشه د مالک په خدمت کي د مشغولتيا په وجه د علم ورزده کولو موقع ورته حاصله نه وي، نو ځکه د دوی امامت مکروه تنزيهي دی:

لېکن که یو غلام د علم او تقویٰ خاوند وي، نو بېله کراهته یې امامت صحیح دی. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص: ۱۶۴، شفاء الارواح)

د نا بینا امامت

﴿۲۶۲﴾ وَالْأَعْمٰی او (امامت) د نابینا.

تشریح: کوم نابینا (ړوند) کس چې احتیاط کونکی وي چې له نجاست څخه د بچ کېدلو پوره اهتمام کوي، نو د هغه امامت بېله کراهته صحیح دی، کنې مکروه تنزیهي دی.

د صحرایي امامت

﴿۲۶۳﴾ وَالْأَعْرَابِيِّ او (امامت) د صحرایي (دښتي).

تشریح: کوچي او د صحراء اوسېدونکی هم د امامت لپاره مخکې کول مکروه دي؛ ځکه په دوی کې هم د جهالت غلبه وي، لېکن که د علم خاوند وي، نو بیا بېله کراهته یې امامت صحیح دی.

د حرامي (ارموني) امامت

﴿۲۶۴﴾ وَوَلَدِ الزِّنَا الْجَاهِلِ او (مکروه دی امامت) د حرامي (کله) چې (نامذکوره هر کس) جاهل وي.

تشریح: د حرامي کس امامت هم مکروه تنزیهي دی؛ ځکه د هغه پلار نه وي چې هغه ته یې تربیه او تعلیم ورکړی وي، لېکن که هغه د علم خاوند وي، نو بیا هیڅ حرج نشته.

یادونه: دلته د "الجاهل" قید له "العبد" څخه واخله تر "ولد الزنا" پوري د ټولو سره متعلق دی او مطلب یې دا دی چې د مذکوره کسانو امامت هغه وخت مکروه دی کله چې دوی جاهله، د علم خاوندان نه وي او که وي، نو بیا هیڅ کراهت نشته. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص: ۱۶۵)

د فاسق امامت

﴿۲۶۵﴾ وَالْفَاسِقِ او (مکروه دی امامت) د فاسق.

تشریح: فاسق کس امام جوړول او په هغه پسې لمونځ کول مکروه تحریمي دي، د هغه په اقتداء کې به لمونځ نه کول کېږي.

یادونه: فاسق هغه کس ته وایي کوم چي علی الاعلان د ګناه کبیره ارتکاب کوي، لکه سود خور کس، چغل خوره، زناکاره، ریاکاره، ډېره خرېونکی، یا ډېره کونډي کونکی (چي له یوه موټ څخه یې ږیاته کوچني کوي) او داسي نور. د دغه ګناهونو مرتکب امام جوړول او لمونځ پسي کول مکروه دي. که نه هم هغه په علم کي له نورو مقتدیانو څخه زیات وي؛ ځکه په امام جوړولو کي د هغه تعظیم کیږي، حالانکي پر مقتدیانو د هغه اهانت ضروري دی. (طحطاوي عمدة الفقه بحوالهٔ شفاء الارواح)

د بدعتي امامت

۲۶۶﴾ وَالْمُبْتَدِعِ او (امامت) د بدعتي.

لغات: ﴿مبتدع﴾ د افتعال له بابه د فاعل صیغه ده: ، مصدر اِبْتِدَاعٌ: ایجادول. له ځانه جوړول. نوي خبره پیدا کول.

تشریح: د بدعتي کس امامت هم مکروه تحریمي دی، او له بدعتي څخه مراد هغه کس دی کوم چي د دین کي له خپل ځانه نوي خبري پیدا کوي، نو په هغه پسي لمونځ کول مکروه تحریمي دي کله چي د هغه بدعت دومره نه وي چي په هغه سره د دین له ضروریاتو څخه د یوه انکار لازمیږي. خو که د ده بدعت د کفر حدّ ته رسېدلی وي، نو په دې سره خو هغه کافر کیږي او په هغه پسي ګرد سره لمونځ نه کیږي.

یادونه: دلته دا خبره یاد ساتل پکار دي چي که د یو مسجد امام فاسق یا بدعتي وي، نو که بل ځای د جماعت لمونځ پیدا کیږي، نو په هغه پسي دي اقتداء نه کوي، او که داسي هیڅ صورت نه وي مثلاً بل مسجد نه وي، یا وي، خو هلته هم امام فاسق یا بدعتي وي لکه په بهرني هیوادونو کي چي زیاتره همدا صورت پېښیږي، نو په داسي صورت کي په هغو پسي لمونځ کول له یوازي لمونځ کولو څخه اولیٰ دي، لهذا خوره همدا ده چي یوازي لمونځ نه وکړی سي. (شفاء الارواح بتصرف)

اوږد لمونځ کول

۲۶۷﴾ وَتَطْوِيْلُ الصَّلٰوةِ او (مکروه دي) لمونځ اوږدول (په جماعت کي).

تشریح: یعني خلکو ته اوږد لمونځ ورکول مکروه دي: ځکه په جماعت کي ضعیفه. بوډاګان او ضرورت مند ټوله قسم خلک وي، نو د ټولو په رعایت کولو سره لمونځ ورکول پکار دي. او د سنت

قرائت چې کومه اندازه بیان سوي ده (چې دهغه تفصیل په ﴿۳۵۴﴾ نمبر مسئله کې تېر سو). دهغه مقدار مطابق سپک قرائت کول پکار دي. او ددې مطلب دا نه دی چې د ضعیفو خلکو په رعایت کې به له سنت قرات څخه کم قرائت کول کیږي. یا د رکوع او سجدې سنت طریقه به پرېښوول کیږي. بلکې مطلب یې دا دی چې له سنت مقدار څخه به زیاتوب نه کول کیږي. (انوار الایضاح. شفاء الارواح)

د لڅو خلکو او د ښځو د جماعت حکم

﴿۲۶۸﴾ وَ جَمَاعَةُ الْعُرَاةِ وَالنِّسَاءِ او (مکروه دی) جماعت د لڅو کسانو او د ښځو فَإِنْ فَعَلْنَ بیا که ښځې (جماعت) وکړي يَقِفُ الْإِمَامُ وَسْطَهُنَّ كَالْعُرَاةِ نو درېږي به امام د ښځو په مینځ کې. د لڅو کسانو (د جماعت) په څېر.

لغات: ﴿العاري﴾ د سمع له بابه اسم فاعل دی: لڅ، بربنډ.

تشریح: فرمایي چې د لڅو خلکو لپاره په جماعت سره لمونځ کول مکروه تحریمي دي. همدارنګه یوازې د ښځو لپاره په جماعت سره لمونځ کول هم مکروه تحریمي دي. بیا که د کراهت باوجود ښځې جماعت کوي، نو د ښځو امامه به د ښځو په مینځ کې درېږي. د سړیو په څېر به مخ ته نه درېږي. لکه څرنګه چې لڅ کسان که لمونځ کوي، نو د هغو لپاره همدا حکم دی چې امام به د دوی په مینځ کې درېږي، مخ ته به یې نه درېږي.

د یوه مقتدي حکم

﴿۲۶۹﴾ وَيَقِفُ الْوَاحِدُ عَنْ يَمِينِ الْإِمَامِ او درېږي به یو کس (یو مقتدی) د امام راسته طرف ته وَالْأَكْثَرُ خَلْفَهُ او (درېږي به. له یوه څخه) زیات د امام شاته.

تشریح: یعنې که د امام سره صرف یو کس وي، نو هغه به د امام راسته طرف ته درېږي او که د امام سره دوه یا تر دې زیات مقتدیان وي، نو هغوی به د امام شا ته درېږي. لهذا که تنها یو کس د امام چپ طرف ته. یا د امام شا ته ودرېږي. نو سخت مکروه تنزیهي دي (یعنې له مکروه تحریمي څخه څه کم)؛ ځکه په دې کې د سنت مخالفت دی. (شفاء الارواح)

مسئله: که چیري تنها یوه ښځه مقتدیه وي، نو هغه به د امام بالکل شا ته درېږي، دیوه سړي په څېر به د امام څنګ ته نه درېږي، همدارنګه که خاوند او ښځه په کور کي په جماعت سره لمونځ کوي، نو ښځه به شا ته درېږي، د امام سره به نه درېږي. (در مختار ج: ۲، ص: ۳۰۷)

د صفونو ترتیب

﴿۳۸۰﴾ وَيَصُفُّ الرِّجَالُ ثُمَّ الصِّبْيَانُ او صف به جوړوي (اول) سړیان بیا کوچنیان ثُمَّ الْخُنَاثُى ثُمَّ النِّسَاءُ بیا نرښځیان بیا ښځي.

تشریح: په دې عبارت کي د صفونو ترتیب بیانوي چي د امام شا ته به مقتدیان په کوم ترتیب سره درېږي؟، فرمایي چي د امام شا ته به تر ټولو مخکي سړیان درېږي، بیا د هغو شا ته به کوچنیان او بیا نرښځیان درېږي (له خنثیٰ څخه مرد خنثیٰ مشکل دی یعني چي په هغه کي د نارینه او ښځینه دواړو علامت وي. یا په بله وینا ذکر او فرج دواړه لري. یا له دواړو څخه یو علامت پکښي نه وي. لېکن که یو علامت پکښي غالب وي. نو د غلب علامت په اعتبار سره به هغه نارینه یا ښځینه شمېرل کېږي)، او د نرښځیانو شا ته به ښځي درېږي. هسي خو جماعت ته د ښځو حاضرېدل مکروه دي، خو بیا هم که هغوی جماعت ته حاضري سي، نو تر ټولو په آخر صف کي به درېږي.

فَصْلٌ فِيْمَا يَفْعَلُهُ الْمُقْتَدِىْ بَعْدَ فَرَاغِ إِمَامِهِ مِنْ وَاجِبٍ وَغَيْرِهِ

(دا) فصل د هغو شیانو په بیان کي دی چي کوي به يې مقتدی د خپل امام له فارغېدلو څخه وروسته او له هغوی څخه بغیر نور شیان (چي مقتدی به يې نه کوي)

تشریح: په مذکوره عنوان کي د "غیرهٖ" عطف پر "مایفعلهُ" دی. یعني هغه کارونه چي مقتدی به يې کوي او هغه چي نه به يې کوي مثلاً که امام مخکي تر دې سر پوره کړي چي تر اوسه مقتدي درې واره تسبیح نه وي ویلې. نو مقتد به تسبیح پرېږدي او د امام اتباع به کوي. د همدې په شان أمور په دغه فصل کي بیان سوي دي.

د مقتدي له فارغېدلو څخه مخکي د امام سلام ګرځول

(۲۷۱) وَلَوْ سَلَّمَ الْإِمَامُ قَبْلَ فَرَاغِ الْمُقْتَدِىْ مِنَ التَّشَهُّدِ او که امام سلام وګرځوي د مقتدي له تشهد څخه تر فارغېدلو مخکي يُتِمُّهُ نو مقتدی به تشهد پوره کوي.

تشریح: یعني په قعدهٔ اخیره (آخره ناسته) کي که تر اوسه مقتدي تشهد پوره کړی نه وي او تر هغه مخکي امام سلام وګرځوي، نو په داسي صورت کي دي مقتدی د امام متابعت نه کوي بلکي خپل تشهد دي پوره کړي او بیا دي سلام وګرځوي؛ ځکه تشهد واجب دی او پاته سو درود او دعاء سنت دي. او که مقتدی خپل تشهد پوره نه کړي، بلکي د امام سره سلام وګرځوي، نو هم جائز دي، لېکن صحیح دا ده چي دا لمونځ د کراهتِ تحریمه سره صحیح کېږي.

او که مقتدی له امام څخه مخکي فارغ سي، نو خاموش دي کېني او د امام سره دي یو ځای سلام وګرځوي. همدا حکم د قعدهٔ اولیٰ دی چي که په هغه کي امام د مقتدي له تشهد پوره کېدلو څخه مخکي درېیم رکعت ته ولاړ سي، نو مقتدی دي خپل تشهد پوره کړي بیا دي ولاړ سي. لېکن که له تشهد پوره کولو څخه بغیر ولاړ سي، نو هم جائز دي. (حاشیه. عمدة الفقه. مراقی الفلاح)

د مقتدي له تسبيح پوره کېدلو څخه مخکې د امام سر پورته کول

﴿۴۲۲﴾ وَلَوْ رَفَعَ الْإِمَامُ رَأْسَهُ قَبْلَ تَسْبِيحِ الْمُقْتَدِىْ ثَلَاثًا فِى الرُّكُوْعِ أَوِ السُّجُوْدِ او که پورته کړي امام خپل سر د مقتدي له درې واره تسبيح ويلو څخه مخکې په رکوع يا سجده کې يُتَابِعُهُ نو مقتدی به د امام متابعت کوي.

تشريح: مسئله دا ده چې که مقتدي تر اوسه د رکوع يا سجدې تسبيح پوره کړې نه وي چې امام له رکوع يا سجدې څخه سر پورته کړي، نو مقتدی دې د امام متابعت وکړي او تسبيحات دې پرېږدي. پر همدې قول فتویٰ ده. که څه هم بعضې حضرات فرمايي چې تسبيحات دې پوره کړي. (مراقی الفلاح ص: ۱۶۰)

که امام په هېره درې سجدې کړي يا په آخره ناسته کې ولاړ سي؟

﴿۴۲۳﴾ وَلَوْ زَادَ الْإِمَامُ سَجْدَةً او که زياته کړي امام يوه سجده أَوْ قَامَ بَعْدَ الْقُعُوْدِ الْأَخِيْرِ سَاهِيًا يا ولاړ سي له آخري ناستې څخه وروسته په هېره لَايَتَّبِعُهُ الْمُؤْتَمُّ نو اتباع به نه کوي مقتدی د هغه وَإِنْ قَيَّدَهَا او که امام مقيد کړي هغه (زائد) رکعت (په سجده سره. يعني د زائد رکعت لپاره سجده وکړي) سَلَّمَ وَحْدَهُ نو مقتدی دې يوازې سلام وګرځوي.

تشريح: يعني که امام په يو رکعت کې په هېر د دوو سجدو پر ځای درې سجدې وکړي. يا په قعدهٔ اخيره کې په هېره ولاړ سي. مثلاً په څلور رکعتيز لمانځه کې تر آخري ناستې وروسته د پنځم رکعت لپاره ولاړ سي. نو په دې دواړو صورتونو کې حکم دا دی چې مقتدی دې د امام اتباع نه کوي په دې اضافي شيانو کې، بلکې انتظار دې وکړي. که امام د زائد پنځم رکعت له سجدې څخه مخکې را وګرځي، نو مقتدی دې هم د هغه سره يو ځای پاته سي تر سلام ګرځولو پوري او د هغه سره دې سجدهٔ سهو هم وکړي. او که امام د زائد پنځم رکعت لپاره سجده وکړي. نو مقتدی دې تنها سلام وګرځوي.

که امام آخره ناسته پرېږدي؟

﴿۴۲۴﴾ وَإِنْ قَامَ الْإِمَامُ قَبْلَ الْقُعُوْدِ الْأَخِيْرِ سَاهِيًا او که امام ولاړ سي له آخري ناستې څخه مخکې په هېره اِنْتَظَرَهُ الْمَأْمُوْمُ نو مقتدی دې د هغه انتظار وکړي فَإِنْ سَلَّمَ الْمُقْتَدِىْ

قَبْلَ أَنْ يُقَيِّدَ إِمَامُهُ الزَّائِدَةَ بِسَجْدَةٍ بيا که مقتدی سلام وګرځوي مخکې تر دې چې امام خپل زائد رکعت په سجده سره مقيد کړي فَسَدَ فَرْضُهُ نو د مقتدي فرض فاسديږي.

تشريح: مسئله دا ده چي که امام آخره ناسته نه وکړي، بلکي په هېره ولاړ سي. نو په دې صورت کي دې هم مقتدی د امام متابعت نه کوي يعني نه دې ولاړيږي، بلکي په ناسته دې انتظار وکړي. که د پنځم رکعت له سجدې څخه مخکي امام راوګرځي، نو مقتدی دې د هغه متابعت وکړي. لېکن که مقتدی د امام د پنځم رکعت لـه سجده کولو څخه مخکي سلام وګرځوي، نو د مقتدي لمونځ فاسديږي: ځکه قعدهٔ اخيره فرض ده. لکه څرنګه چي د پنځم رکعت په سجده کولو سره د امام او مقتدي دواړو لمونځ فاسديږي.

﴿۲۷۵﴾ وَكُرِهَ سَلَامُ الْمُقْتَدِيْ بَعْدَ تَشَهُّدِ الْإِمَامِ قَبْلَ سَلَامِهِ او مکروه دې د مقتدي (لپاره) سلام ګرځول د امام له تشهد ويلو څخه وروسته مخکي د امام تر سلام ګرځولو.

تشريح: مسئله دا ده چي که امام په آخره ناسته کي تشهد پوره کړی وي (درود او دعاء يې شروع کړې وي) او تر اوسه هغه سلام نه وي ګرځولی دی چي مقتدی تر هغه مخکي سلام وګرځوي. نو دا مکروه تحريمي دي. خو لمونځ يې صحيح کيږي. (مراقي الفلاح مع الطحطاوي ص: ۱۶۹، ۱۷۰)

فَصْلٌ فِی الْأَذْكَارِ الْوَارِدَةِ بَعْدَ الْفَرْضِ

(دا) فصل په (بیان د) هغه اذکارو کي دی کوم چي تر فرضو وروسته وارد سوي دي

﴿۴۷۶﴾ اَلْقِيَامُ إِلَى السُّنَّةِ مُتَّصِلًا بِالْفَرْضِ مَسْنُوْنٌ له فرضو (فرضي لمانځه) څخه وروسته متصلاً د سنتو لپاره ولاړېدل سنت دي وَعَنْ شَمْسِ الْأَئِمَّةِ الْحَلْوَانِي: لَا بَأْسَ بِقِرَاءَةِ الْأَوْرَادِ بَيْنَ الْفَرِيْضَةِ وَالسُّنَّةِ او له شمس الائمه حلواني رحمه الله څخه نقل سوي دي: چي څه پروا نسته د وظیفو (اورادو) په ویلو کي د فرضو او سنتو تر مینځ.

لغات: ﴿لا بأس﴾ لا د نفي جنس ده، لا بأس به ‌رفيه: په دې کي څه حرج او پروا نسته. شیء لا بأس به: داسي شی چي هیڅ پروا پکښي نه وي، نا قابلِ اعتراض شی.

تشریح: تر فرضي لمانځه وروسته بېله څه ځنډه متصلاً د سنتو لپاره ولاړېدل سنت دي. یعني تر لمانځه وروسته دي په اوږده دعاء او وظائفو کي نه مشغوله کیږي. او پاته سوه مختصره دعاء کول د دې منافي نه دي. لکه "اللّٰهم أنت السلام ومنك السلام تبارکت یا ذا الجلال والإکرام"، "اللّٰهم أعنی علی ذکرك وشکرك وحُسن عبادتك" او "لا إله إلا الله وحده لا شریک له له الملك وله الحمد وهو علی کل شئ قدیر" او داسي نور. دغه مختصره دعاګاني د متصلاً سنت لپاره منافي نه دي. بلکي په اوږدو دعاګانو مشغولېدل چي په هغه سره په سنتو کي تأخیر راسي، له هغه څخه ځان ساتل ضروري دي ځکه په زیات تأخیر سره د سنتونو ثواب کمیږي.

او شمس الائمه حلواني رحمه الله فرمایي چي د فرضو او سنتو په مینځ کي اوراد او وظایف کول څه حرج نه لري. لیکن دا بېه نه ده بلکي اولیٰ دا ده چي کوم وظایف له فرض لمنځونو څخه وروسته منقول دي مثلاً دري واره استغفار، آیت الکرسي، او الباقیات الصالحات ۳۳ واره سبحان الله. ۳۳ واره الحمد لله او ۳۴ واره الله أکبر او یو وار لا إله إلا الله وحده لا شریک له له الملك وله الحمد وهو علی کل شیء قدیر، دا دې تر سنتو وروسته وایي.

تر کومو لمنځونو وروسته چي سنت نسته لکه د سهار او مازیګر لمونځ، په هغوی کي دي تر سلام وروسته متصلاً الباقيات الصالحات وايي، بيا دي دعاء غواړي. او په دې کي دي اجتماعي هيئت ضروري نه ګڼل کيږي، بلکي د چا چي څه ضرورت وي، هغه دي ولاړ سي او د چا چي زړه وغواړي له امام څخه مخکي دي دعاء شروع کړي او پر هغه دي څه نکير نه کول کيږي. خو په مدرسه کي د طالبانو د تربيت په خاطر هغوی د دې پابند ګرځول صحيح دي، چي د دې معمولا تو اهميت د هغو په ذهن کي کښېني... (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

تر فرض لمانځه وروسته نوافل بل ځای کول

﴿۳۰۳﴾ وَيُسْتَحَبُّ لِلْإِمَامِ بَعْدَ سَلَامِهِ أَنْ يَتَحَوَّلَ إِلَى يَسَارِهِ لِتَطَوُّعٍ بَعْدَ الْفَرْضِ او مستحب دي د امام لپاره تر سلام ګرځولو وروسته چي واوړي خپل چپه طرف ته د نفلو (سنتو) لپاره له فرضو څخه وروسته (يعني د امام لپاره مستحب دي چي له سلام ګرځولو څخه وروسته د سنتو او نوافلو د اداء کولو لپاره خپل چپه طرف ته ايسته سي).

لغات: ﴿يتحول﴾ د تفعل د باب مضارع ده: اوښتل، له يوه ځايه بل ځای ته منتقل کېدل.

﴿تطوع﴾ غير واجب عمل، نفلي عبادت، تَطَوَّعَ يَتَطَوَّعُ تَطَوُّعًا: نفل کول يعني غير مفروضه او غير واجب عبادت کول، کوم چي سنتو وغيره ټولو لره شامليږي.

تشريح: امام چي په کوم ځای کي فرض لمونځ ورکړی وي، له هغه ځايه ليري کېدل، خپل چپه اړخ ته اوښتل او پر بل ځای سنت او نفل اداء کول مستحب او افضل دي، د دې لپاره چي وروسته راتلونکی لمونځ ګزار د فرضي لمانځه په ګومان سره د امام اقتداء نه وکړي. همدارنګه مقتديانو لره هم مستحب دي چي پر کوم ځای يې فرضي لمونځ اداء کړی وي، له هغه ځايه دي څه ليري سي، بل ځای دې سنت او نفل وکړي، لېکن که چيري شا ته يا مخ ته ځای نه وي، يا نور خلک (مسبوقين) د خپل پاته لمانځه په راګرځولو مشغوله سي، نو د هغو له مخ څخه يا د هغو پر اوږو شا ته اوښتل صحيح نه دي، يا لکه څرنګه چي نن سبا په مدرسو کي طالبان تر فرضي لمانځه وروسته شا ته ځغلي او شور جوړوي، نو د انتظام په خاطر دي طالبان پر هغه ځای د سنت اداء کولو پابند وګرځول سي چيري چي يې فرض اداء کړي وي. نو په داسي صورت کي زما په خيال پر هغه ځای د سنتو او نفلو په اداء کولو کي زيات عافيت دی. والله سبحانه وتعالیٰ أعلم، واستغفر الله العظيم. (انوار الايضاح. مؤلف. حضرت مولانا سيد احمد قاسمي مدظله)

تر فرضي لمانځه وروسته مخ را اړول

﴿۳۴۸﴾ وَأَنْ يَسْتَقْبِلَ بَعْدَهُ النَّاسَ او (مستحب دي) دا چې مخامخ سي امام تر فرضو وروسته د خلکو وطرف ته (یعني چي له فرضي لمانځه څخه وروسته د خلکو وطرف ته مخ راواړوي).

﴿۳۴۹﴾ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ اللهَ او خلک (مقتدیان) دي له الله ﷻ څخه مغفرت وغواړي (استغفار دي ووایي) وَيَقْرَؤُوْنَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَالْمُعَوِّذَاتِ او آیت کرسي او معوذات (سورة الفلق. سورة الناس) دي ووایي وَيُسَبِّحُوْنَ اللهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِيْنَ او درو دېرش (۳۳) واره دي سبحان الله ووایي وَيَحْمَدُوْنَهُ كَذٰلِكَ وَيُكَبِّرُوْنَهُ كَذٰلِكَ او همدومره (۳۳ واره) دي الحمدلله ووایي او همدومره دي الله اکبر ووایي ثُمَّ يَقُوْلُوْنَ: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ بیا دي ووایي: "لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وحدهٗ...الخ" (چي د هغه ترجمه ده: نسته له الله ﷻ سوا هیڅ معبود د عبادت لائق. هغه یک تنها دی. هیڅ شریک ورلره نسته. بادشاهي احکومت او تعریفونه هغه لره دي او هغه پر هر څه قدرت لرونکی دی) ثُمَّ يَدْعُوْنَ لِأَنْفُسِهِمْ وَلِلْمُسْلِمِيْنَ رَافِعِيْ أَيْدِيْهِمْ بیا دي دعاء وکړي د خپلو ځانو او مسلمانانو لپاره په داسي حال کي چي لاسونه یې پورته کړي وي ثُمَّ يَمْسَحُوْنَ بِهَا وُجُوْهَهُمْ فِيْ آخِرِهٖ بیا دي تېر کړي (وګرځوي) خپل لاسونه پر خپلو مخانو (د دعاء) په آخر کي.

تشریح: یعني تر کومو لمنځونو وروسته چي سنت نسته لکه د سهار او مازیګر لمونځ. نو په هغوی کي دي امام د خلکو وطرف ته خپل مخ راوګرځوي. یا راسته طرف ته دي وګرځي. او مذکوره وظائف (کوم چي په راروان عبارت کي ذکر سوي دي) د امام او مقتدي دواړو لپاره ویل مستحب دي. تر هغه وروسته دي دعاء وغواړي. د دعاء په وخت کي دي دواړه لاسونه تر سینې پوري پورته کړي (په داسي توګه چي د ګوتو څه حصه د مخ په برابرۍ کي راسي. او د دواړو لاسو تر مینځ شلور ګوتي فاصله ساتل پکار دي او دعاء بنه په توجه سره خوبښتل پکار دي امراقی الفلاح). امام دي د مقتدیانو لپاره هم دعاء وغواړي او مقتدیان برابره ده خپله دعاء غواړي یا که د امام دعاء اوري نو آمین دي وایي او له دعاء څخه وروسته دي دواړه لاسونه پر مخ تېر کړي. (شفاء الارواح بحوالة عمدة الفقه)

د مختلفو ذکرونو بــيان

ويـستغفرون الله إلخ: په دې عبارت کې تر لمانځه وروسته څو ذکرونه نقل سوي دي، د هغوی يادول پکار دي او تر فرضي لمنځونو وروسته د هغوی ويل پکار دي:

اول ذکر: له حضرت ثوبان رضي الله عنه څخه روايت دی چې کله به رسول الله ﷺ له لمانځه څخه فارغ سو او د کور وطرف ته به يې اراده وکړه، نو اول به يې درې واره "استغفر الله" وويله، بيا به يې "اللهم أنت السلام" وويله، بيا به ولاړی. (مسلم شريف ج:۱، ص:۲۱۸)

دويم ذکر: د نبي کريم ﷺ فرمان دی چې کوم څوک آية الکرسي ووايي، هغه جنت ته له داخلېدلو څخه هيڅ شی نه سي منع کولای ما سواله مرګ څخه. چې مرګ پُل دی، پر هغه تېرېدل خو لازمي دي جنت ته د تللو لپاره.

درېيم ذکر: حضرت عقبه رضي الله عنه فرمايي چې ما ته نبي کريم ﷺ وفرمايل: تر هر فرض لمانځه وروسته چې کوم چا ۳۳ وار سبحان الله، ۳۳ واره الحمد لله، ۳۳ واره الله أکبر وويله چې دا ۹۹ سوه او د ۱۰۰ د پوره کولو لپاره يې څلورمه کلمه وويله، نو د هغه خطاګاني بخښل کيږي که څه هم د سمندر د ځګ په څېر زياتي وي.

ځرنګه چې تر لمانځه وروسته د دعاء د قبلېدلو موقع ده، نو ځکه د خپل ځان او ټولو مسلمانانو لپاره دي دعاء وکړي، او د لاس پورته کولو طريقه په مخکښي عبارت کې ذکر سوه.

بَابُ مَایُفْسِدُ الصَّلَاةَ

(دا) باب د هغو شیانو (په بیان کې) دی کوم چې لمونځ فاسدوي

تشریح: په دې باب کې هغه شیان بیانوي چې په هغوی سره لمونځ فاسدیږي (ماتیږي) او د لمانځه را ګرځول لازمیږي، په عباداتو کې د فاسد او باطل د معنیٰ ترمینځ هیڅ فرق نشته. کومه معنیٰ چې د فاسد ده، هاغه د باطل ده، خو په معاملاتو کې د فاسد او باطل په معنیٰ کې فرق دی چې تفصیل یې پر خپل ځای واضح کړی سوی دی.

وَهُوَثَمَانِيَةٌ وَسِتُّوْنَ شَيْئًا او هغه (کوم چې لمونځ فاسدوي) اته شپېته (۶۸) شیان دي.

په لمانځه کې خبرې کول

﴿۴۸۰﴾ اَلْكَلِمَةُ وَلَوْسَهْوًا أَوْ خَطَأً (۱) خبره کول که څه هم په هېره یا په غلطي سره وي.

تشریح: که په لمانځه کې دننه یو خارجي کلمه له ژبې څخه ووځي، برابره ده په هېرې سره وي او که په غلطي سره وي (یعني اراده خو یې د قرائت یا ذکر وي، لیکن په غلطي سره بله کلمه اداء کړي مثلاً د یٰاَیُّها النّاس پر ځای یا زید ووایي) او برابره ده هغه کلمه معنیٰ لري او که بې معنیٰ (مهمله) کلمه وي، په هر صورت کې لمونځ فاسدیږي، په دې شرط چې دا کلام د قعدهٔ اخیره له تشهد څخه مخکې تر خوله وتلی وي.

په لمانځه کې په انساني کلام سره دعاء غوښتل

﴿۴۸۱﴾ وَالدُّعَاءُ بِمَا يُشْبِهُ كَلَامَنَا (۲) او دعاء کول په داسې الفاظو سره کوم چې مشابه وي زموږ د خبرو سره.

تشریح: د لمانځه په دوران کې داسې دعاء ویل کوم چې د بندګانو د کلام سره مشابه وي یعني له بندګانو څخه د هغه غوښتل ناممکن نه وي، نو په هغه سره لمونځ فاسدیږي. د دې تفصیل دا دی چې کومه دعاء چې په قرآن یا حدیث کې راغلې وي، د هغه په ویلو سره لمونځ نه فاسدیږي. مثلاً "رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا الخ" او داسې نور، او کومه دعاء چې په قرآن یا حدیث کې نه وي راغلې، نو کتل کیږي به چې که هغه داسې دعاء وي چې له بندګانو څخه د هغه غوښتل ناممکن وي، نو په هغه سره هم

لمونځ نه فاسديږي. مثلاً مغفرت یا عافیت یا رزق غوښتل یعني داسي ویل "اللّٰهم اغفر لي". "اللّٰهم عافني". "اللّٰهم ارزقني" یا دا دعاء د نورو لپاره وکړي، نو بیا هم لمونځ نه فاسديږي. مثلاً داسي ووایي "اللّٰهم اغفر لعمّي". "اللّٰهم اغفر لأمّي" یا "اللّٰهم ارزقني الحج". دغه ټوله داسي شیان دي چي له بندګانو څخه د دوی طلب کول ناممکن دي، خو که د رزق سره مال او داسي نور دنیاوي شیان هم ذکر کړي، نو لمونځ فاسديږي؛ ځکه چي دا د رزق اسباب دي چي له بندګانو څخه د هغوی غوښتل نا ممکن نه دي، مثلاً: "اللّٰهم ارزقني مالاً" ووایي. او که هغه داسي دعاء وي چي له بندګانو څخه یې غوښتل ناممکن نه وي، نو په هغه سره لمونځ فاسديږي. مثلاً داسي ویل: "اللّٰهم أطعمني" یا "اللّٰهم اقض دیني" یا "اللّٰهم زوّجني فلانة" او داسي نور، نو لمونځ فاسديږي. (عمدة الفقه)

په لمانځه کي سلام اچول

﴿۲۸۲﴾ وَالسَّلَامُ بِنِيَّةِ التَّحِيَّةِ وَلَوْ سَاهِيًا (۳) او سلام کول په نیت سره د سلام اچولو (چي یو انسان ته سلام ووایي) که څه هم په هېره وي.

اللغات: ﴿التحیة﴾ سلام اچول (سلام کول)، یو چا ته داسي ویل: پر تا دي سلامتیا وي.

تشریح: یعني که لمونځ ګزاریو چا ته د سلام کولو په نیت سره "السلام علیکم" ووایي، نو که څه هم دا په هېره وي، لمونځ یې فاسديږي.

یادونه: بنیة التحیة: دا قید یې ځکه لګولی دی چي که څوک له لمانځه څخه د وتلو په نیت سلام وکړي یعني په دې نیت سره "السلام علیکم" ووایي چي له لمانځه څخه ووځم، نو دا که په آخره ناسته (قعدۂ اخیره) کي له تشهد څخه وروسته وکړي، نو لمونځ نه فاسديږي او که مخکي یې وکړي، نو لمونځ یې فاسديږي.

په لمانځه کي د سلام جواب ورکول

﴿۲۸۳﴾ وَرَدُّ السَّلَامِ بِلِسَانِهِ (۴) او د سلام جواب ورکول په ژبي سره.

تشریح: که د لمانځه په دوران کي د یو چا د سلام جواب ورکړي. برابره ده عمداً وي او که سهواً وي. په دواړو صورتونو کي لمونځ فاسديږي.

په لمانځه کې مصافحه کول

﴿۴۸۴﴾ أَوْ بِالْمُصَافَحَةِ (۵) یا (د سلام جواب ورکول) په مصافحه سره.

تشریح: همدارنګه که د سلام د جواب ورکولو په نیت سره مصافحه وکړي، نو هم لمونځ فاسدیږي؛ ځکه چې مصافحه هم د کلام کولو په درجه کې ده.

په لمانځه کې عملِ کثیر کول

﴿۴۸۵﴾ وَالْعَمَلُ الْكَثِيْرُ (۶) او زیات عمل (زیاته لاسوهنه).

تشریح: که د لمانځه په دوران کې داسې حرکت وکړي چې لیدونکی دا ګومان وکړي چې دا کس د لمانځه په حالت کې نه دی (همدې ته عمل کثیر وایې) مثلاً په لمانځه کې جست وغورځیږي، یا خولۍ (ټوپۍ) لیرې کړي او په دواړو لاسونو سره سر وګروي، نو لمونځ یې فاسدیږي، او که معمولي حرکت وکړي، مثلاً په یوه لاس سره سره وګروي، یا لمن سیده کړي، یا مثلاً په یوه لاس سره موبایل راوکاږي او بټن یې بنده کړي، نو لمونځ یې نه فاسدیږي، خو کله چې یو قلیل عمل په یوه رکن کې درې واره وکړل سي، نو هغه هم د کثیر په حکم سره ګرځي او په هغه سره لمونځ فاسدیږي. لهذا که په یوه رکن کې درې واره لاس پورته کړي او سر وګروي، نو په دې سره لمونځ فاسدیږي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوی ص: ۱۷۷، حلبي کبیر ص: ۴۴۲، عمدة الفقه)

په لمانځه کې سینه له قبلې څخه اړول

﴿۴۸۶﴾ وَتَحْوِيْلُ الصَّدْرِ عَنِ الْقِبْلَةِ (۷) او د سینې اړول له قبلې څخه.

لغات: ﴿صدر﴾ سینه، جمع: صُدُوْر.

تشریح: که د لمانځه په دوران کې بېله عذره خپله سینه په پوره توګه له قبلې څخه واړوي (یعني سینه پوره د شمال وطرف ته یا د جنوب وطرف ته سي)، نو لمونځ یې فاسدیږي او که په هېره بېله عذره د لمونځ ګزار سینه واړوي، نو په دې کې تفصیل دا دی چې که بېرته سمدستي مخ سیده کړي، نو لمونځ یې نه فاسدیږي، او که د یوه رکن یعني د دریو تسبیحاتو د ویلو په اندازه یې سینه اوښتې وي، نو لمونځ فاسدیږي، لېکن دوه حالتونه له دې څخه مستثنیٰ دي: یو دا چې د لمانځه په دوران کې بې اودسي واقع سي او سړی د طهارت لپاره ولاړ سي، دویم دا چې په صلاة الخوف کې حرکت وکړي، نو دغه دوه حالتونه د لمانځه فاسدونکي نه دي. (مراقی الفلاح ص: ۱۷۷)

د لمانځه په دوران کې یو شی خوړل

﴿۲۸۷﴾ وَ أَكْلُ شَيْءٍ مِنْ خَارِجٍ فَمِهِ (۸) او یو شی خوړل له خپلي خولي څخه دباندي (یعني چي لمونځ ګزار له دباندي څخه یو شی وخوري) وَلَوْ قَلَّ که څه هم هغه شی لږ وي.

لغات: ﴿قلَّ﴾ د ضرب له بابه د ماضي صیغه ده، مصدر: قِلَّةٌ: کمېدل. لږېدل (لږ کېدل).

تشریح: د لمانځه په دوران کي که یو شی وخوري، نو لمونځ یې فاسدیږي، برابره ده عمداً وي او که په هېره وي، لږ وي او که ډېر دي، تر دې چي که له دباندي څخه یوه کونجته په خوله کي واچوي او هغه تېره کړي، نو هم یې لمونځ فاسدیږي.

په غابښو کي بند شی خوړل

﴿۲۸۸﴾ وَأَكْلُ مَا بَيْنَ أَسْنَانِهِ وَهُوَ قَدْرُ الْحِمَّصَةِ (۹) او هغه شی خوړل کوم چي د ده د غابښو په مینځ کي وي او هغه د نخود په اندازه وي.

لغات: ﴿الحِمَّصَة﴾ او الحِمِّصَة د "مُشدد میم" په فتحه او کسره: یو نخود، جمع: الحِمَّصُ.

تشریح: که د غابښو په مینځ کي یو شی بند پاته سوی وي او هغه د نخود په اندازه وي، نو د لمانځه په دوران کي د هغه په تېرولو سره لمونځ فاسدیږي، خو که هغه د نخود له مقدار څخه کم وي نو لمونځ نه فاسدیږي خو مکروه کیږي، او که هغه د نخود له مقدار څخه کم وي خو دومره کلک وي چي په غابښو سره وژول سي او بیا تېر کړی سي، نو لمونځ فاسدیږي، او که یو معمولي شی وي کوم چي د ناړو (لاړو) سره تېر سي، نو لمونځ نه فاسدیږي. (مراقي الفلاح، شفاء الارواح)

د لمانځه په دوران کي یو شی چیښل

﴿۲۸۹﴾ وَ شُرْبُهُ (۱۰) او د لمونځ ګزار چیښل (یعني داوبو وغیره په چیښلو سره هم لمونځ فاسدیږي).

تشریح: په لمانځه کي د یو شي چیښل هم لمونځ فاسدوي، تر دې چي که څوک د لمانځه په دوران کي د آسمان و طرف ته مخ کړي او د باران یو څاڅکی یې خولې ته ولوېږي او نس ته ورسیږي، نو لمونځ فاسدیږي.

بې له عذره توخل او غاړه تازه کول

﴿۲۹۰﴾ وَالتَّنَحْنُحُ بِلَا عُذْرٍ (۱۱) او بې له عذره غاړه تازه کول (چې له هغه څخه داح اح یا داسې بل حرف آواز پیدا سي).

لغات: ﴿التنحنح﴾ د تَفَعْلُل د باب مصدر دی: د دې لفظ دوې معناوې نقل سوې دي: ① داح اح يعني د توخې غوندې آواز کول (توخل [توخېدل]). ② غاړه تازه کول. (معجم لغة الفقهاء)

تشریح: که څوک په لمانځه کې بې له عذره و توخې یا غاړه تازه وکړي او له هغه څخه د یو حرف آواز پیدا سي، مثلاً اح اح ووایې، نو لمونځ یې فاسدیږي، خو که د بلغم او ګروړبې د راتللو په وجه قرائت کول مشکل سي او د غاړې د صفا کولو لپاره غاړه تازه کړي، یا د آواز د ښه کولو لپاره غاړه تازه کړي، یا چا ته بې اختیاره توخې راسي او داسې نور، نو په لمانځه کې هیڅ خرابي نه راځي.

په لمانځه کې اُف، اُف کول یا پو کل

﴿۲۹۱﴾ وَالتَّأْفِيْفُ (۱۲) او اُف اُف کول.

تشریح: که په لمانځه کې د افسوس وغیره په وجه د اُف، یا تف، یا پُو آواز له خولې څخه ووځي. نو لمونځ یې فاسدیږي.

په لمانځه کې زګېروی کول یا آه وغیره کول

﴿۲۹۲﴾ وَالْأَنِيْنُ وَالتَّأَوُّهُ (۱۳) او زګېروی کول (۱۴) او آه، آه (یا اوه، اوه) کول.

لغات: ﴿أنين﴾ د ضرب د باب مصدر دی، اَنَّ يَئِنُّ اَنًّا وَ اَنِيْنًا: زګېروی کول، اه اه کول. ﴿تَأَوَّهَ﴾ د تفعل ماضي ده: اوه اوه یا آه آه کول، دردمند کېدل.

تشریح: که لمونځ ګزار د مصیبت یا درد په وجه آه، آه، یا اوه، اوه، یا اُف وکړي، یا د مصیبت او درد په وجه وژاړي او له هغه څخه دوه حروف یا تر دې زیات حروف پیدا سي، نو لمونځ یې فاسدیږي.

په لمانځه کې ژړل

﴿۲۹۳﴾ وَارْتِفَاعُ بُكَائِهِ مِنْ وَجَعٍ (۱۵) او د لمونځ ګزار د ژړا آواز پورته کېدل له درد څخه (د درد په وجه) أَوْ مُصِيْبَةٍ (۱۶) یا (د ژړا آواز پورته کېدل) له مصیبت څخه لَا مِنْ ذِكْرِ جَنَّةٍ أَوْ نَارٍ نه د جنت یا دوږخ له یاده څخه.

لغات: ﴿وجع﴾ درد، خوږ، رنځ، ناروغي، جمع: أَوْجَاع.

تشریح: په لمانځه کي د څه تکلیف په وجه یا د غم او مصیبت په وجه قصداً ژړل لمونځ فاسدوي. خو که د سخت تکلیف په وجه بې اختیاره آواز ووځي، یا د جنت او جهنم له یاده څخه وژاړي یا آه یا اوه وکړي، نو لمونځ یې نه فاسدیږي (لدلالتها علی الخشوع).

په "یرحمک الله" سره د جواب ورکولو حکم

﴿۴۹۴﴾ وَتَشْمِیْتُ عَاطِسٍ بِیَرْحَمُكَ اللهُ (۱۷) او (همدارنګه لمونځ فاسدوي) جواب ورکول (او دعاء کول) نوړي کونکي (نوږونکي) ته په (لفظ د) یرحمک الله سره (چي الله ﷻ دي پر تا رحم وکړي).

تشریح: که چا ته نوږی (انتروسی) راسي او لمونځ ګزار په لمانځه کي دننه هغه ته "یرحمک الله" ووایي، نو لمونځ یې فاسدیږي، او که لمونځ ګزار دا د خپل ځان لپاره ووایي، نو لمونځ یې نه فاسدیږي، همدارنګه که سامع یا نوږی کونکی "الحمد لله" ووایي، نو لمونځ یې نه فاسدیږي. (طحطاوي)

یادونه: دلته په دې عبارت "تشمیت عاطس" کي د مصدر اضافت د خپل مفعول وطرف ته دی "ای خطاب المصلّی العاطس"، او په تشمیت کي دوه لغات نقل سوي دي: اول په شین سره او دویم په سین سره. خو په شین سره افصح دی. (طحطاوي علی مراقی الفلاح)

د پوښتني یا د بد خبر یا تعجب والا خبر په جواب کي د ذکر کلمات ویل

﴿۴۹۵﴾ وَجَوَابُ مُسْتَفْهِمٍ (۱۸) او جواب ورکول وهغه کس ته کوم چي پوښتنه کونکی وي عَنْ نِدٍّ د الله تعالیٰ د شریک په هکله (یعني چي له لمونځ ګزار څخه پوښتنه وکړي چي آیا الله لره شریک سته امْ لیس (نشته)؟) بِلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ په لا اله الا الله سره (جواب ورکول. یعني چي لمونځ ګزار هغه ته په لا اله الا الله سره جواب ورکړي. نو لمونځ یې فاسدیږي) وَخَبَرِ سُوْءٍ بِالْاِسْتِرْجَاعِ (۱۹) او (جواب ورکول) د بد خبر په إنا لله وإنا إلیه راجعون سره وَسَارٍّ بِالْحَمْدِ لِلّٰهِ (۲۰) او (جواب ورکول) د ښه خبر په الحمد لله سره وَعَجَبٍ بِلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ أَوْ سُبْحَانَ اللهِ (۲۱) او (جواب ورکول) د تعجب ناکه خبر په لا اله الا الله یا سبحان الله سره.

لغات: ﴿مستفهم﴾ د استفعال له بابه اسم فاعل دی: (له بل څاڅخه) د فهم طلب کونکی (یا په بله وینا له بل څاڅخه د یو شي پوښتونکی)، ﴿نِدٌّ﴾ همسر، نظیر، مثل، جمع: أنداد، ومنه قوله تعالیٰ "فلا تجعلوا لله أندادًا"، ﴿استرجاع﴾ د استفعال د باب مصدر دی: د دې لفظ له معناوو څخه یوه معنیٰ ده: إنا لله وإنا إليه راجعون ویل.

تشریح: که د لمانځه په دوران کې له لمونځ گزار څخه یو چا (مثلاً مشرک) پوښتنه وکړه چې آیا الله تعالیٰ لره شریک سته. نو لمونځ گزار د هغه په جواب کې "لاإله إلا الله" وویله. نو لمونځ یې فاسدیږي.

وخبرسوءٍ بالاسترجاع: یعني که لمونځ گزار یو بد خبر واوري مثلاً د یو چا د مرګ خبر واوري او په لمانځه کې دننه "إنا لله وإنا إليه راجعون" ووایي، نو لمونځ یې فاسدیږي.

وسارٍّ بالحمد لله: یعني که لمونځ گزار د خوښۍ خبر واوري مثلاً څوک د څوی د پیدایښت زیری ورکړي چې څوی دې پیدا سو او لمونځ گزار په لمانځه کې "الحمد لله" ووایي، نو لمونځ یې فاسدیږي.

وعجب إلخ: همدارنګه که په لمانځه کې د تعجب خبره واوري او د هغه په جواب کې "لاإله إلا الله" ووایي، یا "سبحان الله" ووایي، نو هم یې لمونځ فاسدیږي.

د قرآن آیت وغیره د جواب پر ځای استعمالول

﴿۲۹۶﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ قُصِدَ بِهِ الْجَوَابُ كَيَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ (۲۲) او هر داسې شی (وینا) چې په هغه سره د جواب ورکولو اراده سوې وي، لکه يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ (اې یحيیٰ! واخله کتاب).

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چې په لمانځه کې په کوم شي سره هم د جواب ورکولو قصد وسي، په هغه سره لمونځ فاسدیږي، مثلاً د "یحيیٰ" په نامه یو چا له لمونځ گزار څخه د یو کتاب غوښتنه وکړه او لمونځ گزار په جواب کې دا آیت ووایی "یا یحيیٰ خذ الکتاب" (اې یحيیٰ: کتاب واخله). یا که یو چا وخوني (کمرې) ته د راتللو اجازه وغوښتله. او لمونځ گزار دا آیت ووایی "ادخلوها

بسلام آمنين" او داسې نور. نو دغه که څه هم قرآني آيتونه دي خو د جواب او خبرو پر ځای استعمال سوي دي، نو ځکه په دې سره لمونځ فاسديږي.

تيمم کونکي لمونځ گزار ته اوبه حاصلېدل

﴿۲۹۷﴾ وَ رُؤْيَةُ مُتَيَمِّمٍ مَاءً (۲۳) او د تيمم کونکي اوبه ليدل (چې تيمم وهونکی د لمانځه په دوران کې اوبه ووينې).

تشريح: که يو چا د اوبو د نشتوالي په وجه، يا د يو عذر په وجه په تيمم سره لمونځ شروع کړی وي، که چيرې هغه د لمانځه په دوران کې اوبه ووينې او د هغوی په استعمالولو باندې قادر وي، يا هغه عذر يې ختم سي، نو لمونځ يې فاسديږي. (مراقی الفلاح ص: ۱۷۸، ۱۷۹، کتاب المسائل ص: ۳۶۳)

د لمانځه په دوران کې د مسحې موده پوره کېدل يا موزه ختل

﴿۲۹۸﴾ وَتَمَامُ مُدَّةِ مَاسِحِ الْخُفِّ (۲۴) او موده ختمېدل پر موزو د مسح کونکي کس وَ نَزْعُهُ (۲۵) او د موزې ختل.

تشريح: که د لمانځه په دوران کې د موزو او جرموقينو د مسح موده پوره سي، يا په معمولي حرکت سره يوه موزه وخېږي، نو لمونځ فاسديږي، په دې شرط چې هلته اوبه ترلاسه کېږي او د تيمم د جواز څه عذر موجود نه وي. (مراقی الفلاح ص: ۱۷۹، در مختار ج: ۲، ص: ۳۶۱)

امي کس ته د لمانځه په دوران کې يو آيت يادېدل

﴿۲۹۹﴾ وَتَعَلُّمُ الْأُمِّيِّ آيَةً (۲۶) او د امي يو آيت زده کول (چې امي کس د لمانځه په دوران کې يو آيت زده کړي).

تشريح: امي هغه کس دی چې د قرآن شريف يو آيت يې هم زده او ياد نه وي، د داسې کس لپاره جائز دي چې تر څو سورتونه ياد نه کړي، نو هسې بغير له څه ويلو دې نيت تړي او د لمانځه په تصور سره دې درېږي او د قراءت په اندازه له درېدلو څخه وروسته دې رکوع، سجده وغيره کوي، لېکن پر هغه قرآن زده کول او سورة الفاتحه او نور سورتونه يادول ضروري دي، کنې د لا پروايي کولو په صورت کې گنهگاره کيږي، کله چې يو آيت هم زده کړي، نو هغه دې په لمانځه کې وايي.

مسئله: يا دا چې کله داسې کس ته د لمانځه په دوران کې يو آيت زده سي برابره ده له يو چا څخه د اورېدلو په وجه وي، يا هم سوی آيت ورته ياد سي، نو په دې سره د هغه لمونځ فاسديږي. (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۳۰۷، مراقی الفلاح ص: ۱۷۹)

په لمانځه لمونځ کونکي ته جامه حاصلېدل

﴿۵۰۰﴾ وَوِجْدَانُ الْعَارِیْ سَاتِرًا (۲۷) او د لغړ کس عورت پټونکې کپړه پیدا کول (چې لغړ کس د لمانځه په دوران کي داسي شی او کپړه ورېني چي هغه د ده عورت پټولای سي).

لغات: ﴿ساتر﴾ د نصر له بابه اسم فاعل دی: پټونکی.

تشريح: که یو څوک د جامې د نشتوالي په وجه په لغړه لمونځ شروع کړي او بیا د لمانځه په دوران کي هغه ته د عورت پټولو په اندازه کپړه یا داسي بل شی حاصل سي، نو د هغه لمونځ فاسدېږي. اوس به هغه کپړه اغوندي او له سره به لمونځ کوي. (کتاب المسائل ص: ۳۶۳. مراقی الفلاح ص: ۱۷۹)

په رکوع او سجده باندي قادر کېدل

﴿۵۰۱﴾ وَقُدْرَةُ الْمُؤْمِیْ عَلَى الرُّكُوْعِ وَالسُّجُوْدِ (۲۸) او په اشاره سره د لمونځ کونکي کس په رکوع او سجده باندي قادر کېدل.

لغات: ﴿مؤمی﴾ د افعال له بابه اسم فاعل دی: اشاره کونکی.

تشريح: که یو څوک د مرض یا کمزورۍ په وجه په اشاره سره رکوع او سجده کوي. بیا هغه د لمانځه په دوران کي په رکوع او سجده کولو باندي قادر سي، نو د هغه لمونځ فاسدېږي، اوس به له نوي سره لمونځ کوي. (طحطاوي ص: ۱۷۹)

صاحب الترتيب ته قضاء سوی لمونځ يادېدل

﴿۵۰۲﴾ وَتَذَكُّرُ فَائِتَةٍ لِذِیْ تَرْتِيْبٍ (۲۹) او صاحبِ ترتیب کس ته یو فوت سوی (قضائي) لمونځ یادېدل.

لغات: ﴿فائتة﴾ فوت سوی لمونځ، پاته سوی لمونځ (کوم چي په خپل وخت کي نه وي اداء سوی)، جمع: فوائت.

تشريح: که یو څوک صاحبُ الترتیب وي، یعني د هغه پر ذمه له مخکي څخه قضايي لمونځ نه وي ارنا ببره له هغه څخه یو لمونځ قضاء سي خو هغه نه را وګرځوي او په هېره د وقتي لمانځه نیت وتړي (یعني د هغه وخت خپل لمونځ شروع کړي)، بیا د لمانځه په دوران کي ورته یاده سي چي پر ما خو د تېر لمانځه قضاء هم سته، نو د هغه لمونځ فاسدېږي، اوس به اول قضايي لمونځ اداء کوي. تر دې وروسته به وقتي لمونځ اداء کوي. خو دا فساد موقوف دی، یعني که چيري د آینده پنځو لمنځونو په وخت کي دننه هغه دا قضايي لمونځ نه را وګرځوي (بلکي د پنځو لمنځونو تر وخت تېرېدلو وروسته یې را وګرځوي)، نو په دې منځ کي سوي لمنځونه ټول له صحیح کېږي، او که د پنځو لمنځونو په وخت

کي دننه هغه دا مخکيني قضايي لمونځ را وګرځوي، نو دغه سوي لمنځونه نفل ګرځي او هغه به بالترتيب ټوله لمونځونه اداء کوي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص: ۱۷۹، کتاب المسائل ص: ۳۶۴. بحوالة انوار الایضاح)

نا اهل کس نائب جوړول

﴿۵۰۲﴾ وَ اسْتِخْلَافُ مَنْ لَّا يَصْلُحُ إِمَامًا (۳۰) او داسي کس خپل خليفه (نائب) جوړول کوم چي دامام کېدلو صلاحيت نه لري.

لغات: ﴿استخلاف﴾ داستفعال د باب مصدر دی: خپل خليفه (نائب) جوړول، قائم مقام جوړول، نائب ټاکل.

تشريح: اولاً تاسي په دې پوه سئ! چي که دلمانځه په دوران کي داامام اودس مات سي، نو هغه دي شاته ولاړ سي او يو بل کس دي پر خپل ځای ودروي، هغه کس ته خليفه او نائب ويل کيږي.

صورت د مسئلې دا دی چي که دلمانځه په دوران کي امام ته بې اودسي لاحق سي او هغه داسي کس خپل نائب جوړ کړي کوم چي د نورو مقتديانو لپاره نا اهل وي، مثلاً بالکل امي کس، يا معذوره، يا نابالغه، نو په دې سره د ټولو خلکو لمونځ فاسديږي او له نوي سره به لمونځ کول کيږي. (مراقی الفلاح ص: ۸۰ کتاب المسائل ص: ۳۶۵)

د لمانځه په دوران کي وخت وتل

﴿۵۰۳﴾ وَ طُلُوْعُ الشَّمْسِ فِي الْفَجْرِ (۳۱) او د سهار په لمانځه کي لمر راختل وَزَوَالُهَا فِي الْعِيْدَيْنِ (۳۲) او داخترونو په لمانځه کي دلمر زوال کېدل وَ دُخُوْلُ وَقْتِ الْعَصْرِ فِي الْجُمُعَةِ (۳۳) او د جمعې په لمانځه کي دمازيګر وخت داخلېدل.

تشريح: که څوک د سهار لمونځ په داسي وخت کي شروع کړي چي لمر راختلو ته لږ وخت پاته وي او دلمانځه په دوران کي لمر راوخېږي، نو د هغه لمونځ فاسديږي.

همدارنګه که داختر لمونځ په داسي وخت کي شروع کړي چي لمر زوال ته نژدې وي او د لمانځه په دوران کي لمر زوال سي، نو لمونځ فاسديږي ځکه داختر دلمانځه وخت تر زوال پوري دی.

همدارنګه که د جمعې لمونځ په داسي وخت کي شروع کړي چي دلمانځه په دوران کي د مازيګر وخت داخل سي، نو د جمعې لمونځ فاسديږي.

د لمانځه په دوران کي زخم جوړېدل او پټۍ لوېدل

﴿۵۰۵﴾ وَسُقُوطُ الْجَبِيْرَةِ عَنْ بُرْءٍ (۳۴) او پټۍ ایله کېدل (دزخم) له جوړېدو څخه.

لغات: ﴿جبيرة﴾ پټۍ، په اصل کي هغه پلستر وغيره ته وايي کوم چي پر مات هډوکي لګول کېږي، جمع: جَبَائِر(معجم الوسيط، معجم لغة الفقهاء)، ﴿بُرْءٌ﴾ د سمع او فتح له بابه مصدر دی: روغېدل(جوړېدل)، ښه کېدل، زخم يا مرض ختمېدل.

تشريح: که چا پر زخم پټۍ تړلې وي چي پر هغه يې مسح کړې وي او د لمانځه په دوران کي هغه زخم جوړ سي چي د هغه په وجه پټۍ ولوېږي، نو په دې سره لمونځ فاسدېږي، او که پټۍ ولوېږي خو زخم نه وي جوړ سوی، نو لمونځ نه فاسدېږي.

د معذوره عذر ختمېدل

﴿۵۰۶﴾ وَزَوَالُ عُذْرِ الْمَعْذُوْرِ (۳۵) او د معذوره کس عذر ختمېدل.

تشريح: که يو څوک شرعاً معذوره وي او د لمانځه په دوران کي د هغه عذر ختم سي، نو د داسي کس حکم موقوف پاتېږي، په دې توګه چي که د هغه عذر د راروان لمانځه تر کامل وخته پوري ختم وي، نو د هغه لمونځ فاسدېږي، مثلاً يو کس د سلس بول په عذر مبتلا وي او هغه د ماپښين لمونځ شروع کړي او د لمانځه په دوران کي دا عذر ختم سي يعني د متيازو څاڅکي راتلل يې بند سي، نو اوس که دا عذر د مازيګر د لمانځه تر وخته پوري يعني تر لمر لوېدلو پوري ختم (بند) وي، نو لمونځ يې فاسدېږي او له نوي سره به د هغه قضاء راوړي او که د راروان لمانځه په وخت کي دننه بيا هغه عذر راوګرځېږي، نو دې ته د عذر ختمېدل نه وايي او لمونځ يې نه فاسدېږي، بلکي هغه لمونځ يې صحيح کېږي. (طحطاوي ۱۸۰ بتصرّف)

د لمانځه په دوران کي بې اودسه کېدل

﴿۵۰۷﴾ وَالْحَدَثُ عَمَدًا (۳۶) او بې اودسه کېدل قصداً (قصداً اودس ماتول).

تشريح: که د لمانځه په دوران کي څوک قصداً اودس مات کړي، يا جنابت ورته پېښ سي، نو لمونځ يې فاسدېږي، لېکن که خود بخوده ناڅاپه يې اودس مات سي، نو تر اودس کولو وروسته پر ځينو لمانځه بناء کولای سي. (مراقي الفلاح ص: ۱۸۰)

﴿۵۰۸﴾ أَوْ بِصُنْعِ غَيْرِهِ (۳۷) یا د بل چا په فعل سره (بې اودسه کېدل).

تشریح: مثلاً یو څوک لمونځ گزار په تېره شي ووهي چي په هغه سره یې وینه ووځي. نو لمونځ یې فاسدېږي او له نوي سره لمونځ کول ضروري دي، پر مخکني لمانځه د بناء اجازه نشته.

د لمانځه په دوران کي بې هوښه یا مجنون کېدل

﴿۵۰۹﴾ وَالْإِغْمَاءُ وَالْجُنُوْنُ (۳۸) او بې هوښه کېدل (۳۹) او لېوني کېدل.

تشریح: که څوک د لمانځه په دوران کي بې هوښه سي، یا یې دماغ کار پرېږدي او لېوني سي، نو په دې دواړو صورتونو کي هم لمونځ فاسدېږي.

د لمانځه په دوران کي جنابت یا احتلام پېښېدل

﴿۵۱۰﴾ وَالْجَنَابَةُ بِنَظَرٍ أَوِ احْتِلَامٍ (۴۰) او جنب کېدل د نظر (کتلو) په وجه (۴۱) یا (جنب کېدل) د احتلام (خوب لیدلو اشیطان خطا ایستلو) په وجه.

تشریح: که د لمانځه په دوران کي چا ته جنابت پېښ سي مثلاً پر یوه ښکلي ښځه یې نظر پرېوځي او انزال سي یا هسې بغیر له نظره دیو ښځي په باره کي د فکر کولو په وجه انزال سي، یا په لمانځه کي د خوب جټکه باندي راسي او خوب داسي ډول وي چي په هغه سره لمونځ نه ماتېږي یعني له مسنونه هیئت څخه بدل نه وي بیا په خوب کي احتلام سي، نو په دې صورتونو کي یې هم لمونځ فاسدېږي. (طحطاوي ص: ۱۸۰)

ښځه د سړي راسته یا چپه طرف ته درېدل

﴿۵۱۱﴾ وَمُحَاذَاةُ الْمُشْتَهَاةِ فِيْ صَلٰوةٍ مُطْلَقَةٍ مُشْتَرَكَةٍ تَحْرِيْمَةً (۴۲) او د قابلِ شهوت ښځي برابري (یعني د نارینه څنگ ته درېدل) په مطلق لمانځه کي (یعني په کامل لمانځه کي چي رکوع او سجده لري) کوم چي د تحریمه په اعتبار سره مشترک وي (یعني یو لمونځ وي) فِيْ مَكَانٍ مُتَّحِدٍ بِلَا حَائِلٍ په داسي ځای کي کوم چي متحد وي بغیر له څه حائل څخه (یعني چي د سړي او ښځي په مینځ کي څه حائل او پرده نه وي) وَنُوِيَ إِمَامَتُهَا او امام د هغه ښځي د امامت نیت (هم) کړی وي.

لغات: ﴿محاذاة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی، مقابل کېدل، په برابري (څنگ) کي راتلل، برابرېدل.

• ﴿المشتهاة﴾ د افتعال له بابه د واحد مؤنث اسم مفعول صیغه ده، د اشتهاء قابله ښځه چي د سړي اشتهاء ورته کېدلای سي، مرغوبه ښځه، مراد ځني داسي ښځه ده چي ... په لیدلو سره د سړي

شهوت پورته کيږي او د جماع شوق يې ورته کيږي، قال صاحب المعجم: المرأة اللتي إذا رآها الرجال الذي يشتهي جماعها بقطع النظرعن عمرها، ولايكون ذلك في أقل من تسع سنين في العادة. (معجم لغة الفقهاء)

تشريح: که دلمانځه په دوران کي يو ښځه د سړي (نارينه) راسته يا چپه طرف ته يا د سړي مخ ته برابر ودريږي او لاندني شرطونه موجود سي، نو د سړي لمونځ فاسديږي: ① هغه ښځه مشتهاة (د شهوت قابله) وي چي شهوت ورته کېدلای سي، يا په بله وينا د جماع قابله وي که څه هم نابالغه وي، عمر لره اعتبار نسته بلکي د جسم جوړ لره اعتبار دی، لهذا که له (۹) کالو څخه د کم عمر وي لېکن د جماع قابله وي، نو بيا هم د سړي لمونځ فاسديږي،او برابره ده هغه ښځه اوس مشتهاة وي يا مخکي مشتهاة يعني سپين سرې ښځه وي، ② د سړي پنډۍ، ښجلکي يا د بدن هسي يو اندام د ښځي د يو اندام په برابرۍ کي راځي، ③ دغه اشتراک په مطلق (کامل) لمانځه کي وي يعني د جنازې د لمانځه دا حکم نه دی، ④ سړی او ښځه دواړه د يوه امام په قتداء کي لمونځ کوي، ⑤ د سړي او ښځي د لمانځه ځمکه د سطح په اعتبار سره برابره وي، يعني که په سطح کي د انسان د قد په اندازه فرق وي، نو د محاذات حکم نه سته (يعني که له دوی څخه يو دومره لوړ وي لکه د انسان قد چي محاذات نه راځي. يا مثلاً د مسجد پرچت ښځي وي لولاندي سړي وي، نو د سړيو لمونځ نه فاسديږي؛ ځکه په دواړو کي اتحاد مکان نسته). ⑥ د دواړو په مينځ کي يو شی حائل نه وي مثلاً ستون (پايه، پيلر) يا داسي بل شی، يا د دواړو په مينځ کي ديو سړي په اندازه فاصله نه وي، ⑦ امام د هغه ښځي د امامت نيت هم کړی وي، ⑧ د سړي او ښځي محاذات کم از کم ديوه رکن (يعني د دريو تسبيحاتو د ويلو) په اندازه باقي پاته سوی وي، ⑨ سړي هغه ښځي ته د نه دريدلو اشاره نه وي کړي، که چيري اشاره يې ورته کړې وي چي دلته مه دريږه! بيا هم ښځه د ده په برابري کي دريدلې وي، نو په دې صورت کي د سړي لمونځ نه فاسديږي، بلکي د ښځي لمونځ فاسديږي. (طحطاوي ص، ۱۸۰، ۱۸۱، کتاب المسائل ص، ۳۶۶)

په مسجد حرام او مسجد نبوي کي به لمونځ گزار څنگه احتياط کوي؟

مسئله: په مسجد نبوي (مدينه شريفه) کي خو د خلکو او ښځو د لمانځه ځايونه سره جلا دي، نو ځکه هلته د سړي او ښځي تر مينځ د اختلاط او محاذات مسئله اوس نه پېښيږي، لېکن په مسجد حرام (مکه شريفه) کي که څه هم د ښځو د لمانځه ځای جلا جوړ سوی دی، خو د طواف او حج د رش په زمانه کي هلته بعضي وخت ښځي او خلک د لمونځ کولو په دوران کي گډ و سره دريږي. نو ځکه په دې معامله کي د احتياط ضرورت دی، ښځو ته پکار ده چي همېشه دي له خلکو څخه جلا لمنځونه کوي، که موقع نه وي، نو جماعت دي پرېږدي او وروسته دي خپل لمونځ جلا کوي او

خلکو ته پکار ده چې (۱) د لمانځه له نيت ترلو ځخه مخکې دې راسته طرف. چپه طرف او مخت ګورې چې کومه ښځه خو به ولاړه نه وي. تر دې وروسته دې نيت تړي. (۲) که د لمانځه په اول کې ښځه نه وي او د لمانځه په دوران کې ښځه د لمونځ ګزار په برابرۍ کې راسي. ودريږي. نو په لمانځه کې دې د ښځې د منع کولو کوشش وکړي، که هغه په اشاره سره منع سي. نو سمه ده او که منع نه سي. نو په اشاره کولو سره د سړي ذمه واري پوره سوه، بيا که هغه ښځه په برابرۍ کې ودريږي لمونځ وکړي. نو د سړي لمونځ نه فاسديږي. بلکې خپله د ښځې لمونځ فاسديږي. (کتاب المسائل ص: ۳۶۷. شامي ج: ۱. ص: ۵۳۹)

د عورت ښکاره کېدلو يو صورت

﴿۵۱۲﴾ وَ ظُهُوْرُ عَوْرَةِ مَنْ سَبَقَهُ الْحَدَثُ (۴۳) او د هغه کس عورت ښکاره کېدل چې هغه ته (په لمانځه کې) بې اودسيا پېښه سوې وي وَلَوِ اضْطُرَّ إِلَيْهِ که څه هم هغه دې (عورت ښکاره کېدلو) ته مجبوره وي كَكَشْفِ الْمَرْأَةِ ذِرَاعَهَا لِلْوُضُوْءِ لکه د ښځې د خپل لېچې ښکاره کول د اودس لپاره (يعني چې ښځه د اودس کولو لپاره خپل لېچي امتان ښکاره کړي).

لغات: ﴿عورة﴾ د پټولو قابل اندامونه، ستر، جمع: عَوْرَات، ﴿أُضْطُرَّ﴾ د افتعال له بابه د واحد مذکر غائب ماضي مجهول صيغه ده. مصدر: اِضْطِرَارًا: مجبوره کېدل، محتاجه کېدل.

تشريح: که په لمانځه کې څوک بې اودسه سي مثلاً باد يې پرې سي، نو مسئله دا ده چې اوداسه ته دې ولاړ سي. اودس دې وکړي او پر هاغه مخکيني لمانځه دې بناء وکړي يعني پر کوم ځای چې يې لمونځ پرې ايښی وو، له هاغه ځايه دې يې شروع او پوره کړي. اوس که دغه کس تر بې اودسيا وروسته اوداسه ته ولاړ سي او په اوداسه کې د هغه عورت ښکاره سي، يا يې هغه خپله ښکاره کړي. نو لمونځ يې فاسديږي او بناء نه جائز کېږي. برابره ده د عورت ښکاره کول ضرورتاً (مجبوراً) وي او که بېله ضرورته وي، مثلاً د ښځې اودس مات سو او هغه اوداسه ته ولاړه او د اوداسه لپاره يې خپل لېچې ښکاره کړې (کوم چې د ښځې په حق کې عورت دې او بغير له ښکاره کولو يې پرېولل ممکن نه دي)، نو هم د هغې لمونځ فاسديږي. لېکن د بعضو په نېز د مجبورۍ په حالت کې د عورت په ښکاره کېدو سره لمونځ نه فاسديږي او بناء جائز کېږي او بغير له مجبورۍ څخه د ښکاره کېدو په صورت کې لمونځ فاسديږي او بناء نه جائز کېږي. همدا زيات صحيح او معتمد قول دی: ځکه د ښځې لپاره د بناء د جواز په هکله نص وارد سوی دی. (عمدة الفقه بحواله شفاء الارواح)

تر بې اودسيا وروسته د اودس لپاره د تګ او راتګ په وخت کي قرائت کول

﴿۵۱۳﴾ وَقِرَاءَتُهٗ ذَاهِبًا أَوْ عَائِدًا لِلْوُضُوْءِ (۴۴) او د ده (يعني د بې اودسه کېدونکي لمونځ ګزار) قرائت کول په داسي حال کي چي د اوداسه لپاره تلونکی يا واپس راتلونکي وي (له اوداسه څخه).

لغات: ﴿عائد﴾ د نصر له بابه فاعل دی: راګرځېدونکی، واپس راتلونکی.

تشريح: که د لمانځه په دوران کي د يو چا اودس مات سي، بيا هغه د اوداسه لپاره ولاړ سي. نو که چيري د تګ او راتګ په وخت کي هغه د قرآن شريف تلاوت وکړي. نو لمونځ يې فاسديږي. خو که تسبيح وغيره ووايي، نو نه فاسديږي؛ ځکه د قرآن قرائت د لمانځه يو رکن دی چي هغه د بې اودسيا په حالت کي د لمانځه په جريان کي اداء کول ممنوع او مفسد دي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص ۱۸۳، کتاب المسائل ص: ۳۶۸)

په لمانځه کي له اودس ماتېدو څخه وروسته بېله عذره پر خپل ځای درېدل

﴿۵۱۴﴾ وَمَكْثُهٗ قَدْرَ أَدَاءِ رُكْنٍ بَعْدَ سَبْقِ الْحَدَثِ مُسْتَيْقِظًا (۴۵) او د ده درېدل (ځنډ کول) د يوه رکن اداء کېدو په اندازه له بې اودسيا پېښېدو (بې اودسه کېدو) څخه وروسته د وېښوالي په حالت کي.

لغات: ﴿مكث﴾ د نصر د باب مصدر دی: درېدل، ځنډ کول، وخت تېرول. درنګ کول.

﴿مستيقظ﴾ د استفعال له بابه فاعل دی، مصدر: اِسْتِيْقَاظ: وېښېدل. بيداره کېدل.

تشريح: که د لمانځه په دوران کي د يو چا اودس مات سي، بيا هغه د يوه رکن يعني د درې وار سبحان الله ربي ويل کېدو په اندازه هلته پاته سي، نو لمونځ يې فاسديږي. په داسي صورت کي سمدستي لمونځ موقوف کول او د اودس لپاره تلل ضروري دي. خو که يو عذر پېښ سي مثلاً ډېر رش وي او د وتلو موقع نه وي. يا داسي بل ځنډونکی عذر وي چي د هغه په وجه د يوه رکن په اندازه ځنډ وکړي. نو د ځنډ باوجود لمونځ باقي پاتېږي او بناء جائز کېږي. (مراقی الفلاح ص: ۱۸۲، کتاب المسائل ص: ۳۶۹)

مستيقظًا: په دې قيد سره د خوب حالت مستثنیٰ سوی دی. هغه دا چي که د لمانځه په دوران کي بيده سي او په دې دوران کي بې اودسه سي او په همدې حالت کي د يوه رکن په اندازه بيده پاته سي او بيا بيداره سي. نو که تر بيدارېدو وروسته سمدستي ولاړ سي اودس او بناء وکړي. نو لمونځ يې صحيح کېږي (که څه هم په لمانځه کي د خوب په حالت کي د يوه رکن په اندازه يې درنګ کړی دی).

د نږدې اوبو پر ځای لیرې اوبو ته تلل

﴿۵۱۵﴾ وَ مُجَاوَزَتُهُ مَاءً قَرِيْبًا لِغَيْرِهِ (۴۶) او دده تېرېدل له نږدې اوبو څخه و نورو اوبو ته.

لغات: ﴿مجاوزة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی: تېرېدل، تجاوز کول.

تشریح: که څوک د لمانځه په دوران کې بې اودسه سي او هلته نږدې د اوداسه اوبه موجوده وي، خو لمونځ ګزار د هغه اوبو پر ځای د لیرې اوبو وطرف ته روان سي، نو حکم دا دی چې کله له هغه څخه د دوو صفونو په اندازه تېر سي، نو لمونځ یې فاسدیږي او بناء نه جائز کیږي، خو که یو عذر وي مثلاً دا یې هېر وي چې نږدې اوبه سته، یا د ځای د تنګوالي په وجه د اوبو ځای ته رسېدل مشکل وي، نو بیا په تجاوز کولو کې څه حرج نسته. (طحطاوي علی مراقي الفلاح ص: ۱۸۲، کتاب المسائل ص: ۳۶۹)

د بې اودسیا په ګومان سره له مسجد یا صفونو څخه وتل

﴿۵۱۶﴾ وَ خُرُوْجُهُ مِنَ الْمَسْجِدِ بِظَنِّ الْحَدَثِ (۴۷) او دده (لمونځ ګزار) وتل له مسجد څخه د بې اودسیا (بې اودسه کېدو) په ګومان سره وَ مُجَاوَزَتُهُ الصُّفُوْفَ فِيْ غَيْرِهِ بِظَنِّهِ (۴۸) او دده تېرېدل له صفونو څخه په غیر مسجد (بل ځای) کې د بې اودسیا په ګومان سره.

لغات: ﴿مجاوزة﴾ مخکې یې وضاحت وسو. غیره: د ضمیر مرجع مسجد دی. بظنه: د ضمیر مرجع حدث (بې اودسیا) ده.

تشریح: که د لمانځه په دوران کې د لمونځ ګزار دا ګومان سي چې غالباً اودس مې مات سو، مثلاً له پزې څخه یې اوبه راسې او لمونځ ګزار د وینې ګومان پرې وکړي او په دې ګومان له مسجد څخه دباندې ووځي. بیا ورته معلومه سي چې هغه خو اوبه وې، نو لمونځ یې فاسدیږي او له نوي سره به لمونځ کوي او که له مسجد څخه وتلی نه وي، نو بیا یې لمونځ نه فاسدیږي، بلکې پر هاغه لمانځه دې بناء وکړي.

ومجاوزته الصفوف إلخ: یعني که هغه له مسجد څخه بغیر په بل ځای مثلاً په یو خالي میدان کې لمونځ کوي او د بې اودسیا په ګومان مخ وګرځوي او له آخري صف څخه دباندې ووځي، بیا ورته معلومه سي چې زه خو بې اودسه سوی نه یم، نو لمونځ یې فاسدیږي او که له آخري صف څخه نه ووځي، نو لمونځ یې نه فاسدیږي، بلکې پر هغه مخکیني لمانځه دې بناء وکړي. لنډه دا چې که مسجد وي نو له مسجد څخه وتل او که نه وي نو له آخري صف څخه وتل (او که تنهاوي نو د لمانځه له ای څخه وتل) بېله عذره د لمانځه فاسدونکي دي.

﴿۵۱۷﴾ وَانْصِرَافُهٗ ظَانًّا أَنَّهٗ غَيْرُ مُتَوَضِّئٍ (۴۹) او د ده ګرځېدل (لیري کېدل د لمانځه له ځایه) په دې ګومان (خیال) سره چې دئ بې اودسه دی.

لغات: ﴿انصراف﴾ د انفعال د باب مصدر دی: ګرځېدل، مخ اړول.

تشریح: که د لمانځه په دوران کې لمونځ ګزار ته دا ګومان سي چې ما خو بېله اودسه لمونځ شروع کړی دی، بیا هغه د اودس کولو لپاره مخ وګرځوي او له خپل ځایه لیري سي او بیا ور ته معلومه سي چې ما د اودسه په حالت کې لمونځ شروع کړی دی، نو لمونځ یې فاسدیږي. که څه هم له مسجد څخه وتلی نه وي (ځکه دلته مخ ګرځول او د لمانځه څخه وتل د لمانځه د پرېښوولو لپاره سوي دي).

د مسح د مودې ختمېدل یا د نجاست په ګومان د لمانځه څخه وتل

﴿۵۱۸﴾ وَأَنَّ مُدَّةَ مَسْحِهِ انْقَضَتْ (۵۰) او (په دې ګومان سره مخ ګرځول) چې د ده د مسحې موده ختمه سوه أَوْ أَنَّ عَلَيْهِ فَائِتَةً (۵۱) یا (په دې ګومان سره مخ ګرځول) چې پر ده فوت سوی (قضائي) لمونځ سته أَوْ نَجَاسَةً (۵۲) یا (په دې ګومان سره... چې پر ده) نجاست دی وَإِنْ لَمْ يَخْرُجْ مِنَ الْمَسْجِدِ که څه هم له مسجد څخه وتلی نه وي.

لغات: ﴿انقضت﴾ د انفعال له بابه د واحد مؤنث غائب ماضي صیغه ده: (وخت) تېرېدل، ختمېدل، پوره کېدل.

تشریح: که د لمانځه په دوران کې لمونځ ګزار ته دا ګومان سي چې د مسح موده پوره سوه. یا د لمانځه په دوران کې صاحب الترتیب کس ته دا ګومان سي چې پر ما قضایي لمونځ سته. مثلاً د ماپښین په لمانځه کې یې دا ګومان سي چې ما د سهار لمونځ نه دی کړي. یا لمونځ ګزار پر خپله جامه یو داغ وویني او هغه نجاست وګڼي، او په دې صورتونو کې مخ وګرځوي یعني د لمانځه څخه لاړ سي او له خپل ځایه لیري سي، نو په دې ټولو صورتونو کې لمونځ فاسدیږي او بناء نه صحیح کیږي، که څه هم له مسجد څخه وتلی نه وي، نو ځکه له شروع څخه به لمونځ راګرځوي. (مراقی الفلاح ص:۱۸۳)

له خپل امام څخه بغیر بل چا ته فتحه ورکول

﴿۵۱۹﴾ وَفَتْحُهٗ عَلٰى غَيْرِ إِمَامِهٖ (۵۳) او د ده (مقتدي) فتح ورکول له خپل امام څخه بغیر وبل چا ته.

لغات: ﴿فَتَحَ﴾ د مَنَعَ (نتح) د باب ماضي ده، د دې باب ډیرې معناوې دي: خلاصول. پرانیستل. شروع کول، کامیابېدل. فاتح کېدل. دلته ځنې مراد "فتحه ورکول" دي، یعني په کوم څه کې چې امام یا بل کس غلط سي، د هغه ښوونه کول (یادونه ورکول). د فتحهٗ د ضمیر مرجع "مُصَلّي" دی.

تشریح: مسئله دا ده چې د لمانځه په دوران کې د مقتدي لپاره خپل امام ته فتحه ورکول خو جائز دي، لیکن له خپل امام څخه بغیر وبل چا ته په فتحه ورکولو سره هم د مقتدي لمونځ فاسدیږي او هم د فتح اخیستونکي لمونځ فاسدیږي، برابره ده هغه (فتح اخیستونکی) منفرد وي او که غیر منفرد وي.

له مقتدي څخه بغیر له بل چا څخه فتحه اخیستل

مسئله: که د امام په قرائت کې غلطي راسي او له مقتدیانو څخه بغیر بل څوک امام ته فتحه ورکړي او امام د هغه فتحه قبوله کړي، نو د امام او د هغه د مقتدیانو لمونځ فاسدیږي. (طحطاوی ص: ۱۸۳. کتاب المسائل ص: ۳۷)

د نوي لمانځه د شروع کولو په نیت سره تکبیر تحریمه ویل

﴿۵۲۰﴾ وَالتَّكْبِيْرُ بِنِيَّةِ الْإِنْتِقَالِ لِصَلٰوةٍ أُخْرٰى غَيْرِ صَلٰوتِهٖ (۵۴) او تکبیر ویل په نیت سره د منتقل کېدو وبل لمانځه ته ماسوا له خپل لمانځه څخه (یعني له شروع کړي لمانځه څخه بغیر وبل لمانځه ته د منتقل کېدلو په نیت سره تکبیر ویل).

تشریح: که چا لمونځ شروع کړی وي او په لمونځ کولو لګیا وي، بیا د لمانځه په دوران کې اراده وکړي چې دا لمونځ به پرېږدم او بل به شروع کړم او په همدې نیت سره الله اکبر ووايي، نو د الله اکبر ویلو سره سملستي د هغه لمونځ فاسدیږي، لیکن که صرف په زړه سره نیت وکړي او په ژبه سره الله اکبر نه ووايي. نو لمونځ یې نه فاسدیږي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص: ۱۸۳. کتاب المسائل ص: ۳۷۱)

﴿۵۲۱﴾ إِذَا حَصَلَتْ هٰذِهِ الْمَذْكُورَاتُ قَبْلَ الْجُلُوْسِ الْأَخِيْرِ مِقْدَارَ التَّشَهُّدِ کله چي حاصل سي دا مذکوره شیان په آخره ناسته کي د تشهد په اندازه کښېنستلو څخه مخکي.

تشریح: یعني مخکي چي د لمانځه فاسدېدلو څومره صورتونه بیان سول. په هغوی سره هماغه وخت لمونځ فاسدیږي، کله چي په قعدهٔ اخیره (آخره ناسته) کي د تشهد په اندازه کښېنستلی نه وي بلکي تر هغه مخکي دا صورتونه پېښ سوي وي، لهذا که په قعدهٔ اخیره کي د تشهد په اندازه کښېنستلو څخه وروسته له مفسدات الصلاۃ څخه یو مفسد پېښ سي، نو د هغه لمونځ نه فاسدیږي (دا د صاحبینو رحمهما الله مسلک دی؛ ځکه د دوی په نېز له قعدهٔ اخیره څخه وروسته د دې عوارضو پېښېدل داسې دي لکه تر سلام گرځولو وروسته پېښېدل. او د امام صاحب رحمه الله په نېز له قعدهٔ اخیره څخه وروسته د دې عوارضو پېښېدل داسې دي لکه د لمانځه په مېنځ کي پېښېدل. او څرنگه چي د لمانځه په مېنځ کي د هغوی په واقع کېدو سره لمونځ فاسدیږي. نو همداسي که تر قعدهٔ اخیره وروسته دا عورض پېښ سي. نو هم لمونځ فاسدیږي (انوار الایضاح)

﴿۵۲۲﴾ وَيُفْسِدُهَا أَيْضًا مَدُّ الْهَمْزَةِ فِي التَّكْبِيْرِ (۵۵) او په تکبیر (الله اکبر) کي د همزې کشول هم لمونځ فاسدوي.

تشریح: یعني که په لمانځه کي دننه په تکبیرات انتقالیه وو کي د الله أکبر ویلو پر مهال د الله د لفظ همزه کش کړي او مد و کړي، نو لمونځ یې فاسدیږي، په دې هکله نور تفصیل په ﴿۳۸۹﴾ نمبر مسئله کي تېر سو.

په لمانځه کي له قرآن شریف څخه قرائت کول

﴿۵۲۳﴾ وَقِرَاءَةُ مَا لَا يَحْفَظُهُ مِنْ مُصْحَفٍ (۵۶) او لوستل د هغه حصې کوم چي ده ته یاده نه وي له قرآن شریف څخه (دا هم لمونځ فاسدوي).

تشریح: که یو څوک د لمانځه په دوران کي قرآن شریف ته گوري او له هغه څخه قرائت کوي. نو لمونځ یې فاسدیږي. په دې شرط چي هغه آیتونه یې یاد نه وي (ځکه چي دا عمل کثیر دی او بل دا چي په دې کي په لمانځه کي دننه د تلقی او تعلم ازه کړې اصورت پېښیږي کوم چي ممنوع دی). او که هغه آیتونه (کوم ته چي گوري) ورته یاد وي او قرآن شریف یې په لاس کي نه وي را اخیستی بلکي مخته یې پر تېبل یا داسي بل شي ایښی وي. نو لمونځ یې نه فاسدیږي. (انوار الایضاح. شفاء الارواح)

د عورت د لڅوالي او د نجاست د موجود والي په حالت کې لمونځ کول

﴿۵۲۴﴾ وَأَدَاءُ رُكْنٍ أَوْ إِمْكَانُهُ مَعَ كَشْفِ الْعَوْرَةِ أَوْ مَعَ نَجَاسَةٍ مَانِعَةٍ (۵۷) او يو رکن اداء کول (۵۸) يا د يوه رکن اداء ممکن کېدل (يعني د يوه رکن اداء، کېدلو په اندازه وخت تېرېدل) د عورت د لڅوالي يا د مانع نجاست سره.

تشریح: که د لمونځ گزار عورت د اندام د څلورمي حصې په اندازه ښکاره سي (مثلاً د ښځي د غوږ څلورمه حصه ښکاره سي. يا داسي نور چي مخکي یې تفصيل تېر سو) او په همدې حالت کې يو رکن اداء کړي يا په همدې حالت کې د يوه رکن په اندازه وخت تېر سي يعني دومره وخت چي په هغه کې درې واره سبحان الله ويلای سي. نو لمونځ یې فاسدیږي.

همدارنګه که پر لمونځ ګزار داسي نجاست (مرداري) وي چي د هغه سره لمونځ نه صحيح کېږي برابره ده هغه نجاست غليظه وي او که خفيفه وي او په همدې حالت کې يو رکن اداء کړي يا د يوه رکن په اندازه د هغه نجاست سره وخت تېر کړي، نو لمونځ یې فاسدیږي. او که پر بدن د نجاست لوېدلو سره لمونځ ګزار سمدستي هغه لیري کړي، يا سمدستي عورت پټ کړي، نو بيا یې لمونځ نه فاسدیږي.

﴿۵۲۵﴾ وَمُسَابَقَةُ الْمُقْتَدِيْ بِرُكْنٍ لَمْ يُشَارِكْهُ فِيْهِ إِمَامُهُ (۵۹) او (همدارنګه لمونځ فاسدوي) د مقتدي وړاندېتوب کول (چي مقتدی مخکي والي وکړي) په يوه رکن کې چي په هغه کې د ده امام ور سره شريک نه سي (مثلاً مقتدی تر امام مخکي رکوع ته ولاړ سي او بيا د امام له رکوع کولو څخه مخکي سر راپورته کړی. او بيا دغه رکن (رکوع) د امام سره يا تر امام وروسته دوباره اداء نه کړي تر دې چي امام سلام وګرځوي. نو د مقتدي لمونځ فاسدیږي. او که مقتدی په دې تو که مخکي رکوع وکړي چي د ده د رکوع په وخت کې امام هم رکوع ته ورسيږي، نو دغسي مسابقت خو مکروه دی. ليکن لمونځ یې نه فاسديږي وعلى هذا فقس حال السجود).

لغات: ﴿مسابقة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی: د يو شي وطرف ته وړاندېتوب کول. مخکي والي کول. ﴿لم يشارك﴾ د مفاعلې له بابه د جحد صيغه ده. مصدر: مشاركة: په يو شي کې د يو چا سره شريک کېدل. حصه داره کېدل.

تشریح: د عبارت وضاحت ...

د مسبوق لپاره په سجدهٔ سهو کي د امام پېروي کول

﴿۵۲۱﴾ وَمُتَابَعَةُ الْإِمَامِ فِيْ سُجُوْدِ السَّهْوِ لِلْمَسْبُوْقِ (۶۰) او (ممدارنګه لمونځ فاسدوي) د امام تابعداري کول په سجدهٔ سهو کي د مسبوق مقتدي لپاره.

لغات: ﴿مسبوق﴾ مخکي يې وضاحت وسو چي له کوم مقتدي څخه اول رکعت تېر سوی وي هغه ته مسبوق وايي، نور بيا که دوه رکعته ځني تېر سوي وي او که درې يا څلور سره ځني تېر سوي وي (يعني صرف په قعدهٔ اخيره کي يې امام نيولی وي).

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چي که مسبوق مقتدی په سجدهٔ سهو کي د خپل امام متابعت په داسي حال کي وکړي کله چي هغه له امام څخه جلا سوی وي، نو د هغه لمونځ فاسديږي. مثلاً امام سلام وګرځوي او سجدهٔ سهو يې هېره وي او مسبوق د خپل پاته لمونځ د پوره کولو لپاره ولاړ سي او يو رکعت وکړي او د هغه سجده هم وکړي، په دې دوران کي امام ته سجدهٔ سهو په ياد سي چي ما خو هغه پرېښووله، نو امام سجدهٔ سهو وکړي او مسبوق هم د امام سره سجدهٔ سهو وکړي. نو په دې صورت کي د مسبوق لمونځ فاسديږي. او که چيري مسبوق تر اوسه د رکعت سجده نه وي کړې او امام سجدهٔ سهو وکړي، نو پر هغه د خپل امام متابعت کول (يعني د امام سره يو ځای سجدهٔ سهو کول) ضروري دي، لېکن په دې صورت کي به مسبوق د امام سره سلام نه ګرځوي. لېکن که متابعت نه وکړي او په آخر کي سجدهٔ سهو وکړي، نو هم جائز دي او لمونځ يې نه فاسديږي. (عمدة الفقه بحوالهٔ شفاء الارواح)

قعدهٔ اخيره نه راګرځول

﴿۵۲۲﴾ وَعَدَمُ إِعَادَةِ الْجُلُوْسِ الْأَخِيْرِ بَعْدَ أَدَاءِ سَجْدَةٍ صُلْبِيَّةٍ تَذَكَّرَهَا بَعْدَ الْجُلُوْسِ (۶۱) او آخره ناسته نه راګرځول د اصلي سجدې له اداء کولو څخه وروسته چي هغه (سجده) ده ته تر (آخري) ناستي وروسته په ياد ورغلې وي (يعني په آخره ناسته کي د تشهد په اندازه جلوس څخه وروسته ده ته په ياد ورسي چي زما څخه ديو رکعت يوه سجده پاته سوې ده. نو هغه سجده يې راوګرځوله خو آخره ناسته يې بېرته نه راوګرځوله او له سجدې څخه وروسته يې سمدستي سلام وګرځوی. نو هم لمونځ فاسديږي).

لغات: ﴿صُلبِيَّة﴾ اصلي سجده، د لمانځه خپله سجده (يا په بله ورنا: د رکعت خپله سجده)، "صُلب" ته منسوب دی. "صُلب" ملا ته وېل کيږي کوم چي د انسان مېنځ دی او د لمانځه خپله سجده هم د لمانځه په مېنځ کي واقع کيږي. او بل سجدهٔ سهو ده کوم چي د لمانځه په آخر کي کيږي.

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چي که لمونځ ګزار قعدهٔ اخيره (آخره ناسته) وکړه. تر دې وروسته ده ته ياد سوه چي زما څخه خو د لمانځه يوه سجده پاته ده. نو هغه سجده يې راوګرځوله او بيا يې ناسته

نه وکړي يعني آخره ناسته يې نه راوګرځوله، بلکې سمدستي يې سلام وګرځوی، نو د هغه لمونځ فاسديږي.

يو رکن د خوب په حالت کې اداء کول

﴿۵۲۸﴾ وَعَدَمُ إِعَادَةِ رُكْنٍ أَدَّاهُ نَائِمًا (۶۲) او هغه رکن نه راګرځول کوم چې يې د خوب په حالت کې اداء کړی وي.

تشريح: که لمونځ ګزار يو رکن د خوب په حالت کې اداء کړي او تر بيدارېدو وروسته يې نه راوګرځوي (يا په بله وينا د ويښوالي په حالت کې يې دوباره اداء نه کړي)، نو لمونځ يې فاسديږي. مثلاً دويمې سجدې ته د تللو په وخت کې خوب غلبه بانذي وکړي او بيده سي او ټوله سجده د بيده والي په حالت کې اداء کړي او له سجدې څخه د را پورته کېدو په وخت کې بيداره (ويښ) سي. نو هغه دې دا دويمه سجده دوباره اداء کړي. لهذا که دوباره يې اداء نه کړي، نو لمونځ يې فاسديږي. او که رکن ته په ويښه داخل سي بيا په هغه کې بيده سي، نو هغه رکن شمېرل کيږي او نه به راګرځول کيږي. (عمدة الفقه بحوالة شفاء الارواح)

له قعدۀ اخيره څخه وروسته د امام عمداً اودس ماتول

﴿۵۲۹﴾ وَقَهْقَهَةُ إِمَامِ الْمَسْبُوقِ وَحَدَثُهُ الْعَمَدَ بَعْدَ الْجُلُوسِ الْأَخِيرِ (۶۳) او د مسبوق د امام په زوره خندل (۶۴) او (يا) د هغه قصداً اودس ماتول تر آخري ناستې وروسته.

تشريح: که په قعدۀ اخيره (آخره ناسته) کې د تشهد په اندازه کښېنستلو څخه وروسته امام په زوره وخاندي يا امام قصداً ځان بې اودسه کړي، نو د هغه لمونځ خو کيږي. لېکن د مسبوق مقتدي لمونځ فاسديږي. خو پر امام واجب دي چې تر اودس کولو وروسته د واجب (سلام) د پرېښوولو په وجه دوباره په السلام عليکم سره لمونځ ختم کړي. چې د ترک الواجب له ګناه څخه بچ سي. (انوار الايضاح)

په څلور رکعتيز يا درې رکعتيز لمانځه کې پر دويم رکعت سلام ګرځول

﴿۵۳۰﴾ وَالسَّلَامُ عَلَى رَأْسِ رَكْعَتَيْنِ فِي غَيْرِ الثُّنَائِيَّةِ ظَانًّا أَنَّهُ مُسَافِرٌ (۶۵) او سلام ګرځول د دوو رکعتو پر سر له دوه رکعتيز لمانځه څخه بغير (بل لمانځه) کې په دې ګومان سره چې هغه مسافر دی (يعني چې په درې رکعتيز يا څلور رکعتيز لمانځه کې لمونځ ګزار په دې ګومان سره پر دويم رکعت سلام وګرځوي چې زه مسافر يم) أَوْ أَنَّهَا الْجُمُعَةُ (۶۶) يا (په دې ګومان سره پر دويم رکعت سلام وګرځوي) چې دا د جمعې لمونځ دی أَوْ أَنَّهَا التَّرَاوِيحُ وَهِيَ الْعِشَاءُ (۶۷) يا چې دا تراويح دي حال دا چې هغه

دماخوستن لمونځ وي أَوْ كَانَ قَرِيْبَ عَهْدٍ بِالْإِسْلَامِ (۶۸) يا لمونځ گزار نوي زمانې والا وي په اسلام راوړلو کې (يعني د اسلام راوړلو يې لږ زمانه کيږي) فَظَنَّ الْفَرْضَ رَكْعَتَيْنِ نو ده گومان کړی وي چې (تولو) فرض دوه رکعته دي.

لغات: ﴿ثنائية﴾ دو رکعتيز لمونځ، هر هغه شی کوم چې له دوو څخه مرکب وي.

تشريح: پر دويم رکعت د سلام گرځولو دوه صورتونه دي: ① يو صورت دا دی چې لمونځ گزار په څلور رکعتيز يا درې رکعتيز لمانځه کې په دې گومان سره پر دويم رکعت سلام وگرځوي چې همدا قعدهٔ اخيره (آخره ناسته) ده يعني رکعتونه پوره سوي دي او بيا ورته يادسي چې نه دي پوره سوي، نو لمونځ يې نه فاسديږي بلکې لمونځ دې جاري وساتي او په آخر کې دې سجدهٔ سهو وکړي.

② دويم صورت کوم چې په عبارت کې بيان سوی دی دا دی چې که لمونځ گزار په دې گومان سره د څلور رکعتيز يا درې رکعتيز لمانځه پر دويم رکعت سلام وگرځوي چې پر ما صرف همدا دوه رکعته لازم دي، حال دا چې په حقيقت کې پر هغه څلور رکعته وي، مثلاً يو مقيم کس د ماخوستن لمونځ شروع کړي او له دوو رکعتو څخه وروسته پر ځان د مسافر کېدو په گومان سره پر دويم رکعت سلام وگرځوي، يا لمونځ گزار د ماپښين په لمانځه کې له دوو رکعتو څخه وروسته د جمعې په گومان سره پر دويم رکعت سلام وگرځوي، يا د ماخوستن په لمانځه کې له دوو رکعتو څخه وروسته د تراويحو په گومان سره پر دويم رکعت سلام وگرځوي، يا يو څوک نوي مسلمان سوی وي او تر اوسه د اسلام په احکامو واقف نه وي چې په دې وجه هغه صرف پر دوو رکعتو د فرضو گومان کوي (چې فرض همدا دوه رکعته دي) او په دې گومان سره پر دويم رکعت سلام وگرځوي. نو په دې ټولو صورتونو کې د سلام گرځولو په وجه لمونځ فاسديږي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص: ۱۸۶)

د لمانځه په دوران کې د بچي شيدې رودل

مسئله (۱): که ښځه لمونځ کوي او په دې دوران کې کوچنی بچی د هغې تی وچيچي+ښې او له هغه څخه شيدې راووځي. نو د ښځې لمونځ فاسديږي. (در مختار مع الشامي ج: ۲، ص: ۳۹۰)

د لمانځه په دوران کې مرگ راتلل

مسئله (۲): که د لمانځه په دوران کې لمونځ گزار ته مرگ راسي، نو هغه لمونځ بالکل ختمي ماتيږي او که امام د لمانځه په دوران کې مړ سي، نو د ټولو مقتديانو لمونځ فاسديږي او هغوی به له سره لمونځ کوي. لهذا د مړ کېدونکي کس د دې لمانځه فديه لازمه نه ده، ځکه چې له هغه څخه لمونځ ساقط سو. (کتاب المسائل ص: ۳۷۴)

بَابُ زَلَّةِ الْقَارِيْ

(دا) باب د قرائت کونکي د تېروتلو (په بيان کي) دی

تشریح: دقرائت د غلطيو او تېروتنو په هکله د نورالايضاح مصنف رحمه الله خو دلته بحث نه دی کړی، مګر د نور الايضاح په حاشيه کي پردې موقع يو جامع او مفيد بحث ليکل سوی دی. حضرت علامه الحافظ مولانا محمد اعزازعلي رَحِمَهُ الله د دې ډېر ضرورت محسوس کړی. نو ځکه يې دا بحث د نورالايضاح په حاشيه کي داخل کړی، څرنګه چي د دې کتاب "فتح الايضاح" ترتيب مونږ د "انوار الايضاح" مطابق وضع کړی دی او په هغه کي يې دا باب نه دی بيان کړی، که څه هم نورو شروحو مختصراً بيان کړی دی، نو ځکه مونږ هم نه دی بيان کړی، خو که په وخت کي ګنجايش وو. او ستاسي له طرفه غوښتنه وسوه، نو ان شاء الله په آينده چاپ کي به يې په پوره وضاحت سره بيان کړو. د غوښتني لپاره دي خپروونکي اداري "صداقت کتب خاني" ته اطلاع ورکول سي.

فَصْلٌ مَالَايُفْسِدُ الصَّلٰوةَ

(دا) فصل د هغه شيانو (په بيان کي) دی کوم چي لمونځ نه فاسدوي

تشریح: په دې فصل کي مصنف رَحِمَهُ الله هغه شيان بيانوي چي په هغوی سره لمونځ نه فاسديږي.

په کومو شيانو سره لمونځ نه فاسديږي؟

﴿۵۲۱﴾ لَوْنَظَرَ الْمُصَلِّيْ إِلٰى مَكْتُوْبٍ وَفَهِمَهُ که وګوري لمونځ ګزار د يو ليکل سوي شي (خط) وطرف ته او په هغه پوه سي أَوْأَكَلَ مَا بَيْنَ أَسْنَانِهٖ وَكَانَ دُوْنَ الْحِمَّصَةِ بِلَا عَمَلٍ كَثِيْرٍ يا وخوري هغه څه کوم چي يې د غاښو په مينځ کي وي او هغه د نخود (له مقدار) څخه کم وي بغير له عمل کثير څخه أَوْ مَرَّمَارٌّ فِيْ مَوْضِعِ سُجُوْدِهٖ يا تېر سي يو تېريدونکی کس د سجده کولو په

ځای کې لَا تَفْسُدُ نو لمونځ نه فاسدیږي وَإِنْ أَثِمَ الْمَارُّ که څه هم تېرېدونکی ګنهګاره کیږي.

لغات: ﴿مکتوب﴾ د نصر له بابه اسم مفعول دی: لیکل سوي شه، خط. ﴿الحمصة﴾ مخکې د دې وضاحت وسو. ﴿أَثِمَ﴾ د سمع د باب ماضي ده. مصدر: إِثْمًا: ګناهګاره کېدل. ﴿مارّ﴾ د نصر د باب فاعل دی: تېرېدونکی.

تشریح: که لمونځ ګزار په لمانځه کې یو لیکل سوي شي ته وګوري او په زړه کې په هغه پوه سي او په ژبه سره یې نه ووایي، نو لمونځ یې نه فاسدیږي. برابره ده هغه لیکل سوی شی (مکتوب) قرآن وي او که غیر قرآن وي، مثلاً پر محرب د قرآن آیت یا نور څه لیکل سوي وي او لمونځ ګزار هغه ته وګوري او ویې فهموي، نو په دې سره د ده لمونځ نه فاسدیږي او نه مکروه دي په دې شرط چې هغه قصداً نه وي ورته کتلي. او که قصداً یې ورته کتلي او فهمولی یې وي، نو په دې صورت کې لمونځ خو نه فاسدیږي، لیکن مکروه (تنزیهي) کیږي. (طحطاوي)

أو أکل ما بین إلخ: که د لمونځ ګزار په غاښو کې څه خوراک بند پاته وي او هغه د لمانځه په حالت کې تېر کړي، نو لمونځ یې نه فاسدیږي په دې شرط چې [illegible] خوراک د نخود له مقدار څخه کم وي او بغیر له عملِ کثیر څخه یې تېر کړی وي، که چیري هغه خوراک د نخود په اندازه وي، یا تر هغه زیات وي، یا خو د نخود له مقدار څخه کم وي لېکن په عملِ کثیر سره یې تېر کړی وي مثلاً درې واره یا تر دې زیات یې ژولی وي، نو اوس برابره ده تېر کړی وي که نه، د عملِ کثیر په وجه د هغه لمونځ فاسدیږي.

او مرّ مارٌّ إلخ: که یو انسان د لمونځ ګزار مخ ته د هغه د سجدې پر ځای تېر سي. نو د هغه لمونځ نه فاسدیږي، برابره ده تېرېدونکی انسان سړی وي او که ښځه وي، یا تېرېدونکی یو حیوان مثلاً خر یا سپی وغیره وي. لېکن تېرېدونکی انسان ګنهګاره کیږي.

مسئله: د لمونځ ګزار مخ ته پر څومره فاصله تېرېدل جائز دي؟

په لوی مسجد یا میدانه کې که یو څوک بغیر له سُتره څخه لمونځ کوي او د هغه مخ ته تېرېدلو ته ضرورت پېښ سي، نو پر څومره فاصله د هغه مخ ته تېرېدل جائز دي او ګناه نه لري. په دې باره کې د مشایخو مختلف اقوال دي: ① قاضي خان، علامه حاکم شهید، صاحب هدایه، صاحب محیط او علامه زیلعي رَحِمَهُمُ الله فرمایي چې د دې لمونځ ګزار د سجدې له ځای څخه مخ ته تېرېدل جائز دي. ② د فخر الاسلام بزدوي، شمس الائمه سرخسي او علامه ابو جعفر. علامه

تمرتاشي، علامه کاساني ـ صاحب نهايه او محقق ابن الهمام رَحِمَهُمُ الله رايه دا ده چې د لمونځ ګزار نظر چې تر کومه ځايه پورې ځي کله چې هغه په خشوع و خضوع سره لمونځ کوي (يعني چې د سجدې ځای ته ګوري او نظرېې ټيټ ساتلی وي نو په دې حالت کې چې د هغه نظر تر کومه ځايه ځي). له هغه ځای څخه مخ ته تېرېدل جائز دي. ③ بعضو د دې حد دوه. يا درې صفونه مقرر کړي دي، ④ بعضو درې يا پنځه لاسه (يا په بله وينا درې يا پنځه شرعي ګزه) د دې اندازه ټاکلې ده. ⑤ بعضو د دې حد څلوېښت (۴۰) لاسه (يا په بله وينا ۴۰ شرعي ګزه) مقرر کړي دي، ⑥ بعضو ويلي دي چې پنځوس (۵۰) لاسه مخ ته تېرېدل جائز دي.

صاحب د عنايه رَحِمَهُ الله په ① او ② قول کې داسې تطبيق ورکړی دی چې په ① قول کې د سجدې له ځای څخه د سجدې مخصوص ځای مراد نه دی بلکې د هغه د شا وخوا ځای هم دغه حکم دی او همدا معنی د تيجې په اعتبار سره د ② قول را وځي (عنايه ج:۱. ص:۴۰۶). علامه شامي رَحِمَهُ الله هم په ټينګار سره د صاحب العنايه تائيد کړی دی او د هغه خلکو ترديدېې کړی دی کوم چې دغه دواړه قولونه جلا. جلا ګڼي. (شامي ج:۱. ص:۵۹۳)

او صاحبُ البحر علامه ابن نجيم رَحِمَهُ الله ډېر ټينګار پر دې کړی دی چې همدا اول ① قول اصح دی. (البحر الرائق ج:۲. ص:۱۶)

خلاصه دا چې په دغه مسئله کې آخري څلور اقوال بالکل متروک دي او په ① او ② قول کې صرف لفظي فرق سته. معناً دواړه سره يو دي. لهذا د اکثره مشايخو د رايې د موافق کېدلو پر بناء به هغه لره ترجيح وي. (انوار الايضاح)

د ښځې پر شرمګاه د نظر لوېدلو حکم

﴿۵۳۲﴾ وَلَا تَفْسُدُ بِنَظَرِهِ إِلَى فَرْجِ الْمُطَلَّقَةِ بِشَهْوَةٍ فِي الْمُخْتَارِ او لمونځ نه فاسدېږي د لمونځ ګزار په کتلو سره د طلاق سوې ښځې و فرج ته په شهوت سره. د مختار قول مطابق وَإِنْ ثَبَتَتْ بِهِ الرَّجْعَةُ که څه هم په دې سره رجعت (رجوع) ثابتېږي.

تشريح: د لمانځه په حالت کې که د اجنبيه (پردۍ) ښځې پر د ننه حصه (فرج) باندې نظر ولوېږي. نو لمونځ يې نه فاسدېږي؛ ځکه دا عملِ قليل دی. خو که دا ښځه د لمونځ ګزار منکوحه وي او مطلقه وي يعني طلاق رجعي يې ورکړی وي، نو لمونځ خو يې نه فاسدېږي. لېکن په دې سره رجعت ثابتېږي. او مچه اخيستل. مسه کول دا ټوله د جماع په حکم دي او عملِ کثير شمېرل سوي دي. لهذا د دوی په وجه لمونځ فاسدېږي.

فايده: په عبارت کې د "ل المختار" په قيد سره د هغه خلکو له قول څخه احتراز سوی دی کوم چې وايي چې محض شرمګاه ته په کتلو سره لمونځ فاسدېږي.

فَصْلٌ فِي الْمَكْرُوْهَاتِ

(دا) فصل په (بیان دلمانځه د) مکروهاتو کي دی

تشریح: مخکي دلمانځه د مفسداتو بیان وو، اوس په دې فصل کي دلمانځه مکروهات بیانوي.

د کراهت قسمونه: په بنیادي توګه کراهت پر دوه قسمه دی: ① کراهت تحریمي ۲ کراهت تنزیهي. په دې دواړو کي فرق او توپیر د کراهت د دلیل په اعتبار سره وي، که چیري د یو فعل د ممانعت دلیل ظني الثبوت یا ظني الدلالة وي، یا هغه فعل ترك الواجب لره شامل وي (چي که هغه وسي نو واجب کار به پاته سي)، نو پر هغه د مکروه تحریمي اطلاق کیږي، او که د ممانعت دلیل په خلاف اولیٰ یا ترك الاستحباب باندي مبني وي، نو هغه فعل ته مکروه تنزیهي ویل کیږي (په بله وینا دا چي تحریمي د واجب په مقابله کي دی. لهذا د واجب پرېښودلو ته به مکروه تحریمي ویل کیږي او دا حرام ته نژدې دی. او تنزیهي د سنت او د اولیٰ او مستحب په مقابله کي دی. لهذا د سنت پرېښوولو ته به مکروه تنزیهي او خلاف اولیٰ ویل کیږي او دا مباح ته نژدې دي). بیا په مکروه تحریمي او مکروه تنزیهي کي هم د شدت او ضعف په اعتبار سره جلا، جلا مراتب دي کوم چي صاحبُ النظر عالم د دلیل په رڼا کي خپله متعین کولای سي، (مثلا که یو سنت عمل داسي وي چي د هغه ډېر تاکید او ټینګار سوی دی، نو د هغه پرېښوول شدید مکروه تنزیهي دي او تحریمي ته نژدې دي).

په لمانځه کي د مکروه اثر: کوم لمونځ چي د کراهتِ تحریمي سره اداء کړل سي (یا په بله وینا په کوم لمانځه کي چي مکروه تحریمي واقع سي)، د هغه اعاده (راګرځول) واجبیږي، مثلاً په داسي جامه کي لمونځ کول چي په هغه کي تصویران نقش سوي وي، نو د هغه لمانځه راګرځول ضروري دي. ژر تر ژره دي هغه راوګرځول سي، برابره ده په وخت کي دننه وي یا تر وخت وروسته وي. او که په لمانځه کي د کراهتِ تنزیهي ارتکاب وسي، نو د لمانځه اعاده واجب نه ده، خو مستحب ده. او په کوم مکروه تحریمي سره چي لمونځ واجبُ الاعاده ګرځي، هغه داسي مکروه تحریمي دی چي د هغه تعلق د لمانځه د عین افعالو سره وي مثلاً تعدیل الارکان پرېښوول، یا په تصویر والا جامه کي لمونځ کول لیکن داسي مکروه فعل چي د هغه تعلق د لمانځه د عین ارکانو سره نه وي، بلکي په هغه کي کراهت په یو بله وجه راغلی وي مثلاً سورتونه سره چپه ویل، یا د امام فاسق کېدل. نو د داسي کراهت په لمونځ واجب الاعاده نه ګرځي، ځکه د قرآن کریم په آیتونو او سورتونو کي د ترتیب لحاظ ساتل په اصل کي دلمانځه له واجباتو څخه نه دي، بلکي د قرائت له واجباتو څخه دي. همدارنګه

څخه څان ساتل پر هر مسلمان مستقلاً واجب دي او هغه اصلاً د لمانځه له واجباتو څخه نه دي. بلکې د جماعت له واجباتو څخه دي (د مکروه تحریمي په بحث کې دا پورتنی وضاحت په یاد لرل ضروري دي) په عامه توګه فقهاؤ د لمانځه د مکروهاتو په باب کې د مکروه تحریمي او مکروه تنزیهي لپاره صرف د مکروه لفظ استعمال کړی وي او دلته مصنف رَحِمَهُ الله هم داسې کړي دي. خو موږ کوښښ کوو چې دواړه ډوله افعال سره جلا کړو (فلله الحمد).

د لمانځه مکروهات

(۵۲۳) ﴿يُكْرَهُ لِلْمُصَلِّيْ سَبْعَةٌ وَسَبْعُوْنَ شَيْئًا﴾ د لمونځ ګزار لپاره اووه اویا (۷۷) شیان مکروه دي ﴿تَرْكُ وَاجِبٍ أَوْ سُنَّةٍ عَمَدًا﴾ پرېښوول د (۱) یو واجب (۲) یا سنت قصداً (یعنې په لمانځه کې واجب یا سنت شي پرېښوول مکروه دي).

تشریح: مصنف رَحِمَهُ الله د لمانځه اووه اویا (۷۷) مکروهات بیان کړي دي. دا شمېر د حصر لپاره نه دی چې صرف همدا (۷۷) مکروهات دي. بلکې په دې سره دا ښوول مقصود دي چې تقریباً (۷۷) دي. له دې څخه زیات هم کېدلای سي.

خیر! مصنف رَحِمَهُ الله فرمایي چې قصداً یو واجب پرېښوول مکروه دي مثلاً تعدیل الارکان (یعنې د لمانځه ارکان په اطمینان سره اداء کول) واجب دي. لهذا د تعدیل الارکان د پرېښوونکي کس لمونځ په کراهت تحریمي سره صحیح کېږي، خو دا (تعدیل الارکان) یو داسې واجب دی چې په سجدهٔ سهو سره د هغه تلافي نه سي کېدلای، لهذا په وخت کې دننه د داسې لمانځه اعاده واجب ده او له وخت څخه وروسته مستحب ده. همدارنګه یو سنت پرېښوول مکروه تنزیهي دي. مثلاً د لمانځه په شروع کې د سري لپاره د الله أکبر ویلو په وخت کې دواړه لاسونه د غوږو تر نرمیو پورې پورته کول سنت دي. اوس که لمونځ ګزاریې له هغه څخه لاندې کړي، نو مکروه تنزیهي دي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص:۱۸۹)

د لمانځه په دوران کې په جامه یا بدن لاس وهل

(۵۲۴) ﴿كَعَبَثِهِ بِثَوْبِهِ وَبَدَنِهِ﴾ (۳) لکه لوبې کول په خپلو جامو (۴) او بدن سره.

لغات: ﴿عَبَثٌ﴾ د سمع د باب مصدر دی عَبِثَ يَعْبَثُ عَبَثًا: لوبې او بازی کول. په لوبو لګیا کېدل. نو او بې فایدې کار کول.

تشریح: دلمانځه په حالت کې د جامې یا بدن په یو حصه لوبې کول یعني هسې په جامه یا بدن اخته کېدل او لاس په وهل مکروه تحریمي دي. مثلاً د بعضې خلکو دا عادت وي چې په لمانځه کې یې زبات پام اوتوجه په خپله جامه کې وي او له رکوع او سجدې څخه دراپورته کېدلو او کېښتلو په وخت کې هر وخت دلمن او لستوني یا د څادر هیئت سموي. همدارنګه دلمانځه په دوران کې د بدن یو حصه مږل مثلاً د ږیرې وربېښتان په لاس کې رااخیستل. یا له نوکانو څخه خیره ایستل. یا پزه مږل دا ټول په عبث فعل کې داخل دي او مکروه تحریمي دي.

د لمانځه په دوران کې د سجدې ځای بار، بار صفا کول

﴿۵۲۵﴾ وَقَلْبُ الْحَصٰى إِلَّا لِلسُّجُوْدِ مَرَّةً (۵) او شګې اړول (لیرې کول) مګر د سجدې لپاره یو وار.

لغات: ﴿الحَصٰى﴾ دا لفظ د حاء په "فتحه" سره دی: شګې. واحد: حَصَاةٌ.
تشریح: که د سجدې پر ځای شګې او ډبرې وي چې د هغوی په وجه په سجده کول مشکل وي. نو د یو وار لیرې کولو او صفا کولو اجازه یې شته لېکن که بار. بار یې هسې صفا کوي. نو دا فعل مکروه تحریمي دي. صاحب د درمختار رَحِمَهُ الله لیکلي دي چې اولیٰ او افضل همدا ده چې بالکل صفا نه کړل سي. (درمختار مع الشامي ج:۱، ص:۶۰۰)

په ګوتو ټکان کول (له ګوتو څخه ټکان ایستل)

﴿۵۲۶﴾ وَفَرْقَعَةُ الْأَصَابِعِ (۶) او په ګوتو ټکان کول.

لغات: ﴿فرقعة﴾ د فَعْلَلَةٌ د باب مصدر دی: په ګوتو ټکان کول. له ګوتو څخه ټکان ایستل.
تشریح: دلمانځه په دوران کې (د ګوتې کشولو یا کېښکېښلو په ذریعه) په ګوتو ټکان کول مکروه تحر[illegible] دي. همدارنګه څوک چې د لمانځه په انتظار کې ناست وي، یا و مسجد ته روان وي، د هغه لپ[illegible] ناسې کول مکروه دي، او د بعضو په نېز له لمانځه څخه دباندې مکروه تنزیهي دي، لېکن که د[illegible] په وجه وي مثلاً بندونو ته آرام ورکول مقصود وي، نو مکروه نه دي. (انوار الایضاح. عمدة الفقه)

ګوتې په ګوتو کې اچول

﴿۵۲۷﴾ وَتَشْبِيْكُهَا (۷) او ګوتې یو په بل کې اچول (دیوه لاس ګوتې دبل لاس په ګ[illegible] کول).

لغات: ﴿تشبیک﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: دیوه لاس ګوتې د بل لاس په ګوتو دننه کول[illegible]

تشریح: د لمانځه په دوران کې د یوه لاس ګوتې د بل لاس په ګوتو کې اچول هم مکروه تحریمي دي.

او د لمانځه د انتظار په حالت کې. یا مسجد ته د روانتیا په حالت کې هم دا منع دي: ځکه په دې سره سستي پیدا کیږي او لمونځ ګزار او منتظر ته داسې کیفیت نه اختیارول پکار دي کوم چې سستي پیدا کوي.

یادونه: د لمانځه او د هغه له متعلقه اعمالو څخه بغیر بل ځای په صحیح مقصد سره ګوتې په ګوتو کې اچول یا په ګوتو ټکان منع نه دي. (شامي ج:۲. ص:۳۵۲)

د لمانځه په دوران کې پر تشي لاس ایښوول

۳۸ە وَالتَّخَصُّرُ (۸) او پر تش (ډډه) لاس ایښوول.

لغات: ﴿التخصر﴾ د تفعل د باب مصدر دی: پر تش (ډډه) لاس ایښوول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې پر خپل تشي لاس ایښوول مکروه تحریمي دي. د لمانځه څخه بغیر په بل حالت کې پر تشي لاس ایښوول مکروه تنزیهي دي. (شامي ج:۲. ص:۳۵۲)

(ځکه دا د شیطان او دوږخیانو انداز دی. یعني کله چې دوی د محشر په ورځ له ډېرو درېدو څخه ستړي سي. نو د ځان هوسایی لپاره به داسې درېږي). (انوار الایضاح)

په لمانځه کې شا وخوا مخ اړول

۳۹ە وَالِالْتِفَاتُ بِعُنُقِهِ (۹) او خپله غاړه اړول (د غاړې او مخ په اړولو سره کتل).

لغات: ﴿الالتفات﴾ د افتعال د باب مصدر دی: توجه کول (پاملرنه کول). د یو شي وطرف ته مخ اړول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې مخ پر قبله ساتل ضروري دي. او مخ راسته یا چپه طرف ته داسې اړول (کرځول) چې ټوله مخ له قبلې څخه وګرځي. نو دا مکروه تحریمي دي او بغیر له مخ اړولو څخه صرف د سترګو له کونجانو څخه کتل بېله ضرورته خو مکروه تنزیهي دي او که د ضرورت په وجه وي. نو مباح دي. (عمدة الفقه بحوالۀ شفاء الارواح)

په لمانځه کې پر کوناټو کښېنستل او اقعاء کول

۴۰ە وَالْإِقْعَاءُ (۱۰) او د سپي په شېر کښېنستل.

لغات: ﴿اقعاء﴾ د افعال د باب مصدر دی، پر مقعده (کوناټو) کښېنستل او پنډۍ درول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې دیوه لاس ګوتې د بل لاس په ګوتو کې اچول هم مکروه تحریمي دي.

او د لمانځه د انتظار په حالت کې، یا مسجد ته د روانتیا په حالت کې هم دا منع دي: ځکه په دې سره سستي پیدا کیږي او لمونځ ګزار او منتظر ته داسې کیفیت نه اختیارول پکار دي کوم چې سستي پیدا کوي.

یادونه: د لمانځه او د هغه له متعلقه اعمالو څخه بغیر بل ځای په صحیح مقصد سره ګوتې په ګوتو کې اچول یا په ګوتو ټکان منع نه دي. (شامي ج:۲. ص:۳۵۲)

د لمانځه په دوران کې پر تشي لاس ایښوول

۰ ۳۸ ﴿ وَالتَّخَصُّرُ (۸) او پر تش (وده) لاس ایښوول.

لغات: ﴿التخصر﴾ د تفعل د باب مصدر دی: پر تش (وده) لاس ایښوول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې پر خپل تشي لاس ایښوول مکروه تحریمي دي. د لمانځه څخه بغیر په بل حالت کې پر تشي لاس ایښوول مکروه تنزیهي دي. (شامي ج:۲. ص:۳۵۱)

(ځکه دا د شیطان او دوږخیانو انداز دی، یعنې کله چې دوی د محشر په ورځ له ډېرو درېدو څخه ستړي سي. نو د ځان هوسایۍ لپاره به داسې دریږي). (انوار الایضاح)

په لمانځه کې شا وخوا مخ اړول

۰ ۳۹ ﴿ وَالْاِلْتِفَاتُ بِعُنُقِهِ (۹) او خپله غاړه اړول (دغاړې او مخ په اړولو سره کتل).

لغات: ﴿الالتفات﴾ د افتعال د باب مصدر دی: توجه کول (پاملرنه کول)، دیو شي وطرف ته مخ اړول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې مخ پر قبله ساتل ضروري دي، او مخ راسته یا چپه طرف ته داسې اړول (ګرځول) چې ټوله مخ له قبلې څخه وګرځي، نو دا مکروه تحریمي دي او بغیر له مخ اړولو څخه صرف د سترګو له کونجانو څخه کتل بېله ضرورته خو مکروه تنزیهي دي او که د ضرورت په وجه وي. نو مباح دي. (عمدة الفقه بحوالة شفاء الارواح)

په لمانځه کې پر کوناټو کښېنستل او اقعاء کول

۰ ۴۰ ﴿ وَالْاِقْعَاءُ (۱۰) او د سپي په څېر کښېنستل.

لغات: ﴿اقعاء﴾ د افعال د باب مصدر دی، پر مقعده (کوناټو) کښېنستل او پنډۍ درول.

تشریح: په لمانځه کې په التحیات کې او د دواړو سجدو په مینځ کې د سپي په څېر کښېناستل مکروه تحریمي دي. د اقعاء مطلب دا دی چې مقعده (یا په بله وینا: دواړه کوناتې) پر ځمکه کښېږدي او دواړه پنډۍ او ورنونه (یا په بله وینا: دواړه زنګونان) ودروي او د خپلې سینې سره یې جوخت کړي او لاسونه پر ځمکه کښېږدي، داسې کښېناستل د ټولو امامانو په نېز مکروه تحریمي دي. (در مختار مع الشامي ج:۲، ص:۴۱۰)

لیڅې پر ځمکه غوړول

۵۲۱: وَافْتِرَاشُ ذِرَاعَيْهِ (۱۱) او خپل دواړې لیڅې (پر ځمکه) هوارول (غوړول).

لغات: ﴿افتراش﴾ د افتعال د باب مصدر دی: غوړول، هوارول. ﴿ذراعیه﴾ تثنیه د ذِرَاعٌ ده چې معنی یې ده: لیڅه. له څنګلې څخه د ګوتو تر سره پورې د لاس حصه.

تشریح: د سجدې په حالت کې د سړي لپاره خپل لیڅې او څنګلې پر ځمکه لګول او هوارول مکروه تحریمي دي. خو که څوک اوږده سجده کوي او هغه پر سنت طریقه د سجدې کولو په وجه ستړی سي، نو د هغه لپاره دا جائز دي چې څنګلې پر خپلو زنګنو ولګوي. خو د لیڅو د هوارولو اجازه ورته نسته. بلکې داسې کول مکروه تحریمي دي: ځکه په دې کې د سپي د ناستې (إقعاء الکلب) سره مشابهت راځي. (تحفة الالمعي ج:۲، ص:۷۹)

د لمانځه په دوران کې لستوڼي پورته ساتل

۵۲۲: وَتَشْمِيرُ كُمَّيْهِ عَنْهُمَا (۱۲) او خپل دواړه لستوڼي رانغښتل له خپلو دواړو لیڅو څخه.

لغات: ﴿تشمیر﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: کپړه لوړه راپورته کول. لستوڼي رانغښتل. ﴿کُمّیه﴾ تثنیه د کُمٌّ ده: لستوڼي. د عنهما ضمیر ذراعیه ته راجع دی.

تشریح: په داسې حالت کې لمونځ کول چې لستوڼي پورته (رانغښتل سوي) وي مکروه تحریمي دي. برابره ده تر څنګلو پورې وي او که نه وي د ظاهر قول مطابق. (طحطاوي)

او که د لمانځه څخه مخکې یې د اوږدس کولو لپاره لستوڼي پورته کړي وي او په همدې حالت کې لمونځ شروع کړي. نو په دې کې اختلاف دی. د بعضو په نېز مکروه تحریمي دي او د بعضو په نېز نه دي. او که د رکعت تېرېدلو له بیرې څخه لستوڼي کښته نه کړي او په جماعت کې شامل سي. نو همدغه اختلاف دی او د هغه لپاره افضل دا ده چې په معمولي عمل (عمل قلیل) سره په لمانځه کې لستوڼي کښته کړي. (شامي. عمدة الفقه)

يوازي په پرتوګ کي لمونځ کول

﴿۵۴۳﴾ وَصَلٰوتُهٗ فِی السَّرَاوِیْلِ مَعَ قُدْرَتِهٖ عَلٰی لُبْسِ الْقَمِیْصِ (۱۳) او د ده لمونځ کول (يوازي) په پرتوګ کي، سره د قدرت لرلو د کميس پر اغوستلو.

لغات: ﴿السَّرَاوِیْل﴾ پرتوګ، جمع: سَرَاوِیْلَاتْ.

تشريح: يعني که دلمونځ ګزار سره کميس او جامه موجوده وي، خو بيا هم په لمانځه کي يې فقط پرتوګ اغوستی وي، نو دا مکروه تحريمي دي. (طحطاوي، حلبي)

په اشاره سره د سلام جواب ورکول

﴿۵۴۴﴾ وَرَدُّ السَّلَامِ بِالْاِشَارَةِ (۱۴) او د سلام جواب ورکول په اشاره سره.

تشريح: دلمانځه په دوران کي د لاس يا سر په اشاره سره (دژبي له ښوورلو څخه بغير) د سلام جواب ورکول مکروه تنزيهي دي، او که په ژبه سره جواب ورکړي، نو لمونځ فاسديږي. (در مختار)

بـــله عذره چارزانو کښېنستل

﴿۵۴۵﴾ وَالتَّرَبُّعِ بِلَا عُذْرٍ (۱۵) او بېله عذره چار زانو کښېنستل.

لغات: ﴿التربع﴾ د تفعّل د باب مصدر دی: إدخال الساقين تحت الفخذين (دواړه پنډۍ تر دواړو ورنو لاندي کول) يعني چار زانو (چار دانو) کښېنستل.

تشريح: مسئله دا ده چي دلمانځه په ناسته کي له څه عذر څخه بغير چار زانو کښېنستل مکروه تنزيهي دي. او له لمانځه څخه بهر مکروه نه دي؛ څکه له نبي کريم ﷺ او له حضرت عمر رضي الله عنه څخه همداسي ناسته ثابته ده.

د سر ورېښتان سره ټولول او تړل

﴿۵۴۶﴾ وَعَقْصُ شَعْرِهٖ (۱۶) او خپل ورېښتان (دچوټي په شېر) تړل (يعني پر سر يا پر څټه سره جمع کول او تړل).

لغات: ﴿العقص﴾ د ضرب د باب اسم مصدر دی، له ورېښتانو څخه چوټي جوړول. يا ورېښتان ودل.

تشريح: "عقص" مکروه دی يعني ورېښتان پر سر يا پر څټه سره جمع کول او په يو شي سره تړل. د حديثو په موجب سره دا مکروه تحريمي کېدل پکار دي. لېکن اجماع پر دې ده چي دا فعل مکروه تنزيهي دي (عمدة الفقه). لاندېني ټول صورتونه په "عقص" کي راځي؛

① يو دا چې لمونځ ګزار د سر ټوله وربښتان پر ککرۍ سره را ټول کړي او په کنهورو يې ومښلوي، ② يا دواړه پېکي يا څنې د ګلابتون يا بل شي په ذريعه پر سر ونښچي، چې څينې وختونه ښځې هم دغسې کوي، ③ يا دا چې ټوله وربښتان د چوټۍ په څير شاته وتړي ددې لپاره چې د سجدې په وخت کې پر ځمکه نه ولګيږي، دا ټوله مکروه دي، نو که څوک له دې څخه يو صورت اختيار کړي، او په هغه حالت کې لمونځ وکړي، نو لمونځ يې مکروه دی. (فتح المصلي)

د سر مينځ لخ پرېښوول

﴿۵۴۷﴾ وَالِاعْتِجَارُ وَهُوَ شَدُّ الرَّأْسِ بِالْمِنْدِيلِ وَتَرْكُ وَسْطِهَا مَكْشُوفًا (۱۷) او اعتجار کول
او اعتجار د سر تړل دي په دسمال سره او د سر مينځ لخ پرېښوول دي (يعني دسمال اورومال ايا عمامه داسې سر سر تړل چې له مينځ څخه سر ښکاره وي، دا مکروه دي).

لغات: ﴿الِاعْتِجَارُ﴾ د افتعال د باب مصدر دی: ① لنګوټه پېچل. ② "مِعجر" (يعني سر پېچک) پر سر تړل) له "معجر" (سر پېچک) څخه هغه د دسمال په څېر کوچنی ټوکر مراد دی چې په ځينو سيمو کې يې ښځې د سر پر اطرافو پېچي چې د سر مينځ يې خالي پاته وي. ﴿مِنْدِيلُ﴾ دسمال. رومال. جمع: مَنَادِيل.

تشريح: د لمونځ ګزار لپاره دا هم مکروه دي چې دسمال وغيره په سر باندې داسې وپېچي چې د سر ککرۍ (پورتنۍ حصه) ښکاره پرېږدي، نو په دې هيئت سره لمونځ کول مکروه تحريمي دي. (شامي)

جامه را ټولول

﴿۵۴۸﴾ وَكَفُّ ثَوْبِهِ (۱۸) او خپله جامه راټولول.

لغات: ﴿كَفُّ﴾ د نصر د باب مصدر دی، كَفَّ يَكُفُّ كَفًّا: د دې باب ډيرې معناوې دي چې د صلې په بدلون سره يې معنی هم بدليږي کله چې د دې په صله کې "ثَوب" راسې نو معنی يې ده: کپړه سره راټولول. کپړه له خاورې وغيره څخه راګرځول.

تشريح: فرمايي چې له رکوع او سجدې څخه د راپورته کېدلو او کښېنستلو په وخت کې لمن او جامه راټولول چې ککره نه سي دا هم مکروه تحريمي دي. يا مثلاً لکه ځينې خلک چې کله سجدې ته ځي. نو خپل د مخ يا شا کپړه را پورته کړي. برابره د عادت په توګه وي يا له خاورو څخه د کپړې د ساتلو لپاره وي. په هر صورت کې دا مکروه تحريمي دي. (شامي. شفاء الارواح)

په سر يا اوږو باندې کپړه ځړېدونکې پرېښوول

﴿۵۴۹﴾ وَسَدْلُهُ (۱۹) او جامه ځړېدل پرېښوول

لغات: ﴿سَدل﴾ د نصر او ضرب د باب مصدر دی: کپړه وغیره ځړول.
تشریح: د لمانځه په حالت کې څادر (پټو) یا داسې بل شی پر ځان له پیچلو څخه بغیر پر سر یا پر اوږو داسې اچول چې دواړه طرفونه ایله ځړیږي مکروه تحریمي دي. دې ته سدل وایي. همدا حکم په هغه صورت کې هم دی کله چې چپنه یا کوټ وغیره صرف پر اوږو واچوي او په لستونو یې لاس دننه نه کړي (او د لمانځه څخه بهر دا کیفیت مکروه تنزیهي دی). (در مختار مع الشامي)

په څادر وغیره کې ځان په پوره توګه پیچل

۰ ۱۱ ۰ وَ الْاِنْدِرَاجُ فِيْهِ بِحَيْثُ لَا يُخْرِجُ يَدَيْهِ (۲۰) او په جامه کې داسې ځان پیچل (ځان پکښې نغښتل) چې خپل لاسونه نه سي را ایستلای.

لغات: ﴿اندراج﴾ د انفعال د باب مصدر دی، د دې باب په صله کې چې ﴿فِيْ﴾ راسي لکه دلته ﴿فِيْهِ﴾، نو معنی یې ده: پکښې داخلېدل، (ځان) پکښې پیچل، پکښې نغښتل.
تشریح: چادر یا داسې بله کپړه پر ځان داسې پیچل چې د لاسونو د را ایستلو ځای پکښې پاته نه سي (چې له هغه څخه لاسونه را وېستل سي)، نو په داسې حالت کې لمونځ کول مکروه تحریمي دي. (شامي)

اوږه ښکاره ساتل

۰ ۱۱۱ ۰ وَ جَعْلُ الثَّوْبِ تَحْتَ إِبْطِهِ الْأَيْمَنِ (۲۱) او کپړه تر خپل راسته بغل لاندي را وستل وَ طَرْحُ جَانِبَيْهِ عَلَى عَاتِقِهِ الْأَيْسَرِ او د هغې دواړه طرفونه پر چپه اوږه اچول.

لغات: ﴿إبط﴾ بغل، تخرګ. جمع: آباط. ﴿عَاتِق﴾ د دې لفظ څو معناوې دي چې له هغوی څخه یوه معنی ده: اوږه (ووږه)، په اصل کې د اوږې هغه حصې ته ویل کیږي چې پر هغه څادر وغیره اچول کیږي یعني د اوږې مینځ (مَابَيْنَ الْمَنْكِبِ وَ الْعُنُقِ، موضع الرداء من المنكب). (معجم الوسيط، معجم لغة الفقهاء)
تشریح: کپړه په داسې توګه اغوستل چې له راسته بغل څخه لاندې را وستل سي او د کپړې دواړه طرفونه پر چپه اوږه واچول سي (دې ته اضطباع وایي کوم چې د احرام په حالت کې د عمرې او حج د طواف لپاره کیږي). په لمانځه کې داسې کول یا دواړه اوږې ښکاره کول مکروه تنزیهي دي. (انوار الایضاح، شفاء الارواح)

له ولاړې څخه بغیر په بل حالت کې قرائت کول

۰ ۱۱۲ ۰ وَ الْقِرَاءَةُ فِيْ غَيْرِ حَالَةِ الْقِيَامِ (۲۲) او قرائت کول د ولاړې له حالت څخه بغیر بل حالت کې.

تشریح: له قیام (ولاړي) څخه بغیر په بل حالت کي قرآن شریف لوستل مثلاً په رکوع یا سجده او قعده کي قرائت کول مکروه تحریمي دي، او دا خبره د تلاوت له واجباتو څخه ده. د لمانځه له واجباتو څخه نه ده. لهذا د داسي کس لمونځ خو صحیح کیږي او سجدهٔ سهو هم نه واجبیږي، خو قصداً اسي کول مکروه تحریمي دي. (حلبي ص: ۳۵۷)

یادونه: په رکوع کي د قرآن لوستلو دوه صورتونه دي: ① یو دا چي د قیام په حالت کي قرائت وکړل سي او د قرائت له ختمېدو څخه مخکي رکوع ته ولاړ سي او په همدې حالت کي قرائت پوره کړي، نو دا مکروه تنزیهي دي (عمدة الفقه)، ② او بل دا چي صرف په رکوع کي قرائت وکړي. دا مکروه تحریمي دي (پورتنی حواله)، خو په دواړو صورتونو کي لمونځ نه فاسدیږي او همدا حکم په سجده او قعده کي د قرائت کولو دی. (تحفة الالمعي ج:۲. ص:۵۸. ۵۹)

په نوافلو کي اول رکعت اوږدول

﴿۵۵۳﴾ وَإِطَالَةُ الرَّكْعَةِ الْأُولَىٰ فِي التَّطَوُّعِ (۲۳) او په نفلو کي اول رکعت اوږدول.

تشریح: د سنتو او نفلو په رکعتونو کي برابر تلاوت کول پکار دي، لهذا که په مقدار کي یې زیات فرق راسي چي په اول رکعت کي د دویم رکعت په نسبت زیات قرائت وکړي. نو دا عمل مکروه تنزیهي دی.

دویم رکعت اوږدول

﴿۵۵۴﴾ وَتَطْوِيلُ الثَّانِيَةِ عَلَى الْأُولَىٰ فِي جَمِيعِ الصَّلٰوتِ (۲۴) او دویم رکعت پر اول رکعت اوږدول په ټولو لمونځونو کي.

تشریح: د هر لمانځه هغه که نفل وي او که فرض دویم رکعت له اول رکعت څخه د دریو آیتونو یا تر دې زیات اوږدول مکروه تنزیهي دي او که تر دې کم وي. نو مکروه نه دي. (طحطاوي)

د سورت تکرار

﴿۵۵۵﴾ وَتَكْرَارُ السُّوْرَةِ فِيْ رَكْعَةٍ وَاحِدَةٍ مِنَ الْفَرْضِ (۲۵) او یو سورت مکرر (بار. بار) ویل د فرضو په یوه رکعت کي.

لغات: ﴿تکرار﴾ د نصر د باب اسم مصدر دی: كَرَّ يَكُرُّ كَرًّا وَكُرُوْرًا وَتَكْرَارًا: یو عمل څو ځله کول(مکرر کول)، بیا. بیا کول (بار. بار کول یا ویل)، راګرځېدل.

تشریح: صرف یو سورت په یوه رکعت کي بار. بار ویل په فرضو کي مکروه دي. په نفلو کي څه پروا نسته. ځکه مصنف ... قید لګولی دی: ځکه یو سورت په اول رکعت کي

او بيا په دويم رکعت کي وړل څه پروانه لري، خو د کوم چا چي نور سورتونه ياد وي، د هغه لپاره داسي کول ښه نه دي او مکروه تنزيهي دي، خو که څوک په هېره داسي وکړي نو څه پروا نشته. (طحطاوي)

د ترتيب خلاف قرائت کول

﴿۵۵۶﴾ وَقِرَاءَةُ سُوْرَةٍ فَوْقَ الَّتِيْ قَرَأَهَا (۲۶) او داسي سورت وړل کوم چي لوړ (مخکي) وي له هغه سورت څخه کوم چي لمونځ ګزار وړلی وي (مثلا په اول رکعت کي قُلْ هُوَ اللهُ ووايي او په دويم رکعت کي تَبَّتْ يَدَا ووايي. دا هم مکروه دي).

تشريح: په لمانځه کي قرآن مجيد چپه وړل يعني په يوه رکعت کي يو سورت وړل او په دويم رکعت کي تر هغه مخکي سورت وړل مثلاً په اول رکعت کي سورة الاخلاص او په دويم کي سورة اللهب "تبت يدا" يا سورة النصر يا سورة الكوثر وغيره وړل، دا مکروه دي، په لمانځه کي سورتونه په ترتيب سره وړل د تلاوت له واجباتو څخه دي، لهذا کوم څوک چي يې خلاف ترتيب وايي لکه پورتنی مثال، نو د هغه لمونځ خو صحيح کيږي او سجدهٔ سهو هم نه واجبيږي، خو قصداً داسي کول مکروه تحريمي دي، لېکن که په هېره داسي وسي، نو مکروه نه دي، بلکي په هېره که مخکيني سورت شروع کړي، نو بيا يې پرېښوول مکروه دي. (تحفة الالمعي، عمدة الفقه)

سوال: که څوک د لمانځه په اول رکعت کي په هېره آخري سورت "قُل اعوذ برب الناس" ووايي، نو اوس په دويم، درېيم او څلورم رکعت کي به کوم سورت وايي؟.

جواب: همدا سورة الناس دي په هر رکعت کي ووايي او لمونځ دي پوره کړي. (فتاوىٰ محموديه، مراقی الفلاح)

د دوو سورتونو په مينځ کي فصل کول

﴿۵۵۷﴾ وَفَصْلُهُ بِسُوْرَةٍ بَيْنَ سُوْرَتَيْنِ قَرَأَهُمَا فِيْ رَكْعَتَيْنِ (۲۷) او په يو (کوچني) سورت سره فصل کول د هغه دوو سورتونو په مينځ کي کوم چي يې په دوو رکعتونو کي وړلي وي (مثلا په اول رکعت کي قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُوْنَ ووايي او په دويم کي رکعت کي تَبَّتْ يَدَا ووايي او په مينځ کي سورة النصر پرېږدي. دا هم مکروه دي).

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چي که په دوو رکعتونو کي دوه داسي سورتونه ووايي چي د هغه دوارو سورتونو په مينځ کي د يوه سورت فصل راشي (يا په بله وينا دا چي تر يوه سورت وروسته را رواز

سورت پرېږدي او ترهغه وروسته والا سورت ووايي)، نو دا مکروه دي که چيري هغه د مينځ پرېښوول سوی سورت کوچنی وي. مثلاً په اول رکعت کي سورة الکافرون ووايي او په دويم رکعت کي تبت يدا ووايي او په مينځ کي سورة النصر پرېږدي، نو دا مکروه دي، او که هغه پرېښوول سوی سورت غټ سورت وي يعني له شپږو آيتو څخه زيات وي. يا د دوو کوچنيو سورتونو فاصله وي (يعني په مينځ کي دوه کوچني سورتونه پرېښوول سي)، نو مکروه نه دي، مثلاً له والتين څخه وروسته إنا أنزلناه ووايي (او په مينځ کي سورة العلق اقرأ باسم ربك الذي پرېږدي)، يا مثلاً له لإيلف قريش څخه وروسته إن أعطينك ووايي، يا له قل يا أيها الکافرون څخه وروسته قل هو الله أحد ووايي. نو مکروه نه دي (عمدة الفقه بحواله شفاء الارواح). او د مفتي سعيد پالنپوري مدّ ظلهٗ تحقيق دا دی چي مطلقاً د يوه سورت فصل مکروه دی برابره ده هغه کوچنی سورت وي او که لوی سورت وي. (حاشيه امداد الفتاوی)

په لمانځه کي قصداً خوشبويي بويول

﴿۵۵۸﴾ وَشَمُّ طِيْبٍ (۲۸) او خوشبويي بو يول.

لغات: ﴿شَمٌّ﴾ د نصر د باب مصدر دی: بو يول (بوی کول).

تشريح: د لمانځه په دوران کي قصداً خوشبويي بويول (مثلاً په عطرو خيشته پمبه په پزه کي ايښوول) مکروه تنزيهي دي، ليکن که څوک داسي ځای لمونځ کوي چي هلته د عطرو بوی او خوشبويي وي (مثلاً په مسجد کي ګرټي لګول سوي وي يا يو چا تېز عطر يا سينټ لګولي وي) او هغه خوشبويي لمونځ ګزار ته په لمانځه کي محسوسيږي، نو په دې کي کراهت نسته. (مراقي الفلاح مع الطحطاوي)

په لمانځه کي باد پکه (پيک) وهل

﴿۵۵۹﴾ وَتَرْوِيْحُهُ بِثَوْبِهِ (۲۹) او هوا (باد) کول په خپله کپړه سره أَوْ مِرْوَحَةٍ (۳۰) يا (باد کول) په پيک سره مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ يو وار يا دوه واره.

لغات: ﴿ترويح﴾ د دې لفظ معناوي دي چي له هغوی څخه يوه معنیٰ ده: باد کول. باد پکهٔ وغيره ښوروول چي هوا وکړي. پيک وهل. ﴿مِرْوَحَة﴾ د ميم په کسره سره: باد پکه. پيک. جمع: مَرَاوِح. مَرَاوِحَات. او د ميم په فتحه سره يعني د مَرْوَحَةٌ معنیٰ ده: دښت. بيابان. جمع: مَرَاوِيْح.

تشریح: دلمانځه په دوران کي دلمونځ گزار لپاره په خپله لمن یا په پیک وغیره سره هوا کول یو یا دوه واره مکروه تحریمي دي؛ ځکه دومره مقدار عمل کثیر نه دی او که دري واره یا تر دې زیات داسي وکړي، نو دعملِ کثیر کېدلو په وجه لمونځ فاسدیږي. (عالمگیري)

لېکن په طحطاوي کي دي چي معتمد قول دا دی چي د پیک او بادپکې په وهلو سره مطلقاً لمونځ فاسدیږي، که څه هم یو وار وي، ځکه که یو څوک دلیري څخه دا کس ووینې نو پر هغه یې د لمونځ کونکي گومان نه راځي (نو دعملِ کثیر په تعریف کي داخل سو چي په هغه سره لمونځ فاسدیږي). په خلاف دلمن یا لستوني په ذریعه د هوا کولو چي په هغه سره لمونځ نه فاسدیږي، بلکي مکروه کیږي کله چي له دریو وارو څخه کم وي.

په سجده کي د پښو د گوتو حکم

﴿٥٦٠﴾ وَتَحْوِيْلُ أَصَابِعِ يَدَيْهِ أَوْ رِجْلَيْهِ عَنِ الْقِبْلَةِ فِي السُّجُوْدِ وَغَيْرِهِ (٣١) او اړول د خپلو لاسو گوتي (٣٢) یا د خپلو پښو گوتي له قبلې څخه په سجده او نورو (ارکانو) کي.

تشریح: بعضي خلک په سجده کي که څه هم دواړه پښې اړدي، خو گوتي یې له قبلې څخه اوښتي وي یعني د قبلې وطرف ته نه وي، محض پر څمکه لگېدلي وي، دا مکروه تنزیهي دي چي د سنت خلاف دی. سنت طریقه دا ده چي په ټوله سجده کي دواړه پښې داسي ټینګي ولکوي چي گوتي وپېچل سي یعني د قبلې وطرف ته واړول سي، لهذا که یو څوک په سجده کي گوتي له قبلې څخه واړوي یا په یو بل رکن کي، نو داسي کول مکروه تنزیهي دي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي)

﴿٥٦١﴾ وَتَرْكُ وَضْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الرُّكْبَتَيْنِ فِي الرُّكُوْعِ (٣٣) او پرېښوول د لاسونو اېښوول پر دواړو زنگنو په رکوع کي (یعني په رکوع کي چي چیري لاس اېښوول سنت دي ایمني پر دواړو زنگنو اُهلته نه اېښوول مکروه دي).

تشریح: په رکوع کي دواړه لاسونه پر زنگنو اېښوول او په هغوی سره زنگونان نیول سنت دي. لهذا که یو څوک دا سنت پرېږدي، نو مکروه تنزیهي دي. همدارنگه د دواړو سجدو په مېنځ کي د ناستي یا د التحیات په حالت کي دواړه لاسونه پر ورنو نه اېښوول، یا د قیام (ولاړي) په حالت کي له تکبیرِ تحریمه څخه وروسته چپه لاس په راسته لاس باندي اېښوول. دا ټوله په مکروهِ تنزیهي کي داخل دي. (مراقی الفلاح)

په لمانځه کې ارږمی کښل

﴿۵۶۲﴾ وَالتَّثَاؤُبُ (۳۴) او ارږمی کول (ارږمی کښل).

لغات: ﴿التثاؤب﴾ ارږمی، په جسم کې د سستیا او خوب راتللو په وجه خوله خلاصېدل.

تشریح: په لمانځه کې قصداً ارږمی کښل مکروه تحریمي دي، او که خود بخوده ارږمی راسي. نو پروانه لري، خو تر څو چې ممکنه وي، د هغه بندول مستحب دي. لهذا که هغه بند نه کړي. نو مکروه تنزیهي دي. په لمانځه کې د ارږمی بندولو طریقه دا ده چې خپل شونډان په غاښو سره نیولي وساتي بیا هم که هغه نه ودرېږي، نو پر خوله دې لاس کښېږدي، خو ښکاره دې وي چې تر څو د خولې په نیولو سره ارږمی درېدلای سي، پر خوله لاس اېښوول مکروه دي.

فایده: ارږمی د معدې له ډکوالي او د بدن له ثقل څخه پیدا کیږي او په حدیث کې دې ته د شیطان له طرفه ویل سوي دي، علماؤ د ارږمی بندولو مجرّبه طریقه دا لیکلې ده چې د ارږمی راتللو په وخت کې دې په زړه کې دا تصور وکړي چې انبیاؤ ته هیڅکله ارږمی نه ده راغلې او هغوی له دې څخه محفوظ وه. نو سملستي به ارږمی ودرېږي، په شامي (ط: عثمانیه ج:۱، ص:۴۴۶) کې د مذکوره طریقې عبارت داسې نقل سوی دی: "الطريق في دفع التثاؤب أن يخطر بباله أن الأنبياء عليهم السلام ما تثاءبوا قط، قال القدوري: جرّبناه مرارا فوجدنا كذلك آه، قلتُ وقد جرّبته أيضا فوجدته كذلك".

په لمانځه کې سترګې پټول

﴿۵۶۳﴾ وَتَغْمِيضُ عَيْنَيْهِ (۳۵) او خپلې سترګې پټول (بندول).

لغات: ﴿تغمیض﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: پټول، بندول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې بېله عذره سترګې پټول مکروه تنزیهي دي. لېکن که د توجّه ساتلو لپاره سترګې پټې کړي او د سترګو په خلاصولو سره د هغه په توجّه او خشوع کې فرق راځي او د سترګو په پټولو سره دا ورته حاصلیږي او ښه یې زړه لګیږي. نو په داسې صورت کې د سترګو په پټولو کې هیڅ کراهت نسته بلکې ښه دي. خو بیا هم ښه تو له لمونځ دې په پټو سترګو نه کړي، بلکې د ضرورت په وخت کې دې یې پټوي. (عمدة الفقه. طحطاوي)

په لمانځه کې سترګې پورته کول

﴿۵۶۴﴾ وَرَفْعُهُمَا لِلسَّمَاءِ (۳۶) او سترګې آسمان ته پورته کول (آسمان ته کتل).

تشریح: د لمانځه په دوران کې د آسمان وطرف ته سترګې پورته کول مکروه تحریمي دي. (طحطاوي)

په لمانځه کې سره غځېدل (ځان کشول)

﴿۵۶۵﴾ وَالتَّمَطِّيْ (۳۷) او سره غځېدل (لاسونه کشول او سینه مخ ته را ایستل).

لغات: ﴿التمطي﴾ د تفعّل د باب مصدر دی، د دې باب ځو معناوې دي چې له هغوی څخه یوه معنی ده: سره غځېدل یعني خپل لاسونه کشول او سینه را ایستل.

تشریح: په لمانځه کې خپل لاسونه کشول او سینه مخ ته را ایستل، یا په بله وینا ځان کشول (د بدن ستړیا ایستل) مکروه تنزیهي دي؛ ځکه دا هم د سُستیا علامت دی، حال دا چې د لمانځه کې په حالت کې د انتهایي عاجزۍ او د خشوع او خضوع اظهار کول پکار دي، لهذا که څوک داسې کوي، نو دا سخته بې ادبي او د کراهت خبره ده. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي)

د عمل قلیل حکم

﴿۵۶۶﴾ وَالْعَمَلُ الْقَلِيْلُ (۳۸) او لږ عمل (لږ لاسوهنه) کول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې بېله ضرورته عملِ قلیل هم مکروه تنزیهي دی، مثلاً په یوه لاس خپل سر ګرول، یا لمن سیده کول او داسې نور.

د عملِ قلیل په تعریف کې اختلاف دی، آسانه تعریف یې دا دی چې لیدونکی کس پر داسې لمونځ ګزار د نا لمونځ ګزار ګومان نه وکړي (بلکې د دې عمل په لیدلو سره یې بیا هم ګومان داوي چې هغه په لمانځه کې دی). (ایضاح الاصباح)

په لمانځه کې بېله ضرورته سپږه وغیره وژل

﴿۵۶۷﴾ وَأَخْذُ قَمْلَةٍ وَقَتْلُهَا (۳۹) او سپږه نیول (۴۰) او هغه وژل.

لغات: ﴿قملة﴾ سپږه، شپږه (هغه حشره کوم چې د وړېښتو یا جامو له خیرو څخه پیدا کېږي).

تشریح: دلمانځه په دوران کي که سپږه یا غوماشه لمونځ ګزار ته تکلیف نه ورسوي، خو بیا هم هغه یې ووژني، نو دا مکروه تنزیهي دي، او د تکلیف رسولو په وخت کي د دوی په وژلو کي هیڅ کراهت نشته، په دې شرط چي د دوی په وژلو کي عملِ کثیر ته ضرورت نه پرېوځي. (عمدة الفقه)

په لمانځه کي پزه یا خوله پټول

﴿٥٦٨﴾ وَ تَغْطِيَةُ أَنْفِهِ وَفَمِهِ (٤١، ٤٢) او خپله پزه او خوله پټول.

تشریح: دلمانځه په دوران کي پزه او خوله پټول مکروه تنزیهي دي، او که لمونځ ګزار په څادر (پټو) وغیره سره خپل سر او د بدن اکثره حصه پټه کړي لکه نن سبا چي د یخ په موسم کي خلکو څادر وغیره پر څانو پېچلی وي او په همدې حالت کي لمونځ کوي، نو په دې سره په لمانځه کي څه نقصان نه راځي، صرف خوله او پزه پټول مکروه تنزیهي دي. (مراقی الفلاح)

په خوله کي داسي شی ایښوول کوم چي قرائت لره مانع وي

﴿٥٦٩﴾ وَوَضْعُ شَيْءٍ فِيْ فَمِهِ يَمْنَعُ الْقِرَاءَةَ الْمَسْنُوْنَةَ (٤٣) او په خپله خوله کي داسي شی ایښوول کوم چي سنت قرائت منع کوي (د سنت قرائت ویلو لپاره خنډ جوړېږي).

تشریح: صورت د مسئلې دا دی چي که لمونځ ګزار داسي شی په خوله کي کېښېږدي (مثلا اتانی وغیره) چي د هغه په وجه په قرائتِ مسنونه کي خلل راځي، نو دا مکروه تنزیهي دي، او که په قرائت واجبه کي خلل راځي، نو دا مکروه تحریمي دي. او که څه داسي شی په خوله کي کېښېږدي چي د هغه په وجه ګردسره قرائت نه سي کولای او آواز نه راوځي، یا حروف داسي بدل سي چي بالکل معنیٰ یې بدله سي، نو په دې صورت کي لمونځ فاسدېږي. (طحطاوي)

د لنګوټي پر ول یا پر تصویر سجده کول

﴿٥٧٠﴾ وَالسُّجُوْدُ عَلٰى كَوْرِ عِمَامَتِهِ وَعَلٰى صُوْرَةٍ (٤٤) او سجده کول پر ولْ (پېچ) د خپلي لنګوټي (٤٥) او پر تصویر.

لغات: ﴿کَوْر﴾ د لنګوټي پېچ وتاو، وَلْ، جمع اَکْوَار. ﴿صورة﴾ تصویر.

تشریح: د لنګوټي پر ول یعني پر هغه پېچ کوم چي پر تندي واقع وي بېله عذر سجده کول مکروه تنزیهي دي، او که څه عذر وي مثلاً ځمکه ډېره ګرمه یا یخه وي، نو مکروه نه دي.

وعلی صورة: همدارنګه که د سجدې پر ځای دیو ساکښ تصویر وي، نو پر هغه سجده کول مکروه تحریمي دي؛ ځکه په دې کي د تصویر د عبادت سره مشابهت راځي، (د تصویر په مکله نور بحث او تفصیل به څه وروسته راسي). (طحطاوي علی مراقی الفلاح ص ١٩٥)

یوازي پر تندي سجده کول

﴿۵۷۱﴾ وَالْإِقْتِصَارُ عَلَى الْجَبْهَةِ بِلَا عُذْرٍ بِالْأَنْفِ (۴۶) او اکتفا کول (صرف) پر تندي بغیر له څه عذر لرلو څخه په پزه کي (یعني بېله عذره پزه نه لګول او صرف پر تندي سجده کول هم مکروه دي).

لغات: ﴿اقتصار﴾ دافتعال دباب مصدر دی: اکتفا کول.

تشریح: صرف پر تندي سجده کول او پزه نه لګول بېله عذره مکروه تحریمي دي، که عذر وي. نو بیا مکروه نه دي.

په لاره کي لمونځ کول

﴿۵۷۲﴾ وَالصَّلٰوةُ فِي الطَّرِيْقِ (۴۷) او لمونځ کول په لاره کي.

تشریح: په لاره کي (دننه) لمونځ کول مکروه تحریمي دي؛ ځکه هلته په لمانځه کي توجه او اطمینان نه نصیب کېږي او د تېرېدونکو وطرف ته توجه اوړي او په لمانځه کي خلل راځي، لهذا د لاري څخه دي څه ګوښه لمونځ کول کېږي.

په حمام کي لمونځ کول

﴿۵۷۳﴾ وَالْحَمَّامِ (۴۸) او (لمونځ کول) په حمام کي.

لغات: ﴿حمام﴾ حمام، دلمبېدو ځای (عمومي حمام)، پخوا به دبازار حمام داسي وو چي په مینځ کي به یي حوض جوړ وو، او خلک به په لنګ یا پرتوګ کي پکښي لمبېدل او حمام والا به خپله مزدوري له هغوی څخه اخیستل.

تشریح: په حمام کي لمونځ کول مکروه تحریمي دي؛ ځکه هلته هم په توجه او اطمینان سره لمونځ نه سي کېدلای سي او هلته دموجوده کسانو دعورت ښکاره کېدو خطره هم سته او که ډېر خلګ لمبېدو ته راسي، نو رش او ګڼه ګوڼه هم کېدلای سي او دغه شیان د زړه په حضور او توجه کي خلل اچوي. (تحفة الالمعي ج۲، ص۱۷۲)

په بیت الخلا کي لمونځ کول

﴿۵۷۴﴾ وَفِي الْمَخْرَجِ (۴۹) او (لمونځ کول) په بیت الخلاء کي.

لغات: ﴿المَخرَج﴾ ځای د وتلو، مراد ځني داودس ماتولو ځای دی یعني؛ تشي، بیت الخلاء.

تشريح: په بيت الخلاء كي لمونځ كول مكروه تحريمي دي؛ ځكه هلته نجاست او ګندګي نژدې وي، نو لمونځ ګزار كه څه هم څادر وغيره هوار كړي، خو د نجاست د قرب په وجه دا مكروه دي. (شامي ج:۱، ص:۶۱۲)

په هديره كي لمونځ كول

﴿۵۷۵﴾ وَفِي الْمَقْبَرَةِ (۵۰) او (لمونځ كول) په هديره كي.

تشريح: په هديره كي هم لمونځ كول مكروه تحريمي دي؛ ځكه هلته لمونځ ګزار د قبرونو سره مخامخ كيږي او د قبر مخ ته لمونځ كول ممنوع دي. خو كه داسي ځاى لمونځ وكړي چي هلته قبرونه مخ ته نه وي، نو ګنجايش پكښي سته. (تحفة الالمعي ج:۲، ص:۱۷۱، طحطاوي على مراقي الفلاح)

د بل چا په ځمكه كي لمونځ كول

﴿۵۷۶﴾ وَأَرْضِ الْغَيْرِ بِلَا رِضَاهُ (۵۱) او (لمونځ كول) د بل چا په ځمكه كي د هغه له رضا (خوښى) څخه بغير.

تشريح: د بل چا په ځمكه كي د هغه له صراحتاً يا دلالتاً رضا او اجازې څخه بغير لمونځ كول مكروه تنزيهي دي (د رضا او اجازې علم د عُرف عام سره تعلق لري). (مراقي الفلاح، شفاء الارواح)

نجاست ته نژدې لمونځ كول

﴿۵۷۷﴾ وَقَرِيبًا مِنْ نَجَاسَةٍ (۵۲) او (لمونځ كول) نجاست ته نژدې.

تشريح: داسي ځاى لمونځ كول چي هلته مخ ته غائط وغيره وي مكروه دي، همدارنګه د نجاست او ګندګيو په ځاى كي لمونځ كول هم مكروه دي، مثلاً ① د خوشايو اچولو ځاى، ② د څاريو د ذبح كولو ځاى، ③ د اوښانو د ربدلو ځاى؛ ځكه هلته بدبويي وي او ځمكه نا هواره وي. همدارنګه له اوښ څخه د حملي خطره هم سته او دا خطره د لمونځ ګزار په توجه او سكون كي خلل اچوي. (طحطاوي)

د متيازو يا غائطو د تقاضا په وخت كي لمونځ كول

﴿۵۷۸﴾ وَمُدَافِعًا لِأَحَدِ الْأَخْبَثَيْنِ (۵۳، ۵۴) او (لمونځ كول) په داسي حال كي چي د غټو يا كوچنيو بولو څخه ديوه دفع كونكى وي (يعني متيازو يا غائطو ډېر په تكليف كړى وي) أَوِ الرِّيحِ (۵۵) يا (دفع كونكى وي) د باد (باد ډېر په تكليف كړى وي) وَمَعَ نَجَاسَةٍ غَيْرِ مَانِعَةٍ (۵۶) او ديو

داسې نجاست سره (لمونځ کول) کوم چې مانع نه وي إِلَّا إِذَا خَافَ فَوْتَ الْوَقْتِ أَوِ الْجَمَاعَةِ
مګر دا چې کله بېره وي دوخت یا د جماعت دفوتېدلو (تېرېدلو) وَ إِلَّا نُدِبَ قَطْعُهُمَا کنې مستحب دي د دې دواړو ختمول (له متیازو او داسې نورو څخه ځان خلاصول).

لغات: ﴿مُدَافِعًا﴾ د مفاعلې له بابه د فاعل صیغه ده، د دې باب څو معناوې دي: لیرې کول، دفع کول، مقابله او مزاحمت کول، ټال متالول (معجم الوسط)، ﴿أُخبثين﴾ تثنیه د أخبثْ ده، مراد ځنې متیازې او غائط دي.

تشریح: د متیازو یا غائطو د دباؤ په وخت کې یا د ریح د غلبې په وخت کې لمونځ کول مکروه تحریمي دي.

همدارنګه داسې نجاست کوم چې پر بدن یا جامه لګېدلی وي او لمانځه لره مانع نه وي. لکه نجاست غلیظه (مثلاً رنه) له یوه درهم څخه کمه وي، نو د هغه سره لمونځ کول مکروه تنزیهي دي او که لمانځه لره مانع وي، مثلاً نجاست غلیظه یو درهم یا تر دې زیات وي، نو د هغه سره لمونځ کول مکروه تحریمي دي. او که پر بدن یا جامه نجاستِ خفیفه لګېدلی وي لکه د حلالو څارویو متیازې او داسې نور او د هغه سره لمونځ وکړي، نو حکم دا دی چې دا نجاست خفیفه که د بدن یا جامې له څلورمې حصې څخه کم وي، نو لمونځ یې صحیح کیږي.

إلا إذا خاف فوت إلخ: یعني که وخت تنګ وي یا د جماعت د تېرېدلو بېره وي، نو د متیازو او داسې نورو د غلبې په وخت کې دې هم لمونځ وکړي، او که د وخت یا جماعت د تېرېدلو بېره نه وي، نو اول دې له متیازو، غائطو څخه ځان فارغ کړي، دا مستحب دي.

په "احسن الفتاویٰ" کې لیکل سوي دي چې که وخت دومره تنګ وي چې د لمانځه د قضاء کېدلو خطره وي، نو لمونځ دې وکړي، او که د لمانځه د قضاء کېدلو خطره نه وي، صرف د جماعت د تېرېدلو خطره وي، نو له متیازو، غائطو وغیره څخه دې ځان فارغ کړي او بیا دې لمونځ کړي، په داسې وخت کې لمونځ کول مکروه تحریمي دی او واجبُ الاعاده دی (یعني په احسن الفتاویٰ کې صرف د وخت استثناء سوې ده، نه د جماعت. یعني صرف د وخت د تېرېدلو په صورت کې د سختې تقاضا په وخت کې هم لمونځ کولای سي. او ملته په نور الایضاح کې د وخت او جماعت دواړو استثناء سوې ده)، او که د لمانځه په مینځ کې سخته تقاضا پېښه سي، نو هم لمونځ کول مکروه تحریمي دی او په دې حالت کې لمونځ قطع کول واجب دي. (احسن الفتاویٰ ج ۳، ص ۴۲۱)

د کار په خیرنو جامو کي لمونځ کول

﴿۵۷۹﴾ وَالصَّلوٰةُ فِیْ ثِیَابِ الْبِذْلَةِ (۵۷) او لمونځ کول د کار په جامه کي (په معمولي نامناسب جامه کي).

لغات: ﴿ثیاب﴾ جمع د ثَوْبٌ ده: کپړه، جامه. ﴿البِذْلَة﴾ (د باء په کسره او د ذال په سکون سره) هغه جامه چي د کار او کسب لپاره اغوستل کیږي او حفاظت یې نه کول کیږي. هغه معمولي او نا مناسبه جامه چي بازار او دغتو خلکو مخ ته انسان نه پکښي ځي.

تشریح: د لمانځه په وخت کي پاکي صفا جامې اغوستل پکار دي. او د کار او خدمت جامه لَه صفا او زینت والا جامو څخه نه شمېرل کیږي. لهذا که په معمولي نا مناسبه جامه کي لمونځ وکړي، نو لمونځ خوږیږي کیږي په دې شرط چي جامه پاکه وي. لیکن دا مکروه تنزیهي دي. (در مختار ج:۲. ص:۴۰۷)

په لڅ سر لمونځ کول

﴿۵۸۰﴾ وَمَكْشُوْفُ الرَّأْسِ (۵۸) او (لمونځ کول) په لڅ سر لَا لِلتَّذَلُّلِ وَالتَّضَرُّعِ نه د خاکساري او عاجزي لپاره (یعني که د خاکساري او عاجزي په غرض سر پټ نه کړي. نو د دې ګنجائش شته. کنې په عامو حالاتو کي په لڅ سر لمونځ مکروه دي).

لغات: ﴿التذلّل﴾ د تفعّل د باب مصدر دی: خاکساري کول، ځان کم ګڼل. ﴿التضرّع﴾ دا هم د تفعّل د باب مصدر دی؛ باطني عاجزي ته تضرّع وایي، غاړه ایښوونه او ځان ټیټونه.

تشریح: په لڅ سر لمونځ کول که محض د سُستۍ په وجه وي، نو مکروه تنزیهي دي او که د تکبر په وجه وي (لکه نن سبا چي بعضي خلکو په لڅ سر لمونځ کول خپل فیشن بلکي شعار جوړ کړی دی) نو دا عمل مکروه تحریمي دي؛ ځکه نبي کریم ﷺ همېشه په عامو حالاتو کي په پټ سر لمونځ اداء کړی دی. (کتاب المسائل ص:۳۵۲)

او که (د الله تعالیٰ په حضور کي) د عاجزي او خشوع ښکاره کولو لپاره په لڅ سر لمونځ وکړي نو مکروه نه دي، لیکن بیا هم اولیٰ دا ده چي په پټ سر لمونځ وکړي. (عمدة الفقه)

د ډوډۍ حاضر بدو په وخت کي لمونځ کول

﴿۵۸۱﴾ وَبِحَضْرَةِ طَعَامٍ يَمِيْلُ إِلَيْهِ (۵۹) او (لمونځ کول) د خوراک په موجود والي کي چي هغه ته یې میلان (خواهش) کیږي.

تشریح: د عبارت مطلب دا دی چې که لمونځ ګزار ډېر وږی وي او ډوډۍ حاضره وي. نو اول دي هغه وخوري، بیا دي لمونځ وکړي، په داسې حالت کې بغیر له ډوډۍ خوړلو څخه لمونځ کول مکروه تنزیهي دي، او که لوږه دومره سخته نه وي چې هغه بې اطمینانه کوي، نو لمونځ کول مکروه نه دي.

د بې اطمینانۍ په ځای کې لمونځ کول

﴿۵۸۲﴾ وَمَا يُشْغِلُ الْبَالَ وَيُخِلُّ بِالْخُشُوْعِ (۶۰) او هغه څه کوم چې زړه مشغوله کوي او په خشوع کې خلل اچوي.

لغات: ﴿البال﴾ زړه، خیال، حال، شان، مثلاً په عربي کې ویل کیږي: ما خطر ببالي: فلانۍ خبره زما په زړه (یا زما په خیال) کې نه راغله، ﴿يُخِلُ﴾ د افعال د باب مضارع ده: خلل اچول.

تشریح: هر داسې شی چې د لمونځ ګزار زړه مشغولوي او په خشوع او توجه کې خلل اچوي، د هغه سره لمونځ کول مکروه دي، مثلاً که یو کس لمونځ ګزار ته مخامخ ناست وي چې وقبلې ته یې شاوي. نو خاص وهغه ته مخامخ لمونځ کول مکروه تحریمي دي؛ ځکه په دې کې په خشوع او توجه کې د خلل لوېدلو قوي خطره سته. (در مختار مع الشامي ج۱، ص: ۶۰۲)

همدارنګه داسې ځای لمونځ کول هم مکروه دي چې هلته لوبې او بازۍ کیږي، که ګونه وي؛ ځکه زړه وهغه طرف ته مائل کیږي. (مراقی الفلاح)

تسبیحات په ګوتو سره شمېرل

﴿۵۸۳﴾ وَعَدُّ الْآيِ وَالتَّسْبِيْحِ بِالْيَدِ (۶۱) او شمېرل د آیتونو (۶۲) او (شمېرل) د تسبیح په لاس سره.

لغات: ﴿عَدّ﴾ د نصر د باب مصدر دی: شمېرل، شمېر کول، ﴿الآی﴾ جمع د آیةٌ ده، د قرآن آیت.

تشریح: په لمانځه کې آیتونه یا تسبیحات مثلاً سبحان الله وغیره په لاس یعني په ګوتو سره شمېرل مکروه تنزیهي دي، برابره ده فرض لمونځ وي او که نفل، او که په لمانځه کې شمېر ته ضرورت وي مثلاً په صلاة التسبیح کې، نو په خپل زړه کې دي شمېر کوي یا صرف د ګوتو سرونه دي پر خپل ځای کښېکاږي. نو په دې توګه به مقصد هم حاصل سي او هیڅ کراهت به هم پاته نه سي. (در مختار مع الشامي ج۱، ص: ۶۰۸، کتاب المسائل ص: ۳۵۲)

امام په محراب کې دننه دریدل

﴿۵۸۴﴾ وَقِيَامُ الإِمَامِ فِي الْمِحْرَابِ (۶۳) او دریدل دامام په محراب کې.

لغات: ﴿محراب﴾ د دې لفظ څو معناوې دي چې له هغوی څخه یوه معنیٰ ده: د مسجد د قبلې په دېوال کې د امام لپاره جوړه سوې خالي ګاه چې په هغه کې امام د لمونځ ورکولو لپاره دریږي. په اصل کې د محراب معنی ده: د جنګ کونکی. باتوره کس. نو د محراب وجهٔ تسمیه دا ده چې په محراب کې درېدونکی امام ګواکې د نفس او شیطان سره جنګ کوي. (معجم لغة الفقهاء ص: ۴۱۰. مراقي الفلاح ص: ۱۹۸)

تشریح: که امام په محراب کې داسې ودریږي چې دواړه قدمونه یې په محراب کې دننه وي. نو دا مکروه تنزیهي دي، خو که قدمونه یې له محراب څخه دباندې وي، نو دا مکروه نه دي. همدارنګه که د لمونځ کونکو د رش او زیاتوالي په سبب امام مجبوراً دننه په محراب کې ودریږي. نو مکروه نه دي. (مراقي الفلاح)

امام پر لوړ ځای دریدل

﴿۵۸۵﴾ أَوْ عَلَى مَكَانٍ أَوِ الْأَرْضِ وَحْدَهٗ (۶۴) یا (دریدل دامام) پر لوړ ځای (۶۵) یا پر ځمکه تنها.

تشریح: د جماعت په لمانځه کې که امام له مقتدیانو څخه جلا تنها پر لوړ ځای ولاړ وي کوم چې یو لاس (یو شرعي ګز) لوړ وي. نو مکروه تحریمي دي. بعضو دې ته مکروه تنزیهي ویلي دي او که هلته امام تنها (یوازې) نه وي. بلکې دامام سره یو. دوه مقتدیان هم ولاړ وي. نو مکروه نه دي. او که لوړوالی له یوه لاس څخه کم وي. نو مکروه تنزیهي دي.

أو الأرض: یعنې که امام تنها پر ځمکه (لاندې) ولاړ وي او ټول مقتدیان لوړ ولاړ وي. نو مکروه تنزیهي دی، او که دامام سره یو، دوه مقتدیان هم پر ځمکه ولاړ وي، نو بیا کراهت نشته. (شفاء الارواح)

یادونه: په عبارت کې چې کوم د "وحدهٗ" لفظ دی، د دې تعلق د دواړو مسئلو سره دی.

د داسې صف شا ته دریدل چې په هغه کې خالي ځای پاته وي

﴿۵۸۶﴾ وَالْقِيَامُ خَلْفَ صَفٍّ فِيهِ فُرْجَةٌ (۶۶) او دریدل د داسې صف شا ته چې په هغه کې پراخوالی (خالي ځای) وي.

لغات: ﴿فرجة﴾ د دوو شیانو ترمینځ خالي ځای، د دوو شیانو په مینځ کې پرخوالی.

تشریح: که جماعت ولاړ وي او د مخ په صف کې خالي ځای وي، بیا هم یو مقتدی د شا په ص[...] کې تنها ودریږي. نو دا عمل مکروه تحریمي دی. (در مختار مع الشامي ج: ۲، ص: ۴۱۶)

یادونه: په حدیث کي دي چي کوم چا د صف خالي ځای ډک کړی، نو د هغه لپاره لس نیکی لیکل کیږي، لس ګناهونه یې بخښل کیږي او لس درجې یې لوړیږي. (مراقی الفلاح)

که له نیت تړلو څخه وروسته ووینی چي د مخ په صف کي ځای خالي دی

مسئله (۱): که یو سړی د شا په صف کي نیت وتړي او لمونځ شرع کړي، تر دې وروسته ووینی چي دمخ په صف کي ځای خالي دی، نو هغه ته پکار دي چي په همدې د لمانځه په حالت کي مخته ولاړ سي او دمخ په صف کي ودریږي، په دې سره لمونځ نه فاسدیږي. (شامي ج: ۲، ص: ۳۱۲)

د شا په نوي صف کي تنها دریدل

مسئله (۲): که څوک مسجد ته په داسي حال کي ورسیږي چي دمخ صفونه ټول ډک سوي وي، نو هغه ته پکار دي چي څه ګړی انتظار وکړي، کله چي یو بل مقتدی راسي، نو هغه دي د ځان سره یو ځای کړي او په صف کي دي ودریږي، او که د رکوع کېدلو تر وخته پوري هم یو بل مقتدی رانه سي، نو غوره دا ده چي د مخ له صف څخه داسي کس کوم چي په دې مسئله خبر وي شا ته راولي او د ځان سره دي یې په صف کي ودروي، لېکن که داسي څوک نه وي (لکه نن سبا چي همدا حالت دی چي په دې سره لمونځ فاسد کني)، نو بیا دي تنها په صف کي ودریږي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي، کتاب المسائل)

په تصویر داره کي جامه کي لمونځ کول

﴿۵۸۷﴾ وَلُبْسُ ثَوْبٍ فِيهِ تَصَاوِيرُ (۶۷) او داسي جامه اغوستل (لمونځ پکښي کول) چي په هغه کي تصویران وي.

تشریح: په داسي جامه کي لمونځ کول مکروه تحریمي دي چي په هغه کي دیو ساکښ تصویرونه وي، که دنا ساکښ (غیر ذی روح) تصویران پکښې وي (لکه درخته، ګلان، یا مختلفه نقوش او داسي نور)، نو بیا څه حرج نسته.

د تصویر په ځای کي لمونځ کول

﴿۵۸۸﴾ وَأَنْ يَكُونَ فَوْقَ رَأْسِهِ (۶۸) او (ممدارنګه مکروه دي) دا چي وي د لمونځ ګزار د سر د پاسه أَوْ خَلْفَهُ (۶۹) یا (وي) د هغه شا ته أَوْ بَيْنَ يَدَيْهِ (۷۰) یا (وي) د هغه مخ ته (لمونځ ګزار ته مخامخ) أَوْ بِحِذَائِهِ (۷۱) یا (وي) د هغه په برابری (څنګ) کي (راسته یا چپه طرف ته) صُورَةٌ یو تصویر إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَغِيرَةً أَوْ مَقْطُوعَةَ الرَّأْسِ مګر دا چي وي هغه تصویر کوچنی یا سر پرېکړی سوی

أَوْلِغَيْرِ ذِيْ رُوْحٍ يا (وي هغه تصوير) دنا ساكښه (يو ساه) شي (مثلاً درختي يا دبو عمارت تصوير وي).

تشريح: په داسي ځای کي لمونځ کول چي هلته دلمونځ گزار پر سر د پاسه يا مخ ته يا شا ته يا د لمونځ گزار راسته يا چپه طرف ته دساکښ تصوير وي مکروه تحريمي دي. برابره ده تصوير راځړيدلی وي يا لاندي وي يا پر دېوال يا په پرده وغيره کي نقش سوی وي. او په دوی کي له ټولو څخه زيات کراهت په هغه وخت کي دی کله چي تصوير دلمونځ گزار مخ ته وي او بيا دا چي د لمونځ گزار د سر پر طرف وي، بيا راسته طرف ته، بيا چپه طرف ته، بيا دلمونځ گزار شا ته. (حاشيه)

إلا أن تكون الخ: يعني كه تصوير ډېر کوچنی وي (دومره کوچنی وي چي که هغه پر ځمکه کېښول سي او ولاړ کس هغه ته په ځير وگوري، نو د هغه اعضاء سم نه ورته ښکاري. يا په بله وينا اندامونه يې نه پر ښه ډول ښکاري. داسي تصوير کوچنی دی)، نو په دې کي هيڅ کراهت نسته. همدارنگه که د تصوير سر بالکل ختم تړی سوی وي، برابره ده په خط او ليکلو سره وي، يا گرول سوی وي، يا څه رنگ باندي اچول سوی وي، نو د داسي تصوير سره لمونځ نه مکروه کېږي (په عبارت کي د رأس قيد لکول سوی دی؛ ځکه د نورو اندامو ختمولو ته اعتبار نسته مثلاً که د تصوير سترگي ختم کړل سوي وي يا داسي نور. نو بيا هم کراهت باقي پاتېږي: لأن الإنسان قد تقطع أطرافه وهو حيّ).

د اور مخ ته لمونځ کول

﴿٥٨٩﴾ وَأَنْ يَكُوْنَ بَيْنَ يَدَيْهِ تَنُّوْرٌ (٧٢) او دا چي وي دده مخ ته تنور أَوْكَانُوْنٌ فِيْهِ جَمْرٌ (٧٣) يا داسي نغری چي په هغه کي سکروټي وي أَوْقَوْمٌ نِيَامٌ (٧٤) يا (وي دده مخ ته) ويده خلک.

لغات: ﴿تنور﴾ تنور، تندور، د ډوډۍ پخولو ځای. "قال صاحب المصباح: التَّنُّوْرُ: الَّذِيْ يُخْبَزُ فِيْهِ. وَالْفَقْتُ فِيْهِ لُغَةُ الْعَرَبِ لُغَةَ الْعَجَمِ. وَقَالَ أَبُوْ حَاتِمٍ: لَيْسَ بِعَرَبِيٍّ صَحِيْحٍ. وَالْجَمْعُ التَّنَانِيْرُ" (مصباح المنير). ﴿كانون﴾ د دې لفظ څو معناوي وي چي له هغوی څخه يوه معنیٰ ده: د اور بلولو ځای، نغری.

تشريح: په دې عبارت کي دوې مسئلې بيان سوي دي: ① که دلمونځ گزار مخ ته بل سوی اور وي يا سکروټي وي، نو لمونځ کول مکروه دي؛ ځکه په دې کي د مجوسيانو سره مشابهت راځي. په همدې وجه بعضي حضراتو د شمع يا څراغ وطرف ته هم لمونځ مکروه گڼلی دی. لېکن صحيح قول د عدم کراهت دی. ② داسي ځای لمونځ کول چي هلته څو خلک ويده وي مکروه تنزيهي دی. ځکه

ځيني وخت له بيده کس ځخه داسي شی صادر سي چي په هغه سره لمونځ ګزار ته خندا ورځي يا د هغه توجه او خشوع له منځه ځي، نو ځکه له دې ځخه بچ کېدل غوره دي، لېکن که دا خطره نه وي، نو بيا څه حرج نسته. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

تندی صفا کول

﴿۵۹۰﴾ وَ مَسْحُ الْجَبْهَةِ مِنْ تُرَابٍ لَا يَضُرُّهُ فِيْ خِلَالِ الصَّلٰوةِ (۷۵) او تندی مسه کول (صفا کول) له داسي خاوري ځخه کوم چي ده ته ضرر نه کوي د لمانځه په دوران کي.

لغات: ﴿جبهة﴾ تندی، جمع: جِبَاه و جَبَهَات، ﴿خلال﴾ مينځ، جريان، دوران.

تشريح: د لمانځه په دوران کي له تندي ځخه خاوره وغيره ليري کول حال دا چي په نه ليري کولو يې هيڅ تکليف نه وي مکروه تنزيهي دي، ها! که څه حرج او تکليف وي او د هغه په وجه په لمانځه کي خلل راځي يا د لمونځ ګزار توجّه خرابوي، نو په معمولي حرکت سره د هغه په ليري کولو کي څه پروا نسته.

يو خاص سورت متعيّنول

﴿۵۹۱﴾ وَتَعْيِيْنُ سُوْرَةٍ لَا يَقْرَأُ غَيْرَهَا (۷۶) او (مکروه دي) د يو سورت داسي متعيّنول (ټاکل) چي له هغه ځخه بغير بل سورت نه وايي إِلَّا لِيُسْرٍ عَلَيْهِ مګر (مکروه نه دي) پر خپل ځان د آساني لپاره أَوْ تَبَرُّكٍ بِقِرَاءَةِ النَّبِيِّ ﷺ يا د نبي کريم ﷺ په قرائت سره د برکت حاصلولو لپاره.

تشريح: که يو څوک په لمانځه کي تر سورة الفاتحه وروسته يو سورت داسي متعيّن او ضروري وګڼي چي له هغه ځخه بغير بل سورت ناجائز يا مکروه ګڼي، نو دا مکروه تحريمي دي، لېکن که د آساني لپاره يو سورت متعيّن کړي او دا عقيده يې نه وي چي له هغه ځخه بغير لمونځ نه صحيح کېږي، يا کوم سورت چي له نبي کريم ﷺ ځخه ثابت وي، هغه تبرکاً وايي، مثلاً د جمعې په ورځ د سهار د لمانځه په اول رکعت کي سورة السجده او په دويم رکعت کي سورة الدهر وايي، نو په دې کي څه کراهت نسته. لېکن په دې کي هم دا شرط دي چي کله نا کله دي له دې سورت ځخه بغير بل سورت هم وايي، د دې لپاره چي نا خبره کس دا ګومان ونه کړي چي له دې ځخه بغير بل سورت ويل ثابت نه دي، حال دا چي له نبي کريم ﷺ ځخه هم د دې سورتونو همېشه ويل ثابت نه دي. (عمدة الفقه)

په داسي ځای کي سُتره نه درول چي هلته د يو چا د تېرېدلو ګومان وي

﴿۵۹۲﴾ وَتَرْكُ اتِّخَاذِ سُتْرَةٍ فِيْ مَحَلٍّ (۷۷) او (مکروه دي) پرېښوول د سترې (يعني لرګي يا داسي بل شي) درول په داسي ځای کي يَظُنُّ الْمُرُوْرَ فِيْهِ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّيْ چي په هغه ځای کي لمونځ ګزار ته (د يو چا) د تېرېدلو ګومان وي د لمونځ ګزار مخ ته.

لغات: ﴿يتخذ﴾ د افتعال د باب مضارع ده: نيول (درول)، ګرځول. جوړول. د صلې په بدلون سره يې معنیٰ هم بدلېږي. ﴿سُترة﴾ هغه شی چي لمونځ ګزار يې خپل مخ ته دروي يا اړدي. لکه لرګی يا داسي بل شی. درا روان فصل په شروع کي به ددې پوره وضاحت وسي.

تشريح: صورت د مسئلې دا دی چي که لمونځ ګزار ته دا غالب ګومان وي چي دلته به زما مخ ته يو څوک تېرېږي، پر داسي موقع سُتره نه درول مکروه تنزيهي دي. او که مخ ته د يو چا د تېرېدلو ګومان نه وي او مخ ته لاره نه وي، نو هلته په سُتره نه درولو کي څه پروا نسته او مکروه نه دي.

فَصْلٌ فِي اتِّخَاذِ السُّتْرَةِ وَدَفْعِ الْمَارِّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّيْ

(دا) فصل د سُترې درولو او د لمونځ ګزار مخ ته د تېرېدونکي کس د دفع کولو په بيان کي دی

تشريح: اَلسُّتْرَةُ: په ضمه سره هغه شي ته ويل کيږي چي شی ورباندي پټيږي او چي انسان ځان په پټوي، او د شريعت په اصطلاح کي هغه شی ته ويل کيږي چي لمونځ کوونکی يې په لمانځه کي خپل مخ ته دروي يا اړدي چي د خلکو د تېرېدلو مخنيوی په وکړي، لکه لرګی. لکړه يا داسي بل شی.

د لمونځ ګزار مخ ته تېرېدونکی کس ګنهګاره کيږي، ځکه د نبي ﷺ فرمان دی: «لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّيْ مَاذَا عَلَيْهِ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِيْنَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ». [ابوداود شريف، باب اثم المار بين يدی المصلي، حديث شمېره: ۱۵۰۹] (که د لمونځ ګزار په مخ کي تېرېدونکي کس ته معلومه سي چي پر هغه څومره ګناه ده، نو که څلوېښت اکاله او درېږي، دا به د هغه لپاره د لمونځ ګزار مخ ته تر تېرېدلو خير وي). نه [illegible] ګزار [illegible] تېرېدل عظيمه ګناه لري.

او لمونځ ګزار ته هم د دې خبرې خاص خیال ساتل پکار دي چې داسې ځای به نه دربرې چې هلته د یو چا د تېرېدلو خطره وي، او نه به په مسجد کې داسې ځای دربرې چې هلته د خلکو لاره نیول کیږي. کنې وبال پر لمونځ ګزار دی، که یو څوک په خلاص ځای کې ودرېږي، نو مستحب دا ده چې خپل مخ ته ستره ودروي، تفصیل به وروسته په عبارت کې راسي.

د لمونځ ګزار مخ ته څومره اندازه لیرې تېرېدل جائز دي دي؟ : مخکې هم د دې بیان وسو او په دې باره کې څو اقوال ذکر سوه چې د بعضې فقهاوٌ قول دا دی چې د سُترې او حائل د نشتوالي په وخت کې د لمونځ ګزار د سجدې په ځای کې تېرېدل نا جائز دي؛ ځکه د لمونځ ګزار د لمانځه ځای د هغه له پښو څخه بیا د سجدې لګولو تر ځایه پورې دی او بعضې فقهاوٌ ویلي چې د دریو شرعي ګزو (دریو لاسو) په اندازه د لمونځ ګزار مخ ته تېرېدل نا جائز دي او تر دې ها خوا ته تېرېدل جائز دي او بعضې علماوٌ یې پنځه ګزه اندازه بیان کړې ده، او ځینو یې څلوېښت او ځینو یې دوه یا درې صفه اندازه بیان کړې ده، خو صحیح او غوره قول دا دی چې دومره اندازه لیرې د لمونځ ګزار مخ ته تېرېدل جائز دي چې که لمونځ ګزار خپل د سجدې ځای ته ګوري او سترګې یې بالکل لاندې وي، نو تېرېدونکی په نظر نه ورځي، او که تېرېدونکی په نظر ورځي، نو بیا تېرېدل جائز نه دي.

د سُترې حکم

﴿۵۹۳﴾ إِذَا ظَنَّ مُرُوْرَهٗ کله چې لمونځ ګزار ته ګومان وي د یو چا د تېرېدلو (چې دلته به زما مخ ته یو څوک تېرسي) يَسْتَحِبُّ لَهٗ أَنْ يَّغْرِزَ سُتْرَةً نو مستحب دي لمونځ ګزار لره چې ودروي داسې ستره (لرګی یا داسې بل شی) تَكُوْنُ طُوْلَ ذِرَاعٍ فَصَاعِدًا فِي غِلَظِ الْإِصْبَعِ کوم چې وي په اوږدوالي سره یو (شرعي) ګز یا تر دې زیات (او) په پنډوالي کې د ګوتې په اندازه (یعنې چې اوږدوالی یې د یوه لاس په اندازه وي او پنډوالی یې د ګوتې په اندازه وي).

<u>لغات</u>: ﴿يغرز﴾ د ضرب له بابه د واحد مذکر غائب مضارع صیغه ده غَرْزًا: په ځمکه کې یو شی درول، جګول. ﴿طول﴾ اوږدوالی، اوږدول. ﴿ذراع﴾ شرعي ګز، یو لاس، یعنې له څنګلې څخه د مینځنۍ ګوتې تر سره پورې. جمع: أَذْرُعٌ. ﴿غلظ﴾ مراد: پنډوالی.

<u>تشریح</u>: صورت د مسئلې دا دی چې که لمونځ ګزار په یو خالي میدان یا داسې ځای کې لمونځ کوي چې هلته د خلکو د تېرېدلو ګومان وي، نو مستحب دا ده چې خپل مخ ته سُتره ودروي. په ځمکه کې یې ښخول ایستل ضروري نه دي، برابره ده لرګی وي، یا یو بل شی وي، په دې شرط چې هغه یو لاس

يعني دوې لوښتي اوږد وي او لږ ترلږه يوه ګوته پنډ وي، نو د داسي سُترې شا ته تېرېدل مکروه نه دي.

د سُتري درولو سنت طريقه

﴿٥٩٤﴾ وَالسُّنَّةُ أَنْ يَّقْرُبَ مِنْهَا او سنت دا دي چي لمونځ ګزار سُترې ته نژدې سي وَ يَجْعَلَهَا عَلَى أَحَدِ حَاجِبَيْهِ او سُتره دي ودروي پر برابرۍ د خپلي يوې وروځي لَا يَصْمُدُ إِلَيْهَا صَمْدًا (په داسي حال کي چي) قصد دي نه کوي (يعني مخامخ بالکل سيده دي نه دربري) و سُتري ته.

لغات: ﴿حاجب﴾ د سترګو وروځه (ورځه)، ﴿لا يصمد﴾ د نصر له بابه د نفي صيغه ده.

مصدر: صَمْدًا: د دې باب څو معناوي دي، کله چي يې په صله کي "إِلَى" راسي لکه دلته إليها نو معنى يې ده: قصد کول، اراده کول. په حاشيه کي يې معنى داسي نقل سوې ده: لا يصمد: أي لا يقابله مستقيمًا بل كان يميل عنه (يعني سُترې ته دي مخامخ بالکل سيده نه دربري چي د دواړو سترګو په مينځ کي يې راسي. بلکي له هغې څخه دي يوه طرف ته څه ميلان کوي).

تشريح: په دې عبارت کي د سُترې درولو سنت طريقه بيان سوې ده چي لمونځ ګزار به سُتره خپل ځان ته نژدې د خپل راسته وروځي يا چپه وروځي په برابرۍ کي دروي، يعني د دواړو سترګو په مينځ کي به يې نه دروي، د دې لپاره چي دا وهم او شبهه پيدا نه سي چي لمونځ ګزار همدې شي ته سجده کوي او افضل دا ده چي سُتره د راسته وروځي (راسته سترګي) ومخ ته ودرول سي.

﴿٥٩٥﴾ وَإِنْ لَّمْ يَجِدْ مَا يَنْصِبُهُ او که پيدا نه کړي داسي شی کوم چي (ومخ ته) ودروي فَلْيَخُطَّ خَطًّا طُوْلًا نو بيا دي يوه ليکه (کرښه) کش کړي په اوږدول سره وَقَالُوْا: بِالْعَرْضِ مِثْلَ الْهِلَالِ او (بعضو) علماؤ ويلي دي: چي (ليکه دي کش کړي) په بره (پلنوالي) سره د مياشتي په څېر.

لغات: ﴿ينصبه﴾ د نصر د باب مضارع ده. مصدر: نَصْبًا: درول. جګول. ﴿يخط﴾ دا هم د نصر د باب مضارع ده. مصدر: خَطًّا: ليکه کښول، کرښه کښل.

تشريح: فرمايي که څه داسې شی نه وي کوم چې د سُترې لپاره ودرول سي يا کښېکښول سي، نو بيا دي لمونځ گزار يوه ليکه کش کړي (دا د امام شافعي رحمه الله او د بعضې متأخرينو مشايخو رحمهم الله قول دی). او دليکې په کيفيت کې اختلاف دی، بعضو ويلي دي چې طولاً (په اوږدول) دي ليکه کش کړي او بعضو ويلي دي چې عرضاً (په بره) دي د سپوږمۍ يا لينده په شکل ليکه کش کړي، خو تر څو چې د يو شي درول يا ايښوول ممکن وي، تر هغه وخته پوري ليکې کښولو لره اعتبار نسته. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

د تېرېدونکي کس د منع کولو طريقه

﴿۵۹۶ وَالْمُسْتَحَبُّ تَرْكُ دَفْعِ الْمَارِّ او مستحب دي پرېښوول د تېرېدونکي منع کول (يعني تېرېدونکی نه منع کول انه راگرځول امستحب دي) وَرُخِّصَ دَفْعُهُ بِالْإِشَارَةِ أَوْ بِالتَّسْبِيحِ او رخصت (اجازت) ور کول سوی دی د هغه د منع کولو په اشاره سره يا په تسبيح سره وَكُرِهَ الْجَمْعُ بَيْنَهُمَا او مکروه دي دواړه سره جمع کول (يعني اشاره هم کول او تسبيح هم ويل) وَيَدْفَعُهُ بِرَفْعِ الصَّوْتِ بِالْقِرَاءَةِ او سری (نارينه) دفع کولای سي هغه (تېرېدونکی) د قرائت د آواز په لوړولو سره.

لغات: ﴿دَفْع﴾ د فتح د باب مصدر دی: دفع کول، ليري کول (ايسته کول)، منع کول. ﴿رُخِّص﴾ د تفعيل له بابه ماضي مجهوله ده: رخصت ورکول، اجازه ورکول.

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چې که د لمونځ گزار مخ ته سُتره نه وي او د هغه مخ ته يو څوک تېرېږي، يا سُتره وي، خو يو څوک د سُترې او لمونځ گزار ترمينځ تېرېدل غواړي، نو مستحب دا ده چې په عملي توگه يې نه راوگرځوي او دا حکم عزيمت دی، او که لمونځ گزار د هغه منع کول غواړي، نو د لاس يا د سر يا د سترگو په اشاره سره دي يې منع کړي، يا تسبيح يعني سبحان الله دي په زوره ووايي چې هغه ته تنبيه سي او منع سي، دا حکم رخصت دی، عزيمت نه دی.

وكره الجمع: تسبيح او اشاره دواړه سره جمع کول مکروه دي؛ ځکه له دوی څخه يو هم کافي دی.

ويدفعه إلخ: همدارنگه لمونځ گزار ته اجازه سته چې د قرائت د آواز په لوړولو سره تېرېدونکی کس منع کړي کله چې لمونځ گزار په قيام کې وي او قرائت کوي.

که لمونځ جهري وي، نو په څومره جهر سره چې هغه قرائت کوي. تر هغه په زبات جهر قرائت سره دې هغه اګاه کړي، او که لمونځ سرّي وي، نو دیوې، دوو کلمو په جهراً ویلو سره دې هغه اګاه کړي، نو په دې سره هیڅ کراهت نه راځي او مقصود به هم حاصل سي. (عمدة الفقه)

دمنع کولو دا پورتنی طریقه دسړیو لپاره ده.

﴿۵۹۷﴾ وَتَدْفَعُهُ بِالْإِشَارَةِ او ښځه به دفع کوي هغه (تېرېدونکی کس) په اشاره سره أَوِ التَّصْفِيقِ بِظَهْرِ أَصَابِعِ الْيُمْنٰى عَلٰى صَفْحَةِ كَفِّ الْيُسْرٰى یا په (چکچکه) وهلو سره د راسته لاس د ګوتو په شا سره دچپه ورغوي (دشا) پر طرف وَلَا تَرْفَعُ صَوْتَهَا او ښځه به خپل آواز نه پورته کوي لِأَنَّهُ فِتْنَةٌ ځکه دښځې آواز فتنه ده.

لغات: ﴿تصفیق﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: (یو شی پر بل شي) داسې وهل چې برغ یې واورېدل سي، یو لاس پر بل لاس داسې وهل چې آواز وکړي، چکچکه وهل. ﴿صفحة﴾ د یو شي مخ. د یو شي طرف (جانب). صفحة كل شئ: وجهه وجانبه.

تشریح: فرمايي چې ښځه صرف په دوو طریقو سره تېرېدونکی کس منع کولای سي: ① په اشاره کولو سره، ② یا په تصفیق سره، او د تصفیق طریقه مصنف رَحِمَهُ الله دا لیکلې ده چې د راسته لاس ګوتو شا دچپه لاس پر مخ یا پر یو طرف ووهي، خو غوره طریقه دا ده چې د راسته لاس د ګوتو دننه حصه (یعني د ګوتو مخ) دې د چپه لاس پر شا ووهي؛ ځکه په دې کي عمل قلیل دی (عمدة الفقه). یعني راسته لاس دې پر خپل ځای پرېږدي او د هغه ګوتي دې پر چپه لاس ووهي چې له هغه څخه د چکچکي برغ پیدا سي او تېرېدونکي کس اګاه سي چې هغه لمونځ کوي (او په یو اعتبار سره د مصنف رَحِمَهُ الله د عبارت هم دافه مطلب کېدلای سي چې د راسته لاس د ګوتو مخ دې د چپه لاس پر شا ووهي)، او د ښځې لپاره دا اجازه نشته چې د قرائت د آواز په لوړولو سره تېرېدونکی کس منع کړي؛ ځکه د ښځې د آواز په لوړولو کې د فتنې بېره سته.

یادونه: دلته (د تصفیق په طریقه کې) عبارت چپه سوی دی، اصل عبارت داسې دی "أو التصفیق ببطن أصابع الیمنی علی ظهر کف الیسری" یعني تصفیق دا دی چې د راسته لاس د ګوتو مخ د چپه لاس ورغوي پر شا ووهي (نو د طحطاوي د وضاحت مطابق د نور الایضاح اصل عبارت همدغسې دی کوم ته چې عمدة الفقه وغیره کې غوره طریقه ویل سوې ده). (طحطاوي علی المراقي ص۲۰۲)

د تېرېدونکي کس سره د جنګ نه کولو حکم

﴿۵۹۸﴾ وَلَا يُقَاتِلُ الْمَارَّ او جنګ به نه کوي د تېرېدونکي کس سره وَمَا وَرَدَ بِهٖ او هغه حکم کوم چي وارد سوی دی په دې باره کي (چي د هغه سره دي جنګ وسي) مُؤَوَّلٌ بِأَنَّهٗ كَانَ وَالْعَمَلُ مُبَاحٌ د هغه تأويل کړی سوی دی په دې سره چي هغه حکم په داسي حال (زمانه) کي وو چي (په لمانځه کي) عمل روا وو وَقَدْ نُسِخَ او (اوس) هغه منسوخ سوی دی.

لغات: ﴿ورد﴾ د ضرب د باب ماضي ده، مصدر: وُرُوْدًا: وارد ېدل، راتلل، ﴿مؤول﴾ د تفعيل د باب مفعول دی: تأويل کړی سوی، مراد او مطلب بيان کړی سوی، مصدر: تأويل: د کلام مراد او تفسير بيانول. يو لفظ له خپل ظاهري معنیٰ څخه وبلې احتمالي معنیٰ ته اړول د يو دليل پر بناء (صَرْفُ اللفظ عن معناه الظاهر إلى معنى آخر يحتمله لدليلٍ) (معجم لغة الفقهاء)، ﴿نسخ﴾ د فتح له بابه ماضي مجهوله ده، مصدر: نسخًا: منسوخول، ختمول.

تشريح: صورت د مسئلې دا دی چي که د لمونځ ګزار مخ ته تېرېدونکی کس په اشاره يا په جهري تسبيح يا قرائت سره هم منع نه سي، نو لمونځ ګزار ته پکار دي چي هغه پرېږدي، د هغه سره دي جنګ او زور نه کوي، دا جائز نه دي، او د جواز په هکله چي کوم دا حديث وارد سوی دی "إذا كان أحدكم يصلي فلا يدع أحدًا ليمر بين يديه وليدرأ ما استطاع، فإن أبى فليقاتله إنما هو شيطان" (يعني کله چي ستاسو څخه يو لمونځ کوي، نو خپل مخ ته تېرېدونکی کس دي نه پرېږدي او خپل تر وسه دي هغه منع کړي، که هغه انکار وکړي. نو د هغه سره دي جنګ وکړي: ځکه هغه شيطان دی)، له دې څخه معلومېږي چي جنګ جائز دی لکه څرنګه چي بعضي فقهاؤ د دې حديث په ظاهر باندي په دليل نيولو سره جنګه او حمله جائز ګرځولي دي، لېکن مصنف رَحِمَهُ الله فرمايي چي د دې حديث دا تأويل کړی سوی دی چي داسي کول د اسلام په ابتداء کي جائز وه، لېکن وروسته منسوخ سوه. يعني دا حکم د اسلام په شروع کي وو، کله چي په لمانځه کي عملِ کثير، همدارنګه خبره کول، سلام کول او د سلام جواب ورکول ممنوع نه وه، وروسته بيا منسوخ سوه. (مراقي الفلاح، البحر الرائق)

حضرت مفتي محمد تقي عثماني دامت برکاتهم فرمايي چي د حديث کوم ظاهري مفهوم چي په نهم کي راځي، هغه مراد نه دی، بلکي دا داسي ده لکه په حديث کي چي راغلي دي چي که يو سړی د بل چا کور ته ګوري، نو د هغه سترګه وباسئ!، د دې مطلب دا نه دی چي خنجر او چاړه را واخلئ! او په سترګه يې ئې ډچ کړئ! بلکي د دې عمل د شناعت او بدۍ وطرف ته اشاره ده چي دا عمل د دې لائق دی چي که د هغه کس سره داسي وسي، نو نا انصافي به نه وي، همداسي دلته هم دغه معنیٰ ده چي د لمونځ ګزار مخ ته تېرېدل داسي بد عمل دی چي که د تېرېدونکي سره جنګ او قتال وکړل سي، نو دا نا انصافي نه ده. او دا معنی يې نه ده چي يو پر بل دي سره را وغورځېږي. (انعام الباري ج ۳، ص: ۲۵۸ بتغير)

فَصْلٌ فِيْمَا لَا يُكْرَهُ لِلْمُصَلِّيْ

(دا) فصل په (بيان د) هغه شيانو کي دی چي دلمونځ گزار لپاره مکروه نه دي

د لمونځ گزار لپاره د ملا تړلو يا پر ځان د يو شي ځړولو حکم

﴿۵۹۹﴾ وَلَا يُكْرَهُ لَهُ شَدُّ الْوَسَطِ او مکروه نه دي دلمونځ گزار لپاره د ملا تړل وَلَا تَقَلُّدٌ بِسَيْفٍ وَنَحْوِهٖ او نه (مکروه دي) توره يا داسي بل شی په غاړه کول (په ځان ځړول) إِذَا لَمْ يَشْتَغِلْ بِحَرَكَتِهٖ (په دې شرط) کله چي نه مشغوله کيږي (دلمونځ گزار توجه) د هغه (توري وغيره) په حرکت سره.

لغات: ﴿شَدَّ﴾ د نصر د باب مصدر دی: تړل، ﴿وسط﴾ د يو شي د مينځ (مينځوی) حصه. دلته ځني مراد ملا (شا) ده، جمع: أَوْسَاط. ﴿تقلّد﴾ د تفعّل د باب مصدر دی: کله چي د دې باب په صله کي "سَيْف" راسي، نو معنیٰ يې ده: په غاړه کي د توري تسمه اچول، توره په غاړه کول، ﴿يشتغل﴾ د افتعال د باب مضارع ده، مصدر: إِشْتِغَالًا: مشغولېدل، توجه ليري کېدل.

تشريح: که لمونځ گزار خپله ملا په يو شي سره تړلې وي (مثلا کمربند وغيره)، نو دا مکروه نه دي. همدارنګه که لمونځ گزار توره يا داسي بل شی (لکه لېنده يالکه په اوس وخت کي توپک وغيره) خپل غاړي ته داسي اچولی وي چي د هغه په ښوروېدلو سره دلمونځ گزار توجه نه خرابيږي يا په بله ورنا زړه يې په هغه سره نه مشغوليږي، نو دا هم مکروه نه دي، خو که د هغه په ښوروېدلو سره په لمانځه کي خلل راځي او دلمونځ گزار توجه خرابوي نو بيا مکروه دي.

﴿۶۰۰﴾ وَلَا عَدَمُ إِدْخَالِ يَدَيْهِ فِيْ فَرْجِيِّهٖ وَشِقِّهٖ عَلَى الْمُخْتَارِ او نه (مکروه دي) خپل لاسونه نه داخلول په خپل فرجي چپنه او د هغه په چاک کي د مختار قول مطابق (او که د "شقه" ضمير ولمونځ گزار ته راجع سي. نو "فرجي" ته نو معنیٰ يې ده: او نه مکروه دي خپل لاسونه نه داخلول په خپل فرجي چپنه او په خپل خلاصه جامه کي اخکه د شِق معنیٰ يو ډول خلاصه جامه هم ده کوم چي د سړي په ښېر مخ ته خلاصه وي...).

لغات: ﴿فرجیه﴾ د مصنف رَحِمَهُ الله د صراحت مطابق دا لفظ "فرجی" دی. خو په معجم الوسیط کې "فرجیة" نقل سوی دی: د اوږدو لستونو والا چپنه کوم چي یې علماء دین اغوندي. ﴿شقه﴾ په دې لفظ کي اختلاف دی. ① که دا لفظ په کسره د شین سره سي یعني "شِقّ" نو د "شِق" څو معناوي دي چي له هغوی څخه ځیني دا دی: حصه (جزء)، نیمه حصه، طرف، کناره (غاړه). ② او که په فتحه د شین سره یعني "شَقّ" نو د هغه هم له څو معناوو څخه ځیني دا دي: چاک، څیري والی، څیري ځای، د هر شي نیمه حصه. ③ او که دا لفظ "شُقَّة" سي یعني د شین په ضمه سره چي په آخر کي یې "ة" وي، نو د هغه هم څو معناوي دي چي له هغوی څخه یوه صاحب د شفاء الارواح دا را نقل کړې ده چي دا یو ډول جامه ده کوم چي د مخ لخوا خلاصه وي. لکه سدری چي یو داسي جامه ده کوم چي د مخ لخوا خلاصه ده. کوټ او داسي نور. ④ او که دا لفظ "شِقَّة" سي په کسره د شین سره چي په آخر کي یې "ة" وي، نو معنیٰ یې ده: د کپړې وغیره نیمه پربکړل سوې حصه. څیرل سوې ټوټه. د کپړې اوږده ټوټه یعني کوم چي په اوږدول پرېکړل سوې وي(معجم الوسیط. مصباح اللغات).

(آخري دوې معناوي دلته نه ورسره لګیږي کله چي په "شقه" کي "ه" ضمیر و "فرجي" ته راجع وي. او که د "ه" ضمیر و لمونځ ګزار ته راجع سي، نو دریمه معنیٰ ورسره لګیږي یعني د مخ لخوا خلاصه جامه).

تشریح: که لمونځ ګزار چپنه یا د چپني په څېر بله خلاصه جامه اغوستې وي او لاسونه یې په لستونو کي نه وي اچولي، نو مختار قول دا دی چي دا مکروه نه دي، لیکن په عمدة الفقه کي دي چي صحیح دا ده چي دا مکروه دي؛ ځکه په دې صورت کي "سدل" راځي.

او په "ایضاح الاصباح" کي د دې تشریح داسي سوې ده چي "فرجي" د چپني په څېر یو ډول جامه ده چي په هغه کي لستوني نه وي بلکي د هغه جوړ طرفونه یا په بله وینا (د لستونو پر ځای) جوړ چاکونه پر اوږو اچول کیږي او پر ملا په پټی وغیره سره تړل کیږي، د فرجي کپړې جوړ چاکونه خلاص وي چي په هغه کي لاسونه هم اچول کېدلای سي، یعني فرجي په دوه شکله اغوستل کیږي یو دا چي په لستونو کي یې لاسونه هم داخلول کیږي او بل دا چي هسي پر اوږو هم اچول کیږي، دلته همدا دوېم شکل مراد دی چي هغه ته جائز ویل سوي دي، که څه هم په دې دوېم شکل کي د سدل صورت پیدا کیږي، خو څرنګه چي د دغه چپني دواړه صورتونه رائج دي او خلاف عادت نه ګڼل کیږي، نو ځکه مکروه نه دي، او له "شق فرجي" څخه مراد په ظاهره د دې چپني هغه خلاصه حصه یا په بله وینا خلاص جوړ چاکونه دي چي په هغه کي لاسونه دننه کول کیږي. (شفاء الارواح بتصرف یسیر)

قرآن یا تورې وغیره ته مخامخ لمونځ کول

﴿۶۰۱﴾ وَالَا التَّوَجُّهُ لِمُصْحَفٍ أَوْ سَيْفٍ مُعَلَّقٍ او نه (مکروه دي) مخامخ کېدل و قرآن شریف یا ځړېدلي تورې ته أَوْ ظَهْرِ قَاعِدٍ يَتَحَدَّثُ یا (مخامخ کېدل) د ناست کس و شا ته کوم چې خبرې کوي أَوْ شَمْعٍ أَوْ سِرَاجٍ یا (مخامخ کېدل) و شمعې یا څراغ ته عَلَى الصَّحِيحِ د صحیح قول مطابق.

لغات: ﴿التوجه﴾ د تفعّل د باب مصدر دی: (دیو شي وطرف ته) مخ کول. مخامخ کېدل.

﴿المُصْحَف﴾ او مَصْحَف: قرآن کریم، جمع: مَصَاحِف. ﴿مُعلّق﴾ د تفعیل له بابه د مفعول صیغه ده: راځړول سوي. ﴿شمع﴾ شمعه، جمع: شُمُوْعٌ. ﴿سِرَاج﴾ څراغ، جمع: سُرُجٌ.

تشریح: که د لمونځ ګزار مخ ته قران پاک موجود وي، یا د هغه مخ ته توره ځړېدلې وي. تو په دې کې څه کراهت نشته، همدارنګه که د لمونځ ګزار مخ ته یو څوک ناست وي، خبرې کوي، نو د هغه د شا و طرف ته لمونځ کول مکروه نه دي، همدارنګه شمعې یا څراغ ته مخامخ کېدل مکروه نه دي.

﴿۶۰۲﴾ وَالسُّجُوْدُ عَلَى بِسَاطٍ فِيْهِ تَصَاوِيْرُ لَمْ يَسْجُدْ عَلَيْهَا او (مکروه نه دي) سجده کول پر داسې فرش (هوار پرتو شي) چې په هغه کې تصویران وي چې پر هغوی سجده نه کوي (یعنې چې د لمونځ ګزار سجده پر تصویرانو نه راځي).

لغات: ﴿بساط﴾ هر هغه څه چې پر ځمکه هوارول کېږي، بستره، فرش، ټاټ وغیره، جمع: بُسُط.

﴿تصاویر﴾ جمع د تَصْوِيْر ده: تصویر هغه دی کوم چې د مخلوق مشابه جوړ سوی وي برابره ده ذي روح وي او که غیرِ ذي روح وي، خو دلته د ذي روح تصویر مراد دی؛ ځکه د غیر ذي روح په تصویر کې څه کراهت نشته.

تشریح: مسئله دا ده چې په کوم فرش کې تصویران نقش وي، پر هغه په لمونځ کولو کې څه حرج نشته یعنې بلا کراهته جائز دی، په دې شرط چې سجده یې پر تصویر نه واقع کېږي؛ ځکه دا د تصویر د عبادت مشابه دي، نو د تعظیم شبهه پیدا کېدای سي، نو ځکه دا شرط یې لګولی دی.

د لمانځه په دوران کې مار او لړم وژل

﴿۶۰۳﴾ وَقَتْلُ حَيَّةٍ وَعَقْرَبٍ خَافَ أَذَاهُمَا او (مکروه نه دي) د داسې مار او لړم وژل چې د هغوی له ضرر څخه بېرېږي (یعنې چې لمونځ ګزار ته دا بېره وي چې که دا نه وژل سي نو ما به وچيچي، نو دوی

وږل مکروه نه دي) وَلَوْ بِضَرَبَاتٍ وَانْحِرَافٍ عَنِ الْقِبْلَةِ که څه هم په څو واره وهلو او له قبلې څخه په اوښتلو سره وي (يعني که څه هم دوی په وژلو کي څو واره وهلو او له قبلې څخه مخ اړولو ته ضرورت پرېوځي. بيا هم مکروه نه دي) فِي الْأَظْهَرِ په ظاهر روايت کي.

لغات: ﴿انحراف﴾ دانفعال د باب مصدر دی: له اصل څخه اوښتل، کږېدل.

تشريح: د لمانځه په دوران کي مار او لړم وژل بغير له کراهته جائز دي او په دې سره لمونځ نه مکروه کېږي، برابره ده په يوه ضرب سره مړه سي او که په ډېرو ضربونو سره، او برابره ده د هغه لپاره له قبلې څخه واوړي او که نه، او د مار او لړم وژل په لمانځه کي هغه وخت مباح دي کله چي د لمونځ ګزار مخ ته راسي او له هغه څخه د ضرر بېره وي، او که د ضرر بېره نه وي، نو مکروه دي. لېکن صحيح مسلک دا دی چي که د داسي ساکښ په وژلو کي عملِ کثير وسي، نو لمونځ يې فاسدېږي او دلته د نه مکروه کېدلو معنیٰ دا ده چي د لمانځه ماتولو ګناه هغه ته نه رسيږي. (شفاء الارواح، ايضاح الاصباح)

د لمانځه په دوران کي له بدن څخه جامه ليري کول

﴿۶۰۴﴾ وَلَا بَأْسَ بِنَفْضِ ثَوْبِهِ او څه پروا نسته د خپلي جامې په څنډلو (خوځولو) کي كَيْلَا يَلْتَصِقَ بِجَسَدِهِ فِي الرُّكُوْعِ د دې لپاره چي نه ومښلي د ده له بدن سره په رکوع کي.

لغات: ﴿نفض﴾ د نصر له بابه مصدر دی: څنډل، ښوورول. ﴿يلتصق﴾ د افتعال د باب مضارع ده: مښلېدل، متصل کېدل.

تشريح: که لمونځ ګزار د لمانځه په دوران کي خپله جامه له ځان څخه کش او ليري کړي په دې خيال سره چي له رکوع يا سجدې څخه د راپورته کېدلو په وخت کي د بدن سره نه ومښلي، نو دا مکروه نه دي؛ ځکه ځيني وخت جامه د بدن سره داسي ومښلي چي د اندامونو وضع ښکاره سي او نا مناسب ښکاري، نو ځکه له هغه څخه د بچ کېدلو لپاره د کپړې په څنډلو او ليري کولو کي څه کراهت نسته.

﴿۶۰۵﴾ وَلَا بِمَسْحِ جَبْهَتِهِ مِنَ التُّرَابِ أَوِ الْحَشِيْشِ بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنَ الصَّلَاةِ او نه (پروا سته) د خپل تندي په صفا کولو کي له خاورې يا له وچو واښو (خشو) څخه وروسته تر فارغېدلو د لمانځه

ځنډه وَلَا قَبْلَ الْفَرَاغِ إِذَا ضَرَّهُ أَوْ شَغَلَهُ عَنِ الصَّلَاةِ او نه د لمانځه څخه تر فارغېدلو مخکې (د لمانځه په دوران کې) کله چې دا (خاورې یا خاشې) هغه ته ضرر رسوي یا دئ له لمانځه څخه مشغوله کوي (توجه یې خرابوي).

لغات: ﴿حشیش﴾ وچ وابښه، مَا یَبِس من الکلأ، جمع: حَشَائِش، ﴿ضَرَّ﴾ د نصر د باب ماضي ده ضَرًّا: ضرر رسول، نقصان رسول، ﴿شغل﴾ د ضرب د باب ماضي ده: مشغولول او کله چې یې په صله کې عَنْ راسي لکه دلته، نو د غافله کولو، توجه لیرې کولو معنیٰ ورکوي.

تشریح: د لمانځه څخه تر فارغېدلو وروسته له تندي څخه خاورې یا خاشې لیرې کول مکروه نه دي، همدارنګه په لمانځه کې هم د دې شیانو په لیرې کولو کې څه کراهت نشته، کله چې دا شیان د لمونځ ګزار توجه خرابوي او په لمانځه کې یې خلل لوېږي.

﴿۶۰۶﴾ وَلَا بِالنَّظْرِ بِمُوْقِ عَيْنَيْهِ مِنْ غَيْرِ تَحْوِيْلِ الْوَجْهِ او نه (پروا شته) په کتلو کې د سترګو له کونجانو څخه بغیر له مخ اړولو څخه.

لغات: ﴿موق﴾ د سترګې کونج، د سترګې ښخ، جمع: أَمْوَاق، ﴿تحویل﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: اړول، بدلول.

تشریح: محض د سترګو له کونجانو څخه بېله مخ اړولو شا وخوا کتل که بلا ضرورته وي، نو مکروه تنزیهي دي او که د ضرورت په وجه وي، نو روا دي (د مصنف رحمه الله عبارت د ضرورت پر وخت محمول دی)

﴿۶۰۷﴾ وَلَا بَأْسَ بِالصَّلَاةِ عَلَى الْفُرُشِ وَالْبُسُطِ وَاللُّبُوْدِ او څه باک نه شته په لمونځ کولو کې پر فرشونو، بسترو او کراستو باندې وَالْأَفْضَلُ الصَّلَوٰةُ عَلَى الْأَرْضِ أَوْ عَلَىٰ مَا تُنْبِتُهُ او افضل دي لمونځ کول پر ځمکه یا پر هغه څه کوم چې یې ځمکه راشنه کوي (لکه مرغه، وابښه او لکه د لوخو او خاشو څخه جوړه چټایي او پوزی).

لغات: ﴿الفُرُش﴾ جمع د فِرَاشٌ ده: بستر (بستره)، د بېدېدو ځای. ﴿البُسُط﴾ جمع د بِسَاطٌ ده: هر هغه څه چې پر ځمکه هوارېږي، فرش، ټاټ، چټايي وغيره، جمع: بُسُط. ﴿اللُّبُوْد﴾ جمع د اللِبْدُ او اللِّبْدَةُ ده: کراسته، نيمڅی، لمڅه، هغه فرش يا ټوکر چې دوړيو تر بنه ټکولو، تخته کولو او خيشتولو وروسته له وړيو څخه جوړ کړل سي. همدارنګه نمله، وړين ټينګ او پنډ ټوکر.

تشريح: مسئله دا ده چې پر غالى، فرش، بستره، کراسته او داسي نورو باندي لمونځ کول مکروه نه دي. په دې شرط چې هغوی پاک وي او ډېر پنډ نه وي (بلکي داسي وي چې په سجده کولو کي د ځمکي کلکوالى او حجم پکښي معلومېږي).

خو بغير د يو شي له هوارولو څخه پر لڅه ځمکه يا پر داسي چټايي او کراسته لمونځ کول غوره او افضل دي کوم چې له خاشو او بوټو څخه جوړه وي، لکه د لوخو او خاشو چټايي، يا له مزرو څخه جوړه چټايي او پوزى: ځکه پر دې شيانو لمونځ کول د تواضع او عاجزى نښه ده. او بل په دې کي له اختلاف څخه لمونځ ګزار ساتل کيږي، ځکه د امام مالک په نيز پر وړينو او پمبيزو شيانو لمونځ کول مکروه دي. (مراقى الفلاح ص: ۲۰۳، فتح العصلي ص: ۵۹۶)

﴿۶۰۸﴾ وَلَا بَأْسَ بِتَكْرَارِ السُّوْرَةِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ مِنَ النَّفْلِ او څه باک نسته ديوه سورت په بار، بار ويلو کي د نفلو په دواړو رکعتو کي.

لغات: ﴿تكرار﴾ د نصر د باب اسم مصدر دى: يو عمل څو ځله کول (مکرر کول، مکرر ويل)، بيا بيا کول، راګرځېدل.

تشريح: مسئله دا ده چي که يو څوک په نفلي لمانځه کي يو سورت بار، بار وايي، نو څه حرج نسته، خو په فرضي لمانځه کي دا عمل مکروه تنزيهي دى (نور تفصيل په ﴿۵۵۵﴾ نمبر مسئله کي وګورئ!).

فَصْلٌ فِيْمَا يُوْجِبُ قَطْعَ الصَّلَاةِ وَمَا يُجِيْزُهُ وَغَيْرِ ذٰلِكَ

(دا) فصل په (بیان د) هغو شیانو کې دی کوم چې دلمانځه ماتول واجبوي او کوم چې دا (دلمانځه ماتول) جائز کوي او له دې څخه بغیر نور (شیان یعنې لمونځ ځنډول او هغه پرېښوول)

په کومو صورتونو کې لمونځ ماتول واجب دي؟

﴿۶۰۹﴾ يَجِبُ قَطْعُ الصَّلٰوةِ بِاسْتِغَاثَةِ مَلْهُوْفٍ بِالْمُصَلِّيْ واجب دي دلمانځه ماتول د مظلوم د فریاد کولو (مدد غوښتلو) په سبب له لمونځ ګزار څخه (چې یو مظلوم کس پر لمونځ ګزار چیغ وکړي او له هغه څخه مرسته وغواړي) لَا بِنِدَاءِ أَحَدِ أَبَوَيْهِ نه د مور و پلار څخه دیوه د آواز کولو (رابللو) په سبب (چې مور یا پلار پر هغه چیغ وکړي).

لغات: ﴿استغاثة﴾ د استفعال د باب مصدر دی: فریاد کول، د مدد طلب کول (مرسته غوښتل). ﴿ملهوف﴾ د سمع له بابه اسم مفعول دی: مظلوم، لَهِفَ يَلْهَفُ لَهْفًا: مظلوم کېدل.

تشریح: فرمایي چې کله یو مظلوم او مصیبت زده کس فریاد وکړي، برابره ده یو لمونځ ګزار ته یې وکړي یا مطلق فریاد وکړي یو څوک متعیّن نه کړي، مثلاً یو څوک په څاه کې ولوېږي، یا پر یو چا یو ظالم کس یا درنده حمله وکړي، یا یو څوک په اُور کې د سوځل کېدو یا په اوبو کې د ډوبېدلو د بیرې وخت کې له یو لمونځ ګزار څخه د مدد غوښتنه وکړي یا بغیر له تعیّن څخه د مدد لپاره آواز وکړي، نو لمونځ ماتول واجب او ضروري دي. برابره ده فرضي لمونځ وي او که نفلي لمونځ وي. که په دې صورتونو کې لمونځ مات نه کړي او هغه کس په لوېدلو یا سوځېدلو یا ډوبېدلو سره مړ سي یا هغه ته څه نقصان ورسېږي، نو ګناه پر هغه لمونځ ګزار ده. (عمدة الفقه)

لا بنداء الخ: یعنې که لمونځ ته ګزار خپل پلار یا مور یا نیکه یا انا آواز وکړي او لمونځ ګزار فرضي لمونځ کوي، نو د دوی لپاره لمونځ ماتول جائز نه دي. په دې شرط چې دوی بغیر له فریاد څخه همسې آواز وکړي. خو که د فریاد او مدد غوښتلو لپاره آواز ورته وکړي، مثلاً بوډا پلار غوځاړېږي یا غوځلو سي او لمونځ کوونکي څوی ته آواز ... لمونځ ماتول واجب دي.

او که فرضي لمونځ نه وي، بلکي سنت يا نفل کوي او له دې کسانو څخه يو آواز ورته وکړي او دوی ته دا معلومه نه وي چې هغه په لمانځه کي دی، نو په داسي وخت کي هم لمونځ ماتول او د دوی د خبري جواب ورکول واجب دي، برابره د فرياد او مدد لپاره يې آواز ورته کړی وي، يا هسي بېله ضرورته يې آواز ورته کړی وي، که لمونځ مات نه کړي او جواب نه ورکړي، نو ګنهکاره کيږي. او که دوی ته معلومه وي چې هغه لمونځ کوي خو بيا يې هم را وبلي، نو نفل او سنت لمونځ به هم نه ماتوي. خو که ډېر ضرورت لپاره يې را وبلي او دوی ته د تکليف رسېدلو بېره وي، نو بيا لمونځ ماتول واجب دي. (عمدة الفقه)

په کومو صورتونو کي لمونځ ماتول جائز دي؟

﴿۶۱۰﴾ وَيَجُوزُ قَطْعُهَا بِسَرِقَةِ مَا يُسَاوِيُ دِرْهَمًا او جائز دي د لمانځه ماتول (سلام ګرځول) د داسي شي د غلا کېدلو په سبب کوم چې ديوه درهم برابر وي وَلَوْ لِغَيْرِهِ که څه هم شی د بل چا وي.

تشريح: مسئله دا ده که د مال د ضايع کېدلو بېره وي مثلاً يو څوک د لمونځ ګزار بوټونه يا څپلکي غلا کول غواړي، نو د هغه لپاره لمونځ ماتول جائز دي، په دې شرط چې د هغه قيمت لږ تر لږه يو درهم وي (يعني د ۳ ګرامه او ۶۶۲ ملي ګرامه سپينو زرو په اندازه وي) يا تر دې زيات وي. بيا فرمايي چې که څه هم د لمونځ ګزار سره د دومره قيمت سامان د بل چا وي او يو څوک هغه غلا کوي، نو هم لمونځ ماتول جائز دي. (مراقي الفلاح ص: ۲۰۴)

﴿۶۱۱﴾ وَخَوْفِ ذِئْبٍ عَلَى غَنَمٍ او (جائز دي د لمانځه ماتول) د لېوه د بيري په سبب پر خپلو پسونو أَوْ خَوْفِ تَرَدِّيْ أَعْمَى فِيْ بِئْرٍ وَنَحْوِهِ يا په څاه کي د ړانده کس يا داسي بل څه د لوېدلو په سبب.

لغات: ﴿ذئب﴾ لېوه، جمع: ذِئَاب. ﴿الغنم﴾ دا اسم جنس دی، مذکر او مؤنث دواړو لره شامل دی، همدارنګه پسونه او وزې تولو په دې لفظ کي داخل دي لکه رمه (موږ د آسانۍ لپاره د دې ترجمه په پسونو سره کوو) او دې ته د "غَنَم" ويلو وجه دا ده چې پسونه او وزې نه د جهاد آلې

دي او نه د دفاع آلې دي، بلکې د هر چا لپاره غنيمت دي. ﴿تَرَدِّي﴾ د تفعّل د باب مصدر دی، کله چې ددې باب په صله کې "فی" راسي لکه دلته، نو معنیٰ يې ده: لاندې لوېدل. ﴿أعمیٰ﴾ نابينا، ړوند. جمع: عُمْيٌ و عُمْيَان، عَمِيَ يَعْمٰی عَمًی (سمع): ړندېدل (د دواړو سترګو ديد بالکل ختمېدل)، نابينا کېدل.

تشريح: دا عبارت پر مخکني عبارت عطف دی، اصل عبارت داسې دی "ويجوز قطعها لخوف...".
حاصل د عبارت دا دی چې که يو چا مثلاً شپانه ته دا بېره وي چې لېوه به زما پسه وخوري، نو د هغه لپاره هم لمونځ ماتول جائز دي.

أو خوف تردّي إلخ: همدارنګه که ديو چا د مرګ خطره وي مثلاً يو ړوند کس روان وي او مخ ته څاه وي، يا مثلاً مخ ته موټر وغيره راروان وي چې که هغه نه ونيول سي، نو د هلاکېدلو يې غالب ګومان وي، نو په دې صورت کې لمونځ ماتول واجب دي او که د هلاکېدلو يې غالب ګومان نه وي، نو لمونځ ماتول جائز دي. (مراقی الفلاح ص: ۲۴۰)

﴿۶۱۳﴾ وَإِذَا خَافَتِ الْقَابِلَةُ مَوْتَ الْوَلَدِ او کله چې دايې د بچي پر مرګ وبېرېږي (نو هم لمونځ ماتول واجب دي يعنې که دايې په لمانځه کې وي) وَإِلَّا فَلَا بَأْسَ بِتَأْخِيرِهَا الصَّلٰوةَ وَ تُقْبِلُ عَلَى الْوَلَدِ کنې (يعنې که د بچي د مرګ بېره نه وي) نو پروا نسته د لمانځه په ځنډولو کې (يعنې لمونځ دې وځنډوي) او بچي ته دې متوجه سي.

لغات: دايې، دايه (هغه ښځه کوم چې د ولادت او لنګوالي په وخت کې د لنګې ښځې مدد کوي)، جمع: قَوَابِل. ﴿تُقْبِلُ﴾ د افعال د باب مضارع ده، مصدر: إِقْبَالًا. کله چې ددې باب په صله کې "علیٰ" راسي نو معنیٰ يې ده: په يو کار شروع کول او لازم نيول، متوجه کېدل.

تشريح: که دايې (دايه) په لمانځه کې وي او هغې ته د پيدا کېدونکي بچي د مرګ غالب ګومان وي يا د بچي ديو اندام ضايع کېدلو يا د بچي د مور د مرګ غالب ګومان وي، نو لمونځ ماتول واجب دي، او که دايې په لمانځه کې نه وي، نو لمونځ له هغه وخت څخه ځنډول واجب دي.

وإلّا إلخ: یعني که دایي ته د بچي وغیره د مرګ غالب ګومان نه وي، نو که دایي په لمانځه نه کي وي. نو لمونځ ځنډول جائز دي، او که په لمانځه کي وي، نو ماتول یې جائز دي. (عمدة الفقه، طحطاوي)

﴿۶۱۳﴾ وَكَذَا الْمُسَافِرُ إِذَا خَافَ مِنَ اللُّصُوْصِ أَوْ قُطَّاعِ الطَّرِيْقِ او همدارنګه مسافر چي کله وبیریږي له غلو یا لاره وهونکو (ډاکه مارانو) ځنځه جَازَ لَهٗ تَأْخِيْرُ الْوَقْتِيَّةِ نو جائز دي د هغه لپاره د وقتي لمانځه ځنډول.

لغات: ﴿اللصوص﴾ جمع د لِصّ ده: په پټه د بل چا مال وړونکی، غل، ﴿قطاع الطریق﴾ جمع د قاطع الطریق ده: لاره شکونکی، په ډاګه لوټونکی، ډاکه مار (ډاکو). صاحب د "جوهرة النیرة" فرمایي چي ډاکه ماري په داسي ځای کي په ډاګه مال اخیستلو ته وایي چي هلته د مال د خاوند فریاد چا ته نه سي رسېدلای او هیڅ کومکي هغه ته نه سي رسېدلای.

تشریح: کله چي مسافر ته دا ېېره وي چي که په لمانځه لګیا سم، نو غله یا ډاکوګان به حمله را باندي وکړي، نو د هغه لپاره هم لمونځ له خپل وخت ځنځه ځنډول او بیا وروسته اداء کول جائز دي، ښکاره ده چي په عبارت کي د "مسافر" قید اتفاقي دي، د مقیم هم دغه حکم دی کوم چي په عبارت کي ذکر سوی دی، او د مسافر قید یې ځکه لګولی دی چي داسي خطرات عموماً په سفر کي پېښیږي. (مراقی الفلاح ص:۲۰۴)

د تارک الصلاة سزا

﴿۶۱۴﴾ وَتَارِكُ الصَّلَاةِ عَمَدًا كَسَلًا يُضْرَبُ ضَرْبًا شَدِيْدًا حَتّٰى يَسِيْلَ مِنْهُ الدَّمُ او قصداً سُستي (کهالی) په وجه د لمونځ پرېښوونکی به سخت وهل کیږي تر دې چي له هغه ځنځه وینه وبهیږي وَيُحْبَسُ حَتّٰى يُصَلِّيَهَا او بیا به هغه بندي کول کیږي تر دې چي لمونځ وکړي (یعني تر هغه وخته پوري چي لمنځونه شروع کړي) وَكَذَا تَارِكُ صَوْمِ رَمَضَانَ او همدارنګه د رمضان د روژې پرېښوونکی وَلَا يُقْتَلُ إِلَّا إِذَا جَحَدَ أَوِ اسْتَخَفَّ بِأَحَدِهِمَا او قتلول کیږي به نه مګر کله چي

انکار وکړي (د لمانځه يا روژې د فرضيت) يا سپکاوی وکړي د يوه له دې دواړو څخه (يعني د لمانځه يا روژې ترمينځ وکړي، يا بله ورنا هغه حقير او معمولي وګڼي او د دين له ضرورياتو څخه يې نه وګڼي. مثلاً په رمضان کې په ښاګه استخفافاً خوراک يا چښاک وکړي، يا د روژې په باره کې سپکه او غلطه ويناوکړي او روژه وخوري).

لغات: ﴿کسلاً﴾ د سمع د باب مصدر دی، سستي کول (سُستيا)، په داسې کار کې سستي کول چې په هغه کې سستي کول صحيح نه وي، او د کسلاً په قيد سره هغه صورت خارج سو چې په هېره يا د يو عذر په وجه لمونځ پرېږدي. ﴿جحد﴾ د فتح له بابه ماضي معلومه ده، مصدر: جَحْدًا: قصداً انکار کول، دروغ ګڼل. ﴿استخف﴾ د استفعال د باب ماضي ده، مصدر: استخفافًا: سپکاوی کول، سپک او حقير ګڼل.

تشريح: لمونځ پر هر مسلمان نر او ښځي لازم او فرض دی او د لمانځه پرېښوول حرام او انتهائي سخته کبيره ګناه ده، لهذا که يو څوک محض د سستۍ په وجه قصداً لمونځ پرېږدي، نو هغه به داسې سخت وهل کېږي چې له بدن څخه يې وينه وبهيږي او تر هغه وخته به قيد او بنديخانې ته اچول کېږي چې توبه وکړي او لمنځونه شروع کړي، همدارنګه د سستۍ په وجه قصداً روژه پرېښوونکی به هم داسې وهل کېږي او قيدول کېږي تر دې چې روژه نيول شروع کړي.

او د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نيز حکم دا دی چې تارک الصلاة به نه قتلول کېږي، لېکن د امام شافعي، امام احمد بن حنبل او امام مالک رَحِمَهُمُ الله په نيز مسلمان باچاه (امير المؤمنين) لره د هغه د قتلولو حکم دی، هاا! که څوک د روژې او لمانځه د فرضيت انکار وکړي يا له دوی څخه د يوه سپکاوی وکړي او د دين له ضرورياتو څخه يې نه وګڼي، مثلاً د روژې په ورځ استخفافاً په ښاګه خوراک، چښاک وکړي، يا د روژې په حق کې غلط الفاظ استعمال کړي مثلاً داسې ووايي چې روژې خو دي هغه خلک نيسي چې په کور کې يې خوراک نه وي (نعوذ بالله من ذلك) يا داسې نور، نو داسې کس به قتلول کېږي: ځکه کافر سو چې د شريعت اهانت کفر دی، خو اولاً به هغه قيدول کېږي او شبهه به يې ليرې کول کېږي، خو بيا هم که منع نه سي، نو د قتل سزا به ورکول کېږي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

بَابُ الْوِتْرِ

(دا) باب د وترو (په بيان کي) دى

تشريح: کله چي مصنف رَحِمَهُ الله د فرضِ علمي (فرضِ عتقادي چي د هغه منکر کافر دى) له بيان څخه فارغ سو، نو اوس فرضِ عملي (چي د هغه اداء کول عملاً فرض دي، اعتقاداً واجب دي) په بيان شروع کوي. (مراقى الفلاح مع الطحطاوي)

د وترو لغوي او اصطلاحي معنىٰ: وتر د واو په کسره او فتحه دواړو سره ويل کېدلاى سي، خود کسرې لغت يې زيات مشهور دى، وتر په لغت کي طاق شمېر ته وايي کوم چي د جفت (جوت) ضد دى.

او د شريعت په اصطلاح کي هغه خاص لمانځه ته وايي چي په هغه کي درې رکعته کول کېږي او د هغه وخت د ماخوستن له لمانځه څخه وروسته دى. (عمدة الفقه، مراقى الفلاح)

د وترو حکم

﴿۶۱۵﴾ اَلْوِتْرُ وَاجِبٌ وتر واجب دي.

تشريح: د وترو لمونځ په هر عاقل، بالغ مسلمان باندي ضروري دى يعني د هغه اداء کول عملاً فرض دي، اعتقاداً واجب دي، او که هغه له يو چا څخه پاته سي، نو قضاء يې لازمه ده. تر دې وروسته په دې پوهېدل پکار دي چي د احنافو په نېز وتر واجب دي او د نورو امامانو په نېز سنت دي، لېکن داسي سنت دى چي د هغه پرېښوول د دوى په نېز هم جائز نه دي، لکه څرنګه چي د اخترونو لمونځ د ائمه ثلاثه وو په نېز سنت دى، خو د هغه پرېښوول جائز نه دي او د احنافو په نېز د اخترونو لمونځ واجب دى، او په واجب او فرض کي د عمل په اعتبار سره هيڅ فرق نسته، پر دواړو عمل ضروري دى، خو د عقيدې په اعتبار سره فرق پکښې سته، د فرضو منکر کافر دى او د واجبو منکر کافر يا ګمراه نه دى.

فايده: ټول امامان په دې باندي متفق دي چي که د وترو لمونځ پاته سي، نو د هغه قضاء سته (او کله چي د وترو قضاء سته، نو ثابته سوه چي وتر واجب دي). او په دې خبره کې اختلاف دى چي قضاء تر کومه وخته پوري لازم ده؟ د احنافو په نېز ابداً قضاء واجب ده؛ ځکه کله چي وتر واجب دي، نو بيا ټوله ژوند د هغه اداء کول ضروري دي، او د ائمه ثلاثه وو په نېز د سهار د فرضو تر اداء کولو پوري يې

قضاء سته. يعني کله چي د سهار فرض وکړي، نو د قضاء وخت تېر سو. بيا يې قضاء نه سي را ورلای او ګناه لازمه سوه. (تحفة الالمعي ج:۲، ص:۲۲۲، البحر الرائق ج:۲، ص:۴۱)

د وترو د لمانځه طريقه

﴿۶۱۶﴾ وَهُوَثَلَاثُ رَكَعَاتٍ بِتَسْلِيمَةٍ او وتر درې رکعته دي په يوه سلام سره وَيَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ مِنْهُ الْفَاتِحَةَ وَسُورَةً او وايي دي دوترو په هر رکعت کي سورة الفاتحه او يو سورت وَيَجْلِسُ عَلَى رَأْسِ الْأُولَيَيْنِ مِنْهُ او کښېني دي د وترو د اولو دوو رکعتونو پر سر (يعني ناسته به پر اولو دوو رکعتونو کوي) وَيَقْتَصِرُ عَلَى التَّشَهُّدِ او اکتفا دي کوي (په دې اوله ناسته کي) پر تشهد وَلَا يَسْتَفْتِحُ عِنْدَ قِيَامِهِ لِلثَّالِثَةِ او ثناء (سبحانك اللهم...) دي نه وايي درېيم رکعت ته د ولاړېدلو په وخت کي وَإِذَا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ السُّورَةِ فِيهَا او کله چي فارغ سي د سورت له ويلو څخه په درېيم رکعت کي رَفَعَ يَدَيْهِ حِذَاءَ أُذُنَيْهِ نو پورته دي کړي خپل دواړه لاسونه د غوږو تر برابرۍ پوري ثُمَّ كَبَّرَ وَقَنَتَ قَائِمًا قَبْلَ الرُّكُوعِ بيا دي الله اکبر ووايي او قنوت دي ووايي د ولاړي په حالت کي له رکوع څخه مخکي فِي جَمِيعِ السَّنَةِ په ټوله کال کي (يعني ټوله کال دي له رکوع څخه مخکي د ولاړي په حالت کي دعاء قنوت وايي).

لغات: ﴿يقتصر﴾ د افتعال د باب مضارع معلومه ده، مصدر: اقتصار: پر يو شي انحصار کول. اکتفاء کول.

تشريح: د وترو د لمانځه طريقه دا ده چي په يوه سلام سره دي درې رکعته وکړل سي. په هر رکعت کي دي د سورة الفاتحه سره سورت يو ځای کړی سي، پر دويم رکعت دي د نورو لمنځونو په څېر قعده (ناسته) وکړل سي او په درېيم رکعت کي له سورت ويلو څخه وروسته دي په رفع اليدين سره تکبير وويل سي. بيا دي لاسونه خپل ځای ته يو وړل سي او له دعاء قنوت ويلو څخه وروسته دي رکوع ته ولاړ سي. او دعاء قنوت به همېشه له رکوع څخه مخکي وايي. نه په رکوع کي لکه د شوافعو په نېز. او هغوی دا صرف د رمضان المبارک په نصف اخير کي وايي. همدارنګه د شوافعو په نېز د وترو طريقه دا ده چي دوه رکعته به په جلا سلام سره کيږي او آخري يو رکعت په جلا سلام سره

کیږي، نو مصنف رَحِمَهُ الله د "ثلاث رکعات بتسلیمة" او د "قبل الرکوع" او "جمیع السنة" په قیودو سره د هغو له مذهب څخه احتراز وکړی.

د "دعاء قنوت" محل

﴿۶۱۷﴾ وَلَا يَقْنُتُ فِيْ غَيْرِ الْوِتْرِ او قنوت دې نه وایي له وترو څخه بغیر (بل لمانځه) کې.

تشریح: د احنافو په نیز له وترو څخه بغیر بل په هیڅ لمانځه کې قنوت نشته. لیکن د امام شافعي او امام مالک رَحِمَهُمَا الله په نیز د سهار په لمانځه کې قنوت ویل سنت دي. خو زموږ په نیز فقط هغه وخت د سهار په لمانځه کې قنوت نازله ویل کیدلای سي کله چې پر مسلمانانو یوه لویه سخته ستونزه راسي، یا یوه لویه فتنه او مصیبت پېښ سي.

﴿۶۱۸﴾ وَالْقُنُوْتُ مَعْنَاهُ الدُّعَاءُ او د قنوت معنیٰ د دعاء ده وَهُوَ أَنْ يَّقُوْلَ او قنوت دا دی چې ووایي اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِيْنُكَ اې الله تعالیٰ زموږ ستا څخه د مدد غوښتنه کوو (ستا د عبادت لپاره) وَ نَسْتَهْدِيْكَ او موږ ستا څخه د هدایت (لارښوونې) غوښتنه کوو (د هغه څه لپاره په کوم څه کې چې ستا رضا ده) وَ نَسْتَغْفِرُكَ او ستا څخه د مغفرت (بخښنې) غوښتنه کوو (د خپلو ګناهونو) وَ نَتُوْبُ إِلَيْكَ او موږ تا ته رجوع کوو (له ګناهونو څخه توبه او په آینده نه کې د نه کولو پخه اراده کوو) وَ نُؤْمِنُ بِكَ او پر تا ایمان راوړو (ستا دیو والي عقیده لرلو او په ژبه سره یې اقرار کوو) وَ نَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ او صرف پر تا توکل (باور) کوو (ټوله امور تا ته سپارو) وَ نُثْنِيْ عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ او موږ پر هر خیر ستا ثناء (تعریف) بیانوو نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ موږ ستا شکر اداء کوو او ستا ناشکري نه کوو (یا په بله وینا ستا د احسانانو انکار نه کوو) وَ نَخْلَعُ وَ نَتْرُكُ مَنْ يَّفْجُرُكَ موږ جلا کیږو او پرېږدو هر هغه کس کوم چې ستا نافرماني کوي اَللّٰهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ اې الله! موږ خاص ستا عبادت کوو وَلَكَ نُصَلِّيْ وَ نَسْجُدُ او صرف تا ته لمونځ کوو او سجدې کوو وَإِلَيْكَ نَسْعٰى وَ نَحْفِدُ او صرف ستا وطرف ته منډه وهو او تېزي کوو (ستا وطاعت ته. یا په بله وینا، په عمل کې سعی او کوشش کوو د هغه شیانو د حاصلولو لپاره کوم چې موږ تا ته نژدې کوي) وَ نَرْجُوْ رَحْمَتَكَ او ستا د رحمت

امید لرو وَنَخْشٰی عَذَابَكَ او ستا له عذاب څخه بېرېږو إِنَّ عَذَابَكَ الْجِدَّ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ بېشکه ستا عذاب کوم چې حقیقي دی کافرانو ته لاحقېدونکی (رسېدونکی) دی وَصَلَّى اللهُ عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِ وَسَلَّمَ او درود (رحمت) دې نازل کړي الله تعالیٰ پر نبي ﷺ او د هغه پر آل و اولاد او سلامتیا دې نازله کړي (یعني له دعاء قنوت څخه وروسته دې بیا دا درود شریف وایي).

لغات: ﴿قنوت﴾ د نصر د باب مصدر دی: طاعت کول، دعاء. دلته له قنوت څخه مراد "دعاء" ده.

﴿نستعین﴾ د استفعال له بابه د جمع متکلم مضارع معلومي صیغه ده. مصدر: اِستعانة: د مدد طلب کول، مدد غوښتل. ﴿نستهدی﴾ مخکنی صیغه ده. مصدر: اِستهداء: د هدایت یا لاروښوونې طلب کول. ﴿نستغفر﴾ مخکنی صیغه ده. مصدر: استغفار: له الله ﷻ څخه د خپلو ګناهونو د بخښنې طلب کول، معافي غوښتل. ﴿نتوب﴾ د نصر له بابه مخکنی صیغه ده. مصدر: تَوَكُّلًا: که د دې باب په صله کې "علیٰ" راسي، نو معنیٰ یې ده: اعتماد او بروسه کول. توکّل علی الله: پر خدای تعالیٰ اعتماد کول. خپل شان الله تعالیٰ ته حواله کول. د اهل باطن په اصطلاح کې: توکل په هر شي کې پر الله تعالیٰ اعتماد کول او کوم څه چې د بندګانو سره دي، له هغه څخه نا اُمیده کېدل او یقین نه باندې کول.

﴿نثنی﴾ د افعال له بابه مخکنی صیغه ده یعني جمع متکلم مضارع معلومه ده: تعریف کول.

﴿خیر﴾ اسم تفضیل دی (خلاف القیاس؛ ځکه قیاسا د هغه وزن أَفْعَل دی). معنیٰ یې ده: زیات ښه. زیات غوره. "خیر" هر هغه څه ته وایي کوم چې حسن لذاته وي وي یعني د هغه په ذات کې ښه والی او ښېګنه وي او په هغه کې ذاتي لذت، ذاتي نفع او ذاتي خوشبختي وي. جمع: خِيَارٌ و أَخْيَارٌ و خُيُورٌ. الْخَيْرَ دلته منصوب دی د مصدر کېدلو پر بناء أی ثناء الخیر یا د مفعول کېدلو پر بناء چې د نُثْنِیْ مفعول دی. یا منصوب بنزع الخافض دی أی بالخیر. ﴿نشکر﴾ د نصر له بابه د جمع متکلم مضارع صیغه ده: شکر کېدل. شکریه اداء کول. د یو چا په احسان یا انعام باندې د هغه تعریف کول.

﴿نخلع﴾ د فتح له بابه مخکنی صیغه ده: ایستل، کښل. بېزاره کېدل. ونخلع من یفجرك أی نتبرأ منه (نتخلص منه). ﴿یفجر﴾ د نصر له بابه د واحد مذکر غائب مضارع صیغه ده. مصدر: فُجُورًا: بد کاره کېدل. په لاپروایی سره په ګناهونو مبتلا کېدل. ګناه کول. ﴿نسعیٰ﴾ د فتح له بابه د جمع متکلم

صیغه ده، سَفَیًا: په یو کار کي کوښښ کول، خواري کښل، دیو شي طرف ته اراده او تګ کول، څغستل. ﴿نحفد﴾ د ضرب له بابه مخکنۍ صیغه ده، مصدر: حَفَدَانًا: په یو کار کي تېزي کول. أي نُسرع إلی الطاعة. ﴿ملحق﴾ د افعال له بابه اسم فاعل دی: لاحق کېدونکی (متصل کېدونکی)، رسېدونکی.

تشریح: فرمایي د قنوت معنیٰ د دعاء ده، لهذا که یو څوک مختصره دعاء ووایي، نو هم دا واجب اداء کیږي، لېکن مذکوره دعاء ویل سنت دي او له دعاءِ قنوت څخه وروسته درود شریف نه ویل زموږ مشایخو اختیار کړي دي، لېکن په درمختار او فتاویٰ رشیدیه وغیره کي درود شریف ویل غوره او مستحب شمېرل سوي دي، همدا مصنف رَحِمَهُ الله اختیار کړي دي. (شفاء الارواح بحوالة عمدة الفقه)

یادونه: دعاءِ قنوت په حدیثو کي په بېلابېلو الفاظو سره نقل سوې ده، او تر ټولو غوره دا ده:
«اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِيْنُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِيْ عَلَيْكَ الْخَيْرَ وَنَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَّفْجُرُكَ، اَللّٰهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّيْ وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعٰى وَنَحْفِدُ وَنَرْجُوْ رَحْمَتَكَ وَنَخْشٰى عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ».

او غوره دا ده چي هغه دعاء هم تر قنوت وروسته وویل سي کوم چي رسول الله ﷺ حضرت حسن ﷺ ته ښوولې وه چي په را روان عبارت کي به هم ذکر سي:
«اَللّٰهُمَّ اهْدِنَا (بِفَضْلِكَ) فِيْمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنَا فِيْمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنَا فِيْمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لَنَا فِيْمَا أَعْطَيْتَ وَقِنَا شَرَّ مَا قَضَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِيْ وَلَا يُقْضٰى عَلَيْكَ وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَّالَيْتَ وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ». (په اصل کي دا دعاء د واحد متکلم په صیغه سره منقوله ده یعني «اللهم اهدني... إلخ») او که خوښه یې وي، درود دي هم په آخر کي ور سره زیات کړي «وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى نَبِيِّهٖ وَآلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَسَلَّمَ».

له دعاء قنوت څخه وروسته بله دعاء

﴿۶۱۹﴾ وَالْمُؤْتَمُّ يَقْرَأُ الْقُنُوْتَ كَالْإِمَامِ او مقتدي به د امام په څېر قنوت (دعاءِ قنوت) وایي.

تشریح: قنوت ویل واجب دي د امام او مقتدي ټولو لپاره، صرف د امام قنوت ویل د مقتدیانو له طرفه نه کافي کیږي.

﴿۶۲۰﴾ وَإِذَا شَرَعَ الْإِمَامُ فِي الدُّعَاءِ بَعْدَ مَا تَقَدَّمَ او كله چې امام په دعاء (اللهم اهدنا بفضلك فيمن هديت الخ) شروع وكړي وروسته له هغه (قنوت) څخه كوم چې مخكې ذكر سو (يعني كله چې امام له دعاء قنوت څخه وروسته دا بله دعاء شروع كړي كوم چې له دعاء قنوت څخه وروسته ويل كيږي چې هغه عموماً دا دعاء وي "اللهم اهدنا الخ" چې په را روان عبارت كې به ذكر سي) قَالَ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ: يُتَابِعُونَهُ وَيَقْرَءُونَهُ مَعَهُ نو امام ابو يوسف رَحِمَهُ الله فرمايي: چې مقتديان دي د امام تابعداري كوي (يعني) د امام سره دي دا دعاء وايي وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَا يُتَابِعُونَهُ او امام محمد رَحِمَهُ الله فرمايي: چې مقتديان دي د امام تابعداري نه كوي وَلَكِنْ يُؤَمِّنُونَ لېكن آمين دي وايي.

لغات: ﴿يتابعون﴾ د مفاعلې له بابه جمع مذكر غائب مضارع معلومه ده. مصدر: مُتَابعة: د دې باب خو معناوې دي چې له هغوی څخه يوه معنیٰ ده: په چاپسې تلل. تابعداري كول.

تشريح: اوس دلته دا بيانوي چې كه امام له دعاء قنوت څخه وروسته دا دعاء "اللّٰهم اهدنا...الخ" شروع كړي، نو مقتديان به څه كوي؟، نو په دې باره كې د امام ابو يوسف رَحِمَهُ الله مسلک دا دی چې په دې دعاء كې به هم مقتديان د امام متابعت كوي (يعني لكه څرنګه چې دعاء قنوت وايي. دا به هم وايي)، لېكن امام محمد رَحِمَهُ الله فرمايي چې د امام متابعت به نه كوي، بلكې د امام شا ته به صرف آمين، آمين وايي.

﴿۶۲۱﴾ وَالدُّعَاءُ هُوَ هٰذَا او دعاء هغه دا ده اَللّٰهُمَّ اهْدِنَا بِفَضْلِكَ فِيمَنْ هَدَيْتَ اې الله! په خپل فضل سره موږ ته هدايت وكړه (شامل مو كړه!) په هغه نېكو بندګانو كې چې هغو ته تا هدايت كړی دی وَعَافِنَا فِيمَنْ عَافَيْتَ او موږ ته عافيت (له مصيبتونو څخه سلامتيا) راكړه (شامل مو كړه) په هغه بندګانو كې چې تا عافيت وركړی دی وَتَوَلَّنَا فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ او زموږ ولي (نګران او كارساز) سه! (شامل مو كړه) په هغه بندګانو كې چې ته د هغو ولي يې وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا أَعْطَيْتَ او موږ ته بركت راكړه (بركت راچوه)! په هغه شيانو كې كوم چې دې موږ ته راكړي دي (صحت، مال او سرمايه، ښځې او بچيان) وَقِنَا شَرَّ مَا قَضَيْتَ او موږ وساته! د هغه شيانو له شر څخه د كومو چې تا فيصله كړې ده (يا په بله ويناء د هغه فيصلو له بدو اثراتو څخه كومې فيصلې چې تا كړې دي) إِنَّكَ

تَقْضِيْ وَلَا يُقْضٰى عَلَيْكَ بېشکه صرف هم ته فيصله کوې او ستا په خلاف هيڅ فيصله نه سي کېدلای (يعني اې رب تعالیٰ ستا فيصله ضرور پوره کېدونکې ده. زه دهغه دبدلېدلو غوښتنه نه کوم بلکې دهغه له شر او بد اثر څخه پناه غوارم) إِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَّالَيْتَ بېشکه نه ذليله (او رسوا) کيږي هغه کس کوم چي ته خپل دوست جوړ کړې وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ او نه عزتمن کيږي هغه کس څوک چي ته خپل دښمن وګرځوې تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَ تَعَالَيْتَ ته دبرکت خاوند يې! اې زموږ ربه! او ته بالا و برتر يې (ستا شان ډېر لوړ دی) وَ صَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّ آلِهٖ وَ صَحْبِهٖ وَ سَلَّمَ او درود دې نازل کړي الله تعالیٰ زموږ پر سردار محمد ﷺ او دهغه پر اولاد (کورنۍ) او پر صحابه وو او سلامتيا دې نازله کړي.

لغات: ﴿إِهْدِ﴾ د ضرب له بابه د واحد مذکر امرِ حاضر صيغه ده. مصدر: هُدًى و هَدْيًا: لاربښودل. څرګندول. طلب د لارښووني کول. پر صحيح لاره کېدل. ﴿عَافِنَا﴾ د مفاعلې له بابه د واحد متکلم امرِ حاضر صيغه ده او په آخر کي يې "نا" ضمير د جمع متکلم دی. معافاةً و عافيةً: له مرض او آفت څخه محفوظ ساتل. صحت او عافيت ورکول. ﴿تولّيت﴾ د تفعّل له بابه د واحد مخاطب ماضي معلوم صيغه ده. تولّيًا: ذمه واري اخيستل (يو کار په غاړه اخيستل). مدد کول (معجم الوسيط). ﴿قِنَا﴾ "قِ" د ضرب له بابه د واحد مذکر امرِ حاضر صيغه ده. وقايةً: ساتل. بچ کول. ﴿لا يذلّ﴾ د ضرب له بابه د نفي معلوم صيغه ده. ذُلًّا و ذِلّةً: ذليل کېدل. بې وقعته کېدل. ﴿واليت﴾ د مفاعلې له بابه د واحد مخاطب ماضي معلوم صيغه ده. مُوَالَاةً: ديو چا سره محبت کول. د دوستۍ او مدد ترون ورسره کول. ﴿لا يعزّ﴾ د ضرب له بابه د نفي معلوم صيغه ده. عِزًّا و عِزّةً و عَزَازةً: عزت داره کېدل. د عزت خاوند کېدل. ﴿عاديت﴾ د مفاعلې له بابه د واحد مخاطب ماضي معلوم صيغه ده. مُعَادَاةً: دښمني کول. يو څوک خپل دښمن ګرځول.

تشريح: همدا هغه دعاء ده کوم چي له دعاءِ قنوت څخه وروسته ريل غوره او افضل دي او همدا دعاء شوافعو د قنوت لپاره اختيار کړې ده او احنافو دا په قنوتِ نازله سره نومولې ده. کله چي يو ځای مسلمانان د دښمنانو له طرفه په سخته فتنه او مصيبت مبتلا سي، نو حکم دا دی چي امام دې د سهار په لمانځه کي له رکوع څخه په وروسته قومه کي قنوتِ نازله وايي چي په هغه کي به د مسلمانانو

لپاره له فتنې څخه حفاظت او د اعداء الاسلام د تباهۍ او د مغلوبي له شر څخه د بچ کېدو دعاګانې کېږي، مقتديان حضرات به سرًا (په پټه) آمين وايي.

سوال: په "اللّٰهم اهدنا" کې دا سوال وارديدای سي چې مسلمان خو له مخکې څخه پر هدايت دی. په همدې وجه خو اوس پر لمانځه ولاړ دی، نو په "اللّٰهم اهدنا" کې د هدايت دعاء کول تحصيل حاصل دی؟

جواب: د هدايت معنیٰ "ثَبِّتْنَا عَلَى الْهُدٰى" ده. يعني موږ پر هدايت ثابت قدم وساته!. د "اهدنا الصراط المستقيم" هم دغه معنیٰ ده.

که د چا دعاءِ قنوت زده نه وي، نو څه حکم دی؟

﴿۶۲۲﴾ وَمَنْ لَّمْ يُحْسِنِ الْقُنُوْتَ او څوک چې قنوت (دعاءِ قنوت) ښه نه سي ويلای يَقُوْلُ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِيْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ هغه دې وايي: "اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِيْ" (اې الله ما ته بخښنه وکړې!) درې واره أَوْ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ يا (دې وايي) "رَبَّنَا آتِنَا إلخ" (چې د هغه ترجمه ده: اې زموږ ربه موږ ته په دنيا کې هم نېکي او ښېګڼه راکړه او په آخرت کې هم، او موږ د دوږخ له عذاب څخه وساته!) أَوْ يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ يا (دې وايي) "يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ" (درې واره وايي. لېکن د دعاءِ قنوت د ژر ياد ولو کوشش دې جاري وساتي. د دې لپاره چې د سنت فضيلت ور حاصل سي).

تشريح: چا ته چې دعاءِ قنوت ياده نه وي، نو د هغه د يادولو کوشش کول پکار دي او تر څو پورې چې ور ته ياده نه سي، تر هغه وخته پورې دې له مذکوره دريو دعاګانو څخه يوه دعاء وايي: ① «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ»، ② که مخکېنۍ دعاء نه سي ويلای. نو کم از کم درې واره دې دا دعاء وايي: «اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ»، ③ يا دې درې واره «يَا رَبِّ» وايي.

او "ربنا آتنا في الدنيا...إلخ" يوه جامع دعاء ده کوم چې د دنيا او آخرت هري ښېګڼې ته شامله ده. د دنيا په ښېګڼو کې صحت، عافيت، د ضرورت په اندازه رزق، علم نبوي، ښه عبادت، نېکه ښځه، فرمانبرداره اولاد او په هره معامله کې توفيق دا ټوله پکښې داخل دي، او د آخرت په ښېګڼو

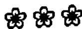
کي د محشر د ورځي له بیري څخه نجات، د ګناهونو بخښنه او د جنت داخلېدلو نعمتونه شامل دي(لهذا دا دعاء خپل معمول جوړول پکار دي).

د حنفي کس لپاره په شافعي امام پسي د سهار لمونځ کول

﴿ ۶۲۳ ﴾ وَإِذَا اقْتَدیٰ بِمَنْ يَقْنُتُ فِي الْفَجْرِ او کله چي اقتداء وکړي په هغه کس (امام) پسي کوم چي د سهار په لمانځه کي قنوت وايي قَامَ مَعَهُ فِيْ قُنُوْتِهٖ سَاكِتًا نو ودي دريږي د هغه (امام) سره د هغه په قنوت کي خاموشه (چپ) فِي الْأَظْهَرِ د ظاهر روايت مطابق وَ يُرْسِلُ يَدَيْهِ فِيْ جَنْبَيْهِ او ایله دي کړي خپل دواړه لاسونه خپل دواړو بغلو ته (يعني دواړه لاسونه دي ځړېدلي پرېږدي).

لغات: ﴿ساكتًا﴾ د نصر له بابه اسم فاعل دی، مصدر: سكوتًا: چپ کېدل، خاموش کېدل. ﴿يُرسل﴾ د افعال له بابه مضارع معلومه ده، إرسالًا: ایله کول، پرېښوول. ﴿جنب﴾ اړخ، بغل. جمع: جُنُوْبٌ.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چي که حنفي کس د سهار په لمانځه کي په شافعي امام پسي لمونځ وکړي، چي د هغو په نېز د سهار په لمانځه کي قنوت ویل سنت دي، نو کله چي هغه قنوت ووايي. نو حنفيُ المذهب دي قنوت نه وايي، بلکي لاسونه دي ځوړند پرېږدي (لکه څرنګه چي په قومه کي یې ځړوي) او هغومره وخت دي خاموش ودرېږي، همدا ظاهر مذهب دی.

په شافعي امام پسي وتر اداء کول

مسئله: د احنافو په نېز د وترو دري رکعته په یوه سلام سره اداء کول کېږي، حال دا چي د نورو ائمانو په نېز وتر په دوو سلامونو سره اداء کول کېږي، اوس که یو حنفي کس داسي ځای لمونځ کوي چي هلته شافعي یا حنبلي امام په دوو سلامونو سره وتر اداء کوي، مثلًا په مکه شریفه او مدینه شریفه کي امام په دوو سلامونو سره د وترو لمونځ ورکوي، نو دا حنفي کس به په وترو کي د هغو اقتداء کوي. که نه؟ په دې باره کي د احنافو دوې نظریې دي: ① څرنګه چي د زیاتره فقهاؤ په نېز د جماعت په لمانځه کي د مقتدي عقیدې او رایې ته اعتبار دی، او په دوو سلامونو سره وتر اداء کول د حنفي المذهب په نېز صحیح نه دي، لهذا د دغه حنفي کس لپاره په دوو سلامونو سره د وترو اداء کونکي امام پسي لمونځ کول نه صحیح کېږي، ② دویمه نظریه د علامه ابو بکر جصاص رازي او

علامه هندواني رَحِمَهُمَا الله ده چي په داسي صورت کي د مقتدي رايي لره اعتبار نشته. بلکي دامام رايي لره اعتبار دی، نو څرنګه چي دلته په دوو سلامونو والا وترو کي دامام رايه صحيح ده. لهذا کوم مقتدي چي په هغه پسي لمونځ کوي، د هغه وتر هم صحيح کيږي. نن سبا ما شاء الله د روژي پر موقع په مکه او مدينه شريفه کي د احنافو ډېره غټه مجمع وي، د هغو لپاره په دې کي حرج او ستونزه وي چي د وترو جماعت پرېږدي او جلا يې اداء کړي، نو ځکه مناسب دا ده چي په دې اجتهادي مسئله کي د ابوبکر جصاص رازي رَحِمَهُ الله په رايه په عمل کولو سره احنافو ته د حرم او مدينې دامام په اقتداء کي د وترو اداء کولو حکم ورکول سي، علامه ابن وهبان رَحِمَهُ الله همدې ته ترجيح ورکړې ده. همداسي د شيخُ الهند رَحِمَهُ الله موقف نقل سوی دی. (کتاب المسائل ص: ۴۱۰. انوار رحمت ص: ۶۹. البحر الرائق ص: ۴۲)

که مقتدي دعاءِ قنوت هېره کړي او رکوع ته ولاړ سي

﴿۷۲۳﴾ وَإِذَا نَسِيَ الْقُنُوْتَ فِي الْوِتْرِ او کله چي په وترو کي قنوت هېر کړي (يعني دعاء قنوت ځني هېر سي) وَتَذَكَّرَهُ فِي الرُّكُوْعِ أَوِ الرَّفْعِ مِنْهُ او په رکوع کي ورته ياد سي يا له رکوع څخه د پورته کېدلو په وخت کي (يعني په قومه کي) لَا يَقْنُتُ نو قنوت دي نه وايي وَلَوْ قَنَتَ بَعْدَ رَفْعِ رَأْسِهِ مِنَ الرُّكُوْعِ او که له رکوع څخه تر را پورته کېدلو وروسته (په قومه کي) قنوت ووايي لَا يُعِيْدُ الرُّكُوْعَ نو رکوع دي نه راګرځوي وَيَسْجُدُ لِلسَّهْوِ او سجدهٔ سهو دي وکړي لِزَوَالِ الْقُنُوْتِ عَنْ مَحَلِّهِ الْأَصْلِيِّ له خپل اصل ځای څخه د قنوت لېري کېدلو په وجه.

لغات: ﴿نَسِيَ﴾ د سمع له بابه ماضي معلومه ده، نَسْيًا و نِسْيَانًا: هېرول، له ذهن او حافظې څخه وتل.

﴿تذکّر﴾ د تفعل د باب ماضي ده: يادېدل، په ياد راتلل، ﴿محل﴾ مقام، ځای، جمع: مَحَالّ.

تشريح: که يو څوک په هېره قنوت پرېږدي او رکوع ته ولاړ سي، بيا ورته ياده سي چي قنوت خو مي نه دی ويلی، يا کله چي له رکوع څخه سر را پورته کړي، نو بيا ورته ياده سي چي قنوت مي نه دی ويلی، نو حکم دا دی چي اوس دي نه په رکوع کي قنوت وايي او نه دي له رکوع څخه تر را پورته کېدو وروسته قنوت وايي، بلکي سجدهٔ سهو دي وکړي او که له رکوع څخه تر را پورته کېدو وروسته په قومه کي قنوت ووايي، نو بيا دي بله رکوع نه کوي او په دې وخت کي هم پر هغه سجدهٔ سهو واجب ده، ځکه قنوت له خپل محل څخه وځنډول سو.

﴿۶۲۵﴾ وَلَوْ رَكَعَ الْإِمَامُ قَبْلَ فَرَاغِ الْمُقْتَدِيْ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُ... چې امام رکوع وکړي مخکې تر فارغېدلو د مقتدي د قنوت له ویلو څخه أَوْ قَبْلَ شُرُوْعِهِ فِيْهِ یا مخکې د مقتدي د قنوت له شروع کولو څخه وَخَافَ فَوْتَ الرُّكُوْعِ او مقتدی د رکوع پر فوتېدلو (تېرېدلو) وېرېږي تَابَعَ إِمَامَهُ نو هغه دي د خپل امام اتباع وکړي (یعني د هغه سره دي رکوع وکړي).

لغات: شروعه: د ضمیر مرجع مقتدي دی، فیه: د ضمیر مرجع قنوت دی.

تشریح: په دې عبارت کې دوې مسئلې بیان سوي دي: ① مقتدي که تر اوسه دعاء قنوت پوره کړې نه وي چې امام رکوع ته ولاړ سي، نو مقتدي ته پکار دي چې خپله دعاء پرېږدي او د امام سره رکوع ته ولاړ سي. (در مختار ج۲، ص۴۴۲)

② مقتدي تر اوسه دعاء قنوت شروع کړې هم نه وي چې امام د رکوع تکبیر ووایي، نو که مقتدي ته دا امید وي چې زه د مختصري دعاء تر ویلو وروسته اوس هم رکوع نیولای سم، نو مقتدي دي هغه دعاء ووایي او په رکوع کې دي شامل سي او که د امام سره د رکوع د نه نیولو بېره وي، نو دعاء قنوت دي پرېږدي. (در مختار ج۲، ص۴۴۷، کتاب المسائل ص۴۱۱، ص۴۱۲)

که امام دعاء قنوت هېره کړي او رکوع ته ولاړ سي؟

﴿۶۲۶﴾ وَلَوْ تَرَكَ الْإِمَامُ الْقُنُوْتَ او که امام قنوت پرېږدي يَأْتِيْ بِهِ الْمُؤْتَمُّ نو مقتدی دي هغه ووایي إِنْ أَمْكَنَهُ مُشَارَكَةُ الْإِمَامِ فِي الرُّكُوْعِ که چیرې د ده لپاره ممکنه وي د امام سره په رکوع کې شریک کېدل وَإِلَّا تَابَعَهُ کنې د امام اتباع به کوي.

لغات: ﴿مشارکة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی: د یو چا سره شریک کېدل، شرکت کول.

تشریح: که امام په هېره دعاء قنوت پرېږدي او رکوع ته ولاړ سي، نو په دې صورت کې هم هغه حکم دی چې که مقتدي ته دا بېره وي چې رکوع به د امام سره نه ونیسم، نو د امام سره دي په رکوع کې شامل سي او که دا بېره نه وي، نو قنوت دي ووایي او په رکوع کې دي شامل سي، او پر داسې موقع دي یو مختصره دعاء دې واره ووایي لکه "اللّٰهمّ اغفرلي" او داسې نور.

مسبوق به د امام سره دعاء قنوت وايي

﴿٦٢٧﴾ وَلَوْ أَدْرَكَ الْإِمَامَ فِيْ رُكُوْعِ الثَّالِثَةِ مِنَ الْوِتْرِ او كه څوك امام د وترو د دريم ركعت په ركوع كي ونيسي كَانَ مُدْرِكًا لِلْقُنُوْتِ نو هغه د قنوت نيونكى سو (يعني ګواكي هغه دعاء قنوت ووېله) فَلَا يَأْتِيْ بِهِ فِيْمَا سُبِقَ بِهِ نو قنوت دي نه وايي په هغه ركعتو كي كوم چي مخكي څني تېر سوي دي.

لغات: ﴿أدرك﴾ د افعال د باب ماضي ده، مصدر: إدراكًا: موندل، نيول. ﴿سبق﴾ د فتح له بابه ماضي مجهوله ده: مخكي كېدل، مخكي تېرېدل.

تشريح: كه څوك د امام سره د وترو په دريم ركعت كي شامل سي او له هغه څخه دعاء قنوت تېره سوې وي، نو كله چي هغه خپل باقي مانده ركعتونه راګرځوي، په هغه كي به قنوت نه وايي؛ ځكه څرنګه چي هغه دريم ركعت ونيوى، همداسي يې قنوت هم ونيوى (يا بله وينا دا چي كله هغه دريم ركعت ونيوى، نو ګواكي دعاء قنوت يې هم ووېله)، نو ځكه اوس په پاته دوو ركعتونو كي د هغه ويلو ته ضرورت نسته.

په رمضان كي وتر په جماعت سره كول سنت دي

﴿٦٢٨﴾ وَيُوْتِرُ بِجَمَاعَةٍ فِيْ رَمَضَانَ فَقَطْ او وتر به په جماعت سره صرف په رمضان كي كوي وَصَلٰوتُهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ فِيْ رَمَضَانَ أَفْضَلُ مِنْ أَدَائِهِ مُنْفَرِدًا آخِرَ اللَّيْلِ او وتر په جماعت سره كول په روژه كي افضل دي د هغه له تنها اداء كولو څخه د شپې په آخر كي فِي اخْتِيَارِ قَاضِيْ خَانْ د قاضي خان رحمه الله د اختيار (اختيار سوي قول) مطابق قَالَ: هُوَ الصَّحِيْحُ قاضي خان ويلي دي: همدا صحيح ده وَصَحَّحَ غَيْرُهُ خِلَافَهُ او له قاضي خان څخه بغير نورو د دې خلاف (مخالف قول) صحيح ګرځولى دى (يعني چي د شپې په آخر كي تنهاء وتر اداء كول افضل دي).

تشريح: صورت د مسئلې دا دى چي فقط د روژې په مياشته كي به وتر په جماعت سره كول كېږي، له روژې څخه بغير په نورو مياشتو كي به په جماعت سره نه كول كېږي، لېكن په رمضان كي سنت څه دي؟ وتر په جماعت سره كول او كه يوازي كول؟.

په دې باره کي د علماؤ اختلاف دی، قاضي خان ویلي دي چي د روژې په [redacted] تراویحو څخه وروسته وتر په جماعت سره کول سنت دي، فتویٰ پر همدې قول ده. بعضي حضرات فرمایي چي د وترو لمونځ دي د روژې په میاشته کي تنها په خپل کور کي کول کیږي، همدارنګه بعضي فرمایي چي د روژې په میاشته کي وتر د شپې په آخر کي تنها اداء کول افضل دي او له قاضي خان څخه بغیر نورو حضراتو همدې ته صحیح ویلي دي (چي د شپې په آخر کي تنها اداء کول افضل دي). (شامي ج:۱، ص:۶۶۵. قاضیخان علی الهندیه ج:۱، ص:۲۲۴. شفاء الارواح ص:۲۳۹)

❀❀❀

د روژې په میاشته کي د ماخوستن لمونځ تېرېدل

مسئله: د روژې په میاشته که له یو چا څخه د ماخوستن جماعت تېر سي او هغه په داسي وخت کي مسجد ته ورسیږي کله چي تراویح په جماعت سره کیږي، نو هغه دي اولاً د ماخوستن فرض وکړي. تر دې وروسته دي په تراویحو کي شریک سي او وتر دي په جماعت سره وکړي او د تراویحو چي څو رکعته څني تېر سوي وي، هغوی دي له وترو څخه وروسته اداء کړي. (صغیري ص:۲۱۰. امداد الاحکام ج:۲، ص:۲۱۵ - ۲۱۷)

❀❀❀

فَصْلٌ فِي النَّوَافِلِ

(دا) فصل په (بیان د احکامو د) نفلو کې دی

تشریح: نوافل جمع د نفل ده، نفل په لغت کې "زیاتوب" (زیادة) ته وایي او په اصطلاح کې هر هغه عبادت ته وایي چې نه فرض وي او نه واجب، یعني هغه عبادت چې تر لازمي عبادت زائد (اضافي) وي، یا په بله وینا چې له فرضو او واجبو څخه بغیر چې څومره هم لمنځونه دي، ټولو ته تطوع یعني نفل ویل کیږي، لهذا دا لفظ سنت مؤکده، غیر مؤکده او مستحباتو ټولو لره شاملیږي، سنت مؤکده بې له عذره پرېښوول ګناه ده او سنت غیر مؤکده بې له عذره پرېښوول خلاف اولیٰ دي یعني ښه نه دي او مستحبات (مندوبات) اداء کول د ثواب موجب دي او په پرېښوولو کې یې هیڅ حرج او کراهت نشته.

د نوافلو ضرورت: د فرائضو او واجباتو سره د نوافلو یعني د سنتو او نفلو خیال ساتل هم ضروري دي؛ ځکه ډېر ځله له انسان څخه د فرائضو په ادائنه کې څه کمي راسي، نو په آخرت کې به د دې کمي تلافي په سنتو او نفلو سره کول کیږي، په حدیثو کې د دې صراحت سته (منتخب احادیث ص: ۲۲۳). نو ځکه هر مسلمان دې محض په فرائضو اکتفاء نه کوي، بلکې په خپل عملنامه کې دې د نوافلو ذخیره له زیاتو څخه زیاته جمع ساتي، د دې لپاره چې په آخرت کې د قُربِ الهي او د درجاتو د لوړوالي په نعمتونو سره سرلوړی سي. (انوار الایضاح)

﴿۶۲۹﴾ سُنَّ سُنَّةً مُؤَكَّدَةً رَكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ سنت مؤکده (کرځول سوي) دي دوه رکعته د سهار تر لمانځه (فرضو) مخکې وَ رَكْعَتَانِ بَعْدَ الظُّهْرِ وَبَعْدَ الْمَغْرِبِ وَبَعْدَ الْعِشَاءِ او دوه رکعته د ماپښین او ماښام او ماخوستن تر لمانځه وروسته وَ أَرْبَعٌ قَبْلَ الظُّهْرِ وَقَبْلَ الْجُمُعَةِ وَبَعْدَهَا بِتَسْلِيمَةٍ او څلور رکعته د ماپښین او جمعې تر لمانځه مخکې او د جمعې تر لمانځه وروسته په یوه سلام سره.

تشریح: په دې عبارت کې څو مسئلې ذکر سوي دي: ① د سهار تر لمانځه مخکې دوه رکعته کول سنت مؤکده دي، نبي کریم ﷺ به په دې دوو رکعتو باندې ډېر ټینګار او پابندي کول. ② د ماپښین تر لمانځه وروسته دوه رکعته کول سنت مؤکده دي، ③ د ماښام تر لمانځه وروسته هم دوه رکعته سنت مؤکده دي. ④ همدارنګه د ماخوستن تر لمانځه وروسته هم دوه رکعته سنت مؤکده دي.

⑤ د ماپښین تر لمانځه مخکې څلور رکعته په یوه سلام سره کول سنت دي، ⑥ همدارنګه د جمعې تر لمانځه مخکې څلور رکعته سنت مؤکده دي، همداسې د جمعې تر لمانځه وروسته.

ښکاره دې وي چې په کومو لمنځونو کې څلور رکعته سنت مؤکده دي، په هغوی کې سنت همغه وخت اداء کيږي کله چې څلور سره رکعته په یوه سلام سره وکړي، که بېله عذره هر دوه رکعته جلا، جلا وکړي، نو سنت نه اداء کيږي. (شامي ج ۱، ص ۶۳۰)

فایده: د سنت مؤکده وو د اداء کولو په هکله په حدیثو کې ډېر فضیلتونه وارد سوي دي، په یوه حدیث کې دي چې کوم څوک په ورځ او شپه کې له فرائضو څخه بغیر ۱۲ رکعته سنت کوي، د هغه لپاره به په جنت کې محل تعمیر کړل سي. (رواه مسلم، مراقی الفلاح ص ۲۱۳)

د سنتو نیت

مسئله: په سنتو او نفلو کې مطلق نیت کافي دی، یعنې که محض دا نیت وکړي چې زه دومره رکعته لمونځ کوم، نو هم دا مذکوره سنت اداء کيږي، په جلا توګه "سنت" ویل یا وخت ذکر کول او داسې نور څه ضروري نه دي، او که څوک دا تفصیلات په نیت کې ذکر کړي، نو هم څه حرج نسته.

په بعضې خلکو کې دا خبره مشهوره ده چې فرض لمنځونه د الله لپاره کول کيږي، دا خبره محض پر جهالت مبني ده، لمنځونه خو ټول صرف د الله لپاره کول کيږي، برابره ده فرائض وي او که سنن او نوافل وي، او سنت لمنځونو ته فقط په دې وجه سنت ویل کيږي چې د هغوی د کولو ثبوت او حکم د نبي کریم ﷺ له طرفه سوی دی. (فتاویٰ دار العلوم ج: ۴، ص: ۲۰۲)

د سنن غیر مؤکده بیان

﴿۶۳۰﴾ وَنُدِبَ أَرْبَعٌ قَبْلَ الْعَصْرِ وَالْعِشَاءِ وَبَعْدَهُ او مستحب دي څلور رکعته د مازیګر او ماخوستن تر لمانځه مخکې وَسِتٌّ بَعْدَ الْمَغْرِبِ او شپږ د ماښام تر لمانځه وروسته.

تشریح: ① د مازیګر تر لمانځه مخکې څلور (۴) رکعته سنت غیر مؤکده دي، که د څلورو رکعتو موقع نه وي، نو لږ تر لږه دې دوه رکعته وکړي، ② د ماخوستن تر لمانځه مخکې څلور (۴) رکعته سنت غیر مؤکده دي، ③ همدارنګه د ماخوستن تر لمانځه وروسته څلور (۴) رکعته سنت غیر مؤکده دي، خو په دې کې اختلاف دی چې په دغه څلورو کې د ماخوستن دوه رکعته سنت مؤکده هم داخل دي او که هغه جلا دي؟ د بعضې حضراتو رایه دا ده چې په دغه څلورو رکعتو کې دوه رکعته مؤکده هم شامل دي، او بعضو هغوی جلا کړي دي او د شپږو رکعتو قائل دي. دوه رکعته مؤکده او څلور رکعته غیر مؤکده (حلبی کبیر: ۳۷۸)، ④ د نبي کریم ﷺ فرمان دی چې کوم څوک د ماښام تر

لمانځه وروسته شپږ رکعته (دأوابین لمونځ) وکړي او دهغوی په مینځ کي څه غلطه خبره تر خوله نه وباسي، نو دا شپږ رکعته په ثواب کي دهغه لپاره د دولسو کالو د عبادت برابر ګرځول کیږي. (ترمذي شریف ج:۱، ص:۹۸)

فایده: د ماښام تر لمانځه وروسته دغه شپږ رکعته نفلو ته "صلوٰة الأوابین" وایي (یعني الله ته د رجوع کونکو خلکو لمونځ [توبه او استغفار کونکو لمونځ]). دغه لمونځ ټوله په یوه سلام یا په دوو سلامو سره کول هم جائز دي، لیکن په دریو سلامو سره یعني پر هرو دوو رکعتو سلام ګرځول افضل دي. د دې په فضیلت کي ذکر سوه چي د شپږو رکعتو ثواب د دولسو کالو د عبادت برابر دي.

او د علماؤ په نیز صحیح او متحقق دا ده چي دغه شپږ رکعته له دوه رکعته سنت مؤکده وو څخه بغیر دي، نو څکه دوه رکعته سنت مؤکده دي په جلا سلام سره وکړي. لیکن د حدیثو په الفاظو کي د دې هم ګنجایش سته چي دوه رکعته سنت مؤکده هم په دې لمانځه کي شامل کړل سي او دهغه سره شپږ رکعته وشمېرل سي. (شفاء الارواح، بحوالهٔ عمدة الفقه، و درس ترمذي)

د سنن مؤکده په اوله ناسته (قعدهٔ اولی) کي به درود شریف نه وایي

﴿۶۲۱﴾ وَيَقْتَصِرُ فِي الْجُلُوسِ الْأَوَّلِ مِنَ الرُّبَاعِيَّةِ الْمُؤَكَّدَةِ عَلَى التَّشَهُّدِ او اکتفاء دي کوي د څلور رکعتیز سنت مؤکده وو په اوله ناسته کي صرف پر تشهد وَلَا يَأْتِي فِي الثَّالِثَةِ بِدُعَاءِ الْاِسْتِفْتَاحِ او په دریم رکعت کي دي د ثناء دعاء (سبحانك اللهم) نه وایي بِخِلَافِ الْمَنْدُوبَةِ په خلاف (د څلور رکعتیز) مستحب لمانځه.

تشریح: د څلور رکعتیز سنت مؤکده لمونځ (لکه د ماپښین د لمانځه څخه مخکي څلور رکعته او د جمعې د لمانځه څخه مخکي او وروسته څلور رکعته) په اوله ناسته کي به فقط تشهد وایي یعني تر تشهد وروسته به درود شریف او دعاء نه وایي، همدا حکم په درې رکعتیز لمنځونو کي د اولي ناستي دي. همدارنګه د دریم رکعت په شروع کي به ثناء نه وایي. په خلاف د نفلو چي د نوافلو او سنن غیره مؤکده وو په هر ناسته کي تشهد، درود او دعاء ټوله ویل کیږي. همدارنګه په دریم رکعت کي ثناء، تعوذ او تسمیه هم ویل کیږي؛ څکه نوافل او سنن شفعه دي. یعني د دوی هر دوه رکعته یو لمونځ (جلا لمونځ) دی، خو که صرف تشهد ووایي (لکه په فرضي لمانځه کي). نو هم صحیح دي، خو زیاتر خلک په دې مسئله خبره نه دي، هغوی د هر لمانځه په اوله ناسته کي صرف تشهد وایي او درود شریف او دعاء نه وایي حتیٰ که په هېره څه ووایي. نو سجدهٔ سهو کوي. دا غلط فهمي ده. (مراقي الفلاح)

يادونه: د مذکوره مسئلې خاص خيال ساتل پکار دي. والنّاس عنها غافلون.

د قعده اولیٰ د پاته کېدلو حکم

﴿ ۱۳۲ ﴾ وَإِذَا صَلّٰى نَافِلَةً أَكْثَرَ مِنْ رَكْعَتَيْنِ وَلَمْ يَجْلِسْ إِلَّا فِي آخِرِهَا او کله چي نفلي لمونځ له دوو رکعتو څخه زيات وکړي (مثلاً څلور رکعته وکړي) او نه کښېني مگر د هغه په آخر کي صَحَّ اِسْتِحْسَانًا نو صحيح کېږي د استحسان پر بناء لِأَنَّهَا صَارَتْ صَلٰوةً وَاحِدَةً ځکه چي دا (څلور رکعته نفل) يو لمونځ وگرځېدی وَفِيْهَا الْفَرْضُ الْجُلُوْسُ آخِرَهَا او په دې (څلور رکعتيز لمانځه) کي فرض (صرف) د هغه په آخر کي کښېنستل دي (يعني په دې کي فرض صرف آخره ناسته ده).

تشريح: که يو څوک څلور رکعتيز نفلي لمونځ شروع کړي او پر دويم رکعت نه کښېني، بلکي په آخر کي پر څلورم رکعت ناسته وکړي، نو د قياس تقاضا دا ده چي د هغه لمونځ فاسدېږي. او همدا د امام زفر رَحِمَهُ الله قول دی؛ د قياس دليل دا دی چي د نفلي لمانځه هر دوه رکعته جلا لمونځ دي (يا په بله وينا هره شفعه يې مستقل لمونځ دی. همدا وجه ده که په دريم يا څلورم رکعت کي څه د فساد خبره راسي. نو صرف دا آخري دوه رکعته فاسدېږي چي هغه به راگرځول کېږي. اول دوه رکعته صحيح پاتېږي. انو کله چي هر دوه رکعته يې مستقل لمونځ دی او د لمانځه آخره ناسته فرض ده)، لهذا د څلور رکعتيز نفلي لمانځه هره ناسته فرض سوه. او هغه دلته پرېښوول سوې ده. نو اول دوه رکعته فاسد سوه. کله چي اول دوه رکعته فاسد سوه. نو د آخري دوو رکعتو شروع هم صحيح نه سوه، نو ځکه ټوله لمونځ فاسد سو. خو فتویٰ پر قياس نه ده. بلکي فتویٰ پر استحسان ده. او د استحسان تقاضا دا ده چي د هغه لمونځ نه فاسدېږي؛ د استحسان دليل دا دی چي کله ده اوله ناسته پرېښووله او د دريم رکعت لپاره ولاړ سو. نو ده خپل ټوله لمونځ صلاة واحده (يو لمونځ) وگرځوي. لهذا اوس هغه لمونځ د فرضي لمانځه مشابه سو او د هغه د مينځ ناسته (اوله ناسته) واجب وگرځېده او د آخري دوو رکعتو ناسته قعدهٔ اخيره وگرځېده او فرض سوه. لهذا اوس د سجدهٔ سهوې په کولو سره د هغه لمونځ بېله کراهته صحيح کېږي (ځکه په سجدهٔ سهوې سره د پرېښوول سوي واجب "اولې ناستې" تلافي وسوه). او که سجدهٔ سهو نه وکړي، نو د کراهت تحريمه سره اداء کېږي. لېکن د هغه راگرځول به واجب وي (د قياس او استحسان پوره بحث به د اصولو په کتابونو کي راسي). (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

څو مره رکعته نفل په یوه سلام سره کول افضل دي

﴿۴۲۳﴾ وَكُرِهَ الزِّيَادَةُ عَلَىٰ أَرْبَعٍ بِتَسْلِيمَةٍ فِي النَّهَارِ او مکروه دي زیاتوب کول پر څلورو رکعتو په یوه سلام سره په ورځ کي وَعَلَىٰ ثَمَانٍ لَيْلًا او (زیاتوب کول) پر اته رکعتو د شپې وَالْأَفْضَلُ فِيهِمَا رُبَاعٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ او افضل په ورځ او شپه دواړو کي څلور. څلور رکعته (په یوه سلام سره کول) دي د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نیز وَعِنْدَهُمَا الْأَفْضَلُ فِي اللَّيْلِ مَثْنَىٰ مَثْنَىٰ او د صاحبینو رَحِمَهُمَا الله په نیز افضل په شپه کي دوه دوه رکعته دي وَبِهِ يُفْتَىٰ او پر همدي فتویٰ ورکول کیږي.

لغات: ﴿رُبَاعٌ﴾ غیرِ منصرف دی د وصفیت او عدل په وجه. دا له "أَرْبَعٌ أَرْبَعٌ" څخه معدول دی چي هغه معنیٰ ده: څلور، څلور. لکه جَاءَ الْقَوْمُ رُبَاعَ خلک راغله څلور، څلور. ﴿مثنیٰ﴾ دوه، دوه. دا هم غیر منصرف دی او د مذکر او مؤنث دواړو لپاره استعمالیږي.

تشریح: د ورځي په نفلو کي په یوه سلام سره څلور رکعته کولای سي او له دې څخه زیات کول مکروه دي، همدارنګه د شپې په نفلو کي تر اتو رکعتو پوري په یوه سلام سره کولای سي. له دې څخه زیات په یوه سلام سره کول مکروه دي.

والأفضل إلخ: خو د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نیز افضل دا ده چي که ورځ وي او که شپه، څلور رکعته دي په یو سلام سره کوي؛ ځکه په دې کي (د دوو رکعتو په نسبت) تحریمه تر ډېر وخته پوري پاتیږي. نو په دې کي به مشقت زیات وي، لهذا فضیلت به یې هم زیات وي. او د صاحبینو رَحِمَهُمَا الله په نیز افضل دا ده چي د ورځي پر مهال دي څلور رکعته په یو سلام سره کوي او د شپې پر مهال دي دوه رکعته په یوه سلام سره کوي او فتویٰ د صاحبینو رَحِمَهُمَا الله پر قول ده. (شفاء الارواح)

د شپې نفل د ورځي له نفلو څخه افضل دي

﴿۴۲۴﴾ وَصَلٰوةُ اللَّيْلِ أَفْضَلُ مِنْ صَلٰوةِ النَّهَارِ او د شپې لمونځ د ورځي له لمانځه څخه افضل دی.

تشریح: یعني د شپې نوافل د ورځي له نوافلو څخه افضل او غوره دي. خصوصاً د شپې په آخره حصه کي؛ ځکه د دې ډېر فضیلت وارد سوی دی او بل ځکه چي شپه د تنهائی وخت دی. انسان له

ټولو شیانو څخه فارغه وي، د هغه ذهن او توجّه برابره وي، همدارنګه هلته بل څوک هم نه وي چې د ریاء پیدا کېدلو خطره وي، په خلاف د ورځې. (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

په لمانځه کې زیاته ولاړه (درېدل) له زیاتو سجدو څخه افضل دي

﴿۳۲۵﴾ وَ طُوْلُ الْقِيَامِ أَحَبُّ مِنْ كَثْرَةِ السُّجُوْدِ او ولاړه اوږدول د سجدو له ډېروالي څخه خوښ (افضل) دي (یعنې په رکعت کې قرائت اوږدول او ډېر وخت درېدل له زیاتو رکعتو کولو څخه افضل دي).

لغات: ﴿أَحَبُّ﴾ د نصر له بابه اسم تفضیل دی: زیات محبوب، خوښ.

تشریح: د "طول القیام" مطلب دی "قرائت اوږدول" او د "کثرة السجود" مطلب دی "زیات رکعتونه کول" (یعنې مختصره قرائت کول او رکعتونه ډېر کول).

مسئله دا ده چې طول القیام له کثرة السجود والرکوع څخه افضل دی؛ ځکه د طولُ القیام په صورت کې به د قرآن قرائت زیات وي او د کثرةُ السجود په صورت کې به تسبیحات زیات وي، او ښکاره خبره ده چې د قرآن قرائت له تسبیحاتو څخه ډېر افضل دی، چې د قرآن فضائل د تسبیحاتو په مقابله کې زیات دي، نو ځکه ولاړه اوږدول او کم رکعتونه کول افضل دي له دې څخه چې ولاړه کمه کړل سي او د رکعتونو شمېر زیات کړل سي (مثلاً په دوو رکعتو کې زیات قرائت. اوږده ولاړه کول او دومره وخت پکښې صرفول افضل دي چې په هغومره وخت کې څلور رکعته کېدلای سي). (شفاء الارواح، عون الفتاح، تکمیل الایضاح)

او صاحب د "انوار الایضاح" صورت د مسئلې داسې بیان کړی دی چې د شپې په نفلو کې طول القیام افضل دی او د ورځو په نفلو کې کثرة السجود؛ ځکه له نبي ﷺ څخه د ورځې پر مهال اوږده نفلونه کول منقول نه دي، حال دا چې په شپه کې به نبي ﷺ اوږده نفلونه کوله، همدا زموږ د اکابرو معمول دی، او د دې وجه دا ده چې د ورځې په مزاج کې انقباض دی، که بنده اوږد قرائت کوي، نو طبیعت ملګري نه ورسره کوي او د شپې په مزاج کې انبساط دی (همدا وجه ده چې تفریحي مجلسونه لکه مشاعره او داسې نور د شپې کول کېږي)، نو ځکه د شپې په نفلو کې طول قیام افضل دی، خو دیو عارض په وجه د دې برعکس هم کېدلای سي، مثلاً د روژې په میاشته کې یو حافظ یا بل څوک د ورځې په نفلو کې یاده سوې سپاره وایي. نو په طول قیام کې هیڅ حرج نسته، مطلب دا چې د عوارضو خبره جلا ده، په عامو حالاتو کې د ورځې پر مهال د کثرة السجود په روایت باندې او د شپې پر مهال د طول القیام په روایت باندې عمل کول ښکار دي؛ ځکه په روایاتو کې د دواړو فضیلت راغلی دی. (انوار الایضاح)

فَصْلٌ فِيْ تَحِيَّةِ الْمَسْجِدِ وَصَلَاةِ الضُّحٰى وَإِحْيَاءِ اللَّيَالِيْ

(دا) فصل د تحية المسجد، د څاښت د لمانځه او د شپو روښانولو (ويښولو [شب بيداری]) په بيان کي دی

د تحية المسجد بيان

﴿۶۳۶﴾ سُنَّ تَحِيَّةُ الْمَسْجِدِ بِرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْجُلُوْسِ سنت دي (سنت کړی سوي دي) د مسجد تحيه اداء کول په دوه رکعتو سره مخکي تر کښېنستلو.

لغات: ﴿تحيّة﴾ سلام کول. ﴿تحية المسجد﴾ مسجد ته داول داخلېدلو پر مهال په مسجد کي دوه رکعته لمونځ کول، دې ته تحيّة المسجد وايي.

تشريح: مسجد ته د داخلېدلو سره سمدستي دوه رکعته تحيّة المسجد کول سنت دي (په دې شرط چي هغه مکروه وخت نه وي)، نبي کريم ﷺ د تحيّة المسجد اداء کولو حکم کړی دی. مسجد ته له داخلېدلو څخه وروسته که يو مانع نه وي، نو تر کښېنستلو مخکي تحيّة المسجد اداء کول پکار دي، دا د بنده له طرفه و رب المسجد ﷻ ته د سلام کولو طريقه ده. يا په بله وينا دا چي تحيّة المسجد اداء کول د مسجد د تعظيم لپاره دي او د مسجد له تعظيم کولو څخه مراد د ربُ المسجد تعظيم دی. او کوم کس چي مسجد ته ورسيږي او کښېني، بيا پورته سي او د تحيّة المسجد دوه رکعته وکړي، نو دا هم تحيّة المسجد دی، د کښېنستلو په وجه تحية المسجد نه فوتيږي. خو که ډېر کړی کښېني، نو په دې سره د تحيّة المسجد وخت د لاسه وځي، او د لږ او زيات وخت تعيين د مبتلیٰ په رايي ته پرېښوول سوی دی. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي)

د تحية المسجد قائم مقام لمونځونه

﴿۶۳۷﴾ وَأَدَاءُ الْفَرْضِ يَنُوْبُ عَنْهَا او فرض لمونځ اداء کول قائم مقام کيږي (پر ځای دريږي) د تحية المسجد وَكُلُّ صَلٰوةٍ أَدَّاهَا عِنْدَ الدُّخُوْلِ بِلَا نِيَّةِ التَّحِيَّةِ او هر هغه لمونځ (د تحية المسجد قائم مقام کيږي) کوم چي يې اداء کړي (مسجد ته) د داخلېدلو په وخت کي بې له د تحية المسجد له نيت څخه.

لغات: ﴿ینوب﴾ د نصر له بابه مضارع معلومه ده. د دې باب په صله کې چې عَنْ راسي. نو معنی یې ده: نائب کېدل، قائم مقام کېدل (پر ځای دربدل)، ﴿التحیّة﴾ سلامي، جمع: تَحِیَّات، عنها: د ضمیر مرجع تحیة المسجد دی، أدّاها: د ضمیر مرجع صلوٰة دی.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چې که مسجد ته د داخلېدلو سره سملستي یو لمونځ یعنې فرض یا سنت یا نفل وکړي، نو هغه د تحیّة المسجد هم قائم مقام کېږي (یعني د هغه لمانځه ځخه بغیر د تحیة المسجد ثواب هم ورته حاصلیږي)، که څه هم په هغه کې یې د تحیة المسجد نیت نه وي کړی، خو غوره دا ده چې په زړه کې د تحیّة المسجد نیت هم وکړي. (شامي ج: ۲، ص: ۴۵۹)

مسئله: له صبح صادق څخه تر لمر راختو پورې تحیة المسجد او تحیة الوضوء یا یو بل نفلي لمونځ کول جائز نه دي، په دې وخت کې د سهار له دوه رکعته سنت مؤکده څخه بغیر بل نفلي لمونځ کول مکروه دي، همدارنګه د مازیګر تر لمانځه وروسته تر لمر لوېدلو پورې به هم یو نفل نه کول کیږي. همدارنګه دا خبره هم یاد ساتل پکار دي چې کوم څوک بار، بار مسجد ته ځي، نو صرف دوه رکعته د تحیّة المسجد په نیت سره د ټولې ورځې لپاره کافي دي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي)

د تحیّة الوضوء بیان

﴿۶۳۸﴾ وَنُدِبَ رَكْعَتَانِ بَعْدَ الْوُضُوْءِ قَبْلَ جَفَافِهِ او مستحب دي دوه رکعته له اوداسه څخه وروسته مخکې تر وچېدلو د اوداسه (د اوبو).

لغات: ﴿جفاف﴾ د ضرب د باب مصدر دی: وچېدل.

تشریح: تر اودس کولو وروسته د اندامونو تر وچېدلو مخکې دوه رکعته تحیة الوضوء (یعني د اوداسه شکرانه) اداء کول مستحب دي، که چیرې تر اوداسه وروسته یو فرض یا سنت یا نفلي لمونځ وکړي، نو د تحیة الوضوء قائم مقام کېږي او د هغه ثواب ورته حاصلیږي.

د تحیّة الوضوء فضیلت

په حدیث شریف کې تر اودس کولو وروسته د تحیّة الوضوء کولو ډېر فضیلت راغلی دی، په یوه حدیث شریف کې د نبي ﷺ فرمان دی چې کوم کس هم په ښه توګه اودس وکړي او بیا په پوره خشوع و خضوع سره دوه رکعته تحیة الوضوء وکړي، نو الله تبارک و تعالیٰ د هغه لپاره جنت واجب ګرځوي. (مسلم شریف ج ۱، ص: ۱۲۲، کتاب المسائل ص: ۴۶۰)

د ځانښت د لمانځه بــيان

﴿۶۳۹﴾ وَأَرْبَعٌ فَصَاعِدًا فِي الضُّحٰى او (مستحب دي) څلور رکعته يا تر دې زيات د ځانښت په وخت کې.

لغات: ﴿فصاعدًا﴾ يا تر دې زيات، زائد. ﴿الضُّحٰى﴾ د ځانښت وخت (يعني کله چې لمر ښه روښانه سي او ورځ وغوړيږي)، صاحب د معجم يې داسې تعريف کړی دی: الضحٰى: انبساط الشمس وامتداد النهار، أول وقت الضحٰى من ارتفاع الشمس مقدار رمح إلى أن يبقى لاستوائها في كبد السماء مقدار رمح ويقدر ذلك بنحو عشرين دقيقة. والضحوة الكبرٰى: منتصف النهار الشرعي من الفجر إلى الغروب. (معجم لغة الفقهاء)

تشريح: د ځانښت لمونځ له دوو رکعتو څخه تر دوولسو رکعتو پوري ثابت دی، که څوک په دوو رکعتو باندې اکتفاء وکړي، نو هم هغه ته د ځانښت د لمانځه ثواب حاصليږي او افضل دا ده چې څلور رکعته يا اته رکعته وکړل سي. (در مختار ج:۲، ص:۴۶۵)

د ځانښت د لمانځه وخت

مسئله (۱): کله چې لمر ښه روښانه سي، بيا تر زوال پوري د ځانښت وخت دی. په دې وخت کې دې د ځانښت لمونځ اداء کول کيږي (پورتنی حواله). که څه هم د دې اول وخت هلته شروع کيږي کله چې لمر يوه نيزه را پورته سي (تقريباً تر لمر راختلو شل [۲۰] دقيقې وروسته). لېکن غوره وخت يې د ورځې د ربع ده کوم چې غالباً د لسو. يوولسو بجو +ولسه دوران څخه شروع کيږي (مثلاً که ورځ دوولس ساعته (ګينټې) وي. مثلاً د سهار لمر په شپږ بجې راخيږي او ماښام په شپږ بجې لوېږي. نو دا وخت د لسو بجو څخه شروع کيږي). (شفاء الارواح)

د ځانښت د لمانځه فضيلت

له حضرت انس بن مالک څخه روايت دی چې نبي کريم ﷺ وفرمايل: کوم څوک چې د ځانښت دوولس (۱۲) رکعته لمونځ کوي، نو الله تعالیٰ د هغه لپاره په جنت کې يو د سرو زرو محل تياروي. (ترمذی شريف ج:۱، ص:۱۰۸)

د ځانښت په لمانځه کې کوم سورتونه ويل مستحب دي؟

مسئله (۲): کوم چا ته چې سورة الشمس او سورة الضحیٰ ياد وي، نو د ځانښت په لمانځه کې دا دوه سورتونه ويل غوره دي، کنې ورته اختيار دی، کوم سورت چې هم ورته ياد وي، هغه دې وايي. ان شاء الله په ثواب کې يې هيڅ کمي نه راځي. (شامي ج:۲، ص:۴۶۵)

د اشراق او د څاښت وضاحت

مسئله(۲): اشراق او څاښت دوه جلا لمنځونه دي که یو لمونځ دی؟ د فقهاؤ او محدثینو په نېز دواړه یو لمونځ دی که د لمر راختلو څخه وروسته نفل وکړي، نو دا اشراق دی او که څه نا وخته یې وکړي (مثلاً د نهو، یا لسو، یوولسو بجو پر مهال یې وکړي) نو څاښت دی، او صوفیاء کرام وایي چې دا دواړه جلا لمنځونه دي، د اشراق د لمانځه کم عدد دوه رکعته دي او زیات یې څلور رکعته دي. او د څاښت د لمانځه کم عدد اته رکعته دي او زیات یې دوولس رکعته دي، په دې سلسله کې د فقهاؤ او محدثینو رایه صحیح ده. (تحفة الالمعی ج۲، ص۳۲۹، بحوالهٔ انوار الایضاح)

د تهجّدو بیان

﴿۶۳۰﴾ وَنُدِبَ صَلٰوةُ اللَّيْلِ او مستحب دي د شپې لمونځ (تهجد).

تشریح: د صلاة اللیل یو قسم عام دی یعني "د شپې نفلي لمونځ" چې که د ماخوستن تر لمانځه وروسته کوم نفلي لمونځ هم وکړل سي، هغه صلاة اللیل دی او د صلاة اللیل دویم قسم خاص دی او هغه د تهجدو لمونځ دی، د تهجدو لمونځ دا دی چې د ماخوستن تر لمانځه وروسته بیده سي او له نیمي شپې څخه وروسته پورته سي او نفل وکړي، د تهجدو وخت د ماخوستن له لمانځه څخه وروسته تر صبح صادق پوري دی (خو افضل وخت یې له نیمي شپې څخه وروسته او آخر د شپې دی)، لهذا کوم څوک چې له بیدېدو څخه وروسته په راوېښېدلو عادت نه وي، هغه دې له بیدېدو څخه مخکي څه نفل د تهجدو په نیت سره وکړي، نو هغه ته د تهجدو ثواب حاصلیږي، که څه هم داسي ثواب به نه وي لکه څرنګه له خوب څخه تر وېښېدلو وروسته وي (د هغه ثواب ډېر زیات دی. د تهجد معنیٰ هم دا "ترك الهجور" ده یعني خوب پرېښودل)، او د تهجدو د لمانځه کم شمېر دوه رکعته دي او زیات یې اته رکعته دي او د لسو او دوولسو رکعتو ثبوت هم ترلاسه کیږي، لېکن د نبي کریم ﷺ اکثره عادت به اته رکعته وو، او د موقع مطابق به یې کله کم یا زیات کول.

د تهجدو فضائل بې شمېره دي، دا لمونځ له صحابه وو څخه واخله تر نن سبا پوري د ټولو نېکانو معمول دی او صوفیاء کرام فرمایي: چې له تهجدو څخه بغیر څوک د ولایت درجې ته نه سي رسېدلای. (شفاء الارواح)

د "صلاة الاستخاره" بیان

﴿۶۳۱﴾ وَصَلٰوةُ الْاِسْتِخَارَةِ او (مستحب دی) د استخارې لمونځ.

لغات: ﴿الاستخارة﴾ د استفعال د باب مصدر دی، طلب د خیر کول (خیر غوښتل)، اصطلاحي معنیٰ یې ده: تر مخصوص لمانځه وروسته دا دعاء کول چې په فلانکي معامله کې چې ... په کوم څه کې زما

خير وي، اې الله تعالىٰ د هغه وطرف ته زما لارښوونه وكړې! (هغه رانصيب كړې!). په دې سلسله كې له حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه څخه مختصره دعاء دا منقوله ده "اَللّٰهُمَّ خِرْلِيْ وَاخْتَرْلِيْ" (اې الله زما لپاره خير متعين كړه! او زما لپاره يې خوښ كړه!).

تشريح: د استخارې لمونځ يعني د خير د طلب كولو لمونځ هغه وخت كول مستحب دي كله چې يو چا ته كوم جائز مهم كار پيښ سي، مثلاً يو ځاى د كوزدې كولو يا سفر كولو اراده لري او د هغه په كولو يا نه كولو كې شكمن وي يا په دې باره كې شكمن او متردد وي چې دا كار بايد څه وخت وكړم (نو په دې وخت كې د استخارې لمونځ سنت دى). ها! د عبادت او د نېك كار مثلاً د حج، جهاد، همدارنګه د فرض، واجب، سنت او مستحب كار د كولو او د حرام او مكروه كار د پرېښوولو لپاره استخاره نه كېږي؛ ځكه د دې كارو لپاره خو هغه ته حكم سوى دى (دركار خير حاجت استخاره نيست). خو د وخت د تعين يا د مخصوص حالت لپاره په دوى كې هم استخاره كولاى سي. مثلاً په دې باره كې شكمن وي چې حج ته په جهاز (طياره) كې سفر وكړم او كه د سمندر د لارې په بېړۍ (كښتۍ) كې سفر وكړم، يا مثلاً د كمپنۍ د لارې حج ته ولاړ سم او كه د حكومت (سركار) د لارې. يا مثلاً نن سفر وكړم او كه سبا، يا مثلاً (په جهاد يا حج يا داسې نورو كې) فلانكى كس د سفر ملګرى جوړ كړم او كه نه كړم او داسې نور. نبي كريم ﷺ به په دومره اهتمام سره د استخارې د لمانځه تعليم وركوى لكه د قرآن مجيد تعليم (خو افسوس زموږ پر حال! چې نن موږ دغه اهم سنت پرې ايښى دى او ځان ته مو ګران كړى دى. حال دا چې د دې طريقه آسانه ده او بېدېدل يا خوب ليدل او داسې نور پكښې شرط نه دي. بلكې محض تر پوره استخاره كولو وروسته چې د زړه د ميلان مطابق كوم كار وكړي، نو ان شاء الله پښېمانه به نه سي).

د استخارې د لمانځه طريقه دا ده چې تر اودس كولو وروسته دوه ركعته لمونځ د استخارې په نيت سره وكړي، ښه دا ده چې په اول ركعت كې سورة الكافرون او په دوهم ركعت كې سورة الاخلاص ووايي (او له بعضې سلفو څخه منقول دي چې په اول ركعت كې دې دا آيتونه ووايي: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحٰنَ اللّٰهِ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ. وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُوْرُهُمْ وَمَا يُعْلِنُوْنَ﴾ [سورة القصص ۶۸، ۶۹] او په دوهم ركعت كې دې دا آيتونه ووايي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا﴾ [سورة الاحزاب، ۳۶]). له سلام ګرځولو څخه وروسته دې د استخارې دعاء ووايي او د دې دعاء په اول او آخر كې حمد او درود شريف ويل مستحب دي. د استخارې دعاء دا ده:

"اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَسْتَخِيْرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيْمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ، اَللّٰهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هٰذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِّيْ

فِيْ دِيْنِيْ وَمَعَاشِيْ وَعَاقِبَةِ أَمْرِيْ (وَعَاجِلِهِ وَآجِلِهِ) فَاقْدِرْهُ لِيْ وَيَسِّرْهُ لِيْ ثُمَّ بَارِكْ لِيْ فِيْهِ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هٰذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِيْ فِيْ دِيْنِيْ وَمَعَاشِيْ وَعَاقِبَةِ أَمْرِيْ (وَعَاجِلِهِ وَآجِلِهِ) فَاصْرِفْهُ عَنِّيْ وَاصْرِفْنِيْ عَنْهُ وَاقْدِرْ لِيَ الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِيْ بِهِ".

دواړه ځایه د "هٰذَا الْأَمْرَ" د ویلو په وخت کي دي خپل کار په زړه کي یاد کړي. یا په ژبه سره دي خپل مقصد ذکر کړي، مثلاً د سفر لپاره دي "هٰذَا السَّفَرَ" ووایي، په یو ځای کي د پاتېدلو لپاره دي "هٰذَا الْإِقَامَةَ" ووایي، د کوزدې او نکاح لپاره دي "هٰذَا النِّكَاحَ" ووایي او د یو شي د رانیولو یا خرڅولو لپاره دي "هٰذَا الْبَيْعَ" ووایي عـلیٰ هٰذا القیاس، او غوره دا ده چي تر اُوو ورځو پوري استخاره وکړي، او که تر اُوو ورځو وروسته هم یو طرف ته د زړه میلان نه وي، نو مسلسل دي استخاره کوي (تر دې چي یو طرف ته یې د زړه میلان برابر سي). صاحب د شفاء الأرواح (حفظه الله) تر اُوو ورځو پوري د استخاره کولو په هکله دا حدیث نقل کړی دی چي نبي کریم ﷺ و حضرت انس ؓ ته وفرمایل "یا أنس إذا هممت بأمر فاستخر ربك فيه سبع مرّاتٍ. ثم انظر إلى الذي سبق قلبك؛ فإن الخير فيه" (ای انس! کله چي ته دیو کار قصد وکړې، نو له رب تعالیٰ څخه د هغه په باره کي اُووه واره استخاره وکړه!. بیا هغه څه ته وګوره! اعملي یې کړه! د کوم څه وطرف ته چي ستا زړه ورانديتوب کوي ایا په بله ویا کوم څه چي ستا په زړه کي القاء سي اچي په هماغه کي ستا لپاره خیر او ښېګڼه ده) (شفاء الارواح. انوار الایضاح)

او که څوک دا عربي دعاء نه سي یادولای، نو په پښتو یا په خپله مورنۍ ژبه دي د همدغه مفهوم دعاء غواړي. (شامي ج:۲، ص: ۲۷۰)

که د لمونځ کولو موقع نه وي، نو استخاره په څنګه کوي؟

که د لمونځ کولو موقع نه وي، مثلاً د وخت د کموالي او تلوار په وجه، یا بله وجه وي مثلاً ښځه د حیض او نفاس په وجه د استخارې لمونځ نه سي کولای، نو صرف د دعاء په ذریعه هم استخاره کېدلای سي، یعني په پوره توجه سره دي د استخارې دعاء ووایي (شامي. شفاء الارواح).

په یوه روایت کي دا مختصره استخاره منقوله ده چي که تلوار یې وي او ډېر وخت انتظار نه سي کولای، نو دا دعاء دي مسلسله ووایي ""اَللّٰهُمَّ خِرْلِيْ وَاخْتَرْلِيْ وَلَا تَكِلْنِيْ إِلَى اخْتِيَارِيْ" (ان شاء الله خیر به ورلره متعین سي). (شفاء الارواح بحوالۀ عمدة الفقه)

له استخارې څخه وروسته اصل د زړه میلان او رجحان دی

اصل مدار د زړه میلان دی، تر استخارې وروسته دې انسان خپل د زړه میلان ته ګوري چې کوم ته طرف ته یې زړه مائل سي، ان شاء الله په هغه کې به یې خیر وي.

بعضي مشایخو لیکلي دي چې تر استخاره کولو وروسته دې مخ پر قبله په اوداسه بیده سي، که په خوب کې سپینوالی یا زرغونوالی (یا په بله وینا سپین شی یا زرغون شی مثلاً رونې اوبه یا شنې درختې) ووینې، نو پوه دې سي چې په دې کار کې زما خیر دی، او که تور یا سور شی ووینې، نو پوه دې سي چې دا کار ښه نه دی او له دې څخه بچ کېدل پکار دي، خو دا صرف یو اټکلي (تخمیني) شی دی، اصل مدار د زړه پر میلان دی، نه پر خوبونو، بلکې خوب د زړه د میلان لپاره معاون ثابتیږي. (کتاب المسائل ص: ۴۷۵، شامي ج: ۲، ص: ۴۷۱)

آیا تر استخارې وروسته یوه طرف ته عمل ضروري دی؟

له استخاره کولو څخه وروسته چې کوم طرف ته د زړه میلان (قلبي رجحان) وي، پر هغه عمل کول غوره دي، لیکن که یو څوک په یوه وجه د هغه په خلاف عمل وکړي، نو شرعاً هیڅ ګناه نسته؛ ځکه چې د زړه میلان یو شرعي دلیل نه دی، خو په هر صورت کې له الله تعالیٰ څخه د خیر طالب کېدل پکار دي. (امداد الفتاویٰ ج: ۱، ص: ۵۹۹)

د استخارې حکمت

د استخارې غټه فایده دا ده چې انسان فرښتهٔ صفته جوړیږي، چې استخاره کونکی له خپل ذاتي رایې څخه وځي او خپله خوښه د رب تعالیٰ د خوښې تابع کوي او په پوره توګه د رب تعالیٰ و طرف ته خپل سر کږوي (او مخکې موږ ووېل چې استخاره ډېره آسانه ده. خو موږ ځان ته ګرانه کړې ده او د ځان لپاره مو خاص د شپې کول یا په اوداسه بیدېدل او خوب لیدل او داسې نور زائد شیان شرط ګرځولي دي. حال دا چې په حدیثو کې دا منقول نه دي صرف بعضي مشایخو غوره ګڼلي دي. لهذا که چا ته داسې کول مشکل وي، نو د هغه په وجه دې دا اهم سنت نه پرېږدي. بلکې په خپل هر خصوصي کار کې دې استخاره او د خیر دعاء کوي. ان شاء الله په هغه کار کې به یې خیر او ښېګڼه په نصیب سي او خدای تعالیٰ به یې له شر څخه ساتي).

د "صلاة الحاجة" بیان

﴿۶۴۳﴾ وَصَلٰوةُ الْحَاجَةِ او (مستحب دي) د حاجت لمونځ.

تشریح: کله چې یو حاجت او ضرورت پېښ سي، برابره ده د هغه تعلق د الله تعالیٰ سره بلا واسطه وي یا بالواسطه وي یعني د یو بنده سره د هغه پوره کېدل متعلق وي مثلاً د یو سرکاري او حکومتي کس په واسطه یو کار کول مطلوب وي (چې هغه زما لپاره دا کار وکړي) یا د یو چا سره نکاح کول غواړي یا له یو چا څخه قرض [illegible] ... کړی او دوه رکعته

نفل وکړي او له سلام ګرځولو څخه وروسته دې حمد او ثناء او درود شریف ووایي بیا دې دا دعاء ووایي (کوم چې په حاشیه کې هم مذکوره ده):

"لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ الْحَلِيْمُ الْكَرِيْمُ سُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ أَسْئَلُكَ مُوْجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالْغَنِيْمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ لَا تَدَعْ لِيْ ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَّجْتَهُ وَلَا حَاجَةً هِيَ لَكَ رِضًا إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ"، تر دې وروسته چې کوم څه حاجت ورته پېښ وي، له الله تعالیٰ څخه دې د هغه سوال او غوښتنه وکړي، ان شاء الله تعالیٰ حاجت به یې پوره سي. (شفاء الارواح)

د صلاة الاستخاره او صلاة الحاجة تر مینځ فرق دا دی چې د استخارې لمونځ د آینده حاجت لپاره دی او د حاجت لمونځ د موجوده حاجت لپاره دی. (عمدة الفقه)

فایده: علامه شامي رَحِمَهُ الله د "تجنیس" په حواله سره ذکر کړي دي چې د حاجت لمونځ د ماخوستن تر لمانځه وروسته څلور رکعته دی چې د هغه ترتیب له یوه مرفوع حدیث څخه دا معلومیږي چې په اول رکعت کې دې تر سورة الفاتحه وروسته درې واره آیت الکرسي وویل سي او په پاته درېو رکعتونو کې دې تر سورة الفاتحه وروسته سورة الاخلاص او معوذتین یو، یو وار وویل سي. (بعضي) مشایخ فرمایي چې موږ دا لمونځ وکړی، نو زموږ ضرور تونه پوره سول. (شامي ج:۱، ص:۴۷۳ طبع: زکریا)

د صلاة الحاجة حکمت

کله چې یو بنده له بل بنده څخه د یو حاجت طلب کوي، نو په هغه کې دا احتمال راځي چې (ګواکې) هغه له غیرُ الله څخه استعانت (مدد غوښتل) په یو درجه کې جائز ګڼي، نو دا د حاجت طلب کول د هغه د توحید او استعانت په عقیده کې خلل اچوي، نو ځکه شریعت دا لمونځ مقرر کړی دی او تر هغه وروسته یې دا دعاء ښوولې ده چې په عقیده کې فساد رانه سي؛ ځکه کله چې حاجت مند تر لمونځ کولو وروسته الله پاک ته دعاء کوي چې زما دا حاجت د فلانکي په ذریعه پوره کړه! نو د هغه دا عقیده او یقین پوخ او مستحکم سي چې کونکی ذات صرف الله تعالیٰ دی، هم هاغه کارساز دی، بنده محض واسطه ده بلکې د کار یو آله ده. د هغه په اختیار کې هیڅ نسته، ټوله څه د الله ﷻ په لاس کې دي. (تحفة الألمعي ج:۲، ص:۳۲۵)

د روژې د میاشې د آخرې لسو ورځو فضیلت

﴿۴۲۳﴾ وَنُدِبَ إِحْيَاءُ لَيَالِي الْعَشْرِ الْأَخِيْرِ مِنْ رَمَضَانَ او مستحب دي د رمضان آخري لس شپې رونول (په ویښه تېرول او په عبادت سره).

لغات: ﴿احیاء﴾ د افعال د باب مصدر دی، ژوندي کول، مراد ځنې شپې رونول (په ویښه تېرول). یعني د خوب او بیدېدو پر ځای عبادت کول.

تشریح: د رمضانُ المبارک اوله عشره یعني اولې لس ورځې د رحمت نازلېدلو ورځې دي، دویمه عشره یعني دویمې لس ورځې د مغفرت حاصلېدلو ورځې دي او درېیمه عشره ... له دوزخ څخه د

خلاصون او نجات ورځي دي (مشکاة شریف ج:۱، ص:۱۷)، یعني که دیو چانوم په دوږخیانو کې درج وي، نو دآخري لسو ورځو داخلاص په عبادت سره یې (ان شاء الله) له دوږخیانو څخه نوم ا یري کول کیږي، نو معلومه سوه دآخري لسو ورځو فضیلت بېخي زیات دی، او شب قدر چې په هغه کې د عبادت کولو دومره اندازه ثواب دی چې په نورو ورځو کې د زرو میاشتو په عبادت کولو سره هم دومره ثواب نه حاصلیږي، دا مبارکه شپه مشایخ فرمايي چې په همدې شپو کې ده، نو ځکه د هغه په اُمید سره په همدې شپو کې ویښ پاتېدل او عبادت کول پکار دي او که ټوله شپه روڼول چا ته حاصل نه سي، نو څومره چې یې وس او طاقت وي، هغومره دې ویښ پاته سي، چې د "مالایُدرك كله لایترك كله" په مصداق سره څومره اندازه فضیلت حاصلولای سي، حاصل یې کړي.

د اختر د شپې فضیلت

﴿۶۲۴﴾ وَإِحْيَاءُ لَيْلَتَيِ الْعِيدَيْنِ او (مستحب دي) روڼول د دواړو اخترونو شپې.

تشریح: د کوچني اختر او لوی اختر شپه ډېر زیات فضیلت لري، په یوه روایت کې د نبي ﷺ فرمان چې کوم څوک په اخلاص او احتساب سره د اختر شپه په عبادت تېره کړي، د ده زړه به په هغه ورځ ژوندی پاته وي په کومه ورځ چې د ټولو خلکو زړونه مړه وي (ابن ماجه، حدیث رقم: ۱۷۸۲)، یعني په دې شپه کې عبادت کونکي حضرات به د محشر په سخته ورځ مطمئن او بې خوفه وي، او په بعضې روایاتو کې دي چې داختر شپه په آسمانو کې په "لیلة الجائزة" یعني د انعام په شپه سره پېژندل کیږي، نو ځکه په دې شپه کې د فضول او عبث شیانو، بې ځایه ګرځېدلو او تفریحاتو پر ځای عبادت کول پکار دي او له دې خیر څخه نه محرومېدل پکار دي.

د ذی الحجې د اولو لسو شپو فضیلت

﴿۶۲۵﴾ وَلَيَالِ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ او (مستحب دي روڼول) د ذی الحجې د (اولو) لسو شپو.

لغات:

تشریح: په حدیث کې دي چې د الله تعالیٰ د عبادت لپاره د ذی الحجې د لسو شپو څخه غوره زمانه نسته، په هغوی کې د یوې ورځې روژه نیول د یوه کال د روژو سره برابر دي او د یوې شپې عبادت کول یې د شب قدر د عبادت سره برابر دي (ترمذی، ابن ماجه بحوالهٔ مراقی الفلاح ص: ۲۱۰)، په قرآن کریم کې په سورة الفجر کې الله تعالیٰ په لسو شپو قسم کړی دی، هغه لس شپې د جمهورو په نېز همدا د ذی الحجې لس شپې دي، لهذا دا شپې روڼول او په عبادت مشغولېدل ډېر زیات فضیلت او د زیات ثواب موجب دی.

د برات د شپې فضيلت

﴿۴۳۶﴾ وَلَيْلَةِ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ او (مستحب دي روڼول) د شعبان د پنځلسم د شپې.

تشريح: همدارنګه د شعبان د پنځلسم په شپه کي عبادت کول مستحب دي، په دې شپه کي له ضعيفو رواياتو څخه درې خبري ثابتي دي: ① اول دي په دغه شپه کي د ځان لپاره او د مړو لپاره د مغفرت او بخښني دعاء وکړل سي، هديرې ته تلل ضروري نه دي، ② دويم د شعبان په پنځلسمه روژه نيول، او دا صرف مستحب دي، ③ دريم په دې شپه په انفرادي توګه د خپل وس مطابق يو نېک کار کول. د شمېر له تعين څخه بغير نفلونه کول او داسي نور. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

﴿۴۳۷﴾ وَيُكْرَهُ الْاِجْتِمَاعُ عَلٰى اِحْيَاءِ لَيْلَةٍ مِنْ هٰذِهِ اللَّيَالِيْ فِي الْمَسَاجِدِ او مکروه دي جمع کېدل په روڼولو باندي د يوې شپې له دغو شپو څخه په مسجدونو کي.

تشريح: په مذکوره پورتنيو شپو کي محض وېښ پاتېدل د ثواب کار نه دی، بلکي ثواب همغه وخت حاصلېږي، کله چي په يو عبادت مشغوله سي، او د عبادت هم څه تخصيص نسته. بلکي په کوم عبادت کي چي يې زړه او خشوع او خضوع پاتېږي، هغه اختيارول کېدلای سي، او په دې شپو کي په ماجلو کي جمع کېدل، تولي جوړول او هسي بې ځايه خبري کول او فضول وخت تېرول، په عبثو کارو اخته کېدل او مېله جوړول محض د خپل وخت ضياع ده، چي له هغه څخه بچ کېدل ضروري دي. (امداد المفتيين ص: ۲۱۰، فتاویٰ محموديه ج: ۱۲، ص: ۴۰۵)

يادونه: بعضي خلک دا عذر پېشوي چي که موږ په تنهايي کي عبادت کوو، نو خوب راځي، په مسجد کي شبينه او رڼا وي او د خلکو تولي جوړه وي چي د هغه په وجه خوب قابو کېدلای سي، اې پر دې خبره يقين وکړه! چي که ته څه ګړی يو ځای په تنهايي کي د الله ﷻ مخ ته ژړا او زاري وکړې او په عبادت مشغوله سې، نو دا څه ګړی له هغه ټولي شپې څخه ډېر غوره دی کوم چي يې ته په مېله کي تېر کړې، ځکه په مېله کي چي کوم وخت تېر سو، هغه خلاف سنت تېر سو، او په تنهايي کي چي کوم وخت تېر سو، هغه د سنت مطابق تېر سو او په اخلاص سره بېله رياء تېر سو. (اصلاحي خطبات بتغير ج: ۴)

فَصْلٌ فِیْ صَلَاةِ النَّفْلِ جَالِسًا وَالصَّلٰوةِ عَلَی الدَّابَّةِ

(دا) فصل دی په ناسته د نفل کولو او پر سپارلي د لمونځ کولو په بیان کی

نفلي لمونځ په ناسته کول

﴿۶۴۸﴾ يَجُوْزُ النَّفْلُ قَاعِدًا مَعَ الْقُدْرَةِ عَلَى الْقِيَامِ جائز دي نفل کول په ناستي د قدرت لرلو سره پر ولاړي لٰكِنْ لَهٗ نِصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ إِلَّا مِنْ عُذْرٍ لیکن د هغه لپاره د ولاړ نَس (په ولاړه لمونځ کونکي) نیم ثواب دی مگر د عذر په وجه (يعني که یو عذر وي. نو د هغه ثواب نه کمیږي).

تشریح: د سهار له سنتو څخه بغیر نور سنتونه (که څه هم تراویح وي) بې له عذره په ناستي کول جائز دي، لیکن د سلفو د عمل خلاف دي، او بې له عذره په ناسته کونکي ته د ولاړ (درېدونکي) کس نیم ثواب حاصلیږي، خو د که دیو عذر په وجه په ناسته لمونځ وکړي، نو په ثواب کې یې کمي نه راځي، بلکې د ولاړ کس په اندازه ثواب ورته حاصلیږي. (شفاء الارواح)

نفلي لمونځ کونکي به څه ډول کښېني؟

﴿۶۴۹﴾ وَيَقْعُدُ كَالْمُتَشَهِّدِ او کښېني به د تشهد ویونکي په څېر فِي الْمُخْتَارِ د مختار (اختیار سوي) قول مطابق.

تشریح: علماؤ د نفلو د ناستې په کیفیت کې اختلاف کړی دی: یو قول دا دی چې څه ډول د نفل کونکي خوښه وي، هغسې دي کښېني، دریم قول د چار زانو کښېنستلو دی. لیکن غوره مذهب همدا دی چې د تشهد پر کیفیت به کښېني. (شفاء الارواح)

نفلي لمونځ څه په ولاړه او څه په ناسته کول

﴿۶۵۰﴾ وَجَازَ إِتْمَامُهٗ قَاعِدًا بَعْدَ افْتِتَاحِهٖ قَائِمًا بِلَا كَرَاهَةٍ او جائز دي هغه (نفل) په ناستي پوره کول وروسته د هغه له شروع کولو څخه په ولاړي بې له کراهته (يعني په ولاړي سره د نفلو له شروع کولو څخه وروسته بیا په ناستي نفل پوره کول بې له کراهته جائز دي) عَلَى الْأَصَحِّ د صحیح ترین قول مطابق.

بلکي لاندي شوه کېدل او پر ځمکه اداء کول ضروري دي؛ ځکه د سهار د سنتو ډېر تأکيد راغلی دی. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

د نفل کولو په دوران کي پر يو شي تکيه کول

﴿۶۵۴﴾ وَجَازَ لِلْمُتَطَوِّعِ الْاِتِّكَاءُ عَلَى شَيْءٍ اِنْ تَعِبَ بِلَا كَرَاهَةٍ او جائز دي د نفل کونکي لپاره پر يو شي تکيه کول که چيري ستړی سي بېله کراهته وَاِنْ كَانَ بِغَيْرِ عُذْرٍ او که بغير له عذره وي (يعني هېڅ عذر يې نه وي) كُرِهَ فِي الْأَظْهَرِ نو مکروه دي په ظاهر روايت کي لِإِسَاءَةِ الْأَدَبِ د بې ادبۍ له وجهي څخه.

لغات: ﴿الاتكاء﴾ د افتعال د باب مصدر دی: تکيه کول (تکيه لګول). ﴿تعب﴾ د سمع د باب ماضي ده: ستړی کېدل، په تکليف کېدل.

تشريح: که څوک نفلي لمونځ په ولاړه شروع کړي، بيا ستړی سي او پر دېوال يا لکړه وغيره باندي تکيه وکړي، نو بلا کراهته جائز دي، او بغير له ستړي کېدو داسي کول مکروه تنزيهي دي؛ ځکه چي د ادب خلاف دي.

پر سپارلي د نجاست سره لمونځ کول

﴿۶۵۵﴾ وَلَا يَمْنَعُ صِحَّةَ الصَّلٰوةِ عَلَى الدَّابَّةِ نَجَاسَةٌ عَلَيْهَا او نه منع کوي د لمانځه صحيح والی پر سپارلي د نجاست موجودېدل وَلَوْ كَانَتْ فِي السَّرْجِ وَالرِّكَابَيْنِ که څه هم نجاست په زين (ځين) او رکابو کي وي عَلَى الْأَصَحِّ د صحيح ترين قول مطابق.

لغات: ﴿السّرج﴾ زين (ځين)، د لرګي او څرمني څخه جوړه سوې هغه آله چي د انسان د سپرېدلو لپاره د آس په ملا باندي ايښوول کيږي. ﴿ركابين﴾ تثنيه د رِكَابٌ ده: هغه د لوسپني يا بل څه حلقه (کړی) ته وايي کوم چي د آس د زين دواړو خواوو ته راځړېږي چي په هغه کي پښې ايښوول کيږي.

تشريح: يعني که د سپارلۍ پر څاروي نجاست لګېدلی وي برابره ده په زين باندي وي يا د پښو ايښوولو په ځاي (رکاب) باندي وي، نو هم د هغه لمونځ صحيح کيږي، او د دې نجاست او مرداري په

وجه د هغه په لمانځه باندي څه اثر نه پرېوځي. بس! د لمونځ گزار بدن او جامه پاک دل پکار دي. (شفاء الارواح، مراقی الفلاح)

د تګ په حالت کي لمونځ کول

﴿۱۵٦﴾ وَلَا تَصِحُّ صَلوٰةُ الْمَاشِیْ بِالْإِجْمَاعِ او نه صحیح کیږي د پیاده تګ کونکي لمونځ په اجماع سره (بالاتفاق).

تشریح: یعني د پیاده تللو (تګ کولو) په وخت کي لمونځ کول که څه هم نفلي لمونځ وي بالاجماع صحیح نه دی؛ ځکه په لمانځه کي په عملِ کثیر سره لمونځ فاسدیږي. او تګ کول هم یو عمل دی، لهذا په لمانځه کي په زیات تګ کولو سره لمونځ فاسدیږي. برابره فرض وي او که نفل. د دواړو حکم یو دی، او په لمانځه کي د عملِ قلیل ګنجایش سته. لهذا که لږ ولاړ سي. نو لمونځ نه فاسدیږي. فقهاؤ دا مسئله داسي بیان کړې ده چي که لمونځ گزار پرله پسې دري قدمه یا تر دې زیات ولاړ سي، نو لمونځ یې فاسدیږي او که تر دریو قدمو کم ولاړ سي، یا څلور، پنځه قدمه ولاړ سي خو په وقفه، وقفه سره ولاړ سي. نو لمونځ یې نه فاسدیږي. د فرضو او نفلو دواړو همدغه حکم دی. خو فرض د الله ﷻ په دربار کي خاص حاضري ده، نو ځکه لږ غوندي هم تلل پکار نه دي او نفلي لمونځ خصوصي معامله ده، نو ځکه د لږ تللو ګنجایش سته. (شفاء الارواح، انوار الایضاح بحوالة حلبي کبیر و شامي)

فَصْلٌ فِيْ صَلَاةِ الْفَرْضِ وَالْوَاجِبِ عَلَى الدَّابَّةِ

(دا) فصل پر سپارلي د فرضي لمانځه او واجب لمانځه د اداء کولو په بیان کې دی

﴿۶۵۷﴾ لَا يَصِحُّ عَلَى الدَّابَّةِ صَلوٰةُ الْفَرَائِضِ نه صحیح کیږي پر سپارلي فرض لمنځونه وَالْوَاجِبَاتِ كَالْوِتْرِ وَالْمَنْذُوْرِ واجب لمنځونه لکه وتر او نذر کړی سوی لمونځ.

﴿۶۵۸﴾ وَ مَا شَرَعَ فِيْهِ نَفْلًا فَأَفْسَدَهٗ او هغه لمونځ کوم چي یې د نفلو په توګه شروع کړي بیا هغه فاسد کړي (یعني هغه نفلي لمونځ چي تر شروع کولو وروسته یې بیرته مات کړي).

لغات: ﴿المنذور﴾ نذر کړی سوی لمونځ، مثلاً یو سړي داسي ویلي وي چي د الله تعالیٰ لپاره پر ما شلور رکعته نذر دي چي سبا به یې کوم، نو پر هغه دا شلور رکعته واجب دي.

تشریح: بېله عذره فرضي لمونځ د سپرتیا په حالت کي کول جائز نه دي، بلکي را شوه کېدل او لاندي اداء کول ضروري دي، همدارنګه واجب لمونځ مثلاً وتر او نذر کړی سوی لمونځ پر سپارلي کول جائز نه دي: ځکه په دې کي قیام، رکوع، سجود او استقبال القبلة (مخ پر قبله کېدل) شرط دي، همدارنګه هغه سنت یا نفلي لمونځ چي له شروع کولو څخه وروسته مات کړل سي، نو څرنګه چي د هغه قضاء هم واجب ګرځي، نو ځکه هغه هم د سپرتیا په حالت کي اداء کول جائز نه دي (چي په را روان عبارت کي به هم د دې تذکره وسي). (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

د فاسد کړل سوي نفلي لمانځه حکم

وَمَا شَرَعَ فِيْهِ: سنت او نفلي لمنځونه په شروع کولو سره واجبیږي، لهذا که څوک په هغه شروع وکړي او بیا په یو وجه هغه مات وکړي، نو وروسته د هغه قضاء واجبیږي. او د واجب لمنځونو حکم پورته ذکر سو چي بېله عذره پر سپارلي اداء کول جائز نه دي. (مراقی الفلاح)

د جنازې د لمانځه صحیح کېدلو شرط

﴿۶۵۹﴾ وَلَا صَلٰوةُ الْجَنَازَةِ او نه (صحیح کیږي پر سپارلي) د جنازې لمونځ.

تشريح: د جنازې د لمانځه د صحیح کېدلو څو شرطونه دي، له هغوی څخه یو شرط دا دی چې مړی او جنازه به پر ځمکه وي، لهذا که بېله عذره مړی خلګو پورته کړی وي، یا مړی پر سپارلي وي، نو لمونځ نه صحیح کیږي. (درمختار الشامي ج۲، ص۱۰۳،۱۰۴)

پر سپارلي سجدهٔ تلاوت کول

﴿۶۶۰﴾ وَسَجْدَةٌ تُلِيَتْ آيَتُهَا عَلَى الْأَرْضِ او هغه سجدهٔ تلاوت چې د هغې آیت پر ځمکه تلاوت کړی سوی وي.

لغات: ﴿تليت﴾ د نصر له بابه ماضي مجهوله ده: لوستل (قرآن ویل)، تلاوت کول.

تشريح: مسئله دا ده چې که څوک د سجدې آیت پر ځمکه ووايي او تر دې وروسته سپور سي، نو دا سجدهٔ تلاوت پر سپارلي نه سي اداء کولای، څو که د سپرتیا په حالت کي پر سپارلي د سجدې آیت ووايي، نو دا سجدهٔ تلاوت پر سپارلي اداء کول صحیح دي. (طحطاوي على مراقي الفلاح)

د عذر په وجه فرض او واجب لمونځ پر سپارلي کول

﴿۶۶۱﴾ إِلَّا لِضَرُوْرَةٍ مګر د یو ضرورت (عذر) په وجه (پر سپارلي فرض او واجب کولای سي) كَخَوْفِ لِصٍّ عَلٰى نَفْسِهٖ أَوْ دَابَّتِهٖ أَوْ ثِيَابِهٖ لَوْ نَزَلَ لکه د غله بېره (له غله څخه بېرېدل) پر خپل ځان یا پر خپل سپارلي یا پر خپلو جامو که چیري هغه را شوه سي وَخَوْفِ سَبُعٍ او (لکه) د درنده بېره وَطِيْنِ الْمَكَانِ او د ځای ختې (يعني چي ځای ټول ختي وي) وَجُمُوْحِ الدَّابَّةِ او د سپارلي سرکښي (ترهېدل) وَعَدَمِ وِجْدَانِ مَنْ يُّرْكِبُهٗ لِعَجْزِهٖ او داسي کس نه موجودېدل کوم چي دئ سپور کړي د ده د عاجزوالي په وجه.

لغات: ﴿سَبُعٍ﴾ درنده، شیرړنګې حیوان لکه زمری، پړانګ، لېوه. جمع: سِبَاعٌ و سُبُوْعٌ. ﴿جموح﴾ د فتح د باب مصدر دی؛ سر کښه کېدل، ترهېدل چي د سپور کس له قابو څخه ووځي. ﴿عجز﴾ د ضرب د باب مصدر دی؛ عاجزه کېدل، له یو شي څخه بې وسه کېدل.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چي که یو عذر وي، نو بیا فرائض او واجبات وغیره د سپرتیا په حالت کي پر سپارلي اداء کول صحیح دي، او معقول عذرونه دا دي: ① که دا بېره او خطره وي چي که له سپارلي ښخه شوه سم، نو غل به مي ووژني، یا زما مال او سامان به یوسي، یا سپارلي به بوځي. ② یا دا بېره وي چي یو درنده به پر ما یا زما پر سپارلي حمله وکړي، ③ یا ټوله ځای او ځمکه لنده خیشته خټه وي (په دې توګه چي که سجده پرې وکړل سي. نو سر په ننوځي او جامه په ختو ککړېږي)، او وچ ځای د لمانځه لپاره نه پیدا کېږي، ④ یا سپارلي (چارپای) داسي سرکښه وي چي که له هغه ښخه شوه سي، نو بیا هغه ته نه سي ختلای او هلته هیڅ کومکي موجود نه وي.

نو د دې عذرونو په وجه فرض او واجب لمنځونه پر سپارلي کولای سي او وروسته یې اعاده هم نسته، لېکن حتی الامکان د مخ پر قبله کېدلو خیال ساتل ضروري دي. (انوار الایضاح. شفاء الارواح)

﴿۲۶۲﴾ وَالصَّلوٰةُ فِي الْمَحْمَلِ عَلَى الدَّابَّةِ كَالصَّلوٰةِ عَلَيْهَا او لمونځ کول په هغه کجاوه کي کوم چي پر سپارلي (پرته) وي داسي دی لکه پر (خودي) سپارلي لمونځ کول سَوَاءٌ كَانَتْ سَائِرَةً أَوْ وَاقِفَةً برابره ده سپارلي تلونکې (روانه) وي او که ولاړه وي.

لغات: ﴿المحمل﴾ کجاوه (هودج)، د لښتو او لرګیو ښخه جوړ سوی هغه ځای کوم چي به پر اوښ د سپرېدلو او کښېنستلو لپاره اېښوول کېدی (چي هغه به د کوچنۍ خوني په ډول وو چي سر به یې د ګومټي په شېر وو. لو غالبا په هغه کي به ښځي ازنانې اسپرول کېدې)، جمع: محامل، ﴿سائرة﴾ د ضرب له بابه د واحد مؤنث فاعل صیغه ده، مصدر: سَيْرًا: تلل، روانېدل.

تشریح: مسئله دا ده چي کجاوه کوم چي پر سپارلي اېښوول کېږي، په هغه کي لمونځ کول داسي دي لکه پر سپارلي لمونځ کول، یعني په دواړو کي هیڅ فرق نسته. (انوار الایضاح)

﴿۲۶۳﴾ وَلَوْ جَعَلَ تَحْتَ الْمَحْمَلِ خَشَبَةً حَتّٰى بَقِيَ قَرَارُهٗ إِلَى الْأَرْضِ او که له کجاوې ښخه لاندي یو لرګی ودروي تردې چي د کجاوې قرار پر ځمکه پاته سي (یعني پر ځمکه قرار ونیسي) كَانَ بِمَنْزِلَةِ الْأَرْضِ نو بیا هغه د ځمکه په درجه کي ده فَتَصِحُّ الْفَرِيْضَةُ فِيْهِ قَائِمًا نو په هغې کي فرضي لمونځ په ولاړه کول صحیح کېږي.

لغات: ﴿خشبة﴾ لرګی (دلرګي تخته یا لویه ټوټه)، ﴿بقي﴾ د سمع د باب ماضي ده: پاتېدل (باقي پاتېدل).

تشریح: مسئله دا ده چي کجاوه کوم چي پر سپارلي پرته وي که تر هغه لاندي لرګی داسي ودرول سي او پر ځمکه تکیه کړل سي چي کجاوه حرکت نه کوي او پر ځمکه قرار ونیسي، نو داسي کجاه د ځمکي او د تخت او کټ په حکم کي ده چي څرنګه پر ځمکه او پر تخت وغیره فرضي لمونځ په ولاړي کول صحیح دي، همداسي په دغه کجاوه کي هم فرضي لمونځ په ولاړي کول صحیح دي. او په دې کي هم بېله عذره فرضي لمونځ په ناستي کول صحیح نه دي. (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

فَصْلٌ فِي الصَّلَاةِ فِي السَّفِيْنَةِ

(دا) فصل دی په کښتۍ کي د لمونځ کولو په بیان کي

په کښتۍ کي د لمونځ کولو بیان

﴿۶۶۳﴾ صَلوٰةُ الْفَرْضِ فِيْهَا وَهِيَ جَارِيَةٌ قَاعِدًا بِلَا عُذْرٍ صَحِيْحَةٌ په کښتۍ کي فرض لمونځ کول په داسي حال کي چي هغه روانه وي بېله عذره (هم) صحیح دی عِنْدَ أَبِيْ حَنِيْفَةَ د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نېز بِالرُّكُوْعِ وَالسُّجُوْدِ په رکوع او سجده سره وَقَالَا: لَا تَصِحُّ إِلَّا مِنْ عُذْرٍ او صاحبین (یاران) رَحِمَهُمَا الله فرمایي: چي نه صحیح کېږي مګر د عذر په وجه وَهُوَ الْأَظْهَرُ او همدا اظهر قول دی.

لغات: ﴿جارية﴾ د ضرب له بابه د واحد مؤنث فاعل صیغه ده، مصدر: جَرْيًا: روانېدل، تلل.

تشریح: که کښتۍ روانه وي، نو د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نېز بېله عذره هم په ناستي فرض او واجب لمونځ کول صحیح دي، خو په دې صورت کي دا ضروري ده چي په رکوع او سجده سره به لمونځ اداء کوي، یعني رکوع او سجده په اشاره سره نه صحیح کېږي، او صاحبین رَحِمَهُمَا الله فرمایي چي بېله عذره په ناستي لمونځ پکښي کول جائز نه دي او همدا ظاهر مذهب دی. ها! که یو عذر وي. نو په داسي صورت کي بالاتفاق په ناستي لمونځ کول صحیح دي (عذرونه په راروان عبارت کي بیان سي).

﴿۲۶۵﴾ وَالْعُذْرُ كَدَوَرَانِ الرَّأْسِ او عذر لکه سر ګرځېدل (د سر چکر کول) وَعَدَمِ الْقُدْرَةِ عَلَى الْخُرُوْجِ او (لکه) قدرت نه لرل (له کښتي څخه) پر وتلو.

لغات: ﴿دوران﴾ د نصر د باب مصدر دی: سر ګرځېدل (چکر باندي راتلل).

تشریح: او هغه عذر چي د هغه په وجه په کښتي کي په ناستي لمونځ کول جائز دي مثلاً په ولاړه د لمونځ کولو په صورت کي د لمونځ ګزار سر ګرځي، یا د لمونځ ګزار پښې پر یوه ځای قرار نه نیسي، او له کښتي څخه بهر نه سي وتلای.

﴿۲۶۶﴾ وَلَا تَجُوْزُ فِيْهَا بِالْإِيْمَاءِ اِتِّفَاقًا او جائز نه دي په کښتي کي په اشاره سره لمونځ کول (د تولو) په اتفاق.

تشریح: یعني که لمونځ ګزار په رکوع او سجده کولو باندي قادر وي، نو د هغه لپاره په کښتي کي په اشاره سره لمونځ کول جائز نه دي (لکه مخکي چي موږ ذکر کړه)، دا حکم بالاتفاق دی.

﴿۲۶۷﴾ وَالْمَرْبُوْطَةُ فِيْ لُجَّةِ الْبَحْرِ وَتُحَرِّكُهَا الرِّيْحُ شَدِيْدًا كَالسَّائِرَةِ او هغه کښتي کوم چي ترل سوې وي د سمندر (دریاب) په مېنځ کي او باد هغې ته سخت حرکت ورکوي (نو) هغه د رواني کښتي په څېر ده وَإِلَّا فَكَالْوَاقِفَةِ کنې (یعني که هغې ته باد حرکت نه ورکوي) نو د ولاړي (درېدلي) کښتي په څېر ده عَلَى الْأَصَحِّ د صحیح ترین قول مطابق.

لغات: ﴿المربوطة﴾ د نصر له بابه د واحد مؤنث مفعول صیغه ده: ترل سوې، مصدر: رَبْطًا: ترل (غوټه کول). ﴿لجة البحر﴾ د سمندر (دریاب) هغه حصه چي هلته اوبه زیاتي وي. ﴿تُحرِّك﴾ د تفعیل له بابه د واحد مؤنث غائب مضارع صیغه ده: حرکت ورکول، ښورول.

تشریح: صورت د مسئلې دا دی چي هغه کښتي کوم چي د سمندر په مېنځ کي درول سوې او ترل سوې وي، خو د باد (هوا) د سمندري څپو په وجه هغه حرکت کوي، نو د هغې حکم د رواني کښتي په څېر دی چي په هغه کي د امام صاحب رحمه الله په نیز بېله عذره هم په ناستي لمونځ کول صحیح دي او د صاحبینو رحمهما الله په نیز صحیح نه دي، او که باد هغې ته حرکت نه ورکوي، بلکي هغه پر خپل ځای ثابته ولاړه وي، نو بیا د هغې حکم د ولاړي او ترل سوي کښتي په څېر دی چي د هغه حکم به په را روان عبارت کي ذکر سي.

﴿۵۰۳﴾ وَإِنْ كَانَتْ مَزْرُوعَةً بِبَقْلَةٍ او كه كښتي تر سره [illegible] د [illegible]
لَا يَجُوزُ [illegible] قَبْلَ [illegible] [illegible] په [illegible] كي [illegible]

لغات: ﴿بقلة﴾ د [illegible] جمع: [illegible]

تشريح: صورت د مسئلې دا دى چې كه كښتي د [illegible] [illegible] [illegible] كښتي كي [illegible] [illegible] صحيح دي [illegible]

﴿۵۰۴﴾ فَإِنْ [illegible] وَكَانَتْ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] او كه كښتي [illegible] ځمكي [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] صحيح [illegible] [illegible] [illegible] مكر دا چې [illegible] [illegible]

تشريح: [illegible] چې كښتي [illegible] [illegible] صحيح [illegible] [illegible] [illegible] صحيح [illegible] [illegible] كښتي [illegible] ځمكي [illegible] [illegible] [illegible] ځمكي [illegible] [illegible] كښتي [illegible] [illegible] صحيح [illegible] [illegible] كښتي [illegible] صحيح دي

[illegible] [illegible] كښتي [illegible] صحيح [illegible] [illegible] كښتي [illegible]

﴿۵۰۵﴾ [illegible] [illegible] كښتي [illegible]

تشريح: يعني کله چي په کښتۍ کي لمونځ شروع کړي، نو دلمونځ ګزار مخ پر قبله کېدل ضروري دي، برابره ده فرض لمونځ وي او که نفل وي (څکه په هغه کي عموماً مخ ګرځول ممکن دي. په خلاف د چلرپای لو په خلاف د موټر وغيره چي په هغه کي په نفلو کي حکم جلا دی کوم چي په ﴿۴۵۱﴾ نمبر مسئله کي تېر سو چي "إلى أي جهة توجهت دابته". د تفصيل لپاره د هغه عبارت تشريح وګورئ!)، او که د لمانځه په دوران کي کښتۍ وګرځي او د لمونځ ګزار مخ له قبلې څخه واوړي، نو هغه دي بېرته خپل مخ د قبلې طرف ته وګرځوي (همدا حکم په طياره او رېل ګاډي کي د لمونځ کولو دی... کله چي مخ ګرځول ممکن وي).

﴿٦٧١﴾ وَكُلَّمَا اسْتَدَارَتْ عَنْهَا او هر کله چي هم کښتۍ له قبلې څخه وګرځي (له قبلې څخه يې مخ واوړي) ا يَتَوَجَّهُ إِلَيْهَا فِيْ خِلَالِ الصَّلٰوةِ نو لمونځ ګزار دي هم د قبلې وطرف ته مخ کوي د لمانځه په مينځ (دوران) کي حَتّٰى يُتِمَّهَا مُسْتَقْبِلًا تر دې چي لمونځ په داسي حال کي پوره کړي چي هغه مخ پر قبله وي.

لغات: ﴿استدارت﴾ د استفعال له بابه د واحد مؤنث غائب ماضي معلومي صيغه ده. مصدر: اِسْتِدَارَة: ګرځېدل. ﴿خلال﴾ د دوو شيانو تر مينځ خالي ځای، مينځ. لکه په دې آيت کي چي دی ﴿جَاسُوْا خِلَالَ الدِّيَارِ﴾ (هغوی د کورونو په مينځ کي وګرځېدل را وګرځېدل. "في خلال الصلاة" (په مينځ د لمانځه کي يعني د لمانځه په دوران (جريان) کي).

تشريح: يعني که د لمانځه په دوران کي کښتۍ له قبلې څخه واوړي (او لمونځ ګزار ته علم وي). نو لمونځ ګزار دي په لمانځه کي دننه د قبلې وطرف ته ګرځي، تر دې چي لمونځ د قبلې وطرف ته پوره کړي. يعني کله چي هغه لمونځ پوره کوي. په هغه وخت کي د ده مخ پر قبله کېدل ضروري دي. او دا د مخ ګرځول لمونځ نه باطلوي، او که باوجود د علم او قدرت د قبلې وطرف ته مخ نه وګرځوي، نو لمونځ يې نه صحيح کېږي. (همدا حکم د طيارې او رېل ګاډي دی چي که د لمانځه په دوران کي د طيارې يا رېل ګاډي وغيره مخ له قبلې څخه واوړي او لمونځ ګزار په پوه سي او پر مخ اړولو قادر هم وي. نو هغه دي هم وګرځي او خپل مخ دي د قبلې وطرف ته کړي. خو که د ګرځېدلو علم ورته نه وي. نو همداسي يې لمونځ صحيح کېږي). (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

يادونه: دا پورتنی حکم (چي په کښتۍ وغيره کي به مخ پر قبله ګرځي) په هغه صورت کي دی کله چي د قبلې وطرف ته پر مخ ګرځولو قادر وي يا په بله وړنا قبلې ته مخامخ کېدل ممکن وي (کماذکرنا)، او که هغه پر دې قدرت نه لري او وخت هم دېر پاته نه وي، نو څرنګه چي ممکنه وي، لمونځ دي اداء کړي (څکه له کښتۍ، رېل ګاډي او طيارې څخه شره کېدل ممکن نه دي چي فرض لاندې اداء کړي). که وخت دېر پاته وي، نو انتظار دي وکړي، څرنګه چي قادر سي، نو مخ پر قبله دي لمونځ اداء کړي. (عون الفتاح)

فَصْلٌ فِي التَّرَاوِيْحِ

(دا) فصل په (بيان د) تراويحو کي دی

تشريح: جمع د ترويحةٌ ده. د ترويحة معنیٰ ده: إيصال الرّاحة آرام رسول (هوسا کول). او په اصطلاح کي ترويحه هرو څلورو رکعتو ته وايي؛ ځرنګه چي لمونځ ګزار په تروايحو کي تر هر څلورو رکعتو وروسته د ځان هوساينې او استراحت لپاره کښېني، نو ځکه هرو څلورو رکعتو ته ترويحة ويل کيږي. او ټولو شلو رکعتو ته تراويح ويل کيږي. (عنايه ج:۱، ص:۴۸۴)

تراويح د صحيح روايت مطابق سنتِ مؤکده دی. ځکه خلفاء راشدينو (حضرت ابوبکر، عمر، عثمان او علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ) پر تراويحو همېشتوب کړی دی، او نبي ﷺ فرمايلي دي: «عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِيْ وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّيْنَ الرَّاشِدِيْنَ». [ابوداؤد شريف، باب في لزوم السنة، حديث شمېره:۴۶۰۹]. (پر تاسو لازم دی! زما او د خلفاءِ راشدينو طريقه)، يعني زما او د خلفاءِ راشدينو پر لاره به ځئ! او زموږ پر طريقه به عمل کوئ!. او خلفاءِ راشدينو پر تراويحو همېشتوب کړی دی. نو ځکه سنتِ مؤکده به وي.

او تراويح زموږ په نېز شل رکعته دي، دليل د سائب بن يزيد ﷺ دا رايت دی: «كَانُوْا يَقُوْمُوْنَ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ فِيْ شَهْرِ رَمَضَانَ بِعِشْرِيْنَ رَكْعَةً وَعَلَى عَهْدِ عُثْمَانَ وَ عَلِيٍّ مِثْلَهُ وَكَانُوْا يَتَوَكَّئُوْنَ عَلَى عُصِيِّهِمْ فِيْ عَهْدِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﷺ مِنْ شِدَّةِ الْقِيَامِ». [سنن بيهقي. باب ما جاء في عدد ركعات القيام، حديث شمېره: ۴۸۰۱]. (يعني خلکو به د حضرت عمر، حضرت عثمان او حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په زمانه کي شل رکعته تراويح کولې، او د عثمان ﷺ په زمانه کي به يې د ولاړي (دربېللو) د سختۍ په وجه پر لکړو تکيه کوله. [يعني کله چي به په تراويحو کي ولاړه پر خلکو درنه سوه، نو بيا به يې پر لکړو تکيه کوله. او مخکي ذکر سوه چي په تطوع لمانځه کي پر يو شي تکيه کول جائز دي]). له دې روايت څخه معلومه سوه چي تراويح شل رکعته دي.

د تراويحو شرعي حيثيت

﴿۶۶۲﴾ اَلتَّرَاوِيْحُ سُنَّةٌ لِلرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ تراويح سنت دي د سړيو او ښځو لپاره.

لغات: ﴿تراويح﴾ مخکښې يې وضاحت وسو چې تراويح جمع د تَرْوِيْحَةٌ ده، اصل معنیٰ يې د استراحت ده کوم چې له راحت څخه مأخوذ دی، له څلورو رکعتو څخه وروسته چې کوم د لږ وخت لپاره ناسته کول کيږي، هغه ناستې ته ترويحه وايي، څرنګه چې په شلو رکعتو کې پنځه ترويحې دي، نو ځکه دغه لمانځه ته تراويح وايي.

تشريح: په رمضانُ المبارک کې شل (۲۰) رکعته تراويح کول د سړيو او ښځو په حق کې بالاجماع سنتِ مؤکده على العين دي؛ ځکه مخکښې ذکر سوه چې خلفاء راشدينو او عامو صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ پر تراويحو همېشتوب کړی دی، تراويح (په اصل کې) د نبي کريم ﷺ سنت دي او بعضي حضراتو هغه ته د حضرت عمر ﷺ سنت ويلي دي، لېکن اول قول اصح دی. کوم څوک چې هم تراويح پرېږدي، هغه د سنت پرېښوولو ګناهکاره کيږي او د مکروه مرتکب کيږي. د تراويحو له سنت کېدلو څخه د اسلام هېڅ فرقه منکر نه ده، ماسوا له روافضو څخه. (شفاء الارواح بحوالة عمدة الفقه)

د تراويحو د جماعت حکم

﴿۶۶۳﴾ وَصَلٰوتُهَا بِالْجَمَاعَةِ سُنَّةُ كِفَايَةٍ او د تراويحو لمونځ په جماعت سره اداء کول سنت کفايي دی.

تشريح: په جماعت سره د تراويحو اداء کول هم سنتِ مؤکده دي بناء پر کفايت، يا په بله وينا کفايي سنتِ مؤکده دي، حتیٰ که د محلې يو څو خلک په کور کې تراويح وکړي او نور يې په مسجد کې په جماعت سره وکړي، نو د کور والا وو غاړه خلاصيږي، او سنت يې اداء کيږي، خو د جماعت له فضيلت څخه بې برخې کيږي، او که د کلي ټوله خلک يې په کورونو کې وکړي او جماعت يې پرېږدي، نو ټوله کلي والا يې د جماعت پرېښوولو په وجه ګنهکاره کيږي.

په نارينه امام پسې د ښځو تراويح کول

مسئله (۱)، که سړی د تراويحو امامت کوي او شا ته يې خلک وي او تر هغو شا ته په پرده کې ښځې وي او دا امام د ښځو نيت هم وکړي، نو دا لمونځ شرعاً صحيح دی. په دې کې څه قباحت سته. او که امام يوازې وي او نور ټوله ښځې وي، نو د امامت د نيت کولو سره دا هم ضروري ده چې په

دې اقتداء کونکو ښځو کې به د امام يوه محرمه قريبه ښځه يا خپله ښځه (زوجه) هم شامله وي. کنې تنها صرف د اجنبيا تو امامت کول مکروه دي. (شامي ج۲، ص: ۳۰۷، کتاب المسائل ص: ۴۸۵)

په يوه مسجد کې د تراويحو دوه جماعتونه

مسئله (۲): په يوه مسجد کې په يوه وخت کې دوه ځايه جلا د تراويحو جماعت کول (مثلاً يو جماعت لاندې او بل په لوړ منزل کې کول. همدارنګه پرلپسې يعني د جماعت له ختمېدو څخه وروسته بل د تراويحو جماعت کول) مکروه دي. (فتاوىٰ خانيه ج۱، ص: ۲۳۴، کتاب المسائل ص: ۴۸۵)

د تراويحو وخت

﴿۶۷۴﴾ وَوَقْتُهَا بَعْدَ صَلٰوةِ الْعِشَاءِ او د تراويحو وخت د ماخوستن تر لمانځه وروسته دې، وَيَصِحُّ تَقْدِيْمُ الْوِتْرِ عَلَى التَّرَاوِيْحِ وَتَأْخِيْرُهُ عَنْهَا او صحيح دي د وترو مخکې کول پر تراويحو او د وترو وروسته کول له تراويحو څخه.

تشريح: د تراويحو وخت د ماخوستن تر لمانځه وروسته تر صبح صادقه (سپېده چاوده) پورې دی.

او په وترو کې افضل دا ده چې له تراويحو څخه وروسته اداء کړل سي. لېکن که وتر له تراويحو څخه مخکې اداء کړل سي او بيا تراويح، نو هم شرعاً صحيح دي. (البحر الرائق ج:۲، ص: ۷۳)

فايده: د تراويحو د وخت په سلسله کې درې قوله دي: ① ټوله شپه د تراويحو وخت دی. د ماخوستن تر لمانځه مخکې او وروسته، له وترو څخه مخکې او وروسته (په دې هر وخت کې تراويح اداء کولای سي). ② د ماخوستن د لمانځه او د وترو په مېنځ کې د تراويحو وخت دی. ③ د تراويحو وخت د ماخوستن تر لمانځه وروسته تر صبح صادقه پورې دی. همدا قول صاحب د کتاب رَحِمَهُ الله غوره کړی دی، وصححه في الهداية والخانية والمحيط. (البحر الرائق ج:۲، ص: ۷۳)

د تراويحو مستحب وخت

﴿۶۷۵﴾ وَيُسْتَحَبُّ تَأْخِيْرُ التَّرَاوِيْحِ إِلٰى ثُلُثِ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِهِ او مستحب دي د تراويحو ځنډول تر دريمې حصې د شپې يا نيمې شپې پورې وَلَا يُكْرَهُ تَأْخِيْرُهَا إِلٰى مَا بَعْدَهُ او مکروه نه دي د تراويحو ځنډول له دې (نيمې شپې) څخه تر وروسته پورې (هم) عَلَى الصَّحِيْحِ د صحيح قول مطابق.

تشريح: يعني تراويح دومره ځنډول چې د شپې دريمه حصه يا نيمه شپه راسي دا مستحب دي او تر نيمې شپې وروسته په اداء کولو کې اختلاف دی. بعضو دي ته مکروه ويلې دي. لېکن صحيح

دا ده چې تر نيمې شپې وروسته هم تراويح كول مكروه نه وي، بلكې د بعضو په نيز مستحب او افضل دي؛ ځكه چې دا قيامُ الليل دى، ليكن كوم چا ته چې د تراويحو په ځنډولو سره د تراويحو د فوت كيدلو بېره وي، نو د هغه لپاره غوره دا ده چې تراويح نه وځنډوي. (شفاء الارواح بحوالهٔ عمدة الفقه)

د تراويحو ركعات

﴿٦٧٦﴾ وَهِيَ عِشْرُوْنَ رَكْعَةً بِعَشْرِ تَسْلِيْمَاتٍ او تراويح شل ركعته دي په لسو سلامونو سره.

تشريح: فرمايي چې د تراويحو شل ركعته دي په لسو سلامونو سره، نه تر دې كم او نه تر دې زيات، يعني پر هرو دوو ركعتو به سلام ګرځول كيږي، لاندې يو څو مسئلې ملاحظه كړئ!:

مسئله (۱): كه څوك درې ركعته وكړي، خو پر دويم ركعت كښيني، نو د شروع دوه ركعته صحيح كيږي او آخري ركعت باطليږي، په آخري ركعت كې لوستل سوى قرآن (په راروان ركعت كې) راګرځول لازم دي، او كه پر دويم ركعت يې قعده (ناسته) نه وي كړې، نو درې سره ركعته باطليږي، په هغوى كې لوستل سوى قرآن به راګرځول كيږي. (ايضاح المسائل ص:۱۲۹، امداد الفتاوىٰ ج:۱، ص:۴۹۸)

مسئله (۲): كه په يوه سلام سره څلور ركعته وكړي او پر دويم ركعت قعده وكړي، نو څلور سره ركعته صحيح كيږي او سجدهٔ سهو نه لازميږي. (حاشيه امداد الفتاوىٰ ج:۱، ص:۴۹۸)

مسئله (۳): كه په يوه سلام سره څلور ركعته وكړي او پر دويم ركعت نه كښيني (يا په بله وينا قعدهٔ اولىٰ نه وكړي)، نو صرف آخري دوه ركعته معتبر دي او د شروع دوه ركعتونه باطليږي، لهذا په اولو دوو ركعتونو كې لوستل سوى قرآن به راګرځول كيږي، كنې قرآن كريم به مكمل نه سي؛ ځكه دا دوه ركعته په تراويحو كې شمار نه دي. (امداد الفتاوىٰ مطبوعه ديوبند ج:۱، ص:۲۹۷، كفايت المفتي ج:۳، ص:۳۴۹)

تر هر څلورو ركعتو وروسته كښېنستل

﴿٦٧٧﴾ وَيُسْتَحَبُّ الْجُلُوْسُ بَعْدَ كُلِّ أَرْبَعٍ بِقَدْرِهَا او مستحب دي كښېنستل تر هرو څلورو ركعتو وروسته د هغوى (څلورو ركعتو) په اندازه وَكَذَا بَيْنَ التَّرْوِيْحَةِ الْخَامِسَةِ وَالْوِتْرِ او همدارنګه (مستحب دي كښېنستل) د پنځمې ترويحې او وترو په مېنځ كې.

تشريح: فرمايي له هرو څلورو ركعتو څخه وروسته دومره وخت كښېنستل مستحب دي په څومره وخت كې چې څلور ركعته سوي دي، كه په دومره وخت كښېنستلو كې خلكو ته تكليف

وي او د جماعت د کمېدلو بېره وي، نو تر هغه دي کم کېښني، او د پنځمي ترويحې او وترو په مينځ کي هم دومره اندازه کېښېستل مستحب دي، لېکن که دا هم پر خلکو درنه وي، نو نه دي کېښني.

او د ناستي په دوران کي خلکو ته اختيار دی، برابره ده تسبيح وايي، يا قرآن کريم وايي، يا يو بل وِرد وايي، بعضي فقهاؤ ليکلي دي چي دري واره دي دا تسبيح وايي:

"سُبْحَانَ ذِي الْمُلْكِ وَالْمَلَكُوتِ سُبْحَانَ ذِي الْعِزَّةِ وَالْعَظَمَةِ وَالْقُدْرَةِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْجَبَرُوْتِ سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَنَامُ وَلَا يَمُوتُ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ وَرَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ نَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ نَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَنَعُوذُبِهِ مِنَ النَّارِ". (شفاء الارواح بحوالة عمدة الفقه)

د قرآن ختمولو حکم

﴿۶۷۸﴾ وَ سُنَّ خَتْمُ الْقُرْآنِ فِيهَا مَرَّةً فِي الشَّهْرِ او سنت دي د قرآن ختمول په تراويحو کي يو وار په مياشته کي عَلَى الصَّحِيحِ د صحيح قول مطابق.

تشريح: په تراويحو کي قرآن کريم په ټوله مياشته کي يو وار په ترتيب سره ختمول سنت مؤکده دي، او د خلکو د غفلت او سستۍ په وجه يو وار ختم نه سي پرېښوول کېدلای او نه د خلکو رعايت په دې کي لازم دی، که په ټوله رمضانُ المبارک کي يو ختم کوي، نو دا ووړشتم په شپه ختم کو مستحب او افضل دي. دلته دا خبره هم يادلرئ! چي په رمضانُ المبارک کي تراويح مستقل سنت او په تراويحو کي لږ تر لږه يو وار قرآن ختمول جلا سنت دی، لهذا د "اَلم ترکيف" په تراويحو سر خو پر يوه سنت عمل کېږي، لېکن د دويم سنت ترک لازمېږي.

﴿۶۷۹﴾ وَإِنْ مَلَّ بِهِ الْقَوْمُ او که په تکليف کېدل (تنګېدل) په دې (يو وار قرآن ويلو) سره خلک قَرَأَ بِقَدْرِ مَا لَا يُؤَدِّيْ إِلَى تَنْفِيرِهِمْ نو دومره اندازه دي وايي کوم چي د هغو متنفر کولو لره رسول نه کوي (يعني چي د هغو د نفرت او زړه تنګۍ سبب نه ګرځي) فِي الْمُخْتَارِ د مختار (غوره کړی سوي) قول مطابق.

لغات: ﴿مَلَّ﴾ د سمع له بابه ماضي معلومه ده، مصدر: مَلَلًا و مَلَالًا، مَلَالَةً: له يو شي څخه ستړي کېدل، په تکليف کېدل، تنګېدل (زړه تورېدل). ﴿تنفير﴾ د تفعيل د باب مصدر دی: نفرت پيدا کول، متنفر کول.

تشريح: صورت د مسئلې دا دی چې که خلک دومره اندازه سُست وي چې دا بېره وي چې که په تراويحو کي تول قرآن مجيد ويل کېږي او قرائت اوږدول کېږي، نو خلک به متنفر سي او تراويح به پرېږدي او جماعت به مات سي، نو بيا غوره دا ده چې څومره اندازه قرائت پر خلکو نه بوج کېږي. هغومره دي ويل کېږي او د قرآن ختمولو سنت دي پرېږدي، يا دي په "ألم تركيف" سره تراويح ورکول کېږي.

صاحب د "انوارالايضاح" (غفرالله له) وايي چې نن سبا چې په تراويحو کي پاؤ بالا يوه سپاره يا يوه نيمه سپاره ويل کېږي، زما په خيال د خلکو زړونه په دومره قرائت سره نه متنفر کېږي: ځکه د ټولو په ذهن کي دا خبره ده چې په (۲۷) درمضان قرآن شريف ختمېږي. او که په دومره قرائت سره هم خلک ستړي کېږي، نو بيا دي قرآن ختمولو سنت پرېږدي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

سنت اوراد پرېښوول

﴿۶۸۰﴾ وَلَايَتْرُكُ الصَّلٰوةَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ كُلِّ تَشَهُّدٍ مِنْهَا او نه دي پرېږدي پر نبي کريم ﷺ درود د تراويحو په هر تشهد (التحيات) کي وَلَوْمَلَّ الْقَوْمُ که څه هم خلک په تکليف کېږي عَلَى الْمُخْتَارِ د مختار قول مطابق وَلَايَتْرُكُ الثَّنَاءَ وَتَسْبِيْحَ الرُّكُوْعِ وَالسُّجُوْدِ او نه دي پرېږدي ثناء (سبحانك اللهم وبحمدك إلخ) او د رکوع او سجدې تسبيح وَلَايَأْتِيْ بِالدُّعَاءِ إِنْ مَلَّ الْقَوْمُ او (تر درود شريف وروسته) دعاء دي نه وايي که خلک په تکليف کېدل.

تشريح: له تکبيرِ تحريمه څخه وروسته ثناء (يعني سُبحانك اللهم وبحمدك...) ويل سنت دي او له ثناء څخه وروسته او تر سورة الفاتحه مخکي "أعوذبالله..." او "بسم الله..." ويل هم سنت دي. په رکوع کي لږ تر لږه درې واره "سبحان ربّي العظيم" ويل سنت دي او په سجده کي لږ تر لږه درې واره "سبحان ربّي الأعلى" ويل سنت دي او په آخره ناسته کي له التحيات (تشهد) څخه وروسته درود شريف ويل سنت دي، همدارنګه له درود شريف څخه وروسته او تر سلام مخکي ماثوره دعاګاني ويل سنت دي.

مسئله دا ده چې دغه سنتونه به په هيڅ حال کي هم نه پرېښوول کېږي يعني د خلکو د ستړي کېدو له بېري څخه به امام دغه شيان نه پرېږدي، ها! دا خبره ياد ساتل پکار دي چې که خلک

ستړي كيږي، نو له درود شريف څخه وروسته دي اوږده دعاء نه ويل كيږي. بلكي يو مختصره دعاء (لكه "ربنا آتنا في الدنيا حسنة الخ") دي ويل كيږي. يا دي دعاء پرېښوول كيږي (د دې ګنجائش سته). (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

د تراويحو قضاء نسته

﴿۶۸۱﴾ وَلَا تُقْضَى التَّرَاوِيحُ بِفَوَاتِهَا او قضاء به نه راوړل كيږي د تراويحو د هغوى په فوتېدلو (تېرېدلو) سره (يعني كه له يو چا څخه تراويح پاته او تېري سي، نو نه به راګرځول كيږي) مُنْفَرِدًا وَلَا بِجَمَاعَةٍ نه يوازي (انفرادي) او نه په جماعت سره.

تشريح: كه له يو چا څخه د تراويحو پوره لمونځ پاته سي او وخت يې ووځي، نو اوس د هغه قضاء نسته، نه په جماعت سره او نه بغير له جماعته، كه يې قضاء راګرځوي، نو هغه محض نفل ګرځي. نه سنت تراويح.

د تراويحو بعضي ركعتونه تېرېدل

كه له يو چا څخه د تراويحو بعضي ركعتونه تېر سي، نو هغه دي د ترويحه په وقفو كي ركعتونه پوره كړي، كه بيا هم پاته سي او امام تر آخري ترويحې وروسته د وترو لپاره ولاړ سي، نو د امام سره دي اولاً وتر اداء كړي، تر هغه وروسته دي خپل پاته ركعتونه راوګرځوي. (درمختار ج:۱، ص:۴۳۶)

بېلابېلي مسئلې

مسئله (۱): په تراويحو كي د نابالغه كس امامت د مفتىٰ به قول مطابق جائز نه دى. (حلبي كبير ص:۴۰۸)

مسئله (۲): كوم چا چي د ماخوستن لمونځ تنها كړى وي، نو هغه د تراويحو او وترو په جماعت كي شريک كېدلاى سي، په دې كي څه شرعي ممانعت نسته. (در مختار ج:۲، ص:۴۳۶ ط: بيروت)

مسئله (۳): په كوم مسجد كي چي د ماخوستن لمونځ په جماعت سره نه وي سوى، بلكي ټولو تنها، تنها لمونځ كړى وي، نو اوس كه هغوى (فقط) تراويح په جماعت سره كوي، دا د هغو لپاره به نه دي. (پورتنى حواله)

مسئله (۴): كوم چا چي يو وار تراويح كړي وي، يا يې د تراويحو امامت كړى وي، نو بل ځاى كه بيا د نفلو په نيت سره د تراويحو په جماعت كي شامل سي، نو په دې كي څه شرعي حرج نسته. (حلبي كبير ص:۴۰۸)

مسئله (۵): په ټوله تراويحو کي فقط يو وار بسم الله جهراً (په لوړ آواز سره) ويل لازم دي، کنې قرآن به ناقص پاتـه سي، خو د هر سورت په شروع کي بسم الله جهراً ويل لـه نبي کريم ﷺ او لـه خلفاء راشدينو څخه ثابت نه دي، نو ځکه د امام صاحب رَحِمَهُ الله په نيز په هر سورت کي بسم الله جهراً ويل سنت نه دي. (انوار الايضاح)

په تراويحو کي د قرآن پر ختم پيسې اخيستل

مسئله (۶): د قرآن کريم تلاوت او د هغه ختم مستقل عبادت دی، د هغه په ذريعه دنيا حاصلول يا پـه معروفـه (مروجـه) طريقـه بانـدي د قـرآن پـر ختـم اُجـرت اخيسـتل جـائز نـه دي، صـاحب د انـوار الايضاح (غفر الله له) په دې هکله تفصيلي بحث کړی دی (او کومو حضراتو چې د تراويحو د اُجرت جواز د امامت او تعليم پر اُجرت قياس کړی دی، هغه يې په دليل سره قياس مع الفارق ګرځولی دی) او ويلي يې دي: په اوسني دَور کي مشرانو مفتيانو دا فتوىٰ جاري کړې ده چي په تراويحو کي د قرآن کريم پر ختم په ټاکلې توګه يا په نا ټاکلې توګه اُجرت اخيستل جائز نه دي، په ټوله معتبرو فتاوىٰ وو کي د دې صـراحت موجـود دی (اوګورئ: فتاوىٰ رشيديه ص: ۳۹۲، فتاوىٰ مظاهر علوم ج: ۱، ص: ۴۸، امداد الفتاوىٰ ج: ۱، ص: ۴۸۱، کفايت المفتي ج: ۳، ص: ۲۶۵، فتاوىٰ دار العلوم ج: ۴، ص: ۲۴۶، جواهر الفقه ج: ۱، ص: ۳۸۲، فتاوىٰ محموديه ج: ۷ ص: ۱۷۱، احسن الفتاوىٰ ج: ۳، ص: ۵۱۴، فتاوىٰ رحيميه ج: ۱، ص: ۳۴۹ [په مذکوره فتاوىٰ وو کي بعضي پښتو ته هم ترجمه سوي دي]).

مسئله (۷): که يو حافظ صاحب ته ديوه وخت يا يوې مياشتي د مسجد امامت وسپارل سي، نو هغه د تراويحو پر ختم اُجرت اخيستلای سي، که نه؟، د دې جواب حضرت تهانوي رَحِمَهُ الله داسي ليکلی دی چي دلته مقصود په تراويحو کي قرآن ويل دي، امامت مقصود نه دی، نو ځکه دا هم جائز نه دي. (امداد الفتاوىٰ ج: ۱، ص: ۳۲۲، ايضاح المسائل ص: ۲۸)

مسئله (۸): حافظ صاحب ته د ټګ راټګ کرايه ورکول او د حافظ صاحب مېلمستيا کول شرعاً په اُجرت کي داخل نه دي، نو ځکه دا جائز دي. (فتاوىٰ دار العلوم ج: ۴، ص: ۲۹۴، ايضاح المسائل ص: ۲۸)

بَابُ الصَّلَاةِ فِی الْکَعْبَةِ

(دا) باب دی (په بیان کي) دلمونځ کولو په کعبه شریفه کی

تشریح: دا لفظ کعبه ده او بل لفظ قبله ده، کعبه د هغه خاص ځای نوم دی کوم چي د مکې په ښار په مسجد حرام کي واقع دی (او چاپېره دېوال پرې را ګرځېدلی دی، کوم چي عموماً په تور مبارک پوښ سره پوښل سوی وي). او قبلهٔ الصّلاة د احنافو په نېز په حقیقت کي هغه فضا ده کوم چي د څلورو طرفونو په اعتبار سره د دې کعبې په حدّ کي محدوده ده او د لاندي او لوړ په اعتبار سره له تحت الثریٰ څخه تر آسمانه پوري ده. (لهذا که دا د کعبې کوټه او دېوالونه پاته نه سي. بیا هم قبله باقي پاتېږي). (در مختار ج۱، ص ۲۰۱، ۲۰۲)

په کعبه کي دننه یا پر کعبې د پاسه لمونځ کول

﴿۶۸۲﴾ صَحَّ فَرْضٌ وَنَفْلٌ فِيهَا صحیح دي فرض او نفل په کعبه شریفه کي وَكَذَا فَوْقَهَا او همداسي د کعبې شریفي د پاسه (هم صحیح دي) وَإِنْ لَمْ يَتَّخِذْ سُتْرَةً که څه هم سُتره یې نه وي درولې لَكِنَّهُ مَكْرُوهٌ لیکن دا مکروه دي لِإِسَاءَةِ الْأَدَبِ بِاسْتِعْلَائِهِ عَلَيْهَا د بې ادبی له وجهي پر کعبې شریفي د پاسه ختلو په سبب.

لغات: ﴿لم یتخذ﴾ د افتعال له بابه د واحد مذکر غائب نفي جحد بلم صیغه ده، د دې باب څو معناوي دي چي د صلې په بدلون سره یې معنیٰ هم بدلیږي: دلته په معنیٰ د درولو (قائمولو) سره دی. ﴿استعلاء﴾ پورته کېدل، ختل.

تشریح: په کعبه شریفه کي دننه فرض او نفل هر قسم لمونځ کول بلا کراهته صحیح دي، برابره ده تنها لمونځ کوي یا په جماعت سره، که څه هم خپل مخ ته یې یو سُتره نه وي درولې، همدارنګه د کعبې شریفي پر بام (چت) هم لمونځ کول جائز دي، خو په کراهت تنزیهي سره او بعضو ویلي دي چي په کراهت تحریمي سره. یعني پر کعبې شریفي د پاسه لمونځ کول مکروه تحریمي دي: ځکه دا د کعبې د تعظیم خلاف دي. ښکاره دي وي چي په کعبه شریفه کي دننه یا پر هغې د پاسه تنها لمونځ کوونکی هر طرف ته مخ کولای سي، هلته هر طرف د هغه لپاره قبله ده. (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

په کعبه کې په جماعت سره د لمونځ کولو يو صورت

۶۸۳ ﴿ وَ مَنْ جَعَلَ ظَهْرَهُ إِلَى غَيْرِ وَجْهِ إِمَامِهِ فِيهَا أَوْ فَوْقَهَا ﴾ او څوک چې وګرځوي خپله شا د خپل امام له مخ څخه بغير و بل طرف ته په کعبه کې دننه يا پر کعبې د پاسه صَحَّ نو (د ده لمونځ) صحيح کيږي وَإِنْ جَعَلَ ظَهْرَهُ إِلَى وَجْهِ إِمَامِهِ او که وګرځوي خپله شا د خپل امام د مخ وطرف ته لَا يَصِحُّ نو نه صحيح کيږي.

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چې که په کعبه کې دننه يا پر کعبې د پاسه په جماعت سره لمونځ اداء کول کيږي او خلک په امام پسې داسې ودريږي چې د کعبې وطرف ته په مخ کولو کې د ټولو مقتديانو مخونه جلا، جلا طرف ته وي، نو په دې صورت کې چې د کوم مقتدي شا دامام د مخ وطرف ته وي، د هغه لمونځ نه صحيح کيږي، له دې څخه بغير نور چې څومره صورتونه جوړيږي. مثلاً د مقتدي شا دامام راسته يا چپه طرف ته وي، يا د مقتدي مخ دامام راسته يا طرف ته وي، يا د مقتدي مخ دامام د شا وطرف ته وي او داسې نور، په دې ټولو صورتونو کې بلا کراهته لمونځ جائز صحيح کيږي، صرف په يوه صورت کې کراهت سته او هغه دا دی چې د مقتدي مخ دامام د مخ وطرف ته وي. (شفاء الارواح بحوالة عمدة الفقه)

۶۸۴ ﴿ وَصَحَّ الْاِقْتِدَاءُ خَارِجَهَا بِإِمَامٍ فِيهَا وَالْبَابُ مَفْتُوحٌ ﴾ او صحيح دي اقتداء کول له کعبې څخه دباندې په هغه امام پسې کوم چې په کعبه کې دننه وي، په داسې حال کې چې (د کعبې شريفې) دروازه خلاصه وي.

تشريح: اولاً په دې خبره پوهېدل پکار دي چې په يو امام پسې د اقتداء د صحيح کېدلو لپاره دېر شرطونه دي چې له هغوی څخه يو شرط دا دی چې مقتدی به د خپل امام په نقل او حرکت خبريږي چې اوس هغه ولاړ دی يا رکوع يا سجدې ته ولاړ دی...

صورت د مسئلې دا دی چې که امام په کعبه کې دننه وي او دروازه خلاصه وي، نو کوم مقتديان چې له کعبې څخه دباندې په امام پسې ولاړ وي، د هغو لمونځ صحيح کيږي، همدارنګه که دروازه بنده وي، خو مقتديان دامام په نقل او حرکت خبريږي، نو په دې صورت کې هم اقتداء صحيح کيږي. معلومه سوه چې د "الباب مفتوح" قيد اتفاقي دی. (مراقي الفلاح)

په مسجد حرام کې مقتدی له امام څخه مخکې کېدل

۶۸۵ ﴿ وَإِنْ تَحَلَّقُوا حَوْلَهَا وَالْإِمَامُ خَارِجَهَا ﴾ او که حلقه جوړه کړي (راوګرځي) مقتديان

پر کعبې شا وخوا او امام (هم له کعبې څخه) دباندې وي صَحَّ نو (اقتداء يې) صحيح کيږي إِلَّا لِمَنْ كَانَ أَقْرَبَ إِلَيْهَا مِنْ جِهَةِ إِمَامِهِ مگر د هغه کس (اقتداء نه صحيح کيږي) کوم چې (له خپل امام څخه) کعبې ته زيات نژدې وي د خپل امام په طرف کې.

لغات: ﴿تحلّقوا﴾ د تفعل له بابه د جمع مذکر غائب ماضي معلومي صيغه ده: حلقه جوړول (څمک د حلقې په توګه شا وخوا اچاپېره اکېښـتل يا درېدل). ﴿حَول﴾ د دې لفظ له معناوو څخه يوه معنی ده: شا وخوا(چاپېره)، چار طرفه.

تشريح: که امام له کعبې څخه دباندې ولاړ وي، او مقتديان چار طرفه (شا وخوا) پر کعبې راګرځېدلي وي، نو د ټولو لمونځ صحيح کيږي، ماسوا د هغه مقتدي کوم چې د امام په طرف کې د امام په نسبت کعبې ته زيات نژدې وي؛ ځکه داسې کس تر امام مخکې شمېرل کيږي. خو کوم مقتدی چې د امام نه طرف څخه بغير په بل طرف کې د امام په نسبت کعبې ته زيات نژدې وي، نو د هغه لمونځ صحيح کيږي؛ ځکه هغه حکماً د امام شا ته دی: ځکه چې له امام څخه مخکې کېدل هغه وخت راځي کله چې د دوارو جهت يو وي او دلته جهت مختلف دی.

بَابُ صَلَاةِ الْمُسَافِرِ

(دا) باب د مسافر د لمانځه (داحکامو په بیان) کې دی

تشریح: په دې باب کې مصنف رحمه الله د مسافر د لمانځه احکام او مسائل بیانوي.

د سفر لغوي او اصطلاحي معنی: د سفر لغوي معنی ده: مسافه او فاصله پرېکول. د سفر اصطلاحي معنی ده: دومره تګ کول چې په هغه سره احکام بدل سي، د مثال په توګه په لمانځه کې د قصر حکم، په روژه کې د روژې ماتولو حکم، د جمعې لمونځ او د اختر لمونځ ساقطېدل. د مسحې موده تر دریو ورځو او دریو شپو پورې رسېدل. اوس شرعي سفر چې په هغه سره احکام بدلېږي او سړی د شریعت په نظر کې مسافر ګرځي، هغه به په عبارت کې بیان سي.

د سفر آداب: صاحب د "انوار الایضاح" دلته د "کتاب المسائل" په حواله سره د سفر شو آداب لیکلي دي چې هغه په لاندې ډول دي:

① سهار وختې سفر کول مبارک دي، ② د پنجشنبې (جمعرات) په ورځ د سفر شروع کول به دي، ③ کله چې په سفر کې څو ملګري وي، نو بیا ده چې په هغوی کې یو مناسب کس د سفر امیر جوړ کړی سي، ④ د سفر لپاره له کور څخه تر وتلو مخکې دوه رکعته نفل کول سنت دي. ⑤ که څه ستونزه او عذر نه وي، نو په سفر کې خپله ښځه د ځان سره بیول سنت دي، ⑥ کله چې کار پوره سي، نو ژر تر ژره له سفر څخه واپس کېدل پکار دي، ⑦ له سفر څخه د واپس کېدلو پر موقع د خپلې کورنۍ لپاره څه تحفه وړل سنت دي، ⑧ له سفر څخه د واپس کېدلو او رسېدلو په وخت کې معانقه سنت ده، ⑨ د واپس کېدلو پر مهال اولاً مسجد ته تلل یا په خپل کور کې دوه رکعته لمونځ کول سنت دي، ⑩ د سفر په حالت کې په اذکارو، تلاوت او په دیني مشغله کې وخت تېرول پکار دي، تلك عشرة كاملة. (كتاب المسائل ص: ٥١٠)

د شرعي سفر اندازه

﴿٦٨٦﴾ أَقَلُّ سَفَرٍ تر ټولو کم سفر (یعني د سفر کمه اندازه) تَتَغَيَّرُ بِهِ الْأَحْكَامُ چې په هغه سره احکام بدلېږي مَسِيرَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ أَقْصَرِ أَيَّامِ السَّنَةِ هغه مسافه (فاصله) د دریو ورځو ده د کال له ټولو څخه د کوچنیو ورځو بِسَيْرٍ وَسَطٍ مَعَ الْاِسْتِرَاحَاتِ په مینځوي

مزل(تګ) سره د استراحتونو سره وَالْوَسَطُ او مېنځوی (میانه) مزل سَيْرُ الْإِبِلِ وَمَشْيُ الْأَقْدَامِ فِي الْبَرِّ د اوښانو مزل دی او پیاده (په پښو) مزل دی په وچه کي وَفِي الْجَبَلِ بِمَا يُنَاسِبُهُ او په غرونو کي په هغه مزل سره کوم چي ور سره مناسب وي (د غرنی علاقې سره) وَفِي الْبَحْرِ اِعْتِدَالُ الرِّيْحِ او په درياب (سمندر) کي د هوا په معتدل کېدو سره (چي هوا معتدله وي).

لغات: ﴿تتغير﴾ د تفعّل له بابه د واحد مؤنث غائب مضارع معلومي صيغه ده: بدلېدل، متغير کېدل. ﴿مسيرة﴾ د ضرب له بابه مصدرِ ميمي دی؛ تګ، تلل، مراد مسافه ده. ﴿سَيْر﴾ دا هم د ضرب د باب مصدر دی؛ مزل (تګ)، رفتار. ﴿أقصر﴾ د نصر له بابه اسم تفضيل دی؛ تر ټولو لنډی (کوچنی). ﴿استراحات﴾ جمع د اِستراحةٌ ده کوم چي د استفعال له بابه مصدر دی؛ آرام کول، ځان هوسا نه او بيدېدنه. ﴿مشي﴾ د ضرب د باب مصدر دی، مشي الأقدام؛ په پښو (پياده) تګ کول.

تشريح: صورت د مسئلې دا دی چي په کوم سفر سره احکام بدلېږي او په لمانځه کي قصر په ثابتېږي، له هغه ځخه مراد مطلق سفر نه دی، بلکي هغه سفر مراد دی چي انسان درې ورځي د تګ اراده وکړي (يا په بله وينا؛ چي له خپل کوره ځخه د دومره ليرې تللو په اراده ووځي چي هلته انسان په دريو ورځو کي رسېدلای سي)، هغه که د اوښ په مزل (رفتار) سره وي، يا د پياده تلونکو په مزل سره وي، او په کال کي له ټولو ځخه کوچنۍ ورځ معتبره ده (لکه ژمي په مياشتو کي چي په سخت ژمي کي تر ټولو کوچنۍ ورځ راځي)، همدارنګه شپه او ورځ (۲۴ ساعته) مزل کول مراد نه دي، بلکي له سهار ځخه تر زواله پوري تلل مراد دي، هغه هم په دې توګه چي په مېنځ کي د استراحاتو (يعني د خوراک، څښاک وغيره) لپاره دومره اندازه ودرېږي ځومره چي عادتاً درېږي؛ ځکه چي ۲۴ ساعته مسلسل مزل نه د انسان په وس کي دی او نه د يو سپارلۍ په طاقت کي دی، او له مزل (تګ) ځخه مراد مېنځوی مزل دی او هغه په وچه کي د اوښانو او د پياده تلونکو مزل دی.

لنډه دا چي هره ورځ له سهاره ځخه تر زواله پوري چي په دريو کوچنيو ورځو کي کومه مسافه پرې کړل سي، هغه د سفر مسافه ده. د عوامو د آسانۍ لپاره د سفر مسافه د ميل په اعتبار سره اته څلوېښت (۴۸) شرعي ميله ټاکل سوې ده چي د فرسخ په اعتبار سره شپاړس (۱۶) فرسخه کېږي. او د انګريزي ميل په اعتبار سره څلور پنځوس (۵۴) ميله کېږي، ځکه انګريزي ميل تر شرعي ميل کوچنی دی. په يوه ورځ کي په مېنځوي مزل سره عموماً شپاړس شرعي ميله مسافه قطع کېږي، نو په دريو ورځو کي اته څلوېښت ميله مسافه سوه. لهذا که يو څوک اته څلوېښت ميله سفر وکړي، نو د سفر احکام به جاري کېږي. (شفاء الارواح ص، ۲۵۵، الفار الهدايه ج، ۲، ص، ۲۱۵)

ولی الجبل: او په غرنۍ لاره کي د سفر کولو په صورت کي د هغه غرنۍ لاري د دريو ورځو تګ او مسافې لره اعتبار دی: ځکه په غرنۍ لاره کي پورته او کښته ځايونه راځي. يعني د غره په لاره کي بعضي ځايونه داسي وي چي هلته سړی پورته ځي او په تګ کي زيات وخت لګيږي او بعضي ځايونه داسي وي چي هلته انسان لاندي طرف ته شوه کېدونکی ځي او تېز سي چي مسافه ژر پرېکيږي، لهذا په داسي لاره کي هغه تګ لره اعتبار دی کوم چي ور سره مناسب وي يعني چي هلته په مناسب تګ سره په دريو ورځو کي کومه مسافه پرېکړل سي، هغه د سفر مسافه ده او د سفر حکم په ثابتيږي، که څه هم په هواره ځمکه کي هغه مسافه تر دريو ورځو په کم وخت کي پرېکول کيږي.

ولی البحر: که په سمندر کي د کښتۍ (بېړۍ) د لاري سفر کوي، نو دري ورځي د کښتۍ په تګ(رفتار) سره معتبره دي، کله چي هوا معتدله وي يعني نه ډېره تېزه وي او نه درېدلې وي په داسي صورت کي چي په دريو ورځو کي کښتۍ څومره مسافه پرېکړي، هغه د سمندري لاري د سفر مسافه ده.

خلاصه دا چي په هر ځای کي هغه تګ لره اعتبار دی کوم چي د هغه ځای د حالت لائق وي. لهذا په سمندري سفر او غرني سفر کي د دوچي هواري ځمکي مزل لره اعتبار نسته، مثلاً يو ښار ته د رسېدلو لپاره دوې لاري دي: يوه د سمندر (اوبو) لاره ده او بله د وچي لاره ده، د وچي د لاري څخه سړی هغه ځای ته په دريو ورځو کي رسيږي او د سمندر د لاري څخه په دوو ورځو کي رسيږي، نو په داسي صورت کي که د وچي لاره اختيار کړي، نو هغه مسافر ګرځي او که د سمندري لاري څخه ولاړ سي، نو مسافر نه ګرځي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

د شرعي ميل، انګريزي ميل، ميټر او کيلو ميټر اندازه د لاس او ګز په اعتبار سره

څه شي؟	څومره؟ کيږي
يو شرعي ميل	څلور زره (۴۰۰۰) لاسه کيږي
يو شرعي ميل	دوه زره (۲۰۰۰) ګزه کيږي
يو شرعي ميل	تقريباً (څه د پاسه) اتلس سوه اته ويشت (۱۸۲۸،۷۹۸) ميټره کيږي
يو شرعي ميل	تقريباً (څه د پاسه) يو کيلوميټر کيږي
۴۸ شرعي ميله	تقريباً اووه اتيا (۸۷،۷۸۲) کيلو ميټره کيږي
يو کيلو ميټر	زر (۱۰۰۰) ميټره کيږي
يو ميټر	له يوه ګز څخه لږ زيات کيږي
يو انګريزي ميل	دري زره پنځه سوه شل (۳۵۲۰) لاسه کيږي

يو انګريزي ميل	اوولس سوه شپېته (۱۷۶۰) ګزه کيږي
۴۸ شرعي ميله	تقريباً څلور پنځوس (۵۴) انګريزي ميله کيږي

د قصر حکم

﴿۶۸۷﴾ فَيَقْصُرُ الْفَرْضَ الرُّبَاعِيَّ مَنْ نَوَى السَّفَرَ نو قصر به کوي په څلور رکعتيز فرضي لمانځه کې هغه کس کوم چې د سفر نيت کړی وي

﴿۶۸۸﴾ وَلَوْكَانَ عَاصِيًا بِسَفَرِهٖ که څه هم هغه په خپل سفر کې ګنهګاره وي (يعني د جرم لپاره سفر کونکی وي).

لغات: ﴿يقصر﴾ د نصر له بابه د واحد مذکر غائب مضارع معلومي صيغه ده، مصدر: قَصْرًا: قصر کول. د شرعي رخصت پر بناء څلور رکعتيز لمونځ دوه رکعته کول. (انوار الايضاح)

تشريح: يعني کله چې انسان د سفر په نيت سره ووځي، نو د هغه لپاره په څلور رکعتيز فرضو (يعني د ماپښين، مازيګر او ماخوستن په لمونځونو) کې قصر کول يعني دوه رکعته کول واجب دي، که پوره يې وکړي، نو ګنهګاره کيږي او له څلور رکعتيز لمونځونو څخه بغير په نورو کې (يعني د سهار او ماښام په لمونځونو) کې قصر نشته، همدارنګه په سنتو کې هم قصر نشته. بعضې فقهاؤ د مسافر لپاره مؤکده سنتونه پرېښوول جائز ليکلي دي، لېکن مختار قول دا دی چې که د تلوار يا د بېرې حالت وي، نو سنت دې نه کوي او که د امن او قيام حالت وي، مثلاً پر يو منزل او پروا بانديي درېدلی وي، نو هغه دې کوي، لېکن د سهار د سنتو دې خاص خيال ساتي دې او هغه دې نه پرېږدي. (شفاء الارواح بحوالة عمدة الفقه)

د ګناه په اراده سره سفر کونکي لره هم د قصر حکم دی

وَلَوْكَانَ عَاصِيًا بِسَفَرِهٖ: يعني د سفر په وجه چې کوم د قصر کولو حکم دی، دا حکم د هر مسافر لپاره دی، برابره ده د هغه سفر د طاعت لپاره وي يعني د يو مشروع کار لپاره ځي لکه حج او عمره يا تجارت وغيره. يا د معصيت يعني د غير مشروع کار لپاره ځي لکه ډاکه ماري، سينما يا ساقي خانې ته ځي، نو د مسافر احکام د هغه لپاره هم ثابتيږي. (شفاء الارواح)

د سفر د مسافې اعتبار له کومه ځايه کيږي

﴿۶۸۹﴾ إِذَا جَاوَزَ بُيُوتَ مَقَامِهٖ وَجَاوَزَ أَيْضًا مَا اتَّصَلَ بِهٖ مِنْ فِنَائِهٖ کله چې تېر شي د خپل ځای (استوګنې) له کورونو څخه او همدارنګه تېر شي له هغه (ځايونو) څخه کوم چې د ده

ځای سره متصل وي يعني د هغه فناء (اطراف) وَإِنِ انْفَصَلَ الْفِنَاءُ بِمَزْرَعَةٍ أَوْ قَدْرِ غَلْوَةٍ او که جلا (ليرې) وي فناء ديوه کښت (کښتی) يا ديوه غلوي په اندازه (تقريبا د څلور سوه شرعي ګزو په اندازه) لَا يُشْتَرَطُ مُجَاوَزَتُهُ نو (د قصر کولو لپاره) له هغه ځنځه تېرېدل شرط نه دي (بلکې صرف د خپل ځای او علاقې له کورونو او ودانيو ځنځه تر تېرېدلو وروسته قصر کولای سي، ځکه اوس فناء د دې ځای او علاقې سره متصل پاته نه سوه).

لغات: ﴿جاوز﴾ د مفاعلې د باب ماضي معروفه ده، تېرېدل، (پورې وتل، اوښتل، عبور کول). ﴿انفصل﴾ د انفعال له بابه ماضي معلومه ده، متصل کېدل، جوختېدل. ﴿الفناء﴾ ديو ځای اطراف. په راروان عبارت کې به د دې تفصيلي معنیٰ ذکر سي، ﴿مزرعة﴾ کښت، کښتی، کرل کېدونکې ځمکه، جمع: مَزَارِعُ. ﴿غلوة﴾ له ۳۰۰ لاسو ځنځه تر ۴۰۰ لاسو پوري فاصله (يا له ۳۰۰ ځنځه تر ۴۰۰ ګامو پوري فاصله). يعني آخر حد يې څلور سوه (۴۰۰) لاسه يعني څلور سوه شرعي ګزه کېږي، کوم چې د اوسني ګز په اعتبار سره دوه سوه ګزه کېږي، جمع: غِلَاءٌ وغَلَوَاتٌ.

تشريح: يعني کله چې مسافر د سفر په نيت د خپل استوګنځي له آبادۍ او د هغه له ملحقاتو ځنځه تېر سي، نو پر هغه د قصر حکم شروع کېږي، محض له کور ځنځه په وتلو هغه مسافر نه شمېرل کېږي، لهذا تر ځو چې د خپل ځای په آبادۍ کې دننه روان وي، نو قصر به نه کوي.

وجاوز أيضا: يعني که د استوګنځي فناء (يعني په اطرافو کې چې کوم ځايونه د دې علاقې د کارو لپاره جوړ سوي وي مثلاً کارخانه، د لوبو او بازۍ ميدان، هديره او داسې نور که) متصله وي، نو د قصر کولو لپاره له هغه ځنځه هم بهر وتل ضروري دي.

وان انفصل الخ: يعني که د ده د علاقې او فناء تر مينځ يو کښت وي، يا د دوی په مينځ کې (د اوسني ګز په اعتبار سره) دوه سوه ګزه يا تر دې زيات خالي ځای وي، نو اوس له فناء ځنځه بهر کېدل ضروري نه دي، او که له دې ځنځه کمه فاصله وي، نو هغه فناء د علاقې سره د متصل په حکم کې ده او له هغه ځنځه بهر کېدل شرط دي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

د لويو ښارونو حکم

له لوی ښار ځنځه چې څوک سفر شروع کړي (يعني داسې ښار چې د هغه آبادي تر څو ميلو پوري پرته وي، لکه نن سبا چې زياتره ښارونه همدې حد ته رسېدلي دي)، نو هغه وخت مسافر شمېرل کېږي کله چې د دې ښار له عُرفي او حکومتي حدودو ځنځه ووځي (يعني په عُرف کې يا د حکومت له طرفه چې د دې ښار کوم حدود تاکل سوي وي لکه نن سبا چې د ښار شروع کېدلو پر ځای بورډ يا داسې بل شی درول سوی وي چې

پر هغه نوښته سوې وي)، نو هغه مسافر شمېرل کېږي، که څه هم د ښار آبادي لا ختمه سوې نه وي. مثلاً له یو ولسوالی څخه چي انسان و بلي داسي نژدې علاقې ته د سفر په اراده ووځي چي هغه علاقه د ده له کور څخه د سفر پر مسافه (یعني ۴۸ میله لیري) واقع وي، نو هغه مسافر شمېرل کېږي که څه هم د ولسوالی آبادي هغه علاقې ته رسېدلې وي. (انوار الایضاح بتغیر بحواله فتاوی رحیمیه ص: ۳۶۳، احسن الفتاوی ج۴، ص۷۳)

او دا خبره هم یاد ساتئ! چي د ښار سره ملحق هوایي ډگر، یا اډه یا استېشن او داسي نور ټوله د ښار په حکم کي دي، لهذا له ښار څخه سفر کوونکی یا ښار ته واپس راتلونکی په هغه اډه وغیره کي قصر نه سي کولای، لېکن که دا ځایونه له ښار او آبادی څخه لیري وي. لکه نن سبا چي په بعضي ښارو کي هوایي ډگر له ښار څخه ډېر لیري وي، نو بیا انسان د ښار له حدودو څخه په وتلو مسافر گرځي او هوایي ډگر وغیره کي به قصر کوي. (انوار الایضاح شرح اُردو نور الایضاح)

د ښار د فناء تعریف

﴿۶۹۰﴾ وَالْفِنَاءُ الْمَكَانُ الْمُعَدُّ لِمَصَالِحِ الْبَلَدِ او فناء هغه ځای دی کوم چي تیار سوی وي د ښار د مصلحتونو (او ضرورتونو) لپاره كَرَكْضِ الدَّوَابِّ وَدَفْنِ الْمَوْتٰى مثلاً د څارویو (آسونو) د ځغلولو او د مړو (مړدگانو) د ښخولو لپاره.

لغات: ﴿الفناء﴾ د دې لفظ څو معناوي نقل سوي دي: ① د یو ځای اطرف. مثلاً "فناء الدار" د کور څنگ والا اطرافو ځمکي ته وایي. ② د یو ځای د مینځ خالي ساحه. مثلاً "فناء الدار" د کور د مینځ خالي میدان (غولي) ته هم وایي. ③ د یو ځای مخ ته خالي ساحه. مثلاً د "فناء المسجد" معنیٰ ده: د مسجد مخ ته خالي میدان. جمع: أَفْنِيَة (معجم لغة الفقهاء). او دلته مراد معنیٰ به په تشریح کي ذکر سي.

تشریح: د ښار د فناء اطلاق د ښار د اطرافو پر هغه ځایو کېږي چي د هغه سره د ښار ضروریات متعلق وي مثلاً صنعتي کارخانه، متصل هوایي ډگر، د آس ځغلولو یا د لوبي او بازی میدان، هدیره او داسي نور. او د ښار د فناء ساحه د ښار د لوی والي او کوچني والي په اعتبار سره مختلفه کېدلای سي. (شامي ج۱، ص۷۴۹، طبع: مصري، کتاب الصالل ص۲۲۲)

د سفر د نیت شرائط

﴿۶۹۱﴾ وَيُشْتَرَطُ لِصِحَّةِ نِيَّةِ السَّفَرِ ثَلَاثَةُ أَشْيَاءَ او شرط دي د سفر د نیت د صحیح والي لپاره درې شیان الْاِسْتِقْلَالُ بِالْحُكْمِ په حکم کي مستقل کېدل وَالْبُلُوْغُ او بالغ کېدل وَعَدَمُ

نُقْصَانِ مُدَّةِ السَّفَرِ عَنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ او د سفر موده له دريو ورځو څخه نه کمېدل.

لغات: ﴿الاستقلال﴾ د استفعال د باب مصدر دی: مستقل کېدل، خود مختاره کېدل، خود مختاري.

تشریح: د سفر د نیت او ارادې د صحیح کېدو لپاره درې شیان شرط دي، که هغه موجود سي، نو د سفر نیت معتبر او صحیح دی، کنې اعتبار ورلره نسته: ① یو دا چې سفر کونکی به په خپله اراده کې مستقل او خود مختاره وي یعني د چا تابع نه وي، نو که څوک د یو چا تابع وي، د هغه نیت لره اعتبار نسته. ② سفر کونکی به بالغ وي، نو د نا بالغه هلک نیت لره اعتبار نسته. ③ د سفر کونکي اراده به لږ تر لږه د دريو ورځو د سفر کولو وي، لهذا که له دريو ورځو څخه د کم سفر کولو په نیت له کور څخه ووځي، نو مسافر نه ورته ویل کیږي.

﴿ ۶۹۲ ﴾ فَلَا يَقْصُرُ مَنْ لَمْ يُجَاوِزْ عِمْرَانَ مَقَامِهِ نو قصر به نه کوي هغه کس کوم چې تېر سوی نه وي د خپل ځای له آبادۍ څخه.

تشریح: مخکې د شرعاً مسافر کېدو لپاره څلور شرائط ذکر سول: درې شرطونه په تېر عبارت کې ذکر سول او یو شرط مخکې په "إذا جاوز بیوت مقامه إلخ" سره ذکر سو. اوس نو دې ځایو د هغه شرائطو تفریعات بیانوي، مذکوره مسئله پر اول شرط "إذا جاوز بیوت مقامه إلخ" باندې تفریع ده، نو تر څو چې انسان د خپل استوګنځي له آبادیو (کورونو) او د هغه له ملحقاتو څخه تېر نه سي. تر هغه وخته پورې نه مسافر کیږي او د هغه لپاره د قصر حکم نه ثابتیږي.

﴿ ۶۹۳ ﴾ أَوْ جَاوَزَ وَكَانَ صَبِيًّا یا تېر سوی وي (د خپل ځای له آبادۍ څخه) او هغه بچی وي.

تشریح: دا عبارت پر دریم شرط "البلوغ" باندې متفرع دی، یعني که یو څوک د خپل استوګنځي له آبادیو او ملحقاتو څخه تېر خو سي، لېکن هغه بچی او نا بالغه هلک وي، نو هغه نه مسافر کیږي او که دا نا بالغه هلک د سفر په دوران کې بالغ سي، نو په کوم ځای کې چې بالغ سوی وي، له هغه ځایه به د سفر د ځای مسافه ته کتل کیږي، که هغه مسافه د سفر په اندازه وي، نو دا هلک شرعاً مسافر کیږي، کنې نه کیږي. (خانیة على الهندية ج۱، ص۱۶۸، حلبي کبیر ص۵۴۲)

﴿ ۶۹۴ ﴾ أَوْ تَابِعًا لَمْ يَنْوِ مَتْبُوعُهُ السَّفَرَ یا (تېر سوی وي خو) تابع وي چې نیت نه وي کړی د ده متبوع د سفر (یعني د چا چې دی تابع وي، هغه د سفر نیت نه وي کړی) كَالْمَرْأَةِ مَعَ زَوْجِهَا لکه ښځه د

خپل خاوند سره وَالْعَبْدِ مَعَ مَوْلَاهُ او غلام د خپل مالک سره وَالْجُنْدِيِّ مَعَ أَمِيرِهِ او پوځي د خپل امير (مشر) سره.

تشريح: دا عبارت پر دويم شرط "الاستقلال بالحکم" باندې متفرع دی، يعني هغه کس هم مسافر نه شمېرل کېږي کوم چې په خپله اراده کې مستقل او خود مختار نه وي، بلکې هغه په حکم کې د بل چا تابع وي مثلاً ښځه د خپل خاوند سره، يا غلام د خپل مالک سره او پوليس يا نوکر د خپل مشر سره سفر وکړي، نو دا خلک په خپل نيت سره نه مسافر کېږي، تر څو چې د دوی متبوع (يعني خاوند، مالک او مشر) د سفر نيت نه وکړي.

﴿۶۹۵﴾ أَوْ نَاوِيًا دُوْنَ الثَّلَاثَةِ يا له دريو ورځو څخه د کم نيت کونکی وي.

تشريح: د دې عبارت تعلق د څلورم شرط سره دی، يعني چې د سفر موده به له دريو ورځو څخه کمه نه وي، لهذا که د سفر موده له دريو ورځو څخه کمه وي، نو هغه مسافر نه شمېرل کېږي.

﴿۶۹۶﴾ وَتُعْتَبَرُ نِيَّةُ الْإِقَامَةِ وَالسَّفَرِ مِنَ الْأَصْلِ دُوْنَ التَّبَعِ او معتبر دی د اقامت او سفر کولو نيت له اصل (متبوع) څخه، نه له تابع څخه (يعني اعتبار د متبوع نيت لره دی، نه د تابع نيت لره)

إِنْ عُلِمَ نِيَّةُ الْمَتْبُوْعِ که چيرې د متبوع نيت (تابع ته) معلوم سي فِي الْأَصَحِّ د صحيح ترين قول مطابق.

تشريح: يعني کوم کس چې د بل چا تابع وي او د هغه تابعداري او پيروي پر ده لازمه وي، نو دی د هغه د سفر په نيت سره مسافر کېږي او د هغه د اقامت په نيت سره مقيم کېږي: ځکه نيت د اصل يعني د متبوع معتبر دی، د تابع نيت معتبر نه دی.

إن علم الخ: اوس ذکر سوه چې د تابع مسافر کېدل يا مقيم کېدل د متبوع پر نيت موقوف دي، لهذا کله چې تابع ته د متبوع د سفر نيت يا د اقامت نيت معلوم سي، نو د متبوع سره دا تابع هم مسافر يا مقيم کېږي، لېکن که د اصل (متبوع) نيت تابع ته معلوم نه وي، مثلاً اصل د اقامت نيت کړی وي او تابع ته د دې علم نه وي، نو تابع به قصر کوي، خو پر تابع واجب دي چې د اصل د نيت معلومولو کوښښ به کوي، لېکن د دې باوجود که تابع د هغه نيت معلوم نه کړی سي او بيا د اصل د ارادې په خلاف تابع خپل قصر کوي، نو د ده لمونځ صحيح دی.

قصر عزيمت دی که رخصت

﴿۶۹۷﴾ وَالْقَصْرُ عَزِيْمَةٌ عِنْدَنَا او قصر زموږ په نيز عزيمت (اصل حکم اصل شروع) دی (يعني په

سفر کې د شریعت اصل حکم قصر کول دي. لکه څرنګه چې په غیر سفر کې د شریعت حکم پوره لمونځ کول دي).

لغات: ﴿عزیمة﴾ د ضرب د باب مصدر دی، د رخصةٌ ضد دی، د عزیمة لغوي معنیٰ ده: پخه اراده (ټینګه اراده)، اصطلاحي معنیٰ یې ده: اصل مشروع، صاحب د تعریفات یې اصطلاحي معنیٰ داسې ذکر کړې ده: "وفي الشریعة اسم لما هو أصل المشروعات غیر متعلق بالعوارض".

تشریح: قصر عزیمت یعني اصل مشروع او اصلي فریضه ده، یا په بله وینا د سفر د لمانځه لپاره مشروع همدا دوه رکعته دي یعني په شریعت کې همدا دوه رکعته د سفر د لمانځه لپاره تاکل سوي دي. داسې نه ده چې اول څلور رکعتونه مشروع وه، بیا وروسته تخفیف پکښې وسو او دوه رکعتونه کم کړل سوه. بلکې په سفر کې د څلورو پر ځای صرف دوه رکعته فرض دي، لېکن څرنګه چې دا په ظاهره تخفیف دی، نو ځکه مجازاً رخصت ورته ویل کېږي (تفصیل به په نور الانوار کې راسي).

که مسافر څلور رکعته وکړي، نو څه حکم دی؟

﴿۶۹۸﴾ فَإِذَا أَتَمَّ الرُّبَاعِيَّةَ وَقَعَدَ الْقُعُوْدَ الْأَوَّلَ بیا کله چې (مسافر) پوره کړي څلور رکعتیز لمونځ او کښېني په اوله ناسته کې صَحَّتْ صَلٰوتُهٗ مَعَ الْكَرَاهَةِ نو صحیح کېږي د ده لمونځ د کراهت سره وَإِلَّا فَلَا تَصِحُّ کنې (یعني که نه کښېني نو) نه صحیح کېږي إِلَّا إِذَا نَوَى الْإِقَامَةَ لَمَّا قَامَ لِلثَّالِثَةِ مګر دا چې کله نیت وکړي د اقامت کله چې د درېیم رکعت لپاره ولاړ سي.

تشریح: یعني که مسافر په څلور رکعتیز لمانځه کې قصر نه وکړي، بلکې پوره څلور رکعته وکړي، نو که په دویم رکعت کې یې د تشهد په اندازه ناسته کړې وي، نو د هغه لمونځ صحیح کېږي او په دې صورت کې اول دوه رکعته فرض او آخري دوه رکعته نفل شمېرل کېږي، لېکن قصداً داسې کول مکروه تحریمي دي، او که په دویم رکعت کې د تشهد په اندازه ناسته نه وکړي، نو د هغه دا لمونځ نه صحیح کېږي او باطلېږي. لېکن که درېیم رکعت ته د ولاړېدلو په وخت کې د اقامت (مقیم والي) نیت وکړي، نو لمونځ یې صحیح کېږي او دا څلور رکعتونه اوس د فرضو له طرفه اداء کېږي. (شفاء الارواح)

د قصر حکم تر کومه وخته پاتېږي؟

﴿۶۹۹﴾ وَلَا يَزَالُ يَقْصُرُ حَتّٰى يَدْخُلَ مِصْرَهٗ او مسلسل به قصر کوي (قصر به نه پرېږدي) تر

دې چې وخپل ښار ته داخل سي (يعني تر هغه وخته به قصر کوي تر څو چې خپل ښار ته داخل سي) أَوْيَنْوِيَ إِقَامَتَهُ نِصْفَ شَهْرٍ بِبَلَدٍ أَوْ قَرْيَةٍ يا (تر څو چې) نيت وکړي د نيمي مياشتي (پنځلسو ورځو) د پاتېدلو په يو ښار يا په يو کلي کي وَقَصَرَ إِنْ نَوَى أَقَلَّ مِنْهُ او قصر به کوي که له دې شخه (د کم وخت) نيت وکړي أَوْلَمْ يَنْوِ وَبَقِيَ سِنِيْنَ يا (ګرد سره) نيت نه وکړي او څو کاله (همداسي) پاته سي (يعني د نيت کولو په صورت کي که څه هم څو کاله يو ځای پاته سي، نو هم به قصر کوي).

لغات: ﴿القَرْيَة﴾ قصبه، لوی کلی او علاقه کوم چي د ښار په اطرافو (صحراء) کي وي، چي هغه ته زموږ په اصطلاح کي د صحرا کلی او علاقه وايي.

تشريح: صورت د مسئلې دا دی چي کله سړی د سفر په نيت سره له خپل ښار يا له خپلي آبادۍ شخه ووځي، نو اوس به هغه قصر لمونځ شروع کوي او تر څو چي په سفر کي وي. قصر به مسلسل کوي، لېکن کله چي خپل ښار او علاقې ته واپس راسي، نو تر څو چي آبادۍ ته دننه داخل نه سي. تر هغه وخته پوري مسافر پاتېږي او قصر به کوي او کله چي وهغه آبادۍ ته داخل سي له کومي آبادۍ شخه پر وتلو چي يې قصر شروع کړی وي (يعني د خپل ښار او علاقې آبادۍ ته)، نو هلته مقيم کېږي او پر هغه پوره لمونځ کول لازمېږي.

أوينوي إلخ: يعني تر هغه وخته پوري به قصر لمونځ کوي، تر څو چي په يو ښار يا په يو کلي او علاقه کي د پنځلسو ورځو يا تر دې د زيات پاتېدلو (اوسېدلو) نيت نه وکړي. لهذا کله چي د پنځلسو ورځو پاتېدلو نيت وکړي، نو د سفر حکم ختمېږي او هغه مقيم ګرځي، اوس پر هغه پوره لمونځ کول لازمېږي.

وقصر إلخ: او که تر پنځلسو ورځو د کم پاتېدلو نيت وکړي، يا هيڅ نيت هم نه وکړي بلکي يو ښار ته په دې اراده سره داخل سي چي که په څلور، پنځه ورځو کي زما کار وسي، نو بېرته ځم. لېکن کار پوره نه سي، بيا يې همدا خيال وي چي څلور، پنځه ورځي يا مثلاً لس ورځي به نوري واخلي، خو بيا هم کار پوره نه سي او په دې ډول پنځلس ورځي يا تر دې زيات وخت تېر سي بلکي که کال يا څو کاله تېر سي هم، نو هم به هغه په قصر سره لمونځ کوي.

﴿۴۰۰﴾ وَلَاتَصِحُّ نِيَّةُ الْإِقَامَةِ بِبَلْدَتَيْنِ لَمْ يُعَيِّنِ الْمَبِيْتَ بِأَحَدِهِمَا او نه صحيح کېږي د اقامت (پاتېدلو) داسي نيت په دوو ښارونو کي چي متعين کړی يې نه وي شپه تېرول په يوه ښار کي د دې دواړو ښارونو (يعني که په دوو ښارونو کي د پاتېدلو په وخت کي يې په يوه کي شپه تېرول متعين کړي نه

وي اچي شپه به په دې ښار کي کوم، ترهغه وخت پوره دده د اقامت نیت صحیح نه دی).

لغات: ﴿بدلتين﴾ تثنيه د بَلْدَةٌ ده: دوه ښارونه (ښارګوټي). له دې څخه مراد دوې داسې علاقې او آبادۍ دي کوم چي یوه له بلي څخه جلا شمېرل کیږي، خو که یوه علاقه او آبادي د بلي علاقې حصه شمېرل کیږي، نو هلته دا مسئله نه جاري کیږي.

تشریح: مسئله دا ده چي که یو سړی په دوو جلا، جلا نژدې ښارونو او علاقو کي د پنځلسو ورځو د پاتېدلو نیت داسې وکړي چي د ورځي به په دې ښار کي یم او شپې به په دې بل ښار کي تېروم، نو دا ډول خو د اقامت نیت صحیح دی، چي په کوم ښار کي یې د شپې تېرولو اراده ده، د هغه په حساب د پنځلسو ورځو په نیت سره مقیم ګرځي او دواړه ځایونه به پوره لمونځ کوي. لېکن که په دوو جلا، جلا ښارونو کي د پنځلسو ورځو د پاتېدلو نیت داسې وکړي چي مستقل په یوه ښار کي هم پنځلس شپې نه پاتېږي، بلکي دواړه ځایونه به شپې تېروي، مثلاً یو ځای لس شپې او بل ځای پنځه شپې. نو په دې صورت کي هغه نه مقیم کیږي بلکي مسافر پاتېږي او قصر به کوي.

د شپې قیام لره اعتبار دی

مسئله: که یو څوک دا نیت وکړي چي زه به پنځلس شپې دلته تېروم او د هغه اراده دا وي چي د ورځي به شاوخوا علاقو ته هم ځم، نو داسې کس شرعاً مقیم شمېرل کیږي: ځکه چي د اقامت په نیت کي د شپې قیام لره اعتبار دی. (عالمګیري ج:۱، ص:۱۴۰، کتاب المسائل ص:۵۲۲)

په دښت کي د اقامت نیت کول (او د کوچیانو حکم)

﴿۵۱﴾ وَلَا فِيْ مَفَازَةٍ لِغَيْرِ أَهْلِ الْأَخْبِيَةِ او نه (صحیح کیږي د اقامت نیت) په دښت کي له خېمو والا (کېږدیو والا اکرچیترا) څخه بغیر د بل چا لپاره.

لغات: ﴿مفازة﴾ دښت، بیابان. ﴿أخبية﴾ جمع د خِبَاءٌ ده، له وړیو یا وړغنو او داسې نورو څخه جوړه سوې خېمه، أهل أخبية خېمو (کېږدیو) والا کوچیان.

تشریح: اول په دې پوهېدل پکار دي چي په کوم ځای کي د اقامت او پاتېدلو نیت کول کیږي، هلته به د قیام او اوسېدلو صلاحیت وي (لکه ښار، کلی او علاقه)، لهذا په دښت او بیابان کي د اقامت نیت کول صحیح او معتبر نه دي، لېکن خېمو او کېږدیو والا یعني کوچیان کوم چي له آبادۍ څخه دباندې په دښت او صحرا کي خېمې دروي او پکښې اوسي، نو دا خلک چي په کوم ځای کي هم اوسیږي، هلته مقیم شمېرل کیږي، ها! که دوی د خپل اوسېدلو له ځای څخه داسې ځای ته د تللو

نیت وکړي کوم چې له هغه ځایه د سفر پر مسافه وي، نو مسافر ګرځي. بیا که په هغه ځای کې هم پنځلس ورځې یا زیات وخت د اقامت نیت وکړي، نو مقیم ګرځي. او که هغه د سفر له مسافې ځخه پر کمه فاصله وي، نو مقیم پاتې کېږي.

په دار الحرب کې د اقامت نیت کول

﴿۴۰۲﴾ وَلَا لِعَسْكَرِنَا بِدَارِ الْحَرْبِ او نه (صحیح کېږي د اقامت نیت) زموږ د لښکر (مجاهدینو) لپاره په دارُ الحرب کې.

لغات: ﴿عسكر﴾ لښکر، پوځ.

تشریح: یعني که اسلامي لښکر دارُ الحرب ته داخل سي او هلته د پنځلسو ورځو د قیام او پاتېدلو نیت وکړي، نو د هغو نیت هم معتبر نه دی. ځکه د اقامت نیت په هغه ځای کې معتبر دی چېرې چې د اقامت (پاتېدلو) صلاحیت او قدرت وي. څرنګه چې د دښمن په ځمکه کې د اقامت او اوسېدلو صلاحیت نسته، چې ممکنه ده همدا نن به دښمن غالب سي او اسلامي لښکر به شاته سي یا فتح به حاصله کړي او مخ ته به ولاړ سي، نو ځکه د پنځلسو ورځو د اقامت د نیت کولو باوجود هم حکم دا دی چې اسلامي لښکر به قصر کوي. (البحر الرائق ج:۲، ص:۱۴۲)

﴿۴۰۳﴾ وَلَا بِدَارِنَا فِيْ مُحَاصَرَةِ أَهْلِ الْبَغْيِ او نه (صحیح کېږي د اقامت نیت) زموږ په دار (دار الاسلام) کې په (وخت کې د) محاصره کولو د باغیانو.

لغات: ﴿محاصرة﴾ د مفاعلې د باب مصدر دی: محاصره کول. له څلورو سره طرفونو ځخه نیول. چاپېره پرې راګرځېدل. ﴿اهل البغي﴾ باغیان. د امام او اسلامي حکومت له اطاعت کولو ځخه وتونکي او مخالفت کونکي.

تشریح: که اسلامي لښکر په دارُ الاسلام کې له ښار ځخه دباندې باغیان محاصره کړي او هلته پنځلس ورځې د پاتېدلو نیت وکړي، نو د هغو دا نیت هم معتبر نه دی. للتردد کما ذکرنا في المسئلة السابقة. نو ځکه دلته به هم اسلامي لښکر قصر کوي.

د مقیم کس د اقتداء حکم

﴿۴۰۴﴾ وَإِنِ اقْتَدٰى مُسَافِرٌ بِمُقِيْمٍ فِي الْوَقْتِ او که اقتداء وکړي مسافر په مقیم پسې په وخت کې دننه صَحَّ نو صحیح کېږي وَأَتَمَّهَا أَرْبَعًا او پوره کوي به مسافر دا لمونځ څلور

رکعته وَبَعْدَهُ لَا يَصِحُّ او تر وخت وروسته (یې اقتداء) نه صحیح کیږي وَبِعَكْسِهٖ صَحَّ فِيْهِمَا او دې په برعکس صورت کې په دواړو (یعني په وخت کې دننه او تر وخت وروسته) دواړو وختونو کې صحیح کیږي.

تشریح: که یو مسافر په مقیم امام پسې اقتداء وکړي په وخت کې دننه (مثلاً د ماپښین په وخت کې امام د ماپښین لمونځ ور کوي او مسافر د ماپښین په لمانځه کې اقتداء پسې وکړي)، نو هغه به د امام په اقتداء کې پوره لمونځ اداء کوي، قصر به نه کوي. او که مقیم کس په مسافر امام پسې اقتداء وکړي، نو پر دویم رکعت د امام له سلام ګرځولو څخه وروسته به مقیم خپل دوه رکعته جلا کوي او لمونځ به پوره کوي.

وبعده لا یصح: او که د لمانځه وخت وتلی وي یعني امام او مقتدیان د لمانځه قضاء راګرځوي (قضائي لمونځ اداء کوي)، نو په داسې صورت کې په مقیم امام پسې د مسافر اقتداء صحیح نه ده (د ماپښین، مازیګر او ماخوستن په لمنځونو کې. او د سهار او ماښام په لمانځه کې اقتداء پسې کولای سي).

وبعکسه إلخ: یعني که امام مسافر وي او اقتداء کوونکی مقیم وي، نو برابره ده وخت پاته وي او که وتلی وي، په دواړو صورتونو کې اقتداء صحیح ده (یعني په اداء او قضاء دواړو کې د مقیم اقتداء په مسافر امام پسې صحیح کیږي).

مسئله: که مسافر امام په هره څلور رکعته لمونځ وکړي، نو د مقتدیانو لمونځ باطلیږي. او مسافر امام که قعدهٔ اولیٰ (اوله ناسته) کړې وي او په آخر کې سجدهٔ سهو هم وکړي، نو خپله د هغه فرض اداء کیږي. او که قعدهٔ اولیٰ یې پرې ایښې وي، نو د امام فرض هم نه اداء کیږي. (شامي ج: ۲، ص: ۶۱۲)

مسافر امام ته هدایت

﴿۵۰۵﴾ وَنُدِبَ لِلْإِمَامِ أَنْ يَّقُوْلَ او مستحب دي د امام لپاره چې (تر سلام وروسته) ووایي أَتِمُّوْا صَلٰوتَكُمْ فَإِنِّيْ مُسَافِرٌ چې تاسې خپل لمونځ پوره کړئ! زه مسافر یم وَيَنْبَغِيْ أَنْ يَّقُوْلَ ذٰلِكَ قَبْلَ شُرُوْعِهٖ فِي الصَّلٰوةِ او ښکاره ده چې ووایي دا (چې زه مسافر یم) مخکې تر شروع کولو په لمانځه.

تشریح: که امام مسافر وي، نو د هغه لپاره مستحب دي چې دواړو طرفونو ته له سلام ګرځولو څخه وروسته سمدستي خپلو مقتدیانو ته ووایي چې "تاسې حضرات خپل لمونځ پوره کړئ! زه مسافر

یم". او زیاته غوره داده چي د لمانځه له شروع کولو څخه مخکي داووايي. او که په شروع کي يې وېلي وي، نو بيا هم تر لمانځه وروسته ويل غوره دي. د دې لپاره چي کوم خلک په هغه وخت کي موجود نه وي، هغوی ته هم معلومه سي.

په مسافر امام پسې لمونځ کوونکی مقيم به په خپل پاته لمانځه کي قرائت نه کوي

﴿۵۰۶﴾ وَلَا يَقْرَأُ الْمُقِيمُ فِيمَا يُتِمُّهُ بَعْدَ فَرَاغِ إِمَامِهِ الْمُسَافِرِ او قرائت به نه کوي مقيم په هغو رکعتونو کي کوم چي د خپل مسافر امام تر فارغېدلو وروسته پوره کوي فِي الْأَصَحِّ د صحيح ترين قول مطابق.

تشريح: کله چي مسافر امام سلام وګرځوي او مقيم کس د خپل پاته دوو رکعتو لپاره ولاړ سي، نو په هغوی کي به قرائت نه کوي، نه به سورة الفاتحه "الحمد لله..." وايي او نه يو سورت. بلکي په دواړو رکعتونو کي به د سورة الفاتحه ويلو په اندازه چپ دريږي. پر همدې قول فتوی ده. (کفايت المفتي ج: ۳، ص: ۳۲۳)، وقال بعض المشائخ: يقرأ كالمسبوق. (طحطاوي على مراقي الفلاح ص: ۲۳۳)

﴿۵۰۷﴾ وَفَائِتَةُ السَّفَرِ وَالْحَضَرِ تُقْضَى رَكْعَتَيْنِ وَأَرْبَعًا او د سفر او غير سفر د فوت سوی (قضائي) لمانځه قضاء به راوړل کيږي دوه رکعته او څلور رکعته وَالْمُعْتَبَرُ فِيهِ آخِرُ الْوَقْتِ او معتبر په دې کي آخري وخت دی (يعني د لمانځه د وخت په آخر کي چي پر انسان څومره رکعته لمونځ لازم سوی وي، هغه لره اعتبار دی. که څلور لازم سوي وي، نو وروسته به هم څلور رکعته راګرځول کيږي. او که دوه لازم سوي وي، نو وروسته هم دوه لازميږي).

تشريح: په دې عبارت کي لف و نشر مرتب دی. حاصل د عبارت دا دی چي که د سفر په حالت کي رباعي (څلور رکعتيز) لمونځ قضاء سي (مثلاً د ماپښين يا مازيګر لمونځ قضاء سي). او په حضر کي د هغه قضاء راوړي، نو دوه رکعته به اداء کوي، او که د حضر په زمانه کي يو رباعي لمانځ قضاء سي او بيا د سفر په حالت کي د هغه قضاء راوړي، نو څلور رکعته به اداء کوي.

والمعتبر الخ: يعني د قضائي لمانځه د څلورو رکعتو يا دوو رکعتو په واجبېدلو کي آخري وخت لره اعتبار دی. مطلب دا چي که له يو چا څخه لمونځ قضاء سي. نو اوس د دې لمانځه د وخت په آخر کي که هغه مسافر وو، نو دوه رکعته به قضاء راوړي او که مقيم وو، نو څلور رکعته به قضاء راوړي. مثلاً د ماپښين په اول کي مقيم وو، بيا يې سفر شروع کړی او د وخت په آخر کي له ښار او آبادۍ څخه

وروتی، نو پر هغه دوو رکعتو قضاء واجب ده چي دماپښين لمونځ به دوه رکعته راګرځوي؛ ځکه په آخري وخت کي مسافر سو. (شفاء الارواح)

وطنِ اصلي کله ختميږي؟

﴿۵۰۸﴾ وَيَبْطُلُ الْوَطَنُ الْأَصْلِيُّ بِمِثْلِهِ فَقَطْ او باطليږي وطنِ اصلي فقط په خپل مثل (وطن اصلي) سره.

تشريح: که يو څوک له خپل ښار څخه کوچ او کډه وکړي او هلته د مستقل اوسېدلو اراده ختمه کړي او يو بل ځای خپل کور او وطن وګرځوي او د خپلي ښځي او بچيانو سره هلته استوګنه اختيار کړي او خپل ښار او ځای بالکل پرېږدي، نو اوس دا بل ښار د ده وطنِ اصلي سو. او اول وطنِ اصلي يې باطل سو يعني اوس هغه د ده لپاره پردی وطن سو، لهذا اوس که هغه په سفر خپل دغه اول وطن ته داخل سي، نو مقيم نه پاتيږي، بلکي قصر به کوي، مثلاً د يو سړي وطنِ اصلي کندهار دی، بيا هغه کندهار پرېښووی، هلمند ته ولاړی او هغه يې خپل وطن جوړ کړی، بيا هغه له هلمند څخه وکندهار ته سفر وکړي، نو اوس به قصر کوي؛ ځکه کندهار اوس د ده وطن نه سو.

او که له وطنِ اصلي څخه د خپل اهل وعيال او د خپل کډي او سامان سره بل ښار ته ولاړ سي او هغه خپل وطن وګرځوي، لېکن په وطنِ اصلي (اول ښار) کي د ده کور او جائيداد پاته وي، نو بعضو ويلي چي بيا هم هغه وطنِ اصلي نه پاتيږي؛ ځکه چي اعتبار اهل لره دی، نه کور لره. او بعضو ويلي دي چي هغه د ده وطن باقي پاتيږي او هغه به په دې دواړو ښارونو کي پوره لمونځ کوي. خو محض په سفر کولو يا په بل ځای کي په مقيم کېدلو سره وطنِ اصلي نه باطليږي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

يادونه: د وطنِ اصلي، وطنِ اقامت او وطنِ سکنیٰ تعريفونه به څه وروسته خپله په عبارت کي راسي.

وطنِ اقامت کله باطليږي؟

﴿۵۰۹﴾ وَيَبْطُلُ وَطَنُ الْإِقَامَةِ بِمِثْلِهِ وَبِالسَّفَرِ وَبِالْأَصْلِيِّ او باطليږي وطنِ اقامت په خپل مثل (وطنِ اقامت) سره او په سفر سره او په وطنِ اصلي سره.

تشريح: وطنِ اقامت په سفر کولو سره، يا بل وطن ته په تللو او اقامت کولو سره. يا وطنِ اصلي ته په واپس تللو سره باطليږي؛ ځکه په يوه وخت کي دوه وطنه وطنِ اقامت نه سي کېدلای.

له وطنِ اقامت څخه د نږدې علاقې وطرف ته سفر کول

مسئله: که يو څوک يو ځای خپل وطنِ اقامت جوړ کړي، بيا هغه يو نږدې علاقې ته ولاړ سي يعني داسي علاقه او آبادي کوم چي د سفر له مسافې څخه پر کمه مسافه واقع وي او اراده يې د واپس

کېدلو او وطنِ اقامت ته دراتللو وي، نو په دې نژدې سفر سره د هغه وطنِ اقامت نه باطلیږي او هغه به دواړه ځایونه پوره لمونځ کوي. (شامي ج: ۲، ص: ۶۱۵، کتاب المسائل ص. ۵۲۳)

د وطن اصلي تعریف

﴿۴۱۰﴾ وَالْوَطَنُ الْأَصْلِيُّ هُوَ الَّذِيْ وُلِدَ فِيْهِ او وطنِ اصلي هغه وطن دی چي انسان په هغه کي پیدا سوی وي أَوْ تَزَوَّجَ یا (هغه وطن) چي واده یې (پکښې) کړی وي أَوْ لَمْ یَتَزَوَّجْ وَ قَصَدَ التَّعَیُّشَ لَا الْاِرْتِحَالَ عَنْهُ یا یې واده نه وي (پکښې) کړی (لیکن هلته یې) د ژوند تېرلو اراده کړې وي، نه له هغه ځای څخه د کوچ کولو (کډه کولو).

لغات: ﴿التعیش﴾ د تفعل د باب مصدر دی: ژوند تېرول، د ژوندي پاتېدلو کوښښ کول.

﴿الارتحال﴾ د افتعال د باب مصدر دی: کوچېدل (کوچ کول، کډه کول)، روانېدل.

تشریح: عامو مشائخو د وطنِ اصلي درې قسمونه بیان کړي دي: ① وطنِ اصلی، ② وطنِ اقامت، ③ وطنِ سکنی.

وطنِ اصلی هغه وطن ته وایي چیري چي انسان پیدا سوی وي، همدارنګه هغه وطن هم وطنِ اصلی دی چیري چي انسان واده وکړي، که څه هم هغه خپل وطن نه وګرځوي. یا هلته د پنځلسو ورځو یا د زیات وخت اقامت نیت نه وکړي، همدا أوجه قول دی (عمدة الفقه بحوالة شفاء الارواح)، همدارنګه هغه وطن هم وطنِ اصلی دی چي هلته د ژوند تېرلو قصد وکړي چي اوس به له دې ځایه نه منتقل کېږم.

مسئله: که خاوند تر واده کولو وروسته ښځه په خپل کور کي مستقل پرېږدي او هلته ورځي راځي، نو د دې خاوند لپاره د ښځي وطن د وطنِ اصلي په درجه کي دی (چي داسي وطن ته وطنِ تأهل هم وایي)، لهذا هلته که هر وخت ولاړ سي، نو پوره لمونځ به کوي او تر څو چي یې د ښځي پرېښوولو اراده وي، هغه وطن باقي پاتېږي.

همدارنګه کله چي ښځه د خاوند او خسرګنی کور ته راسي او هلته استوګنه اختیار کړي، نو د پلار کور د هغې وطنِ اصلي نه پاتېږي، بلکي د خسرګنی کور د هغې وطنِ اصلي ګرځي، د دې په خلاف هغه ښځه کوم چي د خپل پلار په کور کي اوسیږي او د خاوند (خسرګنی) په کور کي یې

مستقل اقامت اختیار کړی نه وي، که هغه د څه وخت لپاره د خاوند کور ته ولاړه سي، نو تر څو چې هلته د پنځلس ورځو د پاتېدلو نیت نه وکړي، قصر به کوي؛ ځکه د پلار په کور کي د مستقل قیام په وجه د خاوند کور د هغې لپاره د وطنِ اصلي په درجه نه دی ګرځېدلی. (کتاب المسائل ص: ۵۱۷. الفتاوی التاتارخانیه ج: ۲، ص: ۵۱۰. مسئله: ۳۱۲۵، ط: مکتبه زکریا)

د وطنِ اقامت تعریف

﴿۱۷﴾ وَوَطَنُ الْإِقَامَةِ مَوْضِعٌ نَوَى الْإِقَامَةَ فِيهِ نِصْفَ شَهْرٍ فَمَا فَوْقَهُ او وطنِ اقامت هغه ځای دی چې په هغه کي يې نیت د اقامت (پاتېدلو) کړی وي نیمه میاشته یا تر دې د پاسه (زیات وخت).

تشریح: وطنِ اقامت هغه ځای او وطن ته وایي چې په هغه کي مسافر د پنځلسو ورځو یا تر دې د زیات وخت پاتېدلو نیت کړی وي، په دې شرط چې هغه ځای د ده لپاره د وطن اصلي په حکم کي نه وي.

که څوک په یو ځای کي د پنځلسو ورځو د پاتېدلو نیت وکړي او پوره لمونځ شروع کړي، لېکن بیا د هغه اراده بدله سي او تر پنځلسو ورځو مخکي د سفر کولو نیت وکړي، نو تر څو چې هغه سفر شروع کړی نه وي، تر هغه وخته پوري مقیم پاتېږي او پوره لمونځ به کوي.

د نوکرۍ او دندې د ځای حکم

مسئله: داوسني وخت د بعضي محققینو علماؤ او مفتیانو په نېز په موجوده دور کي چې کوم حضرات مستقل په یو اداره کي نوکري کوي، یا په یو ښار کي د تجارت او دندې په غرض سره مقیم وي او د هغو قصد دا وي چې له دې ځایه به له یو خاص سبب څخه بغیر بل ځای ته نه منتقل کیږي، نو دا ځای هم د هغو لپاره د وطن اصلي په درجه کي دی او دلته د پوره لمونځ کولو (اِتمام) حکم جاري کیږي(البحر الرائق ج: ۲، ص: ۱۳۹، ط: زکریا). اصلاً په دې مسئله کي د علماؤ اختلاف دی. په ځیني کتابو کي د نوکرۍ او دندې ځای د وطنِ اقامت په درجه کي شمېرل سوی دی. لېکن په دلائلِ فقهیه وو سره د دې خبري تائید کیږي چې د نوکرۍ ځای او د دندې او معاش ځای د وطنِ اصلي په حکم کي دی، او احتیاط هم په همدې قول کي دی. د تفصیل لپاره دي دا کتابونه وکتل سي: (امداد الاحکام، احسن الفتاوی، احکام السفر، کتاب المسائل)

وطن سكنیٰ

﴿۷۱۲﴾ وَلَمْ يَعْتَبِرِ الْمُحَقِّقُوْنَ وَطَنَ السُّكْنٰى او اعتبار نه دی کړی محققینو علماؤ د وطنِ سکنیٰ وَهُوَ مَا يَنْوِي الْإِقَامَةَ فِيْهِ دُوْنَ نِصْفِ شَهْرٍ او وطنِ سکنیٰ هغه وطن دی چي په هغه کي نيت د اقامت (پاتېدلو) وکړي له نيمي مياشتي څخه کم وخت.

لغات: ﴿لم يعتبر﴾ د افتعال له بابه د نفي جحد صيغه ده، مصدر: اعتبارًا: اعتبار کول، يو شي ته اهميت او حيثيت ورکول.

تشريح: وطنِ سکنیٰ هغه ځای او وطن ته وايي چي هلته انسان له پنځلسو ورځو څخه د کم وخت پاتېدلو نيت کړی وي (په دې شرط چي هغه د ده دوطنِ اصلي په حکم کي نه وي). محققينو دوطنِ سکنیٰ اعتبار نه دی کړی، يعني د هغه په وجه نه مسافر مقيم کيږي او نه مقيم مسافر کيږي، بلکي محققينو وطن صرف پر دوو تقسيم کړی دی (يعني وطنِ اصلي او وطنِ اقامت)؛ ځکه په وطنِ سکنیٰ کي اقامت نه ثابتيږي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

بَابُ صَلَاةِ الْمَرِيْضِ

(دا) باب د ناروغه کس د لمانځه (په بیان کي) دی

تشریح: د مسافر او مریض لپاره په ډېرو احکامو کي تخفیف هم سته او اسقاط هم سته. نو ځکه له "باب صلاة المسافر" څخه وروسته یې د مریض د لمانځه احکام بیان کړي دي.

کوم مریض په ناسته لمونځ کولای سي؟

﴿۴۱۳﴾ إِذَا تَعَذَّرَ عَلَى الْمَرِيْضِ كُلُّ الْقِيَامِ کله چي ناممکنه سي پر مریض پوره ولاړه (درېدل) أَوْ تَعَسَّرَ بِوُجُوْدِ أَلَمٍ شَدِيْدٍ یا مشکله سي (ولاړه) د سخت تکلیف موجودېدلو په وجه أَوْ خَافَ زِيَادَةَ الْمَرَضِ أَوْ إِبْطَاءَهُ بِهِ یا مریض وېرېږي د مرض پر زیاتېدلو یا د مرض پر ځنډېدلو د ولاړي په سبب (چي د درېدلو په وجه به مي مرض زیات سي. یا د مرض روغتیا به ډېره وځنډېږي) صَلَّى قَاعِدًا بِرُكُوْعٍ وَ سُجُوْدٍ نو هغه دي په ناسته لمونځ وکړي په رکوع او سجده کولو سره.

لغات: ﴿مریض﴾ ناروغ، ناجوړ، ﴿تعذّر﴾ د تفعل د باب ماضي دہ، د دې باب دوې معناوې نقل سوي دي: ① مشکل کېدل، ② ناممکن کېدل. دلته همدا دويمه معنیٰ مراد ده. ﴿تعسّر﴾ دا هم د تفعل د باب ماضي ده: سختېدل، مشکل کېدل. ﴿ألم﴾ درد، تکلیف (جسماني یا روحاني). جمع: آلام. ﴿إبطاء﴾ د افعال د باب مصدر دی: ځنډېدل، ځنډول. (معجم الوسیط)

تشریح: ① که انسان داسي مریض وي چي د هغه لپاره لږ ګړی درېدل هم مشکل وي، ② یا د سخت درد او تکلیف په وجه د انسان لپاره درېدل مشکل وي، ③ یا اوس خو درېدلای سي. لېکن له هغه څخه د مرض زیاتېدلو غالب ګومان وي، ④ یا مریض ته دا ډېره وي چي که په ولاړي لمونځ کوم، نو صحت او روغتیا به وځنډېږي (ډېر وخت به په کښېوځي).

نو په دې شلور سره صورتونو کي هغه ته پکار دي چي قیام (ولاړه) پرېږدي او په ناسته په رکوع او سجده سره لمونځ اداء کړي، نه په اشاره سره.

﴿۴۱۴﴾ وَيَقْعُدُ كَيْفَ شَاءَ فِي الْأَصَحِّ او کښېني دې څرنګه چې د ده خوښه وي، د صحيح ترين قول مطابق (یعني اصح قول دا دی چې څه پول د ده خوښه وي. هغسې دې کښېني).

تشریح: د اصح قول مطابق د ناستې په کیفیت کې پر مریض وغیره هیڅ پابندي نشته. څرنګه چې یې خوښه وي، هغسې دې په لمانځه کې کښېني، برابره ده د التحیات پر هیئت کښېني او که چار زانو کښېني، خو اولیٰ دا ده چې که زیات تکلیف نه وي، نو د التحیات پر هیئت دې کښېني. (در مختار مع الشامي ج:۲، ص:۴۹۵)

که څوک لږ وخت پر درېدلو قدرت لري، نو څه حکم دی؟

﴿۴۱۵﴾ وَإِلَّا قَامَ بِقَدْرِ مَا يُمْكِنُهُ کنې (که پوره ولاړه مشکله وي، نو) ودې درېږي څومره چې د ده لره ممکنه وي (یعني څومره وخت چې د ده په قدرت کې وي).

تشریح: که یو څوک په قیام باندې قادر خو وي، لېکن زیات ګړی نه سي درېدلای، نو پر هغه لازم دي چې څومره ګړی قدرت لري، هغومره دې په ولاړه لمونځ وکړي. بیا دې په ناسته لمونځ پوره کړي، حتیٰ که صرف د الله اکبر ویلو په اندازه د ولاړې قدرت لري، نو تکبیر دې په ولاړه ووایي. همدارنګه که څوک پر یو شي باندې په تکیه کولو سره پر ولاړې قدرت لري مثلاً پر دېوال، لکړه یا د یو خادم په مرسته او تکیه سره په ولاړې لمونځ کولای سي، نو د داسې کس لپاره په ولاړه لمونځ کول لازم دي، په ناسته د هغه لمونځ نه اداء کېږي. (انوار الایضاح بحواله در مختار مع الشامي ج:۲، ص:۴۹۵ ط: بیروت)

﴿۴۱۶﴾ وَإِنْ تَعَذَّرَ الرُّكُوعُ وَالسُّجُودُ او که ناممکنه سي رکوع او سجده کول صَلَّى قَاعِدًا بِالْإِيمَاءِ نو هغه دې په ناسته په اشاره کولو سره لمونځ وکړي.

﴿۴۱۷﴾ وَجَعَلَ إِيمَاءَهُ لِلسُّجُودِ أَخْفَضَ مِنْ إِيمَائِهِ لِلرُّكُوعِ او ودې ګرځوي خپل اشاره د سجدې لپاره زیاته ټیټه (کښته) له خپل اشارې څخه د رکوع لپاره (یعني د سجدې لپاره دې د رکوع د اشارې په نسبت ټیټه اشاره کوي) فَإِنْ لَمْ يَخْفِضْهُ عَنْهُ او که ټیټه (کښته) نه کړي د سجدې اشاره د رکوع له اشارې څخه لَا يَصِحُّ نو (لمونځ) نه صحیح کېږي.

لغات: ﴿إيماء﴾ د افعال د باب مصدر دی؛ اشاره کول. ﴿أخفض﴾ د ضرب له بابه اسم تفضیل دی؛ زیات ټیټ، کښته.

تشريح: کوم څوک چې په قيام باندې خو قادر وي، لېکن له رکوع او سجده کولو څخه عاجزه وي، يا په قيام، رکوع او سجود يوه باندې هم قدرت نه لري، لېکن پر ناستې قدرت لري، نو هغه دې په ناسته په اشاره سره لمونځ وکړي او داشارې حقيقت سر کړول دي.

په اشاره سره لمونځ کونکي به رکوع او سجده څنګه کوي؟

وجعل ايمائه للسجود الخ: فرمايي چې د سجدې اشاره دې له رکوع څخه زياته کښته (ټيټه) کوي، يعني د رکوع لپاره دې لږ کړېږي او په سجده کې دې تر هغه زيات کړېږي چې سجده له رکوع څخه بېله سي، لهذا که د رکوع او سجدې دواړو لپاره برابره اشاره کوي، نو لمونځ يې نه صحيح کېږي. (شفاء الارواح)

مسئله: کوم څوک چې په رکوع او سجده باندې قادر نه وي، نو د هغه لپاره په ناستې پر بالښت، مېز وغيره باندې د سجده کولو ضرورت نسته (صرف اشاره دې کوي)، بيا هم که پر دې شيانو باندې سجده وکړې نو په حاصل کې په سر کړولو سره سجده اداء کېږي (يعني ګواکې هغه په اشاره سره سجده اداء کړه). (حلبي کبير ص: ۲۶۲ بحوالة کتاب المسائل)

مخ ته يو شی را پورته کول او سجده باندې کول

﴿۴۱۸﴾ وَلَا يَرْفَعُ لِوَجْهِهٖ شَيْءٌ يَسْجُدُ عَلَيْهِ او نه دې پورته کوي د خپل مخ وطرف ته يو شی چې پر هغه سجده وکړي فَإِنْ فَعَلَ وَ خَفَضَ رَأْسَهٗ نو که داسې وکړي او خپل سر (د سجدې لپاره) ټيټ کړي صَحَّ نو صحيح کېږي وَإِلَّا لَا کنې نه (صحيح کېږي).

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چې د سجدې لپاره بالښت، يا خښته يا تخته يا داسې بل شی را پورته کول او د تندي سره لګول صحيح نه دي، لهذا که يو مريض بالښت را پورته کړي او د تندي سره يې ولګوي، نو له دوو حالو څخه به خالي نه وي: يا خو هغه به د رکوع او سجدې لپاره خپل سر هم کوږ کړی وي يا به نه وي، که سر يې هم کوږ کړی وي، نو لمونځ يې صحيح کېږي او هغه په اشاره سره سجده اداء کونکی شمېرل کېږي، لېکن دا بد فعل دی، او که بالښت را پورته کړي او پر تندي يې ولګوي او سر بالکل ټيټ نه سي، نو په دې سره سجده او رکوع نه اداء کېږي، لهذا د هغه لمونځ نه صحيح کېږي. (شفاء الارواح)

له ناستي څخه عاجز کس به څنګه لمونځ کوي؟

﴿۴۱۹﴾ وَإِنْ تَعَسَّرَ الْقُعُوْدُ او که مشکله سي ناسته (يعني په ناستي هم لمونځ نه سي کولای) أَوْمَأَ مُسْتَلْقِيًا أَوْعَلَى جَنْبِهِ نو اشاره دي کوي په پروتي سره ستوني ستخ يا پر خپل بغل وَ الْأَوَّلُ أَوْلَى او اول (ستوني ستخ پروته) غوره ده وَيَجْعَلُ تَحْتَ رَأْسِهِ وِسَادَةً او اږدي به تر خپل سر لاندي بالښت لِيَصِيْرَ وَجْهُهُ إِلَى الْقِبْلَةِ لَا السَّمَاءِ د دې لپاره چي وګرځي دده مخ د قبلې وطرف ته، نه د آسمان وطرف ته وَيَنْبَغِيْ نَصْبُ رُكْبَتَيْهِ إِنْ قَدَرَ او مناسب دي د خپلو زنګنو درول که يې قدرت (طاقت) وي حَتَّى لَا يَمُدُّهُمَا إِلَى الْقِبْلَةِ د دې لپاره چي نه وغځوي زنګونان (پښې) د قبلې وطرف ته.

لغات: ﴿مستلقيًا﴾ د استفعال له بابه اسم فاعل دی، مصدر: اِسْتِلْقَاء: ستوني ستخ پرېوتل. ﴿جنب﴾ اړخ، څنګ، بغل. ﴿وِسادة﴾ بالښت، يا د بالښت په توګه تر سر لاندي کونکی بل شی. جمع: وِسَادَات. ﴿نصب﴾ د ضرب د باب مصدر دی: درول، جګول. ﴿ركبتيه﴾ تثنيه د رُكْبَةٌ ده: زنګون (څنګون). ﴿يمدّ﴾ د نصر له بابه مضارع ده: غوړول (غځول).

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چي که مريض يا معذوره کس پر ناستي هم قدرت نه لري. نو په پروته يا پر بغل دي په اشاره لمونځ وکړي، په پورته د لمونځ کولو صورت دا دی چي ستوني ستخ پرېوځي او خپل دواړي پښې د قبلې وطرف ته کړي. زموږ په هيواد (افغانستان) کي قبله د مغرب وطرف ته ده نو د دې مريض سر به د مشرق وطرف ته وي او پښې به يې د مغرب وطرف ته وي. او پر بغل د پرېوتلو صورت دا دی چي د شمال وطرف ته سر کړي په راسته اړخ باندي پرېوځي. يا د جنوب وطرف ته سر کړي په چپه اړخ باندي پرېوځي. لېکن ستوني ستخ پرېوتل اولیٰ او افضل دي. او د دغه تر سر لاندي دي يو بالښت کښېږدي، د دې لپاره چي مخ يې د قبلې وطرف ته سي. نه د آسمان وطرف ته او د دې لپاره چي د رکوع او سجدې لپاره اشاره کول هم ممکن سي؛ ځکه بغير له بالښت څخه روغ سړی هم اشاره نه سي کولای مريض خو پرېږده!!! او که څه قدرت لري. نو دواړه زنګونان دي هم ودروي. د دې لپاره چي پښې يې د قبلې وطرف ته را نه سي؛ ځکه دا فعل بې له ضرورته مکروه تنزيهي دی او که قدرت يې نه وي، نو پښې دي وغوړوي. (شفاء الارواح)

﴿۴۲۰﴾ وَإِنْ تَعَذَّرَ الْإِيْمَاءُ او که ناممکنه سي (یا مشکله سي) اشاره کول (یعني په اشاره هم لمونځ نه سي کولای) أُخِّرَتْ عَنْهُ مَا دَامَ يَفْهَمُ الْخِطَابَ نو له ده څخه به لمونځ مؤخر کیږي (یعني له ده څخه لمانځه فرضیت ساقطیږي) تر دې چې هغه په خبره (الهي خطاب) پوه سي قَالَ فِي الْهِدَايَةِ: هُوَ الصَّحِيْحُ په هدایه کي یې ویلي دي: همدا صحیح ده وَجَزَمَ صَاحِبُ الْهِدَايَةِ فِي "التَّجْنِيْسِ وَالْمَزِيْدِ" بِسُقُوْطِ الْقَضَاءِ إِذَا دَامَ عَجْزُهُ عَنِ الْإِيْمَاءِ أَكْثَرَ مِنْ خَمْسِ صَلَوَاتٍ او قطعي فیصله یې کړې ده (ټینګه رنایې کړې ده) صاحب د هدایې (په خپل کتاب) "التجنیس والمزید" کي د قضاء د ساقطېدلو (لمونځ معاف کېدلو) کله چې باقي پاته سي دانسان عاجزه کېدل له اشاره کولو څخه تر پنځو لمنځونو زیات وَإِنْ كَانَ يَفْهَمُ الْخِطَابَ که څه هم هغه په خبره پوهیږي وَصَحَّحَهُ قَاضِيْخَان او قاضي خان همدا صحیح بللي دي وَمِثْلُهُ فِي الْمُحِيْطِ او همداسي په محیط کي (ذکر سوي) دي وَاخْتَارَهُ شَيْخُ الْإِسْلَامِ وَفَخْرُ الْإِسْلَامِ او شیخ الاسلام او فخر الاسلام همدا اختیار کړي (خوښ کړي) دي وَقَالَ فِي الظَّهِيْرِيَّةِ: هُوَ ظَاهِرُ الرِّوَايَةِ وَعَلَيْهِ الْفَتْوىٰ او په ظهیریه کي یې ویلي دي: همدا ظاهر روایت دی او پر همدې فتویٰ ده وَفِي الْخُلَاصَةِ: هُوَ الْمُخْتَارُ او په خلاصه کي (ذکر سوي) دي: همدا مختار قول دی وَصَحَّحَهُ فِي الْيَنَابِيْعِ وَالْبَدَائِعِ او په ینابیع او بدائع کي یې همدا صحیح بللي دي وَجَزَمَ بِهِ الْوَلْوَالِجِيُّ او پر همدې قطعي فیصله کړې ده ولوالجي رَحِمَهُمُ اللّٰهُ الله تعالیٰ دي پر دوی (ټولو) رحم وکړي.

لغات: ﴿ما دام﴾ له افعال ناقصه وو څخه دی، د خپل مابعد والا فعل یا حکم تر بقاء پوري د ما قبل فعل پر نفي یا اثبات باندي دلالت کوي، لکه، لا أجلس ما دمت قائما، زه نه کښېنم تر څو چي ته ولاړ یې. ﴿الخطاب﴾ خبري، ﴿جزم﴾ د ضرب د باب ماضي ده، قطعي کرځول، قطعي فیصله کول.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چي دیو چا مرض که دومره زیات سي چي په سر باندي د اشاره کولو قدرت یې هم نه وي، خو عقل او پوهه یې پر ځای وي چي په خبره پوهیږي، نو په هغه وخت کي له ده څخه د لمانځه فرضیت ساقطیږي او قضاء یې لازمیږي، یعني په هغه وخت کي پر ده لمونځ

فرض نه پاتیږي او د سترګو یا وروځو یا زړه په اشاره سره د لمونځ کولو ضرورت نشته؛ ځکه د دې شیانو اشارې لره اعتبار نه دی ورکول سوی او وروسته پر هغه قضاء لازم ده. برابره ده مرض له پنځو نمځونو څخه زیات وخت پاته سوی وي او که کم وخت پاته سوی وي (په هر صورت کې پر دې مریض د هغه لمنځونو قضاء لازم ده).

وجزم الخ: یعني صاحب د هدایې رَحِمَهُ الله په خپل کتاب "التجنیس والمزید" کې لیکلي دي چې که مرض دومره زیات سي چې په سر داشاره کولو قدرت هم پاته نه سي. نو برابره ده عقل پر ځای پاته وي، که نه. که چیرې دا مرض له پنځو لمنځونو څخه زیات وخت پاته وي. نو پر دې مریض د هغه لمنځونو قضاء لازم نه ده. او که مرض یې له دې څخه کم پاته سوی وي. نو قضاء لازم ده. ځرنګه چې "التجنیس والمزید" صاحب د هدایې رَحِمَهُ الله له هدایې څخه وروسته لیکلی دی. نو ځکه علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله فرمایي چې کوم قول په "التجنیس والمزید" کې دی. هغه لره به اعتبار وي. (شفاء الارواح)

﴿۲۱﴾ وَلَمْ يُؤْمِ بِعَيْنِهِ وَقَلْبِهِ وَحَاجِبِهِ او اشاره دې نه کوي په خپل سترګه او زړه او وروځي سره.

لغات: ﴿لم یؤم﴾ د افعال له بابه د جحد نفي بلم صیغه ده. مصدر: إیماء: اشاره کول. ﴿حاجب﴾ د سترګو وروځه. د سترګو د پاسه وربښتان.

تشریح: که یو څوک په سر هم اشاره نه سي کولای. نو هغه ته به د سترګو یا د زړه یا د وروځو په اشاره سره د لمونځ کولو حکم نه ورکول کیږي؛ ځکه د دې شیانو اشارې لره اعتبار نشته (لکه په تیر عبارت کې چې هم ذکر سوه). لهذا د سترګو یا زړه یا وروځو په اشاره سره اداء سوی لمونځ غیر معتبر دی.

که پر درېدلو قادر وي خو رکوع او سجده نه سي کولای، نو څه حکم دی؟

﴿۲۲﴾ وَإِنْ قَدَرَ عَلَى الْقِيَامِ وَعَجَزَ عَنِ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ او که قادر وي (قدرت لري) په ولاړه باندې او عاجزه وي له رکوع او سجدې څخه صَلَّى قَاعِدًا بِالْإِيمَاءِ نو لمونځ دې په ناسته په اشاره سره وکړي.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چې که یو څوک داسې مریض وي چې په قیام (ولاړه) باندې قادر وي لیکن په رکوع او سجده کولو باندې قادر نه وي، یا صرف په سجده باندې قادر نه وي. نو د هغه لپاره په ولاړه لمونځ کول لازم نه دي، بلکې هغه دې په ناسته په اشاره سره لمونځ وکړي. همدا افضل

دي او که په ولاړه په اشاره سره لمونځ وکړي، نو بیا هم جائز دي (داسي کس پر کُرسی اچوکی اباندي په ناستي سره هم په اشاره لمونځ کولای سي). (شفاء الارواح، انوار الایضاح)

که روغ کس د لمانځه په دوران کي مریض سي؟

﴿ ۴۲۳ ﴾ وَإِنْ عَرَضَ لَهُ مَرَضٌ او که پېښ سي لمونځ ګزار ته (په لمانځه کي) یو مرض يُتِمُّهَا بِمَا قَدَرَ نو پوره دي کړي لمونځ په داسي توګه چي د هغه قدرت لري (یعني په هر ډول چي د لمونځ په پوره کولو باندي قدرت لري. هغــې دي یې پوره کړي) وَلَوْ بِالْإِيمَاءِ که څه هم په اشاره سره وي فِي الْمَشْهُوْرِ د مشهوره قول مطابق.

لغات: ﴿عرض﴾ د ضرب د باب ماضي ده: پېښېدل. مثلاً: عَرَضَ لِفُلَانٍ أَمْرٌ و عَرَضَ لَهُ عَارِضٌ: فلانکي ته یو خبره یا یو ضرورت پېښ سو.

تشریح: یعني که جوړ او روغ کس د لمانځه څه حصه په ولاړه اداء کړي. بیا د لمانځه په دوران کي داسي مرض او عذر ورته پېښ سي چي د قیام (درېدلو) قدرت یې ختم سي او نور لمونځ په ولاړه نه سي کولای، مثلاً یو رګ یې بې ځایه سي، نو اوس پاته لمونځ چي څرنګه ممکنه وي. هغــې دي یې پوره کړي، که په رکوع او سجده کولو باندي قدرت لري، نو پاته لمونځ دي په ناستي په رکوع او سجده سره پوره کړي، او که په رکوع او سجده باندي یې هم قدرت نه وي، نو په ناستي دي په اشاره سره لمونځ پوره کړي او که پر ناستي هم قدرت نه لري، نو ستوني ستخ دي په اشاره سره لمونځ پوره کړي. (شفاء الارواح)

که په ناسته لمونځ کونکی د لمانځه په دوران کي روغ سي؟

﴿ ۴۲۴ ﴾ وَلَوْ صَلَّى قَاعِدًا يَرْكَعُ وَيَسْجُدُ او که لمونځ کوي په ناستي (او) رکوع او سجده کوي (یعني که یو چا د عذر په وجه په ناستي په رکوع او سجده سره لمونځ شروع کړی وي) فَصَحَّ بیا (د لمانځه په دوران کي) روغ (جوړ) سي بَنٰى نو بناء دي وکړي (یعني هغه لمونځ دي له سره نه شروع کوي. بلکي د هغه لمانځه پاته حصه دي په ولاړه پوره کړي).

تشریح: که څوک د عذر په وجه په ناستي په رکوع او په سجده سره لمونځ کوي. بیا د لمانځه په دوران کي روغ سي او په قیام باندي قادر سي، نو داسي کس دي پاته لمونځ پر هغه مخکښني لمانځه بناء کړي یعني پورته دي سي او پاته لمونځ دي په ولاړه پوره کړي. (شفاء الارواح)

که په اشاره سره لمونځ کونکی روغ سي؟

﴿۴۲۵﴾ وَلَوْكَانَ مُؤْمِيًا او که اشاره کونکی وي (يعني په اشاره سره يې لمونځ شروع کړی وي. بيا په لمانځه کي روغ سي) لَا نو نه (سي کولای بناء. بلکي له نوي سره به لمونځ کوي).

تشريح: که څوک د عذر په وجه رکوع او سجده په اشاره سره کوي، بيا د لمانځه په دوران کي روغ سي او په رکوع او سجده کولو باندي قادر سي، نو په دې صورت کي به بناء نه کوي، بلکي له نوي سره به لمونځ کوي. (شفاء الارواح)

د لېوني او بېهوښه کس د لمنځونو حکم

﴿۴۲۶﴾ وَمَنْ جُنَّ أَوْ أُغْمِيَ عَلَيْهِ خَمْسَ صَلَوَاتٍ او څوک چي لېونی يا بې هوښه سي تر پنځو لمنځو پوري قَضٰي نو (د هغو) قضاء به راوړي وَلَوْأَكْثَرَ او که زيات سي (يعني که لېونتوب او بې هوښي يې د پنځو لمنځونو له وخت څخه واوړي) لَا نو نه (به يې راوړي قضاء).

لغات: ﴿جُنَّ﴾ د ضرب د باب ماضي مجهوله ده: عقل زائلېدل (عقل کار پرېښودل)، لېونی کېدل. ﴿أُغمي﴾ د افعال د باب ماضي مجهوله ده: بې هوښه کېدل (بېهوښي)، چي په هغه کي د انسان قواوي کمزوري کېږي او عقل مغلوبېږي.

تشريح: که د يو چا عقل زائل سي، لېونی سي، يا بېهوښه سي او دا د لېونتوب يا بېهوښي حالت پنځه لمنځونه (يعني شلور وشت ساعته) يا تر هغه کم وخت پاته سي او بيرته جوړ سي، نو پر هغه د دې لمنځونو قضاء لازم ده. او که له پنځو لمنځونو (شلور وشتو ساعتو) څخه زيات وخت پاته سي، نو پر هغه د دې لمنځونو قضاء نسته؛ ځکه د حرج په سبب له هغه څخه ساقط سول.

که مريض د لمانځه رکعتونه او سجدې ياد نه سي ساتلای؟

مسئله: که د يو چا حافظه دومره کمزوري سي او دې حالت ته ورسېږي چي هغه ته د رکعتونو او سجدو شمېر ياد نه وي او د بېهوښی غوندي کيفيت باندي طاري وي، نو پر هغه د لمانځه اداء کول لازم نه دي، خو بيا هم که په لمونځ کولو کي يو څوک د هغه سره مرسته وکړي، نو اُميد سته چي د هغه لمونځ به صحيح سي. (کتاب المسائل ص: ۵۳۶، در مختار مع الشامي ج: ۲، ص: ۴۹۸)

فَصْلٌ فِيْ إِسْقَاطِ الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ

(دا) فصل دی په (بيان د) ساقطيدلو (معاف کيدلو) کي د لمانځه او روژې

تشريح: په دې فصل کي مصنف رَحِمَهُ الله هغه مسئلې بيانول غواړي چي په هغوی کي له مکلف شخصه لمونځ او روژه ساقطيږي.

﴿۴۷﴾ إِذَا مَاتَ الْمَرِيْضُ کله چي مريض مړ سي وَلَمْ يَقْدِرْ عَلَى الصَّلٰوةِ بِالْإِيْمَاءِ حال دا چي هغه قادر نه وي په اشاره سره پر لمونځ کولو (يعني په اشاره سره هم لمونځ نه سي کولای) لَايَلْزَمُهُ الْإِيْصَاءُ بِهَا نو لازم نه دي پر هغه وصيت کولو دې (قضائي) لمنځونو وَإِنْ قَلَّتْ که څه هم هغوی لږ وي وَكَذَا الصَّوْمُ إِنْ أَفْطَرَ فِيْهِ الْمُسَافِرُ وَالْمَرِيْضُ او همدارنګه روژه ده چي که يې نه ونيسي په رمضان کي مسافر او مريض وَمَاتَا قَبْلَ الْإِقَامَةِ وَالصِّحَّةِ او (بيا) دوی مړه سي له مقيم کيدلو او روغيدلو (روغتيا) څخه مخکي.

تشريح: که يو څوک دومره مريض سي چي د سر په اشاره سره هم په لمونځ کولو قدرت نه لري او په همدې مرض کي مړ سي، يا دومره مريض وي چي د روژې نيولو قدرت نه لري او په همدې حالت کي مړ سي. يا يو څوک د دومره سفر په اراده سره ووځي چي په شريعت کي د هغه لپاره د روژې نه نيولو اجازه دوي او بيا له مقيم کيدو څخه مخکي مړ سي، نو اوس پر دې ټولو کسانو د لمانځه او روژو قضاء نه لازميږي؛ ځکه پر دوی قضاء هغه وخت واجبيږي کله چي د مرض او سفر له ختميدو څخه وروسته دومره وخت وموندي چي په هغه کي قضائي لمنځونه او روژې اداء کولای سي. خو دلته حالت دا دی چي دوی ته د قضاء وخت بالکل نه دی ترلاسه سوی. نو ځکه پر دوی نه قضاء سته او نه وصيت کول باندي لازم دي. ها! که مريض روغ سي، يا مسافر مقيم سي، بيا مړه سي، نو بيا پر دوی قضاء لازميږي، مثلاً که له روغيدو يا له مقيم کيدلو څخه وروسته دومره ورځي ژوندی پاته سي، د څومره ورځو لمنځونه او روژې چي څني قضاء سوي وي. نو د ټولو قضائي لمنځونو او روژو قضاء راوړل باندي لازميږي، او که يو څو ورځي ژوندی پاته سي، نو د هغه ورځو يعني د روغتيا او اقامت د ورځو په اندازه د لمنځونو او روژ قضاء راوړل باندي لازميږي. (انوار الايضاح)

﴿۲۸﴾ وَعَلَيْهِ الْوَصِيَّةُ بِمَا قَدَرَ عَلَيْهِ وَبَقِيَ بِذِمَّتِهِ او پر ده لازم دي وصيت کول د هغه مقدار پر کوم چي دئ قادر وي او د ده پر ذمه باقي پاته سوی وي فَيُخْرِجُ عَنْهُ وَلِيُّهُ مِنْ ثُلُثِ مَا تَرَكَ نو باسي به د ده ولي (سرپرست) د ده له طرفه د هغه مال (میراث) له دریيمي حصې څخه کوم چي ده پري ايښی وي لِصَوْمِ كُلِّ يَوْمٍ وَلِصَلوٰةِ كُلِّ وَقْتٍ حَتَّى الْوِتْرِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ أَوْ قِيْمَتَهُ دهري ورځي د روژې او د هر يوه وخت د لمانځه په بدله کي تر دې چي د وترو په بدله کي (هم) نيم صاع د غنمو يا د هغه قيمت.

لغات ﴿وصية﴾ لغوي معنیٰ يې ده: نصيحت. او په اصطلاح کي هغه کار ته ويل کيږي چي انسان يې پر خپل مرگ معلق کوي چي مثلاً زما تر مرگ وروسته داسي وکړئ! (انوار الایضاح).

﴿ولي﴾ سرپرست، مشر ميراث خور، ﴿صاع﴾ داوسني وخت په اعتبار د پاکستاني کېلو په حساب سره يو صاع دري کېلو او ۱۴۹ گرامه او ۲۸۰ ملي گرامه کيږي. يا په بله ويناداچي څه د پاسه دري کېلو (او څيني علماؤ دآسانی لپاره دري کېلو ليکلي دي). نو نيم صاع يو نيم کېلو او ۷۴ گرامه او ۱۴۰ ملي گرامه کيږي يعني څه د پاسه يو نيم کېلو. خو په فديه کي دي احتياطاً پاو کم يو کېلو يا دوه کېلو غنم ورکوي (څکه غنم د خرما، کشمشو او داسي نورو په نسبت ډېر ارزانه پريوځي. نو په غنمو سره د فديه ورکولو په وخت کي دي احتياطاً څه زياتوب کوي).

تشريح: د عبارت حاصل دادی چي که يو څوک د عذر په وجه روژې نه ونيسي مثلاً مريض يا مسافر کس روژې نه ونيسي او بيا دا مريض روغ سي، يا مسافر مقيم سي او دوی دومره زمانه وموندي چي په هغه کي د دې روژو قضاء راوړلای سي، ليکن بيا يې هم قضاء نه راوړي، نو اوس پر دوی واجب دي چي د روژو د فديې وصيت وکړي. او همدا حکم د هغه کس لپاره هم دی کوم چا چي بغير له څه عذره محض د سُستی په وجه روژې نه وي نيولي، اُميد سته چي رب تعالیٰ په خپل فضل سره د هغه فديه قبوله کړي (ايضاح الاصباح). او فديه به د هغه ولي او وارث (ميرث خور) د هغه د ميراث له ثلث (دريیمي حصې څخه اداء کړي او د هري روژې په عوض کي دي نيم صاع غنم يا د هغه بازاري قيمت ورکړي. همدارنگه د هر قضايي لمانځه مع الوتر په عوض کي دي نيم صاع غنم يا د هغه بازاري قيمت ورکړي. (نيم صاع د پاکستاني کېلو په حساب سره څه د پاسه يو نيم کېلو کيږي احتياطاً پاو کم دوه کېلو. يا احتياطاً دي دوه کېلو ورکړي چي سره کال د روژې په ميلشت کي د دوه کېلو قيمت ۱۲۰ کلداري کيږي. نو د هري روژې په عوض کي دي ۱۲۰ کلداري فديه ورکړي. او صدقهٔ فطر لپاره هم نصف صاع کيږي چي د هغه حساب لوس بيان سو).

احقر حبيب الرحمن مدني

غفر الله له ولوالديه

۱۳/ رمضان/ ۱۴۴۲ هـ

﴿۲۹﴾ وَإِنْ لَّمْ يُوْصِ او که ده وصیت نه وي کړی وَتَبَرَّعَ عَنْهُ وَلِيُّهُ او داحسان په توګه (له خُلة) يې اداء کړي د ده له طرفه د ده ولي جَازَ نو جائز دي.

لغات: ﴿تبرّع﴾ د تفعّل د باب مصدر دی؛ غیرِ واجب شی اداء کول، غیرِ لازم کار کول، داحسان په توګه یو شی اداء کول، بلا عوضه یو شی ورکول.

تشریح: یعني که مړکېدونکی کس وصیت نه وي کړي، خو وارثان (میراث خوره) له خپل طرفه د احسان په توګه د هغه د قضائي روژو او لمنځونو فدیه اداء کړي، نو جائز دي، او اُمید سته چې رب تعالیٰ به خپل فضل سره د دوی دا فدیه قبوله کړي.

﴿۳۰﴾ وَلَا يَصِحُّ أَنْ يَّصُوْمَ وَلَا أَنْ يُّصَلِّيَ عَنْهُ او صحیح نه ده چې روژه ونیسي او نه دا (صحیح دي) چې لمونځ وکړي د مړي له طرفه.

تشریح: یعني د ولي لپاره دا صحیح نه دي چې د خپل مړي له طرفه لمنځونه یا روژې وکړي؛ ځکه لمونځ او روژه خالص بدني عبادتونه دي چې په هغوی کې نیابت (نائب والی) جائز نه دی (یعني په هغوی کې یو څوک د بل چا له طرفه نه سي نائب کېدلای)، لهذا د میّت له طرفه د لمانځه او روژې په اداء کولو سره د میّت له غاړې څخه هغه فرض نه ساقطیږي. (شفاء الارواح)

﴿۳۱﴾ وَإِنْ لَّمْ يَفِ مَا أَوْصٰى بِهٖ عَمَّا عَلَيْهِ او که چیرې پوره نه سي (کافي نه سي) هغه مال د کوم چې مړي وصیت کړی دی د هغو فدیو له طرفه (کافي نه سي) کوم چې پر مړي واجب دي يَدْفَعُ ذٰلِكَ الْمِقْدَارَ لِلْفَقِيْرِ نو (حیله دا ده چې) ولي دې هغه مقدار (کوم چې د ده سره موجود دی) فقیر ته ورکړي فَيَسْقُطُ عَنِ الْمَيِّتِ بِقَدْرِهٖ نو ساقطیږي له مړي څخه د هغه په اندازه فدیه ثُمَّ يَهَبُهُ الْفَقِيْرُ لِلْوَلِيِّ بیا دې فقیر هبه کړي هغه مال و ولي ته وَيَقْبِضُهُ ثُمَّ يَدْفَعُهُ الْوَلِيُّ لِلْفَقِيْرِ او قبضه دې کړي (وادې خلي) ولي هغه مال بیا دې یې فقیر ته ورکړي وَهٰكَذَا حَتّٰى يَسْقُطَ مَا كَانَ عَلَى الْمَيِّتِ مِنْ صَلٰوةٍ وَّصِيَامٍ او همداسې دې کوي تر دې چې ساقط سي هغه لمنځونه او روژې کوم چې پر مړي واجب وه.

لغات: ﴿لم يف﴾ د ضرب له بابه د جحد صيغه ده، مصدر: وفاءٌ: پوره کول، پوره کېدل، کافي کېدل.
﴿أوصٰى﴾ د افعال د باب ماضي ده: وصيت کول، يو څوک خپل وصي او ځای ناستی جوړول. ﴿يَهَبُ﴾ د فتح د باب مضارع ده: هبه کول، بېله عوضه (مفت) ورکول، ﴿يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذُّكُورَ﴾ (الشورى، ۴۹).
﴿هٰكذا﴾ له هاء "ۂ" او "كذا" څخه مرکب دی، په "كَذَا" کې کاف د تشبيه دی او "ذَا" اسم اشاره ده په معنی سره د ("مثل"، "همداسې")، او کله بيا پر دې هاء د تنبيه هم داخليږي يعني "هٰكذا" لکه دلته په عبارت کې.

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چې که د مړي ميراث دومره نه وي چې د هغه ټوله فديه په اداء کړل سي، نو څومره مال چې د ولي سره وي، هغه دې فقير ته ورکړي، مثلاً دومره وي چې صرف د څلورو لمنځونو فديه په اداء کېدلای سي، نو دا مال چې کله ته فقير ته ورکول سي، نو د مړي له طرفه د څلورو لمنځونو فديه اداء سوه، بيا دې فقير له خپل طرفه هغه مال ولي ته هبه کړي او ولي دې پر هغه قبضه وکړي او دويم وار دې يې فقير ته ورکړي، نو د مړي له طرفه بيا د نورو څلورو لمنځونو فدايه اداء سوه، لنډه دا چې فقير او ولي دې يو بل ته داسې ورکړه راکړه جاري وساتي تر دې چې (په همدې توګه) ټوله کفاره پوره سي. (شفاء الارواح)

﴿۴۳۲﴾ وَيَجُوْزُ إِعْطَاءُ فِدْيَةِ صَلَوَاتٍ لِوَاحِدٍ جُمْلَةً او جائز دي د څو لمنځونو فديه ورکول يوه کس ته پر يوه ځای بِخِلَافِ كَفَّارَةِ الْيَمِيْنِ په خلاف د قسم د کفارې وَاللهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى أَعْلَمُ او الله تعالیٰ پاک دی، لوړ شان والا دی او ډېر ښه علم والا (خبردار) دی.

لغات: ﴿إعطاء﴾ د افعال د باب مصدر دی: ورکول، ﴿جملةً﴾ د دې لفظ څو معناوې نقل سوي دي: ټوله، پر يوه ځای (مجتمعًا)، يقولون: اشتراه جملةً. أي مجتمعًا. غير مفرّق. (معجم لغة الفقهاء)

تشريح: يعني د ټولو لمنځونو او روژو فديه يوازې يوه فقير ته پر يوه ځای ورکول جائز دي (او که ټوله فديه د نصاب له مقدار څخه زياته وي، نو فديه خو اداء کيږي، لېکن داسې کول مکروه تحريمي دي)، او د قسم (يمين) د کفارې د روژو په فديه کې يوه فقير ته له يوې فديې (نصف صاع) څخه زيات نه سي ورکولای؛ ځکه د قسم په کفاره کې الله تعالیٰ د عدد صراحت کړی دی: ﴿فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِيْنَ...﴾، او همدا حکم د کفارهٔ ظهار دی چې په قرآن کې د عدد صراحت پکښې سوی دی: ﴿فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّيْنَ مِسْكِيْنًا﴾. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

بَابُ قَضَاءِ الْفَوَائِتِ

(دا) باب د پاته سوو لمنځونو د قضاء (په بيان کي) دی

(يا په بله وينا "دا باب د قضائي لمنځونو د راګرځولو په بيان کي دی)

تشريح: صاحب د کتاب رَحِمَهُ الله د "قضاء المتروکات" پر ځای "قضاء الفوائت" وويل: ځکه چي د مؤمن له شان څخه دا خبره ليري ده چي هغه قصداً لمونځ پرېږدي، کله نا کله د خوب، هېري وغيره په وجه له هغه څخه لمونځ فوت سي.

د "**قضاء**" **تعريف**: کوم شی چي اولاً واجب سوی وي، هغه له خپل تاکلي وخت څخه وروسته خپل مستحق ته سپارل، دې ته قضاء وايي. (انوار الايضاح)

﴿ ۵۳ ﴾ اَلتَّرْتِيْبُ بَيْنَ الْفَائِتَةِ وَالْوَقْتِيَّةِ وَبَيْنَ الْفَوَائِتِ مُسْتَحَقٌّ ترتيب په مينځ کي د فوت سوي (قضائي) لمانځه او وقتي لمانځه او (په مينځ کي) د فوت سوو (قضائي) لمنځونو لازم دی.

لغات: ﴿ترتيب﴾ د تفعيل د باب مصدر دی چي د هغه معنیٰ ده: ثابتول، هر شی د خپلي مرتبې په لحاظ سره (پر ځای) اېښوول، همدا مفهوم دلته دی چي لمنځونه د هغوی د وختونو د ترتيب په لحاظ سره اداء کول. ﴿فائتة﴾ د نصر له بابه د مؤنث اسم مفعول صيغه ده: فوت سوی لمونځ (کوم چي په خپل وخت کي نه وي اداء سوی)، يا په بله وينا: قضاء سوی لمونځ (قضائي لمونځ)، جمع: فَوَائِت، ﴿مُستحَق﴾ د استفعال له بابه مفعول دی: مستحق سوی، واجب او لازم.

تشريح: د عبارت تر حل مخکي اولاً "صاحبِ ترتيب" تعريف وپېژنئ!، صاحب ترتيب هغه کس دی چي پر هغه هيڅ قضائي لمونځ پاته نه وي، يا صرف پنځه يا تر دې کم لمنځونه د هغه پر نمه پاته وي، برابره ده هغه لمنځونه نوي (قضاء سوي) وي يا پخواني وي يا دواړه ډوله وي، لهذا که د يو کس پر نمه شپږ يا تر دې زيات قضائي لمنځونه وي، نو هغه کس صاحبِ ترتيب نه پاتېږي.

د عبارت حاصل دا دی چي د صاحبِ ترتيب کس لپاره د قضائي لمنځونو په اداء کولو کي د ترتيب خيال ساتل ضروري دي، يعني کوم لمونځ چي اول ځني قضاء سوی وي، هغه به اول راګرځوي او بيا به تر هغه وروسته والا لمونځ راګرځوي، همدارنګه د صاحبِ ترتيب لپاره دا هم ضروري ده چي اول قضائي لمنځونه اداء کړي، بيا وقتي، کنې وقتي لمونځ يې نه صحيح کېږي، دويم وار به يې کوي. په متن کي له "فوائت" څخه مراد تر شپږو کم لمنځونه دي. لو کوم څوک چي

صاحبِ ترتیب نه وي (یعني شپږ یا تر دې زیات لمځونه ځني قضاء سوي وي)، د هغه لپاره په ترتیب سره قضاء راوړل واجب نه دي، بلکي هغه ته اختیار دی چي هر لمونځ وغواړي، هغه دي اول راوګرځوي.

ترتیب په کومو شیانو سره ساقطیږي؟

﴿۲۴﴾ وَيَسْقُطُ بِأَحَدِ ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ او ساقطیږي ترتیب په یوه د دریو شیانو سره ضِيقُ الْوَقْتِ الْمُسْتَحَبِّ فِي الْأَصَحِّ (۱) د (لمانځه) مستحب وخت تنګېدل، د صحیح ترین قول مطابق.

لغات: ﴿ضیق﴾ د ضرب د باب مصدر دی: تنګېدل (تنګ کېدل).

تشریح: په تېره مسئله کي ذکر سوه چي د قضائي او وقتي لمانځه په مینځ کي ترتیب واجب دی. اوس دلته هغه شیان بیانوي چي د هغوی په وجه ترتیب ساقطیږي. یعني که له دغه لاندیني دریو شیانو څخه یو شی موجود سي، نو ترتیب واجب نه پاتیږي، بلکي په داسي صورت کي به اول وقتي لمونځ کوي، بیا به تر هغه وروسته قضائي لمونځ کوي.

① ... د وخت د تنګۍ په وجه د قضائي او وقتي لمانځه په مینځ کي ترتیب ساقطیږي. لهذا که وخت تنګ سي او د دې خبري بېره وي چي که د قضائي لمانځه په راګرځولو مشغوله سم، نو وخت به ووځي، نو په داسي صورت کي دي اول وقتي لمونځ وکړي او تر هغه وروسته دي قضائي لمونځ وکړي.

هسي خو د اصل وخت تنګوالي لره اعتبار دی، نه د مستحب وخت، لېکن د مازیګر په وخت کي د شیخینو (امام ابو حنیفه او امام ابو یوسف) رَحِمَهُمَا الله په نېز اصل وخت لره اعتبار دی، او د امام محمد رَحِمَهُ الله په نېز مستحب وخت لره اعتبار دی او مصنف رَحِمَهُ الله د امام محمد رَحِمَهُ الله قول ته اصح ویلي دي، د دغه اختلاف ثمره په هغه صورت کي ښکاره کیږي کله چي له یو چا څخه د ماپښین لمونځ قضاء سي او د مازیګر په وخت کي په یاد ورسي او وخت صرف دومره پاته وي چي که هغه اول د ماپښین قضائي لمونځ راګرځوي او بیا د مازیګر لمونځ اداء کوي، نو د مازیګر لمونځ یا د هغه څه حصه به په مکروه وخت یعني د لمر د تغیر (سور کېدو) په وخت کي واقع سي، نو د شیخینو رَحِمَهُمَا الله په نېز پر هغه ترتیب لازم دی چي اول دي د ماپښین لمونځ راوګرځوي بیا دي د مازیګر لمونځ اداء کړي، خو د امام محمد رَحِمَهُ الله په نېز ترتیب ساقطیږي (ځکه د مازیګر لمونځ له خپل مستحب وخت څخه وځي او په مکروه وخت کي اداء کیږي)، نو ځکه اول دي د مازیګر لمونځ وکړي او بیا دي د ماپښین لمونځ راوګرځوي، دا اختلاف د یوه روایت پر بناء دی او په بل روایت کي خو د شیخینو او د امام

محمد رَحِمَهُ الله تولو په نېز اصل وخت لره اعتبار دی او اکثرو همدې ته صحيح ويلي دي. (شفاء الارواح بحواله عمدة الفقه)

﴿۳۵﴾ وَالنِّسْيَانُ (۲) او هېره (چې قضائي لمونځ څني هېر سي).

تشريح: (۲)... د هيري په وجه هم ترتيب ساقطيږي چې د قضائي لمونځ څني هېر وي، مثلاً د ماپښين د لمونځ کولو په وخت کي دا څني هېره وي چې زما څخه د سهار لمونځ قضاء سوی دی او د ماپښين لمونځ وکړي، نو دا وقتي د ماپښين لمونځ صحيح کيږي، لېکن که د وقتي لمانځه تر سلام ګرځولو مخکي قضائي لمونځ ورته ياد سي او په وخت کي ګنجائش وي، نو پر هغه ترتيب لازميږي او وقتي لمونځ فاسديږي، نو اول به قضائي لمونځ راګرځوي، بيا به وقتي لمونځ کوي.

﴿۳۶﴾ وَإِذَا صَارَتِ الْفَوَائِتُ سِتًّا غَيْرَ الْوِتْرِ (۳) او کله چې وګرځي فوت سوي (قضائي) لمنځونه شپږ بغير له وترو څخه (يعني په دې صورت کي هم ترتيب ساقطيږي کله چې له وترو څخه بغير نور فرض قضاء سوي لمونځونه شپږو ته ورسيږي) فَإِنَّهُ لَا يُعَدُّ مُسْقِطًا ځکه وتر (د ترتيب) ساقطونکی نه شمېرل کيږي وَإِنْ لَزِمَ تَرْتِيبُهُ که څه هم د وترو خپل ترتيب لازم دی (چې د ماخوستن تر لمانځه وروسته کول لازم دي. مخکي کول يې جائز نه دي).

تشريح: (۳)... که قضاء سوي (فوت سوي) لمنځونه شپږو ته ورسيږي، نو هم ترتيب ساقطيږي، لهذا تر دې وروسته د قضائي لمنځونو او وقتي لمانځه په مينځ کي ترتيب واجب نه پاتيږي، مثلاً له يو چا څخه ديوې ورځې او شپې لمنځونه قضاء سي او په دا بله ورځ هم د سهار لمونځ څني قضاء سي، نو اوس هغه صاحب ترتيب پاته نه سو، لهذا اوس د دې بلي ورځي د ماپښين وقتي لمونځ مخکي اداء کولای سي، لېکن د وترو لمونځ به په دې شپږو لمنځونو کي نه شمېرل کيږي، که څه هم د وترو او د ماخوستن د لمانځه په مينځ کي خپل ترتيب لازم دی او نه ساقطيږي چې د ماخوستن تر لمانځه وروسته او د سهار تر لمانځه مخکي به وتر اداء کول کيږي، لهذا که وتر څني پاته سي، نو د سهار تر فرضو مخکي د هغوی اداء کول ضروري دي، که د ياد والي او د وخت د ګنجايش باوجود يې اداء نه کړي او د سهار لمونځ وکړي، نو نه صحيح کيږي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

ساقط سوی ترتيب کله راګرځي؟

﴿۳۷﴾ وَلَمْ يَعُدِ التَّرْتِيبُ بِعَوْدِهَا إِلَى الْقِلَّةِ او ترتيب نه راګرځي په راګرځېدلو سره د قضائي لمنځونو د لږوالي وطرف ته (يعني د قضائي لمنځونو په لږېدلو سره ساقط سوی ترتيب بېرته نه لازميږي).

لغات: ﴿لم یعد﴾ د نصر له بابه د نفي صیغه ده، مصدر: عَوْدًا، راګرځېدل، واپس کېدل، بحاله کېدل. ﴿القِلّة﴾ د ضرب له بابه اسم مصدر دی: لږوالی، لږ کېدل.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چې کله د شپږو یا د زیاتو لمنځونو په وجه ترتیب ساقط سي، نو اوس په هغوی کې د بعضي لمنځونو په راګرځولو سره ترتیب بیرته نه را ګرځي، لهذا اوس چې کوم لږ لمنځونه پاته دي، د هغوی د یادوالي باوجود وقتي لمونځ کول جائز دي، مثلاً له یو چا شخه پنځلس لمنځونه قضاء سوي وي او بیا د هغوی قضاء راوړل شروع کړي، تر دې چې له پنځو شخه کم لمنځونه پاته سي، نو په دې سره هغه بیرته صاحب ترتیب نه ګرځي، بلکي اوس هم د دې پاته لږ لمنځونو له قضاء راوړلو شخه بغیر وقتي لمونځ کول صحیح دي، همدا اصح قول دی.

او د بعضي حضراتو په نېز ترتیب راګرځي، نو د هغو په نېز په پورتني صورت کې وقتي لمونځ پر پاته قضائي لمنځونو مخکي کول صحیح نه دي او صاحب د هدایې رَحِمَہُ اللہ همدې قول ته اظهر ویلي دي، او احتیاط په همدې کې دی چې (بیرته) ترتیب ثابت ومنل سي. (شفاء الارواح، ایضاح الاصباح)

﴿۴۳۸﴾ وَلَا بِفَوْتِ حَدِيْثَةٍ بَعْدَ سِتٍّ قَدِيْمَةٍ او نه (ترتیب راګرځي) د نوي لمانځه په فوت کېدو (قضا کېدو) سره تر شپږو پخوانیو قضائي لمنځونو وروسته (یعني چې تر پخواني شپږو قضائي لمنځونو شه موده وروسته یو بل نوی لمونځ قضاء سي، نو په هغه نوي قضائي لمانځه کې ترتیب بیرته نه راګرځي) عَلَى الْأَصَحِّ فِيْهِمَا د صحیح ترین قول مطابق په دواړو مسئلو کې.

لغات: ﴿حدیثة﴾ مؤنث د حدیثٌ دی، نوی، جمع: حِدَاثٌ وحُدَثَاءُ. ﴿قدیمة﴾ مؤنث د قدیمٌ دی: مخکینی، پخوانی. فیهما: په دې کې د تثنیه ضمیر مرجع دغه مذکوره مسئله او مخکینی مسئله ده.

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چې که له یو چا شخه پخوا شپږ لمونځونه قضاء سوي وي او هغه یې تر اوسه راګرځولي نه وي او بیا شه موده وروسته یو بل لمونځ هم قضاء سي، نو په دې صورت کې هم ترتیب نه راګرځي، مثلاً له یو کس شخه یو کال مخکي شپږ لمنځونه قضاء سوي وه کوم چې یې تر اوسه اداء کړي نه وه، اوس یو کال وروسته یو بل لمونځ مثلاً د سهار لمونځ هم قضاء سو. نو څرنګه چې دغه کس له مخکي شخه صاحب ترتیب نه وو (ترتیب هم ساقط وو)، نو ځکه په نوي قضاء سوي لمانځه کې هم ترتیب نه لازمیږي چې دا د سهار لمونځ به د ماپښین تر لمانځه مخکي راګرځوي، بلکي که د سهار د لمانځه له راګرځولو شخه بغیر د ماپښین لمونځ اداء کړي، نو صحیح کیږي. (شفاء الارواح)

که صاحبِ ترتیب ته قضائي (فوت سوی) لمونځ په یاد وي، نو څه حکم دی؟

﴿۳۹﴾ فَلَوْصَلّٰی فَرْضًا ذَاكِرًا فَائِتَةً وَلَوْ وِتْرًا نو که اداء کړي یو فرضي لمونځ په داسې حال کي چي ورته یاد وي قضائي لمونځ که څه هم هغه (قضائي لمونځ) وتر وي فَسَدَ فَرْضُهُ فَسَادًا مَوْقُوفًا نو فاسدیږي د ده فرضي لمونځ په موقوف فساد سره (په موقوفه توګه فاسدیږي) فَإِنْ خَرَجَ وَقْتُ الْخَامِسَةِ مِمَّا صَلَّاهُ بَعْدَ الْمَتْرُوْكَةِ ذَاكِرًا لَهَا بیا که ووځي د پنځم لمانځه وخت له هغه لمانځونو څخه (یعني د هغه لمانځونو د پنځم لمانځه وخت وځي) کوم چي ده اداء کړي وي له پرېښوول سوي (قضائي) لمانځه څخه وروسته په داسې حال کي چي هغه (پرېښوول سوی لمونځ) ورته یاد وي (په لنډه ویناداچي که دغه کس د متروکه (قضائي) لمانځه د یادوالي په حالت کي د پنځو وختو لمانځونه اداء کړي) صَحَّتْ جَمِيْعُهَا نو ټوله لمانځونه یې صحیح کیږي فَلَا تَبْطُلُ بِقَضَاءِ الْمَتْرُوْكَةِ بَعْدَهُ نو نه باطلیږي (دا اداء کړل سوي لمانځونه) د متروکه لمانځه په قضاء راوړلو سره تر دې وروسته (یعني د پنځم لمانځه د وخت تر وتو وروسته د متروکه (قضائي) لمونځ په قضاء راوړلو سره بیا هغوی نه باطلیږي) وَإِنْ قَضَى الْمَتْرُوْكَةَ قَبْلَ خُرُوْجِ وَقْتِ الْخَامِسَةِ او که قضاء راوړي د متروکه لمانځه مخکي تر وتلو د پنځم لمانځه د وخت (یعني که د پنځم لمانځه د وخت تر وتلو مخکي هغه قضائي لمونځ راوګرځوي) بَطَلَ وَصْفُ مَا صَلَّاهُ مُتَذَكِّرًا قَبْلَهَا نو باطلیږي د هغه لمانځونو وصف (فرضیت) کوم چي یې اداء کړي وي تر متروکه (قضائي) لمانځه مخکي د متروکه لمونځ د یادوالي په حالت کي (یعني فرض نه پاتیږي) وَصَارَ نَفْلًا او هغوی (فرضي لمانځه) نفل ګرځي.

لغات: ﴿ذاکرًا﴾ د نصر د باب فاعل دی؛ یادونکی (یادلرونکی)، مصدر؛ ذِکْرًا او ذُکْرًا؛ یادول، په ذهن کي راوستل. ﴿المتروکة﴾ د نصر له بابه مفعول دی؛ پرېښوول سوی لمونځ.

تشریح: دا د ترتیب په واجب کېدلو باندي تفریع ده، حاصل یې دا دی چي که له یو صاحبِ ترتیب کس څخه یو لمونځ قضاء (فوت) سي که څه هم د وترو لمونځ وي، او بیا د هغه د یادوالي باوجود وقتي لمونځ وکړي، نو هغه وقتي لمونځ د فسادِ موقوف په توګه فاسدیږي، مثلاً یو صاحبِ ترتیب

کـس د مازیګر لمونځ وکړي حال دا چي هغه ته یاد وي چي زما څخه د ماپښین لمونځ قضاء سوی دی او هغه مي تر اوسه نه دی کړی، نو د هغه دا د مازیګر لمونځ موقوفاً فاسدیږي.

فإن خرج إلخ: له دې ځایه د فساد موقوف (موقوفاً فاسدیدلو) مطلب بنیـي چي د هغه حاصل دا دی چي داسي لمانځه ته به په قطعي توګه فاسد نه ویل کیږي، بلکي د یوه شکل په پیـدا کېدلو باندي د هغه د فساد او صحت حکم موقوف کیږي، تفصیل یې دا دی چي دغه کس کوم چي صاحبِ ترتیب دی او له ده څخه یو لمونځ قضاء سو، بیا ده د هغه قضائي لمانځه د یاد والي باوجود وقتي لمنځونه جاري وساتله تر دې چي پنځه لمنځونه یې وکړه، نو څرنګه چي هغه صاحبِ ترتیب وو او د قضائي لمونځ له راګرځولو څخه بغیر یې وقتي لمنځونه وکړه، نو ځکه دا وقتي لمنځونه ټوله فاسد سوه، اوس ګواکي ټوله شپږ لمنځونه له ده څخه قضاء سوه، او کله چي قضائي لمنځونه شپږ سوه، نو په دې وجه ترتیب هم ساقط سو، او د دغه وقتي پنځو لمنځونو فساد (فاسدېدل) خو د ترتیب په وجه وو (چي ترتیب پکښي واجب وو)، حال دا چي اوس ترتیب ساقط سو، نو هغه فساد د ترتیب په ساقطېدلو سره ختم سو، نو ځکه اوس هغه پنځه وقتي لمنځونه صحیح سوه، اوس پر ده صرف یو لمونځ کوم چي حقیقتاً قضاء سوی وو پاته سو.

او که دغه صاحبِ ترتیب کس د پنځو وقتي لمنځونو د وخت له پوره کېدلو څخه مخکي هغه یو قضاء سوی لمونځ را وګرځوي، نو اوس هغه اداء کړل سوي وقتي لمنځونه فرض نه پاتیږي. بلکي نفل ګرځي او هغوی ټوله به راګرځول کیږي (قضاء به یې راوړل کیږي)، مثلاً زید صاحبِ ترتیب دی او د سهار لمونځ ځني قضاء سو او زید د هغه له راګرځولو څخه بغیر وقتي لمنځونه کوله، تر دې چي د دویمي ورځي لمر راوختلی او زید هغه قضائي (د سهار) لمونځ د یاد والي باوجود په دې موده کي نه را وګرځوی، نو هغه ټوله وقتي لمنځونه صحیح کیږي او که د دویمي ورځي د لمر راختلو څخه مخکي زید په یو وخت کي مثلاً د ماخوستن یا ماښام په وخت کي هغه قضائي لمونځ راوګرځوي، نو اوس تر دې مخکي چي څومره وقتي لمنځونه یې کړي دي، هغه ټوله نفل ګرځي، نو هغوی به هم بیرته راګرځول کیږي.

د قضائي لمنځونو نیت

﴿۴۰﴾ وَإِذَا كَثُرَتِ الْفَوَائِتُ او کله چي زیات سي فوت سي (قضائي) لمنځونه يَحْتَاجُ لِتَعْيِينِ كُلِّ صَلَاةٍ نو محتاج دی د هر لمانځه د متعینولو ته (یعني په دې صورت کي د هر لمانځه د معلومولو ته احتیاج دی).

﴿۴۱﴾ فَإِنْ أَرَادَ تَسْهِيلَ الْأَمْرِ عَلَيْهِ بیا که چیري وغواړي دې کار آسانه کېدل پر خپل

ځان (چې دا د هر لمانځه متعينولو كار ورته آسانه سي) نَوىٰ أَوَّلَ ظُهْرٍ عَلَيْهِ أَوْ آخِرَهُ نو نيت دي وكړي د اول هغه ماپښين د لمانځه كوم چې پر ده (واجب) دی يا تر ټولو آخري د ماپښين د لمانځه.

لغات: ﴿تسهيل﴾ د تفعيل د باب مصدر دی: كار آسانه كول.

تشريح: كه قضاء سوي لمنځونه ډېر سي، نو د هغوی د قضاء راوړلو په وخت كي د وخت او ورځي تعيين ضروري دی چې د فلانكې ورځي فلانكی لمونځ راګرځوم، صرف دا نيت كول چې د سهار يا د ماپښين د لمانځه قضاء راوړم كافي نه دي، په داسي نيت كولو كي اشتباه ده، نو ځكه په را روان عبارت كي د دې لپاره يو آسانه طريقه بيانوي.

فإن أراد تسهيل الخ: يعني كه پر يو چا ډېر وخت لمنځونه پاته وي، نو د هغوی د نيت آسانه طريقه دا ده چې مثلاً داسي نيت وكړي چې پر ما څومره د ماپښين لمنځونه دي (يا زما څخه چې څومره د ماپښين لمنځونه قضاء سوي دي) له هغوی څخه داول يا دآخري ماپښين قضاء راوړم، په هر قضائي لمانځه كي دي همداسي نيت كوي، نو په همدې نيت سره به د هغه لمنځونه (په ترتيب سره) اداء كيږي. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

﴿۵۴۲﴾ وَكَذَا الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَيْنِ او همداسي د دوو رمضانو روژې (متعينولو ته احتياج دی) عَلَى أَحَدِ تَصْحِيحَيْنِ مُخْتَلِفَيْنِ د يوې تصحيح مطابق له دوو مختلفو (بېلابېلو) تصحيح ګانو څخه (يعني له دوو مختلفو صحيح قولونو څخه د يوه صحيح قول مطابق د دوو رمضانو د روژو متعينول هم ضروري دي).

تشريح: يعني كه له يو چا څخه د دوو رمضانو څه روژې قضاء سوي وي (لكه حائضه ښځه چې عموماً پر هغې د څو كلونو روژې پاته وي)، نو د هغوی د قضاء راوړلو په وخت كي هم تعيين ضروري دی چې د فلاني رمضان د روژو قضاء راوړم، دې قول ته (چې تعيين ضروري دی) علامه زيلعي رَحِمَهُ الله صحيح ويلي دي او د بعضو په نيز تعيين ته ضرورت نسته او دې قول ته په خلاصه كي صحيح ويل سوي دي، نو په دې توګه تصحيح مختلفه سوې ده. (شفاء الارواح، حاشيه)

﴿۵۴۳﴾ وَيُعْذَرُ مَنْ أَسْلَمَ بِدَارِ الْحَرْبِ او معذوره به ګڼل كيږي هغه كس كوم چې اسلام راوړی وي په دار الحرب كي بِجَهْلِهِ الشَّرَائِعَ (مده په معذوره ګڼل كيږي) د خپل ناخبرۍ په وجه سره په شرعي احكامو (يعني له شرعي مسائلو څخه د ناخبرۍ په وجه به هغه معذوره شمېرل كيږي).

لغات: ﴿جهل﴾ د سمع د باب مصدر دی: ناخبره كېدل، ناواقف كېدل. ﴿شرائع﴾ جمع د شَرِيعَةٌ ده: د الهي احكامو مجموعه، اسلامي قانون.

تشریح: یعني که یو کس د کافرانو په ملک کې مسلمان سي او هلته داوسېدلو په وجه هغه ته د شرعي احکامو مثلاً د لمانځه، روژې، زکاة او داسې نورو علم او خبر نه وي. نو په دې وجه یې شرعي احکام اداء کړي نه وي، نو هغه معذوره شمېرل کېږي، تر څو چې دا کس هلته د کافرانو په ملک کې وي، د هغه ورځو د لمنځونو او روژو قضاء نه باندي لازمېږي، او که هغه په همدې حالت کې مړ سي. نو سبا د قیامت په ورځ به ان شاء الله نه مأخوذ کېږي، او دار الاسلام ته له راتګ څخه وروسته چې کوم لمنځونه او روژې ځني فوت سي، د هغوی قضاء باندې فرض ده. همدا حکم د هغه کس دی چې په داسې قبائلي او غرنی علاقه کې استوګن وي چې هلته د شرعي احکامو هیڅ ښوونکی او د زده کړې هیڅ لاره نه وي. (انوار الایضاح، شفاء الارواح بتغیر)

بَابُ إِدْرَاكِ الْفَرِيضَةِ

(دا) باب د فرضي لمانځه د نیولو (په بیان کې) دی

که د یوازي لمونځ کولو په وخت کې جماعت ودرېږي؟

﴿۳۳﴾ إِذَا شَرَعَ فِيْ فَرْضٍ مُنْفَرِدًا کله چې شروع وکړي په یو فرضي لمانځه باندي یوازي فَأُقِيْمَتِ الْجَمَاعَةُ بیا (په دې دوران کې) جماعت ودرول سي قَطَعَ نو (فرض) دي مات کړي (یعني هغه شروع کړی فرضي لمونځ دي پرېږدي) وَاقْتَدَىٰ او اقتداء دي وکړي (په امام پسې) إِنْ لَمْ يَسْجُدْ لِمَا شَرَعَ فِيْهِ (په دې شرط) که چېرې یې سجده نه وي کړې د هغه لمانځه لپاره چې شروع یې په کړي ده أَوْ سَجَدَ فِيْ غَيْرِ رُبَاعِيَّةٍ یا یې سجده کړې وي په غیر څلور رکعتیز لمانځه کې (یعني سجده خو یې کړې وي. لیکن هغه څلور رکعتیز لمونځ نه وي).

تشریح: که یو څوک یوازي (تنها) بغیر له جماعت څخه فرضي لمونځ شروع کړی وي او په همدې وخت کې هلته د همدې فرضو جماعت ودرېږي، نو اوس دا یوازي لمونځ کونکی (منفرد) به څه کوي؟ په دې باره کې فقهاؤ څو صورتونه بیان کړي دي او په دغه عبارت کې صرف دوه صورتونه بیان سوي دي، نور صورتونه به په راروانو عبارتونو کې ذکر سي.

①... كه يوازي لمونځ كونكى (منفرد) د فرضو په اول ركعت كي وي او تر اوسه يې د هغه سجده نه وي كړې چي په همدې ځاى كي د همدې فرضو جماعت ودرېږي يعني امام تكبير تحريمه ووايي، نو هغه دي خپل لمونځ مات كړي (پرېږدي) او په جماعت كي دي شريك سي، برابره ده هر فرضي لمونځ وي يعني برابره ده څلور ركعتيز وي لكه د ماپښين، مازيګر او ماخوستن لمونځ، يا درې ركعتيز يا دوه ركعتيز وي لكه د ماښام او سهار لمونځ، د ټولو همدغه حكم دى.

②... أو سجد في غير رباعية: يعني دا پورتنى حكم په هغه صورت كي هم دى كله چي هغه (منفرد) د اول ركعت سجده كړې وي مثلاً په دوېم ركعت كي وي او هغه څلور ركعتيز لمونځ نه وي، يعني د سهار يا ماښام لمونځ وي، نو هم دي هغه مات كړي (پرېږدي) او په جماعت كي دي شركت وكړي. (شفاء الارواح)

﴿٣٥﴾ وَإِنْ سَجَدَ فِيْ رُبَاعِيَّةٍ او كه سجده يې كړې وي په څلور ركعتيز لمانځه كي ضَمَّ رَكْعَةً ثَانِيَةً نو ور سره يو ځاى دي كړي دوېم ركعت وَ سَلَّمَ او سلام دي وګرځوي (پر دې دوېم ركعت) لِتَصِيْرَ الرَّكْعَتَانِ لَهٗ نَافِلَةً دې لپاره چي وګرځي دوه ركعته د ده لپاره نفل ثُمَّ اقْتَدٰى مُفْتَرِضًا بيا دي اقتداء وكړي (په امام پسې) د فرضو د اداء كولو لپاره.

تشريح: ③... په دې عبارت كي د درېيم صورت بيان دى، درېيم صورت دا دى چي كه څلور ركعتيز لمونځ وي (لكه د ماپښين، مازيګر او ماخوستن لمونځ)، او يوازي لمونځ كونكي (منفرد) د اول ركعت سجده كړې وي، نو فوراً دي لمونځ نه ماتوي بلكي دوه ركعته دي پوره كړي بيا دي سلام وګرځوي او په جماعت كي دي شريك سي، د دې لپاره چي دا دوه ركعته نفل سي او فرض په جماعت سره اداء سي، او كه تر اوسه يې د اول ركعت سجده نه وي كړې، نو فوراً دي په ولاړه سلام وګرځوي (يا په بله وينا په ولاړه دې په سلام سره لمونځ مات كړي) او په جماعت كي دي شريك سي.

﴿٣٦﴾ وإنْ صَلّٰى ثَلَاثًا او كه اداء كړي يې وي درې ركعته (په څلور ركعتيز فرضي لمانځه كي) أَتَمَّهَا نو هغه (څلور ركعته) دي پوره كړي ثُمَّ اقْتَدٰى مُتَنَفِّلًا إِلَّا فِي الْعَصْرِ بيا دې اقتداء وكړي (په امام پسې) د نفلو په نيت سره مګر (نه) د مازيګر په لمانځه كي.

تشريح: ④... په دې عبارت كي د څلورم صورت بيان دى او هغه دا چي كه په څلور ركعتيز لمانځه كي يې درې ركعته پوره كړي وي چي په همدې دوران كي جماعت ودرېږي، نو اوس دي خپل لمونځ نه ماتوي، بلكي هغه دې پوره كړي او وروسته دې د نفلو په نيت د امام سره شريك سي،

خو دا صورت د مازیګر په لمانځه کي نه سي کېدلای؛ ځکه د مازیګر تر لمانځه وروسته نفل کول منع دي.

﴿۸۶﴾ وَإِنْ قَامَ لِثَالِثَةٍ فَأُقِيمَتْ قَبْلَ سُجُودِهِ او که ولاړ سي د دریېم رکعت لپاره بیا جماعت ودرول سي د ده تر سجده کولو مخکي قَطَعَ قَائِمًا بِتَسْلِيمَةٍ فِي الْأَصَحِّ نو لمونځ دي مات کړي (پرېږدي) په ولاړي په يوه سلام سره، د اصح قول مطابق (يعني په ولاړه دي په سلام ګرځولو سره لمونځ ختم کړي).

تشریح: ⑤... پنځم صورت دا دی چي که منفرد په څلور رکعتیز لمانځه کي دوه رکعته پوره کړي وي او د درېیم رکعت لپاره ولاړ سوی وي او تر اوسه يې د درېیم رکعت سجده نه وي کړې چي په همدې دوران کي جماعت ودرېږي، نو حکم دا دی چي په ولاړي سلام وګرځوي (يعني په ولاړه دي په سلام سره لمونځ مات کړي) او په جماعت کي دي شریک سي.

یادونه: په مذکوره صورت کي دوېم قول دا دی چي په ولاړه دي سلام نه ګرځوي، بلکي هغه دي کښېني او په قعده (ناسته) کي دي سلام وګرځوي (يعني په ناسته دي په سلام سره لمونځ مات کړي) او په جماعت کي دي شریک سي، دا قول د شمس الائمه سرخسي رَحِمَهُ الله دی، او علامه فخر الاسلام رَحِمَهُ الله فرمايي چي په ولاړه دي په تکبیر ویلو سره په جماعت کي شریک سي، خو اصح او مفتیٰ به قول هغه دی کوم چي په تشریح کي ذکر سو چي هغه ته مصنف رَحِمَهُ الله اصح ویلي دي. (مراقي الفلاح ص، ۲۲۴۵)

که د نفلو يا سنتو په دوران کي جماعت ودرېږي، نو څه حکم دی؟

مسئله: که يو چا نفلي لمونځ يا سنت شروع کړي وي چي په همدې دوران کي لمونځ ودرېږي، نو د دې درې صورتونه دي: ① که چېري هغه تر اوسه دوه رکعته نه وي پوره کړي، نو فوراً دي لمونځ نه ماتوي بلکي دوه رکعته دي پوره کړي، بيا دي سلام وګرځوي او په لمانځه کي دي شریک سي. ② او که د نفلو يا سنتو د درېیم رکعت لپاره ولاړ سوی وي او تر اوسه يې د هغه سجده نه وي کړې، نو بېرته دي ناستي ته راوګرځي، سلام دي وګرځوي او په جماعت کي دي شریک سي. ③ او که د درېیم رکعت سجده يې هم کړې وي، نو بيا دي څلور سره رکعته پوره کړي او په جماعت کي دي شریک سي. (کتاب المسائل ص، ۳۸۹. در مختار مع شامي ج، ۲، ص، ۵۰۷)

که د ماپښین د سنتو په دوران کې د ماپښین لمونځ یا د جمعې خطبه شروع سي؟

﴿۳۸﴾ وَإِنْ كَانَ فِيْ سُنَّةِ الْجُمُعَةِ فَخَرَجَ الْخَطِيْبُ او که د جمعې په سنتو کي وي او (په دې دوران کي) خطیب راووځي (راسي) أَوْ فِيْ سُنَّةِ الظُّهْرِ فَأُقِيْمَتْ یا د ماپښین په سنتو کي وي او جماعت ودرول سي سَلَّمَ عَلٰى رَأْسِ رَكْعَتَيْنِ نو سلام دي وګرځوي پر سر د دوو رکعتونو (یعني دوه رکعته دي پوره کړي او سلام دي وګرځوي) وَهُوَ الْأَوْجَهُ او همدا زیات مُدلَل دی (همدا مستند خبره ده) ثُمَّ قَضَى السُّنَّةَ بَعْدَ الْفَرْضِ بیا دي له فرضو څخه وروسته د سنتو قضاء راوړي.

تشریح: که د جمعې تر لمانځه مخکي سرې په څلورو رکعتو سنتو کي وي او په دې دوران کي خطیب را ووځي یعني خطبه شروع سي، یا د ماپښین تر لمانځه مخکي په څلورو رکعتو سنتو کي وي او په دې دوران کي د ماپښین جماعت ودرېږي، نو د مصنف رَحِمَهُ الله په نېز راجح دا ده چي که سنت کونکی په اولو دوو رکعتو کي وي، نو دوه رکعته دي پوره کړي او سلام دي وګرځوي او بیا دي له فرضو څخه وروسته سنت را وګرځوي (خو که په آخري دوو رکعتو کي وي نو که د دریم رکعت سجده یې کړې وي نو څلور سره رکعته دي پوره کړي، او که د دریم رکعت سجده یې نه وي کړې نو د بعضې مشایخو رایه دا ده چي د ناستې و طرف ته دي را وګرځي او پر دویم رکعت دي سلام وګرځوي او په آخر کي دي سجدهٔ سهو هم وکړي)، خو د بعضو په نېز صحیح دا ده چي مطلقاً دي خپل څلور رکعته سنت په مختصره قرائت سره پوره کړي. برابره ده د جماعت درېدلو په وخت کي سنت کونکی په اولو دوو رکعتو کي وي او که په آخري دوو رکعتو کي وي، د دواړو صورتونو ګنجایش سته، د موقع مطابق چي کوم صورت مناسب وګني، پر هغه دي عمل وکړي. (شفاء الارواح بحوالۂ عمدة الفقه، انوار الایضاح)

د سهار د سنتو مسئله

﴿۳۹﴾ وَمَنْ حَضَرَ وَالْإِمَامُ فِيْ صَلٰوةِ الْفَرْضِ او څوک چي حاضر سي په داسي حال کي چي امام په فرضي لمانځه کي وي اِقْتَدٰى بِهٖ نو په هغه پسي دي اقتداء وکړي وَلَا يَشْتَغِلُ عَنْهُ بِالسُّنَّةِ إِلَّا فِي الْفَجْرِ او نه دي مشغولیږي له دې (فرضي لمانځه) څخه په سنتو مګر په (سنتو د) سهار کي إِنْ أَمِنَ فَوْتَهٗ (په دې شرط) که چیري د هغه (سهار د لمانځه) له فوتېدلو څخه په امن وي (یعني

د جماعت فوتیدلو (تیرېدلو) بیره نه وي) وَإِنْ لَّمْ يَأْمَنْ او كه په امن نه وي (یعني د جماعت فوتېدلو بیره وي) تَرَكَهَا نو سنت دې پرېږدي.

لغات: ﴿حضر﴾ د نصر د باب ماضي ده: حاضرېدل، راتلل. ﴿یشتغل﴾ مشغولېدل، توجه لیرې کېدل. ﴿أَمِنَ﴾ د سمع د باب ماضي ده، أَمْنًا: مطمئن کېدل، بې خوفه کېدل.

تشریح: که یو کس داسې وخت مسجد ته ورسیږي چې جماعت ولاړ وي او تر اوسه هغه کس سنت مؤکده نه وي کړي لکه د ماپښین او جمعې په لمانځه کې، نو په عبارت کې خو مطلق حکم سوی دی چې هغه دې په سنتو نه مشغوله کیږي بلکې په امام پسې دې قتداء وکړي. لیکن په دې کې څه تفصیل دی لکه په حاشیه کې چې هم ذکر دي چې که د دې کس غالب ګومان دا وي چې رکوع ته د امام له تللو څخه مخکې زه سنت پوره کولای سم او د جماعت یو رکعت به هم را څخه تېر نه سي، نو له مسجد څخه دباندې په جلا ځای کې دې هغه وکړي. بیا دې اقتداء وکړي. او که د رکعت تېرېدلو بېره وي، نو سنت دې نه کوي بلکې په جماعت کې دې شریک سي.

إِلَّا الْفَجْرِ الخ: خو که د سهار په لمانځه کې داسې وخت مسجد ته ورسیږي چې جماعت ولاړ وي، نو څرنګه چې د سهار سنت زیات مؤکد دي چې په ټوله سنن مؤکده وو کې په اوله درجه سره مؤکد دي، نو ځکه د سهار په سنتو کې حکم دا دی چې که د آخري ناستې د نیولو اُمید وي چې امام به په آخره ناسته کې ونیسم، نو مخکې دې سنت له مسجد څخه بهر په یو ځای کې وکړي او که ځای نه وي، نو په مسجد کې دننه په یو کونج او ګوښه کې دې یې وکړي (یاد کومو مسجدونو په مینځ کې چې پایې (ستنې) یعني پیلران جوړ سوي وي، هغه ته دې ورېږي او سنت دې پوره کړي). او که د آخرې ناستې (تشهد) د نیولو اُمید نه وي، نو سنت دې پرېږدي او په جماعت کې دې شریک سي. (شفاء الارواح)

د سهار د سنتو قضاء

﴿۵۰﴾ وَلَمْ تُقْضَ سُنَّةُ الْفَجْرِ إِلَّا بِفَوْتِهَا مَعَ الْفَرْضِ او قضاء به نه راوړل کیږي د سهار د سنتو مګر د فرضو سره د هغوی د فوتېدلو په صورت کې (یعني کله چې فرض او سنت دواړه فوت (قضاء) سي. نو بیا د سنتو قضاء راوړل کېدلای سي).

لغات: ﴿لم تقض﴾ د ضرب له بابه د جحد صیغه ده، مصدر: القضاءُ: اداء کول. د لمانځه قضاء راوړل (له وخت تېرېدلو څخه وروسته راګرځول).

تشريح: د سهار سنت که د فرضو سره قضاء سي، نو تر زوال مخکې د فرضو سره يو ځای د سنتو راګرځول هم پکار دي او که تر زوال وروسته يې راګرځوي، نو صرف فرض دي وکړي. او که صرف سنت پاته سوي وي، نو د سنتو قضاء نسته، خو په همدې ورځ د اشراق له وخت څخه بيا د زوال تر وخته پورې د هغه سنتو اداء کول ښه دي. (در مختار مع الشامي ج:۱، ص: ۶۷۲)

د ماپښين د سنتو قضاء

﴿۱۵۱﴾ وَقَضَى السُّنَّةَ الَّتِيْ قَبْلَ الظُّهْرِ فِيْ وَقْتِهِ قَبْلَ شَفْعِهِ او قضاء دي راوړي د هغه سنتو کوم چې د ماپښين تر لمانځه مخکې دي د ماپښين په وخت کې د ماپښين تر دوه رکعته سنتو مخکې.

لغات: ﴿شفع﴾ جوړه، دوه، هغه شمېر کوم چې پر دوو برابر تقسيم سي، دلته څني مراد د ماپښين تر فرضو وروسته دوه رکعته سنت دي.

تشريح: که د ماپښين تر لمانځه مخکې څلور رکعته سنت نه وکړل سي، نو د ماپښين تر لمانځه وروسته دي هغه راوګرځوي، اوس به هغه د ماپښين تر دوه رکعته سنتو مخکې راګرځوي او که وروسته. نو د امام ابو يوسف رَحِمَهُ الله مسلک دا دی چې اول دي دوه رکعته سنت وکړي، بيا دي هغه څلور رکعته سنت راوګرځوي، او امام محمد رَحِمَهُ الله فرمايي چې اول دي څلور رکعته سنت راوګرځوي بيا دي دوه رکعته سنت اداء کړي، مصنف رَحِمَهُ الله د امام محمد رَحِمَهُ الله قول اختيار کړی دی. لېکن دواړه قولونه مفتیٰ به دي، خو د امام ابو يوسف رَحِمَهُ الله پر قول عمل زيات دی. (شفاء الارواح بحوالة عمدة الفقه)

لمونځ ګزار کله د جماعت نيونکی يا د جماعت د فضيلت حاصلونکی شمېرل کېږي؟

﴿۱۵۲﴾ وَلَمْ يُصَلِّ الظُّهْرَ جَمَاعَةً بِإِدْرَاكِ رَكْعَةٍ او لمونځ يې نه دی کړی د ماپښين په جماعت سره د يوه رکعت په نيولو سره (يعني د يوه رکعت په نيولو سره لمونځ ګزار د جماعت نيونکی نه شمېرل کېږي) بَلْ أَدْرَكَ فَضْلَهَا بلکې هغه د جماعت فضيلت ونيوی (وموندی).

تشريح: د عبارت حاصل دا دی چې کوم څوک د امام سره د فرضي لمانځه يو رکعت ونيسي، نو دا به ونه ويل کېږي چې هغه جماعت نه دی نيولی (يا په بله وينا په جماعت سره يې لمونځ نه دی کړی)، خو هغه ته د جماعت فضيلت حاصلېږي. (شفاء الارواح)

يادونه: د دې مسئلې تعلق په حقيقت کې د قسم سره دی، نو که يو څوک قسم واخلي چې (معاذ الله!) نن به د ماپښين لمونځ په جماعت سره نه کوم، نو دا سې څوک که صرف يو رکعت د امام سره

ونيسي (يو ركعت په جماعت سره وكړي)، نو هغه نه حانث كيږي (يعني قسم يې نه ماتيږي). ځكه د يوه ركعت نيولو ته عرفاً په جماعت سره اداء كول نه وايي او د قسم دار ومدار پر عرف وعادت دی.

او د جماعت د فضيلت حاصلېدلو په هكله په عبارت كې مذكوره حكم د امام محمد رحمه الله په نېز دی يعني چې تر څو د امام سره لږ تر لږه په يوه ركعت كې شريك نه سي، د جماعت فضيلت نه حاصليږي، ليكن د جمهورو احنافو موقف دی دا دی چې كه د لمانځه په هـې يوه جزء كې د امام سره شريك سي، حتى چې په آخره ناسته كې هم، نو په جماعت سره د لمونځ كولو فضيلت ورته حاصليږي. (كبيري ص: ۵۱۰، شامي ج: ۲، ص: ۵۱۰، كتاب المسائل ص: ۳۸۸)

﴿۵۲﴾ وَ اخْتُلِفَ فِيْ مُدْرِكِ الثَّـلَاثِ او اختلاف سوی دی د دريو ركعتو د نيونكي په باره كي.

لغات: ﴿مدرك﴾ د افعال له بابه فاعل دی: نيونكی، موندونكی.

تشريح: كه څوك په څلور ركعتيز لمانځه كې دري ركعته د امام سره ونيسي او يو ركعت ځني تېر سوی وي، نو په دې كې اختلاف دی: يو قول دا دی چې داسې كس ته هم د جماعت نيونكی (په جماعت سره لمونځ كونكی) نه ويل كيږي، همدا اظهر قول دی او پر همدې فتوىٰ ده او د بعضو په نېز داسې كس ته د جماعت نيونكی (موندونكی) ويل كيږي. (لهذا كه څوك قسم واخلي چې په جماعت سره به لمونځ نه كوم او هغه دري ركعته د امام سره وكړي، نو هغه نه حانث كيږي (قسم يې نه ماتيږي): ځكه د اظهر او مفتىٰ به قول مطابق دريو ركعتو په نيولو سره هم د جماعت نيونكی نه ورته ويل كيږي اشفاء الارواح). خو څرنګه چې د دې مسئلې مدار پر عُرف دی، نو ځكه د حانث كېدلو او نه حانث كېدلو په هكله به عُرف ته كتل كيږي چې په عُرف كې د څومره ركعتو نيونكی د پوره جماعت نيونكی شمېرل كيږي (مدني).

د سنتو او نفلو اهميت

﴿۵۳﴾ وَيَتَطَوَّعُ قَبْلَ الْفَرْضِ إِنْ أَمِنَ فَوْتَ الْوَقْتِ او نفل به تر فرضو مخكې كوي كه چيري په امن وي له وخت فوتېدلو څخه (يعني د وخت تېرېدلو بيره نه وي) وَإِلَّا فَلَا كنې نو نه (دې يې كوي).

تشريح: دا عبارت مجمل دی، تفصيل يې دا دی چې نفل پر دوه قسمه دي: ① سنت مؤكده، ② سنت غير مؤكده. او لمونځ ګزار له دوو حالو څخه خالي نه دی، يا هغه به فرضي لمونځ په جماعت سره اداء كوي يا منفرداً (يوازي) به يې اداء كوي، كه هغه په جماعت سره اداء كونكی وي، نو د هغه لپاره لازم دي چې سنت مؤكده وكړي او كه منفرد وي، نو د يوه روايت مطابق پر هغه هم لازم دي او بعضو ويلي دي چې هغه ته اختيار دی يعني كوي يې او كه يې نه كوي (حاشيه بحوالة شفاء الارواح). (خو په اكثره عباراتو كې د منفرد او غير منفرد تر مينځ هيڅ فرق نسته. بلكي د وخت د ګنجايش په

وخت کې د هر یوه لپاره د سنتو خیال ساتل ضروري دي، او سنت هم درجه په درجه دي، تر ټولو اعلیٰ مقام د سهار د سنتو دی. بیا له ماپښین څخه مخکې د څلورو رکعتو سنتو دی...)، او پاته سو سنت غیر مؤکده، نو په هغه کې مطلق اختیار دی چې کوي یې او که یې نه کوي (حاشیه)، لېکن تر فرضو مخکې سنت او نفل به هغه وخت کوي کله چې په وخت کې ګنجائش وي او که وخت تنګ وي، نو اول به فرضي لمونځ کوي چې هسې نه فرض له خپل وخت څخه واوړي. (شفاء الارواح)

یادونه: علامه طحطاوي رَحِمَهُ الله لیکلي دي چې که مصنف رَحِمَهُ الله د "فوت الوقت" پر ځای "فوت الجماعة" ویلي وای، نو ښه به وای؛ ځکه کله چې دا معلومه سي چې د جماعت فوتېدلو د بیرې په وخت کې نفل او سنت پرېښوولای سي، نو د وخت فوتېدلو د بیرې په وخت کې به په درجه اولیٰ د هغوی پرېښوول معلوم سي. (انوار الایضاح بحوالهٔ طحطاوي علی مراقي الفلاح)

د رکوع نیونکي حکم

﴿۲۰۸﴾ وَمَنْ أَدْرَكَ إِمَامَهُ رَاكِعًا او څوک چې ونیسي (وموندي) خپل امام په رکوع کې فَكَبَّرَ وَوَقَفَ حَتّٰى رَفَعَ الْإِمَامُ رَأْسَهُ نو دیٔ تکبیر ووایي او ودرېږي تر دې چې امام (له رکوع څخه) خپل سر راپورته کړي لَمْ يُدْرِكِ الرَّكْعَةَ نو هغه دغه رکعت نه ونیوی.

تشریح: صورت د مسئلې دا دی چې که یو څوک مسجد ته په داسې وخت کې ورسېږي چې امام په رکوع کې وي، او هغه د ولاړې په حالت کې تکبیر ووایي او رکوع ته ولاړ نه سي بلکې همداسې ودرېږي یا لږ غوندې کوږ سي او امام د هغه له رکوع څخه مخکې سر راپورته کړي، نو په دې دواړو صورتونو کې هغه د رکعت نیونکی نه شمېرل کېږي.

که مقتدي له امام څخه مخکې رکوع ته ولاړ سي، نو څه حکم دی؟

﴿۲۰۹﴾ وَإِنْ رَكَعَ قَبْلَ إِمَامِهِ بَعْدَ قِرَاءَةِ الْإِمَامِ مَا تَجُوزُ بِهِ الصَّلوٰةُ او که چېرې مقتدي تر خپل امام مخکې رکوع وکړي، د امام له دومره قرائت څخه وروسته چې په هغه سره لمونځ جائز کېږي فَأَدْرَكَهُ إِمَامُهُ فِيهِ بیا امام هغه په رکوع کې ونیسي (یعني هغه د امام د رکوع کولو تر وخته پورې په رکوع کې پاته سي) صَحَّ نو (د مقتدي رکوع) صحیح ده وَإِلَّا لَا کنې (صحیح) نه ده.

تشریح: مسئله دا ده چې که مقتدي له امام څخه مخکې رکوع ته ولاړ سي، نو په دې صورت کې د مقتدي رکوع په دوو شرطونو سره صحیح کېږي؛ یو دا چې مقتدي د امام د رکوع کولو تر وخته په

رکوع کې پاته سي تر دې چې هغه د امام سره په رکوع کې شریک سي (که څه هم داسې کول مکروه تحریمي دي. خو رکوع یې صحیح کیږي) ، دویم شرط دا دی چې مقتدي به د امام له دومره قرائت کولو څخه وروسته رکوع کړې وي چې په هغومره قرائت سره لمونځ جائز کیږي. لهذا که مقتدي د امام له "ما تجوز به الصلاۃ قرائت" څخه مخکې رکوع کړې وي. نو بیا که څه هم امام هغه په رکوع کې نیولی وي، نو هم د هغه رکوع نه صحیح کیږي. همدارنګه که مقتدي له "ما تجوز به الصلاۃ قرائت" څخه وروسته رکوع کړې وي، خو د امام له رکوع کولو څخه مخکې یې سر پورته کړی وي. نو بیا هم د هغه رکوع نه صحیح کیږي. لهذا داسې مقتدي لپاره ضروري ده چې دوباره د امام سره رکوع وکړي، که یې نه وکړي، نو لمونځ یې نه کیږي. (شفاء الارواح. حاشیه)

تر اذان وروسته له مسجد څخه د وتلو حکم

﴿۴۵۶﴾ وَكُرِهَ خُرُوْجُهُ مِنْ مَسْجِدٍ أُذِّنَ فِيْهِ او مکروه دي د سړي وتل له داسې مسجد څخه چې په هغه کې اذان سوی وي حَتّٰى يُصَلِّيَ تر دې چې لمونځ وکړي إِلَّا إِذَا كَانَ مُقِيْمَ جَمَاعَةٍ أُخْرٰى مګر دا چې کله هغه وي درونکی (لمونځ ورکونکی) د بل جماعت (یعني بل ځای امام وي).

لغات: ﴿كُرِهَ﴾ د سمع له بابه ماضي مجهوله ده: مکروه کېدل. دلته مراد ځني مکروه تحریمي دي.

تشریح: صورت د مسئلې دا دی چې که یو څوک مسجد ته په داسې وخت کې داخل سي چې اذان سوی وي، یا د هغه تر داخلېدلو وروسته اذان وسي، نو په داسې صورت کې که هغه د لمونځ کولو څخه بغیر له مسجده څخه ووځي، نو لیدونکي کسان به پر هغه د بد ګوماني وکړي چې دا کس ګرډسره لمونځ نه کوي، نو په دې جه له مسجد څخه وتل مکروه تحریمي دي (او له اذان څخه په ظاهره دا مراد دي چې صرف د لمانځه وخت شروع سوی وي او سړی په مسجد کې وي. برابره ده اذان په هغه مسجد کې سوی وي او که په یو بل مسجد کې، یا هیڅ ځای هم سوی نه وي /حاشیه/). د ابنِ ماجه وغیره په یوه روایت کې له مسجد څخه وتونکي ته منافق ویل سوي دي، خو هلته د دې خبرې صراحت هم سته چې هغه بلا ضرورته ووځي او د واپس راتللو اراده یې هم نه وي. همدارنګه فقهاؤ نور څه هم مستثنیٰ کړي دي. مثلاً هغه کس په بل مسجد کې د امامت یا د اذان یا د جماعت د انتظام ذمه وار وي. نو د هغه لپاره وتل جائز دي. (شامي ج: ۱، ص: ۶۸۸)

﴿۴۵۷﴾ وَإِنْ خَرَجَ بَعْدَ صَلٰوتِهِ مُنْفَرِدًا او که ووځي وروسته له خپل تنها لمونځ کولو څخه (یعني ځان ته یوازې لمونځ وکړي او بیا له مسجد څخه ووځي) لَا يُكْرَهُ إِلَّا إِذَا أُقِيْمَتِ الْجَمَاعَةُ

قَبْلَ خُرُوْجِهٖ فِي الظُّهْرِ وَ الْعِشَاءِ نو مکروه نه دي، مګر دا چي کله ودريږي جماعت د هغه له وتلو څخه مخکي په ماپښين او ماښکر کي فَيَقْتَدِيْ فِيْهِمَا مُتَنَفِّلًا نو اقتداء دي وکړي په دې دواړو کي د نفلو په نيت سره.

تشريح: صورت د مسئلې دا دی چي که يو څوک تر اذان وروسته په مسجد کي تنها (يوازي) لمونځ وکړي، نو بيا له جماعت د رډلو څخه مخکي بېله کراهته وتلای سي، لېکن که هغه په مسجد کي وي او په همدې دوران کي جماعت ودريږي، نو اوس به څه کوي؟، نو فرمايي چي که د ماپښين يا د ماخوستن د لمانځه جماعت وي، نو هغه دي د نفلو په نيت سره په امام پسي اقتداء وکړي او که د ماښکر يا سهار لمونځ وي، نو د نفلو په نيت سره دي نه ور سره شريک کيږي؛ ځکه د ماښکر او سهار تر لمانځه وروسته نفل ممنوع دي، همدارنګه د ماښام په لمانځه کي دي هم نه ور سره شريک کيږي: ځکه نفل درې رکعته نه کيږي. (انوار الايضاح بحوالة مراقى الفلاح)

تر لمونځ کولو وروسته د هغسي لمونځ کولو حکم

﴿۵۸﴾ وَلَا يُصَلّٰى بَعْدَ صَلٰوةٍ مِثْلُهَا او نه به اداء کول کيږي تر يوه لمانځه وروسته د هغه په شان (بل) لمونځ.

تشريح: د دې عبارت څو مطلبونه بيان سوي دي: ① يو مطلب يې دا دی چي د اجر او ثواب په شوق کي دي يو فرض لمونځ بل وار نه کول کيږي، ② بل مطلب يې دا دی چي بلا وجه محض د فاسد بدلو په وسوسه او وهم سره دي هغه لمونځ بيا نه راګرځول کيږي، ③ دريم دا چي تر جماعت کولو وروسته دي بل جماعت په هغه مسجد کي پر هغه ځای نه کول کيږي (يعني تکرار الجماعة دي پر مخکيني هيئت په مسجد کي دننه نه کول کيږي)، ④ بل دا چي دوه رکعته په قرائت سره او دوه رکعته بلا قرائته داسي دي نه کول کيږي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

قد تمّ الجزء الأول من "فتح الإيضاح فى شرح نور الإيضاح" ويليه الجزء الثانى، أوله باب سجود السهو

اللّٰهم اغفر لنا ارحم ولوالدينا ولأساتذتنا ولمن قام بالمساعدة عليه

ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم وتب علينا إنك أنت التواب الرحيم

وصلى الله تعالى على خير خلقه محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

فهرس

بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ

فَصْلٌ (فِي الْجَبِيرَةِ وَنَحْوِهَا)

بَابُ الْأَنْجَاسِ وَالطَّهَارَةِ مِنْهَا ۱۸۱

كِتَابُ الصَّلاةِ

﴿د فتحُ الایضاح خصوصیات﴾

(۱)... د عربي عبارت د هري جملې تر څنګ آســـانه ژباړه او په کوم ځای کي چي جمله او عبارت مشـــــکل وي، په قوسَینو کي په آسانه الفاظو سره د هغه وضاحت.

(۲)... هري مســـــئلې ته نمبر (رقم) ورکړل سوی دی او په دې توګه له کتابُ الطهارة څخه تر کتابُ الحج پوري په ټوله کتاب کي (۱۴۸۲) ارقام په وجود کي راغلي دي، په نُور الایضاح کي (۱۴۸۲) مسائل دي، خو ځينو اوږدو مسئلو یا څو نورو ضمني مسائلو ته هم جلا نمبر ورکړل سوی دی.

(۳)... د عربي عبارت بشپړ د هر حرف اعراب، په پوره تحقیق او تدقیق سره.

(۴)... د لغاتو پوره، کافي حلّ او د هغوی صرفي تحقیق.

(۵)... د هري مسئلې تشریح او بشپړ وضاحت.

(٦)... د عنواناتو اضافه.

(۷)... د ضروري مسئلو اضافه، په بعضي عباراتو کي د مسئلې تر تشریح وروسته د هغه عبارت سره مناسبي مسئلې هم اضافه سوي دي، د دې لپاره چي د عبارت د مســئلې تر څنګ په نورو مسئلو باندي هم علم راسي.